

EDITOR UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA ANUL CXLIV

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ FONDATĂ DE SOCIETATEA JUNIMEA DIN IAȘI, LA 1 MARTIE 1867

Redactor șef: Cassian Maria SPIRIDON

„Teatrul este hazard”

– dialog cu regizorul **Anea OVANEZ DOROȘENCO**

Proză: Gheorghe SCHWARTZ

Irina MAVRODIN: Dan Laurențiu (întru amintire)

Maria CARPOV: Un Tratat despre educație

Elvira SOROHAN: Visul nemuririi în eugenia eminesciană

Lidia STĂNILOAE: Incursiune în contemporan

Basarab NICOLESCU: René Berger și bucuria

cunoașterii transdisciplinare

Gheorghe GRIGURCU: Oare de ce fascinează Răul?

George POPA: Eminescu între autohtonie și universalitate

Nicolae STROESCU STÎNIȘOARĂ: Pe timpul când tinerii
occidentali iubeau Uniunea Sovietică

Alexandru ZUB: Un pilon al istoriografiei: Constantin C. Giurescu

Constantin COROIU: Cioran, 15 ani de posteritate

Ioan HOLBAN: De la *Cartea plîngerii* la *Cartea șoaptelor*

Daniel CRISTEA-ENACHE: Toate-s bune

Ion ZUBAȘCU: Omul dus cu vorba

Aura CHRISTI: Cea mai incomodă carte a anului 2009

Antonio PATRAȘ: Eminescu și mutația valorilor estetice

Ion PAPUC: Din corespondența lui Descartes

Ovidiu HURDUZEU: Economia civică și renașterea României profunde

Paul GOTTFRIED: Ce se întâmplă cu națiunile istorice ale Europei

Anton ADĂMUȚ: Scurt breviar al creziilor

Grigore ILISEI: Templul lui Magritte

Dragoș COJOCARU: Rigorile amorului liber

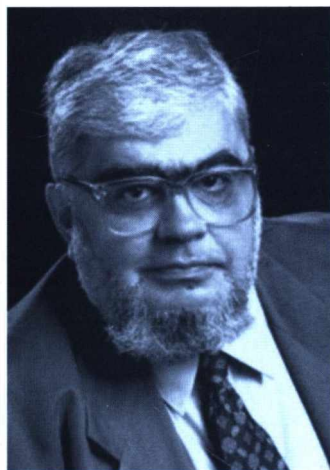
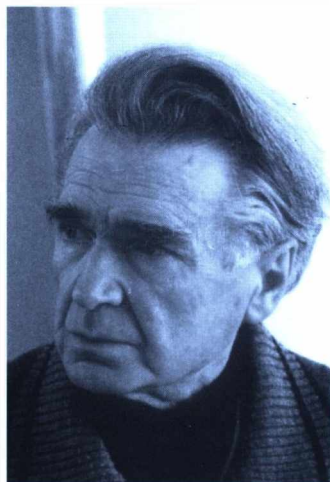
Cronica literară: **Cristian LIVESCU, Constantin DRAM, Dan MĂNUCĂ**

Comentarii critice: **Adrian Dinu RACHIERU, Vasile SPIRIDON,**

Daniela PETROȘEL

Actualitatea literară: **Emanuela ILIE, Șerban AXINTE,**

Adrian G. ROMILA

Iunie 2010, Nr. 6 (174)

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ FONDATĂ DE
SOCIETATEA JUNIMEA DIN IAȘI
LA 1 MARTIE 1867

EDITOR:
UNIUNEA SCRITORILOR
DIN ROMÂNIA

Redacția:

Redactor șef: Cassian Maria SPIRIDON
Redactor șef adjunct: Dan MĂNUCĂ
Secretar general de redacție: Dragoș COJOCARU
Redactori: Constantin DRAM, Liviu PAPUC,
Antonio PATRAȘ

Colegii:

Anton ADĂMUȚ
Adrian ALUI GHEORGHE
Marius CHELARU
Mircea A. DIACONU
Gellu DORIAN
Florin FAIFER
Gheorghe I. FLORESCU
Gheorghe GRIGURCU
Ioan HOLBAN
Ovidiu IURDUZEU
Miron KIROPOL
Cristian LIVESCU
Irina MAVRODIN
Basarab NICOLESCU
Nicolae PANAITESCU
Mircea PLATON
Adrian Dinu RACHIERU
Elvira SOROHAN
Vasile SPIRIDON
Nicolae STROESCU STÎNIȘOARĂ
Lucian VASILIU
Alexandru ZUB

Culegere: Mariana IRIMIȚĂ
Corector: Mirela PASCU
Preprint: Doina BUCIULEAC

Foto coperta I: Emil CIORAN
Andrei PLEȘU
Grigore ILIEȘI

Foto coperta IV: Nae IONESCU

<http://convorbiri-literare.dntis.ro>

Conform prevederilor Statutului, Uniunea Scriitorilor din
România nu este responsabilă pentru politica editorială
a publicației și nici pentru conținutul materialelor publicate.

CUPRINS

Cassian Maria SPIRIDON – *Revizorul școlar Mihai Eminescu* / 1

„Teatrul este hazard” / 11

– dialog cu regizorul Anca OVANEZ DOROȘENCO

Irina MAVRODIN – *Dan Laurențiu (întru amintire)* / 14

Maria CARPOV – *Un tratat despre educație* / 15

Elvira SOROHAN – *Visul nemuririi în cugetarea eminesciană* / 19

Lidia STĂNILOAE – *Incursiune în contemporan* / 24

Basarab NICOLESCU – *René Berger*

și bucuria cunoașterii transdisciplinare / 27

Gheorghe GRIGURCU – *Oare de ce ne fascinează răul?* / 32

George POPA – *Eminescu între autohtonie și universalitate* / 33

Nicolae STROESCU STÎNIȘOARĂ – *Pe timpul când tinerii occidentali
iubeau Uniunea Sovietică* / 41

Alexandru ZUB – *Un pilon al istoriografiei: Constantin C. Giurescu.*

Secvențe memoriale / 46

Constantin COROIU – *Cioran, 15 ani de posteritate* / 48

Ioan HOLBAN – *De la Cartea plingerii la Cartea șoaptelor* / 51

POEZIE

Ștefan AMARIȚEI / 58

Ion Gheorghe PRICOP / 59

Melania CUC / 60

Radu BRIBETE / 61

Constantin MĂNUȚĂ / 62

PROZĂ

Gheorghe SCHWARTZ – *Quasimodo – Erostrat îndrăgostit* / 63

CRONICA LITERARĂ

CRITICA POEZIEI: Cristian LIVESCU – *Glose la o polemică
pe seama premiilor literare* / 71

CRITICA PROZEI: Constantin DRAM – *Ambasadorul invizibil* / 74

CRITICA CRITICII: Dan MĂNUCĂ – „Cui prodest?” (I) / 79

COMENTARIILE CRITICE

Adrian Dinu RACHIERU – *Poezii la Cartier (I).*

Emilian Galaicu-Păun sau utopia cărții / 82

Vasile SPIRIDON – *Tărie de caracter* / 85

Daniela PETROȘEL – *Autenticitatea interbelică. Adevăr și convenție* / 88

ACTUALITATEA LITERARĂ

Emanuela ILIE – *Misterii, iluminări și noi Falii* / 90

Șerban AXINTE – *Un roman imperfect care se reține* / 92

Adrian ROMILA – *Pleșu și tentația jurnalului:*

un fel de note și stări, pe zile / 94

CRITICE

Daniel CRISTEA-ENACHE – *Toute-s bune (II)* / 96

EX LIBRIS

Ion ZUBAȘCU – *Omul dus cu vorba* / 101

Aura CHRISTI – *Cea mai incomodă carte a anului 2009:*

Trădarea criticii de Nicolae Breban / 105

Gellu DORIAN – *Viorel Pivniceru – Vers de toamnă* / 112

ISTORIE LITERARĂ

Antonio PATRAȘ – *Eminescu și mutația valorilor estetice* / 114

Liviu PAPUC – *Sărbătorirea lui Eminescu* / 118

ISTORIE

Gheorghe I. FLORESCU – *Bibliografia istorică a României (I)* / 119

LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Carolyn Mary KLEEFELD (Traduceri de Olimpia IACOB) / 123

A T I T U D I N I

REVIZORUL ȘCOLAR MIHAI EMINESCU

Cassian Maria SPIRIDON

După anii de studii petrecuți la Viena, între 1869 și 1872, apoi la Berlin între 1872-1874, în vara lui 1874, în pofida promisiunilor făcute lui Maiorescu pentru susținerea doctoratului, poetul se întoarce, cum spune G. Călinescu în *Viața lui Mihai Eminescu, împins de demonul său, ... pe furiș la Iași, ca să împlinească destinul unei vieți zbuciumate și nefericite*. Revenea la Iași mînat, probabil, și de dorința de a o revedea pe Veronica Micle, dar și în căutarea unui rost, gest ce-l și motivează în Ms 2255, f. 311: „Nevoind nici să împărtășesc soarta fraților mei, risipiți prin streini, nici să adaog la lipsa lor, am decis să mă întorc în țară peste cîtăva vreme și să m-arunc iarăși în valurile vieții practice. Mi-e indiferent cum – eu și așa nu mai pot fi fericit în lume; iar muncind nu-mi vor lipsi trebuințele de toate zilele, precum 'mi lipsesc adescori azi. Îmi venise într-un rînd ideii, adică-n anul trecut, ca să cer un ajutor de la «Junimea», dar am fost în Iași și m-am convins în persoană cum ca societatea nu are mijloace, iar din sacrificii personale în sensul strict al cuvîntului nu mi-a trecut nici prin minte vodată ca să trăiesc. Am deci o rugă către tine. Știu că-i supărătoare, și numai eu știu cît m-a costat pînă m-am decis a lua condeiul ca să-ți scriu. Caută-mi o ocupațiune în Iași – ea poate fi foarte modestă și neînsemnată, căci nu sînt pretențios și știu a trăi cu puțin. De vei găsi ceva, scrie-mi, dar nu spune nimărui. Dacă s-ar putea să trăiesc în Iași, să lucrez fără s-o știe nime, mi-ar părea și mai bine. De nu vei găsi o ocupațiune pentru mine, fă-te ca și cum n-ai fi primit scrisoarea mea, scrie-mi de altele, și eu voi înțelege și voi tace. Mă vei întreba poate de ce nu m-am adresat către persoane mai influente decît tine – dar cu cît cineva e mai influent, cu atît trebuie să îmi calc mai mult pe inimă, pentru a mă adresa la el. Ei nu cunosc aceste stări sufletești, la ce să te expui la oameni cari chiar

prin vorba lor cred că-ți fac o onoare dacă ți-o adresează. Voi să reintru în nimicnicia din care am ieșit” (apud G. Călinescu).

Aici, între 1874-1877, va fi, pe rînd, bibliotecar, revizor școlar, profesor de logică și apoi de germană, gazetar la *Foaia vitelor de pripas* – cum numea el „Curierul de Iași” – ca în final, rămas fără slujbă, fără un salariu din care să poată trăi decent, pleacă la sfîrșitul lui octombrie 1877 la București, pentru a lucra prim-redactor la gazeta conservatoare „Timpul”.

Sprîjinit, se pare, de Vasile Pogor, în casa căruia a și fost găzduit la venirea la Iași, este numit, pe 23 august 1874, director al Bibliotecii Centrale din Iași; Samson Bodnărescu, fostul diriguitor, fiind transferat la direcția Școalei normale de la biserica Trei Ierarhi. La nici o săptămînă, pe 30 august, depune jurămîntul în fața rectorului Ștefan Micle, în aula Universității. Titu Maiorescu, ministru al Instrucțiunii Publice în guvernul conservator Lazăr Catargi, evident afectat de nefinalizarea doctoratului, semnează, totuși, numirea, ce va fi conferită și prin decretul din 16 octombrie 1874. Postul de șef al Bibliotecii, plătit cu 200 lei, îl încîntă pe poet, mai ales pentru șansa de a se afla într-o ambianță prielnică studiului, situație despre care, după Octav Minor, citat de altfel și de G. Călinescu în biografia dedicată celui care a scris *Rugăciunea unui dac*, Eminescu ar fi afirmat: „Sînt fericit că mi-am ales un loc potrivit cu firea mea singuratică și dornică de cercetare. Ferit de grija zilei de mîine, mă voi cufunda ca un budist în trecut, mai ales în trecutul nostru atît de măreț în fapte și oameni. Voi fi obligat moralmente d-lui Pogor, care m-a găzduit și care mi-a găsit acest culcuș demn pentru iernile noastre friguroase. Înțeleg prin ierni schimbarea răutăcioasă a semenilor noștri, cari caută să lovească chiar și-n

accii ce nu se pot apăra. Cunosc năravurile politice de la noi, de aceea mă îngrijesc, cu toate că trebuie să mă bucur de norocul ce-a dat peste mine”.

Era în perioada în care încă nu abandonase înscrierea la doctorat și își plănuia întru aceasta întoarcerea în Germania și susținerea examenelor necesare.

În toamna lui 1874, A.D. Xenopol îl lasă să suplinească la Institutul academic din Iași cursul de logică. În vederea susținerii cursului, cu acribia-i cunoscută pornește la a scrie singur un manual de logică, neexistând un altul la acea vreme. Iar în al doilea semestru al anului școlar 1874-1875, Samson Bodnărescu, acaparât de alte chestiuni, lasă în locul său pe poet să predea limba germană la cursul superior. Înaltele sale exigențe se pare că n-au atras sufragiile elevilor, care, contrar așteptărilor noului profesor, nu erau atât de dornici de a învăța germana pe cât își închipuia proaspătul sosit la catedră. În final, grevele elevilor îl determină pe Eminescu să abandoneze această activitate. Între timp, D. Petrino, sosit de curînd din Bucovina, poet de toată mîna, împreună cu mărginitul Andrei Vizanti, liberal îngust și (se va vedea pînă la urmă și un pungaș ordinar, fapt pentru care, spre a scăpa, va fugi în America), prin malversațiuni și intrigi nedemne reușesc a-l înlătura de la Bibliotecă pe poet, spre a-i asigura, în schimb, o sinecură poetașului bucovinean. Maiorescu se vede nevoit să accepte și, în compensație, îl va numi pe Eminescu, în 1 iulie 1875, revizor școlar pe două județe, Iași și Vaslui, după cum citim în adresa aflată la Arhivele Statului București, Fondul Ministerului instrucțiunii publice, dosar 1790/1875, p. 116:

1875, 1 iulie

D-lui M. Eminescu, la Iași

Prin trecerea d-lui D. Agură într-o altă funcție, devenind vacant postul de revizor școlar al județelor Iași și Vaslui, subsemnatul are onoarea a vă face cunoscut că vă însărcinează pe dv. cu revizoratul acestor județe de la 1 iulie viitor, pentru care veți avea să primiți salariul prevăzut în buget.

În locul d-voastră am numit pe dl Dimitrie Petrino, căruia îi veți preda biblioteca după cataloagele și inventariile în ființă, iar arhiva și cancelaria revizoratului o veți primi cu inventar în regulă de la d-l Agură.

Cu preluarea noii slujbe pierde liniștea prielnică studiului, pentru a căpăta alergătura ce incumbă noua

calitate, pe drumurile de țară, însoțită de provizoratul și incertitudinile schimbărilor electorale. Cum observă autorul *Cursului de poezie*: „Cu tot scepticismul în privința trăinicieii noii slujbe, Eminescu se așează la lucru cu o strășnicie așa de lipsită de orice diletantism, cu atîta clarviziune pedagogică și socială și spirit administrativ, încît acest an reprezintă pe o suprafață mică, ia istoria învățămîntului rural înainte de Haret, cel mai ridicat nivel al conștiinței culturale naționale. Noul revizor avea atribuțiuni îndoite, administrative și pedagogice, trebuia, într-un cuvînt, să conducă cancelaria revizoratului și să facă inspecțiuni la școalele dependințe de circumscripțiile sale din județele Iași și Vaslui. Pentru această muncă extinsă, dar nicidecum odioasă unui intelectual, Eminescu era retribuit cu salariul îndoit de c. 500 l.n. (212,50 de fiecare județ), sumă considerabilă pe acele vremi. Orice aluzie, așadar, la mizeria poetului în această epocă trebuie explicată prin alte pricini, cum ar fi incertitudinea, decît prin insuficiența teoretică a mijloacelor de trai”.

Mărturii ale laborioasei activități și a implicării cu maximă responsabilitate în îndeplinirea muncii de revizor școlar se află în documentele păstrate în Arhivele Statului și adunate în volumul *Scrieri pedagogice*, seria Eminesciana, Editura Junimea, 1977, ediție critică de Mihai Bordeianu și Petru Vladcovschi, cu un cuvînt înainte de Mihai Bordeianu. În scurt timp după preluarea funcției, noul revizor școlar își începu inspecțiile la școlile din cele două județe, fie cu trăsura, fie în căruță – mărturie stau rapoartele foarte aplicate asupra situației din teren – expediate onor minister, unele cu observații întemeiate asupra situației sociale din mediul rural, însoțite inclusiv de propuneri de soluții pentru ieșirile din impas, prin care, cum observă și biograful poetului, propune schimbarea sistemului de dări și organizarea unui regim liber al muncii. Și, subliniază în continuare: „Ceea ce te izbește aproape dureros în activitatea de funcționar public a lui Eminescu este imensa lui bună-credință și destoinicie administrativă, capacitatea lui de muncă inteligentă și practică totdeauna, bunul-simț desăvîrșit în toate acțiunile, care ar fi făcut în alte împrejurări din el un mare organizator și care totuși ne apar ca și ridicule de optimism, într-o vreme obscură, ipocrită, împătimită de politicianism. Dureros de ridicul este, deci, raportul revizorului sociolog, care deplînge în el mortalitatea copiilor de

vărsat negru, anghina difterică și alte boale, după ce însemnase în carnet și unele leacuri împotriva lor, pe care le-a recomandat probabil țăranilor, împotriva cămătăriei la țară și a proastei economii sătești, dînd soluții practice pe care n-avea cine să le citească”. Fapt ce îl îndreptățește pe Călinescu a-l compara cu marele pedagog Pestalozzi.

Iată, spre exemplu, ce propune ministrului într-o adresă din 5 septembrie 1875, în una din cele zece anexe ale acesteia, nu înainte de a observa tot aici: „Impresia generală care mi-au făcut-o școalele rurale din acest județ a fost rea. Pretutindenea frecvența mică și incuria administrativă mare, pretutindene sărăcia muncitorului agricol, mortalitatea adesea înspăimîntătoare, greutățile publice și angajamentele de muncă născute din aceste greutăți aproape insuportabile. Atît mediul soțial cît și administrația fac ca școala să fie aproape un lucru de prisos. Nu citez încă a mă pronunța asupra cauzelor acestei stări de lucruri, însă cred de pe acuma, că ea nu se poate schimba decît prin un alt sistem de dări și prin organizarea mai liberă a muncii”. Iar în Anexa B, cu trimiteri la școlile din Muntenii de Jos – Mînjești, recunoscînd că nu-i de datoria lui de a se opri asupra unor aspecte, într-o anume măsură dincolo de marginea sarcinilor ce-i revin ca revizor școlar, consemnează: „Starea economică a populațiunii noastre rurale e sub orice critică și cauzele sînt: dările peste măsură de grele, aruncate atît de comună cît și de stat asupra acestor nefericite populații. Pentru a plăti aceste contribuții, oamenii își vînd munca lor și-a copiilor pe ani întregi, devenind astfel mult mai rău decît dac-ar fi rămas iobagi. Cu sărăcia crește mortalitatea copiilor, așa încît în această cotuna de 70 contribuabili (Mînjești, jud. Vaslui) sînt trei copii, care ar putea fi obligați după lege ca să viziteze școala. Vărsatul negru, contra căruia există mijloc, neaplicat însă în conștiință, și anghina difterică, a cărei contagiune nu este pusă la nici o pază administrativă, au pustiit acest sat... Astfel de ex. vadra de vin coastă 1 l. n., cu toate acestea proprietarul unei vii plătește antreprenorului comunal 35 bani de drept, în fapt 50 bani pentru fiecare vadră.

Astfel, jumătate din producția brută a acestui ram de cultură îl lua comuna, respectiv întreprinzătorul. Și astfel este cu toată producția... Deși nu este de datoria mea, în sens strict, ca să descriu aceste stări de lucruri, totuși a trebuit să mă opresc la ele pentru a dovedi, că cheltuielile pe care le face statul cu

școalele rurale sînt departe de a cumpăni foloasele minime aduse de acestea și că, în acest mijloc social, obligativitatea învățămîntului primar e curată iluzie. Avertismentele rămîn hîrtii, amendele o ficțiune, frecventarea școalelor, peste puțină. Dacă însă copiii, constrînși de dorobanți, ar veni la școală, ei vin desculți, cu capul gol și astfel îmbrăcați, încît frecventarea regulată a școalei i-ar costa viața. De aceea în acest județ școalele sînt mai frecventate numai acolo, unde a mai rămas o urmă de neatîrnare economică, anume în satele răzășești. Și în școala aceasta cei mai mulți elevi sînt din cotuna Mînzești-Răzeși, care, cu cătunele învecinate, formează un lot de 500 contribuabili. Prin urmare cauza relei frecvenței nu este aversiunea poporului nostru contra școalei, ci sărăcia. Toți oamenii cu oarecare neatîrnare economică își trimit copiii la școală cît de departe fie”.

Remarcă insuficiența bugetelor acordate școlilor, ca în cazul celei din Tansa-Suhuleț (adresa din 24 august 1875) unde *tot bugetul școalei e cît a treia parte din leafa d-lui primar*. La fel în comuna Șipotele, pl. Bahlui (adresa nr. 299, din 1875), unde bugetul școalelor din comună pe întreg anul însumează 1508 lei, în care erau cuprinse salarii, reparații, chirii, încălzire etc., iar salariul primarului se ridica la 1800 lei plus diurna 600, în total 2400 lei. Cifrele vorbesc mai mult decît oricare alte comentarii. Poate să adăugăm doar ale revizorului școlar: *Va să zică întreținerea a două școli în comună e mai puțin importantă decît existența unui domn primar*.

Și astăzi, de se va obosi cineva să verifice bugetele comunale alocate învățămîntului și sănătății, va avea surpriza să constate că sînt mult sub cele dirijate către administrația comunei.

Este pentru învățarea prin metoda intuitivă, care apelează la inteligența copilului și nu la cea mecanică, unde esențială este memorarea, în absența înțelegerii, drept pentru care recomandă, între altele, Onor minister – adresa nr. 256, din 26 mai 1876 – introducerea în toate școlile, la clasa I-a, *Povățuitoria la cetire prin scriere*, abcedar scris de Creangă și Ienăchescu, argumentînd în patru puncte în favoarea acestuia.

Și totuși, cu toată abnegația poetului, apar primele semne ale căutării de pricini pentru destituire. Este interogat de autorități, prin ordinul nr. 3483, de ce nu a inspectat școlile rurale din județul Iași în intervalul 15-31 martie 1876. Răspunsul vine

prompt și cu puternice accente pamfletare, admirabile în pagina de ziar, dar cu totul primejdios într-o adresă către minister.

În 4 noiembrie 1876, în adresa nr. 225, răspunde: „Domnule ministru,

Am fost cu drept cuvânt surprins de ordinul d-voastre nr. 3483 prin care sînt invitat de-a arăta de ce, în intervalul de la 15-31 martie a.c, n-am inspectat nici una din școalele rurale ale județului Iași și ce m-a împiedicat de a-mi îndeplini *această datorie*? Mai întâi am căutat a justifica acest ordin prin vreo greșală de adresă a organelor de control din acel onorat minister, căci nu știu din care articol al legii instrucțiunii s-ar putea deduce regula că revizorul, care împreunează toate activitățile unei cancelarii într-o singură persoană, fiind curier, copist, registrator, administrator, esaminator etc., trebuie să fie cu toate acestea și vecinic în călătorie, încît la fiecare 15 zile să facă și revizie, și toate acestea în marginile a 212, ½ l(c) n(oi) pentru fiecare județ. Dacă există un asemenea revizor în țară, rog a mă informa unde-i acel prețios individ, ca să apelez la vasta sa experiență și să aflu în care mod – mai mult sau mai puțin apostolic – își îndeplinește susmenționata datorie. Eu, din contra, știu că norma de pîn-acuma este ca revizorul să inspecteze de două ori pe an fiecare școală; considerînd acum numărul de 152 școale publice și private din circumscripția subsemnatului împrăștiate pe o suprafață de mai multe sute de kilometri pătrați (1.143.540 p), considerînd minunatele căi de comunicație dintre comună și comună, că amîndouă județele nu sînt șese, ci pline de dealuri și păduri, că pentru inspectarea lor sînt abia șase luni lucrătoare, dacă substragem sărbătorile și vacanțele de peste an; considerînd, în urmă, că într-o zi nu se pot inspecta conștiincios decît două școale, de vreme ce ziua școlară are numai 5 ore (ba joia numai 3), veți vedea, domnule ministru, că sarcina subsemnatului este de a inspecta de două ori 152 școli în timpul de 180 de zile, iar pentru lucrarea administrativă și de cancelarie i-ar rămîne, în acest timp, 28 de zile. Și care este lucru său administrativ? 500-600 de hîrtii intrate, care trebuiesc rezolvite, apoi o mulțime de plîngeri verbale, toate acestea îngreuiate încă prin lipsa de autoritate față cu primăriile, subprefecturile și prefecturile.

Fiindcă legile timpului și a(le) spațiului sînt apriorice și nu sufăr nici o discuțiune, de aceea vă veți convinge că îndatorirea de a inspecta școalele

din 15 în 15 zile este o imposibilitate asupra căreia n-a insistat nici chiar ministrul, care-a emis ordinul respectiv”.

Din păcate, Maiorescu nu mai era ministru; în primăvara aceluia an guvernul Catargi a căzut, și mulți junimiști erau îngrijorați de viitorul lor. Cum citim într-o epistolă a poetului către redactorul „Convorbirilor”: „Domnule Negruzzi, în oraș circulază zgomotul că ministerul ar fi căzut. Acest zgomot ne neliniștește atît pe mine, cît și pe Bodnărescu. Dacă știți ceva pozitiv, vă rog să ne spuneți și noă, cît și despre vreo nouă combinație de care s-ar fi vorbind.

Pompiliu s-a pregătit geamantanele și vrea să fugă la Magyiar-Orszag. Panu se plimbă cu neliniște prin Copou, deși omătul e pîn' la brîu, Lambrior șede tăcut în cafenea la Max, și pe cîți intră în cafenea îi întrebă ce s-aude”.

În final guvernul cade și noul ministru G. Chițu, sub presiunea intrigilor lui Vizanti, la începutul lui iunie 1876, îl va destitui pe Eminescu din postul de inspector școlar. Iată unul din motivele întemeiate pentru care poetul i-a urît pentru totdeauna pe roșii care l-au lăsat practic muritor de foame. Cum aflăm dintr-o epistolă reproducă de Călinescu în biografia ce i-a dedicat-o: „Canalia liberală a nimicit ideile ce mi le făuriseram despre viață!

Rămas fără o poziție materială asigurată și purtînd lovitura morală ca o rană care nu se mai poate vindeca, voi fi nevoit să reiau toiagul pribegiei, neavînd nici un scop, nici un ideal.

Crede-mă... că de azi sînt om pierdut pentru societate.

O singură fericire ar renaște în sufletul meu, dacă aș putea să ascund nedreptatea.

Posteritatea nu vreau să afle că am suferit de foame din cauza fraților mei.

Sînt prea mîndru în sărăcia mea. I-am disprețuit, și acest gest e prea mult pentru un suflet care nu s-a coborît din mocirla vremurilor de azi”.

În manuscrise sînt pagini care, deși n-au ajuns la destinatar, sînt cu trimitere directă la activitatea poetului de inspector școlar. Într-o scrisoare, în care nu aflăm numele destinatarului, citim cîteva observații de mare acuratețe privind asigurarea instrucției publice: „Dacă instrucția va fi generală, putem spera că țăranul viitor va ști să-și caute de interese mult mai bine decît cel de astăzi. Căci în faptă, stimate domnule, tot aparatul greoi al statului nostru nu-i făcut

pentru binele țaranului nostru. Administrația comunală este instituită mai mult în favoarea proprietății mari, justiția știți că are a face mai mult cu procese pentru moșii, încasări de bani etc., școalele noastre secundare cresc generații de scriitori meniți a se tăvăli prin tot soiul de cancelarii, iar nu oameni vrednici care să se susție înșiși prin munca lor”.

Și atrage în continuare atenția asupra unei metehne, căreia după aproape un secol și jumătate continuăm a-i fi tributari: „Toată lumea la noi apelează la buget, adică direct sau indirect la punga sau munca clasei pozitive, a țaranului”. Și argumentează: „Pîn-acuma o singură instituție ni s-a părut creată cu dezinteresare pentru poporul rural și aceasta-i școala rurală. Dar cum este ea tratată? Obligatorietatea învățămîntului e o iluzie. Leafa învățătorului e adesea egală cu a unui vătăjel, întreținerea localului proastă, pe cînd alături cu mizeria scolastică trăiește o clasă de scribi netrebnici sub formă de primari, ajutoori de perceptorii etc., care sînt pe atîtea organe de apăsare și de șicană în comună și care nu aduc buncistări a țaranului nici atîta folos cîtu-i negru sub unghie. De aceea vă rog, cu ocazia formării bugetelor comunelor rurale, să se șteargă cel puțin prisositorul ajutor de notar, iar salariul (acestora) să se treacă pe seama învățătorului, singurul de la care clasa țărănească va avea un folos. Privind lucrurile de aproape, un notar nu are de scris pe an decît cel mult 2000 de hîrtii, din care cele mai multe cuprind fața întîi a unei coli, adică un sfert de coală, ceea ce face la un loc 500 coale raportate pe 365 zile (ale anului, vine o coală și ceva pe zi, muncă ce o poate face un om singur în tot anul și fără să se îngreueze prea tare”. Se vede că atunci, ca și astăzi, numărul postulanților din administrație pe cap de învățător (singurul în adevăr de folos, cum subliniază poetul) era unul copleșitor și în mare parte de prisos.

Și pe aceeași temă, într-un fragment din ms 2264, adunat în volumul *Scrieri pedagogice*, vedem cît de implicat, responsabil și aplicat era Eminescu în activitatea sa de revizor, cu observații de bună și întemeiată sociologie: „(...) Un om nu poate face nimic într-o țară rău întocmită și măcar să tot poruncească, rămîne la vorba aceea: a poruncit cîinelui, și cîinele pisicii, și pisica șoarecelui, iar șoarecele și-a alîrnat porunca de coadă.

Cît despre tablouri ce vor lipsi de la prefectură, cestiunea în sine nu mă privește, mă oblig eu ca astăzi, cînd nu mai sînt revizor și nici nu am la dis-

poziție asemenea tablouri, să-i comunic pe de rost d-lui prefect școalele, învățătorii, învățătura cîta o au aceștia, numărul copiilor, prevederile bugetelor comunale etc. Toate acestea, ca un semn, cît de fără de grijă și nepăsătoare au fost administrația trecută față cu școalele rurale. Tot atunci îi voi împărtăși de ce multe școale sînt neocupate, care, desigur astăzi, se vor ocupa după același sistem și cu același soi de oameni, cu care se ocupă mai toate funcțiile la noi.

Iar la făgăduințele d-lui prefect vom spune și noi vorba veche, de baștină, a moșului Terinte Barbălată, răzăș și el la Funduri, în ținutul Vasluiului: *Cel tînr spune cîte face, bătrînul, cîte au făcut, nebulul cîte are de gînd să facă.*

În împrejurările (acestea) școalele din județul Vaslui sînt cele mai bune posibile, precum lumea lui Leibnitz, cu toată mizeria și nimicnicia ei vădită, este cea mai bună lume posibilă, căci posibilitatea și existența sînt identice și ceea ce e posibil există. Precum soarele stă locului de milioane de ani, oricare ar fi fost părerile omenești, fie geocentriste fie heliocentriste, tot astfel părerile oamenilor nu schimbă nimic din mersul firesc, material al lucrurilor. Părinții miseri și vițioși, copii goi și bolnavi, învățători ignoranți și rău plătiți, administratori superficiali, toate acestea, îngreuiate prin creșterea impozitelor, menite a hrăni această stare de lucruri, nu sînt condițiile normale pentru școli bune; precum lemn de brad putregăit, gelău de plumb și meșter prost nu-mi dau o masă bună. Școala va fi bună, cînd popa va fi bun, darea mică, subprefecții oameni ca să știe administrație, finanțe și economie politică, învățătorii pedagogi; pe cînd adică va fi și școala școală, statul stat și omul om, precum e în toată lumea, iar nu ca la noi – adică ca la nimeni; unde găsești în cercurile cele mai înalte oameni ce trăiesc în vecinică dușmănie cu gramatica necum cu alte cunoștințe sau cu dreapta judecată. Din nefericire tocmai aceasta din urmă lipsește și nici în școli franțuzești nu se poate învăța, pentru că se moștenește de la mamă (...). Și într-o scurtă notă din ms 2257, constată cu amărăciune, dar și cu încredere în generațiile viitoare, că *politica ce se face azi în România și dintr-o parte și dintr-alta e o politică neocaptă, căci pentru adevărata și deplină înțelegere a instituțiilor noastre de azi ni trebuie o generațiune ce avem de-a crește de-acu-nainte. Eu las lumea ce merge deja ca să meargă cum îi place dumisale, misiunea oamenilor ce vor din adîncul lor binele țării e creșterea morală a generațiunii tinere*

și a generației ce va veni. Nu caut adepți la ideea cea dintâi, dar la cea de-a doua sufletul meu ține cum ține la el însuși (...). Din păcate, e o constatare care fără nici o modificare s-ar plia întocmai pe situația din politica actuală, una cu adevărat *necoaptă*.

Și, în același manuscris (2257), face câteva adnotări privind raportul dintre educație și cultură: „(...) E multă diferență între educațiune și cultură. Așa, d. e., educațiunea străină implică spirit străin, cultura străină, ba. Educațiune e cultura caracterului, cultura e educațiunea minții. Educațiunea are a cultiva inima și moravurile, cultura are a educa mintea”.

Și consideră că *noi românii din Principate sîntem în nefavorabila poziție de a fi guvernați de o generație cultă, care nu stă în nici un fel de legătură cu Țara*. Astăzi avem parte la guvernare de o generație și incultă și neceducată, dar, la fel ca atunci, fără legătură cu Țara.

Pe această temă, mai putem citi în „Curierul de Iassi”, an IX, nr. 137 din 17 decembrie 1876 – foaia unde își va afla mijloacele de subzistență după expulzarea din funcția de inspector școlar – despre *Organizatorii repezi* – un portret realist al politicianului român din ultimii o sută cincizeci de ani: „Ceea ce caracterizează pe organizatorii repezi este neștiința de carte, neștiința în cestiunile pe care le dezleagă cu o copilărească ușurință. Căci finanțele sînt o știință, ele stau în legătură cu știința economiei politice, cu știința administrativă.

Într-o țară unde sînt deputați și jurnaliști care au studiat atîta pe cît se poate învăța în academiile din cinstitul oraș al Mizilului, alături de alții, care, fără o preparare serioasă, au vizitat academiile străine și s-au întors, ca să realizeze idei nouă de valoare «foarte relativă», fără să-i cunoască țara și poporul, nu se poate aștepta decît o cumplită superficialitate în toate cestiunile, o ușurință de care sufăr toate partidele din România, care nu văd în stat decît mecanismul succesiunii la putere.

Las' că lipsa de cultură adevărată e egală cu lipsa de moralitate, în sens mai nalt al cuvîntului, căci imoral este, în înțeles mai nobil al vorbirii, fiecare ce se-nsărcinează c-o afacere pe care n-o pricepe îndestul de bine”.

De reținut este că, urmare a inspecțiilor la școlile de țară, Eminescu a cunoscut practic România profundă, fapt ce-i va asigura un material sociolog de primă mîna, de mare folos la scrierea unor excelente articole de gazetă, nu doar în „Curierul de Iassi”, dar

mai ales în „Timpul”; pagini care pot fi consultate în *Opere politice* (ediție integrală, alcătuită și îngrijită de Cassian Maria Spiridon), Editura Timpul, 2008, în capitolul *Învățămîntul românesc*.

În *Ilustrații administrative* („Timpul”, 18 decembrie 1877) sînt câteva observații de tristă actualitate și în care este de remarcat viziunea organicistă a poetului asupra dezvoltării socio-economice. Eminescu consideră că *temeiul unui stat e munca, și nu legile și că bogăția unui popor stă, nici în bani, ci iarăși în muncă*. Și exemplifică: „Banu «reprezintă» numai munca, nu este ea însăși, și, aducînd bani mulți cu ciubărul într-o țară, în care munca lipsește, vei ajunge să plătești o zi de lucru c-un napoleon, o pereche de cizme cu cinci, și în colo tot povestea veche, adevărat sărac; dovadă țările cu mine de aur din America. Căci, dintre cel ce cîștigă 10 și cheltuiește 11 și cel ce cîștigă 2 și cheltuiește 1, acest din urmă e cel bogat, iar cel dintâi e sărac. Apoi se mai răspîndise încă o părere greșită, care era, ba mai este aproape generală, că țara noastră e cumplit de bogată și că poți cheltui din greu, ea tot o să aibă de unde plăti. Nu înțelegea nimeni că bogăția nu este în aur sau în pămînt, ci în brațe și că, unde lipsesc brațele sau calitatea producției e proastă, nu poate fi nici vorbă măcar de țară bogată.

Deci, în țară săracă, *am* voit să introducem de-a gata toate formele civilizației apusene.

Trebuiau școli. Prin ce le puteai înființa? După cum am spus, buruiana noastră de leac – prin muncă. Trebuia ca școlile puține, cîte erau, să se ridice la cel mai înalt grad de dezvoltare cu putință, precum se și începuse treaba, în vremea în care d-nii Laurian, M. Kogălniceanu, ș. a. nu erau decît simpli profesori de liceu. Pentru astă treabă erau și buni. Generația ce li-ar fi urmat, ar fi făcut altele mai bune și mai multe și, în treizeci de ani, cîți sînt de atuncea, aveam astăzi școli destul de multe și bune și o generație sănătoasă, care ar ști să gîndească limpede și cu temei și să înșire două cuvinte potrivite pe hîrtie.

Aceasta ar fi fost calea de dezvoltare prin muncă. Am luat calea contrară”.

Și câteva rînduri mai încolo citim: „Ce era mai firesc decît ca liberalii să se întrebe, ce înseamnă a administra. Îndată ce și-ar fi făcut această întrebare, ar fi văzut ce lucru gîngăș e administrația și cît e de necesar ca un suprefect să știe atîta carte cît și un profesor de administrație și de economie politică, și, pe lîngă aceasta, îi trebuie și o deprindere cu locul în

care trăiește, pentru a ști să aplice ceea ce știe.

Excepție făcând pe țara noastră, administratorul pretutindenea e un adevărat părinte al populației rurale. El are să judece, când scade populația, de ce scade; când dă îndărăt producția, ce de dă; când e un drum de făcut, pe care să-l facă; când e o școală de înființat, unde s-o așeze mai cu folos, și, în sfârșit, el e autoritatea care cu vorbă bună poate convinge pe țăran că trebuie să aleagă de primar în sat pe cel mai harnic, mai de treabă și mai cuminte român, iar nu pe cel mai hărățagos, mai bun de gură și mai rău de treabă; el vede dacă notarul și învățătorul știu carte și dacă popa își vede de biserică ș.a.m.d. Pentru sarcina de suprefect se cere atîta știință, atîta dezinteresare, atîta patriotism, pe cît le poate avea numai un om cu multă și temeinică cultură. Cum că vor fi între cei de azi și oameni cumsecade, admitem, dar, în orice caz, o cultură temeinică și o experiență lungă sînt o garanție mai mare decît nici o cultură și nici o experiență.

Dar, fiindcă la aproape toate posturile din țară poate aspira oricare cenușar, de aceea fiecare, care a învățat două buchii, lasă plugul, cotul și calupul în știrea lui D-zeu și rîvnește a se face roată la carul Statului. Și-au făcut ei, nu-i vorbă, mii de locuri, în care să încapă dar nu-i încap pe toți, încît acuma au de gînd să scoată la maidan alt moft, descentralizarea și electivitatea funcționarilor publici, ca cel puțin pe rînd, să încapă pe pita lui Vodă; adevărat vor să creeze un guvern de zece ori mai scump, c-un personal de zece ori mai numeros și mai netrebnic decît cel de azi, care să se schimbe din trei în trei ani și să se sature toți, căci numai cu libertatea, egalitatea și fraternitatea sădea nu se cîrlesc toate coatele goale.

Dar să nu uităm vorba. Oamenii care nu știu bine serie și ceti în țara noastră sînt mulți, și vor fi din ce în ce mai mulți. Toți au dreptul de a fi funcționari ai statului sub diferite forme, și toți aspiră ca măcar subprefecți să li dea D-zeu să ajungă.

De acolo au interes ca liberalii să vină la guvernul central, pentru că atunci se mătură țara de la un capăt pînă la altul, atunci e vremea ca un avocat fără pricină să se facă director de școală secundară, un altul primar de oraș, un al treilea revizor de școli, un al patrulea prefect. Dar, odată intrați în pîne, ei au interes să ție mult guvernul liberal și, fiindcă aceasta atîrnă de Camere, deci de alegeri, ei se fac luntre și punte ca să-și scoată prietenii deputați. Dar prietenii în marea parte sînt, sau ei înșii

arendași ai Statului, sau rude cu arendașii, sau antreprenori de lucrări publice, sau advocați de antreprenori, sau cu procese cu Statul; deci caută să fie aleși, ca să tremure miniștrii de dinșii și să li facă treburile. Băcanul, negustorul, preotul care nu știu istoriile astea, își dau votul, pentru că «libertatea» e în primejdie; și, mai ales, pentru că liberalii promit totdeauna că nu se va mai plăti nici o dare; nici timbru n-are să mai fie în vremea lor, nici capitație, nici monopol de tutun, nici armată, nici dări pe băuturile spirtoase, ci numai posturi multe, în care să încapă toți, și Paștele Domnului și Paștele Libertății de la un capăt al țării la altul”.

Așa largi citate nu mai lasă loc de comentarii, își sînt suficiente și îmbracă cu asupră de măsură situația ce se vîntura atunci și... acuma. Cu amendamentul că, în vremea lui Eminescu, încă nu se aplicau curbele de sacrificiu, reducerea salariilor și a pensiilor – sînt inovații pe care poetul, se vede, n-a avut șansa, precum avem noi, de a le fi întîlnit în scurta lui viață. În schimb, cu clientela electorală era familiarizat: „Cea dintîi grijă, prin urmare, a statului independent este ca, lăsînd d-o parte orice frază, să caute a aduce cît mai degrabă îmbunătățiri în administrație. Mai întîi de toate, este de neapărată trebuință, pentru acest scop, ca agenții inferiori ai statului să nu mai fie recrutați de prin cafenelele orașelor, în virtutea nici unui alt titlu decît că au făcut parte din canalia electorală sau că a fost prigonit de «reacțiune».

Sînt oameni cărora li s-a dat la discreție soarta și dreptatea populației cutărei sau cutărei localități, tocmai fiindcă au fost tîrîți pe atunci la judecătorul de instrucție pentru delict de drept comun. De la astfel de oameni, care sînt căpătuiți tocmai pentru netrebnicia lor, nu se poate aștepta firește să înțeleagă cuvintele datorie și moralitate.

Îndreptarea care se cere însă nu o poate aștepta un om cu judecată și cu experiență de la un guvern al cărui partid, în puterea căruia se reazimă, este, în cea mai mare parte a masei lui, compusă tocmai din creaturile despre care vorbim” (*Starea Țăranului român*, „Timpul”, 15 februarie 1880).

Viziunea organicistă, în favoarea căreia pledează poetul, este clar exprimată în prima parte din *Studii asupra situației I (Despre program)* („Timpul”, 17 februarie 1880): „Precum creșterea unui organism se face încet, prin superpunere continuă și perpetuă de nouă materii organice, precum inteligența nu crește

și nu se-întărește decît prin asimilarea lentă a muncii intelectuale din secolii trecuți și prin întărirea principiului înnăscut al judecății; precum orice moment al creșterii e o conservare a celor cîștigate în trecut și o adăugire a elementelor, cucerite din nou; astfel, adevăratul progres nu se poate opera decît conservînd pe de o parte, adăugînd pe de alta; o vie legătură între prezent și viitor, nu însă o legătură naturală între trecut și viitor, se inspiră din tradițiunile trecutului, înlătură însă inovațiunile improvizate și aventurile hazardoase...

Deci tocmai lipsa unei reacțiuni adevărate, raționalismul foarte strălucitor, dar și foarte superficial al epocii trecute, au făcut ca introducerea tuturor formelor nouă de cultură să se întîmple fără controlul, fără elementul moderator al tradițiilor trecutului. În loc ca un spirit nou de muncă și de iubire de adevăr să intre în formele vechi ale organizației noastre, s-a păstrat din contra în cultura și vechiul spirit bizantin care a intrat în formele nouă ale civilizației apusene. Nu ceva esențial, nu îmbunătățirea calității a fost ținta civilizației române, ci menținerea tuturor neajunsurilor vechi, îmbrăcate în reforme costisitoare și cu totul în disproporție și cu puterea de producțiune a poporului și cu cultura lui intelectuală”.

Proliferarea formelor fără fond are drept justificare *epoca de tranzițiune*, iar citatul redat mai jos nu suferă nici o modificare din parte-mi, deși cine îl parcurge l-ar putea bănuî a actualizare: „Chiar dacă epoca formelor goale, care domnește de 20 de ani și mai bine în țările noastre, s-ar putea esplica, deși nu se justifică, prin cuvîntul «epoca de tranzițiune», e evident că sarcinile cu care tranzițiunea ne-a încărcat peste măsură ne dictează în mod serios de-a ne întoarce de pe calea greșită, de-a privi în mod mai limpede starea adevărată a țării, de-a judeca în mod mai limpede starea adevărată a țării, de-a judeca în mod mai limpede necesitățile ei”.

Sîntem nevoiți a cita alt fragment din *Clasa patrioților* („Timpul”, 8 iulie 1880) în care revizorul școlar pe județele Iași și Vaslui face cîteva observații economice de mare bun-simț și în rezonanță cu situația balanței economice contemporane: „Oricît de multe laude și-ar aduce partidul guvernant prin foile sale proprii, relele care bîntuiesc țara sînt afît de generale încît, mărturisite în mod oficial precum au fost, ele dovedesc că e peste putință ca cu un sistem ca cel

de față, țara să nu dea îndărăt și să nu ajungă la istovirea puterilor sale.

E dovedit că bugetul cheltuielilor statului s-a urcat în patru ani cu 30 la sută. Această urcare stă însă în vre-un raport cu înmulțirea producțiunii, cu îmbunătățirea culturii agricole, cu înmulțirea numărului muncitorilor măcar? Nu. Producțiunea e aceeași, sau mai mică, cultura agricolă se face azi în același chip ca acum două sute de ani, numărul muncitorilor agricoli scade și, cu tot regresul acesta pe toate terenurile, bugetul cheltuielilor statului se ridică cu peste 30 la sută.

E dovedit asemenea că balanța comercială e nefavorabilă. Toată munca țării nu ajunge să acopere exigențele orașelor; se importă mai mult valori de peste graniță, de cum se exportă.

Deși pare că balanța comercială n-ar sta în legătură cu viața politică a unei țări, totuși s-ar înșela acela care ar tăgădui cu totul nexul cauzal între orice fenomen economic, pe de o parte, și între sistemul de idei ce stăpînește o țară. Venind roșii la putere, se înmulțesc funcțiunile, se măresc lefurile patrioților, — dovadă sporul cu 30 la sută al bugetului cheltuielilor și sporirea analogă a orcării buget comunal și județean. Ori unde există buget public, fie în comună, fie în județ, în stat, la spitaluri, resursele sînt strînse cu mîna de fier a patriotismului subliniat, toți patrioții se-nțolesc. E însă evident că un patriot înțolit e exigent, că devine consumator de articole de lux din străinătate. Închipuiesc-și acum cineva cîteva mii de patrioți deveniți boieri mari prin favorurile ce și le acordă singuri și va putea calcula aproximativ milioanele ce cată să iasă din țară pentru a face pe patrioți să semene a scoși din cutie. Cînd vin d-nii Rosetti-Brătianu la putere, se creiază o nouă clasă consumatoare, care cade ca locusta asupra țării: clasa patrioților. Atunci, din paraclisieri se fac deputați, din stîlpi de cafele — oameni mari. Precum importul și consumația se mărește în timpul unei invazii, cînd vine invazia roșie în viața politică, cînd mii de oameni noi încep a trăi din iubirea ce o au pentru bugetul patriei, consumația de lucruri importate cată să se mărească, importul cată să se urce și să întărească chiar exportul. E prea adevărat că, dacă clasele rămîn aceleași, o schimbare de guvern nu poate avea influență asupra balanței comerciale. Dar la noi, venirea roșilor la putere e totdeauna egală cu o declasare generală. Clasele avute și inteligente sînt

înlăturate de la controlul afacerilor publice și de la partea ce li se cuvine în conducerea statului și, în locul lor, se substituie o clasă nouă, care voiește să trăiască bine și să se îmbogățească în socoteala statului: clasa patrioților”.

Și încheie ironic: „Iată dar starea fericită de lucruri, lăudată de organele guvernului: bugetul cheltuielilor statului se urcă, mortalitatea se urcă, dar scad veniturile, scade esportul, scade populația, scad școalele, populația emigrează chiar în Bulgaria, și apoi să mai zici că țara nu merge bine?”

Cum spunea Goethe, *dacă cifrele nu guvernează lumea, ele arată cel puțin cum ea este guvernată*. Altfel zis: „Să trăiți bine!”

În „Timpul” din 12 iulie 1880, bun cunoscător al programei școlare și a necesităților copiilor pentru consolidarea și creșterea sa intelectuală și națională, fără a fi împotriva manualelor de specialitate, crede cu îndreptățire de mare necesitate cartea de citire la clasele primare, aceasta fiind o carte în care se cuprind descrieri ale țării proprii, istorisiri din trecutul ei, caracterizarea personajelor mari ale poporului, bucăți de literatură populară și de arte. O carte de citire nu e numai o enciclopedie națională; ci, dacă e bună și cu îngrijire lucrată, precum au început a se lucra, ea revarsă în mii de capete aceleași cunoștințe, fără de nici o silă, căci nu se nvață pe de rost; ea inspiră la zeci de mii de cetățeni viitori aceeași iubire pentru trecutul și brazda pământului lor; ea prefăce, după o justă observație, o masă de indivizi, ce se-nîmplă a trăi pe aceeași bucată de pământ, într-un popor ce menține o țară. Tendința generală în școalele apusene e de-a înlocui toate cărțile speciale de studiu din școalele primare prin cartea de citire, căci aceasta din urmă dă deplină libertate în privirea metodului. Cărți speciale cată să cuprindă definiții stricte, abstracte; cartea de citire e, prin natura ei, descriptivă. Se descriu toate în ea, deci se văd toate cu ochii minții.

Fostul revizor școlar se revoltă în contra deturnării burselor pentru studii în străinătate acordate unor *nepricopsiți din familii cu avere* pentru studierea unor științe lucrative, gen drept, medicină, tehnică, care nu sînt strict pentru folosul statului și explică: „Tineri modești și silitori, care vor fi mulțumiți c-un viitor puțin strălucit, ingrati chiar, primesc în alte țări asemenea burse pentru a se ocupa cu studii istorice, etnografice, arheologice sau filolog-

ice, cu științe care nu aduc bani, n-aduc cîștig. E prea adevărat că tocmai aceste științe, și nu cele practice, constituie adevărata cultură a unei nații, că după produsele sale științifice și literare se cîntărește valoarea vieții unui popor pe pămînt. Dar, deși aceasta e adevărat, imensa majoritate a oamenilor n-are nici răbdarea, nici gustul unei adîncite cercetări științifice și se mulțumește cu apropierea rezultatelor ultime, cu esența științei. Iată dar adevărata menire a burselor: a crea specialiști în ramuri de știință care n-aduc mare cîștig bănesc, a crește pe învățătorii nației – și breasla învățătorescă nu-i în nici o țară avută; cariera e – exceptînd poate Englitera – pretutindeni ingrată” („Timpul”, 31 mai 1880).

Vorbînd despre învățămîntul elementar în Ardeal, condamnă funcționarismul și transformarea funcțiilor din administrarea învățămîntului în sinecure, pe temeiul că lucrează ori ba, *dat afară tot va fi dacă va veni alt ministru; pus în funcție iar va fi dacă societatea anonimă de exploatare din care face parte va veni la putere*.

Multe din tarele noastre considerăm că sînt o moștenire încă neeradicată din epoca fanarioților. Și tot în articolul menționat, crede că *lipsa de putere de reacțiune* din sînul populației are ca temei *natura blîndă și lesne guvernabilă a poporului nostru*.

Susține introducerea de reforme în învățămînt, dar în limitele necesității și întru crearea unei clase de mijloc, avînd tehnicieni, industriași, meseriași, comercianți și agricultori buni. Drept pentru care se impune existența unor școli reale care dă o cultură generală, numai potrivită pentru clasa de mijloc, dar fără a renunța la liceele cu profil umanist. Și în același articol din „Timpul”, de pe 25 octombrie 1880, susține cultivarea esteticului ca un temeinic sprijin întru evitarea crizei economice: „În fine, școlile reale vor pregăti pentru școlile de arte frumoase. Deși d-nul Damé pune pictura și estetica între studiile de lux, astăzi însă nu mai există îndoială că artele sînt un puternic mijloc de cultură. Punîndu-ne pe terenul practic cu d. Damé, iarăși vom găsi că fără cultivarea artelor toate încercările noastre de a avea industriei vor fi zadarnice. Ca să ne convingem pe deplin despre aceasta n-avem decît să privim la starea Franței. Astăzi, cînd toate națiunile culte suferă de o criză economică de atîția ani, este singură Franța care relativ se află destul de bine în privința economică. Bărbați competenți care s-au ocupat cu

explicarea acestui fenomen s-au convins că el nu e nici rezultatul caracterului francez, nici al împrejurărilor locale, ci este rezultatul *educațiunii* poporului francez, în decurs de secole, în direcțiunea de a i se dezvolta gustul estetic prin cultivarea artelor. Școala de pictură și sculptură întemeiată încă de Colbert, expozițiile de arte înființate tot de el, trimiterea de tineri la studiu în Roma, înființarea de școli de desen provinciale, școli speciale pentru lucrători, toate acestea, dezvoltând gustul frumosului în poporul francez, a făcut posibilă punerea artelor frumoase în serviciul industriei, producând aceea ce numim industrie de artă, în care francezii sînt neajunși și progrescă neîncetat. În adevăr, dacă celelalte națiuni voiesc să rămînă în veci tributare francezilor sau dacă francezii vor să ajungă în industrie unde sîntem noi, n-au decît să adopte reforma d-nului Damé și să considere clasicitatea veche, pictura și estetica ca lux. Din nenorocire așa se cam consideră la noi artele, voind poate să fim practici, și într-un mod nepractic am pierdut și micile începuturi de industrie ce le aveam”.

O cauză pentru care școlile sînt rele este faptul că profesorii au salarii insuficiente și pentru a-și asigura traiul sînt nevoiți a desfășura și alte activități ce afectează calitatea învățămîntului. Și, observă Eminescu în „*Timpul*” din 24 iulie 1882: „Pentru a fi profesor de gimnaziu ori de liceu se cer studii academice – cel puțin acum; deci 18-20 de ani de învățatură continuă. E în adevăr singura ramură a serviciului public unde, în schimbul unei retribuții neînsemnate, a unui *echivalent material* mic, se cer garanții de capacitate”, fapt ce naște un șir de interogații: „Cum? Pentru un echivalent de 300 de franci profesorul să fie obligat a ști atît de mult și a munci atît de mult și celălalt, pentru mii de franci, să nu fie obligat a ști nimic? Ce se cere la noi pentru a fi general, locotenent-colonel, adjutant regal? Patru clase primare – întrebînd pe generalul de la Bacău – plus

poate o teșcherea de drept de prin Italia, plus unul sau două acte de înaltă trădare. Care e echivalentul material al feloniei și trădării? Lefuri de mii de franci. (...) Cînd cu patru clase primare și violoncel ajungi prim-redactor, deputat, director de bancă, răscumpărător de drum de fier, milionar – apoi nu e nebun acela care-nvață însuși și-nvață și pe alții, pentru ce? Pentru 200-300 de franci pe lună?”.

Nu-i îndreptățit, în acest context, să se ceară de la profesori ceea ce nu se cere de la nimeni. Și dacă astăzi profesorii sînt în grevă, după ce au fost mințiți cu o creștere de 50% a salariilor, ca în final că

afle că de fapt li se taie 25%, ca în bancul de la radio Erevan cu Volga primită cadou, nu ei sînt de vină, ci guvernarea cu armata lor de postulanti.

După cum citim în „*Timpul*” din 23 noiembrie 1883, se vede că nimic nu s-a schimbat: „Retribuțiile profesorilor, cu toată legea de gradație, cu toate reclamațiile adresate Ministerului și Camerelor, au rămas tot cum erau acum cincisprezece ani, deși prețul obiectelor de subzistență s-a împătrit: leașa unui profesor de gimnaziu de astăzi e de trei ori mai mică decît a unui inspector de poliție”.

Nu putem decît să fim în acord cu revizorul școlar Mihai Eminescu, care, în „*Timpul*” din 29 octombrie 1883, cere: „Adevărul trebuie să triumfe; minciuna și crima trebuie să cadă! Cînd este vorba de interese mari, naționale, între care ocupă primul loc educația și instrucția tinerimii noastre, toți românii trebuie să aibă un singur sentiment, o singură inimă, și-n ea trebuie să fie gravate cuvintele: progres și moralitate!”.

TEATRUL ESTE HAZARD

DIALOG CU REGIZORUL ANCA OVANEZ DOROȘENCO

Regizor de renume în țară și în străinătate, Anca Ovanetz Doroșenco a fost angajată a Teatrului Național din Iași, în perioada 1968-1976. Printre spectacolele montate aici se numără: *Troienele*, Euripide, în 1969, *Războiul vesel* de Carlo Goldoni, în 1969, *Don Juan* de Max Frisch, în 1975, *O scrisoare pierdută* de I.L. Caragiale, în 1975, *D-ale carnavalului* de I.L. Caragiale, în 1976, *Dona Rosita*, de Federico García Lorca. Din 1976, regizoarea merge la București, unde a colaborat cu mai multe teatre, apoi a fost angajată la Teatrul Național. Din 1990 merge în Franța, unde și-a continuat cu succes cariera de regizor și de profesor.

Cristina PREUTU: Iată-vă, după atîta timp, la Iași. Și nu ați venit oricum, ci pentru a monta un spectacol. Însă înainte de a vă ruga să ne povestiți câteva lucruri despre acest spectacol aș dori să facem o scurtă incursiune în activitatea dumneavoastră profesională. Am putea începe cu motivația dumneavoastră de a intra în această lume a spectacolului de teatru și cu crezul cu care ați pornit la drum. Ce aspirații și ce speranțe avea tînăra regizoare Anca Ovanetz în acei ani de început?

Anca OVANEZ: În primul rînd, eu la 20 de ani nu eram regizor, eram o ființă pasionată de teatru, iubeam actorii, iubeam scena și așa am început să fac teatru. A fi regizor e mult mai complicat decît ne imaginăm. Adevărata regie e rezultatul unei acumulări ce depinde de experiența de viață și de timp. Dacă ar fi să vorbesc despre cum s-a declanșat această pasiune pentru teatru, ar trebui să mă întorc cu mulți ani în urmă și să vă spun că la 14 ani l-am văzut pe George Vraca în spectacolul *Vlaicu Vodă*, la un matineu în Constanța. În timpul spectacolului mi-am dat seama că trebuie să fac teatru. Apoi, hazardul, cum îmi place mie să-i spun, m-a făcut să ajung la regie. Debutul meu regizoral a avut loc la Teatrul din Tîrgu Mureș, cu piesa *Șase personaje în căutarea unui autor* de Luigi Pirandello. Am montat apoi la Constanța *Rosmersholm* de Ibsen, iar în 1968 am venit la Iași, unde am început șirul spectacolelor cu *Troienele* de Euripide.

Spuneți-mi care a fost prima impresie pe care v-a lăsat-o Iașul în acele timpuri?

Iașul îmi este un oraș foarte drag și mă consider ca aparținînd lui, atît din punct de vedere cultural, cît și personal, dacă pot spune așa, în sensul că acei ani pe

care i-am petrecut la Iași m-au modelat ca personalitate, ca individ. Iașul este, incontestabil, un oraș al culturii, însă, atunci, ca și acum, simt și se vede, de fapt, că nu e valorificat la adevăratul său potențial. La orice pas întîlnești un monument foarte important pentru cultura și civilizația noastră, de la Palatul Culturii, la Biserica Trei Ierarhi, Universitatea, bojdeuca lui Creangă și multe, multe altele. Toate au atîta istorie în spate și atîta frumusețe, dar ce păcat că străinii știu atît de puțin despre asta.

Ciudățenia e, că odată plecată din Iași, în 1976, s-au rupt toate legăturile pe care mi le creasem aici. Nu pot să înțeleg de ce. Nu același lucru s-a întîmplat cu Teatrul Național din București, care a rămas mereu deschis la ofertele mele regizorale. O spun cu tristețe și regret că în timpul directoratului lui Ioan Holban am vrut să montez la Iași, dar nu mi s-a dat nici un răspuns. Mă bucur, însă, că am reușit să revin pe scena ieșeană, acum.

Vom povesti imediat despre alegerea de a monta iarăși la Iași, după atîta timp, însă aș vrea să revenim la perioada anilor '70. Spuneți-mi câteva lucruri despre trupa de actori din Iași de la acea vreme. Ce fel de teatru se juca și la ce nivel? Și întreb asta întrucît am găsit o afirmație de-a Cătălinei Buzoianu, cu care ați fost colegă la Iași, o afirmație făcută în cadrul unui interviu realizat de criticul Ștefan Oprea și care suna cam așa: „La Iași există o trupă bună-incompletă, dar bună – însă o generală mentalitate provincială, în sensul de claustrare generală, cum rar am întîlnit”.

Să știți că am mulți prieteni în Iași, din diverse domenii artistice și cunosc munca pe care o fac. Însă

îmi permit să spun că în domeniul culturii există o tendință a Iașului de a se izola, de a se claustra, cum bine a spus Cătălina Buzoianu. Și acest lucru este valabil și astăzi. Nu aş putea să găsesc o cauză, doar pot constata acest lucru. Mai ales în aceste timpuri pe care le trăim, în această perioadă dedicată mondializării, cred că ar fi necesar ca Iașul să se deschidă mult mai mult, ar trebui să se uite mai mult la ce se întâmplă și în „ograda vecină”. Iașul are, într-adevăr, un specific al lui, dar cred că a rămas cumva ancorat în anumite principii și convenții tradiționaliste, învechite.

În ceea ce privește activitatea teatrului ieșean, ce ar trebui schimbat? Care este punctul cel mai sensibil?

Ar fi multe de schimbat și administrativ, dar și ca mentalitate. Ceea ce îmi sare cel mai mult în ochi este relația dintre generațiile de actori. Este o foarte mare greșală să separi actorii pe categorii de vîrstă. Dacă nu avem trecut, nu avem viitor. Ori nu putem să îi renegăm pe actorii în vîrstă. Ei au în spate un bagaj de experiență pe care nu îl putem nega și care le aduce un anumit rafinament artistic. Și dacă tot am abordat acest subiect vreau să spun că am rămas surprinsă să aflu că actrița Cornelia Gheorghiu nu mai joacă de aproape 12 ani. Tinerii artiști au dreptul să o cunoască, pentru că acest artist încă mai are ceva de spus. Această separare între actori tineri și actori în vîrstă nu face decît să rupă din continuitatea experienței artistice a teatrului. Ar fi normal, de exemplu, ca cei tineri să asiste la repetițiile actorilor experimentați, pentru că doar așa se poate transmite bagajul de tradiții, moștenit și el, la rîndul lui, de la cei din urmă. Am văzut că mai sînt unii actori care încearcă să promoveze, să modeleze, să ajute pe tineri și mă refer aici la Dionisie Vitcu, care, avînd avantajul de a fi și profesor, a înțeles mai bine că tinerii artiști trebuie ținuti și „crescuți” cu grijă. În spectacolul pe care îl regizez eu, dumnealui a propus ca dublură a sa pe Bogdan Spiridon, un fost student de-al său. Acesta vine și asistă la aproape toate repetițiile. Mi se pare un lucru extraordinar. Nu mă îndoiesc că același lucru se întâmplă și la alți actori care sînt profesori, și îmi vine acum în minte numele lui Emil Coșeru. Totuși nu este îndeajuns.

Ați prins, la Iași, o perioadă destul de controversată din istoria culturală a regimului comunist, și mă refer aici la tezele din iulie 1971, în care se cerea ca 50% din repertoriu să fie românesc. A afectat această decizie activitatea dumneavoastră regizorală, în sensul ca ați fost cumva nevoiți să

renunțați la anumite piese pe care le aveți în vedere pentru a le monta sau să acceptați unele scenarii la care nici nu v-ați fi gîndit?

Tezele din iulie au vrut să promoveze dramaturgia românească, ceea ce nu este de criticat și este de dorit, mai ales pentru un teatru național. Însă nu trebuia ca lucrurile să fie forțate. Nu era normal să fim nevoiți să avem un procentaj fix de piese românești și străine pe care să le montăm. Era un lucru forțat și nenatural, ori tot ce e nenatural devine, în timp, o frustrare. Pentru mine, acest lucru mi-a produs un inconfort și o insatisfacție profesională. Am fost nevoită să montez cîteva piese românești foarte proaste. Spre norocul meu valoarea acestor spectacole a fost ridicată de jocul actorilor, însă rar se întâmplă acest lucru. Am avut probleme și cu cenzura. Îmi amintesc acum de piesa *Există nervi* de Marin Sorescu, care a fost interzisă încă de la prima vizionare; apoi piesa lui Shakespeare, *Nevestele vesele din Windsor*, care a fost interzisă după cîteva reprezentații. La aceasta din urmă venea foarte mult tineret, sala era mereu plină la refuz și pînă la urmă, cenzorii au decis că e o piesă imorală și au oprit-o. Mi s-a mai întîmplat apoi la București să fiu nevoită să schimb întregul decor al unei piese. Și mă refer la *Torquato Tasso* de Goethe, cu Claudiu Bleonț, Silvia Popovici, Adela Mărculescu, Constantin Dinulescu și Damian Crășmaru. După șase luni de muncă, la prima vizionare cenzorii s-au scandalizat. Nu erau deloc de acord cu decorul și costumele. Acțiunea avea loc într-un ospiciu, personajele erau îmbrăcate sărăcăcios și la un moment dat se striga: „Dați-mi libertate! Vreau să trec granița! Sînt flămînd! Aici mă mănîncă șobolanii!” și tot felul de replici de acest gen. Cînd am auzit că trebuie să schimb întreg decorul am vrut să renunț la spectacol, dar nu am făcut-o de dragul și din respect pentru munca colegilor mei. Așa că am făcut toate schimbările necesare și spectacolul s-a jucat, dar nu mai era al meu. Nu mai recunoșteam în el aproape nimic din regia mea.

În 1983, imediat după „tezele” de la Mangalia, s-a desființat, oficial, cenzura. Comitetul de Presă și Tipărituri a fost dizolvat, dar membrii săi au fost numiți în funcții de conducere în diferite instituții și asociații profesionale din aria media. Însă ei au continuat, practic, să-și facă meseria. Desființarea acestui comitet a fost doar o tactică de pregătire propagandistică, deoarece începînd din acel moment, fiecare artist, intelectual, redactor, autor trebuia să manifeste un spirit de responsabilitate în conformitate cu ideologia comunistă, pentru a

putea fi acceptat în spațiul public. Cum trebuie să privim acest act al autocenzurii: ca pe o rezistență împotriva sistemului sau ca pe un mod de adaptare?

Rezistență? Rezistență la ce? Ce putea fi salvat? Era totul sau nimic. Nu poate fi vorba de rezistență, e doar o formă de adaptare, cel puțin din partea mea. Am fost obligată să fac acest lucru, dacă nu, nu aș fi putut profesa. Nu pot spune că autocenzura este o rezistență. Este o formă de spălare a creierului și nu mă pot mândri cu ea.

Să înțeleg că plecarea din 1990 în Franța a fost făcută pe acest fond al frustrării profesionale?

Categoric. Îmi aduc aminte că înainte de '89, când plecam în turnee, nu mi se dădeau bani, nu eram lăsată să fac nimic nesupravegheat. De exemplu, în momentul când am obținut, în 1984, bursa la Royal Shakespeare Company din Londra, de la ambasadă mi s-a dat doar un tichet de metrou, pe care trebuia să îl folosesc de la aeroportul din Londra până în gară și acolo să caut un anumit chioșc de la care urma să mi se dea diurna. Era aberant. Nu mai aveai bucuria plecării, pentru că te gîndeai mereu ce te-ai fi făcut în cazul în care nu găseai reperele pe care le căutai. Eu îi înțeleg foarte bine pe cei care au plecat. A fost un fenomen natural, a venit de la sine. Faptul că am plecat nu înseamnă că mi-am renegat țara sau că nu o mai iubesc, ci pur și simplu era nevoia mea de a cunoaște, de a duce o viață profesională normală. E dreptul meu la libertate, iar dacă îi judecăm pe cei care au plecat și încă mai pleacă în afară, înseamnă că nu facem decît să recădem în clișee și să nu înțelegem adevăratul sens al libertății.

Cum v-ați folosit de această libertate de creație în Franța?

În Franța am creat o companie de teatru și încerc să readuc în actualitatea culturală teatrul popular, teatrul în aer liber. Vreau să eliberez teatrul din cutia în care a intrat la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Această limitare spațială la care a fost supus, restricționarea relației dintre actor și public a dus la crearea unui teatru artificial. Acel fenomen woodstock din anii '70 a durat relativ puțin și a fost o reacție la realitățile istorice. Amintind de teatrul lui Peter Schumann, *Bread and Puppet Theater*; Tadeusz Kantor; Judith Malina, una din fondatoarele *The Living Theater* sau al lui Jerzy Grotowski se știe că pentru teatru a fost un fel de explozie solară, ceva ce l-a revigorat.

În Franța a existat mereu o tradiție a montării unui teatru popular, iar acum acest tip de teatru are mare

priză la public. Eu am montat, de exemplu, *Astă seară se improvizează*, de Luigi Pirandello, în curtea unei școli, astfel încît chiar aveai senzația că într-adevăr acolo, în acel moment, se improviza un spectacol. Apoi am avut *Festinel lui Babette*, montat chiar în interiorul catedralei Saint-Martial din Avignon. La Saint-Paul de Vence, un oraș de tip medieval, cu o arhitectură foarte bine întreținută, am montat *Don Juan* de Tirso de Molina. Spectacolul a fost jucat lîngă terasa hotelului *La Colombe d'Or*, hotel din timpul lui François I și renumit pentru celebritățile care îi trec pragul: Winston Churchill, Jack Nicholson sau Leonardo di Caprio. Și sînt multe altele. Mi-aș dori să aduc acest tip de teatru și în România pentru că eu cred în puterea și adevărul lui. Într-un adevărat teatru cortina ce desparte publicul de actor trebuie să dispară.

Revenind la spectacolul pe care vreți să îl montați acum la Naționalul ieșean, publicul cred că ar fi curios să afle cum ați ales această piesă, cum ați optat pentru cei doi actori: Cornelia Gheorghiu și Dionisie Vitcu și mai ales cum ați reales Iașul?

Acest text a fost jucat de mai multe actrițe, mari actrițe: Delphine Seyrig sau Fanny Ardant și contrar primei impresii, el nu reprezintă o biografie a Sarei Bernhardt, ci este o metaforă a sacrificiului pe care îl face un artist pentru arta sa, o metaforă a dragostei și a pasiunii pentru artă. Eu iubesc foarte mult o replică spusă de Octavian Cotescu, ca personaj principal în *Minetti* de Thomas Bernhard, piesă ce am realizat-o la Teatrul Mic. Întrebat ce este teatrul, Minetti spune: „Hazardul”. Și așa este, teatrul este hazard, este destin și nu îl poți face decît dacă îți este scris. Asta am vrut să le arăt spectatorilor. Și dacă vorbim de hazard, aș putea spune că tot el a contribuit la montarea acestui spectacol la Iași, în sensul că s-a întîmplat să fiu la un Colocviu internațional de teatru și să stau acolo alături de George Banu și de Cristian Hadji-Culea. Apoi a venit vorba despre Cornelia Gheorghiu și am aflat că nu mai joacă și nu îmi venea să cred. Un al doilea element ar fi această dorință de a lucra cu doi actori excepționali pe care i-am ales pentru această piesă, Cornelia Gheorghiu și Dionisie Vitcu. Iar al treilea element ar fi, să spunem, dorul de Iași. Așa cum am menționat mai sus, mi-am dorit de mai demult să revin pe scena Naționalului ieșean.

Vă mulțumesc pentru timpul acordat și să lăsăm mai departe să se manifeste reacția publicului spectator.

Interviu realizat de **Cristina PREUTU**

INTERVIU

DAN LAURENȚIU (ÎNTRU AMINTIRE)

Irina MAVRODIN

CVADRATURA CERCULUI

Se apropie ziua Adormirii Sfintei Marii și luna August, luna Marii Arșițe. Printr-un fel de ciudată recurență la care mă văd supusă de mai bine de doisprezece ani, re trăiesc și în vara acestui an 2010, printr-un fenomen de sinestezie, relația mea cu poemele lui Dan Laurențiu, când rece, înghețată, parcă integrată unui strat de chiciură nocturnă, când fierbinte, arzând cu mari flăcări diurne, într-o deplină amiază.

Mă simt așadar și astăzi, ca de atâtea ori pînă acum, sub „Zodia Leului”, zodie – cum spuneam – luminos, orbitor de fierbinte și, totodată, întunecos, orbitor de înghețată. Și, spre aducere aminte, înscirui, într-un prețios pomelnic laic – o! cît de necesar, deja, probabil –, titlurile cărților lui Dan Laurențiu, poetul născut la 10 August 1937, în comuna Podu-Iloaiei, județul Iași. Licențiat al Facultății de Filosofie a Universității „A.I. Cuza” din Iași, a debutat la revista „Iașul literar” în 1959.

A fost redactor la revista „Cronica” (1966-1968), la revista „Luceafărul” (1968-1993) și la Editura Cartea Românească (1993-1998). A fost membru al Uniunii Scriitorilor din România și secretar al secției de poezie a Asociației Scriitorilor din București. Și acum iată „brețiosul pomelnic”: *Poziția astrilor*, Editura pentru literatură, 1967; *Călătoria de seară*, Editura pentru literatură, 1968; *Imnuri către amurg*, Editura Cartea Românească, 1970; *Poeme de dragoste*, Editura Cartea Românească, 1975; *Eseuri asupra stării de grație*, Editura Cartea Românească, 1976 (Premiul de critică al Asociației Scriitorilor din București); *Zodia leului*, Editura Cartea Românească, 1978 (Premiul de poezie al Uniunii Scriitorilor din România); *Porțile astrilor*, antologie, Editura Cartea Românească, 1980; *Privirea lui Orfeu*, poeme, Editura Cartea Românească, 1984 (Premiul de poezie al Uniunii Scriitorilor din România); *Ave Eva*, Editura Cartea Românească, 1986; *Psyche*, Editura Cartea Românească, 1989 (Premiul Academiei Române); *101 poezii*, Editura Viitorul Românesc, 1993; *Femeie dormind*, Editura Cartea Românească, 1993; *Mountolive*,

Editura Eminescu, 1994 (Premiul Uniunii Scriitorilor și Premiul „Nichita Stănescu”); *Privirea lui Orfeu. Jurnal metafizic*, eseuri, Editura Enciclopedică, 1995 (Premiul Uniunii Scriitorilor din România pentru eseu); *Călătoria mea ca erou și martir al timpului*, antologie, postfață și notă biobibliografică de Irina Mavrodin, Editura Eminescu, Colecția „Poeți Români Contemporani”, 1999 (ediție postumă), *Patul metafizic*, poeme inedite, editate postum, împreună cu o postfață de Irina Mavrodin.

Am scris bob cu bob, pe o căldură de cuptor, acest șirag de titluri, așa cum dai, mărgică după mărgică, boabele unui rozariu.

În această binecuvîntată zi de 12 iunie, cînd m-am născut sub mîna *protectoare* a lui Dumnezeu (căci cum, altminteri, aș fi putut ajunge pînă la această vîrstă cu un suflet pe care-l simt ca fiind tot cel al copilului de odinioară?), mai cînt încă o dată melodioasele triluri, pe jumătate parcă uitate, căci, după moartea poetului, care a avut loc în 1998, n-am prea auzit – vai! – voci (ale criticilor noștri!) care să le rostească. Cărțile își au soarta lor, spune o veche și înțeleaptă vorbă. Poeții își au soarta lor, îndrăznesc eu să adaug. Va veni și vremea cînd, în România, poeți ca Dan Laurențiu vor fi re-descoperiți, și anume re-descoperiți ca fiind marea noastră bogăție națională întru spiritualitate. Poeme ca *Patul metafizic* (din volumul postum cu același titlu), ne vor ului încă o dată prin profunzimea lor metafizică, prin intimitatea metafizică în care ne scufundă autorul lor: „De ce trebuie să/ murim dacă noi/ am fost creați după/ chipul și asemănarea/ lui Dumnezeu?/ dar nu înseamnă că Dumnezeu este/ muritor și că/ întovărășește pe oricine/ a părăsit din boală// sau dezgust această lume?/ oricum ea trebuie părăsită/ eu stau cuminte în/ patul meu metafizic// din cînd în cînd/ îngeri albaștri/ vin și-mi spun/ «Stai și auzi cum latră/ sub crucea de piatră/ cățelul pămîntului»// Așa a început decăderea/ celui mai mare poet pe care/ l-am adus în pragul casei sale/ sau era în pragul bisericii// dar dacă era un necredincios/ și l-a bătut Dumnezeu?/ Nevrednic este/ Non sum dignus/ Vrednic este”.

UN TRATAT DESPRE EDUCAȚIE

Maria CARPOV

Discuțiile din ultima vreme și construcțiile argumentative *pro* și *contra* prevederilor legii educației, vizînd adesea, aceste discuții, aspecte ce nu țin în mod esențial de o activitate definită, pe lîngă funcția de cunoaștere, de aceea de producătoare de valori spirituale, morale, intelectuale, mi-au trezit curiozitatea de a reciti unul din acele texte prezentate în eventualele reeditări moderne ca fiind „vechi și rare”. Vechi, într-adevăr, textul la care mă refer este, întrucît a fost scris și publicat acum aproape trei secole, rar, nu chiar, date fiind nu numai numeroasele reeditări în prima sută de ani ce au urmat anului apariției (1726), dar și studiile despre pedagogie ca practică socială întotdeauna la ordinea zilei și care trec acest tratat printre referințele bibliografice. Cel puțin în Franța.

Este vorba despre *Traité des Etudes* de Charles Rollin, de care prima dată am auzit la cursul de istoria limbii franceze predat de profesorul N.N. Condeescu la secția de limba și literatura franceză de la facultatea de filologie a universității din București. Apariția *Tratatului* era situată în cadrul unora din caracteristicile Veacului Luminilor: încrederea în educabilitatea omului, abandonarea ideilor înnăscute și adoptarea sensualismului lui Locke și Condillac¹. Oportunitatea lucrărilor de factură pedagogică, în aceste condiții, este indiscutabilă, *Emile* al lui Rousseau nefiind decît un moment, nu ca oricare altul, ce-i drept, dintr-o serie inaugurată de *Tratatul* lui Rollin, rector al universității din Paris. Se desprinde, din acest Tratat, necesitatea de reorganizare a întregului

învățămînt, de înnoire a metodelor și cea de restrîngere drastică a zonelor de acțiune a limbii latine pentru a asigura dominarea limbii franceze, învățămîntul, alături de biserică, fiind două domenii în care limba latină, în ciuda eforturilor din precedentele două secole, avea o poziție ce nu se lăsa zdruncinată, un vis ce nu avea să se împlinească decît după 1762, cînd iezuiții, care, cu neînsemnate excepții, monopolizau învățămîntul, au fost expulzați, locul lor fiind luat, dar în cu totul alt spirit, de către oratorieni.

Charles Rollin este semnalat, în posteritate, ca unul din pionierii francizării învățămîntului²; predecesor, ca și abatele de Saint-Pierre și Doamna de Lambert, al lui Rousseau în acțiunile ce au ca scop educația și formarea tinerilor³, unul din acei „buni pedagogi” care asigură o „instrucție solidă și ordonată”, un autor care „nu scrie pentru a fi pe plac, ci pentru a instrui conștiințele”⁴, „celebrul rector al universității din Paris, neîndoielnic cel mai ilustru pedagog din secolul al XVIII-lea (1661-1741), care, și în veacul următor, și-a păstrat un loc bun în biblioteci, mai ales în cele ale școlilor normale de institutori”⁵. De la mijlocul secolului al XVIII-lea pînă la mijlocul secolului al XIX-lea, *Tratatul*... este referința pedagogică prin excelență, s-a vorbit chiar de mitul Rollin⁶. Să precizăm totuși că, pe de o parte, opera pedagogică a lui Rollin nu se limitează la Tratat și că, pe de altă parte, el este, de asemenea, autorul unor vaste lucrări de istorie (*Histoire ancienne*, 13

vol., *Histoire romaine*, în câteva volume, deși rămasă neterminată). O căutare pe Google semnalează și comentează, cu precădere, opera istoriografului.

În *Traité des études*⁷, Rollin redă ceea ce se studiază la Universitatea din Paris, cu aerul, așadar, că el nu aduce nimic nou. Noutatea însă se vedește în abundența comentariilor care, în unele cazuri, echivalează cu elaborarea unor cuprinzătoare eseuri sau chiar tratate.

Potrivit unor uzanțe ale epocii, Tratatul este deschis de un „Discours préliminaire” unde, chiar în primele fraze, sînt precizate obiectivele Universității din Paris. Rațiunea existenței acestei universități este instruirea și formarea tinerilor pe trei căi: însușirea cunoștințelor ca mijloc de cultivare a minții, convenita utilizare a acestor „podoabe”, adică în folosul societății, implicarea bisericii în formarea unor buni cetățeni, „prin inculcarea unor principii de onoare și cinste” și perfecționarea, desăvîrșirea a ceea ce un tînar dobîndește pe primele două căi. Acestea ar fi fost, susține Rollin, dorințele regilor care au creat universitatea sau au vegheat la perpetuarea realizării unui program conținînd cele trei obiective. Un citat dintr-un regulament dat de Henric al IV-lea începe astfel: „Soarta popoarelor atîrnă de educația tinerilor, aceasta însemnînd pregătirea prin studierea științelor, cultivarea încă neîncercatei lor minți; astfel, ei vor putea împlini cum se cuvine treburile ce le sînt menite, căci fără de aceasta ei nu vor fi de nici un folos țării; apoi, tinerii vor învăța să-l slujească pe Dumnezeu, să-și iubească părinții și patria...”.

Fiecare obiectiv este examinat în termeni de utilitate, individuală și socială, punînd astfel în lumină indispensabila sa permanentă prezență în programele universității, deoarece o politică educațională bine concepută și susținut aplicată, stăpînită fără concesiile circumstanțiale, stabilește și impune diferența nu doar între indivizi, ci și între popoare. Istoria oferă exemple suficient de multe pentru a ne convinge că, unde și cînd literatura este dată uitării, se ajunge la uscăciune, chiar la barbarie, la fel cum unele popoare bar-

bare, „fără atracție pentru lucrările ce se adresează minții”, îndată ce învățătura ajunge pînă la ele, au dat oameni mari în toate profesiile. Dobîndirea unor cunoștințe ascute treptat mintea, o face mai receptivă, învățătura dezvoltă priceperea, aptitudinile, competențele, individul se transformă, societățile de asemenea.

Însă acumularea de cunoștințe nu este suficientă. De aceea, a doua coordonată a programului este de ordin moral, doar virtutea dă valoare cunoașterii. Fără virtute, este încurajat orgoliul. Cunoștințele sînt instrumente folositoare doar dacă se face cu ele „ceea ce se cuvine”. Exemplele de „ceea ce se cuvine” să faci cu literatura și cu științele însușite recomandă totodată ceea ce trebuie făcut pentru a contrabalansa tot mai vădita deteriorare a moravurilor, descrisă astfel: „În lumea noastră, gustul pentru adevărata reușită și pentru adevărata măreție se pierde tot mai mult. Oameni noi, amețiți de norocul ce a dat peste ei și ale căror nesăbuite cheltuieli nu izbutesc să le secătuiască imensa lor avere, ne obișnuiesc cu gîndul că nimic nu este mare și vrednic de prețuire decît bogăția, bogăția uriașă; nu doar sărăcia li se pare o rușine de neîndurat, ci chiar și o stare mijlocie la care se ajunge pe căi cinstite; ei cred că meritul și onoarea se află pe de-a-ntregul în măreția caselor, a trăsurilor, a ospetelor...”. Și, din nou, istoria antică ne face să înțelegem în ce constă adevărata valoare și unde poate fi găsită. Nu lipsesc însă nici trimerile la Sfîntul Augustin și la felul în care acesta lucra cu discipolii săi, deoarece atît școlarii cît și dascălii lor trebuie să cunoască pedagogia marelui filosof creștin. De pildă, toți trebuie să știe ce înseamnă „o nobilă emulație” între co-discipoli și cît de mare trebuie să fie grija profesorilor ca aceasta să nu degenereze în înfumurare, „cea mai gravă boală a omului”.

Trebuie semnalată, în această secțiune a cărții, digresiunea despre gust, bunul gust în literatură, arte, muzică etc., socotit ca formă de discernămint, „un soi de rațiune naturală perfecționată de învățătură”, care cunoaște reguli specificate de realitatea în care se manifestă.

Există însă și prost gust. Digresiunea despre bunul/prostul gust în literatură ia alura unui eseu ale cărui proporții, destul de mari, sînt justificate de influența literaturii asupra celorlalte arte – arhitectura, pictura, sculptura, muzica... cele mai multe exemple fiind luate tot din istoria antică. Este îndelung comentat răspunsul lui Seneca la întrebarea privind cauzele schimbărilor stilistice vizibile uneori la nivelul elocinței. *Talis hominibus fuit oratio, qualis vita*, cum e viața, așa sînt și vorbele, ar fi spus Seneca, ceea ce înseamnă că „stilul dominant este, cîteodată, o imagine a moravurilor societății”. Profesorii de la universitate vor căuta să vadă de unde vine răul, astfel vor ști cum să-l lecuiască. Rollin insistă însă asupra binefacerilor bunului gust, căci acesta contribuie la cultivarea minții și duce la esența lucrurilor.

Conținutul *Tratatului* este foarte bogat. Aleg doar cîteva aspecte, multe altele putînd fi la fel de relevante pentru valoarea unei concepții pedagogice. Partea întâi, intitulată „înțelegerea limbilor”, se ocupă de metodele prin care se ajunge la o bună cunoaștere a limbilor franceză, greacă și latină, această bună cunoaștere fiind calea sigură pentru a dezvolta gustul pentru citit, „unul din principalele roade pe care le datorăm educației”. Buna cunoaștere a limbii franceze, de exemplu, se obține prin explicarea de texte din cei mai mari autori, prin traducerea unor texte, din latină în vremea aceea; pentru a compara posibilitățile celor două limbi în contact; autorul nu trebuie să se substituie, în ceea ce privește spiritul textului, autorului tradus, „el nu trebuie să producă, ci să traducă”... În sfîrșit, într-o fază avansată, pentru dorita bună cunoaștere a limbii materne, se vor face compuneri, etapă în care tinerii își vor arăta familiarizarea cu limba studiată, capacitatea de a produce texte într-o franceză impecabilă, satisfăcînd totodată și exigențele genului cărui îi aparține compunerea personală. Expunerea despre ceea ce trebuie să fie traducerea în ipostaza de versiune poate avea și ea autonomia unui foarte pertinent și mereu actual eseu. Fără îndoială una, încă una din cele

mai interesante părți ale acestui *Tratat*, a cărui lectură este captivantă, dată fiind marea, indiscutabila ei utilitate, pentru profesioniștii de atunci ca și pentru cei de acum.

Înainte de a intra în amănuntele studierii limbii grecești, Rollin amintește ceea ce a făcut universitatea din Paris pentru înnoirea modului de abordare a acestei limbi, în secolul al XVI-lea, pe vremea umaniștilor, în cadrul mai extins al înnoirii studiului literaturii în Occident. Autorii din epoca Renașterii au lăsat scrieri în care prezintă programul lor de studii, din care cele „grecești” sînt nelipsite, pentru multă vreme, întrucît, în Grecia, au luat naștere și s-au desăvîrșit toate artele. Așadar, ele trebuie căutate la originea lor. Un studiu îndelungat, dar nu greu, dacă i se acordă zilnic un ceas, traducerile, în mod special, fiind de certă eficacitate pentru învățarea acestei limbi ce nu mai era utilizată decît în scris.

Tehnicile de însușire a limbii latine nu diferă în mod esențial de cele pentru buna cunoaștere a limbii franceze, limba maternă: reguli de gramatică pentru începători, reguli ce trebuie date în franceză, în numele principiului, care funcționează întotdeauna în procesul de cunoaștere, de la simplu, către ceea ce este mai puțin simplu, limba latină devenind astfel un obiect de studiu ca toate celelalte. Explicațiile de texte latine, într-o fază următoare, dau prilejul de a deprinde aplicarea regulilor gramaticale, îmbogățesc lexicul, ajută înțelegerea sensurilor contextuale. Într-o etapă avansată, se vor face compuneri pentru a putea stabili gradul real de competență după un număr de ani de învățare a acestei limbi, lăudată de Rollin pentru proprietatea cuvintelor, eleganță, delicatețe, finețea elocuțiunii, gingășia diminutivelor... fără s-o admită, însă, ca suport exclusiv al învățămîntului din Franța... și fără declarații vehemente.

Studierea retoricii este descrisă și argumentată pe aproape două sute de pagini, dimensiunile unui tratat de retorică, în economia volumului deținut de mine, aproape jumătate din acesta. Însă, unul comentat, comentarii din care, pe

lingă tot ceea ce cuprinde orice tratat de retorică din epoca modernă, cel puțin de la Părintele Lamy pînă la Fontanier, se pot detașa cîteva principii: preceptele retoricii trebuie aflate direct de la creatorii ei, autorii greci și latini, predarea materiei să nu fie făcută fără ilustrarea teoriei, ca să nu se ajungă la „uscăciunea minții, la descărnarea limbajului”. Cunoștințele trebuie puse în valoare prin compuneri, începînd cu cele pe scheme propuse de profesor, exercițiu pe care Rollin îl recomandă, am văzut, și pentru învățarea limbilor, credința că aceasta este o cale spre consolidarea cunoștințelor făcînd, chiar în cuprinsul secțiunii despre retorică, tema unui „Eseu despre cum pot fi formați tinerii pentru compunere, fie pe cale orală, fie prin scris”. Exemplele din autori latini și francezi fac, firește, parte din metodă, deoarece aplicarea regulilor, a preceptelor retoricii sînt urmărite și învățate în citirea atentă a autorilor, în explicațiile textelor scrise de aceștia.

Știută fiind marea prețuire de care istoria s-a bucurat dintotdeauna, utilitatea predării și învățării ei nu mai are nevoie să fie demonstrată, căci „nimic nu este mai folositor decît cunoașterea istoriei”, afirmă Rollin cu aceeași dezinvoltură, dată de rînduiele evidente firești, cu care vorbește, de pildă, de generalizarea învățămîntului în limba franceză. Cu toate acestea, el introduce în *Tratat* un lung, foarte lung eseu despre necesitatea studierii istoriei ca „școală de morală pentru toată lumea”, precum și o amplă digresiune pentru a arăta „în ce constă gloria temeinică și adevărata măreție”. Trebuie adăugat că învățarea istoriei nu înseamnă „încărcarea memoriei cu fapte, date, cronologie, geografie”, bunul gust, de care s-a pomenit mai înainte ca discernămînt, intervine și îndreaptă către cunoașterea oamenilor, a marilor personalități, a caracterului lor.

Ultima parte a *Tratatului* este rezervată filosofiei, în sensul pe care-l avea în vremea aceea, adică ansamblul științelor fizice și naturale. Rollin mărturisește că nu se pricepe la aceasta, drept care se mărginește să recomande

studierea lor pe baza avantajelor sugerate de intuiție și de experiență, care-l ajută să-și argumenteze recomandarea, propusă ca „o mică disertație”, care nu va fi un tratat de filosofie, ci „un simplu îndemn către tineret să studieze cu grijă științele pentru a putea vedea cum ele sînt legate unele de altele, cum se sprijină unele pe altele, cum întregul program de studii colaborează pentru a perfecționa gîndirea, pentru a o împodobi cu nesfîrșit de multe cunoștințe”. Scopul filosofiei, puterea ei este de a forma judecata și de a pune ordine în moravuri.

Tratatul lui Rollin ar trebui să fie o referință importantă în cercetările asupra umanităților. Un demers crud, dar și cu valoare practică imediată, o lectură folositoare din multiple motive, actualitatea unor poziții ale autorului fiind unul dintre ele. Un text în care, dezbătînd despre învățămînt, nu se pomenește nimic ce s-ar putea îndepărta de esența acestui proces: rolul transmiterii/ însușirii de cunoștințe în formarea spiritelor superioare, scopul învățării în general.

Note:

1. N.N. Condeescu, *Traité d'histoire de la langue française*, București, Editura didactică și pedagogică, s.a.
2. Angela Ion (sous la dir.), *Une histoire de la littérature française*, Bucarest, TUB, 1981
3. Jean Thoraval et al., *Les grandes étapes de la civilisation française*, Stuttgart, Ernst Klett Verlag, 1975
4. Joseph Bédier, Paul Hazard, Pierre Martino, *Littérature française*, t. second, 1949
5. Marcel Grandière, recenzie la vol. ROLLIN – *Discours préliminaire du Traité des études*, introduction et notes de Jean Lombard, Paris, L'Harmattan, 1998, apud <http://histoire-education.revues.org/index440.html>
6. Cf. André Chervel, *Histoire de l'enseignement du français du XVII-e au XX-e siècle*, Paris, Retz, 2006, apud <http://enseignement-latin.hypotheses.org/708>
7. Paris, Martial Ardant Frères, rue Hautefeuille, 14, s.a. Socotind după particularitățile ortografiei, volumul pare că datează de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

VISUL NEMURIRII ÎN CUGETAREA EMINESCIANĂ

Elvira SOROHAN

Cu invocarea prea cunoscutelor versuri din *Oda* lui Horațiu: „Non omnis moriar multaque pars mei/ Vitabit Libitinam” (Nu voi muri de tot și o parte din mine va ocoli moartea), prevenim, oarecum, asupra finalității demersului ce urmează.

Astăzi, când ideea nemuririi nu mai frământă decât mintea vreunui savant izolat și aproape deloc nu mai colorează imaginația poezilor, rămânând doar o speranță secretă a ființelor rațional-sensibile, spiritului interogativ nu-i mai rămâne decât o avalanșă de întrebări tulburătoare. A fost și este nemurirea un mit străvechi, o doctrină mistică, o simplă credință, o aspirație metafizică de ordin filosofic sau un fantasmatic vis de poet genial, cum a fost Eminescu? Dacă e din toate acestea câte ceva, cu diferență de grad, atunci trebuie să ne intereseze rădăcina gândului poetic, de unde vine încurajarea de a stărui în ideea ce menține spiritul poetului în tensiune căutătoare. „Sîntem prea obligați față de geniul lui”, cum spunea Cioran despre Eminescu, ca să nu vorbim și despre acest subiect, spunem noi. Pulsațiile gândirii sale ating o înălțime aproape imaterială. Zborul spiritual întruchipat în Hyperion, cel de esență demiurgică, nemuritoare, exprimă cel dintîi și foarte pregnant aspirația eternității. El face parte dintre „entitățile celeste primordiale”, cum îl situa și Ion P. Culianu, entități neatinse de moarte și de căderea în timp. Eternitatea îi este consubstanțială. Lăsată să trăiască, pînă la noi, prin puterea cuvîntului scris, filosofarea poetică pe tema imortalității este, la Eminescu, o formă de lirism absolut. Scena cosmică a zborului și dialogul cu Demiurgos sînt scrise cu un elan vital ce transcende limitele, într-un moment de inspirație acută, cînd *ego*-ul își suspendă total legăturile cu realitatea. Este trăită ast-

fel experiența pur spirituală a eternității, moment paroxistic, extatic, al imaginativului. Literatură se va zice, însă asta salvează poetul de tirania temporalității. Pe Eminescu nu-l consacră numai *Somnoroase păsărele* sau *Lacul*, cum insinuează unii, ci mult mai mult *Odă în metru antic*, *Rugăciunea unui dac*, *La steaua*, *Glossa*, *Luceafărul*, *Melancolie*, *Scrisorile* și multe altele, cum ar fi *E împărțită omenirea*: „E împărțită omenirea/ În cei ce vor și cei ce știu./ În cei dintîi trăiește firea,/ Ceilalți o cumpănesc și-o scriu...”. E cuprins aici un adevăr mai actual ca oricînd, de vreme ce trăim în zodia celor ce vor, nu a celor ce știu.

La Eminescu ideea nemuririi nu apare din neant (*ex nihilo, nihil*), ea se naște la intersecția mai multor mituri și credințe, spre a susține o aspirație personală, preexistentă acumulărilor culturale, menită să spulbere teama de moarte a ființei conștiente de finitudinea ei. Tocmai conștiința clară a destinului îi lipsea, la început, lui Ghilgameș, cel mai vechi căutător al rețetei nemuririi. Era rege babilonian în vechiul Sumer și se credea nemuritor, pînă cînd îi moare prietenul, Enkidu. Capătă brusc conștiința acută a morții definitive și pleacă în căutarea strămoșului Utnapiștim, cel hărăzit veșniciei de zei. Acesta îi dă planta vieții eterne în trup și suflet, însă Ghilgameș o pierde în luptă și rămîne copleșit de tristețea că destinul uman stă în puterea zeilor. Epopeea simplei căutări îl face nemuritor spiritual, iar poema lui este începutul literaturii genului. Întoarcerea la rădăcini nu-l face pe Eminescu sclavul influențelor, dimpotrivă, relevă cît de fecund este terenul minții pe care s-au semănat semințele vechi, gemeni pe un cîmp imaginativ

dăruit cu toate libertățile visului. Paradoxală formă de optimism a unui mare sceptic care profesa îndoiala și relativismul.

Filosofia greacă îmbogățește și ramifică tradiția esențelor eterne. Este timpul în care apare „omul teoretic”, filosoful, cel care dezvoltă și convinge pe alții că are întemeiere în spirit concepția orică a imortalității sufletului. Aristotel, în *De anima*, se ocupase de *pneuma* universală. Însă, înaintea lui, Platon își construise cel puțin două dialoguri (*Phaidon* și *Timaios*) pe principiul imortalității sufletului uman. Sufletul este un *arhê*. Sufletul și trupul sînt perechi contrarii, precum viața și moartea. Socrate, maestrul lui Platon și personaj în dialogurile acestuia este un *orpheotelestos*, un inițiator în teoria transcendenței sufletului care aparține nu materiei, ci cosmosului. Este aceasta ideea cea mai încurajatoare pentru Eminescu, ca și teoria socratică a „valorii omului singular”, ale cărei facultăți spirituale dau viață culturii unui întreg popor. Socrate însuși a fost pentru Eminescu „podoaba spiritului elin”. Gînditorul grec nu mai este, precum Ghilgameș, un căutător de rețete, el e convins că moartea trupului nu înseamnă și moartea sufletului. Aceasta este axioma de la care pleacă dezbaterile socratice și seamănă în mintea discipolilor încrederea în nemurirea sufletului care se reîncarnează, renaște într-un alt trup, după afînități, sufletul fiind principiul vital. De aici reamintirea, anamneza, ca reminiscență a ceva ce sufletul a contemplat într-o altă viață. Întrucît teoria socratică a imortalității renaște, ca idee canonică, în forme adecvate, în secole succesive de literatură, la Shakespeare (vezi *Furtuna*), în romanticismul european, și ca idee obsedantă la Eminescu, mai amintim cîteva detalii relevante. Din structura tripartită a sufletului (intelectivă, afectivă, instinc-tuală), Socrate separă partea intelectuală, de cunoaștere, spre a ajunge la un alt tip de cunoaștere decît cel realizat prin simțuri, cel dobîndit prin „gîndire pură”. Ne apropiem și mai mult de cugetarea lui Eminescu dacă amintim că filosoful antic atrage atenția, *pro domo sua*, cum și la poetul român e valabil, că acest tip de cunoaștere cu sufletul retras în sine, ca principiu etern, eliberat de materie, este privilegiul dat doar minților filosofice. Numai astfel de minți își apropie tre-

cerea în moarte fără teamă de ea. Dialogînd în ziua cînd i se impunea să bea paharul cu extractul de cucută, Socrate mai spunea că, inițiați și purificați prin gîndire, filosofii vor sălășlui împreună cu zeii. Acolo sufletul ființează „și își păstrează cumva puterea de a făptui și gîndi”, nevăzut fiind și „frumos în sine” (traducerea, Petru Creția). Sufletul este necompus, încît este indestructibil, el este armonie. De aceea e asemănat cu sunetul lirei. Corpul lirei este vizibil, dar sunetul nu se vede. „Armonia subzistă, ea nu pierde odată cu lira”. Ca și ideile, care la Platon, cum reține Eminescu, sînt „modele suprasensibile”, umbre eterne a tot ce e trecător, și sufletele sînt la fel în raport cu ceea ce este corporalitatea. E sugerat metaforic acel ceva ce stăruie dincolo de lucrul palpabil, ceva ce depășește natura. Sufletul ne apare astfel ca principiu suprem, metafizic, veșnic neschimbat, aproape deopotrivă cu divinul. „Sufletul, spune Socrate, seamănă cît se poate de mult cu ceea ce este divin, nemuritor, inteligibil, cu o unică Formă, indisolubil și mereu neschimbător în identitatea cu sine”, opus trupului care nu are nici unul dintre aceste atribute.

După ce și-a „descîntat” discipolii, eliberîndu-i de teama de moarte, iar ei recunoscînd că nu vor fi niciodată „descîntători minunați” ca el, Socrate, el însuși eliberat de spaima morții, îi spune lui Criton: „tu să fii voios, să-ți spui că nu pe mine mă îngropi, ci numai trupul meu”. Și i-a mai spus ceva ce a dat bătaie de cap hermeneuților dintotdeauna: „Criton, îi sînt dator lui Asclepios un cocoș, vă rog să nu uitați să i-l dați”. (Asclepios – alias Esculap – era la greci nu numai zeul medicinei, dar și al resuscitării morților, fapt pentru care Zeus l-a pedepsit. Cocoșul e vestitorul zorilor și simbol al învierii.) De aceea, formula datoriei față de Asclepios poate fi o ironie aruncată demistificator asupra întregii dezbateri și o enigmă în calea filosofilor. Dar, să păstrăm sensul dialogului prin care Socrate a învățat să moară, pentru ca noi astăzi să-i invocăm gîndirea nemuritoare, viața eternă a spiritului său, ironic sau nu.

O largă paranteză, nu fără legătură cu preocuparea lui Eminescu în problemă, încă se mai poate deschide cu afirmații în care se recunosc urmele gîndirii teoretice a lui Platon, și, prin acesta a lui

Pitagora, cel care a plătit un considerabil tribut concepției indiene și egiptene despre imortalitate. Ideea trece prin gândirea umanistă europeană a unui Spinoza, de exemplu, care vorbea despre sentimentul că esența noastră este eternă, indestructibilă. Când plasează *Etica* lui Spinoza ca parte a psihologiei, Eminescu ne lasă să înțelegem că asimilase mult din teoria filosofului flamand despre intelect ca sediu al sentimentelor și despre sufletul care se gîndește pe sine, ca esență, sub aspectul veșniciei. Pînă la Eminescu, aceste idei au fost dezbătute în filosofia germană de la finele veacului luminilor și din prima jumătate a secolului al XIX-lea (Kant, Schopenhauer), la școala cărora învățase poetul nostru. Însă, ușor se constată, cel puțin în problema acum discutată, că pe fondul ideilor platoniciene despre nemurirea sufletului, poetul nostru grefează teoria kantiană a intuiției și „psihologiei raționale”, spre a-și întemeia propria teorie.

În varii secvențe meditative rămase în manuscrise, Eminescu se întoarce, mai întâi, la ideea apriorismului, a reminiscențelor, idee lansată în dialogurile lui Platon, „coadaptată”, cum spune el, în medii consecutive ale inteligenței umane. Este o sursă pentru viitorul filosofiei. În manuscrisul 2270 reproduce un masiv fragment din *Alcibiade*, ca model de gândire dialectică. Încă din 1873 își însușea filosofia platoniciană asupra *ideii* ca prototip, ca „formă intuitivă”, înțelegînd că în ea este izvorul fanteziei. „Ce-i fantasia – se întreabă el – în special fantasia creatoare? Ea este o putere formativă cu privire la idei”. Catehismul gândirii eminesciene nu se rezumă însă la filosofia greacă. În componență intră concepte străvechi indiene și egiptene. Suficient uzate de studii comparatiste sînt și reminiscențele filosofiei schopenhaueriene.

Strîns legat de subiectul nostru, s-ar preta la o analiză numai ceea ce reține Eminescu din *Lumea ca voință și reprezentare*, despre naștere și moarte, cei doi poli ai fenomenului vieții, despre natura nemuritoare care, în fond, este omul și voința lui de viață. „Înainte de moarte, moartea dragostei de viață”, spunea repetat poetul. De asemenea, s-ar putea insista pe ideea de metempsihoză, ca „renaștere sub forme mai perfecte”, după concepția brahmanică. Numai conștiința morții a determinat

ființa rațională, și mai ales pe geniile ei, să caute soluția persistenței esenței prin palingeneză. La o lectură atentă a cărții lui Schopenhauer, care îi citează copios pe cei vechi, se poate crede că, adesea, filosoful german n-a făcut decît să-l incite pe Eminescu să se întoarcă direct la filosofia antică, întemeietoare în problemă.

Nu în cele din urmă, un element important al acestui catehism al poetului este filosofia kantiană, un curs *sui generis* de „gimnastică a minții”, știind că Eminescu a tradus o bună parte din *Critica rațiunii pure*. Prin acest exercițiu mărturisește el că a descoperit eternitatea cu multiplele ei fețe. Se poate presupune că la fel de bine a cunoscut și *Prolegomenele*, o versiune simplificată, care rezumă explicativ tratatul anterior. Plecînd de aici, Eminescu a filosofat poetic, despărțindu-se uneori radical de filosof, lăsînd libere facultățile fantasmice, ale unui mare melancolic, facultăți asupra cărora slăbește cenzura rațiunii. Se activează și se antrenează ascensiv speranța germinativă, dorința și visul creator de participare la etern. Iar „experiența eternității – spunea Cioran – depinde de intensitatea trăirii subiective”. Cum primul observa Călinescu și după el alții, Eminescu pleacă de la Kant îmbogățit cu noțiunea de *intelectus archetypus* etern. *Arhē* fiind principiul de bază ce nu cunoaște finitudinea. Cu interes major este asociată teoria metafizicii. La întrebarea kantiană din *Prolegomene*: „Este metafizica în genere posibilă? și care este obiectul ei”, cel puțin în legătură cu „nemurirea sufletului”, poetul artist se desparte de filosoful neîncercător. Și în *Critica rațiunii practice*, Kant lua „nemurirea sufletului ca postulat al rațiunii pure practice”, ce nu putea fi demonstrat logic. Dar tot filosoful, în *Puterea de judecată*, recunoaște arta, și nu știința, drept domeniul de manifestare a geniului. De astă dată poetul nu se mai desparte de filosof. Ba chiar îl îngîină cînd rostește propoziția: „Geniul? – A doua creațiune a lumii prin artă”. Deci, artistul poate neglija logica impusă filosofului ca om de știință. Și cu asta intrăm pe teritoriul metafizicii, prielnic imaginației poetice. Metafizica, ce „nu e făcută pentru capetele de rînd”, cum spune Eminescu, este, după Kant, o „cunoaștere filosofică pură”. Sursele ei „nu pot fi empirice”, e o dorință de cunoaștere ce transgre-

sează limitele experienței, este „o cunoaștere *a priori*, izvorâtă din intelectul pur, din rațiunea pură”. Am ajuns cu asta, spuneam, pe terenul metafizicii, unde va ancora imaginația poetică eminesciană, ca aventură a spiritului în stare să viseze la esența sa divină, eternă.

Cultura filosofică și intuiția subiectivă se unesc în geneza ideii de nemurire, așa cum apare ea la Eminescu. Încurajat de idei sublimate în principal din Platon și Kant, Eminescu înaintează intuitiv, pe cale sensibilă, respectînd principiul contradicției, în raportarea trecătorului la eternul, la transcendența esenței. Și o realizează mai curînd poetic decît filosofic, urmînd „legea fundamentală a minții sale”. Se apără preventiv notînd, nu fără o undă de umor (ms. 2306), că „nu este menirea filosofiei” de a se ocupa de „nemurirea sufletului”, din care ar face *tabula rasa*. Și se gîndește, fără îndoială, numai la Kant, la concluzia acestuia că „permanența sufletului nu poate fi demonstrată decît în timpul vieții”. Că în problema persistenței metafizice a sufletului Eminescu se desparte de filosoful de la Königsberg, o dovadă în plus este opinia acestuia din urmă despre metafizică, înțeleasă ca știință a transcendentului și care „se bazează pe iluzii ale rațiunii”, fără să ofere certitudini. În raport cu criticismul filosofic, spune Kant, „metafizica este cum alchimia față cu chimia, sau cum astrologia față cu astronomia”. Poetul însă nu descurajează în ideea lui. Și asta pentru că, în schimb, și autorul *Prolegomenelor* credea în permanența substanței, existentă în sine și prin sine. Să ținem seama că metafizicienii de după Kant au gîndit „conceptul de suflet” ca substanță și au tras concluzia persistenței necesare a acestuia după moartea omului. Conceptul de „substanță”, la Eminescu, după manuscrise, are multiple înțelesuri. Între altele, în maniera lui de a privi lumea intuitiv, substanța e și spiritul, monadă eternă. Astfel înțelegînd lucrurile, constatăm că preocuparea poetului pentru permanența entității spirituale nu este simplă operă a gîndirii inspirate, certitudine subiectivă a inteligenței afective, fără nici o restricție logică. Stăruința în idee are o noimă mult mai adîncă decît banalul confort psihologic. Poetul tatonează ideea mai întîi teoretic. În zeci de fraze răzlețe lăsate în manuscrise, meditează pe tema cugetării intuitive

asupra celor eterne, înainte de a le prelucra într-o încercare de dialog filosofic (*Archaeus*). Abia după aceea o îmbracă literar în poemul geniului nemuritor hotărît de ordinea divină (*Luceafărul*), sau într-o proză pe tema migrației sufletului nemuritor (*Avatarii faraonului Tlă*).

Dialectic gîndind, pentru Eminescu eternitatea esenței este ascunsă în ființa individuală trecătoare (ms. 2264). Ca o străfulgerare de moment, de adîncime meditativă infinită, pare propoziția rătăcită într-o încercare de demonstrație matematică raportînd pe X la infinit: „Ideea mea vizionară despre nemurirea sufletului”. Sublinia astfel conținutul proiectiv, deci vizionar al ideii. Este „eternitatea ascunsă în ființa trecătoare”, spune el, dar etern este și egoismul, eternă este și moartea și trecerea, ca și reînvierea spiritului. Una dintre cugetările poetului este reprodusă integral și interpretată de Călinescu în capitolul „Individul metafizic și nemurirea” (*Opera lui M. Eminescu*). Hermeneutul observa cu sagacitate esențialul și anume că, pentru poet, „posibilitate și existență sînt identice”. Să recitim direct cugetarea din ms. 2287, din care se deduce postulatul: „Este nu numai verosimil, ci sigur că moartea desăvîrșită a intelectului nostru aflîndu-se față cu posibilitatea infinită a eternității, după un interval nemăsurabil de lung, dar a cărui lungime e indiferentă, va reapărea iarăși cu aceleași funcțiuni și sub aceleași condiții, și-n aceasta consistă – nemurirea sa”. Detaliile analitice ale cugetării privind numărul formelor omenești acoperă cîteva pagini, dar ele depășesc nu înțelegerea noastră, cît interesul imediat de a privi sintetic problema. În acest manuscris este esența cugetării poetului despre posibilitatea reîncarnării spiritului, ca regenerare. ciclică, dramatizată în *Archaeus*, o proză romantică în două personaje, filosoful și neofitul, care e și povestitorul, ambii angajați într-o particulară maieutică. Preliminariile avansează în formulări diverse ideea că lumea în sine e de nepătruns, că ceea ce vedem nu e decît rezultatul minții și cugetării noastre. Tema dezvoltată în dialog trece prin infinitatea timpului și nemărginirea spațiului, spre a ajunge la *archaeus*, care este esența eternă și „etern este tot ce este întotdeauna de față”. *Archaeus* este netemporal. Oamenii sînt diverși, destinul lor la fel și totuși,

„ființa în om e nemuritoare. E unul și același *punctum saliens*, care apare în mii de oameni, dezbrăcat de timp și spațiu...”, spune gânditorul. Esența e transferabilă, iar călătoria ei e veșnică. „În fiecare om se încearcă spiritul universului... – spune inițiatul – Oamenii sînt probleme ce și le pune spiritul universului, vicțile lor: încercări de dezlegare” a ceea ce este goana după necunoscut. Interesant de reținut că teoria esenței umane nemuritoare, dezvoltată în acest dialog filosofant, datează din 1875, iar exemplificarea ei literară, *Avatarii faraonului Tlă*, complicată cu umbra lui Faust și cu alte concepții evident romantice, fusese scrisă înainte, în preajma lui 1870. Avem în această proză proba literară a transcendenței sufletului dar și a cugetării. Faraonul Tlă era un gânditor, avea „capul greu de cugetări” atunci cînd a intrat în piramidă, căutînd eternitatea esenței umane, omul nefiind pentru el decît „o umbră prin care pulberea trece”. Închide după sine porțile lumii pentru ca, în singurătate absolută, s-o invoce pe Isis, îndurerata zeiță care, între altele, patrona cultul misterelor vieții și morții. Consecutiv, fiecare personaj renăscut din esența faraonului mort lîngă trupul neînsuflețit al soției, păstrează reminiscențe din vicțile anterioare. Ideea esențială, interesantă pentru demersul nostru, stă în propoziția despre opera geniului ce-i eternizează numele. Acesta este de fapt *punctum saliens*, punctul nodal, nexus-ul obsesiei eminesciene. Rămîne sau nu ceva din opera minții sale, e întrebarea de subtext. Spiritul, ca sistem de gîndire, e partea ideală a ființei ce alimentează această trăire subiectivă, prevalentă asupra altora. Ideea nemuririi, repetat și în varii forme îmbrăcată, exorcizează disperarea generată de conștiința finitudinii. „Căci posibilitatea de a exista în fața veșniciei e certitudinea de a exista”, meditează Eminescu, presimțind permanența cugetărilor sale asupra multiplelor forme ale vieții materiale și spirituale. De cîte ori nu-l cităm astăzi? Gînditorul purificat prin gîndire, eliberat de materie, asemenea prototipului socratic, e de esență metafizică, el stă *sub specie aeternitatis*, ca și divinul. Sub presiunea vremurilor spiritul lui e incoruptibil. Aceasta e condiția imortalității spiritului. Intrarea în eternitate nu poate fi înțeleasă decît ca transcendere a temporalului, o teribilă luptă cu timpul. Numai spiritele alese au acces la contem-

plarea extatică a eternității. Eminescu a fost unul dintre aceste spirite. Posibilitatea nemuririi a fost o rază de optimism în marea de scepticism a operei sale, o consolare metafizică, un răspuns la contingent, o formă metaforică de a conjura destinul să nu șteargă urmele gîndirii sale atît de cuprinzătoare. Ceea ce se percepe prin simțuri e trecător, pe cînd spiritul pătrunde în esența lucrurilor, contaminîndu-se de eternitatea esenței. Intuițiile cugetului sînt superioare a tot ce este empiric, sînt exerciții de nemurire. Seducătoare în sine, ca variantă a dorului, aspirația spre nemurire e, în esența ei, tragică, exprimă lupta ființei de a-și depăși condiția. Forma poetică supremă a dorului de absolut e în versurile ascensiunii lui Hyperion spre eternitatea creatorului, cel fără timp și loc: „El zboară, gînd purtat de dor,/ Pîn' pier totu, totu/... Nu e nimic și totuși e/ O sete care-l soarbe,/ E un adînc asemenea/ Uitării celei oarbe”. Acolo, în zona increatului, se confirmă substanța eternă a ființei lui: „Tu ești din forma cea dintîi./ Ești veșnică minune”, îi spune Demiurgul. Concept străvechi și nemuritor fiind posibilitatea imortalității, tocmai de aceea a și fost considerat un concept canonic, redus fiind la *permanența entității spirituale*. Chiar dacă în forma poeziei Eminescu nu mai păstrează sceptrul infailibilității, în substanța de idei el ne face canonul valoric. Fără exagerare, o *interpretare* asumată, dată de Harold Bloom locului lui Shakespeare în literatura europeană, poate fi extrapolată în cazul lui Eminescu, văzut în interiorul fenomenului literar românesc. Sintetic spus, „înaintașii și urmașii se definesc prin el”. Odată cu exegetul englez amintit, apărător al nemuririi spiritului shakespearian, tot prin extrapolare la permanența gîndirii poetului român, putem spune, la rîndul nostru, că „Școala resentimentului va eșua pe stîncă supremației” lui Eminescu. Pentru el „vremea nu vremuiește”, cum spune în încheierea basmului *Făt-frumos din lacrimă*. După toate acestea și încă altele ce n-au fost spuse, înțelegem mai bine noima versului horatian: „Non omnis moriar...”. Esența spirituală a operei majore a poetului nostru este, încă, ocolită de moarte și va fi tot ațita timp cît în lumea noastră spiritul va mai avea rost.

INCURSIUNE ÎN CONTEMPORAN

Lidia STĂNILOAE

Odinioară se clama cu un accent eroic în voce: „Ceea ce faci pentru tine, moare odată cu tine. Ceea ce faci pentru ceilalți, rămîne pentru totdeauna”. Astăzi? Mai acceptăm asemenea „altruisme” demodate?

Simone Weil spunea că lumea europeană actuală, fragilizată de barbaria totalitarismelor și de criza valorilor, are nevoie de, citez: „un creștinism cu adevărat întrupat”, care să impregneze toate aspectele vieții, care să circule prin „carnea națiunilor Europei”. Să reținem expresia „cu adevărat” întrupat, ceea ce presupune că este experiat, trăit în esența sa, ceea care a hrănit și a modelat civilizația europeană în mod concret și nu ca o teorie retorică, mecanică, aplicată potrivit unor tipare conformiste mai vechi sau mai noi. Această reflecție, adecvată sfîrșitului de mileniu, care a excelat prin înflorirea totalitarismelor, după cum spunea ea, se dovedește a fi tragic de actuală astăzi, cînd ne încîntăm cu ideea că ele sînt forme de mult revolute. Din nefericire, prognozele dispariției lor prin înlocuirea cu ceea ce se numește democrație, libertate și așa mai departe, au dat greș. Omul nu mai e supus constrîngerilor clare, aș spune banale, ci unor forme rafinate, subtile, de „așa e de bonton, așa se poartă, așa dăm dovada modernității noastre, așa apărem interesați, inteligenți, cultivați”. Constrîngerea brutală exterioară s-a transformat într-o autoconstrîngere pe care o adoptăm cu entuziasmul perfid și inconștient al apetitului de distrugere, de rău, de mutilare spirituală. În fond ea nu oglindește decît nesiguranța noastră, complexe de inferioritate pe care le mascăm printr-un snobism care se vrea superb și nu este decît pueril. Pentru că niciodată o minte cu adevărat conștientă de valoarea, de capacitatea sa de a se impune, nu va recurge la asemenea jocuri dubioase de cochetare cu pseudoconvingeri tulburi, în fond lipsite de conținut.

E dramatic că în ziua de astăzi, cînd totul este atît

de nebulos, cînd existența noastră a căpătat o coloratură eshatologică, care ne face să ne întrebăm dacă nu cumva am ajuns la un final de ciclu, cu tot cortegiul lui de răsturnări capitale, de negare a valorilor, de punere a semnelui minus în fața unor fenomene prin excelență pozitive și invers, zăbovim în a căuta semnele unei sănătăți sufletești, ale unei linearități consecvente în comportare și atitudine. Și totuși, conștiința că se poate și altfel, este ziditoare. Cel puțin ar trebui să fie decisivă pentru mințile mai lucide. Ar trebui să înțelegem că altă alternativă nu există, pentru că nu duce nicăieri, decît cel mult la distrugerea umanității, înțeleasă altfel decît specie biologică. Să încetăm a ne nega pe noi înșine, cu tot ceea ce s-a acumulat în cursul secolelor și a clădit consecvent ceea ce numim civilizația europeană de tip creștin. Pentru că, din păcate, abandonăm treptat trăirea fermă, pur și simplu firească, convingerea că nu sîntem figuranți ai unui univers amorf, impersonal, ci participanți conștienți la faptul creației, la epopeea neegalată de nimic a spunerii „să fie lumină și a fost”.

Această conștiință ne-ar aduce și nouă, tuturor, indiferent cît de avansați sîntem în cunoaștere, ancorarea într-o spiritualitate smerită dar fermă, în certitudinea că trăim sub acoperemîntul lui Dumnezeu.

În aceste împrejurări nu este de mirare că asupra problemelor de atitudine morală se trece foarte ușor, ca și cum ele nici n-ar exista. Ele au fost degradate la obiecte de studiu sau la subiecte de telenovelă, uitîndu-se rolul fundamental pe care îl joacă în viața omenirii. Este poate cea mai mare dramă a secolului nostru, cînd aspectele materiale, deci materialiste ale lumii și omenirii, au fost ridicate la rangul de lege fundamentală a existenței. Nici un considerent etic sau moral nu împiedică „progresul”, cum i se spune astăzi și care nu este decît o noțiune ce maschează degringolada la care este supusă omenirea, un fals cîștig pentru omenire. Oare într-adevăr, mentalitatea

noastră modernă beneficiază de un progres pe care vrem să-l numim „lipsa de prejudecăți”? Se poartă să explicăm orice, să simplificăm și să banalizăm realitatea, să o „demitizăm”, de altfel ca și pe oameni. Și ce-a rezultat de aici? O lume monotonă, lipsită de mister și de fiorul real al existenței, o populație schematizată și fără vlagă, pentru care universul se restrânge la spațiul minimal care-o înconjoară și care, crede ea, îi oferă suficient oxigen pentru a respira.

Departe de mine gândul de a subaprecia adevăratele realizări ale științei, artei, gândirii umane. Ele există într-adevăr și nimic nu le mai poate șterge din cartea perenității lumii. Dar, aidoma căutătorilor de aur, pentru câteva grăunțe din metalul prețios, cernem în degetele însingurate miliarde de firicele de nisip și pietriș care nu fac altceva decât să adâncească și mai mult rănila mîinilor.

Ne place să credem că putem cunoaște esența vieții cu precizia cu care cunoaștem legile matematicii, că noi înșine putem crea idei morale, politice etc., astfel încît să devenim demiurghi, care, treptat, îl vor putea înlocui pe Creator. Orice e acceptabil pentru unii dintre contemporanii noștri, doar să nu fie vorba de un act de creație care dovedește prezența Transcendenței creștine. Și nu se înțelege, că, în afara certitudinilor pe care ni le dă ea, omul, în dorința lui de succes, pendulează între teamă și speranță. Facem această experiență singuri, fără a fi nevoie să ne-o spună Spinoza...

Sau poate era nevoie să ne-o spună. Pentru că există consecințe ale „modernității” noastre care au deformat și degradat în mod alarmant realitatea. Omul modern s-a deprins a emite judecăți grăbite, de suprafață, care să șocheze, să bată la ochi, să indigneze uneori, orice, doar să fie considerate „europene”, „europeneizante”.

În articolul publicat în februarie 2007 în „Neue Züricher Zeitung”, care se intitulează: „O conștiință a ceea ce lipsește”, Jürgen Habermas se referă, printre altele, „la un compromis dificil între incompatibilități. Nu trebuie să ne eschivăm de a reflecta la alternativa între punctul de vedere antropocentric și cel al gândirii teologice sau cosmocentrice. Există totuși o deosebire între a convorbi împreună sau a vorbi una despre cealaltă. Pentru aceasta trebuie îndeplinite două premize: partea religioasă trebuie să recunoască autoritatea rațiunii „naturale” și bazele unui egalitarism universal în Drept și Morală. Invers, rațiunea seculară nu trebuie să se proclame judecător al ade-

văurilor credinței...”. Nu am să insist în continuare asupra punctului de vedere al lui Habermas. Se pot trage din el concluzii interesante pentru problematica contemporană, care a fost din păcate oarecum amputată și marginalizată de aspectele discutabil fundamentale ale vieții moderne. Fapt este că realitatea noastră s-a îngustat, s-a simplificat, și nu în accepțiunea pozitivă a cuvîntului. Omul, de la făptura complexă, cu o gândire rafinată și mergînd în adîncime, a eșuat devenind un automat de fabricat bani și afaceri rentabile, din perspectiva cărora apreciază întreaga realitate și, împreună cu Locke, îi place să creadă că morala poate fi determinată cu precizia cu care cunoaștem legile matematicii.

Sînt realități peste care trecem prea ușor. Acceptăm „lecția” pe care mediile, toate mecanismele destinate să formeze și să mențină o opinie generală o servesc zilnic și pe care o botează modernitate, lipsa de prejudecăți, libertate a spiritului. Oare așa să fie? În realitate modelele de ofensivă în presă ne fac să ne întrebăm dacă este posibil ca ele să se declanșeze la un asemenea subnivel.

S-a deprins să se considere etica drept o disciplină atee care se învață la școală, departe de orice afect, despărțită de orice conținut substanțial. Ea operează cu noțiuni devenite formale, pe care le acceptăm cu capul, dar nu cu inima. Vorbim despre onoare, de pildă. Ea figurează la loc de cinste printre noțiunile de mai sus. Dar, ne mai afectează în mod fundamental pierderea ei? Odinioară se murea pentru a fi păstrată. Astăzi onoarea înseamnă pentru unii să nu fii prins, să scapi cu fața curată din diverse situații pe care de multe ori le-ai provocat singur. Sau despre curaj, despre înțelepciune, măsură în toate, după cum le-au enumerat odinioară vechii gânditori. Să mai menționăm ce se înțelege astăzi prin ele? Și cum se aplică ele în cotidian?

Omul modern s-a deprins a nu căuta justificări acțiunilor sale. El recunoaște doar justificarea pe care i-o oferă existențialismul ateu al lui Sartre și cu care se mîndrește, aceea de a fi „liber”: „Omul este condamnat să fie liber”. Se mîndrește cu această libertate care îi permite orice. Dumnezeu nu există, deci nu există nici linii directe pentru acțiunile sale, nici ajutor care să-i arate ce poate să facă și ce nu...

O recunoaștem în viața de toate zilele, în fapte care ne îngrozesc, într-o lipsă de speranță și de perspective care îmbolnăvește omenirea ca un virus activ, îngrozind mințile lucide. Nu e de pus între-

barea: „Unde va ajunge omenirea, pe drumul pe care a luat-o?”

Ar trebui să înțelegem că această alternativă nu duce decât la distrugerea umanității. Am uitat cuvintele incandescente ale lui Rilke, atunci când afirma că numai Dumnezeu trebuie să cunoască numele noastre, ale fiecăruia, pentru ca să ne poată chema pe nume. Și uităm zilnic, din păcate, că în cadrul acestei civilizații europene de tip creștin, pe care unii se străduiesc astăzi s-o nege cu înverșunare, s-o ștergă din conștiința și memoria noastră, fiecare popor are o voce aparte, aducătoare de valori autentice, originale, care o îmbogățesc, îi dau profunzime. Din nefericire, ne lăsăm ademeniți de un fals „universalism”, care ne sărăcește nu numai pe noi, dar și moștenirea spirituală a întregii omeniri. Săpăm cu asiduitate la rădăcinile existențiale ale ființei noastre naționale, aspirând cu naivitate și inconștiență la dizolvarea umanității în anonimat, în amorfism distructiv.

Problema este și mai acută pentru cei care trăiesc în diaspora, unde din păcate se neagă deseori ceea ce ne conturează determinant ca indivizi și colectivitate, legat de structura și de moștenirea noastră spirituală. Din păcate voința de a ține trează conștiința, ca popor care ocupă un loc în istorie, este o preocupare pe care numai noi românii ne străduim s-o minimalizăm. Este un fapt bine cunoscut, care ar trebui să ne îndureze: toate popoarele se străduiesc a-și scoate în evidență contribuția la cultura omenirii, rolul jucat în istorie. Am putea da nenumărate exemple în acest sens. Iar noi? Să mai răspund acestei întrebări? Și atunci de ce ne mirăm că toate complexele noastre nejustificate se reflectă în opinia care se formează despre noi?

„Prințul spiritului” cum îl numea Thomas Masaryk pe Mircea Vulcănescu, spunea în cartea sa *Dimensiunea românească a existenței*: „fiecare popor are lăsată de la Dumnezeu o față proprie, un chip al lui de a vedea lumea și de a-l răsfrînge pentru alții... în funcție de dimensiunea în care i se proiectează lui însuși existența”. Sintem noi conștienți de acest lucru?

În acest context s-ar putea spune multe. Mă voi mulțumi să mai subliniez un singur lucru și anume că omul, ca chip al lui Dumnezeu, tinde spre modelul său, deci spre absolut. În *Das Ebenbild Gottes in dem Sündenfall* (Chipul și asemănarea cu Dumnezeu în căderea în păcat (Kirche, Staat und Mensch, Geneva 1939), teologul rus Vișevslavțev spune: „Fără legătu-

ra cu Dumnezeu, omul nu poate fi cugetat. Raportarea la absolut ține de ființa lui. Omul e ancorat și înrădăcinat în absolut”.

Omul nu se poate mulțumi să rămână închis în relații cu realități finite. El are nevoie de relația cu realitatea infinită în care se include noutatea continuă care se identifică nu numai cu interesul lui mereu nou, dar și cu interesul mereu nou al celeilalte persoane inepuizabile. Numai în această iubire infinită se poate odihni omul, după cum spune și *Fericitul Augustin* („Inquietum est cor meum donec requiescat in Te”), („Neliniștită este inima mea pînă nu se odihnește în Tine”).

Această relație interpersonală prin care ni se revelează taina transcendentului în împrejurările imanenței noastre, constituie de fapt fundamentul creștinismului. Ea actualizează, transformă într-o realitate concretă raportul divinitate-om. Credința noastră nu este un ansamblu de rituri, o afacere cu babe și colivă, cum a scris nu de mult un tînăr foarte intelectual, nici de afirmații de la catedră, mai mult sau mai puțin doctorale, mai mult sau mai puțin docte, mai mult sau mai puțin formale. Ea alcătuiește un spațiu al concretului, al celui mai direct și palpabil concret, în care noi ne mișcăm, trăim, sperăm și ne dobîndim convingerea că umanul n-a fost creat pentru adevăruri limitate, perisabile, ci pentru o certitudine a infinității sufletului, tocmai pentru că garanția acestei imperisabilități pe care ne-o dă relația personală Dumnezeu-om este marele mister, marea taină a perenității credinței. Ea este, cum spuneam, garanția că fenomenul creației nu este un accident, ci o determinare definitivă, calea de a traversa pericolele unei dizolvări catastrofale a umanității.

Aș vrea să închei cu o întâmplare relatată de tatăl meu cu puțin înainte de moarte, într-un interviu în Jurnalul Literar. Citez: „În închisoare, atunci când ne aflam mai mulți în celulă, oficiau zilnic Liturghia. Odată, un gardian, uitîndu-se prin vizetă, ne-a surprins la rugăciune. A intrat imediat și a întrebă: „Ce faceți voi aici?” „Ne rugăm” „Voi credeți în Dumnezeu?” a întrebă el. „Ce ar fi viața asta fără Dumnezeu?” i-am răspuns. S-a uitat lung și a spus: „Da, domnule, s-ar putea să aveți dreptate.”

RENÉ BERGER

ȘI BUCURIA CUNOAȘTERII TRANSDICIPLINARE*

Basarab NICOLESCU

Între noi, totul a început printr-o serie de coincidențe.

În 1986, după lectura volumului meu *Noi, particula și lumea*, un prieten fizician, Elliot Leader, profesor la Universitatea din Londra, mi-a sugerat să-i trimit un exemplar unui critic de artă elvețian, René Berger. Îl întâlnise la o școală internațională de fizică, la Erice, în Sicilia, și presimțea că s-ar putea stabili un contact fecund între noi. Entuziasmul fără rezerve al prietenului meu m-a determinat să-i urmez de îndată sugestia.

Pe 8 iulie 1985, primeam prima scrisoare de la René Berger: „Dragă domnule, Ilustrație metaforică a principiului non-separabilității: Elliot Leader vă vorbește despre mine ca despre un «cititor ideal»; eu îi vorbesc despre cartea dvs. prietenului meu Michel Thévoz, conservator al colecției de Art Brut din Lausanne, care tocmai vă citește... Termin lucrarea dvs. regăsindu-l, asta e realitatea, pe Stéphane Lupasco, pe care îl întâlnisem odinioară, în mai multe rânduri, la Suzanne de Conninck, la Galerie de Beaune...”. Își încheia scrisoarea afirmând: „Și mie îmi place să umblu prin Valea Mirării, adesea în compania calului meu, Astronome...”.

La scurt timp, în martie 1986, viața avea să ne ofere prilejul întâlnirii într-un loc magic, la Veneția, cu ocazia colocviului *Știința în fața limitelor cunoașterii – Prologul trecutului nostru cultural*, organizat de UNESCO în colaborare cu Fundația Cini.

Din postura mea – de moderator al colocviului –, am observat cu interes cum René Berger s-a integrat imediat în nucleul activ care se formează la începutul oricărui colocviu relativ restrâns. Am fost intrigat de ceea ce am resimțit atunci ca o violență ascunsă. Cu un zîmbet fermecător, cu vorbe de duh cu care își presăra mereu intervențiile și parcă protejat de vener-

abilul său păr alb, René Berger enunța adevăruri dure care, în mod normal, ar fi trebuit să-i facă să sară în sus pe interlocutorii săi. Aceștia îl ascultau însă cu încântare. M-am întrebat de unde venea această violență ascunsă. Era, oare, manifestarea unei voințe de dominare sau, dimpotrivă, era semnul unei orientări interioare inflexibile? Aveam să aflu răspunsul mult mai târziu, în 1991.

Ceea ce m-a frapat, în egală măsură, la René Berger a fost interesul său autentic pentru știința de vîrf. Îmi era limpede că acest interes era motivat nu de vreo căutare a onorabilității, ci de identificarea unei axe solide de reflecție intelectuală. Într-un interviu acordat lui Sven Ortoli în timpul colocviului, și care a fost publicat ulterior într-o carte colectivă, René Berger spunea: „...această fizică cuantică mă încântă și mă emoționează. La fel cum mă emoționează «Legenda Sfintei Ursula» a lui Carpaccio... Nu fac distincție între o emoție de tip științific și o emoție de tip estetic. Ele au o rădăcină comună, care e tocmai această dimensiune estetică”!

Un an mai târziu, René se afla în chip firesc printre cele cincizeci și două de personalități pe care le-am solicitat ca membri fondatori ai Centrului Internațional de Cercetări și Studii Transdisciplinare (CIRET)², alături de Peter Brook, Lima de Freitas, Gilbert Durand, Edgar Morin, René Huyghe, Stéphane Lupasco și mulți alții. Așa a început o prietenie rară, fondată pe o exigență extremă. Ni s-a înțeles să intrăm în conflict în legătură cu vreun punct de teorie sau de acțiune, dar, de fiecare dată, prietenia noastră a ieșit mai puternică.

Apoi, René m-a introdus în templul său – colocviul de la Locarno, organizat pe lângă Festivalul de Video-Artă al prietenului nostru, „magicianul”,

Rinaldo Bianda. La început, am fost derutat de discursul militant al lui René Berger despre rolul noilor tehnologii în arta contemporană. Nu vedeam finalitatea acestui discurs, iar optimismul său debordant îmi părea cumva naiv. Dar, în același timp, eram atras de atmosfera acestui colocviu, creată de prezența lui René. Simțeam acest colocviu ca pe o muzică de cameră în concertul internațional de cercetare a ceea ce este totodată nou și durabil în epoca noastră. René m-a invitat să mă exprim asupra unor subiecte diferite – nivelurile de Realitate, noile logici, crearea unei universități cu caracter transdisciplinar și multe alte teme – și am fost încântat să constat aprofundarea progresivă a caracterului transdisciplinar al colocviului de la Locarno³. De-a lungul timpului, am descoperit în sfârșit ce anume căuta René: o dimensiune verticală care este în acord cu timpurile noastre, dar le și conferă un sens, o dimensiune verticală pe care o putem numi, fără nici o conotație religioasă, *sacral*.

Încercarea prin care am trecut amîndoi în decembrie 1991 ne-a apropiat și mai mult. Participam la congresul „Știință și Tradiție: perspective transdisciplinare, deschideri către secolul 21”, care a avut loc la sediul central al UNESCO, la Paris. Acest congres, finanțat în parte de o asociație de ingineri, era amenințat de insignifianță din cauza amestecului de niveluri extrem de diferite. Am trăit atunci o experiență de neuitat. Ca un adevărat *maestru de maieutică*, René mi-a dat un sfat concret, precis și foarte prețios, care m-a ajutat să introduc o anumită ordine în acel colocviu cam haotic. Într-o lungă discuție intimă (în decursul căreia mi-a mărturisit și legăturile sale, prin mamă, cu România), René m-a făcut să înțeleg natura a ceea ce el numea, cu propriile-i cuvinte, *violența sa interiorizată*, atitudine care mă frapase atât de mult în 1986. Un căutător de adevăr e întotdeauna fragil, căci el se repune mereu în discuție, dar păstrînd în permanență aceeași orientare interioară, legată de dimensiunea verticală a sacralului. Violența interiorizată mi-a apărut atunci ca un mod de a fi în această lume, care protejează această orientare, o păstrează vie. Totul a fost salvat de Comunicatul final al aceluși congres. René a făcut parte din Comitetul de redacție, alături de Lima de Freitas, Michel Cazenave, Roberto Juarroz și cu mine. Acel Comunicat avea să fie publicat în 1994, în cartea *L'homme, la science et la nature – Regards transdisciplinaires* (Omul, știința și natura –

Perspective transdisciplinare), la Editions Le Mail⁴. În același volum, René este prezent cu textul comunicării sale la congres, *De la transdisciplinar la realitatea virtuală*⁵.

Am avut mai apoi șansa să descopăr familia lui René, cu ocazia uneia din vizitele mele la Lausanne. Am simțit imediat o mare afecțiune pentru Rose-Marie, căci mi-am dat seama că activitatea creatoare a lui René și a lui Jacques-Edouard se hrănea din prezența ei protectoare, din respectul ei pentru această dimensiune verticală, fără de care nimic nu poate avea sens în această lume.

Întîlnirea cu fiul său, Jacques-Edouard, a fost deosebit de intensă. În pragul ușii, și-a mărturisit întreaga sa recunoștință pentru mine. Foarte surprins, l-am întrebat: „Pentru ce?”. „De cînd v-a cunoscut, tatăl meu întinerește. Are tot mai multe proiecte”. Profeția lui Jacques-Edouard s-a realizat pe deplin...

În iunie 1993, pentru a-mi sărbători prima vizită în România după douăzeci și cinci de ani de absență, am organizat, la Institutul Francez din București, un colocviu transdisciplinar „Timpul în științe – Ce caută timpul acolo?”. În ciuda unui accident foarte neplăcut la un picior, René a fost prezent, sprijinit în baston, iar cuvintele sale au fost, ca de obicei, inspirate⁶. Îmi este imposibil să descriu bucuria stîrnită de prezența sa, într-un moment atât de simbolic în existența mea. Mai mult, René era purtătorul unui mesaj de la Jacques-Edouard – o superbă oglindă magică chineză, veche de peste două mii de ani. De atunci, această oglindă îmi însoțește viața de zi cu zi, acasă, prin prezența ei vie.

Acțiunile transdisciplinare s-au dezvoltat într-un ritm neînfrînat, iar René a fost tot mai activ, un însoțitor neobosit. Astfel, în aprilie 1992, am fondat, cu acordul lui Federico Mayor, Director General al UNESCO, și în colaborare cu René, Grupul de Reflecție asupra Transdisciplinarității pe lîngă UNESCO. René era membru al acestui grup, pe lîngă

Lima de Freitas, Michel Cazenave, André Chouraqui, Antoine Faivre, Roberto Juarroz, Ervin Laszlo, Solomon Marcus, Edgar Morin, Yujiro Nakamura și Henry Stapp. Patima lui René întru apărarea Internetului ne stînjenea puțin, dar ce încîntare era să-l ascultăm explicîndu-ne miile de detalii ale vreunei picturi din secolul al 15-lea... În orice caz, întîlnirile noastre, la Paris și Venetia, au pregătit calea primului Congres Mondial al Transdisciplinarității.

La sfîrșitul lui februarie 1993, Grupul de Reflecție asupra Transdisciplinarității de pe lîngă UNESCO s-a reunit la Venetia, unde ascultam și discutam cu mare interes propunerea lui Lima de Freitas de a organiza un mare congres internațional în Portugalia. Lima mi-a scris pe 14 martie 1993, evocînd întîlnirea noastră venețiană, dominată de „speranța unor viitoare realizări”: „Speranță tulbură, desigur, dacă ne gîndim la situația înspăimîntătoare în care se află lumea noastră, la enormitatea sarcinilor și puținătatea mijloacelor noastre, dar totuși speranță – un fel de «desperatio fiducialis», dau de «liniște neliniștită», această simultaneitate a pesimismului radical și a «neîmblînzitei speranțe», pe care o evoca Corbin, vorbind despre așteptarea celui de-al XII-lea Imam al șiiților, pe care o compară cu așteptarea lui Paraclit în tradiția iohanită creștină. Vom fi, oare, măcar puțin din ceea ce au fost cei doisprezece cavaleri din jurul lui «Humanus», descriși de Goethe în poemul său neterminat «Die Geheimnisse»? Un «Humanus» care să reprezinte Omul pe deplin uman, Omul Perfect, «Anthropos teleios», singurul prin care omenirea și-ar putea găsi reîntinerirea: nu un șef, leader, condottiere sau conducător de oameni, ci Humanus-ul din lăuntru! fiecăruia dintre noi, din miezul inimii noastre [...]”. Își încheia scrisoarea astfel: „[...] păstrez o amintire luminoasă a întîlnirilor noastre de pe malul lui Canal Grande [...], care mă incită să trans-gresesc frontierele și «bornele», să trans-pun, să trans-form și să trans-mit, adică să mă consacru radical trans-disciplinarizării a ceea ce a rămas stupid «disciplinar»: pictura, arta, nu sînt ele – înainte de orice – o viziune și o punere în operă trans-disciplinare?”. Cuvinte definitorii, cruciale pentru înțelegerea artei, cuvinte care ne ghidează pașii și astăzi. Confruntarea dintre Lima de Freitas și René Berger pe tema artei era, de fapt, o falsă confruntare, datorată unui limbaj diferit. Amîndoi erau cavaleri ai Frumosului.

După întoarcerea la Lisabona, Lima a luat imedi-

at legătura cu Helena Vaz da Silva, Președinta Comisiei Naționale UNESCO, care i-a acordat susținerea sa și care avea să joace un rol important în reușita primului Congres Mondial al Transdisciplinarității. Pe 16 decembrie 1993, i-am comunicat lui Lima acordul CIRET pentru patronarea congresului. Locul era deja fixat: magica Mînăstire de la Arrábida.

Pentru mine, miracolul consta în a vedea reunite în curtea mînăstirii mari personalități ca René Berger, marele pictor portughez Lima de Freitas, maestrul imaginarului, Gilbert Durand, poetul argentinian Roberto Juarroz, sociologul francez Edgar Morin, filosoful portughez Carlos Silva, fizicianul francez Olivier Costa de Beauregard, matematicianul român Solomon Marcus, arhitectul spaniol Javier de Mesones, poetul francez Michel Camus, astrofizicianul italian Nicolo Dallaporta, și, în mijlocul tuturor, alergînd de la unul la altul, dragul nostru Michel Random, care îi filma⁷.

Istoria congresului este binecunoscută de acum⁸. Cartea scrisă de Michel Random și publicată în 1996 de Editions Dervy din Paris oferă o imagine fidelă a ceea ce s-a întîmplat la congres⁹. Noua „confruntare” în legătură cu arta transdisciplinară dintre René Berger¹⁰ și Lima de Freitas¹¹ a rămas în amintirea tuturor celor prezenți.

Retroactiv, urma cea mai durabilă din timpul primului Congres Mondial al Transdisciplinarității este cu siguranță Carta Transdisciplinarității¹².

Cu cîteva zile înainte de congres, am redactat, în colaborare cu Michel Camus, o primă versiune a *Cartei Transdisciplinarității*, care urma să fie supusă votului participanților. În ajunul congresului, am avut o întîlnire cu organizatorii și cîteva personalități importante pentru a discuta despre oportunitatea unei Carte. Au fost emise rezerve: în numele cărei autorități ne putem propune adoptarea unei Carte, căci nu sîntem nici ONU, nici UNESCO, nici vreun guvern? Spre marea mea surprindere, René s-a raliat acestei poziții. A fost singura umbră care s-a strecurat, o clipă, între noi de-a lungul prieteniei noastre.

Criza era adîncă. Prezența lui Lima de Freitas și cea a lui Michel Camus a fost salvatoare: am convenit a doua zi că autoritatea noastră e cea a propriei opere și că aceea Cartă nu îl obliga pe semnatar decît în raport cu el însuși. René a acceptat de îndată acest punct de vedere. Un comitet de redacție, format din Lima de Freitas, Edgar Morin și cu mine, a cules sugestiile participanților și a redactat o versiune cumva

edulcorată, fapt inevitabil pentru un document colectiv. Ședința de discutare a Cartei, prezidată de Roberto Juarroz, Lima de Freitas și cu mine, a fost presărată de discuții interminabile, dar Carta a fost adoptată practic fără modificări.

După 1994, Carta a fost adoptată de sute de cercetători transdisciplinari și a stimulat importante acțiuni transdisciplinare în multe țări. Ea este acum unul din documentele de referință ale transdisciplinarității. René a putut să constate el însuși că eforturile noastre nu au fost inutile: amploarea dezvoltării mișcării transdisciplinare în lume depășește astăzi toate așteptările.

În elanul creat de primul Congres Mondial al Transdisciplinarității, Madeleine Gobeil și cu mine am hotărât să marcăm cei 80 de ani ai lui René printr-o mare sărbătoare. Aceasta a avut loc pe 13 mai 1995 la UNESCO¹³, cu participarea lui Edgar Morin, Henri Lopes, Guy Wellen, Jacques Monnier-Raball, Manfred Eisenbeis, Alessandro Villa, Dan Hăulică și Philippe Quéau. Iar Madeleine și cu mine păstrăm o amintire de neșters a acelor momente unice, de celebrare a unei opere, dar și a unei prietenii rare.

Tot la UNESCO, sub prezența tutelară a Madeleinei Gobeil, CIRET și Editions du Rocher au organizat, pe 29 martie 1996, lansarea colecției „Transdisciplinarité”, pe care am fondat-o la Editions du Rocher, mulțumită lui Jean-Paul Bertrand¹⁴. René se numără, desigur, printre primii autori pe care i-am publicat, cu lucrarea sa *L'origine du futur (Originea viitorului)*¹⁵.

În 1997, René era una din prezențele marcante, alături de Mario Botta, laureatul Nobel Werner Arber, Michel Camus, Edgar Morin și Abdelwahab Meddeb, la Congresul Internațional „Cum va fi Universitatea de mâine ? – Către o evoluție transdisciplinară a Universității”, care a avut loc la Locarno între 30 aprilie și 2 mai 1997¹⁶.

În mod firesc, l-am invitat pe René să colaboreze la revista „Mémoire du XXIe siècle” („Memoria secolului al XXI-lea”), pe care am fondat-o în 1999, în colaborare cu editorul vizionar Jean-Paul Bertrand. Această revistă era legată de „Groupe 21” („21” de la secolul al 21-lea). Acest Groupe 21, internațional, avea un nucleu stabil (din care făcea parte și René) și invitați în funcție de tema abordată. Ne reuneam o dată la șase luni, în localurile Editurii Rocher (Place Saint Sulpice, la Paris). Dezbaterile noastre erau înregistrate și apoi transcrise. După aceea, pornind de

la aceste transcrieri, hotărâam dacă aveam material sau nu pentru un număr de revistă. Doar în ultima fază autorii își scriau contribuțiile. Altfel spus, eram *liberi*, datorită generozității lui Jean-Paul Bertrand: nu exista vreo obligație de periodicitate a revistei.

René este prezent în toate numerele din „Mémoire du XXIe siècle”¹⁷ și a participat la toate ședințele Grupului 21. El a făcut, de altfel, parte din Comitetul de redacție, alături de Adonis, Michel Camus, Michel Cazenave, Thierry Magnin, René Passet și cu mine, directorul revistei fiind Jean-Paul Bertrand. Printre autorii care au contribuit la această revistă se regăsesc Adonis, Pierre Bettencourt, François Cheng, Roger Munier, Xavier Sallantin, André Chouraqui, Olivier Germain-Thomas, Jean Biès, Michel Random, Bernard d'Espagnat, Jean-Yves Leloup, Edgar Morin, Jean-Loup Herbert, Horia Bădescu, Jean-François Malherbe, Jean-Jacques Wunenburger și mulți alții.

În fine, în 2008, René a publicat un articol important în volumul *Transdisciplinarity – Theory and Practice (Transdisciplinaritatea – Teorie și Practică)*, pe care l-am editat în S.U.A.¹⁸. Un an mai târziu, părăsea această lume.

Cu câteva zile înainte de sărbătorirea celor 80 de ani ai săi, am deschis la întâmplare *Griffures (Scrijelituri)* și am găsit cuvintele de mai jos:

Ideea este ambuscadă. Sau refugiu. Capcană sau lene.

Cum să împaci aceste cuvinte, scrise în 1949, cu jerbele de cinci idei pe minut și mii de idei la fiecare masă, discuție sau carte? Păstrez cu sfințenie acasă un exemplar dedicat din *Griffures*: „Pentru Basarab, aceste prime mlădițe prin care foșnesc, dacă nu mă înșel, câteva ecouri din «terțul tainic inclus». René, 1992-1949!”¹⁹

Acest „terț tainic inclus” l-am trăit pe deplin, soția mea Anne și cu mine, cu ocazia ultimei mele întâlniri cu René, la sfârșitul lui 2006, la Lausanne, în apartamentul său. La plecare, René ne-a însoțit până la lift și când ușa acestuia s-a închis, am văzut umbra mîinii sale făcîndu-ne încet și cu infinită tandrețe, un semn de adio. Această imagine ne urmărește fără încetare.

René a fost un căutător de adevăr, însetat de absolut, vizionar al lumii ce va veni, frate de neînlocuit în ordinea spiritului. Dar el rămîne, în memoria mea, mai presus de toate, poetul care incarnează dimensiunea estetică, îmbogățînd-o neîncetat prin abordarea transdisciplinară.

Note:

1. Sven Ortoli, *Convorbiri pe France-Culture*, cu participarea lui René Berger, Nicolo Dallaporta, Jean Dausset, Gilbert Durand și Basarab Nicolescu, în *La science face aux confins de la connaissance – La Déclaration de Venise*, Editions du Félin, 1987. Interviu cu René Berger se află la pp. 135-148. Pentru documentele fotografice, a se vedea http://basarab.nicolescu.perso.sfr.fr/ciret/GALERIE/Galerie_Venise.html

2. <http://basarab.nicolescu.perso.sfr.fr/ciret/>

3. Victor Fagone (Ed.), *L'Art Vidéo 1980-1989 – Vingt ans du VideoArt Festival, Locarno (Recherches, théorie perspectives)*, Edizione Mazzotta, Milano, 1999, prefață de Rinaldo și Ines Bianda, fotografii de Lorenzo Bianda.

4. *Comunicat final al congresului „Știință și Tradiție: perspective transdisciplinare, deschideri spre secolul 21”*, UNESCO, Paris, 2-6 decembrie 1991, Comitet de redacție: René Berger, Michel Cazenave, Lima de Freitas, Roberto Juarroz și Basarab Nicolescu, în Basarab Nicolescu și Michel Cazenave (Ed.), *L'homme, la science et la nature – Regards transdisciplinaires*, Le Mail, Collection Science et conscience, Paris, 1994, p. 279-280.

5. René Berger, *Du transdisciplinaire à la réalité virtuelle*, op. cit., p. 144-167.

6. René Berger, *Le temps de l'émergence (Timpul emergenței)*, în Basarab Nicolescu, Norbert Dodille și Christian Duhamel (Ed.), *Le temps dans les sciences – Que fait le temps à l'affaire?*, Harmattan, Paris et Institut Français de Bucarest, 1995, pp. 183-207.

7. Michel Random a realizat câteva importante interviuri filmate și sperăm să le putem edita în format DVD. Michel Random a decedat în 2008.

8. Programul congresului se află pe pagina de Internet

<http://basarab.nicolescu.perso.sfr.fr/ciret/bulletin/b3et4c8.htm#pr>

9. Michel Random, *La pensée transdisciplinaire et le réel (Gîndirea transdisciplinară și realul)*, Dervy, Paris, 1996, prefață de Michel Random, cuvînt înainte de Michel Camus. Traducerea în portugheză: Michel Random, *O pensamento Transdisciplinar e o Real*, éditions TRIOM, Sao Paulo, Brésil, 2000, traducere de Lucia Pereira de Souza. Pentru documentele fotografice a se vedea http://basarab.nicolescu.perso.sfr.fr/ciret/GALERIE/Galerie_Arrabida.html

10. René Berger, *Trans-technologie, vers un nouvel art? (Trans-tehnologia, spre o nouă artă?)*

11. Lima de Freitas, *Nature transdisciplinaire de la*

quête du Beau (Natura transdisciplinară a căutării Frumosului).

12. *La Charte de la Transdisciplinarité*, adoptată la Primul Congres Mondial al Transdisciplinarității, Convento da Arrábida, Portugal, 6 noiembrie 1994, Comitet de redacție: Lima de Freitas, Edgar Morin și Basarab Nicolescu. Carta poate fi consultată în mai multe limbi (franceză, engleză, arabă, spaniolă, portugheză, turcă, italiană și română) pe site-ul Internet al Centre International de Recherches et Études Transdisciplinaires (CIRET) <http://basarab.nicolescu.perso.sfr.fr/ciret/>

13. *Hommage à René Berger*, Rencontres Transdisciplinaires no 6, CIRET, Paris, martie 1996. <http://basarab.nicolescu.perso.sfr.fr/ciret/bulletin/b6.htm>

14. Pentru documentele fotografice, a se vedea http://basarab.nicolescu.perso.sfr.fr/ciret/GALERIE/Galerie_Unesco.html

15. René Berger, *L'origine du futur*, Le Rocher, Collection « Transdisciplinarité », Monaco, 1995.

16. Rencontres Transdisciplinaires no 11, CIRET, Paris, iunie 1997 <http://basarab.nicolescu.perso.sfr.fr/ciret/bulletin/b11.htm>. A se vedea și Rencontres Transdisciplinaires no 9-10, CIRET, Paris, februarie 1997. <http://basarab.nicolescu.perso.sfr.fr/ciret/bulletin/b9et10.htm>. Pentru documentele fotografice, a se vedea http://basarab.nicolescu.perso.sfr.fr/ciret/GALERIE/Galerie_Locarno.html

17. René Berger, *Internet, l'enjeu du cybersacré?*, Mémoire du XXIe siècle, no 1 – Complexité et quête de sens, Le Rocher, Monaco, 1999, p. 99-110; *L'homme en rupture d'avenir*, Mémoire du XXIe siècle, no 2 – L'homme à venir, Le Rocher, Monaco, 2000, p. 155-168; *Vers une transcendance émotionnelle?*, Mémoire du XXIe siècle, no 3-4 – Création et transcréation, Le Rocher, Monaco, 2002, p. 207-218.

18. René Berger, *Transdisciplinary Interface in Cyberspace*, în Basarab Nicolescu (Ed.), *Transdisciplinarity – Theory and Practice*, Hampton Press, Cresskill, NJ, USA, 2008, p. 213-222.

19. René Berger, *Griffures*, Editions de Clairefontaine, Lausanne, 1949, exemplarul XX/XX pe Ingres Fabriano, arhiva Basarab Nicolescu.

* Traducere din limba franceză de Simona Modreanu.

OARE DE CE FASCINEAZĂ RĂUL?

Gheorghe GRIGURCU

Ficțiunea, odată născută sub chipul operei, aparține realului.

*

Emoția cu care încarci clipele care nu te vor, care pleacă în idealitatea netrăirii.

*

Autoadmirația e întâi de toate o lene a sufletului care nici măcar nu mai dorește a privi în jur.

*

„Opusul unui adevăr trivial este fals; opusul unui mare adevăr este și el adevărat” (Niels Bohr).

*

Ființa creatorului poartă riscul unei duble inadecvări, la lume și la sine însăși. Ultimul îi primejduiește expresia.

*

Numai minciunile sunt mai mari sau mici. Adevărul e invariabil.

*

N-am putea vorbi de-o iubire nedreaptă. Orice iubire reprezintă o suprajustiție.

*

Oricât de păătoase ar fi pe tărîmul artei, să recunoaștem că, la urma urmei, tendenționismele pot avea o inocență subterană, precum orice pofță de viață.

*

Aviz amatorilor de obscenități, deloc puțini la ora actuală: o femeie distinsă, într-o rochie de seară, e mai seducătoare decît o actriță dintr-un film porno, un tangou e mai sexy decît o inscripție dintr-o vespasiană.

*

Oare de ce fascinează Răul? Pentru unii spectacolul Răului reprezintă un soi de permis, de încurajare pentru manifestarea propriului lor fond latent, atașat Răului, pentru alții e o ușurare în sensul că-și dau seama că, oricît ar fi de nemulțumiți de ei înșiși, n-au ajuns în ultimul grad al decăderii.

*

„Adevărul absolut este etern. Fiind etern, există prin el însuși. Existînd prin el însuși, e infinit” (Confucius).

*

Fericirea e un egoism luminos, diafan, plutitor. Suferința e un egoism dur, sumbru, barbar. Între ele, dumnezeiască, mila.

*

Citește mult dar fără folos, aidoma unui om care mănîncă mult dar rămîne în continuare subponderal.

*

„Dacă n-aș vrea cerul, atunci de ce aceste incompreensibile, amare, profunde nostalgii care îmi distrug viața?” (E. Ionescu).

.*

Inteligența: o echilibristică a dezadaptării. Sau: un dozaj între adaptare și dezadaptare. Sau: o dezadaptare compensată.

*

La N.M., inteligența e nu o dată frivolă, dar frivolitatea sa e inteligentă.

*

Mușcă, deci contează.

EMINESCU

ÎNTR-UN AUTOHTONIE ȘI UNIVERSALITATE*

George POPA

I

Într-o zi de grație a secolului XIX, căminarul Gh. Eminovici din Ipotești Botoșanilor, nota pe scoarța unei psaltiri: „Astăzi 20 decembrie 1849, la ora patru și cincisprezece europenești, s-au născut fiul nostru Mihai”.

Apariția lui Mihai Eminescu pe pământ românesc a fost considerată un miracol. La acest superlativ s-au înscris, între alții, Rosa del Conte intitulându-și cartea *Eminescu sau despre absolut*, și Emil Cioran, care, scria: „Ce a căutat pe aici acel pe care și un Buddha ar putea fi gelos? O excepție inexplicabilă printre noi... Fără Eminescu ar trebui să ne dăm demisia”.

S-a scris o întreagă bibliotecă despre opera eminesciană. Adevărate monumente hermeneutice au fost ridicate de înalte conștiințe ale culturii noastre și străine, începând cu Titu Maiorescu și Garabet Ibrăileanu, până la Mircea Eliade și Constantin Noica.

În cele ce urmează, vom încerca să arătăm succint de ce aceste prestigioase personalități consideră că opera lui Eminescu a fost decisivă pentru făurirea spiritualității noastre și, totodată, prin ce a îmbogățit creația sa patrimoniul spiritualității universale, așa cum rezultă din interferențele cu marii gânditori ai lumii.

Pe plan românesc, în primul rând așa cum a afirmat profetic T. Maiorescu, autorul *Luceafărului* a realizat un fapt fundamental: *a creat limba noastră literară*. „Pe cât se poate omeneste prevedea, scria distinsul critic, literatura română va începe în secolul al 20-lea sub auspiciile geniului lui, și forma limbii naționale, care a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire pînă astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestimentului cugetării românești”. Eminescu a făcut pentru noi ceea ce au făcut Dante pentru italieni, Shakespeare pentru englezi, Cervantes pentru spanioli, Goethe pentru germani.

Ca atare, noi vorbim acum despre poet – îl celebrăm sau îl punem în discuție – cu acele cuvinte pe care finul său simț al limbii le-a intuit ca fiind cele viabile pentru grăirea noastră perenă. Datorăm lui Eminescu faptul că limba română a devenit un instrument de mare suplețe în a exprima cele mai fine gânduri și vibrații ale inimii. Prețuirea de către poet a graiului românesc mergea pînă la a-l investi cu puteri cosmice: „Aici ne aflăm noi românii, limbă cumpănă universului” (ms. 2257, 12r).

O altă semnificativă realizare, tot în domeniul graiului autohton, este următoarea. Graiul fiecărui popor are un anumit potențial de muzicalitate. Or, datorită unei sensibilități muzicale de excepție, Eminescu a reușit să surprindă în lirica sa acea formulă ideală de îmbinare a cuvintelor românești care *valorifică la maximum capacitatea de cîntare a limbii noastre*. Limba română în cea mai armonioasă și aleasă frumusețe, atît în ce privește încărcătura melodică precum și ca expresivitate – este cea utilizată de Eminescu. Timbrul versului eminescian este unic, inconfundabil, exercită un adevărat *mysterium fascinans*, prin fluiditatea sa magică și senzația de lumină și puritate eterică, purtînd către negrăit. Căci, scria Eminescu: „Muzica atinge cel mai înalt rădăcinile ființei noastre” (ms. 2257, 12r).

Este locul să relevăm faptul că la armonia liricii eminesciene, în afară de melodicitate, participă de asemenea un complex de alți factori: – fermecătorul discurs liric; elevația simțirii și a cugetării; metrica adaptată suflului ideatic poeziei respective; rimele care se cheamă afin între ele; metaforele care descoperă înrudiri electiv de surprinzătoare noutate; de asemenea *logica internă* a poemului, una din cele mai subtile reușite eminesciene. Prin excelență *Luceafărul* este construit pe o exemplară logică interioară, comportînd o liniatură unitară, confină teatrului antic, cu maximă economie de personaje și acțiune.

Una din marile intuiții eminesciene a fost faptul că

armonia constituie receptorul nostru aprioric primordial, pentru că armonia este condiția ontologică *sine qua non* a ordinii existențiale umane. Acesta este unul din secretele receptivității uimitoare a poeziilor lui Eminescu.

Asemenea poetului anonim, alături de punerea în vibrație a sufletului graiului autohton, lirica lui Eminescu este străbătută de simțirea cea mai specifică a omului de pe aceste meleaguri – *dorul*. Cuvânt intraductibil, *dorul* este o stare limită – o tensiune sufletească de neistovit, de neîmplinit, și astfel nu are sfârșit decât într-un dincolo care este transa, pierderea de sine, așa cum mărturisește definitivul poetul popular: „La fîntîna lui Novac/ Se-nîlnește drag cu drag/ Se sărută pînă zac./ La fîntîna din răzor/ Se-nîlnește dor cu dor/ Se sărută pînă mor”.

Se observă aici că nu se întîlnesc două nume, ci două principii. Pentru că *dorul* este un principiu, se află în sfera esențelor. Una din cele mai dense poezii eminesciene, *Peste vîrfuri*, este un concentrat al metafizicii *dorului*, și anume: magia muzicii, infinită chemare a *dorului*, induce o fermecătoare sfîșiere lăuntrică pîrînd la moartea inițiatică, la dizolvarea în inefabil. Constantin Noica propunea o filozofie românească plecînd de la conceptul de dor.

O altă faptă eminesciană privind autohtonul a fost *conștiința etică a rădăcinilor*, exprimată mai ales în *Doină*, iarăși cuvînt intraductibil și melos unicat. Această poezie este exemplară ca adevăruri istorice și ca frumusețe artistică. Amintim numai faptul că, în primele două versuri, Eminescu definește lapidar pe de o parte geografia fizică a țării, „De la Nistru pîn-la Tisa”, acest lucru într-un moment cînd hotarele erau legitime doar *de jure*, și nu *de facto*, iar în al doilea vers este înscrisă geografia sufletească a neamului: „Tot românul plînsu-mi-s-a”. Iată cît de expresiv este creionat tragismul naturii, care era decapitată: „Își dezbracă țara sînul,/ Codrul, frate cu românul./ De secure se tot pleacă/ Și izvoarele îi seacă”. Mai notăm că distihul final, referitor la străinii cîmpitori – „Îndrăgi-ar ciorile/ Și spînzurătorile”, pare foarte posibil inspirat de tabloul lui Brueghel, *Coșofana pe spînzurătoare*, care este o diatribă picturală împotriva stăpînirii spaniole, figurînd un grup de țărani ce dansează veseli în fața unei spînzurături, sfidînd în felul acesta pe asupritori.

O altă revelatoare intuiție eminesciană privind valorile perene de acasă privește *matricea stilistică* a culturii românești. Pentru Eminescu, nu peisajul unduitor deal-vale, de la începutul baladei *Miorița*, constituie

această matrice, cum a susținut Lucian Blaga, de unde concluzia eronată că fondul psihologic al românului ar fi cel al resemnării, al supunerii pasive în fața destinului. Dimpotrivă, Eminescu postulează că tiparul modelator al spiritualității noastre este *muntele* – către care suie în final apoteotic balada vîrnceană: „Este muntele tată al rîurilor și al poporului nostru. Acesta e cumpăna lui, cîntarul cu care-și cîntărește patimile și faptele”. Prin urmare, înălțarea grandioasă și nu șerpuirea șovăitoare constituie sînul genezic al culturii românești. Deschiderea către nemărginire, către sublim, românul a învățat-o de la munții săi, adaugă poetul: „Dar nu-s culori destule în lume să-nvestimînte/A munților Carpatici sublime idealuri”. Coloana brîncușiană a infinitului este una din dovezile cele mai peremptorii ale apriorismului spiritului înălțării caracterizînd sufletul românesc.

O altă constantă a liricii eminesciene în concordanță cu viziunea autohtonă este *sacralitatea*. Românul are o vorbă care sună ca un blestem „Cine n-are nimic sfînt/ N-aibe loc pe-acest pămînt”. În spiritul acestei viziuni ancestrale, Eminescu aplică atributul „sfînt” pe o arie cvasi exhaustivă a componentelor naturii și ale vieții, așa cum în lirica universală are loc de asemenea la Hölderlin. Eminescu a preschimbat lumea într-un templu în care se efectuează euharistia cosmică, transformarea lucrurilor în idealități sfinte. Prin această investire axiologică, geniul își plătește datoria de a fi fost chemat oaspete al ființării de model omenesc.

În rezumat, cultivînd valorile active majore ale spiritualității noastre, și „fiind astfel foarte român, Eminescu este universal”, așa cum inspirat afirma Tudor Arghezi. Și tot autorul *Cuvintelor potrivite* îl numea „sfîntul preacurat al ghiersului românesc... care și-a muiațat pana în luceafăr”. În context, amintim cuvîntul lui I.L. Caragiale: „Eminescu avea aerul unui sfînt tînăr coborît dintr-o veche icoană bizantină”. Octavian Goga: „Dacă Eminescu ar fi trăit în vremuri de paroxism religios, ar fi fost beatificat”. Iar frumoasa carte a Zvetlanei Palologu-Matta, *Eminescu și abisul ontologic*, se încheie cu cuvintele: „sfîntul Eminescu”.

În ceea ce privește universalitatea creației eminesciene, aceasta ne este relevată prin două coordonate: instrumentele de meditație asupra existenței și corezonanțele cu marea cultură a lumii.

Instrumentele de meditație au constatat, pe de o

parte, în ceea ce Eminescu numește *instinctul metafizic*, având deschidere spre infinitul gnoseologic, iar de cealaltă parte, în ceea ce noi am definit ca fiind *spiritul hyperionic* (*Spațiul poetic eminescian*, Junimea, 1983). Intuiția metafizică a modulată poezia sa reflexivă, pentru că orice poezie veritabilă este metafizică; iar cu ajutorul spiritului hyperionic, spirit al înălțimilor, al absolutului, Eminescu a valorizat lumea și viața – cognitiv și axiologic. Poezia lui Eminescu este o „privire filozofică a inimii”, după cuvântul său, aceea inimă a intelectului din viziunea Magistrului Eckhart.

Deschiderile lui Eminescu spre universalitate acoperă o arie culturală foarte întinsă. Astfel, analogiile cu spiritualitatea indiană a fost printre cele mai semnificative și mai roditoare. Dintre acestea, amintim: cosmogeneza din Rigveda, tradusă și reluată în nouă interpretare în *Scrisoarea I*; paralelismul dintre Sakuntala și romanul *Geniu Pustiu*; ideea avatarului, a eternei întoarceri; viziunea panteistă a *Unpanșadelor*, potrivit căreia spiritul universal, Brahman, se reflectă în sufletul omului – Atman. Au fost notate unele similarități cu texte hinduse sau budiste privind *Luceafărul*, *Glossă*, *Mortua est!*, *Odă (în metru antic)*, *Rugăciunea unui dac*. Ecou al filozofiei indiene în viziunea poetului este și concepția conform căreia iubirea constituie factorul de reintegrare în Unul universal; din iubire a fost creată lumea, prin iubire trebuie să se izbăvească de ea însăși. În cartea sa, *Eminescu și India*, scriitoarea indiană Amita Bhowe conchide: „Eminescu este singurul poet european care a făcut India nemuritoare în țara sa”.

Numeroase sînt interferențele liricii eminesciene cu *antichitatea greacă*. În poezia *Venere și Madonă*, Eminescu definește astfel spiritualitate elenă: o lume ideală, pierdută astăzi fără întoarcere, idealitate ce consta dintr-o transfigurare mitică a vieții și o exprimare poetică. Pentru locuitorii vechii Elade miticul și poeticul nu erau doar formule estetice teoretice, ci reprezentau modul lor efectiv de viață.

Prezentarea Greciei în vastul poem *Memento mori* este fecundă. După îndelunga descriere a naturii, răsfîrîntă în liniile clare ale cugetării și ale artei arhitecturale și statuare elene, în a doua parte a evocării apar trei personaje, simbolizînd partea de neliniște metafizică și mister care bîntuie de întotdeauna mintea omenescă. Este vorba de un *cugetător* (Thales? Anaximandru? Heraclit? Empedocle?) străduindu-se zădarnic să concentreze universul într-un semn unic, dar în care el nu crede, astfel că nu poate convorbi

decît cu propria sa umbră de pe perete. Al doilea personaj este un *sculptor* orb, deci care nu vede realitatea, ci numai icoana din propria-i umbră închipuire, astfel că el modelează în piatră „o durere-ncremenită”, metaforă a vieții omenesci.

Al treilea personaj este zeul muzicii, *Orfeu*, jelind pierderea soției sale, Euridice. Ca atare, Eminescu opune peisajului magnific al Greciei un triptic al tragicului, reflex al universului tragediei antice: *tragică este cugetarea umană, tragică imaginea despre om a sculptorului și tragic este destinul zeului muzicii*.

Eminescu interpretează gestul lui Orfeu de a-și sfărîma lira de stînci aruncînd-o în mare după pierderea Euridicei, ca reflectînd „decăderea gîndirii Greciei”: decade imperiul raționalității și al viziunii ordinii universale, rațiunea și armonia cosmică fiind descoperiri centrale ale spiritualității grecești. Această intuiție anticipativă eminesciană va fi confirmată de Edmund Husserl, care afirma: „Europa spirituală își are locul de naștere bine determinat, națiunea greacă antică” – și considera drept cauză a crizei umaniste europene – „eșecul raționalismului grecesc”.

Există și alte implicații eminesciene ale culturii antice. Astfel, conceptul platonician al Ideilor eterne aflate în sfera inteligibilului din transcendent și constituind modele ale formelor răsfrînte în lumea sensibilă, este exprimat, pe de o parte, în *Venere și Madonă*, unde întruchiparea umană a zeiței realizează idealul secțiunii de aur din arta sculpturală a vechilor greci; iar într-un catren, de model persan, din poezia *Rime alegorice*, este formulată aceeași temă privind întruchiparea în lumea sensibilă a Ideilor nemuritoare din Empireu: „Femeia goală cufundată-n perne/ Frumusețea ei privirilor așterne./ Nu crede tu că moare ea vreo dată./ Căci e ca umbra unei vieți eterne”.

Marmura este un motiv invocat deseori de Eminescu, ecou al admirației poetului pentru arta antică, așa cum apare încă din poezia *Venere și Madonă*: „Venere, marmură caldă, ochi de piatră ce scînteie/ Tu ai fost divinizarea frumseții de femeie...”, iar în postuma *Gelozie*, marea genezică a Afroditei Anadyomene este suferința poetului: „Și să-mi răsa din marea de suferinți, înaltă,/ Ca marmura eternă ieșită de sub daltă”. Postuma *Apari să dai lumină* este construită pe simbolica miticului sculptor Pygmalion, care modelează în marmură pe Galatea, se îndrăgostește de ea, și cere Afroditei să-i dea viață. Asemeni lui Pygmalion (în una din variante, titlul poemului era *Pygmalion*), pe fondul metaforei „marmură”, Eminescu „dăltuiește” imaginea femeii iubite

în piatra cea mai luminoasă, simbol al purității – printr-o serie de transferuri metaforice, tot atâtea incantații în mers ascendent – lebădă, zână, înger, luceafăr, pentru a atinge, în final, o metaforă absolută – îndumnezeirea eternului feminin.

Amintim că poezia *Glossă* este un expresiv catehism al filozofiei stoice. Fiecare vers transpune o experiență amară a poetului, care a devenit un aforism valabil pentru totdeauna:

„Privitor ca la teatru
Tu în lume să te-nchipui:
Joace unul și pe patru,
Totuși tu ghici-vei chipu-i.

De te-ating, să ferii în laturi,
De hulesc, să taci din gură,
Ce mai vrei cu-a tale sfaturi,
Dacă știi a lor măsură.
Tu aşcază-te deoparte,
Regăsindu-te pe tine,
Cînd cu zgomote deşarte
Vreme trece, vreme vine.”

În poezia eminesciană apar de asemenea întrupări ale cele două simboluri polare grecești – spiritului apolinic și spiritul dionisiac. Expresii ale *apolinicului* – ale seninătății și armoniei – care constituiau fondul sufletesc al poetului, răzbat feeric în numeroase poezii, precum *Dorința*, *Somnoroase păsărele*, *Făt Frumos din tei*, *Povestea teiului*, *Înger de pază*, *Călin*, *Crăiasa din povești*, prima parte a *Scrisorii a IV-a*. Și peste toate, acea armonie unică, aproape inexplicabilă, afirmă Rosa del Conte, emanînd din fiecare poezie, fiecare îmbinare de cuvinte și idei. Poetul singur s-a caracterizat ca atare: „Voit-am a mea limbă să fie ca un rîu/ D' eternă mîngiere... și blînd să fie cîntu-i” (*Icoană și privaz*), „Să caut armonia a sferelor senină” (*Mureșanu*).

Numeroase sînt de asemenea secvențele dionisiace, exprimînd fie extatica trăirii, fie fenomenologia triptică urmată de Dionysos – *viață, moarte inițiată, renaștere* pe un plan existențial superior. Un exemplu din registrul transei: „El asculta tremurător; Se aprindea mai tare/ Și s-arunca fulgerător,/ Se cufunda în mare”.

În ce privește tristadialitatea *viață-moarte-renaștere*, aceasta este parcursă de evoluția ontologică a luceafărului. Făptură a „formeii cei dintîi”, la chemarea unei muritoare, astrul acceptă coborîrea în

sfera umanului, echivalentă unei morți inițiatice, pentru ca să urmeze renașterea sa ca Hyperion, ca entitate increată. Culminația dionisiacului are loc în drumul către Demiurg, acea săgetare fulguranță, tensiune extremă a dorului care arde spațiile astrale și timpii, ca și cum s-ar trece dincolo de orice dincolo: „Nu e nimic și totuși e/ O sete care-l soarbe,/ E un adînc asemenea/ Uitării celei oarbe”. Dionisiacă, mai presus de toate, este *Oda* (în metru antic), în care se succed diversele mistuiri extatice – iubirea, suferința, visul, moartea, pentru ca sinele geniului să ajungă la solitudinea absolută transmندانă, o înviere din spațiile arzătoare, consumptive ale existenței intramundane: *bios-tanatos-bios*.

Relativ la *Hyperion*, în mitologia greacă el apare ca unul dintre titani, fiu al Geei (pămîntul) și al lui Uranos (cerul); la rîndul său, era tatăl soarelui, al lunii și al aurorei. Se observă, prin urmare, că esența sa era prin excelență lumina – o chintesență a luminii diurne și nocturne. Lumină astrală este *Hyperion* și la Eminescu.

În *Luceafărul* aflăm o sinteză dintre cele trei principii: poemul se deschide cu frumusețea *apolinică* a fetei de împărat și a idealului ei ceresc de iubire; urmează *dionisiacul* dramaticelor întîlniri cer-pămînt, murire-nemurire, continuat de *hyperionicul* dialog ceresc, în contrast cu apolinicul pămîntesc al iubirii împlinite a celor doi muritori – totul încheindu-se cu însingurarea absolută a eonului de sus.

În afară de interferențele cu spiritualitatea indiană și cea elenă, lirica eminesciană consună cu viziuni ale unor filozofi precum Giordano Bruno, Benedict Spinoza, Arthur Schopenhauer. Și anume, cu Spinoza prin concepția panteistă; cu poetul filozof italian prin inducția intenției de „a modifica și înălța mult Luceafărul la Giordano Bruno”, așa cum scrie în una din notele sale, de unde rezultă că *Eminescu* considera poemul neterminat; iar afinitatea față de Schopenhauer a avut loc prin luciditatea pesimistă relativ la valoarea existenței umane.

Mai precizăm un fapt important. În ceea ce privește *geniul*, la profilul pe care îl descrie Schopenhauer într-un text rămas clasic, Eminescu adaugă o dimensiune cu totul nouă. Această viziune nu apare în *Luceafărul*, unde geniul este văzut în cadrul ontologiei umane, ci este formulată în postuma *Povestea magului călător în stele*, a cărei intitulare mai potrivită ar fi *Lume și Geniu*. Aici geniul este definit ca o entitate străină într-o lume străină, unde nu

are nici un înger și nici o stea, deoarece el nu se află în planul Creației, din care motiv Dumnezeu nu-i poate înțelege cifra. Este cea mai radicală concepție filozofică despre geniu.

Ca atare, două naturi și-au dat întâlnire în personalitatea lui Eminescu: pe de o parte, entitatea *intra-mundană*, eul de serviciu în lume – o construcție alcătuită din agregate mentale mereu în soluție și refacere, în care se reflectă o lume ca însăși în neîncetată soluție; interacțiunea dintre ceea ce poetul numea „complexul ideilor obicinuite” – adică, împrumutate din contextul socio-cultural – și ceea ce tot el numea „vertebrele caracterului”, adică fondul genetic, în funcție de care reacționăm la ideile comune, „acesta este eul”, notează Eminescu. De cealaltă parte, se afla *sinele*, geniul, entitate din afara lumii, ființa pură a spiritului, care își dădea seama că este doar o *conștiință-martor transmندانă*, „aruncată” într-o lume necunoscută – a fragilității și a tulburării.

II

Din largul câmp al metafizicii, marea admirație a lui Eminescu a fost pentru filozoful din Königsberg, despre care afirma: „Kant este biblia filozofilor (ms. 4028), Este cel mai profund dintre muritori” (ms. 2267). În cele ce urmează, vom urmări modul cum rezolvă autorul *Luceafărului* concepția kantiană privind problema cunoașterii, dezvoltată în *Critica rațiunii pure*.

Kant distinge trei nivele ale capacității cognitive umane: intuiția sensibilității, intelectul și rațiunea. Aparatul *sensibilității* noastre intuitive, prima care ia contact cu lumea din afară, dispune de două tipare, două receptacole apriorice, spațiul și timpul, care primesc și organizează materialul amorf venit din exterior, de la *numen*, de la lucrul în sine (*das Ding an sich*), care rămâne necunoscut. A doua treaptă cognitivă este intelectul. Acesta, cu ajutorul *categoriilor* – de asemenea apriorice – ordonează și sintetizează datele oferite de intuiția sensibilității. A treia treaptă este rațiunea, care încearcă să dea răspuns unor întrebări esențiale, precum: sufletul, Dumnezeu, libertatea metafizică.

În ce privește *spațiul*, Eminescu dezvoltă o fenomenologie originală deosebit de ingenioasă. Cu ajutorul unor mișcări impulsionate din exterior, *el convertește realitatea din afară în spații lăuntrice*, lucru lesne de efectuat, pentru că sufletul este mișcare pură. Mișcările folosite sînt fie ale unor elemente ale naturii, fie mișcări muzicale sau luminoase. Primele două

dinamici intervin, de pildă, în poezia *Peste vîrfuri*: lunecarea lunii pe cerul nocturn, tremurul frunzelor codrului – alături de sunetul cornului, sînt mișcări care creează spații ale interiorității, avînd darul să se prelungească indefinit – „Mai departe, mai departe./ Mai încet, tot mai încet...”. Un exemplu de vibrații ale luminii producînd transferul sufletesc aflăm în poezia *Și dacă...*: „Și dacă norii deși se duc,/ De iese-n luciul luna,/ E ca aminte să-mi aduc/ De tînc-ntotdeauna”.

Cît privește celălalt receptacol al sensibilității, *tîmpul*, Eminescu preschimbă secvențe ale „vremuirii” în prezent etern, în „feerie înmărmurită”, scop al oricărei arte, formulat încă de Pindar, care afirma: „există o vecie a vremii”. Model strofa ultimă din *Pe lîngă plopii fără soț*: „Tu trebuia să te cuprinzi/ De acel farmec sfînt/ Și noaptea candela s-aprînzi/ Iubirii pe pămînt”. Sau finalul din *Dorința*: „Adormind de armonia/ Codrului bătut de gînduri,/ Flori de tei deasupra noastră/ Or să cadă rînduri-rînduri”.

Într-un cuvînt, Eminescu își asumă liric spațiul și timpul transformîndu-le dintr-un apriorism impus, într-un *continuum spațiu-timp al vibrației noastre lăuntrice*. Lumea este preschimbată în transorizonturi ale sufletului, cu instituirea de prezenturi înveșnicite poetic. Armonizarea cu lumea exterioară prin intimizarea ei constituie încă unul din secretele originare ale armoniei induse de lirica eminesciană.

La nivelul *intelectului*, dincolo de categoriile stabilite de Kant în ordonarea informațiilor oferite de binomul spațiu-timp, Eminescu are intuiția unei noi categorii, și anume, este vorba de *arhei*, relevați în proza postumă *Archaeus*. Arheii constituie, afirmă C. Noica, *principiul etern din orice existent*. Sînt identitatea lucrurilor, *sinele* nostru profund. Ei devine activi, se manifestă ori de cîte ori facem eroarea de a nu fi conform cu noi înșine, și în felul acesta sînt lezați, „jigniți”, cum se exprimă Eminescu. Sîntem sancționați cu propria noastră greșală.

Încercînd unele identificări – pentru Empedocle arheul a fost eterul, pentru Hölderlin fulgerul poeziei primit din mîna Tatălui pentru a fi dăruit oamenilor, iar arheul lui Eminescu a fost *luceafărul*, cum singur o spune: „Ca un luceafăr am trecut prin lume”.

La treapta *rațiunii*, în ce privește sufletul, poetul considera că acesta constituie alît o entitate preexistentă, *natura naturata*, cît și *natura naturans*, adică se autocreează pe sine prin emoțiile inimii și ale minții și se dăruiește afectiv naturii, vieții – idee similară preceptului din *Bhagavad-Gîta* – „Tu ești rodul propriilor acte. Ești ceea ce înfăptuiești”.

Relativ la problema divinității, poetul înclina spre panteism. Într-o scrisoare către Veronica Micle, el afirma: „Dumnezeu nu-i în cer, nu-i pe pământ, Dumnezeu e în inima noastră”; iar în altă parte: „Sufletul e sfărâmură de Dumnezeu care se caută pe sine însuși”. Aserțiunea: „Eu e Dumnezeu” (ms. 2262, f. 2v) – este coincidentă cu afirmația lui Iisus (Ioan, 10,24): „Eu am spus: sînteți Dumnezei”, cu viziunea lui Giordano Bruno: „Totul este în tot... toate, particule din unitatea divină, din Dumnezeu” – și de asemenea, cu axioma *Deus sive Natura* spinoziană. Și iată și cuvîntul lui Hölderlin: „Un zeu se află ascuns în fiecare om în cerul inimii”. Eminescu proclamă astfel pandumnezeirea a tot ce există. Pe planul poeticului, lumea este o *teofanie în reciprocitate*: Dumnezeu se manifestă în om, omul se arată în Dumnezeu.

Dacă analogiile cu filozofia greacă au pus în evidență consonanțele platoniciene, precum și cele apolinice și dionisiace, iar analogiile cu gîndirea kantiană ne-au relevat modul personal în care Eminescu rezolvă treptele gnoseologice din concepția cugetătorului german, surprinzătoare și semnificative sînt consonanțele, mai ales pe plan ontologic, cu cel mai proeminent gînditor al vremii noastre, Martin Heidegger.

În cartea sa de bază – *Sein und Zeit – Ființă și timp* – care este o abordare empirică a existenței, Heidegger afirmă că omul este o ființă aruncată în lume din marea, necunoscuta Ființă. De aici conceptul de *Da-Sein* aplicat omului. Este astfel reluată ideea biblică a primului om aruncat din rai. La Heidegger, motivul aruncării omului într-o lume a morții („fără consimțămîntul său, fără drept de apel”), nu este cutezanța de a fi năzuit să fie asemenea lui Dumnezeu, ci constă în aceea ca omul să dea mărturie despre marea Ființă, să o „păstorească”. Ființa se luminează în om, ba chiar afirmă că fără om ființa nu ar exista.

Acest postulat-pivot al ontologiei heideggeriene o aflăm anticipativ la Eminescu: „Sîntem nefericiri zvîrlite în brazdele veciei” (*Preot și filosof*), „Sărmane inimi închegate ‘n vreme, sărmane patimi aruncate-n lume” (*Ah, mierea huzei tale*). Pentru autorul *Luceafărului*, aruncarea a avut loc nu din cauza unui păcat adamic, nici pentru că Ființa universală are nevoie de noi în scopul de a se manifesta. Ci, faptul că, în mod original, viața este „nimicnicie, mizerie, peire”, că „eternă-i numai moartea – jucăria ei e tot” (Variantă la *Scrisoarea I*), și „Vis al morții-eterne e viața lumii ntregi” (*Împărat și proletar*). Eminescu îl

pune pe seama răzbunării Demiurgului asupra răzvrătitului Lucifer, titanul cel ucis și aruncat din cer (*Mureșanu, Demonism, Confesiune*).

De observat o deosebire semnificativă: Heidegger privește problema relației Ființă-om, *Sein-Dasein* din punct de vedere *ontologic* și *teleologic*, în timp ce pe Eminescu îl preocupă problema *axiologică*, etica procesului existențial: el nu acceptă ca firești răul, suferința, nimicnicia, moartea.

Un alt concept central al filozofiei lui Heidegger, care, prin epopeea *Ghilgameș*, vine încă de la sumerobabilonieni și o întîlnim apoi de la Heraclit și tragicii greci pînă la Leopardi și Kierkegaard, este neliniștea față de fatalitatea neantizării. „Fenomenul neliniștii ne furnizează constituția ontologică originară a *Dasein-ului*”, conchide Heidegger. *Sorge* constituie esența noastră abisală, pentru că omul este *Sein zum Tod* – ființă întru moarte.

La Eminescu neliniștea capătă o cu totul altă motivație și adîncime. Și anume, ea privește nu numai spectrul morții din actuala ființare, ci ideea că, odată ce am avut neșansa de a ne naște, intrăm în ciclul funest al revenirii sisifice a aceleiași vieți destinate pieirii pe toată întinderea veșniciei. Este vorba de *spaima de a ființa*, așa cum apare în postuma *Bolnav în al meu suflet*.

În ce privește problema adevărului, Heidegger scrie că Ființa însăși este un ne-adevăr, și că none-sența adevărului este preexistentă adevărului. La rîndul său, Eminescu afirmă că adevărul se confundă cu minciuna. „Să ‘nving eu adevărul sau să ‘ntăresc minciuna/ În cumpenele vremii sînt amîndouă una” (*N’am fost la înălțime*); „Eu caut adevăr – găsesc minciuni”; din acest motiv, „Eu adevăr nu cat – ci ‘ntălepciune” (*În căutarea Șeherezadei*); pentru că „întălepciunea este un izvor care își nește pînă la cer”, completează Eminescu.

Pe de altă parte însă, afirmă Heidegger, există un adevăr absolut, cel al Deschisului (*Offenheit*), pură lumină care conține tot ceea ce ființează, idee preluată de la Hölderlin și Rilke. Deținătoarele acestei deschideri, ale acestei iluminări, sînt poezia, artele în general. Heidegger postulează că *arta este o devenire și o ajungere la adevăr a Ființei*. Prin rostirea poetică, *Dasein* devine locul unde esența omului și cea a adevărului se contopesc și se definesc reciproc.

La rîndul său, Eminescu depășește concepția sumbră, apofatică despre existența umană din poezii precum *Mortua est!*, *Rugăciunea unui dac* – prin ideea că omul are o solie în lume, aceea de a transfigura poet-

ic lumea: „Geniul este o a doua creațiune a lumii prin artă... el aude șoapta misterului divin, primește sublimul adevăr din cer... ridicînd piscuri din ce în ce mai sfînte”.

În ce privește limbajul, Heidegger afirmă că el este cel care exprimă Ființa, instituind în felul acesta ființarea umană. „Menirea rostirii despre ființă ca destin al adevărului e legea supremă a gîndirii”. Este vorba de limbajul autentic, care este cel *poetic*. În concepția lui Heidegger, salvarea omului, dar și a Ființei, constă în instituirea de prezenturi absolute smulse timpului heraclitian cu ajutorul limbajului poetic.

Or, analog, Eminescu relevă importanța limbii în structurarea sensibilității și a gîndirii. Limba modulează activitatea spirituală – și conduce viața în diversele ei manifestări. Poetul scrie: „Din mii și mii de vorbe consistă-a noastră lume... Nu noi sîntem stăpînii limbii, ci limba e stăpîna noastră... Limba și legile ei dezvoltă cugetarea”. Iar Heidegger: „Limba este deopotrivă loc de adăpost al Ființei și locaș al esenței omului”; rolul de a întemeia *Casa Ființei* aparține poeziei.

Casa Ființei pe care geniul eminescian, conștiințămăntor supramundă, a construit-o în lumea omului prin graiul poetic, constituie un sanctuar *armonios*, a cărui boltă este arcuită de cuvîntul *sfînt*, avînd în centrul ei, asemenea Panteonului Roman, o deschizătură care unește cerul cu pămîntul, nemărginirea din afară cu interioritatea. Pereții sînt transparenți, alcătuiți din *mit* și *vis*, catalizatori care transmută lumea în idealitate, iar *dorul* constituie ferestrele spiritului deschise întru comuniune spre natură, spre univers. Iar *inefabilul* transsubstanțiază eteric întregul templu.

În ce privește problema libertății metafizice, pentru Heidegger libertatea omului constă – pe de o parte – în proiectarea sa în lume, depășirea, transcenderea de la Ființă la *Dasein*, iar pe de altă parte – în capacitatea supunerii și fidelității față de Ființă. Este o libertate derivată din libertatea abisală a Ființei. Misterul libertății se află în acest proces al izbucnirii omului în lume, prin care devine răspunzător de sine și capabil de a-și depăși condiția creînd istorie, o lume a sa pe care o stăpînește.

Libertatea spirituală a constituit o preocupare centrală pentru Eminescu. În concepția sa, există o diadă antinomică: lume-geniu. Iar lumea umană este, la rîndul ei, o alcătuire paradoxală – viață-moarte. Or, datorită *simțului absolutului* – „Dumnezeul lăuntric”, de care vorbea Marc-Aureliu (*Cugetări*, II, 17), *Geistgefühl*, simț al spiritului la care se referă Kant –

acea „intuiție metafizică” aparținînd geniului, viziunea lui Eminescu privind libertatea metafizică radicală, înrudită cu cea indiană, concepe o a treia stare, o a treia realitate dincolo de ființă și neființă. Este Marea Realitate, corespunzînd lui Brahman în hinduism, Nirvanei în budism. În concepția indiană realul este văzut ca o dichotomie: existență-care-există și existență-care-nu-există (Sergiu-Al-George, *Filozofia indiană în texte*, Editura Științifică, 1971, p. 233).

Există, prin urmare, o neființă vie, un neant activ. Din acest motiv, Eminescu aspira la depășirea acestei diade antinomice: „O, de-am fi fost pe cînd nu era nici ființă și nici neființă”. Ca atare, poetul gîndea nu numai dincolo de Prima Zi a creației, ci dincolo de Nemanifestare, unde, se scrie în Bhagavad-gîta (VIII, 30), se află o altă existență neexprimată, eternă, care nu pierie atunci cînd toate ființele pier. Este suprema formă de eliberare metafizică, formulată și de Giordano Bruno, care încredința „inteluctului eroic”, capacitatea de a înfăptui acest suîș extrem al gîndirii.

Într-un cuvînt, discuțiile privind problema libertății se petrec la Heidegger în cadrul conceptului Ființei, în timp ce pentru Eminescu eliberarea radicală trece dincolo de antinomia din monologul hamletian – *to be, or not to be*. Într-o postumă, *Sunetul păcii*, vorbind de setea sa de adîncă pace nirvanică, poetul scrie: „Așa un sfînt – neatins, neatingînd, solitar”...

*

Viziunile sale filozofice au constituit pentru Eminescu ecranul pe care s-a înscris ideația poeziilor. Ele constituie fața lor secretă, profundă. Reprezintă cheia contextuală în care trebuie citită lirica sa. Vom da exemplu poezia *Lacul*. La o primă privire apare limpede că este vorba de suferința poetului pentru faptul că prietena sa nu a venit la o întîlnire așteptată. În realitate, sensul poeziei se luminează într-o cu totul altă deschidere. Se observă că întîlnirea trebuia să se petreacă la marginea unei ape, iar pe această apă plutesc nuferi. Or, nufărul, lotusul este floarea din apele primordiale, din a cărei corolă ia naștere Brahman. Acesta inițiază creația, adică dedublarea sa. Dar, diviziunea Unului a fost o despărțire de sine, o sfîșiere, astfel că a rezultat o dublă suferință: a zeului și a omului. Or *kama*, iubirea, este energia spirituală care, reîmbinînd pe tu cu eu, încearcă să restabilească unitatea din ajun, vindecînd în felul acesta acea sfîșiere îndoit dureroasă. Acest lucru Eminescu l-a spus în mod repetat, și culminativ în următoarele versuri care rezumă concepția sa asupra iubirii: „Două

inimi cînd se-mbină, / Cînd confund pe tu cu eu, / E lumină din lumină, / Dumnezeu din Dumnezeu". Dar în poezia *Lacul* iubita nu a venit, miracolul refacerii Dintîiului nu a avut loc. De aici suferința poetului. În această lectură, dintr-o elegie romantică, *Lacul* devine o poezie reflexivă, o meditație la una din problemele fundamentale ale gîndirii – drama genezei. Sînt două nivele diferite de semnificație. Un asemenea raport între fața externă, aparentă și fața internă, transcendentă, constituie una din trăsăturile liricii eminesciene.

Vorbind despre universalismul lui Eminescu, trebuie să ne referim și la un alt aspect al gîndirii sale, mai puțin relevant, și anume, profețiile, deschiderile sale anticipative privind vremea noastră.

Astfel, în 1882, în cartea *Știința veselă*, Nietzsche prevestea „moartea” lui Dumnezeu – *Gott ist tot* – și adăuga: „Dumnezeu a murit în conștiința oamenilor din Europa. Trebuie să ne așteptăm la o lungă suită de demolări, distrugeri, ruinări și bulversări”. Dar, cu peste un deceniu mai înainte, Eminescu anunța în *Memento mori* – apunerea lui Dumnezeu și a marilor deschideri filozofice: „E apus de zeități și s’asfințire de idei. // Nimeni soarele n’oprește să apuie-n murgul serii, // Nimeni Dumnezeu s’apuie de pe cerul cugetării”.

Și tot în *Memento mori* poetul formula o tulburătoare idee, și anume: nu cumva actualmente are loc momentul eschatologic, sfîrșitul cosmic: „Știm de nu trăim o lume ce pe nesimțite cade? // Poate că în văi de caos ne-am pierdut de mult... de mult”. Corelativ, în aceeași epocă, Nietzsche scria în *Also sprach Zarathustra*: „Ne precipităm într-o cădere continuă”.

În ceea ce privește modernitatea, Eminescu formula și o altă semnificativă clarviziune: „frenzie și dezgust, dezgust și frenzie – iată schimbările perpetue din sufletul omenesc modern”.

În contextul acestor profeții, confirmate de epoca noastră, în care are loc o adevărată Hiroșimă a valorilor, amintim cuvîntul lui Simion Mehedinți: „Numai prin Eminescu aflăm calea salvării din prăpastia în care am căzut. Cine va călca alături se va rătăci. Se nenorocesc pe sine și va nenoroci și pe alții, crescînd ruina țării”.

*

Este universal marele fiu al Moldovei de Sus, pentru ca a descifrat și tălmăcit în nuanță originală sufletul omenesc și înțelesurile lumii. Opera sa alcătuiește o adevărată *Philosophia perennis*. Și este de precizat

că un sistem filozofic poate fi contestat, nu și un poem. Amita Bhose afirmă: „Eminescu a fost mai mult decît poet; el a fost un *darsanik* (cel care vede), a fost un *kavi*, (poet înțelept), în sensul termenilor indieni”. Aproape fiecare poem încearcă să rezolve o întrebare fundamentală a minții omenești.

Cine a parcurs opera sa poate afirma că Eminescu a spus cam tot esențialul despre tot esențialul – cu uimitoare luciditate și justete a adevărului, precum și justete de ton. În poeziile antume și postume, în multitudinea de însemnări din manuscrise ni se relevă întinderea, varietatea și altitudinea cugetării sale.

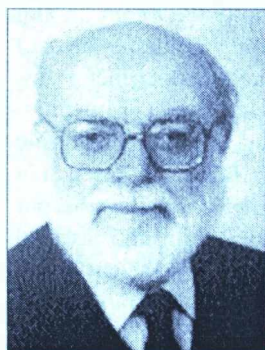
Eminescu este ghidul nostru etic și vizionar. Este modelul absolut, afirma Roza del Conte. Pentru Eminescu poezia a fost mai mult decît un exercițiu estetic, chiar superior, ci o adevărată dramă; o dramă sacră în a ridica lumea și pe noi ceilalți la puterea poeticului, ca unică formă de reală ființare.

Aristotel afirma: „poezia este mai adevărată și mai elevată decît istoria”. Iar Hölderlin „Ceea ce durează, poezii întemeiază”. Veșnicia românească a fost întemeiată de Eminescu. „De la Eminescu încoace noi existăm în adevăratul sens al cuvîntului”, afirmă Șt. Teodorescu. Opera sa constituie chintesenta definitorie a spiritualității românești. Ieșirea din spiritul hyperionic – ar însemna ieșirea din sistemul nostru ordinator ontoaxiologic, rătăcirea fără țintă, așa cum ar avea loc cu o stea dacă ar evada de pe orbita sa, și ar umbla bezmetică prin spații. Un fel de moarte spirituală.

Condiția existențială a fiului Ipoteștilor a fost sublimul: a viețuit întru sublim, a cugetat, a simțit, a suferit sublim. Reamintim cuvîntul despre sine: „Ca un luceafăr am trecut prin lume”, și se întreba „Fost-am în lume unic?” Noi, cei de astăzi – cu unele minuscule excepții –, știm că Eminescu a fost unic. Făcîndu-ne dar sublimitatea poeziei sale, el ne spune că, pentru a-i înțelege creația, avem nevoie de aripi care să ne poarte fulgerător într-un dincolo al celei mai înalte eliberări spirituale:

„Da, la voi se-ndreaptă cartea-mi,
La voi inimi cu aripe.
Ah! lăsați ca să vă ducă
Pe-altă lume ‘n două clipe.”

* Conferință expusă la Academia Română, Filiala Iași, la 30 ianuarie 2010

München, 1980

PE TIMPUL CÎND TINERII OCCIDENTALI IUBEAU UNIUNEA SOVIETICĂ

Nicolae STROESCU STÎNIȘOARĂ

Există o generală continuitate a structurilor și reprezentărilor religioase în interiorul unei culturi, care nu poate fi desființată de către „revoluțiile spirituale”, ci o parte din elita culturală răspunzătoare pentru aceste revoluții se vede iarăși și iarăși îndreptățită să traducă, într-un fel sau altul, substratul acelei continuități în noul limbaj. Rezultă de aici o dialectică între permanență și înnoire, care realizează utopile în timp ce le distruge.

München, mai 2010

Să nu confunzi Patria cu visul tău despre ea, dealtfel și el real și crescut din ea.

*

Cînd folosim cuvintele „natural” și „supranatural” cred că ar fi bine, pentru a nu rata sensul adevăratei diferențe, să ne gîndim și la acel ceva aflat „dinainte de natură”. Aceasta, pentru a nu aluneca în îngrădituri scolastice de genul: „gratia supponit naturam”.

*

Dumnezeu ni se arată și în natură, dar nu prin ochelarii unui finalism croit după măsura noastră.

München, 4 iunie, 2010

În cele ce urmează, pornesc de la ceva care parcă s-a și șters din memoria germană, cu toate că s-a întîmplat nu chiar de atît de mult timp, anume în anul 1968. Eu însumi nu știam nimic despre aceste întîmplări pînă cînd, abia zilele acestea, mi-a căzut în mînă

traducerea românească a cărții scrise de Christopher Andrew, profesor la Cambridge, împreună cu Oleg Gordievski, colonel KGB – cu funcții importante, dar care luase deja în 1974 legătura cu Serviciul de informații secrete britanic, iar în 1985 s-a refugiat în occident –, carte intitulată: *K.G.B. – Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*. În această carte, cu certă valoare documentară, ceea ce nu exclude discontinuități faptice sau de interpretare, găsim următoarea relatare în legătură cu intensă infiltrare la nivel înalt realizată de Serviciul secret est-german, condus de Markus Wolf, în Republica Federală Germania, bineînțeles sub ordinul stăpînilor sovietici: „La 8 octombrie 1968, contraamiralul Hermann Lüdke, al RFG, comandant adjunct al diviziei de logistică a NATO-ului, s-a sinucis, după descoperirea unor fotografii luate de el, cu un aparat Minox, după documente NATO ultra secrete aflate în custodia sa. Prietenul său, general-maiorul Horst Wendland, șef adjunct al BND (Serviciul de informații externe al RFG) s-a împușcat în aceeași zi. Motivația oficială pentru sinuciderea lui Wendland a fost: «motive personale», dar un defector ceh a revelat că Wendland lucrase pentru Serviciul de Securitate cehoslovac. În următoarele două săptămîni a avut loc o serie de alte sinucideri, printre care cea a colonelului Johann Hēnk, șeful Departamentului pentru mobilizare din Ministerul Apărării de la Bonn și a lui Hans Schenk, înalt funcționar în Ministerul Economiei. În același timp, un număr de oameni de știință și fizicieni originari din Germania răsăriteană și implicați în spionajul din tehnologie au dispărut în Est. Unul dintre aceștia, dr. Harold Gottfried, a fost arestat înainte de a încerca să fugă, avînd asupra lui peste 800 de pagini de documente strict secrete” (pag. 362). Și urmează alte cazuri de infiltrare redegistă la cel mai înalt nivel, cu recoltare de mii de documente secrete din RFG etc. etc.

La ora aceea R.F. Germania era membră a Pactului Nord-Atlantic încă din anul 1954.

Chiar și numai câteva exemple de spionaj săvârșit de cetățeni vest-germani în favoarea Germaniei răsăritene, ceea ce înseamnă în primul rând în folosul Uniunii Sovietice, sună acum mai mult decât insolit. Dar în Germania aceluși timp, așa cum am găsit-o eu când am sosit acolo, Țara era împărțită nu numai în două state, ci și ca înțelegere a lumii dinainte și de după cel de al doilea război mondial. Imaginea trecutului era trasă în toate direcțiile, între acută dezorientare, pe de o parte, și certitudinea acuzațiilor și auto-acuzațiilor, pe de altă parte. Dar intensificarea voinței de veracitate post-Hitler se plătea cu jertfirea diferențierilor, iar cea de recâștigare a unei contemporaneități umaniste cu alunecarea într-o nouă formă de conformism. Înfierarea totalitarismului nazist se putea cupla cu miopia disciplinată față de cel sovietic, cu riscul ca o anumită prudență obsecvicioasă față de Moscova a celor maturi să se întâlnească tot mai des cu vehemența juvenilă a unor radicalisme de stînga tunînd împotriva „imperialismului american”, dar adeseori făcînd ochi dulci cu cel sovietic sau cu de departe închipuita idilă a maoismului. Împotriva legitimității democrației parlamentare se proclamau drepturile imprescriptibile ale „opozității extra-parlamentare” mergînd pînă la exercitarea fizică a forței demonstrațiilor de stradă, ocupări de aule și săli de cursuri universitare sau a altor instituții publice, împiedecarea prelegerilor sau discursurilor nedorite, distrugeri materiale etc. Acea luxuriantă inflorescență de năzuințe și rătăcirii, ignoranțe și închipuiri de sine, spontaneitate dar și vulnerabilitate la dirijarea din afară, severitate justițiară față de alții asociată cu mare permisivitate autoacordată, aspirație la dreptate și solidaritate dar și izbucnire de iraționalitate pigmentată ideologic, cunoscută sub numele de „generația de la '68” își avea o motivație și prezenta un sindrom care depășea maladia germană, înscriindu-se în orizontul unei crize de durată a civilizației europene. Ceea ce o dovedește și simultaneitatea spectaculare revolte a studenților în Franța, inclusiv apelul acestora (dealtfel rămas fără răspuns) la fraternitate muncitorească și grevă generală, precum și retorica unei repede eșuate revoluții culturale.

Cel de al doilea război mondial nu putuse decât camufla, droga sau distrage atenția de la criza de profunzime comună națiunilor beligerante și dealtfel puternic determinantă pentru crearea premizelor și

pînă la urmă izbucnirea războiului. Iar acum, în anii războiului rece, în ciuda șocului înviorător al unei reconturări a valorilor prin ciocnirea doctrinelor dintre est și vest, lanțul causal al crizei spirituale își vădea tenaceea prezență. Oricum, ea era mai puternic perceptibilă pentru răsăritenii neîmblînziți descinși în occidentul unde mulți tineri intelectuali ignorau pur și simplu tragedia subjugării popoarelor din răsăritul Europei. E adevărat că, pînă la urmă, această dură realitate, de-acum geopolitică, și mai ales fățișa ofensivă mondială a subversiunii sovietice reușise să clatine cealaltă indiferență, cea a guvernelor, care, nemaiputînd ignora propria periclitate, trecuseră la solidarizare activă prin constituirea unei alianțe defensive, cu vast efort de resurse morale și materiale. Iar în timpul acesta tineri din vest erau angajați cu trup și suflet în favoarea Uniunii Sovietice și a structurilor ei opresive din răsăritul Europei și împotriva propriilor guverne democratice, începînd cu cel american și terminînd cu propriul lor guvern, cel vest-german, în ciuda zidului Berlinului și claustrării unei părți a propriei lor națiuni de către puterea redegisto-sovietică.

Răspunsul la întrebarea cum de se putuse realiza în occident această masivă și atît de vitală aberație, utilă numai stăpînilor de la Kremlin, ar putea umple multe tomuri. Dar era deajuns să vezi la televizor miile de tineri, rînduri-rînduri, ținîndu-se de mîini, în pas alergător pe marile bulevarde și scandînd cu înfocare: „Ho-Ho/ Ho Și Min”!, numele dictatorului comunist al Vietnamului, ca întrebarea să înceapă să te persecute. Iar eu nu fac decât să prefir ceva din ce am trăit și gîndit atunci și acum.

La ora aceea, cedarea din partea puterilor occidentale, după cel de al doilea război mondial, în favoarea Uniunii Sovietice nu numai a sferei de influență, ci și de dominație rusească în Europa centrală și răsăriteană devenise de mult o certitudine pentru popoarele de acolo. Pentru cei care mai speraseră – printre care și eu – într-o posibilă reversibilitate într-un viitor nu prea îndepărtat a acelei abandonări cu proporții de catastrofă istorică, acea eventualitate se spulberase și odată cu ea mizarea pe o asemenea capacitate a politicii occidentale, în clipa cînd prin posturile de radio occidentale se putuse urmări cum generalul Dwight Eisenhower promisese în campania sa electorală pentru președinție, în 1952, că dacă va deveni președinte va iniția abrogarea acelor prevederi ale înțelegerii de la Yalta care contribuiseră la

aservirea țărilor din răsăritul Europei și cum numai la scurt timp de la instalarea sa la Casa Albă a primit vizita lui W. Churchill care l-a convins să renunțe la acea intenție. Premierul conservator britanic argumentase că printr-o asemenea măsură unilaterală s-ar întrerupe procesul evolutiv care se desfășoară în momentul de față în Rusia, în direcția unei relaxări a sistemului dictatorial și a unor reforme care pot transforma în sensul dorit întreaga situație din răsărit. Iar dacă președintele american ar denunța respectivele prevederi de la Yalta nu s-ar obține decât contrariul celor dorite, căci la Kremlin aripa dură ar prelua controlul și ar instaura revenirea la politica de dictat și represiune.

Trebuie să mărturisesc că de-atunci încolo mi-a încolțit și am susținut în mod consecvent, inclusiv, mai târziu, pe vremea activității mele la Europa Liberă, ideea că eliberarea noastră va veni dinspre răsărit, pe cale de consecință, ceea ce viza destrămarea inevitabilă a sistemului comunist în propriul său focar și, oricum, sugera să nu ne iluzionăm și nici să nu stăm cu mâinile în sân.

Cît privește larga panoramă a deșertăciunilor moral-politice cu care era confruntat răsăriteanul sosit în occident, de pildă în Germania demonstrațiilor pro-Vietnam, „pro-pax sovietică” și contra „imperialismului nord-atlantic”, nutream de mult convingerea că înstrăinarea multora și în special a unei bune părți a tineretului intelectual apusean de una din marile provocări ale timpului și căreia răsăritul deja îi căzuse victimă, se datora, în mod hotărât, atitudinii adoptate de factorii de răspundere occidentali de a lăsa pe ultimul plan, dacă nu chiar a ignora atît flagrantele încălcări ale drepturilor omului și națiunilor din spațiul sovieto-comunist cît și ciocnirea, nu numai ideologică ci și paradigmatică, de sens existențial și spiritual, în cadrul războiului rece (care era departe de a fi „rece”). Cancelariile, purtătorii de cuvînt, mulți membrii ai clasei politice, cercurile de afaceri căutau să transfere limbajul compromisului operativ al intereselor economic-financiare, al eficienței rentabile, pînă în sfera valorilor nemateriale, a culturii, a eticei, a idealurilor ultime. Pacea „patului atomic” era investită cu virtuți de-a dreptul axiologice semnalînd o pretinsă convergență a scopurilor de natură nu numai de a amortiza contradicțiile amenințătoare, „coexistența pașnică” era pervertită în sensul obnubilării marilor fărădelegi concentraționare. Cancelariile occidentale puteau aduce

argumente valabile în sensul utilității „diplomației tăcute”, umaniștii puteau fi însuflețiți de țelul înblînzirii diferențelor, civilizația materială putea cîteodată cîștiga din ignorarea *destinației spirituale* a unei civilizații care continuă să fie umană. Poate că se vădea aici din nou acea secare de izvoare în orizontul unei crize europene care ne însoțea mai de mult drumul prin istorie? S-ar potrivi oare și vorba românească: „De unde nu ai, nu poți să dai”?

Oricum, așa cum se prezentau la ora aceea lucrurile, cel puțin cu siguranță în Germania traumatizată de cataclismul celui de al treilea Reich, echilibristica tăcerilor practicate de sus în jos asupra „Imperiului Răului” (nu numai ideologic) crease tocmai în Țara de care totuși fusese nevoie pentru eficiența și statornicia unui zid de apărare împotriva expansionismului sovietic, un gol de cunoaștere și o lipsă de țel pentru ceea ce înseamnă nu numai surplusul de energie al tineretului, ci și setea lui de ideal, înnoire, dreptate. Iar oferta spontană ca și, mai ales, cea premeditată se găsea din belșug nu numai spre stînga sentimentală, ci și spre cadrele de mult pregătite și împuternicite la umbra noului expansionism rus. Ceea ce nu înseamnă că pentru generația de la '68 nu a existat și o bogat stratificată cauzalitate endogenă, socială, culturală, de influență globală sau de destin german. Sau că acea încercare existențială și ideologică a drumurilor, pînă la a nu mai voi sau nu mai putea ști de perspectiva unei mari coticuri decisive pentru libertatea sau continuarea aservirii atîtor popoare europene, s-ar fi soldat pentru ei cu încetarea jocului. Pe terenul căruia mai târziu unii dintre 68-tiștii germani au putut juca în viața politică roluri care cu greu ar mai fi putut aminti de ereziile lor politice de atunci.

La începutul cunoștinței noastre, în 1950, pe timpul uliilor lui Stalin, eu și Inge, care după multe peripeții urma să fie soția mea, amîndoi încă de pe atunci în neînregulă cu stăpînirea, a fost una dintre premonițiile invincibilei noastre armonii viitoare faptul că n-am pregetat deloc să-i povestesc, precum și stilul în care a receptat ea acele amintiri, despre înflăcăările adolescenței mele împotriva imperialismului german, pe timpul războiului căruia i-a urmat – drept consecință a sîngeroasei aventuri a lui Hitler – dominația sovietică la noi ca și în celelalte țări din răsăritul Europei. Acum, spre sfîrșitul anului 1969, adolescentul rebel de mai demult contra expansiunii germane intra într-o altă Germanie și în campusul universitar aflat sub semnul unei zgomotoase rebeliuni a unei

bune părți a tinerilor de acolo împotriva nu numai a ce au făcut sau nu au făcut tații și bunicii lor, ci și a structurilor social-culturale și instituțiilor tradiționale ale democrației occidentale. Oricum, indiferent de ponderea numerică și gradația vehemenței protestatarilor, universitățile deveniseră obiectiv ideologic în câmpul de luptă al mentalităților oscilante, în orizontul marii confruntări a războiului rece. Așa că simpla frecvență a unor prelegeri îți oferea semnele schimbării de atmosferă și, adeseori în mod abrupt, precipitațiile și descărcările electrice respective. Dacă intrai în sala de prelegeri și te așezai, nu în primele rânduri, ci ceva mai pe la mijloc, căci primele rânduri puteau fi ocupate de studenți așezați cu picioarele lejer întinse pe banca din fața postamentului unde va conferenția profesorul, te puteai aștepta ca acesta să fie, din timp în timp, întrerupt, cu gravitate doct-ideologică, ingenuitate rebelă sau slogane de ultimă oră, adeseori atrăgându-i-se atenția că problema respectivă a fost de mult soluționată în cadrul materialismului istoric și dialectic, sau reproșându-i-se viziunea neprogresistă, reacționară, imperialistă, fascistă. În afară de traumatismul post-belic german cu dezagregările moral-politice, generarea și incitarea conflictului între generații și aferenta nesfârșită criză identitară, nu trebuie uitați nici factorii dizolvantși suplimentari ai crizei de sens (în esență criză religioasă) din orizontul mai larg european. Ilustrativă pentru spațiul lingvistic german și dealtfel cu neneglijabile rezonanțe internaționale este istoria constelației de idei, interpretări și impulsuri cultural-politice cunoscută sub numele de „Școala de la Frankfurt”. E vorba de un grup de filozofi, sociologi, antropologi, grupați inițial în jurul „Institutului pentru cercetări sociale”, înființat în 1931, pe lângă Universitatea de la Frankfurt, având ca tematică o multiplu ramificată antropologie social-culturală și dezvoltând o „teorie critică a societății”. Direcția critică atât față de gândirea tradițională cât și în raport cu punctele de vedere dominante în filozofia contemporană, sursele de inspirație marcate de materialismul dialectic marxist și de psihanaliza lui Freud se puteau totuși intersecta eclectic cu sugestii dinspre Max Weber, Sören Kierkegaard și chiar Nietzsche. Printre reprezentanții Școlii de la Frankfurt se numără M. Horkheimer, W. Adorno, H. Marcuse ș.a.m.d. Venirea la putere a regimului rasist al lui Hitler a determinat emigrarea lor în Statele Unite. Reveniți după război în Republica Federală Germania, exponenții Școlii de la Frankfurt și-au putut desfășura larg evantaiul criticis-

mului lor cu adâncă amprentă pesimistă, oferind, peste vacarmul belicos al semidoctismelor ideologice și dincolo de incultura nerăbdării și a pan-politizării dogmatice, analize aprofundate ale „societății înalt industrializate” cu efectele ei de uniformizare și depersonalizare și mobilurile ei de putere și manipulare asupra omului, transferate și asupra naturii înconjurătoare până la oarbă distrugere a echilibrului ecologic. Idei și perspective din care se nășteau până una alta și sugestii incitante pentru punerea sub semnul întrebării și contestarea pripită și nediferențiată a întregului edificiu al unei lumi occidentale aflate oricum în confruntare, nu numai politică, ci și de viziuni asupra lumii, cu blocul totalitar sovietic. La asemenea argumente, chiar piezișe, extrase din teoriile, dealtfel din ce în ce mai puternic individualizate, ale exponenților Școlii de la Frankfurt, nu masa, ci categoriile intelectuale puteau oferi receptori și difuzori care eventual puteau amplifica desolidalizarea de eforturile de afirmare și apărare a lumii necomuniste, în fața unor provocări flagrante și dispunând de forțe redutabile îndreptate împotriva unor temeuri spirituale, precum și a unor valori și drepturi care deja fuseseră reprimare în lagărul sovieto-comunist și maoisto-chinez. Ceea ce, indiferent de subiectivismele, în parte tezismul, precum și deficitul ontologic al Școlii de la Frankfurt, friza în Germania din partea „opozității extra-parlamentare” o anumită inconștiență și ilustra absurdul – mai ales la nivelul categoriei intelectuale – întrucât critica invocată a Școlii de la Frankfurt în privința situației omului în condițiile supra-industrializării se aplica într-o măsură cel puțin egală și situației omului industrializat în spațiul comunismului, și așa aflat total la discreția puterii depersonalizante. Lăsând la o parte etape însemnate ale evoluției gândirii unor aparținători la acest cerc, precum, de pildă, nu numai respingerea categorică a ideii că proletariatul ar constitui o categorie social-istorică înzestrată cu calități speciale și o conștiință capabilă de inițierea revoluționării societății moderne, sau că un dialog între intelectuali și muncitori ar poseda virtuți productive pentru una sau alta dintre părți, Herbert Marcuse a elaborat o extensivă critică a societății industrial avansate incluzând atât „sistemul capitalist cât și cel socialist”, văzând în dominația nestrunită a tehnologiei moderne originea proliferării „omului unidimensional”, cu excitarea unor false nevoi, manipularea maselor, „desublimarea repressivă”, sub bolta contrafăcută a „toleranței represive”. Iar Max Horkheimer, mort în 1973, poate că i-o fi tul-

burat cât de cât pe unii dintre emulii 68-tiști când în ultimii ani vorbea din ce în ce mai mult despre un sens religios. Și lista creziilor antiprogresiste ar fi mult mai lungă. Dealtfel cred că într-o recapitulare mai atentă a caracteristicilor mișcării contestatare a generației de la 68 și a relațiilor ei sau, mai bine zis, lipsei ei de relații cu realitățile de dincolo de cortina de fier, ar trebui să ne sară în ochi indiferența acestor campioni împotriva prerogativelor puterii de stat față de numai de ingerințele statelor socialiste asupra libertăților culturale, ci și față de ateismul ridicat la dogmă de stat, adică prin consecință la cea mai radicală infirmare a libertății de gândire și de conștiință.

Din câte am putut să-mi dau seama, la Universitatea din München intensitatea pasiunilor politice și virulența ciocnirilor au fost mai reduse decât în alte centre universitare germane. E adevărat că München-ul devenise de mult o metropolă internațională, dar în calitate de capitală a Bavariei, Țară de veche cultură alpino-țărănească și catolică; plutește peste acest oraș, inițial mare vatră de mănăstiri (denumirea străvechii urbe vine de la cuvântul, cu totul justificat istoric, „Apud Munichen”, care înseamnă „La Călugări”), o robustă neîngrijorare și o bucurie de viață înrudită cu credința. Ceea ce nu înseamnă că tributul derutei mînioase nu a fost plătit și aici. Că valurile tumultuoase de atunci nu încetaseră să bată și prin 1981, chiar dacă mai puțin învolburate, în faleza „philosophiei perennis” o dovedește o scurtă însemnare a mea despre conferința ținută de profesorul de filozofie Robert Spaemann, la invitația unei organizații studențești de stînga, pe tema: „În ce măsură filozofia poate ajuta știința”:

München, 14 iunie, 1981

„... Discuțiile au fost destul de aprinse. Spaemann le-a reproșat verde în față corifeilor marxiști din această organizație de stînga felul cum consideră ca de la sine înțeleasă domnia pozitivismului, respingînd ca neștiințific orice nu este materialist, dar păstrînd tăcerea asupra propriilor premise marxist-leniniste care, ele însele, se trag dintr-o filozofie, bună sau rea.” (publicată în *În Zodia Exilului – Întrezăriri*, București, 1998, pag. 35).

Dar, revenind la perioada precedentă, în cadrul prelegerilor și seminariilor filozofice și al vieții universitare mînceneze la care am luat parte, nu am evitat luarea de poziție sau controversa. Când lucrul aces-

ta se întîmpla în timpul ședinței de seminar, profesorul, dincolo de detașările lui de rigoare, nu-și ascundea o anumită mirare-încîntare față de faptul că un doctorand își asuma rolul, impus de logica reflexiei neintimidate, al intrării în controversă indiferent de agresivitatea curentă a îndoctrinaților și simpatizanților de stînga și a atmosferei de intimidare psihologică pe care reușiseră să o propage într-o măsură apreciabilă. Dar discuții am purtat și în particular cu studenți, mai proaspeți sau mai maturi, angajați în orbita mișcării contestatare de stînga. Ar fi multe de povestit... Mă voi mărgini însă numai la cîteva observații. În acele discuții, obișnuiam să precizez din capul locului că eu am în vedere nu numai planul teoretic, ci aduc cu mine și experiența trăită a unui om din Răsăritul Europei sub comunismul impus de Uniunea Sovietică. Adăugam imediat că îmi dau seama de deosebirile de stil cultural și încadrare în etapa istorică actuală, precum și de acelea rezultînd din scopurile pe care le au de urmărit ei în interesul comunității naționale sau de alt gen din care fac parte. Trebuie să spun că, pornind de la această mărturisire și atitudine, și practicînd o sinceritate nedrămută, asociată cu atenția autentică la personalitatea celui alt, nu m-am găsit imobilizat în fața unui zid al refuzului de a încerca, cel puțin, să înțeleagă. Poate și pentru că eram străin se controlau în mai mare măsură decât față de adversarii lor conaționali indiferent de rang. Cred că un rol important în favoarea mea l-a jucat mereu efectul de dezarmare produs de ceea ce aș numi spargerea limbajului și scenariului ideologic îndigen și curajul adevărului cu orice preț. Nici măcar nu mai era nevoie ca ei să știe că a proceda astfel era singura cale de a-mi fi fidel nu numai mie însumi, ci și acelei lupte dăruitoare de sens pentru mine ca și pentru mulți alții care visau la o Românie izbăvită și regăsită în frumusețe. Proverbul micii înțelepciuni diurne care spune că „ochii care nu se văd, se uită” este o vorbă fără aplicare pe acest tărîm. Adeseori am putut obține acea *Trêve de Dieu* a încrîncenărilor ideologice și chiar cîștiga teren nu pentru „soluția unor probleme”, ci spre înfiripare de intercomunicări comprehensive și cumpăniri ale diferențelor. Iar în lipsa acestora trăiai asceza strigării adevărului în pustiu. Oricum, eu nu mă sfiam să mă declar un ambasador al țăranului din arcu carpatic ajuns la strîmtoarea comunistă. Or, acela nu le putea apărea a fi dușmanul de clasă.

UN PILON AL ISTORIOGRAFIEI: CONSTANTIN C. GIURESCU SECVENȚE MEMORIALE

Alexandru ZUB

Giurescu nu e un nume oarecare în cultura română. Trei istorici l-au purtat, în strictă succesiune, onorînd superlativ domeniul și alcătuind un fel de dinastie profesională demnă de atenția oricui se ocupă de cunoașterea trecutului românesc. Primul, Constantin Giurescu (1875-1918), s-a distins ca medievalist și editor de texte, unul a cărui operă continuă să fie un model de analiză și reconstrucție. Al doilea, cu același prenume, Constantin (1901-1977), s-a impus îndeosebi prin marea sinteză de istorie națională, dar a lăsat urme durabile în mai toate compartimentele acestui domeniu. Al treilea, Dinu (de la Constantin), născut la 15 februarie 1927, s-a înscris deplin în tradiția familiei, remarcîndu-se prin studii secvențiale, monografice și de sinteză, unele împreună cu ilustrul său părinte, parcă spre a întări ideea de tradiție culturală, de continuitate a discursului privitor la trecut¹.

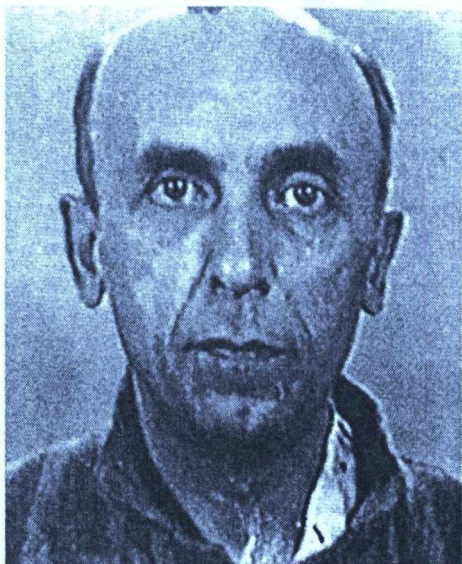
Despre al doilea, Constantin C. Giurescu, am avut ocazia de a publica un mic studiu integrativ, îndată după stingerea sa din viață. Mă aflam atunci în Germania Federală, cu o bursă de studii, și avusesem ocazia, nesperată, de a-l întâlni la un colocviu, puțin înainte de evenimentul fatal. Studiul a apărut în revuistica de profil², însă prestația prodigiosului istoric la colocviul care i-a premers cu o lună moartea a avut un ecou deosebit în comunitatea istoriografică, ecou pe care l-aș putea reconstitui acum pe seama notelor personale.

Este cazul să menționez mai întâi faptul că pe eminentul savant îl cunoscusem, față către față, numai pasager, la Biblioteca Academiei, unde eu studiam „fondul Kogălniceanu”, însă eram interesat și de „arhiva Alexandru I. Cuza”, cea pe care istoricul Giurescu o folosisese deja pentru cunoscuta monografie³. Această împrejurare mi-a înlesnit o scurtă discuție *ad-hoc*, apoi o vizită la Institutul de Istorie „N.

Iorga”, aflat atunci sub direcția lui Andrei Oțetea, încă o figură eminentă a domeniului⁴. Altă dată l-am întâlnit la Casa Oamenilor de Știință, unde îmi dădusem întâlnire cu Aurel Decei și Trevor Hope, iar profesorul tocmai își lăsa, tacticos, șoșonii și paltonul la vestiar. A fost de-ajuns ca să-și aducă aminte de preocupările mele și de micul nostru schimb epistolar legat de ediția „Pîrvan”⁵: întâlnire ocazională, fără consecințe.

Abia în toamna anului 1977, mai exact la 10 octombrie, mi-a fost dat să-l cunosc mai de aproape, cu ocazia unui colocviu inițiat de profesorul Paul Miron, la un secol de la cucerirea independenței de stat, eveniment celebrat sub multiple forme oriunde exista un anume interes pentru problemele noastre. Universitatea din Freiburg avea legături speciale cu *Alma Mater Iassiensis*, înlesnind asemenea inițiative, care implicau schimburi de idei, călătorii academice, reuniuni de tot felul⁶. Rectorul Universității din Iași, Mihai Todossia, a și condus delegația care a luat parte la colocviul din 10-13 octombrie 1977, ale cărui lucrări s-au prelungit într-o excursie documentară la Donaueschingen și Siegmaringen, locuri simbolice pentru noi, căci se leagă de izvoarele Dunării și de Casa Regală.

Lucrările propriu-zise s-au derulat la Studienhaus Wiesneck, unde funcționa un Institut de Studii Politice, într-o ambianță menită a înlesni deopotrivă dialogul științific și nevoia de reconfort. Figura cea mai proeminentă a reuniunii era, desigur, Constantin C. Giurescu, a cărui faimă trecuse demult peste graniță, întemeiată pe opera însăși, dar și pe disputele răsunătoare din jurul acesteia. Este motivul pentru care am socotit utilă, apoi, o explicație cu privire la geneza acelor dispute⁷. În numele Universității gazdă, profesorul Gottfried Schramm i-a adresat un salut cordial, relevînd prestigiul pe care „marele

istoric al României contemporane” știuse a și-l adjuca în lumea germană. La rîndul său, venerabilul istoric (împlinise, deja, trei pătrimi de veac) a făcut o expunere limpede și persuasivă despre mișcările libertare din Europa sud-estică, subliniind implicit valoarea metodei comparatiste în istoriografie. Z. Dittrich, A. Hillgruber, C. Mureșanu, E. Pabst, G. Platon au făcut, în același context, observații demne de interes, mai ales în jurul Congresului de la Berlin care a tras, după cum se știe, concluziile geopolitice ale crizei respective.

A fost și un prilej de a se „lansa” un volum de studii eminesciene, abia apărut, pe seama căruia unul dintre coordonatori, Ernst J. Tetsch, s-a ales cu premiul Societății „Mihai Eminescu” din Freiburg⁸.

Un moment de *respiro*, după încheierea lucrărilor, mi-a dat ocazia să-l însoțesc pe profesorul Giurescu prin librăriile locale și să luăm apoi masa împreună, la „Meyerhof”, studentește, cum a ținut să remarce distinsul meu invitat. A fost însă și un bun moment „ego-istoric”, căci amîndoi cunoscusem rigoriile închisorii⁹, iar locul stimula oarecum confesiunea. Mă îndemna să-mi continui lucrul, în orice condiții, fiindcă lucrul metodic, tenace, bine orientat, se impune pînă la urmă. Avea încă o mulțime de planuri, unele realizabile împreună cu fiul său, Dinu, altele *in statu nascendi*, cum se întîmplă în viața unui istoric decis să răspundă la întrebările născute din confruntarea cu mărturiile trecutului. Este impresia pe care i-o făcuse și unui scriitor sensibil la valorile istoriei, tocmai cînd împlinea o vîrstă rotundă și spera

să dispună de timpul necesar pentru orice problemă pusă. Dar „timpul îți devine de la o vîrstă cel mai rău dușman... Iată-mă prins între atîtea fișe, documente, schelării ridicate cu decenii în urmă și care ar fi gata pentru clădit, dacă zilele mi-ar ajunge”, mărturisca istoricul¹⁰, fără a bănuși că acestea aveau să fie curmate, brusc (13 noiembrie 1977), la o lună după colocviul în care strălucise, o dată în plus, printre istorici. Cît am fost împreună, nimic nu lăsa să se întrevadă că suferă de ceva, că acel spirit viu și atît de eficient se va stinge totuși curînd. La 18 noiembrie, primeam de la Köln (V. Curticăpeanu, atașat cultural, istoric el însuși) vestea în cauză, susceptibilă să surprindă pe cei care nu demult îi admiraseră elocvența de „combatant” al istoriei. A părăsit scena în plină muncă, știind bine că munca nu doar înobilează, ca în vechea maximă, ci e totodată salutară. A fost ultima lecție a profesorului, pilon indiscutabil al istoriografiei române.

Note:

1. Cf. Alexandru Rosetti, *Trei generații de istorici*, în vol. *Călătorii și portrete. Note din Grecia, India, Israel, SUA. Diverse*, București, 1977.
2. Alexandru Zub, *Constantin C. Giurescu und der Ursprung seiner Synthese der rumänischen Geschichte*, în *Südost-Forschungen*, München, XXXVIII, 1979, p. 191-205; *Constantin C. Giurescu: perspectivă istoriografică*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol” (AIIX)*, XVI, 1979, p. 489-500.
3. Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, 1966.
4. Cf. Alexandru Zub, *Un clasic al istoriografiei: Andrei Oțetea*, în *Cronica*, XV, 42 (28 nov. 1980), p. 8.
5. Regret că nu am la îndemînă misiva în care, ca fost student al arheologului, profesorul Giurescu se întreba dacă voința testamentară a celui care scrisese *Getica* nu trebuia respectată, în sensul nepublicării arhivei personale.
6. Cf. Alexandru Zub, *Călătorii științifice în R.F. Germania, Marea Britanie și Țările de Jos*, în *AIIX*, XIV, 1977, p. 718-719.
7. Idem, *Constantin C. Giurescu und der Ursprung seiner Synthese...*, loc. cit.
8. Paul Miron, Ernst J. Tetsch (Hg.), *Wechselwirkungen in der deutschen und rumänischen. Geisteswelt am Beispiel Mihai Eminescu*, Stuttgart, Institut für Auslandsbeziehungen, 1977.
9. Constantin C. Giurescu, *Cinci ani și două luni în Penitenciarul de la Sighet*, București, 1994.
10. Romulus Rusan, *O discuție la masa tăcerii și alte convorbiri subiective, în colaborare cu Ana Blandiana*, București, 1976, p. 52-64.

CIORAN, 15 ANI DE POSTERITATE

Constantin COROIU

În 1995, cu câteva luni înainte de moartea lui Emil Cioran, survenită la 20 iunie, prestigioasa revistă „Magazine littéraire” îi consacra un voluminos „Dosar”, în fapt o micromonografie, de peste 60 de pagini, care cuprindea studii, eseuri, scrisori inedite, confesiuni, fotografii. Pus sub genericul „Cioran, aristocrat al îndoielii”, dosarul se deschidea cu un amplu interviu intitulat „Lecții de înțelepciune”, semnat de Michael Jakob, reprodus dintr-un volum ce tocmai apăruse la München și care reface traiectoria omului, scriitorului și gânditorului Cioran „de la epoca binecuvîntatei copilării românești la vârsta renunțării”. În convorbirea lui Michael Jakob, Cioran mărturisește că în biografia sa a survenit un moment cînd „am văzut că filosofia nu mă poate ajuta, că filosofii nu au nimic să-mi spună. Oricum, prefer scriitorii. Pentru mine, Dostoievski este cel mai mare romancier, tot ce vrei, toate superlativele. I-am citit enorm pe ruși și, natural, pe Cehov”. Nu puține mărturisiri ale „aristocratului îndoielii” sînt frapante. Ajuns în Franța și hotărît să rămîna pentru totdeauna la Paris, Cioran pendulează între nevoia de a scrie și voluptatea de a fi anonim: „Nu poți trăi numai în paradis – vreau să spun ca un parazit. Am înțeles că trebuia să scriu și asta corespundea, desigur, unei necesități. Am publicat așadar prima mea carte în franceză – *Manual de descompunere* (Irina Mavrodin a tradus-o în românește sub titlul, convenit cu Cioran însuși, *Tratat de descompunere* – n. mea) și pe urmă am avut intenții vagi; de pe atunci mă întrebam: de ce să multiplici cărțile? De ce? Pentru că, oricum, după cineva nu rămîn decît câteva fraze, nu-i așa? Dar trebuie să spun că zilele sînt prea lungi și apoi că, desigur, e în joc o formă de vitalitate, o nevoie de a te manifesta. Eram cu totul necunoscut de vreo

treizeci de ani, cărțile mele nu se vindeau deloc. (Din *Tratatul de descompunere* s-au vîndut 20 de exemplare – n.mea). Am acceptat această condiție și ea corespundea viziunii mele despre lucruri, pînă cînd s-a ajuns la cărțile *de poche*. Cred că acesta e singurul mod de a ajunge la cititorii sincer interesați de tine. Apoi urmează mecanismul oricărei cariere literare; dar singurii ani importanți sînt cei ai anonimatului. A fi necunoscut e o voluptate; are uneori și părți amare, dar e o stare extraordinară. Eu, ani la rînd, eram prezentat prin saloane – căci a fost o vreme cînd îmi plăcea să beau whisky și, cum nu-mi permiteam să-mi cumpăr, mă duceam la recepții – ca prieten al lui Ionesco și al lui Beckett. Acceptam ușor această condiție. De ce nu? De ce să fii cunoscut?”

Pentru cineva care ar mai putea fi surprins de faptul că Emil Cioran era „de vreo treizeci de ani” un necunoscut, iar cărțile sale nu se vindeau deloc, mi-aș permite să reamintesc câteva celebre exemple de... rating, consemnate într-un volum publicat de doi profesori francezi. Din *În așteptarea lui Godot* (1952) a lui Beckett s-au vîndut 125 de exemplare. *Cronica* lui Saint-John Perse nu i-a interesat pe mai mult de 90 de cititori. Și asta chiar în 1960, anul în care celebrul scriitor primea Premiul Nobel pentru Literatură. Din *Fire de iarbă* (1955), de Walt Whitman, s-a cumpărat un singur exemplar! Și lista ar putea continua pe multe pagini.

Revin la interviul luat de editorul german și rețin câteva considerații ale lui Cioran privind literatura și muzica: „Există dedesubturi în toate actele noastre și ceea ce e mai interesant e că noi nu cunoaștem decît suprafața, aspectul superficial. Accedem la ceea ce este exprimat, dar important este ceea ce nu se enunță, ceea ce este implicit, secretul (taina, mis-

terul) unei atitudini, al unui cuvînt. De aceea judecățile noastre despre ceilalți, dar și despre noi înșine sînt, parțial, false. Partea lor meschină este camuflată. Or, tocmai această parte este profundă, așa spune că este lucrul cel mai profund în ființe și, prin urmare, ceea ce ne este cel mai inaccesibil. Marii scriitori sînt aceia care au intuiția acestor «dedesubturi», mai ales Dostoievski. El dezvăluie tot ce e profund și aparent meschin: dar e mai mult decît meschin, este tragic. Aceștia sînt adevărații psihologi. Eu cunosc mulți care au scris romane și au eșuat – însuși Mircea Eliade a scris multe romane și a eșuat. De ce? Pentru că ei nu redau decît fenomenele de suprafață și nu originea sentimentelor. Originea unui sentiment e foarte greu de descoperit, dar numai asta e important și adevărat pentru orice fenomen... Oricine poate scrie un roman, dar nu e vorba numai de scris. Pentru mine Dostoievski este singurul care a mers pînă la originea actelor noastre; se vede foarte bine de ce personajele sale au făcut una sau alta, dar nu se vede imediat. Atitudinea mea nu are nimic comun cu psihanaliza, absolut nimic, căci aceasta are drept scop să vindecă și nu asta este interesant. Important e demonul care sălășluiește în oameni – dar cum să-l descoperi?» – se întreabă Cioran. Fiindcă – ne atrage el atenția – întotdeauna spunem, exprimăm numai o parte din ceea ce *vrem* să spunem. Apoi, ceea ce este esențial e *tonul*: „Fiecare are un ton în tot ceea ce face. Foarte adesea tonul lipsește, pur și simplu nu există. Și aici e ceva foarte misterios, căci acest ceva nu se poate defini, se poate doar simți. De exemplu, deschizi o carte, citești o pagină remarcabilă și totuși nu-ți spune nimic. Nu e ceva nul, dar nu-i simți prelungirile. Nu se știe de unde emană acel ton atît de misterios; e un fel de irealitate în tot ce e literatură. Este tocmai ce numim noi lipsa de necesitate – dar de ce această lipsă de necesitate? În comerțul zilnic cu oamenii se întîmplă același lucru. Întîlnești pe unul pe care nu l-ai mai văzut de multă vreme; vorbești cu el și te întorci acasă tulburat. Asta e originalitatea oamenilor – ceea ce ascund ei și care totuși răzbate în tot ce spun”.

Referindu-se la relația sa cu muzica, Cioran reafirmă extaziat: „Bach e un zeu pentru mine. Îmi este de neconceput că există oameni care nu-l înțeleg pe Bach. Și totuși ei există. Cred că muzica este cu adevărat singura artă capabilă să creeze o complici-

tate profundă între două ființe. Nu, nu e poezia, e numai muzica. Cineva care nu e sensibil la muzică suferă de o enormă infirmitate. Admit că cineva poate să nu îndrăgească poezia. În cazul muzicii, însă, e altceva, e ceva foarte grav”.

Între scriitorii, exegeții, eseiștii prezenți în cele șaizeci de pagini de revistă consacrate lui Cioran se număra și *Bruno de Cessole*, analist al operei românului, dar și autor al unui roman inspirat de acesta – *Ora închiderii în grădinile Occidentului*, apărut la Grasset. Textul său se intitulează „De la admirație la anateme”. „Toată dificultatea lui Cioran – scrie el – e că Nietzsche a formulat deja cvasitotalitatea poziției sale. De aici și necesitatea imperioasă de a supralicita aforismele nietzscheene, de a-și concentra gîndirea și de a recurge la ceea ce Baltasar Gracián numea «arta poantei», această chintesență a retoricii. De aici se justifică pariul imposibil de ținut al lui Cioran: acela de a-și lua ca subiect idei de neconceput, de a începe de acolo de unde orice gînditor ar sfîrși. Dar este oare necesar să convingi atunci cînd formulezi un diagnostic? Or, toată opera lui Cioran apare ca un diagnostic necruțător al decăderii fără întoarcere a omului și a civilizației occidentale, pe care «o mie de ani de război i-au consolidat și pe care un secol de psihologie i-a dus la ananghie»”. Expert în decădere, psiholog agresiv și vizionar „ridicîndu-și slăbiciunile la rang de ideal”, autorul *Tratatului de descompunere* – se întreabă Bruno Cessole – n-are a ne oferi decît comentariul liric al agoniei noastre? Cărțile sale nu sînt oare decît un manual de „bun gust spiritual”, un somptuos tratat de știința de a muri în lipsa științei de a trăi? Ar fi nedrept – observă eseistul – să-l reducem la acest negativism pur, la „un cîntec de lebdă pentru o Europă defunctă”. Dacă Cioran este incontestabil ultimul European (cu majusculă, îl ortografiază autorul) în sensul dat de Nietzsche, el e și unul dintre cei care au făcut mult pentru ca aventura spirituală a Europei să se desăvîrșească, să se îplinească. Departe de a oferi o justificare teoretică a renunțării, opera lui Cioran este o subtilă invitație la depășirea nihilismului, în alt mod decît cea a lui Nietzsche. Apologul sinuciderii filosofice dezmente logica suicidară care – crede Bruno de Cessole – stă la baza operei sale, el sfătuiindu-ne să sacrificăm totul dorinței rezonabile de a muri, dar totul – „chiar și moartea”. Căci „nu se sinucid decît optimiștii;

ceilalți neavînd nici o rațiune de a trăi, de ce ar găsi una pentru a muri?”

Un portret remarcabil al lui Cioran este cel al lui *Francois Bott*, autor de volume de eseuri filosofice apărute la Flamariion și Plon: „Aveam întîlnire cu Cioran într-o cafenea de pe strada Soufflot, într-o seară de iarnă. El locuia pe-aproape. Nu schimbase cartierul de cînd sosise de la București. După război își mutase stările sufletești din strada Racine în strada Odeon. Eram neliniștit la ideea că-l voi cunoaște pe acest campion al pesimismului. Îmi imaginasem conclavuri furtunoase împreună cu Pascal, Schopenhauer, Kierkegaard, Dostoievski, Nietzsche, Kafka, Beckett, Cioran, fantoma lui Hamlet și umbra lui Alceste. Semnificația existenței nu valora prea mult. Era chiar trecută la solduri, ca hainele ce se demodează atît de repede... Și atunci, ce surpriză să-l întîlnesc pe omul ăsta așa de plin de căldură, cu butadele sale, cu exuberanța și părul lui veșnic rebel! Pe cît de tolerant cu indivizii, pe atît de sever cu specia umană, el era mizantropul cel mai urban de pe planetă. Cioran îmbina, cu umor, istorisirea neplăcerilor sale cu evocarea problemelor sufletești sau a elanurilor sale. Căci acest ciudat pesimist avea numeroase pasiuni: bicicleta, dietetica, plimbările prin Paris, grădina Luxembourg toamna, cîntăreața portugheză Amalia Rodriguez și marchizele din secolul 18. Practica arta conversației cu aceeași virtuozitate ca și acele marchize. Cînd m-am despărțit de Cioran în seara aceea, mi-l imaginam mai puțin în compania lui Schopenhauer și mai degrabă în salonul D-nei Geoffrin, discutînd cu Fontenelle despre pluralitatea lumilor sau lăudînd farmecul inconstanței cu Marivaux în decembrie 1749, pe strada Saint-Honore...”

Un admirabil text este și cel al lui *Louis Nucera*. Punctul de vedere inedit pe care îl conține e sugerat chiar din titlu – o inspirată parafrază: „Manual de recompunere”. Demonstrația se sprijină și pe unele dintre celebrele aforisme cioraniene precum: „Shakespeare: întîlnire între un trandafir și o secure”; „Istoria ideilor este istoria ranchiunii solitariilor” sau „Visezi la o lume în care s-ar muri pentru o virgulă”.

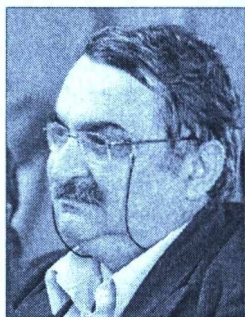
Convorbirile lui *Michael Jakob* cu Emil Cioran sînt de o însemnătate deosebită pentru exegeții și biografilor acestuia. Întrebat de neamț de ce în anii 30 a avut o atitudine „antidemocratică”, Cioran îi

explică: „Știți, în România nu era o adevărată democrație. Eram antidemocrat pentru că democrația nu era capabilă să se apere. Am atacat democrația din cauza debilității ei. Era un regim fără instinct de conservare. Și am atacat pe cineva pe care-l stimam mult, Iuliu Maniu, liderul democraților români. Am scris un articol în care spuneam că Maniu, cel mai mare democrat, ar fi trebuit să fie șef de partid în Suedia, în țările nordice, nu într-o țară ca România. Democrația trebuie să se apere cu toate metodele și să dea dovadă de vitalitate. Dar Maniu nu lucra decît cu concepte pure, iar aceste concepte n-au nici o șansă în Balcani... Drama liberalismului și a democrației e că, în momentele grave, ele sînt inutile! Cartea pe care am scris-o despre istorie și utopie este o reflecție asupra deficiențelor democrației”.

Este chiar drama prin care trece România în acești ani.

În fine, Cioran despre *cimitir* ca imagine a neantului și, totodată, ca antidot contra disperării, în același cu adevărat memorabil dialog: „Este adevărat că am o slăbiciune pentru amintire: dar azi ele nu mai sînt frumoase, sînt supraîncărcate. Cînd văd prieteni sau necunoscuți care trec prin momente grele, de disperare, nu le dau decît un sfat: duceți-vă douăzeci de minute într-un cimitir și veți vedea că necazul vostru nu va dispărea, dar va fi depășit. Deunăzi am întîlnit o tînră pe care o cunosc, o fată disperată de un necaz în dragoste, și i-am spus: «Uite ce, nu ești departe de Montparnasse, du-te acolo, plimbă-te vreo jumătate de oră și nenorocirea ți se va părea suportabilă». E mult mai util decît să te duci la doctor. O plimbare prin cimitir este o lecție de înțelepciune aproape automată. Eu însumi am practicat metode de acest gen. Nu pare prea serios, dar e relativ eficient. Ce poți să-i spui cuiva care e total disperat? Nimic, sau aproape nimic. Singurul mod de a suporta acest gen de vid e să ai conștiința neantului. Altfel, viața nu e suportabilă. Dacă ai conștiința neantului, tot ce ți se întîmplă își păstrează proporțiile normale și nu capătă dimensiuni dementiale”.

„Lecțiile de înțelepciune” ale marilor spirite sînt nu o dată dure, dar cît de tonifiante în cele din urmă. Te simți întărit de „turburarea ce ți-au vărsat-o în suflet”, cum, de pildă, spunea Cioran însuși despre EMINESCU.

DE LA CARTEA PLÎNGERII LA CARTEA ȘOAPTELOR

Ioan HOLBAN

Pînă la „caseta” cu trei cărți de poezie din 2005, Varujan Vosganian tipărise alte două volume de poeme, *Șamanul albastru* (1994) și *Ochiul cel alb al reginei* (2001), precum și o carte de nuvele, *Statuia comandorului* (1994). Om politic de primă linie, ministru, poetul și prozatorul au putut părea niște „excentrici”, iar literatura lor un fel de „ocupație de duminică”, un „violon d’Ingres”. Apariția, în 2005, a celor trei cărți, dar, mai ales, a romanului *Cartea șoaptelor* (2009), îl plasează pe Varujan Vosganian printre scriitorii cei mai importanți din stricta noastră actualitate literară. *Iisus cu o mie de brațe*, *Portret de femeie* și *Dansul cu moartea* – cuprinse între opt coperti – sînt volume de versuri nu doar interesante, cu o arhitectură și o problematică atent articulate, provocatoare, dar și – pur și simplu – cărți *frumoase*: și nu e puțin lucru în peisajul nostru editorial de după 1990. În *Iisus cu o mie de brațe*, Varujan Vosganian cultivă ceea ce s-a numit poezia sentimentului religios, alăturîndu-se, astfel, unor poeți precum Ioan Alexandru, Daniel Turcea, Dan Laurențiu, Constantin Hrehor, Valeriu Anania, Ioan Petraș, Ioan Pinteă, Dorin Ploscaru, Lucian Vasiliu, Dumitru Spătaru, Emilian Marcu, Theodor Damian. Omul de hîrtie, poetul – eu și *imaginea, viața și destinul, omul și Divinitatea, omul exterior și omul interior* – asistă neputincios la transformarea realității, a tuturor faptelor tragice în *motive culturale* sau în *istorie*, căci una-i moartea și alta „motivul” morții, una e disperarea și alta „tema” ei, una e sentimentul comuniunii în gînd cu Dumnezeu și alta „prezența” sa culturală; la fel, cuvîntul care semnifică, dar și *ucide*. În cartea lui Varujan Vosganian nu e o poezie mistică, nu e departe de amvon; nu e vorba doar despre un sentiment religios, ci de căutarea aceluia punct magic al intersecției gîndului propriu cu lumina credinței, a aceleia pe care o izvorăște „bobul de muștar” al credinței. Ceea ce

frapează în ordinea acestei structuri de profunzime a poeziei lui Varujan Vosganian este recurența unor simboluri strîns legate de *jertfa* lui Iisus (Prohodul cu „stările” sale, care se citește în Vinerea Mare, Învierea, Înălțarea) cu speranța și lumina pe care le lasă gemenilor; *mielul-copil*, *altarul*, *pescarul de oameni*, *misiunea*, *harul* (hărăzirea) sînt figuri lirice care se adaugă, pentru a o împlini, sferei semantice a jertfei.

Poetul este, cum spune Varujan Vosganian chiar în primul poem al cărții, *cel ce a fost hărăzit să povestească*, să comunice pentru memoria colectivă jertfa la care a fost martor; în revoluția română din decembrie 1989, poetul găsește și valoarea în idealitate – aceea de simbol –, dar și chipul hidos al celor care au condus mielul-copil spre altarul jertfei sale: tinerii din Piața Universității, adică: „Îmi amintesc în douăzeci și unu decembrie/ lumina era stranie, de început de lume,/ cînd cuvîntul este chiar ceea ce este./ Cînd cuvîntul moarte înseamnă chiar moartea,/ cuvîntul glonte ucide iar cuvîntul sînge/ este chiar sînge./ Gura nu mai rămîne decît un petic de ceară fierbinte./ Cuvintele țîșnesc, de parcă pescarul/ își sfîșie năvodul, lăsînd peștii slobozi,/ de parcă pescarul de oameni desface plasele sale./ Cele fără trup, cele spuse, rostesc peste lume,/ se năpustesc către buze, spre pleoape și piepturi,/ către orice poate face cu puțință tăcerea./ Coboară un clopot, o temniță, o ureche întoarsă/ care silește fiecare gînd să se audă./ Cuvîntul zvîcnește prin tîmple, șuiere în nări,/ explodează în inimă. Nu poți să te aperi./ Cele întrupate îngenunchează în fața celor fără trup./ Pe oricare îl arăți vinovat pare a fi prea puțin/ de jumătate de veac apasă prea multă vină pe umerii noștri./ Și atunci îmi spun: cel mai mare ucigaș a fost cuvîntul./ Ce greu e să lupți împotriva lui cu tăcerile tale./ Ce greu să-l găsești tocmai pe acela căruia să îi ceri iertare” (*Cuvîntul*

care ucide).

Clipa cînd moartea vine pe asfalt instalează, în viziunea poetului, zidul care ne desparte de aproapele nostru, locul și timpul cînd fiecare rămîne singur și puțin mai speră să (re)descopere *fanta*, sufletul năzuind spre lumină „printre crăpături”: locul și clipa cînd aburul întîlnește sîngele. Cîteva metafore obsedante însoțesc această structură subtil elaborată a poemelor cărții: zăpada (înghețul), încremenirea în raport tensional cu iubirea, căldura, topirea „frunților înghețate”, la temperatura sîngelui vărsat pe caldarîm. Totul se adună, de pildă, în acest poem, unde Varujan Vosganian regăsește tonalitatea baladescă, în tradiția poeziei noastre, de la pașoptiști și Eminescu, pînă la Ștefan Aug. Doinaș și Mihai Ursachi: „Floare de cais/ nu înflori mai devreme,/ nu lăsa albul zăpezii să te cheme. Omătul e floarea unui alt copac/ pe ale cărui crengi, / mugur de cais, să nu te dezlegi./ Lasă vîntului calea muntelui./ lasă soarelui calea laptelui/ și streșinilor plînsul caselor./ Altfel, floare de cais, miezul tău dulce/ ca lemnul de cruce,/ ca lustrul de ape,/ nu se va mai coace./ Mielule-copile,/ nu-ți lăsa din zile/ celor ce nu știu că vei mai fi viu,/ celor ce-au uitat că din carnea ta/ se îmbulzesc, nevrednici, a se înfrupta./ Mielule-copile,/ fulgerat de rază, străpuns de glonte,/ strivit sub șenile,/ așază-te cu noi la răscruce/ și dă-ne nouă merinde din trupul tău dulce,/ cînd mieii plătesc/ blestemului părintesc,/ cînd copiii mor/ înaintea părinților lor” (*Balada mielului-copil*).

Portret de femeie nu se desparte de tematica din *Iisus cu o mie de brațe*; i se adaugă, pentru a-i lărgi semnificativ orizontul, femeia începutului, pîntecul ei în care crește „aluatul cald” al ființei, lutul și apa, vinul cu pîinea, tăcerea cu țipătul. Maica și Pruncul; despre *întîlnirea* lucrurilor „potrivnice”, dar, mai ales, a celor complementare scrie Varujan Vosganian în *Portret de femeie*; „Dansează încet și în deplină tăcere/ zeul cu trupul de fum/ în locul cel mai strîmt cu puțință/ unde lucrurile potrivnice se netezesc/ cum ar fi cel dintre ființă și neființă/ dintre lumină și umbră, cuvînt și tăcere/ dintre zîmbet și melancolie/ dintre somn și trezvie./ Tu abur și ceață și fum, tu iarbă a fiarelor/ prelinsă/ între pămînt și cer/ care netezești deznădejdea celor dimpotrivă/ răcoare a lacrimii care sfîrșie pe obraz/ ca pe o plită încinsă/ apropiie-te cu talpa veșnic des-

culță și desperecheată/ a zeului-negură a pasării zeu/ o ceață subțire/ răspîndește lumea, nepregătită încă/ pentru căldura trupului tău” (*Despre întîlnirea lucrurilor potrivnice sau Ivirea ta într-o dimineață geroasă*). Metafora obsedantă a cărții este, de această dată, oglinda, care nu se închipuie, însă, ca o suprafață reflectorizantă și care nu restituie nimic; nu e nici oglinda care înșală și ucide: în poezia lui Varujan Vosganian, oglinda este un „instrument”, cel ideal, de multiplicare a eului în real: „Mă nasc în fiecare zi din Sfîntul Duh./ Nestîngerit,/ înfățișările mele hălăduiesc pe pămînt./ Oglinzile mă repetă întruna ca pe un vers/ știut pe de rost./ Lumina mă privește./ Ne întîlnim în lumile încrucișate –/ cei care-mi seamănă voiesc sufletul meu/ zadarnic sa-l fure./ Eu știu care din noi e cel adevărat/ din orice altă imagine a mea/ lipsește imaginea mea despre tine” (*Neputința luminii*). Această semantică a oglinzii creează drama *pierderii* eului „adevărat” în nenumărate fețe ale aceluiași chip, cum spune poetul în *Golind de toamnă*, ivind întrebări neliniștite despre identitate și destin. De aceea, „portretele” lui Varujan Vosganian nu sînt picturale, nu au nimic decorativ, ornamental: ele sînt mereu în mișcare – niște ecorșeuri –, „un petic de carne îmblînzită”, cum e acest *Portret de femeie cu fundal neliniștit*; „Ne-am desfăcut atunci. Ne-am închinat/ ca după o masă cu bucate curate,/ ca după o mărturisire spusă cu buzele celuilalt,/ deci fără ocolișuri./ Tu nu știi că în acest răstimp perdeaua din templu/ s-a despicat ca un tunet/ lăsînd pereții orbi să te vadă./ Osuarele s-au frînt ca pîinea uscată/ brațe și guri descleștate au țîșnit din alcalii,/ piepturile uscate ticăie slab/ ca un ceasornic neîntors./ Perdeaua ruptă ca vîntul în crengile negre,/ e doar un fundal pentru trupul tău alb:/ un petic de carne îmblînzită”.

Fundalul neliniștit este una dintre mărcile poemelor din această carte; acolo se adună și interogația activă adresată lumii și sinelui („Cînd te vei reîntoarce,/ care parte a trupului meu te va primi mai întîi?”; sau: „Unde altcumva să-ți aduc ofrandele, zeu al vederii,/ al auzului, al pipăitului și al ierbilor crude?”; și: „și spune-ne, stăpîne,/ care din noi e cel ce îmbrățișează,/ cel ce rămîne?”; ori: „Cînd s-au deschis porțile împărătești,/ cine s-a aplecat chiar în dreptul tău/ peste lume?” A cui oglindă ești?”), dar și, de exemplu, semnificația particulară a *mărului* care nu mai este al păcatului, ci al puterii de a

zămisli, de a înființa (ca în alăturarea numelui Mărici de cel al fructului „pe rînd jertfă și făgăduială”). În sfîrșit, oglinda e ochiul care *privește* și *vede*, prin care răzbate *puterea visului*, pe unde eul poate coborî în sine cît mai adînc; ca în acest poem antologic; „Ochiul este partea tăcută a trupului meu./ El pășește înainte, așa cum în desîșuri,/ călăuza zvîrle piatra legată cu pînză,/ pentru a nu rătăci drumul drept./ Privirea e marginea ființei mele,/ așa cum așîșul e marginea gîndului meu/ Plouă cu ochi mari și curați/ peste acoperișuri, pe asfalt, prin văgăuni/ prin crăpăturile scoarței./ Ochiul meu, amestecat printre picăturile rezezi,/ te va găsi oriunde te-ai ascunde/ te va îmbrățișa cu lumina lui în tăcere./ Căci privirea e marginea ființei mele,/ iar tu ești marginea visului meu” (*Cel care privește*).

Dansul cu moartea, a treia „stară” a cărților lui Varujan Vosganian, se structurează în jurul *temei rădăcinii*; poetul din *Iisus cu o mie de brațe. Portret de femeie* și *Dansul cu moartea* este, întreg, în acest autopoetret liric; „Eu sînt o scoică alcătuită de-ndoasele./ Miczul cel moale și cald îl port înveliș./ Ceca ce e puternic – calcarul, visul –/ e așezat adînc în lăuntru./ Cum bine se vede/ viața a uitat, o dată cu mine, să se apere./ Osuarul cu numele străbunilor mei/ se clădește în mine./ Sub umărul cel puternic/ e omoplatul lat al părinților mei, păstori și soldați./ Umărul celălalt, de carne frumos rotunjită,/ fără omoplat, cel felin/ e al femeilor, maicile mele./ Trec prin viață cu zîmbetul acesta/ de os nedezevelit./ Carnea, cu suferințele ei, îl ascunde” (*Zîmbetul ascuns*). Ce legături pot fi între *omul de hîrtie* al cărților citite/scrise și *omul concret*, din viața politică? Laurențiu Ulici, în 1999, le intuia cu precizie și finețe; iată: „însușirile scriitoricești dau omului politic o puternică notă personalizată în contextul viclii politice de la noi”.

„*Cartea șoptelor* începe cu o altă carte – căci, așa cum oamenii se nasc din oameni, cărțile se nasc din cărți și cresc apoi singure – o carte scrisă cu o mie de ani mai înainte, care se numește *Cartea plîngerii*, scrisă de Grigore din Narek. Că o carte era îndreptar de închinare și că plînsul era socotit un leac împotriva vremurilor, adeseori singurul, o dovedește și faptul că ea, o carte a plîngerii, era folosită împotriva bolilor, fiind așezată, atunci cînd nu mai era nimic altceva de făcut, la căpătîiul bol-

navilor, pentru a-i vindeca. Faptul că ea se numea *Cartea plîngerii*, iar cea de față se numește *Cartea șoptelor* nu înseamnă că drumul de la plîns la șoptă a fost unul al vindecărilor, înseamnă că pe vremea aceea, oamenii nu pierduseră încă libertatea de a plînge și, în acel elogiu adus de Grigore din Narek divinității, Dumnezeu era încă la îndemîină. Între plînsul acela și șoptele acestea nu înseamnă că se înlocuiește o suferință cu alta, ci e doar diferența dintre plîns și plînsul înăbușit. În secolul nașterii mele, pentru o lacrimă s-a vărsat tot atîta sînge cît, în vremurile acelea, pentru un veac de război”. Plasîndu-se, din punctul de vedere al modalităților narative, în sfera largă a literaturii subiective, *Cartea șoptelor* este, cum se vede, expresia unui *continuum* în istoria unui neam, a lumii, în fond, dar și în povestea fără sfîrșit a textului vorbit sau scris: poveste din poveste, carte din carte, oameni din oameni, scrib continuînd *scrisa* (textul și soarta, adică) altui scrib – aceasta este calea urmată de *Cartea șoptelor*, aducînd departele – istoria și cartea scrisă cu o mie de ani înainte – în prezentul altei povești. Rostul ei? Să mîntuie viața de lipsa de sens. Autorul cărții care s-a trăit înainte de a se fi scris și, mai ales, s-a citit în șoptă, uneori, întretăiat, la lumina fulgerelor este *povestitorul* (care șoptește textul) și *scribul* (cel care transcrie ce va fi șoptit primul), prezența, întîmplătoare în povestire, purtător al vocilor dinainte, statutul și poziția sa în istorie și povestea ei regăsindu-se în ritualul reînnoirii mirului; „Mirul se reînnoiește la fiecare șapte ani, cel nou, alcătuit din esențele a peste o sută de ierburi diferite, se toarnă peste cel vechi și se amestecă de către catolicos cu brațul de aur păstrînd moaștele Sfîntului Grigore Luminătorul. Acest mir reînnoit se trimite către comunitățile armenesti din toată lumea, iar la Bobotează se toarnă într-o pasăre de argint și, din mirul acela, prin ciocul păsării, curg cîteva picături pentru sfințirea apelor. Eu însumi, cînd am fost botezat în cristelnița argintată a bisericii armenesti Sfînta Maria din Focșani, am primit semnul crucii pe frunte, uns cu mirul acela care, dacă ținem seama de modul în care este pregătit de mîna catolicosului, s-ar zice că mai are într-însul picături din mirul cel dintîi, amestecat nu cu brațul de aur, ci cu brațul lui adevărat, de însuși Grigore Luminătorul. Mirul este unul dintre darurile încă proaspete pe care ni le-au făcut morții cei vechi. Eu

am primit vocea lăuntrică de la bunicul într-un mod oarecum asemănător, cuvintele cele vechi turnându-se în cuvintele noi. Astfel încât vocea aceasta lăuntrică, transmisă prin generații, este poate încă un dar viu primit de la morții cei vechi”.

Poetul din *Iisus cu o mie de brațe* era cel hărăzit să povestească, să comunice, pentru memoria colectivă, jertfa la care a fost martor la revoluția română din decembrie 1989; povestitorul-scrib din *Cartea șoptelor*, primind vocea lăuntrică transmisă asemenea mărilor, prin generații, dincolo de vreme și dincoace de timp, are a transcrie letopisețul familiei și, prin el, saga poporului său; cel care povestește și scrie aici despre convoiul mereu împușinat al armenilor – apatrizi, nansenieni, mergând din Rusia și Turcia în toată lumea (America, Argentina, România, Venezuela, Bulgaria, Egipt, Liban), de nicăieri spre nicăieri, în fond – este, asemenea poetului, hărăzit să povestească, să mărturisească secolul de pribegie, cu cele două războaie mondiale și tot atâtea exoduri. Din punctul de vedere al teoriei textului epic, povestitorul-scrib din *Cartea șoptelor* nu e nici autor, nici personaj-narator („nu sînt un personaj al *Cărții șoptelor* și, chiar fără mine, lucrurile s-ar fi petrecut întocmai”, scrie acesta), în pofida faptului că textul se numește „roman”; eu care povestește-scrie *Cartea șoptelor* e din toți cîte ceva, scapă canoanelor care vorbesc despre respectarea cronologiei – „Sîntem, așadar, în 1955, în Focșani” (...) „Sîntem, în același timp, în 1915, în orașul Ghiușana” (...) „Sîntem, în același timp, în 1895, în Trabizonda albită de vînturile sărate ale mării” (...) „Și sîntem în 1920”: aceasta este o pagină din roman –, plasîndu-se în *simultaneitate* sau, poate, povestitorul-scrib e chiar Varujan, „ceea ce în armcana veche e numele unei pasări care nu există anume, dar, precum zborul, se găsește în fiecare pasăre”. Tot astfel, autorul *Cărții șoptelor* e peste tot, în diacronic și sincronie, în Constanța, înregistrînd, într-o pagină fermecătoare, numele filmelor antebelice, ca într-un poem de Emil Brumar (care aduna, în versuri, numele magazinelor de pe strada Cuza-Vodă din Iași) sau ca pe o altă arcă a lui Noe, scufundată sub vremi, în Focșanii copilăriei, în Craiova bunicului Setrak Melichian, în locurile progromului, în Rusia bolșevică și Turcia ultranaționalistă, în pribegie cu ai săi, (re)trăindu-le drama dar și fascinația spațiilor largi, de nicăieri

spre nicăieri; în cortegiul din urma bunicului, repetînd, parcă, într-o simbolistică proprie letopisețului lui Varujan (al pasării care nu există anume), mersul convoaielor pribegiei; în istoria cailor care e și a oamenilor ori în povestea unor obiecte (mandolina Virginicăi), șoptind „marea” istorie care nu e neapărat succesiunea unor evenimente, ci – spune Varujan – se află în oamenii care le-au înfăptuit. De aceea, *Cartea șoptelor* „nu este o carte de istorie, ci una a stărilor de conștiință”; aici nu sînt personaje imaginare, ci nesfîrșita poveste a cărții care se scrie pentru a fi citită, într-un ciclu care îl repetă, întocmai, pe cel al vieții înseși.

Lirismul (inevitabil) și autoficțiunea trimit texte precum *Cartea șoptelor* spre intersecția cu teritoriile basmului; cel care povestește și scrie e, adesea, un erou civilizator pentru că el salvează o lume surpată în uitare și o reînvie în instanța amintirii și a vocilor lăuntrice, transmise din generații, spațiile au ceva miraculos, tainic, misterios, ca orice lume „nouă”, explorată acum prin memorie, iar protagonistul, Varujan, pendulează între vîrsta de aur și vîrsta de fier, între icoanele trecutului și imaginile derizorii ale aceluiași trecut ori ale prezentului, năruite în grotesc, violență, intoleranță, isterie, minciună și manipulare. În *Cartea șoptelor* nu sînt personaje imaginare, dar vehiculele memoriei sînt, adesea, metafore obsedante ori segmente narative aparținînd realismului magic, eresurilor; sînt simboluri care lămuresc viața și, deopotrivă, potențează arhaicitatea lumii reînviate, acest amestec, fin dozat, de poezie și proză, de real și trăire interioară făcînd, între altele, farmecul cărții lui Varujan Vosganian. Mai întîi, *focul*, făptura vie a copilăriei din Focșani: „În copilăria mea, focurile ieșeau mereu la ivalcă. Flacăra jucăușă a lumînării sau cea liniștită a lămpii cu gaz. Pilpiirea roșiatică a jarului din sobă. Focul de sub cazanul în care bolborosea magiunul. Sau cel de sub cazanul înnegrit în care fierbea smoala pentru cartoanele de pe acoperișuri ori se topea untura pentru săpunul de rufe. Flacăra înecăcioasă a frunzelor arse, primăvara. Noaptea erau pe atunci mai lungi și mai bogate, lumina mai puțină și umbrele mai vii. În jocul umbrelor proiectate pe pereți, multe fantasma păreau aieva. Focul era o făptură vie, se așeza lîngă noi, la masă, ni se prelingea cu umbrele lui pe umeri, ne lungea fețele și ne adîncea privirile.

Multe povești, de pe pereții aceia mișcători, după ce le ascultam, se repovesteau singure. De aceea, copilăria mea a fost mai slobodă și mai bogată. Chiar și morților le era mai bine așa”. Fantasmele ivite de focul din sobă pe pereții casei părintești, spunându-și singure povestea care va trece, apoi, în Cartea șoaptelor, capătă viață, istorie, sentimente și stări pentru că, iată, celălalt foc, din curtea bisericii, arată oamenilor destinul, mai exact, sfârșitul; cel care va lua flăcările cu sine, pășind prin foc, va muri, spune mitul ce se și adevărește: Ohanes Krikorian de care se agață focul „scurt timp, după aceea, a murit”. Aceasta este una din căile prin care se constituie poveștile din *Cartea șoaptelor*; dinspre ritul arhaic în prezent, pe o rețea de simboluri care în-scriu viața omului.

Apoi, *fructele*, cu o simbolistică specială în destinul armenilor; *caisele* din livezile care „au înflorit totdeauna pe câmpiile de la poalele muntelui Ararat” au culoarea pusă pe steagul armenesc (și se numesc *Prunus armeniaca*), *rodia* e fructul singurătății și exodului, „mielul tăcut al Domnului” („Avînd sînge ca și omul, ea poate avea sentimente. Rodiei i se face dor. Poate aștepta mult timp neatinsă. Este, dintre toate fructele, cu tot cu sîngele ei, expresia cea mai sugestivă a jertfei. Și, dintre toate fructele pămîntului, ea a ales să-i însoțească pe bătrînii bătrînilor mei pe drumurile morții, spre Deir-cz-Zor, în deșerturile Mesopotamici”) și *fructele-case*; nucile, alunele, migdalele, fisticul; iată: „Aroma nucilor prăjite însoțea, pretutindeni, sudoarea, sîngele, nădușcala palmelor ori a lîmplelor cuprinse de febră. Moartea, cînd venea, avea miros de nuci prăjite și, cînd îi pomeneam pe morții noștri, amintirea lor mirosea iarăși a nuci prăjite, pisate și amestecate în halva de griș”. Dar cel mai încărcat de memorie e *mirosul* în care se ascunde povestea; mirosul aluatului pentru baclava, al vîntului care usucă bucățile de carne de vită, al fructelor și cotoanelor, al liniștii, al cărților și cafelei au funcția gustului madlenei lui Proust, sînt vehicule ale memoriei, la fel cum sînt *apa* „grea și roșatică a Eufratului din timpul masacrării armenilor de către turci” (ca apa Nilului din Vechiul Testament) și *fotografia în sepia*. Sînt mulți fotografi printre personajele din *Cartea șoaptelor* care este, astfel, și o carte a poveștii din fotografie; Varujan își scrie letopisețul privind, (re)inventînd povestea vieții din

sepia fotografiilor vechi pentru că, iată, „armenii copilăriei mele trăiau mai mult printre fotografii decît printre oameni”. Un simbol cu totul special este *căluțul de lemn*; cei aflați în noul exod, de după instalarea comunismului, trimit la Focșani pachete în care se află căluțul de lemn, mesagerul veștilor bune sau rele; astfel *comunică* două lumi pe care istoria le-a despărțit. Dinspre ritul arhaic vin ascultarea candelabrului lui Simonovici din biserica din Focșani, gustarea pămîntului, cum face unchiul Simon ori cîntecele care trebuie să intre în tenciuiala pereților pentru ca să reziste, ivind istoria, dar și structurile narrative ale basmului. Într-o altă ordine, toate aceste metafore, simboluri și povești din vechime sînt, deopotrivă, vehicule ale memoriei și *spații securizante* pe care armeanul le caută din instinctul unui popor al calvarului; „Eram apărat între înfățișările focului, mirosurile copilăriei, copaci și fantasme”, scrie Varujan, reluînd, prin vocea lăuntrică, șoaptele celor de dinainte.

Varujan, povestitorul-scribul *Cărții șoaptelor*, face parte dintre cei care cred că istoria nu e, în primul rînd, evenimentul, ci suma biografiilor celor care l-au înfăptuit; acolo, în *durata* oamenilor, se nasc istoria și *timpul-epocă*; Onik Tokatlian, „omul mării”, Mesia Khacrian, activist harnic al Partidului Comunist, Dinar Marcarian, secretarul Școlii armenesti din Constanța, bunicii Garabet și Setrak, generalul Dro și toți oamenii cu sau fără nume, personaje anonime sau colective, ascunse sau vizibile din *Cartea șoaptelor* fac istoria, o construiesc pentru că ele structurează ceea ce rămîne a fi rostit de vocea lăuntrică a povestitorului; *memoria colectivă*, fiecare existență fiind un segment semnificativ al acesteia: „În *Cartea șoaptelor* veți găsi tot felul de personaje; unele trec fără nume și fără chip, personaje anonime și colective, adesea abia tîrîndu-se sub povara desagilor sau a armelor, pîrînd fără început și fără sfîrșit, degajînd, tocmai de aceea, o anume tristețe resemnată. Personajele colective au purtat pecetea secolului XX. Din cauza războaielor, dictaturilor, deportărilor și masacrelor, partea comună a biografiilor precumpănesc asupra deosebirilor. Sînt și personaje care au ieșit din rînd, care au dat mai multe ordine decît au primit și, în consecință, au avut parte de mai puțină suferință decît au raspîndit în jur”. Protagonistul din *Cartea șoaptelor* e *personajul colectiv* a cărui figură – pecetea secolului, adică

– se (re)construiește în instanța amintirii din secunde vieții zecilor de personaje, umbre sau identități precise, câte număra Varujan în cartea sa; iar acest personaj colectiv se definește prin ceea ce aş numi *confruntarea cu veacul*, ca în aceste cuvinte ale lui Goethe din *Poezie și adevăr*: „Aceasta este tema principală a unei biografii –, să descrie pe om în împrejurările vremii lui și să arate în ce măsură totalitatea lumii i se opune, în ce măsură îl favorizează, cum din acestea se formează o concepție despre lume și oameni. Dar pentru aceasta se cere un lucru greu de atins: anume ca individul să se cunoască pe sine și veacul său, pe sine, în măsura în care în orice împrejurări ar fi rămas același, veacul, ca pe unul care a adus cu sine, a determinat și a format deopotrivă pe cel ce i s-a supus sau pe cel care i-a rezistat, în așa fel încât să se poată spune că oricine, dacă s-ar fi născut chiar numai cu zece ani mai devreme sau mai târziu, ar fi trebuit, cât privește formația sa proprie și influența asupra celorlalți, să fi devenit cu totul altul”. Tot astfel, armenii lui Varujan, începînd cu bunicii Garabet Vosgian și Setrak Melichian, veniți dintr-un Orient al tuturor poveștilor, trăiesc între imaginea unei istorii fastuoase („Familia mamei era originară din Persia. Cel dintîi strămoș identificabil fusese un fel de prinț, al cărui domeniu se întindea la răsărit de lacul Urmia, în ținuturile de azi ale Tabrizului. I se spunea Melic, ceea ce în limba persană înseamnă «prinț». De acolo vine și numele de familie al mamei: Melichian, adică de-al lui Melic. Primatul Melic s-a împotrivit turcilor pînă cînd, înțelegînd că lupta era fără izbîndă, și-a luat familia și avutul și s-a strămutat în munții Karabaghului, mai spre miază-noapte. Și iarăși, împins de năvălitori, s-a așezat pe platourile muntoase din jurul Erzerumului. Povestea asta e veche de trei sute de ani și mai bine. Melic a avut șapte băieți. Laolaltă cu familiile lor, au întemeiat o așezare care s-a numit Zakar”) și înfruntarea unui secol al calvarului: puțini cîștigă acest război (Gayane, soția generalului Dro, înfrînt de istorie, de pildă, e „unul dintre puținii oameni care au reușit să învingă veacul, fără ca măcar să fie nevoită să se ia la luptă cu el”), personajul colectiv îl pierde: „Bunicii mei, Garabet Vosgian și Setrak Melichian, au înțeles din secolul lor doar cît e de greu să mori în același pămînt din care te-ai născut.

Bătrînii armeni ai copilăriei mele nu au avut nici un mormînt la căpățiul căruia să stea și să-și plîngă părinții. Și-au purtat mormintele cu ei, pe unde au rătăcit și, așa cum evreei își așază chivotul și fac în jurul lui un templu, tot astfel, cînd poposeau, își descărcau mormintele de pe umeri și acolo își făceau casă”.

Neamul pribeag trece prin toate încercările și nevoințele – masacrul din Turcia, pușcăriile bolșevice, exodul, repatrierea în Rusia sovietică, colectivizarea, manipularea și arderea cărților în România socialistă – (re)citindu-și istoria care „își rîde de noi cu gura pînă la urechi” după urmele lăsate de potcoavele cailor, regăsindu-se mereu și mereu în figurile arhetipurilor: *negustorul* („Negustorii oacheși, cu ochii de culoarea boabelor de piper, mînau caravanele, dormeau călări, cu bărbia în piept, adulmecau văzduhul precum jivinele în așteptarea furtunii, își brăzdau obraji cu iuțala nisipului mînat de vînt sau a zăpezilor de pe podișurile înalte. Cînd apele se subțiau și se ascundeau, din cauza arșiței, ca șerpii în pămînt, negustorii armeni țineau sub limbă cîte un sîmbure de rodie, umplîndu-și gura de răcoare și înșelîndu-și setea”), *călugărul* („De la călugării din neamul meu am primit puterea de a spune rugăciunea inimii, fără să am nevoie de cuvinte”), *războinicul* („Războinicii neamului meu, călărind, au ținut drumul drept oricît au suit și au coborît vremurile”), *păstorul* („De la păstorii neamului meu am primit puterea de a cinsti anotimpurile”). Armenii care preiau vocea lăuntrică a acestor arhetipuri pierd războiul cu veacul și se refugiază în fantasmă ori în simpla iluzie: legiunea armeană a generalului Dro și uniunea masonică a lui Micael Noradunghian cultivă fantasma refacerii națiunii, regăsirii vetrei arhetipurilor și încetării pribegei: pentru ei, spune Varujan, mai mult decît realitatea conta iluzia pe care unii o construiesc pentru ca toți ceilalți să se „cuibărească” acolo; „Pacea e pentru învingători, spunea generalul Dro. Nouă la ce ne folosește pacea? E mai greu să trăiești învins pe timp de pace decît pe timp de război. Măcar războiul îți mai dă o șansă. Să socotim așadar pacea drept preludiul unui nou război. Așa ne vom păstra speranța”. Cuvintele generalului Dro aveau un magnetism căruia cu greu îi puteau rezista și asta dacă ar fi vrut vreunul să

reziste. Dar ei se lăsau purtați de vibrația vorbelor lui, visau Armenia cea mare care unea, într-un romb, cele trei lacuri și arcuirea Mediteranei cili-ciene, regatul lui Tigran cel Mare, mai ales că vorbitorul era croul de la Sardarapat. Se întorceau apoi la afacerile lor, la pupitrele băncilor, la camerele de comerț, la antrepozitele de mărfuri și la silozurile de cereale, socoteau cotele cursei și comparau plasamentele în giuvaiericele cu plasamentele în titluri și obligațiuni.

Trei sînt pacturile narrative din care cresc palieretele atît de bine construite ale cărții lui Varujan Vosganian, potrivit felului de a-și gîndi viața, de a-și percepe istoria și de a se iluziona în recîștigarea timpului pierdut ale protagonistului din *Cartea șoaptelor*: „Lăsînd în urmă lucrurile reale, poporul bunicilor mei s-a călăuzit după lucrurile imaginare și după lucrurile imaginate, anume cele care nu existau și cele pe care, existînd, ei se încăpățîneau să le vadă altfel de cum sînt”; „Bunicul Garabet a fost cît se poate de priceput în a-și păstra amintirile despre sine. Înțelegînd, cu firea lui de artist, că povestea vieții oricărui om e alcătuită doar în parte din ceea ce trăiește în timp real, restul, în părți egale, fiind alcătuit din lucrurile de care îți amintești, din lucrurile pe care le speri și din cele de care te temi, bunicul și-a alcătuit o viață paralelă, compusă din fotografii, numeroase la vîrsta tinereții, mai puține la vîrsta maturității și mai deloc la bătrînețe”. Pactul *adevărului* este al amintirii directe din timpul-epocă al cărții, structurat ferm între referenți istorici preciși și portrete în sensul canonic al termenului (băcanul Bobîrcă, cofetarul Angheluță, Mercan, vînzătorul de halviță, Ardelean care vindea pateuri cu brînză, Romașcan, sifonarul etc.); pactul *verosimilității* este acela al amintirii-ecran, cum îi spune Freud, de dincolo de viața oamenilor auziți sau cunoscuți din fotografiile în sepia și din povestirile bunicilor Garabet și Setrak, cu alte portrete, în *mișcare* (regele zahărului, Hartin Frînghian, magul hărților, Micael Noradunghian și soluția sa miraculoasă – „România urma să se declare cel de-al patruzeci și nouălea membru al Statelor Unite ale Americii” –, luptătorul Mirak Torlakian din grupul „Nemesis” etc.); pactul *ficțional* este al eresurilor și al începuturilor de dincolo de istorie, al șoaptei de unde va fi început aceasta. Calvarul genocidului și pribegiei din Turcia anului 1895 și anul 1958, al

nașterii lui Varujan, al creării Pieței Comune Europene și al victoriei lui Fidel Castro în Cuba, poveștile despre Tadeu și Bartolomeu, apostolii care i-au creștinat pe armeni și cele despre armele generalului Dro, dar și destinul armenilor prinși în valurile celor două imperii, țarist și otoman, de a se căuta unii pe alții, în toată lumea, nevoițele și pătimirile biblice (cum e uciderea pruncilor armeni: „O parte dintre căruțe le așezară una lîngă alta, înghesuind în ele cîți copii puteau să încapă, și în mijloc puseră o căruță plină cu explozibil, care, odată detonat, îi spulberă, transformîndu-i pur și simplu în funingine. Pe cei care nu mai erau în stare să meargă îi întînseră pe cîmp, presărară deasupra lor iarbă uscată îmbibată cu petrol și le dădură foc. Iar pe ceilalți, care nu încăpuseră în căruțe, i-au împins spre peșteri, ale căror guri au fost astupate cu lemne și ierburi cărora le-au dat foc, sufocîndu-i pe copii și lăsîndu-le trupurile vinete și carbonizate în fundul grotelor”) și, mai ales, *vîna tragică* a oamenilor care au supraviețuit de a nu fi murit împreună cu ceilalți structurează pacturile și palieretele narrative din *Cartea șoaptelor*.

Tot trei sînt și elementele de coeziune: *vocea lăuntrică*, șoapta, transmise din generații pînă la Varujan, povestitorul-scribul textului, *martorul credibil* (cartea, fotografia, mărturia, actele de arhivă) și *hipotipoza*, figura retorică prin care se prezentifică toate evenimentele adevărate, verosimile sau imaginare. *Cartea șoaptelor* este una din cărțile care pot servi cel mai bine unui „studiu de caz” privind forța de impact a hipotipozei despre care fondatorul retoricii moderne, Pierre Fontanier, spunea că „zugrăvește lucrurile într-un mod atît de viu și de energic încît ni le expune, într-un fel, privirii și face dintr-o povestire sau o descriere, o imagine, un tablou sau chiar o scenă animată”. Dar mai aproape de modalitatea narativă din *Cartea șoaptelor* e următoarea notă a lui Roland Barthes din *Despre Racine*: „Avem de-a face cu un fel de transă: trecutul redevine prezent fără a înceta însă de a fi organizat ca amintire; un tratat de pe atunci spune că în hipotipoză *imaginea ține locul lucrului*: nici că se putea defini mai bine fantasma”: în *Cartea șoaptelor* e transa prin care trecutul redevine prezent, aici, imaginea ține locul lucrului, iar fantasma se (re)structurează în amintire.

ȘTEFAN AMARITEI

Compunerea lumii

Trec dintr-o încăpere în alta
Camerile se compun din linii
drepte/ curbe/ obtuze
Vîntul cutremură fereastra/
talpa calcă pe cioburi/ îmi
imaginez că mă plimb pe ape

Oceanul e o linie îndepărtată/
punct lîngă punct/ apă lîngă apă
Dorm pe pat aproape de zid/
aud tunetele și ploaia/ gîndesc
la cîmpul cu ciuperci otrăvitoare

Nimburile lumii înfloresc precum
mușcatele/ simțurile precum postulatele
Linia bună locuiește lîngă linia rea/
doar clănțănitul dintelui rupe dintele
și sunetul scăpat în afară produce ecoul

Omule/ bubosule/ ai pus pariu să compui lumea/
sub cheia întîmplărilor absurde/ fără urme de
jertfă în crepusculare stări nebune

Un fel de nimic înghite ecoul pămîntului

Mi-am pierdut timpul pentru calul dresat
din mine/ am mirosit o floare și ea a trecut
Pe limba vederii ochii nu vorbesc/ mi-arată
frumosul/ numai frumosul

Fostul de mine călărea pe trupul tău/
pe nesfîrșitul tău trup de asfalt
Plînsul în urechea păsării își cînta
mersul alăptat

Veșteda iarbă seacă izvoarele/
plîngea văduvită de bucuria cailor
Pletele mele așterneau pe cîmpuri
înfiorata frunză a porumbului

Peștele saltă din apă să zgîrie luna/
albina în zbor doare aerul înmiresmat
E obositor să crezi că fără tine
stelele vor pieri/ caprele vor flămînze

Din pricina leandrului/ din cauza păsărilor/
vine un fel de nimic și înghite ecoul
pămîntului

Timpul de dincolo e dincolo de timp

Are ascunse origini/ îndepărtate chemări
Vine din afară/ așa cum vine
dinlăuntrul lucrurilor
Vine din lumină/ din lumina însăși

Umple drumul său/ sinuos și abrupt
uneori/ cu ființe desăvîrșite
Adulmecă ce se naște/ lasă
în urmă existența și nonexistența

Aruncă punți peste deșerturi/
peste vidul cosmic
Se apropie cu blîndețe/
ne privește peste timp cu înțelegere

Mestecă frunza/ schimbă formele și culorile lumii
În pîntecele lui necuprins/ în gura sa
de dinți ascuțită încap oricine și orice
Face înconjurul universului
cît timp ia cunoștință de existența sa

Respiră prin respirația noastră/
își înfige cînd vrea adînc
degetele în carnea vie
Se regăsește în lucrurile
însuflețite și în cele neînsuflețite
Lui îi este indiferent unde se regăsește

Viitorul este timpul însuși/
necunoscut nouă/ necunoscut sieși
Vine și vede/ pleacă și vede
prin ochiul însuflețit al omului

Timpul vine de dincolo/ din spatele
lucrurilor/ din spatele ființelor
Vine cînd a venit deja
și pleacă atunci cînd a plecat deja
Timpul de dincolo e dincolo de timp

Timpul sosește lipit de sine/ cum apa cristalină
curge lipită de piatra rîului/ cum pomul verde
se înalță în zare lipit de cer/ cum respirația
ritmică urmează respirația noastră

ION GHEORHE PRICOP

Cînd forma n-o vedeam...

Cînd forma n-o vedeam și-a distinge
rotunjimea mărului de meandrele încetinitoarei
rîme nu se înscria-nre obiectivele aburcării
mele spre ființă,
cînd copac nu era, căci lipseau granițele
sale întru frunzire și nici elipsoida pîinii
cea de toate zilele,
și nici conturul cu broderii de arțar
al mîinilor mamei,
cu primeam aceste toate daruri
prin papilele gustative ale limbii
și prin ferestruici pe care nările
mi le deschideau spre arome,
savoarea ugerului matern
mă angaja scopului firii,
în care mă mișcam spasmodic
printr-un *medium* dulce-acrișor
și-n care mireasma polenului
mă arvonca prețului mierii
și-astfel, devenind pegas al cîmpiilor
încercării...

Despre hainele cu... gust

Și spre cîte cărări n-ai lunecat,
mînz al plăcerilor gurii,
de la parfumul gutuii, pîna la nevoia
luxoaselor haine nu mai era decît un pas,
care cerea rafinamentul degustărilor zilnice
la mesele zeilor, cu nectar și ambrozie,
care urcau prin opulența șanselor mele
de-a fi copilul-minune-al probelor faste,
și nu erau plătite prin viramente
de instituții ale celor șase simțuri autorizate...

Astfel, mi-am ales, în liniște, pantalonii golf,
trusoul și larga paletă a puloverelor de cangur,
sub moliciunea cărora obișnuiesc
să-mi protejiez ingenuitatea fragilă
de șabloanele sigure și obligatorii
ale trecerii...

Gustul familiei

Înfierlegatele *porți* izbite de trăsnet
deschise-s proiectelor;
fără de pază, curtea noastră nechează
după armăsarul de dor:

ies să-l întîmpin, ispitindu-l
cu rotunjimea mărului rumenit
pe tipsia lunii: partea-tată, coaptă,
partea-mamă, în pîrgă,
la mijloc, semințe de fetițe și băieți.

îi place povestea, și stă la prins;
ca o pendulă, capul bălăngănește
între azi și mîine; dă cu picioarele îndărăt,
și se nasc buncii, vine puțin în față,
și pe țărîna reavănă cad trupurile părinților,
asemenea semințelor în semințe.

Nu se poate putere fără cal,
cum zi fără noapte nu este,
la colțul casei bunica desenează semne
de cruci pe pereți, moașă fiind mamei
în naștere,

și cîte descîntece de ușurarea
facerii spune, atîtea gloabe
ni se topesc în curte: vin din întuneric
și se amestecă furibunde cu mîzga;

astfel, frații mei iau chip,
surioarele prind aripi și zboară –
puștime pe cai, cai zglobii sub copii,
ca-n iarmaroace de pe vremuri, în stampe...

MELANIA CUC

Act de identitate

Povestea asta ar putea fi una
Strict comercială,
Un act notarial pe care
Se văd numai stropi de cerneală.
Ar putea fi doar o veste
Cu avioane și îngeri fără păcate
La manșă...
Nu,
Nu mi-e milă de tine,
Doar
Adevăr îți zic,
De aici din mijlocul cântecului
Pe care
Puștiul fără glas și fără palton,
Îl va trage după el
De-a lungul canalului
Cu toate scursorile
Unei societăți de consum.
La marginea orașului nou,
Călătorii trec prin oglinzi
Așezate după anul de naștere.
Totul iese curat, asortat pe nuanțe,
Din acest șifonier de predigistator,
Din locul unde
Larva de molia se hrănește
Cu certificatul de naștere
A unei generații întregi
De miri începători.

Pîinea cea de toate zilele

De cele mai multe ori
Nici nu îmi mai este foame
De pîine și sare,
Doar mimez ritualul prînzului
Și pe cel al cinei
Din trapeza de monăstire.
Spun rugăciunea de mulțumire
În gînd și cu brațele întins
De-o parte și de alta a spătarului,

Singurul detaliu ce-a mai rămas întreg
Din jilțul cu furnir de mahon.
În pustietatea mea locuibilă
Nu caut alinarea doar
Un ciob din oglinda în care
Lumea a rămas răsturnată.
Abia de legumesc cu lingura înflorită
Prin strachina cu un bob de mei
Și păcate imposibil de spălat
În cristenită.
Fabrica de pîine și-a închis porțile.
Nu protestez;
Foamea mea este pașnică
Precum menestrelul
Ce doarme cu capul pe o pernă
Plină viespi prăfuiți cu saciz
Din cap la călcîie.

Vina

Mi-e tot mai indiferentă
Necuviința care mătură strada
Cu părul meu,
Nu cu mătură din fascii aprinse.
De ce mi-ar păsa că ninge cu pietre
Peste portocalii din livada bunicului
Și sub everest înfloresc macii otravă?!
Iaca,
Scrie la ziar,
Că a luat foc benzinăria din sahara
Că banchiza de la polul sud
s-a topit ca untul;
Vine peste noi
Cu toți aborigenii beți standard.
– Gazetele mint!
Mă amăgesc și-ți vorbesc despre cum....
S-a ridicat la cer o lespede întreagă
De pe mormîntul
Mareșalului împușcat la jilava.
Semnul ăsta este național,
Dă din mîini și picioare,
Prinde rădăcini relative
În aerul uscat din salonul
Celor ce tușesc convulsionar.
Rabd și insecta care a ros sistematic
Din măduva lucrului bine făcut;
O șandrama care
Mîine se va prăbuși negreșit.

RADU BRIBETE

Cheia

1. Se mișcă para focului, sur.
străfund de ochi – vedere pură
în crisalida-i găsesc instabil contur
cînd nu se sapă-n minc fîntîni de ură.

5. eu caut acolo vidul cel mai rece,
la fel, în sine – ferecat răspuns
se-ncuie noaptea într-o entelchie,
răsucită cheie, pe bolți, în nepătruns.

– lacăt atins de-a ei dureroasă răsucire
10. sufletu-mi beat de Duh, cu untdelemn e uns.
dar nu mai știu oțel e, ori trăire,

faldul magmatic, pe umărul străpuns.
închegat, împietrit, străin, curs.
sfîșierilor din mine. această necesară amortire.

Cana Galileii

1. Inelul cu piatră de rubin
alunecă în ape – Cana Galileii
e strugurul de piatră – foc divin
în teasc călcat de tălpile femeii

5. se răsucesc – vîrtej pînă-n străfunduri
piatra-i licărește aproape stins
rubiniu e vinul cum pe montură piatra-i
flămînde guri de-abisuri, în mine a deschis.

e prima Ta minune – receptacul
10. nuntașii-au scos cristalul risului divin
în potire dintr-un fel de aur
înlocuîți-i apa, de cel mai nobil vin.

Mușcătura de șarpe

1. Cîntecul meu de viață și moarte
despicătură a limbii de șarpe în pocal
în care stors veninul pentru cel ce vine
așteaptă să-l înghită ca valul un alt val

5. cîntecul meu – mormînt vertical
în care ou și șarpe se desăvîrșiră
veninul lui din începuturi
nebănuiții solzi pe trup i se iviră

găuri de șarpe. amăgitoare nemișcări

10. în rotund de ochi șerpesc pîndind din unde
scurs e-n mine timpul cum veninul
mușcăturii-n inimă pătrunde.

Psalms

1. Singur sunt Doamne. împletitu-s-a cununa,
din avani ciulini – calvaruri ure în mine.
port două cruci deodată, în loc de numai una.
Golghote negre adîncite-n sine.

5. singur sunt Doamne – drum de la grîu la pîine
străin de propriul gînd, Tu răsucesc scara.
de pot urca, prin neistovită sete,
s-o pot simți, urnind povara.

Luarea taurului de coarne

1. Lupt cu timpul – coarnele-i de taur,
în după-amiezi trăgînd să moară-n poezii,
din grumazu-i tînăr, sîngele șiroaie,
s-a-nchegat pe verbul a nu fi.

5. și-apeacă-ncet, grumazul lîngă pieptu-mi,
furioase nările-i slobod aburi albastrii,
la propriu, pentru o clipă, prinde-îl-voi de coarne,
sigur e însă: prea mult nu-l pot stăpîni.

gata de-atac, copita adînc îi scurmă,
10. fără-ncetare te înfruntă, triumful, deja-i al lui.
und” să te-ascunzi, cînd rănit de moarte,
te află chiar și-n miezul pămîntului ???

Plimbarea oului

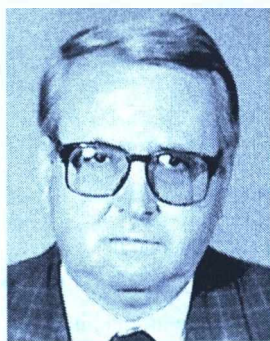
1. În nișa de la baza hornului
– oul perfect alb deși
atins de funingine

neurnit de mîna omenească
5. s-a rostogolit, pur și simplu,
pe podea.

nu s-a crăpat
însă nici nu a putut fi clintit.

mai tîrziu, cînd se încerca
10. să fie atins
o lua din loc
cu o viteză de neînchipuit.
în schimb,
cînd era trecut cu vederea,

15. se întorcea cînd nici nu bănuiai,
în
același loc.

CONSTANTIN MĂNUȚĂ

DUH DE JOC

Peste tot mă-ncearcă duhul
Apele înot le trec;
M-a-nlănțuit văzduhul
Și nu pot să mai petrec...

Asta este soarta mea
Peste tot duhu mă-ncearcă;
Soră dragă, dragă stea
Hai și tu cu mine-n barcă...

Simfonia noastră-n doi
E doar cerul înstelat;
Parcă vin de la război
De pe-un țarm, pe celălalt...

Mă întorc pe-o vreme arsă
Așezat pe cîte-un dîmb;
Nu mai am părinți, nici casă
Sufletu-mi este de plumb...

Peste tot mă-ncearcă vîntul
Care viața mi-a tăiat;
Mi-a înțepenit cuvîntul
Nu pot să mă-ntorc în sat...

ETERNUL DRUM

Aș vrea acuma să-mi croiesc un drum
Pe care niciodată noaptea să nu-l fac;
Din cer cad stele galbene, de fum
Mă-nchid în mine, ipohondru, zac...

Iertată-mi fie soarta din povești
Luceferi mici pe ceruri se arată;
Coboară-n jos din rude-mpărătești
O prea frumoasă, cosmică erată...

Tăcută-i luna-n seara de oțel
Un prinț nostalgie vede în oglindă;
Cum va locui pe un Saturn rebel
Brazii pe dealuri cîntă o colindă...

Bate prin arbori vîntul ca-n genunea
Omului sfios înrourat de chingi...
Din munții grei furînd înțelepciunea
Moare în stele noaptea din ferigii?

Aș vrea acuma să-mi croiesc un drum
Pe care vara l-ar ascunde spinii;
Zarea întreagă-i un coror de fum
Și rău mă-nțeapă rănile luminii...

FLUTURII DE-O ZI

Să mă întorc? N-aș mai dori
Același om să fiu ca altădată;
Sufletul meu de noapte și de zi
Rotește visu-n bolta înstelată?

Vîntul dilată aerul fierbinte
Iubirea pură, prinsă în chenare;
Se crapă geana păsării din minte
Pasărea e steaua visătoare?

Fără regrete muza-n devenire
Fire trează-n clipele de-o vară;
Ce-a rămas din sfînta omenire?
Muntele întors din nașterea stelară?

De tîmpla mea s-au agățat lăstunii
Să-mi fure viața dură din bazar;
Pictat cu ferigi sub lumina lunii
Trupul se vrea de pază la hotar...

Mă întorc cînd nu mai pot iubi
Un pom de floare-s adulat de vis;
Flămînd și gol în fluturii de-o zi
Ușor nu este drumul de atins...

ILUZIE DE TOAMNĂ

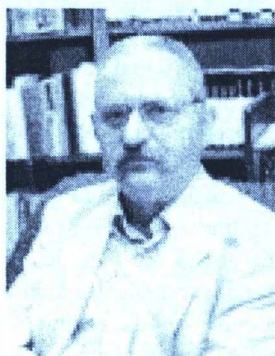
Vine toamna ca și altădată
Nu mai sînt același om de-acum;
A căzut în codrii ruginie pată
Pe o frunză azvîrlită-n drum...

Multe păsări ciugulesc morminte
Fără toamne universul moare;
Ochiul-zeu în lacrimile sfinte
Caută în ramuri alinare?

E furtună, parcă vine ciurma
Fluturi negri zăbovesc pe case;
Astrele m-au învelit cu bruma
Din viață oare ce-mi rămase?

Trece-un spirit, apele îl mișcă
Galbene sînt stelele în vie;
Lumea-ntreagă pare o morișcă
Amurgesc în frunze oamenii-stafie?

Vine toamna ca și altădată
Îmi sclipesc luminile pe mîini;
Aș mai scrie vieții o erată
Din atîtea, arse săptămîni?

QUASIMODO – EROSTRAT ÎNDRĂGOSTIT*

Gheorghe SCHWARTZ

Cînd a împlinit șaptesprezece ani, și simțurile Celui de Al Șaptezeci și nouălea au explodat:

- Cine este fata asta?
- De unde să știu?
- Află!

Tocmai vorbeau despre sensul unei adunări: „Dacă aduni un măr cu un alt măr, tot un măr și un alt măr rămîn. Nu înseamnă că acele două fructe s-au contopit într-unul singur!”. Se aflau în „Grădinile Toscanese”, un parc uriaș în apropiere de Piața Veche și, deci, și de Palatul Boschi. Era locul preferat de ieșire pentru cei trei, mai ales unul dintre rondourile la care ducea un drum aparent neînsemnat ce se despărțea de aleea principală, pîrînd că se pierde mai încolo în iarbă. După ce au descoperit acel loc, pe care Țipor l-a botezat „aula noastră”, tînărul îi ducea de fiecare dată acolo, atras de faptul că, în cea mai mare parte din timp, partea aceea din parc era neumblată de alții, așa că nici un intrus nu-l conturba în întrebările sale. Plus că acolo cunoștea fiecare ramură și fiecare frunză și, de cîte ori revenea în acel loc, parcă nu era decît o continuare firească a vizitei anterioare. La început, cei doi mentori s-au așezat pe jos, cît își petreceau vremea în „aula noastră”, pe urmă, au cerut să le fie aduse și fixate în pămînt două bănci de acasă. Veneau de două-trei ori pe săptămîină în „Grădinile Toscanese”, uneori mai des. Aduceau cu ei merinde, o sticlă de apă și una cu vin și rămîneau pînă pe înserat. Recuperatorul nu era încîntat: el ar fi dorit ca fiul său să fie introdus mai mult în mijlocul oamenilor. În fond, ceea ce făceau în parc, puteau face și în grădina palatului. Dar după aproape șase ani cît n-a ieșit de acasă, și tînărul simțea nevoia schimbării. Da, e și ăsta un progres, a trebuit să admită tatăl.

În ziua aceea vorbeau despre latura concretă și despre latura abstractă a oricărei adunări și cei doi

mentori trebuiau să răspundă la întrebările ce vizau obligativitatea practică a unui fenomen ce părea imposibil: nu numai că nu te poți descurca în viață fără operații matematice, înșă, de multe ori, n-ai putea nici să raționezi fără ele, chiar dacă operațiile matematice nu reprezintă decît niște convenții: „Adunînd două mere, nu înseamnă că acele două fructe s-ar contopi într-unul singur!”. Brusc, în oaza lor de studiu și de întrebări, în „aula noastră”, mai departe de locul unde se părea că drumul se pierdea în iarbă, a apărut o fetișcană însoțită de două femei, desigur cele ce aveau sarcina ca domnișoara să nu umble singură prin lume.

- Cine este fata asta?
- De unde să știu?
- Află!

– Trebuie să fie dintr-o familie bună, dacă nu este lăsată nesupravegheată printre oameni.

Băiatul își bătu capul să ghicească încotro putea să se îndrepte alît de decis fata într-un spațiu ce se termina chiar în acel loc. Țipor se uită spre Yoris. Yoris se uită spre Țipor. Nu se prea întîmpla ca pupilul lor să tacă atîta vreme, decît dacă era istovit și adormea, oriunde se afla. Al Șaptezeci și nouălea se uită după tînăra femeie și își spuse cu voce tare, ca de obicei: „Asta-i pentru mine, iar celelalte două pentru ei!”.

Iată! Spațiul acela, „aula noastră”, totuși nu se termina, nici vorbă, în acel loc!

Tăcuse cam mult și simțea nevoia să recupereze. N-avea rost să-i întrebe pe cei doi dascăli unde se duc femelele, era mai simplu, și-a zis, să le întrebe chiar pe ele. Așa că o luă la fugă și i se adresa fetei:

– Unde te duci? De efortul alergării, mai ales că urmase o ușoară pantă în urcare – dar poate nu numai de aceea –, cuvintele îi ieșiră și mai greu din gură.

Fata nu i-a răspuns, nici măcar nu s-a întrerupt din

mersul ei hotărât. Parcă nici nu-l auzise, parcă nici nu-l văzuse, parcă un țințar s-ar fi așezat pe brațul ei, așa că nu dădu decât scurt din mână, fără măcar a încetini pasul. În schimb, femeile care o însoțeau se opriră și-l priviră cu bunăvoință pe prințul în piele de broscoi. Care nu se lăsă mult invitat:

– Unde se duce?

– Mergem să culegem flori, au râs ele.

– Nu v-am mai văzut aici! Unde se duce?

– Vino să vezi! au continuat femeile să chicotească. Quasimodo s-a luat țințind după ele. Ai să vezi ce de flori frumoase sînt acolo!

Într-adevăr, în spatele unui pîlc de copaci, într-o poiană pe care n-o descoperise încă, Al Șaptezeci și nouălea regăsi fata în mijlocul unui rondou natural acoperit cu mii de flori sălbătice galbene, violete și roșii. Broscoiul se uită vrăjit la prințesă, însă ea nu-l sărută pentru a-l elibera de vrajă. Trecură cîteva minute cît o privi tăcut cum n-a mai tăcut de cînd a început să vorbească, după care, brusc, se îndreptă spre ea cu intenția evidentă de a o săruta el pe ea. Dar fetei îi fu ușor să fugă, acest Quasimodo, deși nu era nici gîb și nici schiop, se deplasa la fel cum și vorbea: cu mult efort, cu multe mișcări inutile și cu multe poticneli. Pînă la urmă, trebui să se resemneze – deocamdată nu avea nici o șansă s-o prindă pe fata care, rîzînd și cu brațele pline cu flori, se îndepărtă la fel de hotărîtă pe cum a venit. Dar se mai uită o dată în urmă și fața îi era plină de zîmbet. De ironie? De bunăvoință? Tînărul nu știa. Încă!

– A râs de mine? l-a întrebat pe Yoris, apropiindu-și mult fața de fața aceluia și privindu-l prelung. Apoi a vrut să știe de ce i-a plăcut atît de mult tocmai de fata aceea și nu de celelalte femei pe lîngă care trecea atît de indiferent pe stradă. Cele mai multe chiar îl enervau, la fel ca și bărbații mereu porniți să-i oprească pe Yoris și pe Țipor spre a se interesa de tot soiul de lucruri a căror importanță el n-a sesizat-o niciodată. Care nici nu erau importante! De ce îl interesa într-o măsură așa de mare tocmai fata aceea și de ce nu alta? Fiindcă a fost un soare vesel, atunci cînd a văzut-o cu florile în brațe și ea zîmbea la fel de jucăușă. Dar lui i-a plăcut de ea numai ce a văzut-o venind împreună cu însoțitoarele ei! De ce îi place lui Giulio de o fată și lui Giuliano de alta? Pentru că fiecare dintre ele îi trezește alte amintiri celor doi tineri? Ce amintiri? Și ce amintiri i-a trezit fata aceea lui?

– Cum o cheamă? Aflați-mi cum o cheamă! Ca de

atîtea ori, trebui să constate că toți cei din jur întîrzie mereu: să-i dea răspunsurile dorite, să-i spună ceea ce voia de la ei și nu altceva și, în general, mai de fiecare dată îl lăsau să aștepte, mai de fiecare dată... Al Șaptezeci și nouălea începu să tremure și mentorii au înțeles că urma o nouă criză. Însă tînărul își reveni surprinzător: „De ce mă interesează atît de mult cum o cheamă? Nici nu-i știu numele, cum să-mi fi redesteptat acesta o amintire care să mă lege de ea, cînd nici nu-l știu?” Al Șaptezeci și nouălea se avîntă într-un lung și gălăgios solilocviu, vorbea cu sine, se certa cu sine și împrôșca salivă în jur. După care, brusc, o luă la fugă spre casă. Nu era un lucru obișnuit acesta: elevul celor doi mentori obișnuia să pară indiferent la locul unde se afla, preocupat doar de nesfîrșitele enigme ce-l frămîntau. Noroc doar că nu era în stare să alerge prea repede, așa încît Țipor îl urmă cu ușurință, doar Yoris fu obligat să facă eforturi serioase să nu-i piardă din vedere, temîndu-se că nu-i va găsi pentru că n-avea cum bănui încotro se grăbea băiatul. Dar nu, acela nu dorea decât să ajungă cît mai repede în Palatul Bosci și nu se opri decât în casa scărilor, în fața tapiseriei cu animalul cu șase picioare încolțit de vînători.

Patru Cînd a ajuns și Yoris, l-a văzut cu ochii ieșiți din orbite și cu fața plină de salivă, luînd tot felul de poziții nefirești în fața tapiseriei pentru a putea descifra un anumit șir de semne dintre cele ce și se dezvăluiau doar dacă știai de unde să le privești. Al Șaptezeci și nouălea cunoștea mai bine ca oricine tainele desenului atîrnat la primul etaj al impozantei intrări în palat. „Otrăvii risipite din săgeată/ o poartă i-am făcut din ochi, năvală/ să dea prin ea: din amintire-o poală, un cuib privirii dulci ce mă desfată,/ și foale mi-am făcut din piept, să scoată/ suspine, și din suflet nicoval?”¹ li s-a părut celor doi mentori că l-ar fi auzit pe Quasimodo citind și recitind și recitind cu vorbirea sa atît de grav bolnavă. De a fost așa, atunci scribul mai are un argument în favoarea celor susținute de el, cum că Michelangelo n-ar fi lucrat doar în palatul Casei da Medici, dar și în Palatul Bosci, versurile amintite fiindu-i atribuite pentru o dată mult mai tîrzie. Cine știe ce lucrări ale maestrului au dispărut pentru totdeauna odată cu edificiul care le-a găzduit, însă tapiseria, iată, a rămas și mai păstrează și această semnătură ilustrată². Rîndul de litere citit de tînărul stăpîn era bine ascuns în țesătură, cei doi mentori nu l-au sesizat niciodată pînă atunci, confundîndu-l cu o ramură a unui tufiș ce se

înălța din iarbă.

Tînărul citea, recitea și recita acele rime, apoi fugea în sus și în jos pe scări și revenea să mai verifice cîte ceva. Ceea ce a urmat a avut darul de a-i confirma scribului cea mai mare victorie pe care o poate obține un muritor: aceea de a vedea cît de limitate-i sînt capacitățile, de a le descoperi marginile și de a putea privi în adîncul lor. A putea privi în adîncul lor reprezintă cu adevărat un privilegiu! Poate că bunul cititor își mai amintește narațiunea pe care a propus-o scribul referitor la povestea de pe tapiserie, atunci cînd a crezut că a descifrat în ea tîlcul vieții Celui de Al Șaptezeci și optulea, Recuperatorul. De data asta scribul anticipează puțin: după ce a încercat o altă variantă, mai apropiată de Al Șaptezeci și nouălea și s-a bucurat că a reușit, măcar de data aceea, să fi ajuns la chipul plastic al unei realități atît de adînc și totodată măiestru ascunse, ca să se verifice încă o dată, a parcurs același procedeu și pentru un alt personaj, pentru Al Șaptezeci și cincilea, Înțeleptul, bunicul bunicului Celui de Al Șaptezeci și nouălea³. Și, minune! Aceeași tapiserie, cu aceleași personaje, cu același desen și aceleași texte și aceleași trucuri tehnice i-a spus o cu totul altă poveste. Tapiseria din acel oprind de la catul întîi al casei scărilor Palatului Bosci, locul pe care-l vedeai de cum intrai pe poarta monumentală, n-a fost decît o oglindă în care se răsfrîngea oricine îi trecea prin față. Lucru ce nu i s-a relevat scribului decît mult mai tîrziu. Pînă atunci, a mai emis o ipoteză: de data asta, l-ar fi recunoscut în personajul principal, bestia cu șase picioare, pe tînărul elev al lui Yoris și a lui Țipor. Nu din nemărginitu-i orgoliu va mai pomeni scribul și această supoziție, ci doar fiindcă altfel n-ar avea puterea de a mai continua șirul Celor O Sută.

Așadar: Țipor și Yoris și-au văzut pupilul surescitat și amenințînd cu o nouă criză, tot mormăind rimele lui Michelangelo. Apoi, deodată, a venit către ei și a strigat:

– Barbara, Barbara este numele ei!

Cu cîteva zile mai devreme, Yoris îi citise dintr-o recentă carte a călugărului flamand Jan de Wackerzele despre „Sfîntă Ajutătoare Barbara”, dar nici el și nici Țipor nu vedeau vreo legătură între fata din Grădinile Toscane și martira întru Isus din secolul al III-lea. Nici măcar ei, care s-au obișnuit să descifreze coerența relațiilor făcute de băiat. Mai ales că Sfînta Barbara n-a fost dată pradă animalelor, ci umilită și decapitată, așa că nici legătura cu o

eventuală mișcare ucigașă a bestiei de pe tapiserie nu încăpea în acel scenariu. Degeaba l-au întrebat ce voia să spună și cum de a ajuns tocmai la acel nume, tînărul era obișnuit să pună el întrebările, cele adresate lui parcă nici măcar nu le auzea. Așa că au trebuit să amîne pentru mai tîrziu să descopere singuri răspunsul.

Al Șaptezeci și nouălea a impus un program fix: dimineața, zăbovea atent în fața tapiseriei, după care o pornea înainte spre Grădinile Toscane, în „aula noastră”, și aștepta să revină „Barbara”. Și șirul întrebărilor i s-a frînt, fiind înlocuite cu solilocviile atît de dificil de urmărit chiar și de mentorii săi. Doar, din cînd în cînd, se mai întorcea și către ei, dar, de data asta, întrebările sale nu mai cereau informații noi, ci doar confirmări, iar el se enerva doar dacă acestea nu erau suficient de hotărîte sau dacă nu veneau destul de prompt. La rîndul lor, după o vreme, Țipor și Yoris au încetat să încerce să-i descifreze gîndurile: pe de o parte, au considerat că nu era decît agitația izvorîită din entuziasmul, nerăbdarea și îndoilele adolescentului îndrăgostit, pe de altă parte, erau bucuroși că pot, în sfîrșit, să se odihnească și ei. Numai că băiatul a observat că răspunsurile lor au devenit convenționale, că habar n-aveau ce încuviințau și răbdarea i-a devenit și mai scurtă chiar decît de obicei. El era mereu atît de punctual, iar dînșii atît de întîrziați... Iar, cînd i-a surprins vorbind între ei, dovedind astfel că nu erau interesați de zbaterea sa, a urmat una dintre cele mai cumplite crize de furie, ajungînd să arunce cu pietre în cei doi și rîndindu-l destul de tare pe Țipor.

Timp de cîteva zile, domnișoara nu s-a mai ivit, însă Quasimodo nu părea defel descurajat și și-a urmat neabătut noul program: aproximativ o oră în fața tapiseriei din casa scărilor, apoi goana spre Grădinile Toscane. Asta chiar dacă au nimerit și cîteva zile ploioase.

De la prima apariție a fetei, s-a schimbat ceva și în privința locului lor, a „aulei noastre”. Nu mai erau singuri acolo, ca pînă atunci, ci, în răstimpuri, figuri iscoditoare treceau pe aleea principală și, uneori, veneau chiar pînă la ei, momente în care Țipor sau Yoris se grăbeau să le iasă în întîmpinare spre a-i ține cît mai departe de Al Șaptezeci și nouălea, atît de vizibil deranjat de intruziunile oricărui străin. El avea treabă, el se concentra și încerca să-și lămurească un lucru. Un lucru pe care, deocamdată, cei doi mentori nu-l știau. Însă ceva era evident: mai nou era

monitorizați. De rudele fetei, își spuneau cei doi.

Până ce, într-o zi, tânărul a decretat:

– Astăzi va veni!

Și, într-adevăr, abia ce au ajuns în parc adolescentul cu Yoris și Țipor, că au și trecut doi servitori pe aleea principală, privind din când în când spre „aula noastră”, iar peste vreun sfert de oră a sosit și domnișoara, ca și prima oară împreună cu cele două femei. Al Șaptezeci și nouălea le așteptase, nemaiuîndu-și privirea de la punctul de unde au apărut, parcă știind că vor veni și enervându-se că ele întârzieau. Până și ele întârzieau...

– Asta-i pentru mine, iar celelalte două pentru voi! l-au auzit de data asta exprimându-se limpede și îndemnându-i să le acosteze pe însoțitoarele fetei. Dar nici Țipor și nici Yoris nu s-au clintit din loc, iar femeile trecură la câțiva pași pe lângă ei și dispărură după pîlcul de copaci în urma cărora se ascundea poiana cu flori.

– De ce nu v-ați dus? Nu vă plac? De ce nu vă plac?

– Noi sîntem bătrîni, i-a răspuns Țipor.

– Și, pe urmă, nu așa se cucerește o femeie, îl completă Yoris.

– Dar ne-au zîmbit! Au rîs cînd au trecut pe lângă noi! a insistat tînărul. „Dacă nu s-ar fi uitat spre noi și nu ne-ar fi zîmbit, aș înțelege... Asta înseamnă că au făcut ele primul pas. Nu e politicos să nu le răspundem!” gîndi cu voce tare Quasimodo. Să mergem după ele!

Au și trecut cîteva clipe, așa că nu mai era timp de pierdut. Băiatul o luă la goană și picioarele sale, preluînd și ele excitarea, executau mișcări tot mai caraghioase. Ajuns în spatele copacilor, a rămas locului: femeile nu erau nicăieri. Descumpănit, a vrut să-și arate uluiala propriilor săi însoțitori nedespărțiți, însă nu-i zări nici pe ei, fiindcă n-a observat că aceia nu l-au urmat ori că au rămas în urmă. „Întotdeauna întârzie!” se enervă el.

De cînd a fost dat în grija celor doi mentori, Al Șaptezeci și nouălea era obișnuit ca ei să fie a doua lui voce interioară. Brusc, și-a dat seama că există viață și în lipsa lor. Gîndurile îi fugeau între enervarea pricinuită de întârzierea lui Țipor și a lui Yoris și uluirea că femeile nu se aflau la cules de flori în poiană, unde era convins că le va găsi. Gîndurile îi fugeau atît de dezordonat încît nu le mai putea stăpîni. Drept urmare, și cuvintele îi ieșeau la fel de lipsite de coerență din gură. Cînd a apărut, pînă la

urmă, Țipor și, după o vreme, și Yoris, l-au găsit căzut la pămînt, scăldat în salivă și lovind cu pumnul într-un copac. După care s-a oprit brusc, s-a sculat în picioare și s-a postat din nou într-o poziție ca cea în care a așteptat nemîșcat să apară „Barbara” trecînd pe lângă „aula noastră”. Ba, de data asta, pentru prima oară, cei doi mentori l-au văzut chiar și netezindu-și părul, lucru neobișnuit pentru tînărul care n-a dat niciodată vreun semn că l-ar fi interesat cum arată.

Al Șaptezeci și nouălea a stat nemîșcat timp de vreo două minute și doar buzele îi fremătau întru limbajul său atît de greu de urmărit. Un zîmbet de satisfacție îi schimonosea gura, de parcă ar fi spus: „Iar am avut dreptate!”. Și, într-adevăr, din exact locul pe care l-a fixat atît de stăruitor au apărut și femeile. Și ele parcă au știut că sînt așteptate...

Restul s-a petrecut foarte repede pentru însoțitori, deși privirile băiatului și ale fetei s-au întîlnit prelung. Apoi, domnișoara a luat-o la fugă printre tufișuri și Quasimodo a fugit după ea. Țipor și Yoris au vrut să-i urmeze, însă cele două femei le-au tăiat calea. Celor doi mentori le-a trecut, în același timp, prin minte că au căzut într-o cursă și că momentul pe care tocmai îl trăiau făcea parte dintr-un complot prin care Al Șaptezeci și nouălea să fie răpit. Spaima față de această posibilitate le-a dat forțe noi, însă nu suficiente spre a-i ajunge din urmă pe fugari. Care dispăruseră.

Copleșiți de transpirație, mentorii s-au întors în poiană pentru a le avea măcar pe cele două femei ostatece. Sperau să mai găsească la ele un fir care să-i ducă la tînărul care le-a fost dat în grijă. Dar și cele două însoțitoare parcă au intrat în pămînt.

Disperați, Țipor și Yoris s-au așezat pe banca pe care s-au obișnuit să stea de fiecare dată în „aula noastră”. Au fost, fără îndoială, atrași într-un complot îndelung pregătit și, amintindu-și de persoanele care au trecut în ultima vreme pe aleea principală, pînă nu de mult în cea mai mare măsură pustie, își făceau reproșuri amare că nu au luat în seamă acele semne atît de evidente pentru ceea ce se pregătea. Cu cît se scurgea vremea, Țipor și Yoris erau tot mai însăimîntați și găseau alte și alte motive să-și impută grava neglijență de care s-au făcut atît de vinovați.

– Băiatul a avut dreptate: cele două femei nu erau numai însoțitoarele fetei, ele au fost plătite chiar să ni se dăruiască pînă și nouă, dacă doar așa ar fi putut fugi fata cu el.

Însă cel mai tare se învinuiau cei doi fiindcă nu s-

au interesat timp de atîta vreme cine erau toate acele persoane, din ce familie provenea fata și dacă era într-adevăr o domnișoară dintr-o casă de seamă, așa cum îi spuneau hainele și întreaga înfățișare sau doar o artistă tocmită să joace acel rol. Pe măsură ce își puneau asemenea întrebări, Yoris și Țipor erau tot mai înspăimîntați de modul cum au fost trași pe sfoară de niște femei netrebnice: ce descendentă a unei case nobile, așa cum se înfățișase fata, ar fi fost dispusă să-l amăgească pe Quasimodo din Florența, chiar dacă acela era prezumtivul moștenitor al unei averi uriașe?

Cei doi mentori au stat pe banca aceea pînă spre seară și, cu cît trecea timpul, gîndurile ce-i muneau erau tot mai negre. Erau profund îngrijorați pentru Al Șaptezeci și nouălea, însă erau la fel de îngrijorați și pentru propria lor soartă, întrucît lor le-a dat în grijă Recuperatorul pe fiul său, cu ei a ieșit băiatul pentru ultima oară (?) pe poarta Palatului Bosci, ei n-au fost în stare să dejoace planurile complotiștilor și... și ei au stat ca niște proști atîtea ore în Grădinile Toscane, în loc să alerge spre casă și să alerteze haidamacii angajați să apere edificiul, averea și locuitorii domeniului.

Degeaba n-au stat, totuși, în acel timp. Căutîndu-l pe Quasimodo, în direcția în care a dispărut fugind după fată, au dat, în spatele poienii cu flori, de ruinele unui turn. Acolo s-ar fi ascuns cei doi. Amintindu-și că Al Șaptezeci și nouălea a numit fata „Barbara”, și-au adus aminte de legenda sfintei cu același nume, cea care a fost închisă de tatăl ei într-un turn pentru că n-a vrut să se căsătorească, preferînd să se creștineze. Mai mult, întrebîndu-i mai tîrziu pe localnici despre acel turn, aceștia le-au povestit că se spunea că el ar fi fost distrus de un fulger, la fel cum și turnul în care a fost închisă martira ar fi căzut în urma unei furtuni. Ruina aceea se și numea „Turnul Barbarei”. (Mai tîrziu, tîrîndu-i în fața tapiseriei din casa scărilor Palatului Bosci, pupilul lor le-a arătat și un turn ascuns în vegetație și vizibil doar dintr-un anumit punct. Băiatul s-a enervat că ei nu erau în stare să descopere și amănuntele desenului, așa că l-au mințit că le observă. Al Șaptezeci și nouălea a văzut imediat că-l mint și a făcut o nouă criză de furie...) În jurul turnului din Grădinile Toscane nu era nici țipenie de om, doar mii de musculițe care se urmăreau unele pe altele, într-un joc parcă fără nici o noimă.

Așa că au plecat, în sfîrșit, acasă. Cu cît se

apropiau mai mult de Palatul Bosci, cu atît pașii le erau tot mai șovăitori. Îi vor spune majordomului – omul cu puteri depline în lipsa stăpînului – ce s-a întîmplat și acela va hotărî cum să se procedeze mai departe. Ei nu și-au făcut nici un plan cu care să se disculpe, știind că și așa nu au nici o șansă să fie iertați. Al Șaptezeci și nouălea a fost răpit, mai mult ca sigur că se va cerc o răscumpărare uriașă pentru el, altfel n-ar fi avut nici o logică tot ce s-a întîmplat, iar ei erau principalii vinovați că n-au știut să fie cît de cît prudenți într-o lume atît de plină de primejdii la tot pasul. Și nu numai că n-au fost suficient de prudenți, dar au și dus copilul într-un loc ferit, parcă invitîndu-i pe cei ce au pus la cale complotul să acționeze nestîngerii. Dar dacă Al Șaptezeci și nouălea a fost sau va fi ucis? Țipor și Yoris nici nu voiau să se gîndească la o asemenea posibilitate. Dar se gîndeau tot timpul la ea.

A fost într-adevăr vorba despre un complot, dar un complot cu un cu totul alt conținut decît și-au imaginat cei doi mentori. Ajunși cu capetele plecate în Palatul Bosci, spre marea lor mirare, l-au găsit pe tînarul lor pupil dormind pe o bancă din grădină. Fața bătrîna îi era mînjită, ca de obicei, dar gura îi schița un zîmbet mai puțin schimonosit: „Probabil că visează ceva frumos” și-au zis cei doi.

În următoarele zile, nu s-a mai întîmplat nimic deosebit, băiatul și-a continuat programul obișnuit și, deși Yoris și Țipor au ezitat să mai iasă în Grădinile Toscane, Al Șaptezeci și nouălea i-a obligat să se întoarcă în fiecare zi în „aula noastră”. Unde, uneori, era dispus să învețe, iar, alteori, stătea cu privirea fixă într-un anumit punct al peisajului, așteptîndu-și iubita. Care venea, ca și înainte, însoțită de cele două femei, culegea flori și dispărea împreună cu Quasimodo. Pe care-l regăseau apoi mai tîrziu dormind pe o bancă din grădina Palatului Bosci. Însă nici după ce ritualul acesta s-a repetat de mai multe ori, cei doi mentori n-au reușit să-și scoată din minte spaima primei întîmplări. Așa că – în sfîrșit! – s-au interesat cine erau cele trei femei și au aflat că fata era un copil din flori al lui Roberto Messi, șeful unei familii cîndva bogate, însă care, pe lîngă faptul că și-a pierdut cea mai mare parte din avere în urma Complotului Pazzi, a scăpătat definitiv și datorită jocului de zaruri și a unor pariuri nesăbuite. Roberto Messi era înglodat în datorii pînă peste cap și cei patru copii – trei fete și un băiat – nu au reușit să-i

aducă acei cuscri prin care să reentre în societatea bună. Dintre cele trei fete – desigur, toate fără zestre –, Carla, fata din flori, trebuia să salveze întreaga familie prin planul nebunesc de a-l cuceri pe urmașul fără minte al Palatului Bosci. Un asemenea nefericit nu trăiește mult, i s-a spus Carlei, iar prietenii tatălui, fără a ști ce pregătește acesta, i-au confirmat că tinerii bolnavi de suferințele pe care părea să le aibă Al Șaptezeci și nouălea rar ajung să depășească vârsta de 20 de ani. Carla acceptă surprinzător de repede planul: ea a fost primită cu toate drepturile în casa Messi, profitase la fel ca și frații ei vitregi de facilitățile pe care i le-a putut oferi familia, atunci când se mai bucurase de avere (doar de micul titlu nobiliar nu putea dispune), doar din când în când, e drept că foarte rar, i se aducea aminte că ea nu era decât un copil din flori. Gîndul că ea, cea tolerată, chiar dacă adoptată cu toată căldura, ar fi putut deveni salvatoarea familiei, cîștigînd un ascendent decisiv asupra fraților ei era atît de puternic încît depășea repulsia față de Quasimodo. Care, dacă te obișnuiai cu felul lui de a fi și cu înfățișarea sa nu foarte plăcută, nici nu era atît de respingător. Ba, chiar nu era respingător deloc. Era ca un fel de păpușă vie, asemenea statuilor de satiri din curtea casei părintești. Există și satiri de treabă, chiar foarte binevoitori, știa Carla. Odată acceptat acel rol, Messi tatăl i-a spus că trebuie să treacă urgent la acțiune, fiindcă băiatul va împlini în curînd 18 ani și, în cazul unuia ca el nu se știe cît o s-o ducă. Iar, de va muri, întreaga avere va trece în partea surorilor lui, mai precis în partea copiilor lor. Așa că era absolut necesar să nască mai înainte Carla. După care, orice s-ar întîmpla, pruncul ei va deveni moștenitorul principal.

Și, într-adevăr, Carla născu un băiat, atunci cînd Al Șaptezeci și nouălea nu împlinise încă 19 ani. Roberto Messi n-a întreprins pînă atunci nici un pas, de teamă ca pruncul să nu moară la naștere. Însă imediat după ce evenimentul s-a desfășurat cu bine, s-a înfățișat la Palatul Bosci și i-a povestit majordomului întreaga poveste: cum a sedus-o băiatul Recuperatorului pe fiica sa, cum aceasta a fost fecioară, dar acum a născut un fecior minunat și cum s-a gîndit el că ar trebui salvată situația. Cum? Păi, nu există decât două căi: fie ca nou-născutului să i se ofere o rentă care să-i permită să fie educat după înaltul rang al tatălui său, fie – dar asta ar fi mult mai corect – ca părinții copilului să se unească prin sfînta

căsătorie, dîndu-i băiatului căminul cuvenit.

Cei doi mentori s-au simțit din nou într-o situație disperată, ei neputînd iarăși să priceapă cum de n-au anticipat toată tărășenia, cînd pupilul lor a dispărut de aîteia ori împreună cu Carla. „Nu, oamenii nu învață nimic din greșelile lor, pe care nu ezită să le repete neîncetat”, gemeau ei. Și, din nou, spaima le-a fost mult mai adîncă decît urmarea, deși reacția majordomului nu a avut în nici un caz darul de o potoli. Dar, omnipotent în lipsa adevăratului stăpîn, majordomul își pierdea toate atribuțiile față în față cu Recuperatorul. Iar acesta nu numai că nu a trecut la represalii, aflînd despre cele întîmplate, ci a primit chiar cu bucurie vestea: iată, deși nu s-a mai așteptat, fiul său a reușit să realizeze continuitatea șirului, îndeplinind astfel misiunea cea mai sfîntă a Celor O Sută. Era anul 1500 de după Christos, Al Șaptezeci și nouălea avea 18 ani, Carla 21, iar copilul nou născut se pregătea să ducă povestea celor o sută într-un nou veac. Atît doar că proaspăta familie nu-și reglementase încă situația: deși planurile clanului Messi s-au realizat atît de facil și fără nici o luptă cu stăpînul Palatului Bosci, lucrurile s-au încurcat tocmai acolo unde toți s-au așteptat cel mai puțin. Despre cele ce se petreceau în misteriosul edificiu se vorbea puțin și cu teamă: un fel de tabu împiedica pe oricine să comenteze în public zvonurile nedemonstrabile ce răzbăteau din spatele zidurilor. Totuși, soarta ultimelor femei care au intrat ca nurori în Palatul Bosci era mai mult sau mai puțin cunoscută. Una n-a mai fost văzută niciodată, alta murise în condiții nu tocmai clare, o a treia se pare că a înnebunit. Blestemul care părea să cadă peste toate soțiile ultimilor dintre Cei O Sută naștea fiori, mai ales că misterul nu era dezvelit nici pe departe și doar rezultatele tratamentelor la care au fost supuse acele biete ființe se insinuai în conștiința florentinilor. Pentru cine n-a avut acces în Palatul Bosci, acesta a rămas o cameră în beznă. Iar cine a pătruns în el se ferea să povestească, în timp ce o lege nescrisă îi făcea pînă și pe cei mai curioși să nu pună întrebări. O cameră în beznă pentru străini – asemenea morții pentru muritori – permite orice supoziții, oricît de fanteziste, mai ales cînd acele supoziții nu pot fi contrazise cu argumente palpabile. O asemenea încăpere era și pentru Carla clădirea din care venise Al Șaptezeci și nouălea. Mai ales pentru Carla, pentru că ea era cea îmbiată să intre în acel mare necunoscut. Așa că atunci cînd totul a părut clarificat, mama Celui

de Al Optzecilea a refuzat să facă pasul. Pe de altă parte, Recuperatorul nici măcar nu voia să audă ca nepotul să-i fie crescut într-o casă oarecare, fie aceea palat sau simplă colibă. El, Recuperatorul, se străduia, de multe ori, chiar cu riscul vieții – *chiar și cu riscul vieții!* –, să le asigure tot ce-și doresc ai săi și, în primul rând, să le ofere o oază de liniște și bunăstare într-o lume unde primejdiile pîndesc la tot pasul. Or nici măcar el nu poate asigura liniștea și bunăstarea în întreaga Toscană și nici măcar în întreaga Florență: tot ce e capabil să facă este să creeze spațiul acela securizat din spatele zidurilor solide ale palatului său. Dar tocmai acolo refuza și în continuare Carla să-și aducă pruncul.

– În felul acesta, nu poate fi vorba despre nici o căsătorie! amenința Al Șaptezeci și optulea.

– Atunci nu mai rămîne decît varianta a doua, cea infinit mai puțin onorabilă..., părea să se resemneze messer Messi.

– Ce variant??

– Păi, nepotul domniei tale nu se cade să crească în sărăcie. O rentă generoasă – așa cum generos ai fost domnia ta întotdeauna – ar putea fi singura soluție de avarie.

– Nu! Nepotul meu va fi crescut în casa mea. În caz contrar, nu am, deocamdată, nici un nepot! (Desigur, și Recuperatorul juca la cacialma: el nici măcar nu se așteptase ca straniul său fiu să-i dăruiască un copil. Și, iată, acesta nu numai că a apărut, dar era chiar băiat! Scribul riscă să creadă că Recuperatorul n-ar fi fost în nici un caz dispus să renunțe la un asemenea cadou aproape nesperat și că nu făcea decît, așa cum îi era obiceiul, să-și joace cît mai profitabil cărțile pe care le avea în mînă. Iar Recuperatorul dispunea mereu de cărți cîștigătoare. Și asta nu numai față de un cartofor scăpătat de teapa celui Roberto Messi...)

Și, iată, Carla, după ce ți-a jucat și ea atît de bine rolul, după ce l-a acceptat drept primul ei iubit pe Quasimodo din Florența, după ce și-a dus misiunea pînă aproape de capăt, continua să refuze cu încăpățînire să se mute în Palatul Bosci. A ajuns pînă să promită că va fugi în lume împreună cu copilul, atunci cînd familia disperată a încercat s-o convingă folosind amenințări și chiar trecînd la fapte. Cel mai dur se pare că s-ar fi purtat fratele ei, Gian Luigi, care ar fi închis-o într-o încăpere din turnul din podul vechii case părintești⁴, luîndu-i și plodul. Carla a scăpat din acel prizonierat doar fiindcă familia și-a

dat seama că de i s-ar fi întîmplat ceva bebelușului, ar fi pierdut orice șansă de a ajunge la banii aflați deja atît de aproape. Așa că au încercat s-o facă să se mai gîndească în prezența tatălui copilului, despre care ea vorbea frumos, de parcă aproape că ar fi fost cu adevărat îndrăgostită de el. Și mai avea un argument familia Messi: Carla, care-și iubea atît de mult pruncul, trebuia să fie conștientă că biserica ne învață că nașterea și botezul unui copil trebuie să fie consecința unirii părinților prin taina căsătoriei. Măcar la atît să se gîndească, dacă alte argumente n-o conving!

Cînd s-a putut întîlni iar cu Al Șaptezeci și nouălea, Carla i-a povestit prin ce a trecut din partea lor ei și, în special, din partea lui Gian Luigi, cu care n-a avut niciodată nici o ceartă pînă atunci, deși... deși el a fost întotdeauna cel care a făcut-o să simtă că ea nu este decît un copil din flori, un accident în casa Messi⁵.

– Gian Luigi este un monstru? s-a înfuriat proaspătul tată. Vreau să vorbesc cu el!

Dar, prevenit de către Carla, fratele ei n-a venit la întîlnire.

– De ce întîrzie? Dacă întîrzie nu este decît un om rău! se enervă Al Șaptezeci și nouălea și corpul începu să-i tremure.

Gian Luigi dispăru, fiindu-i teamă să nu fie găsit ucis, lîngă un bilețel cu inscripția „Cine rîde mai la urmă...” Nu se întîmplă așa și fratele Carlei le supraviețui tuturor alor săi, murind la peste 80 de ani. Nu, nici în privința deciziilor punitive, bietul Quasimodo nu era la înălțimea tatălui său! Ceea ce i-a făcut pe cei din familia Messi să mai continue negocierile. Însă nici rudele Carlei și nici Recuperatorul n-au avut nici un ascendent asupra mamei Celui de Al Optzecilea. Cînd, la un moment-dă, s-a decis ca pruncul să fie luat în palatul Bosci, iar Carla, dacă nu vrea să-l urmeze, să primească o rentă generoasă, putînd trăi oriunde ar vrea – soluție îmbrățișată cu entuziasm de Roberto Messi și ai săi –, cel care s-a opus a fost Al Șaptezeci și nouălea:

– Dacă mama vrea să rămînă cu copilul ei, e drept să fie despărțită de el?

– Cine o împiedică să vină și ea în Palatul Bosci?

Au trecut mai multe luni și Carla și fiul ei au rămas în casa părintească. Femeia n-a mai fost supusă nici unei presiuni din partea familiei, dar nici banii sperați n-au intrat încă. Între timp, Țipor și Yoris au continuat să frecventeze Grădinile Toscane, unde și-

au continuat lecțiile cu elevul lor. Odată la două-trei zile, mai apărea și fata cu însoțitoarele ei. Uneori și împreună cu copilul. Cum Recuperatorul plecase din nou cu treburile sale, luarea unei hotărâri definitive în privința sorții tinerei perechi s-a amînat din nou. (Mai neplăcut era că nu se știa cînd o să revină Al Șaptezeci și optulea, iar cînd o făcea, de cele mai multe ori sosea în secret, fără ca în oraș să se afle că a mai fost pentru cîteva ore, cel mult cîteva zile, la Florența.)

Încetul cu încetul, lucrurile au intrat pe vechiul lor făgaș, doar copilul fiind singura noutate în programul moștenitorului Palatului Bosci. A! A mai apărut, totuși, încă un lucru nou: oricît de discret ai fi trăit, cetatea afla și comenta ceea ce făceai, iar o veste asemenea nașterii Celui de Al Optzecilea n-a putut trece nici ea neobservată. Sigur, fiind vorba despre un eveniment legat de imperiul Recuperatorului, comentariile erau făcute cu multă prudență, însă un murmur subteran tot s-a făcut auzit: unii pretindeau că Palatul Bosci nu a recunoscut copilul, alții susțineau că familia Messi cerea un preț nerușinat pentru a pecetlui nașterea, multe mame de domnișoare de măritat sperau ca, după acest adevărat scandal, Al Șaptezeci și nouălea să mai fie disponibil, mai ales că și fetele lor puteau fi, după toate astea, mult mai ușor convinse că prințul din Palatul Bosci nu era chiar un monstru, odată ce Carla l-a acceptat, Carla care nu era cea mai frumoasă femeie din Toscana, dar în nici un caz nici cea mai urîtă nu era. Iar, pe cît situația ambiguă a Celui de Al Optzecilea se prelungea, cu atît subiectul devenea mai spumos, pînă ce lumea a uitat și de vechea prudență în legătură cu orice se referea la palatul Omului din fereastră⁹⁶.

Note:

1. Michelangelo, *Rime*, Traducere, selecție, cuvînt înainte și note de Eta Boeriu, Editura Dacia Cluj-Napoca, 1975, p. 23. În acest volum se susține că Michelangelo ar fi scris aceste versuri „probabil” în 1525 sau 1526. Narațiunea scribului a ajuns abia în anul 1499...

2. Scribul crede că printre tainele minunatei tapiserii se ascund și semnăturile a numeroși artiști care au creat în Palatul Bosci, rîndurile lăsate de ei pe mătasea lucrării constituindu-se într-o adevărată „Carte de onoare” instituită de Recuperator sau, poate, încă de Omul din fereastră. Dar aceste lucruri depășesc intențiile de cuprindere ale scribului pentru CEI O SUTĂ, ele vor face fără îndoială obiectul unei istorii de specialitate autorizate pentru fabulosul edificiu, unic în vremea sa – și nu numai –, o istorie care

încă își așteaptă exegeții.

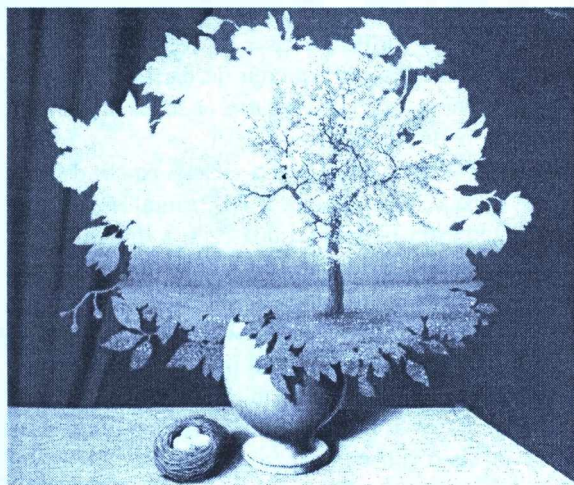
3. Cu toate cercetările sale, scribul n-a fost capabil să afle nici autorul (autorii) tapiseriei, nici data cînd a fost terminată. Convingerea sa că lucrarea ar fi fost atîrnată în acel loc înainte de a fi ajuns la forma pe care a găsit-o 500 de ani mai tîrziu în celebrul muzeu n-o poate susține cu nici un argument cert, însă altfel nu-și poate explica adăugirile evidente pe care le-a suferit lucrarea.

4. Și Sfînta Barbara a fost închisă într-un turn de către tatăl ei fiindcă n-a vrut să se căsătorească... Dar o deosebire tot a rămas: Sfînta a fost fecioară, pe cînd Carla născuse deja...

5. Lucru neobișnuit pentru acele vremuri: un copil din flori nu era socotit un intrus, din clipa în care era recunoscut de către tată. Multe personaje venite pe lume în afara căsniciei nu numai că se bucurau de aceleași drepturi ca și copiii proveniți din căsnicii, dar unele au ajuns chiar și pînă la cele mai înalte demnități laice ori ecleziastice. Nu mai departe decît Giulio, fiul natural al lui Giuliano da Medici, fratele lui Lorenzo asasinat în Conjurația Pazzi, a fost crescut cu toată dragostea de către familia Magnificului, ajungînd papă sub numele Clement al VII-lea. La fel și nepotul lui Lorenzo, Hippolyte, devenit cardinal, era fiul natural al lui Giuliano cel Tînăr, ducele de Nemours căsătorit cu mare pompă cu Filiberta de Savoia și beneficiarul unei educații excepționale...

6. Lucrurile au devenit notorii și pentru că Roberto Messi a reușit, măcar o vreme, să obțină iarăși împrumuturi în numele banilor de care va dispune fiica sa, iar *Cronica de la Florența* povestește, cu umorul ei gros, mai multe anecdote legate de această situație, adevărate scene de teatru de bilci.

Fragment din romanul CEI O SUTĂ – SECRETUL FLORENȚA, în curs de apariție.

Plagiatul, 1940, ulei pe pînză

GLOSE LA O POLEMICĂ PE SEAMA PREMIILOR LITERARE

Cristian LIVESCU

CRITICA POEZIEI

Mi-a plăcut întrutotul reacția poetului Gellu Dorian în apărarea Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu”, acordat în fiecare an de 15 ianuarie, de ziua poetului nostru național, premiu pus în discuție cel puțin neinspirat de un oficial al Uniunii Scriitorilor (v. artic. *Instituția premiului național*, în „România literară”, nr. 19/ 28 mai 2010).

„Oricum s-ar numi, un premiu își pierde din semnificație dacă este acordat cui nu i se cuvine sau cui i se cuvine foarte puțin.”
(Dorin Tudoran)

Știm că tot ce este expus determinativului *național* e de natură să irite, să producă strîmbături din nas unor spirite „subțiri”, precum Patapievic, Negrici sau Cărtărescu, deși – așa cum se întâmplă și în cazul altor națiuni europene care își respectă tradiția, fie și în familia UE – noi continuăm să credem că avem un Poet național, arhetip și reper al celorlalți mari poeți apăruiți în spațiul românesc în ultimul secol și jumătate de literatură. Dacă trimitem în derizoriu și acest premiu, menit să încununeze o carieră și un destin consumat în tărîmul scrisului poetic, dacă și cu acest lucru, construit cu greu, chiar cu sacrificii materiale, ne arătăm reținuți sau suficienți în opinie, putem închide și Uniunea, și revistele, și casele de creație; nu mai au nici un rost, dacă ele nu mai oferă argumente ale performanței în materie. Într-adevăr, Premiul „Mihai Eminescu”, inițiat imediat după revoluție de regretatul Laurențiu Ulici, nu e nici pe departe unul „zonal”, cum crede zelosul articlier (și mie mi-a sărit în ochi, la lectura articolului său, acest cuvînt strîmb, preluat de la competițiile sportive), iar punerea sa alături de Premiul „Tudor Arghezi” de la Tg. Jiu, un premiu cu o investiție și de imaginație, și financiară mult mai modestă, ține de domeniul șicanei răutăcioase.

Care să fie mobilul acestei intervenții surprinzătoare, prin efectul de minimalizare pe care și-l dorește, acum, cînd campania de alegeri în sînul Uniunii a trecut? A ajuns să plictisească în așa măsură Premiul de la Botoșani, încît trebuie inventat un altul? Sau trebuie să ne mulțumim numai cu evenimentul premiilor anuale ale Uniunii și ale asociațiilor din țară, care nu mai trebuie umbrite de alte certificări valorice? Conform noului statut al USR, se știe, au fost investite două jurii pentru premiile anuale: unul care nominalizează autori și cărți, pe genuri, și un altul care stabilește laureații, din rîndul celor selectați în „preliminari”. A fost așa o „ceacă” în toamnă, la discuția pe seama noului statut, încît nu a sărit în ochi această prevedere cel puțin bizară. Va să zică, un juriu „citește” (un fel a spune) cîteva zeci, poate sute de titluri, reține ce i se pare mai bun, după care vine un alt juriu – mai bun? mai serios? mai „determinat”? oricum mai vizibil decît primul – și hotărăște cine merită laurii. Modalitatea deține o doză bună de hilar! Așa de pildă, juriul final ar avea pe cine să dea vina, în cazul în care palmaresul va fi considerat discutabil; în timp ce juriul preliminar va putea arunca lesne ocară unor opțiuni neinspirate pe seama juriului final. În plus, cele două „filtre” instalate pe drumul spre podium nu fac decît să piardă „urma” acelor preferințe sugerate, orientate, existente întotdeauna în preajma juriilor.

Dar intervenția lui Gellu Dorian, cel ce a consumat multă energie pentru a menține, în fiecare an, nu numai datele regulamentului Premiului Național, amenințat mereu de malefice tranziții și reforme, ci și anvergura manifestărilor însoțitoare, are totodată meritul de a face un bilanț necesar al acestei „instituții”, cum o numește el pe drept cuvînt. Aflăm astfel că finanțarea proiectului a fost și este suportată în bună măsură de Primăria Botoșani și abia în ultimele cinci ediții cu „o reală contribuție” venită din partea

Uniunii Scriitorilor. Ce-ar putea să irite atunci într-o asemenea distribuție de roluri? Nu cumva faptul că premiul a fost prin asta ferit de influențe, de „vize” incomode, dînd impresia unei oarecari independențe, prin refuzul de a fi la cheremul unei singure opinii (juriul e alcătuit cu consecvență din critici literari și universitari din patru mari centre culturale – București, Iași, Cluj-Napoca și Timișoara) și „nu a cedat la nici o presiune, la nici un trafic de influență”? Iar aici nu putea fi vorba firește de presiuni ale vreunui „mogul” din interiorul scriitorimii, ci doar de interese politice obscure sau conjuncturale. Atunci de ce se intenționează – dacă e să continuăm bănuielele – expedierea în derizoriul „zonal” al ținutului care a dat țării cîteva genii certe, și insinuarea unei alte formule, „centrale”, cu o mai bună regie a disimulării, atunci cînd intervin „lucrăturile” dîmbovițene?

„De-ar fi după mine, singurul premiu ce ar trebui acordat și acceptat ar fi premiul pentru debut.” (Dorin Tudoran)

Dacă ne aplecăm mai atent asupra diagramei acestor acțiuni ce stă să împlinească două decenii, poate vom mai risipi ceva din îndoielile care îi învăluie statutul. Beneficiarii de pînă acum ai Premiului „Mihai Eminescu” au fost din generații diferite, dar ponderea o dețin „șazeciștii”, și cred că merită să enumerăm pe cei intrați în „galeria” laureților: Mihai Ursachi (1941-2004) în 1991, urmat de: Gellu Naum (1915-2001), Cezar Baltag (1937-1997), Petre Stoica (1931-2009), Ileana Mălăncioiu (1940), Ana Blandiana (1942), Ștefan Aug. Doinaș (1922-2002), Mircea Ivănescu (1931), Cezar Ivănescu (1941), Constanța Buzea (1941), Emil Brumaru (1931), Ilie Constantin (1939), Angela Marinescu (1941), Șerban Foarță (1942), Gabriela Melinescu (1942), Adrian Popescu (1947), Mircea Dinescu (1950), Cristian Simionescu (1940), Dorin Tudoran (1945), acesta din urmă premiat la ediția din 2010. Cîteva observații, la o simplă privire, se impun. Pragul anului 1951, ca an de naștere al poezilor premiați, nu a fost pînă acum niciodată depășit. Majoritatea laureților o formează poezii născuți în deceniul cinci (între 1941-1950), adică 10 la număr; doi sînt născuți înainte de 1931, iar șapte aparțin deceniului patru. Nu s-a ținut seamă de o cronologie anumită, ci numele alese pe listă au venit oarecum „pe sărite”. Cîțiva dintre aceștia sînt mari poeți, de certă rezonanță europeană: Ursachi, Naum, Blandiana, Dinescu; trei locuiesc în străinătate: Ilie

Constantin, Melinescu și Tudoran; Bîrladul, mica urbe moldavă, vine cu două nume de marcă: Cezar Ivănescu și Cristian Simionescu; cîțiva sînt și traducători eminenți de poezie europeană, dincolo de lirica lor: Petre Stoica, Mircea Ivănescu, Foarță; prima poetesă inclusă în palmares a fost Ileana Mălăncioiu, în 1995, urmată de alte patru. Nu toți premiații au fost membri fideli ai Uniunii Scriitorilor. Cîteva nume puteau fi amîinate, în favoarea altora, fără ca bilanțul să fi suferit valoric.

Să vedem însă ce nume au fost omise de la premiere (unele chiar și dintre nominalizați – și ne referim nu la autori decedați (ca Alexandru Lungu, Dan Laurențiu, Ioanid Romanescu, Ioan Alexandru, Grigore Vieru, cert nedreptățiți, sau Marin Sorescu, răsplătit cu alte numeroase premii în străinătate, încît acesta poate n-ar mai fi contat), ci la cei aflați în viață și care se bucură de o bună și foarte bună cotă valorică, avînd – în cazul unora – o receptare superioară celor preferați pînă acum, direct proporțională cu discreția: Irina Mavrodin (1929), Aurel Rău (1930), Nora Iuga (1931), Ovidiu Genaru (1934), Ion Gheorghe (1935), Gheorghe Grigurcu (1936), Constantin Abăluță (1938), Gheorghe Istrate (1940), Vasile Vlad (1941), Adrian Păunescu (1942), Dinu Flămînd (1947), Ion Mircea (1947), Cassian Maria Spiridon (1950), Liviu Ioan Stoiciu (1950), Gheorghe Iova (1950). Dintre aceștia ar trebui aleși următorii cincizece laureați, pînă să intre pe firmament generația „optzecistă”, recunoscută pentru setea ei de onoruri și fotolii ale clasicizării. Se poate ca tocmai acest schimb de ștafetă între generații poetice bine conturate să producă o luptă surdă în vederea trecerii cît mai rapide a pragului anului 1951, pentru o serie de autori care și-au pierdut răbdarea în așteptare. Pînă să se ajungă la Cărtărescu sau Coșovei, peste cîteva dintre numele enumerate mai sus, dacă este să fim corecți, nu se poate trece! Cartea dorinței de a re-coordona cu orice preț Premiul de la Botoșani aici pare să se joace...

„Eu fac diferență între mine ca persoană și cărțile mele. Premiul l-au luat cărțile. Persoana mea nu se poate schimba pentru că eu stau lîngă mine și nu mă confund cu ceva ce nu sînt eu.” (Herta Müller)

Cît privește considerarea Premiului „Mihai Eminescu” ca antecameră de ofertă românească pentru Premiul Nobel, e greu de presupus și de crezut așa ceva, cîtă vreme în afara țării juriile sînt mult mai bine

informate referitor la biografiile literare ale scriitorilor, de la noi și de aiurea, decât cele din țară, apelînd chiar la „documentarele” și arhivele serviciilor secrete, mai ales după vestita întîmplare cu morocănosul Günter Grass. Prin asemenea „verificări” credem să fi trecut și recenta laureată, Herta Müller, care și-a trăit jumătate din viață în România, acumulînd o experiență nefastă de „urmărită” și victimă a „serviciilor”, evident altele decât cele care astăzi i-au dat o.k.-ul. Ce tare trebuie să se fi amuzat, în urmă cu vreun deceniu și ceva, membrii juriului Nobel, cînd au constatat că în dreptul unei propuneri insistente venite din România se instalase, pe ecranul calculatorului, un asterisc de alarmă! Poetul respectiv abia luase „Premiul Eminescu” și făcea figură cît se poate de activă în opoziția anti-comunistă de la noi. Cred că nu trebuie să ocolim subiectul acesta, oricît de delicat: cel puțin doi dintre cei înscrisi pe firmamentul laureatilor de la Upsenia au fost informatori longevivi ai fostei Securități, semnați ca atare de presă (pînă la colegii de promoție ai lui Petru Romoșan mai este cale de urmat); s-ar putea să fi fost și alții, arhiva este încă în curs de cercetare, și sînt curios cum vor fi menționate și asemenea amănunte în „antologiile de autor” pe care le pregătesc gazdele ediției jubiliare a festivităților, cea din ianuarie 2011. În definitiv, trebuie spuse și asemenea lucruri! Cu bune, cu rele, toți sînt poeții noștri, aparținîți unei istorii literare destul de accidentate în ultimele decenii, incomparabil mai agitată decât ceea ce se întîmplă azi, cînd fiordul literelor române pare o baltă baltă ocolită de furtuni.

Această dificultate a documentării pe seama existenței obscure a autorilor de prim-plan, complicată și de contribuția unora dintre ei la revoluție și după revoluție, explică în mare măsură blocajul în care se află interesul pentru monografiile consacrate scriitorilor în viață. Un eseist respectabil, Mircea Mihăieș, observa nu de mult – în jurul acestei teme cu totul serioase – lipsa vizibilă a biografiilor scriitorilor români care au trecut de faza receptării foiletonistice, punînd-o pe seama „discrepanței gigantice între scrisul și comportamentul unor autori contemporani”. Și mai departe: „N-am să înțeleg niciodată cum un suav liricist e în viața de zi cu zi un satir respingător, ce lasă în urmă pîrîuri de bale (!) rău mirositoare, trădînd o lipsă de caracter de-a dreptul monumentală” (v. artic. „De ce nu se scriu biografii ale scriitorilor români?”, în „România literară”, nr. 27/ 11 iulie 2008). Biografiile de azi nu mai acceptă lacune de informație sau treceri

sub tăcere a unor „accidente” de caracter și nici amînarea lor, de la o „prescriere” la alta. Să nu ne închipuim că alte țări stau mai bine, din acest punct de vedere, că au scriitori ca niște îngerași coboriți cu aripi scrobite din Parnasuri eterate. Francezii au și ei destule revelații de arhivă, nu mai vorbim de nemți, unde scriitorimea estului e luată la bani mărunți și nu se știe cît și cîți rezistă, iar la ruși tăvălugul trece nemilos peste o întregă promoție brejnevistă, după ce și aceasta o trecuse prin aprige furci caudine pe cea dinaintea ei. De aceea poate cultul istoriilor literare s-a ofilit în multe culturi, în timp ce la noi unii încă se mai iluzionează cu micul „loc de veci” obținut prin vreun cărțoi gros de pagini care periodic strigă „adunarea pentru apel”.

O asemenea prudență, justificată, de abordare biografică a autorilor pune în dificultate orice inițiativă de premiere, deși se spune că valoarea operei primează. Și totuși istoria ultimelor decenii ne învață că scriitura și biografia emițătorului ei fac un corp unic și comunicant. Fiecare scriitor este un „caz” în felul său, a avut sau mai are ceva de ascuns în ceea ce-l privește. Istoria lasă cicatrice adînci pe trupul oricui intră în șuvoiul ei. Asta se întîmplă nu numai în societățile „închise”, opresive, unde chiar autoritarismul îi împarte pe creatorii intrați în viața publică în „buni” și „răi”, în „servili” și „incomози”, în „lăudători” de campanie și „sceptici” neindulgenți (vedem de altfel ce se petrece și azi, cînd cîrduri de „profitori” s-au răzlețit de „masa critică”, promițîndu-ne nu peste mulți ani să asistăm la o altă „judecată de apoi”, nu se știe cît de sîngeroasă), ci și în societățile așa-zis „deschise”, unde „operatorii” în ale artei sînt marcați de același „cadavru din dulap” ce nu le dă pace, pînă să spună singuri adevărul.

În pofida opiniilor agresive sau gingașe circulate în ultima vreme, consider că încă avem puține premii literare, fie și de recunoaștere „zonală”. Merită să se vorbească mai mult despre scriitori, indiferent de vîrste, să fie mai bine cunoscuți, cu mai multă îndrăzneală, pe scena mediatică, ocupată abuziv și obositor de politicieni și silicoane. Iar premiile, mai ales în provincie, sînt productive, aduc emulație în breaslă și în rîndul tinerilor, unde tendința celor seduși de literatură e din ce în ce mai firavă. Greul unei literaturi nu e dus de genii, ci de talentele medii, obișnuite...

AMBASADORUL INVIZIBIL

Constantin DRAM

Se poate spune, fără mari posibilități de contrazicere, că acest prim deceniu dintr-un nou mileniu (și lume) a adus cu sine o impunere a romanului în fața poeziei mai categorică decât în alte etape ale istoriei. Mai mult decât atât, nume consacrate din sfera poeziei, fără a renunța explicit la prima lor pasiune, au trecut cu frenezie în această barcă, alăturându-se unui număr relativ restrâns de autori care, cu oarece ani în urmă, cultivau ambele genuri.

Nichita Danilov e un nume care întărește cu asupra de măsură această situație. Dacă prin romane anterioare probase faptul că unul dintre poeții de primă mână poate să scrie proză de calitate, prin recentul său roman, *Ambasadorul invizibil* (Polirom, 2010) demonstrează că e greu să mai produci discuții despre romanul din ultimii ani fără a ține cont și de acest titlu. Într-un text de pe coperta a patra, generos și deloc exagerat, în același timp, Bogdan Crețu sesiza acest aspect într-o manieră plastică, marcată de sinceritatea spusei: „Sînt convinși că, de data asta, Nichita Danilov a dat lovitura, ce mai!”.

Ambasadorul invizibil e un roman al absurdului și al goliciunii existențiale care derivă din mecanismele puterii, cel mai adesea răbufnind din grotesc și din inexplicabilul vieții; e un roman al vocilor orchestrate, aidoma succesivelor și inegalelor fișnituri ale unei fîntîni arteziene de forță și frumusețe egal exprimate, existînd tocmai prin alăturarea lor într-un tot al înălțărilor și căderilor acvatice. E, apoi, un roman al povestirilor ce țin de coloana vertebrală dintotdeauna a romanului (de altfel, autorul își gîndește romanul în șase

tablouri, cu o anume relativă independență, tocmai de dragul jocului narativ, la mare cinste în strategia post-post-modernă). E, desigur, un roman al celor doi interlocutori, pe rînd croitori de discurs; e un roman în care fantasticul (de rețetă rusă, la o primă vedere) e inserat în aluatul unei crude realități, pe care doar marii scriitori pot să o reorganizeze, mai cu seamă cînd aceasta e foarte apropiată. E un roman care pornește ca o povestire ce antrenează un șir de povestiri: altfel spus, ce ar putea face doi oameni, întîlnindu-se departe și fiind marcați existențial fiecare în felul său decât să înșiruie povestiri? Povestiri prinse într-o construcție ce se întărește de la tablou la tablou, care construcție, la început, nu se poate lepăda de ușoara exhibare postmodernă (poetul Evgheni Lein, cel întîlnit în Irlanda, pe țărmul Atlanticului, îi va spune naratorului că știe că în orașul străbătut leneș de rîul Bahlui prenumele primarului este același cu al naratorului, că fostul primar a avut o misiune diplomatică în Cuba) pentru ca apoi, eliberat, descătușat parcă de eventuale angajări de convenție, ansamblul romanesc să se sudeze autarhic, într-o realizare solidă, mereu amintind de teoria lui Genette care te determină să vezi opera literară prin necesar-culturală trimitere la alte opere de dinainte, mai apoi de după apariția ei. Așa că trimiteri spre Gogol, Dostoievski, Kafka, Bulgakov (mai cu seamă într-o secvență cu totul insolită în care se discută tehnic, cinic, provocator despre desprinderea fatală a capului de restul corpului, în preambularea romanescă unică

CRITICA PROZEI

în literatură și istorie a președintelui Letinski și a consilierului său prin salonul sosiilor) sînt asumate și exemplare într-un mare concert executat de literatură în universalitatea ei.

Vorbind paratextual de șase tablouri se poate face apel și la o fragmentare a lecturii, aparent atît de necesară uzajului contemporan. Cele șase tablouri pot constitui, de altfel, și obiect de lectură distinctă, fiind de dimensiuni diferite, de intensități și arie de cuprindere la nivelul imaginarului diferite; tot așa de firesc este să le legi prin acele fire vizibile sau invizibile (precum ambasadorul titular) într-o construcție fermă și semnificantă în sine, la fel cum discuția separată despre nuvelele din *Decameronul* nu a condus nicidecum la ideea segregării unei opere ce a fost identificată drept replică exemplară la divina comedie dantescă.

Privind și înțelegînd din toate părțile un text mustind de povești, imagine, parabolă, cazuistică, retorică provocatoare și multe altele binefăcătoare actului de lectură bine controlat, supra-imaginea puterii se alimentează și alimentează constant însuși motorul romanului. O putere manipulată, dirijată, precum marionetele de către fire ce ar trebui mereu bine ascunse de ochii privitorilor neîncrezători. În romanul lui Danilov, artificiozitatea puterii într-o republică prezidențial-monarhistă (Majestatea Sa președintele Letinski Întîiul) este redată metonimic prin personajul Iaki, operator de sus, dintr-o cabină ciudată, executant al dorințelor unui președinte capricios, autarhic și necruțător într-un salon al sosiilor celor mai importanți o mie de oameni (fără unul) din istorie: „Cu toate că l-am înaintat în grad și acum ține în mîini pîrghiile puterii absolute, fiind un fel de intermediar între mine și forțele ce acționează deasupra mea – mă rog, există și acestea, iar deasupra lor, probabil altele și tot așa, la infinit –, totuși, cum să-ți zic, acest Iaki nu s-a cizelat deloc. Dacă ai avea posibilitatea să intri în cabina lui, dar tu, din păcate, nu ai cum, te-ar apuca groaza văzînd ce e acolo. Tot felul de gioarse aruncate unele peste altele grămadă, borcane, sticle goale sau pe jumătate golite, grămăjoare mai mari sau mai mici de scrum, mucuri de țigări risipite pe parchet, lenjerie intimă

aruncată pe scaune și pat: într-un cuvînt, o dezordine de-a dreptul infernală. În cabină miroase a chiștoace, a băutură proastă și a rahat. Ei bine, acesta-i Iaki. În ceea ce privește meseria, aici Iaki, cum să-ți zic, e un adevărat as. Dar cînd se îmbată strică totul. În schimb, cînd e mahmur, plăcerea lui e să se țină de șotii...”

Un roman despre putere, despre resorturile acesteia, despre neștiutele fire care îndreaptă sau strîmbă destine umane; un roman deschis și închis de două povestiri asemănătoare, în registru de imaginar șoc, greu suportabil, dincolo de limite comune, probînd chiar ideea necuprinderii vieții de către imaginar. Prima plasată într-un areal lituanian, a doua într-un mediu leton, în condițiile în care imaginarul romanului descrie volute pe un cîmp larg, ipotetic, marcat de ruso-sovietici, de vecinătăți europene nenumite expres (într-un Ev Mediu prelungit, cum sugerează istoria uneori și literatura alteori, sînt populații și geografii speciale, în detrimentul statelor cu geografie fixă), de un spirit inclusiv valaho-balcanic inconfundabil, făcînd astfel ca tema romanului să fie legată de impunerea unei lumi ce reunește o sumă particulară de lumi sub umbrela imaginii puterii și a dictaturii, alta decît cea sud-americană. Se poate astfel spune că se delimitează un nou model de roman al dictatorului (văzut la un moment dat ca o replică a lui Șiva, cu multe limbi și „buchet de mîini”, cu secretară ce are obiceiuri provocatoare și despre care se zvonește că va fi viitor prim-ministru, un dictator specific spațiului ruso-est european și balcanic. Ambele povestiri sînt „cazuri”: una vorbește despre bătrînul pescar lituanian al cărui corp înecat este năpădit de anghile, arătînd astfel, prin moarte, fiilor săi, dornici de îmbogățire, un nou mod de a prinde scumpa pradă pescărească, aspect ce va căpăta proporții nebănuite, grotești, dincolo de legi minimale ale umanității, culminînd cu dispariția morților din cimitire; a doua povestire este despre anii de foamete, cînd membrii familiilor devin hrană canibală într-o luptă cumplită pentru supraviețuire; povestea arată cum o mamă este ucisă și se transformă în hrană pentru fii ei (de remarcat propensiuni natu-

raliste neobișnuite, care fac ca asemenea secvențe să se unicizeze; la un moment dat se produce un transfer de imagine halucinant care conduce scena macabră și inumană în zona patronată de chipul Maicii Domnului).

De aici intervine un anume fel de miraculos, de deturnare a realului, adus apoi la cote multiple pe parcursul derulării romanului: „...povestea anghilelor nu se termină aici. De ce nu mă întrebii ce s-a întâmplat cu ele? Unde au ajuns? Ei, bine, de ajuns au ajuns în gîtlejul unor oameni respectabili. Și care a fost efectul? Efectul a fost unul uluitor. Se pare că bătrînul suferise de cancer la plămîni. Zilele lui erau oricum numărate. Există chiar bănuiala că bătrînul Balanzaizis și-ar fi pus capăt zilelor. Ei, bine, și aici intervine elementul miraculos, conform relatărilor apărute în presa vremii, s-a constatat că, în proporție de optzeci la sută, pacienții care sufereau de această boală s-au vindecat consumînd carnea de anghilă. În ei, suflul lui Balanzaizis prindea o nouă viață...”

Tot viață, în cod și mai macabru, mult departe de mitul maternității, dădea trupul omorît violent al mamei din povestirea finală, inversîndu-se sensuri și imagini clasicizate. De altfel, romanul neobișnuit al lui Nichita Danilov scrie, re-scrie, pre-scrie, mitizează, re-mitizează, construiește și de-construiește; pe lîngă putere, relații inter-umane, moarte și viață, comunicare pe diferite nivele (cu o predilecție remarcată pentru ideologii, pentru demontări de scenarii, pentru confesiune, pentru o despicare a firului în patru ce amintește de Marin Preda în *Delirul* sau *Cel mai iubit dintre pămînteni*).

Rețeta narativă, spuneam, este cea clasicizată în timp, cel puțin la un prim nivel. Pe malul Atlanticului, în Irlanda (iar în text statuia lui Joyce devine un reper esențial al spunerii) naratorul îl întîlnește pe depozitarul povestirilor, enigmaticul poet Evgheni Lein; spusele acestuia se împletesc după o textură subtilă dar rezistentă, construind cele șase tablouri cu aparență de autonomie; inclusiv exercițiul ritualic al spunerii este dezvoltat într-o atmosferă aparte, Lein producîndu-și spusele ca după un travaliu al facerii lumii, uneori

adormind cîteva minute și reluînd apoi o datorie acompaniată de ideea plecării neostenite: „— Păsările se pregătesc de zbor. Mîine plec și eu... Dar stai odată jos și aprinde-ți pipa aia. M-am obișnuit să-mi fumez trabucul în vecinătatea ei. E o companie bună. Și, apoi, ți-am rămas dator cu o poveste, nu-i așa? Și fără să mai aștepte vreun răspuns din partea mea, Lein începu (...)”. Așa se produc șase tablouri, dintre care ultimul este detașabil prin anvergură, unite între ele prin ritualul producerii, prin unitatea perindării povestitorului, prin meditația despre grotescul și cinismul existențial, prin relevarea unei plăceri de cînd lumea a actului narațiunii literare, aceea de a crea mereu o replică la peștera lui Platon, un altfel de Purgatoriu ce îți dă mai mult sau mai puțin de gîndit sau, cum se spune la un moment dat în text, un fel de sferă Rubik cu mai multe epoci și mai multe personaje, pe care le poți vedea și separat și într-o interacțiune continuă și productivă.

În primul tablou povestea putea fi o capcană sau un avertisment. Mai cu seamă că a doua secvență, pornind de la cazul pescarului ce se oferă anghilelor lacome pentru ca fiii săi (la fel de lacomi) să prospere, construiește în consecință, ducîndu-ne într-un oraș Odessa mai puțin cunoscut. Povestea lunecă pe aceeași coardă a interesului pentru morbidul plurisemnificat, oferind pagini splendide despre scopiți (tabloul este intitulat *Sfîrșitul androginilor*), despre un alt gen de transfer al materiei moarte care se întrupează (aici păsările mănîncă din morți precum anghilele din prima povestire), despre un negoț cu sicrie și haine într-o vreme a nesiguranței și a sărăciei; în jurul acestora se filigranează cu mare iscusință, o scenă memorabilă derulîndu-se la catafalcul înconjurat de prietene, rude, soție desigur și patronat de un personaj la fel de singular și de memorabil, mama tuturor morților, Galina, scenă care unește observația pătrunzătoare cu știința temperării morbidului, grotescului și a unui soi de umor absurd neomenesc ce avertizează, de fapt, că ființa umană este în mare pericol (morții dispar din sălașurile lor, comportamentul celor vii accentuează distanța uriașă dintre cele două lumi etc.).

Capitolul titular propune, printre altele, o adaptare sui-generis de experiență Big Brother. Cum spuneam și la început, delimitările naționale nu interesează, sîntem într-un spațiu cumva egalizat de corupție, de putere obsedant-dictatorială, de golire a simțirii curate, umane. Poetul povestitor ajunge într-un post „călduț la o ambasadă” și aici este prins în capcana continuei observațiuni, a experimentului (la un moment dat se narează dintr-una în alta, ca în Cervantes, una dintre narațiuni povestind experimentul parabolic cu șobolanii canibali, supraviețuitorul acestora încorporînd tot ce au însemnat ceilalți). La o ambasadă, descoperă sau crede că începe să descopere ceva din mecanismele puterii: există două feluri de ambasadori iar puterea reală se află la cel invizibil; ambasada trece apoi printr-un ciudat fenomen de auto-contragere, de restrîngere a activității; un personaj atrage atenția însă, un „șofer de rang superior”, răsplătit cu acest post pentru curajul său de la Revoluție.

Pauzele dintre povestirii, dincolo de ritualul aprinderii pipei și trabucului lîngă statuie, sînt marcate de imaginea zborului de cocori, de spaimele și povestirile încă nespuse ale poetului Lein. Se ajunge astfel, în următoarea secvență, la imaginea lui Alexei, un rătăcitor, un „mesager”, un construct în cod mistic dostoevskian, cu provocare spre Llosa și nu numai; i se spune chiar un „Alioșa uzat”. Pe fundalul decrepitudinii de la ambasadă, Alexei trimite scrisori mai marilor lumii, pe care îi anunță despre un sfîrșit grabnic al lumii, o Nouă Apocalipsă ce va porni, cum altfel, din America. Figură esoterică (un leit motiv al personajului, din textul următor, sună „Eu, Alexei, eram acolo...”, dîndu-i valențe de călător prin timp), călugăr sau simplu posedat mistic, cu tușe puternice care fixează complexitatea ce o dă maladivul, Alexei este identificat, devoalat, în finalul ultimei narațiuni parabolice, ca fiind al doilea fiu al mamei letone sacrificate pe rugul foametei, în parabola ce încheie romanul. Călugăr sau travestit în călugăr, Alexei moare și lasă în urmă-i un manuscris cuprinzînd următoarea secvență a romanului, *O zi din viața lui Vladimir*

Ilici. Blestemul Romanovilor. Textul atribuit lui Alexei este un altceva decît pînă aici în roman, decît în multe alte romane de oriunde. E un alt fel de a surprinde paranoia puterii, prin imaginea celui care îl înlocuise pe Dumnezeu cu Marx, care vedea nevoia construirii unui astfel de stat, cu alt fel de oameni și de structuri de mentalități. Lenin e urmașul țarilor într-un fel și mare parte din ziua descrisă și-o petrece parcurgînd jurnalul țarului, jurnal ce ar putea avea paginile otrăvite, după o faimoasă rețetă utilizată de o regină din neamul de Medici. El visează să transforme bisericile în mori de vînt, așa fel încît Rusia să devină o imensă moară roșie. Finalul de capitol, halucinatoriu, trimite spre un Lenin murmurînd că Dumnezeu e țărîna, în timp ce spațiul său este acoperit de o moară uriașă cu aripi de sînge („blestemul Romanovilor”?).

Tablourile de pînă aici făcuseră parte din primele două cărți ale romanului (*Androginii*, respectiv *Ambasadorul invizibil*). Urmează a treia parte a cărții, cea mai întinsă, avînd titlul *Sosiile și încorporînd tabloul intitulat La președinție. Letinski & Kuzin*, parte ce ar merita un amplu comentariu de sine stătător. E ultima narațiune produsă în umbra lui Joyce despre un spațiu dictatorial aparte, propunînd o ingenioasă relaționare între președinte și consilierul său, ultimul avînd șansa de a-l înlocui, la un moment dat, pe primul. Ambiția, ludicul deșănțat, lubrica secretară Vera, controlarea resorturilor vizibile și invizibile, fețele multiple, mîinile și limbile extinse și multiplicat ca într-o imagine amplificată a lui Șiva fac din personajul președinte ce dorește o republică monarhică o figură cu totul singulară, trimițînd la ceva cunoscut românilor dar re-dimensionînd apoi, într-un larg perimetru al lumii est-europene și asiatice. Președintele își inventează o sosie și apoi mai multe, eliberîndu-se astfel de povara muncii, a relaționării cu organisme și sindicate; mai mult chiar, dintr-o elementară pornire spre divertisment uriaș, caută sosii pentru figuri ilustre din contemporaneitate și din istorie. Se ajunge astfel la cea mai complexă și mai provocatoare imagine din roman, un Salon, un Muzeu nu de figuri de

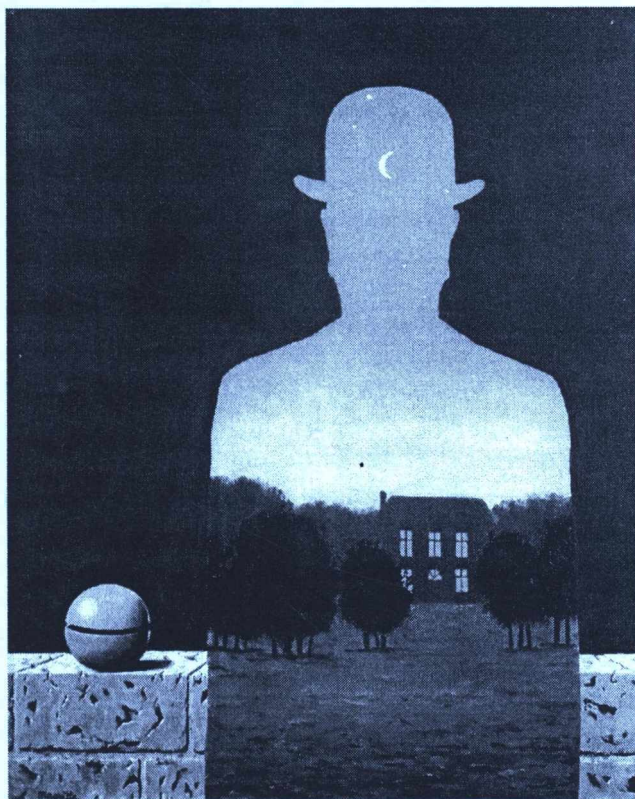
ceară, ci de personaje în carne și oase, sosii perfecte, cu imaginație și biografie asumată. E un mare și splendid amestec de parodie, de un anume fantastic, de grotesc, de aluzii și modalități de a avertiza, critica, ironiza, trimite spre ceea ce ar putea să creadă un cititor („șireturile sînt în nod marinăresc” se spune la un moment dat și, de aici, un link invizibil poate trimite spre o anume față a dictatorului). Sosiile sînt în număr de 999 (e acolo și un Nicolae Împușcatul cu consoarta sa) și reprezintă, zice povestitorul, un experiment, un happening; discuția dintre președinte și consilier (cu vagi, scurte, neimportante replici ale secundantului ce ar putea aspira kafkian să ajungă președinte) înseamnă o peregrinare prin politică, cultură, societate într-o amestecătură de epoci și timpuri, personajele din salonul sosiilor fiind pretext și suport; se spune la un moment dat că Evul Mediu e prelungit, aducînd inclusiv semne ale Antichității în comportamentul oamenilor de astăzi. Dintre sosii (șirul lor fiind impresionant și schimburile de replici la fel), se desprinde imaginea părintelui rațiunii pure adus la întruchiparea de maimuțică, un vrednic de milă, un macac, pe lîngă care arătarea de Șiva a președintelui Majestate este necruțătoare.

Ambasadorul invizibil, spune Letinski Întîiul, e chiar acel Iaki, aparent personaj de rang inferior, cel care e operator și se mișcă mereu într-o cușcă mișcînd marionetele de sub el. Parabolic, lumea sosiilor e lumea derivată, lumea imaginată, rezultatul luminării platoniciene, mai mult decît atît, însă, experimentul prezidențial tentează primordialitatea, sosiile fiind castrate spre a nu se combina între ele, păstrînd puritatea asexualității originare.

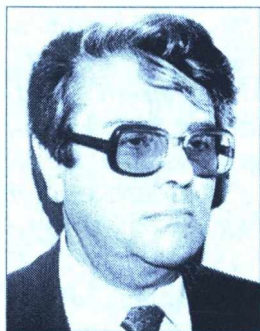
Mai mult ar trebui discutat despre acest Letinski. Spuneam că Nichita Danilov reușește astfel să ofere un model în alt cod decît cel sud-american, un roman al dictatorului într-un alt spațiu decît cel clasicizat, ocolind experiențele fundamental realist-naturaliste din ultimii ani din literatura

română, în care imagini ale comunismului și tranziției se amestecă, încă. Președintele din romanul de față știe că puterea e de două feluri, curată și necurată, vizibilă și invizibilă, conștientizează că însușirea actului puterii nu e pentru oricine („Dumnezeu și-a bătut joc de mine; mi-a dat pe mîna frîiele acestei țări”). Narațiunea din final, spusă de un Letinski obsedat de întîmplările din timpul foametei, nu face decît să arunce într-o și mai mare dilematică fondul însuși al existenței umane. Nu există bine sau/ și rău, există nenumărate întrebări și nenumărate răspunsuri, bune sau rele.

Așa că, în puține cuvinte, un foarte bun și necesar roman al literaturii române din acești ani, un roman despre viață și puterea de a trăi și a muri, despre putere, despre singurătate, despre spaimele vizibile și invizibile ale umanității, cum sînt toate romanele cu adevărat bune din marea literatură a lumii.

Fericitul donator, 1966, ulei pe pînză

„CUI PRODEST?” (I)

Dan MĂNUȚĂ

CRITICA CRITICII

Mă voi abate, oarecum, în cele ce urmează, de la tipicul acestei rubrici pentru a face o călătorie în urmă cu aproape un sfert de secol, invitându-l pe cititor să parcurgă tot o „critica criticii”, interzisă însă de cenzura acelor timpuri. Iată despre ce este vorba.

La mijlocul anului 1989, eram cercetător științific la actualul Institut de Filologie Română „Alexandru Philippide”, în sectorul de istorie literară. Am primit atunci vizita unui domn care s-a recomandat drept „Valerii Snighiri, lucrător la Editura Enciclopedică Sovietică Moldovenească de la Chișinău”. Ne-a explicat că respectiva instituție are în pregătire o nouă ediție dintr-o lucrare intitulată *Literatura și arta Moldovei* (care apăruse în 1985; vol. I, 438 p.; vol. II, 504 p.) invitându-ne pe noi, cei din sectorul de istorie literară, care scosesem, în 1979, *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, să colaborăm. Ne-a înmînat și cele două masive volume ale enciclopediei, urmînd ca, din partea românească, Universitatea „Al.I. Cuza”, pe vremea aceea forul nostru tutelar, să se pronunțe asupra colaborării. Lucrarea arăta impecabil din punct de vedere tipografic. O iconografie extrem de bogată, parțial color. Articolele priveau o gamă foarte largă de titluri, de la scriitori, artiști plastici, actori și interpreți (de muzică populară sau de operă), la specii literare, instituții artistice ș.a.m.d. Pe măsură ce le parcurgeam, apăreau însă tot mai multe nedumeriri, devenite curînd stupefacție. Lucrarea avea în vedere nu doar ceea ce se numea atunci „Republica Socialistă Sovietică Moldovenească”, ci Moldova istorică așa cum fusese aceasta înainte de 1775 și 1812. În con-

secință, includea întreaga literatură românească scrisă în spațiul dintre Prut și Carpați de-a lungul timpurilor. Numai că tuturor localităților citate și aflate în dreapta Prutului li se adăugase o specificație ciudată: „azi în R.S.R.”. Mai mult încă: din titlurile unor opere literare pomenite în lucrare fusese eliminat cuvîntul „român” („românească”), iar autorii discutați au primit, în definiție, etnonimul de „moldovan”. Și mai mult încă: erau plagiate articole întregi din *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, fără ca această lucrare să fie citată măcar o singură dată.

Revoltat de aceste fapte, și de încă multe altele, am scris articolul intitulat *Cui prodest?*, pe care l-am înmînat revistei „Convorbiri literare”, la care colaboram în mod curent. A fost inclus în sumarul unui număr din toamna lui 1989, dar interzis de cenzură. Îl public abia acum, așa cum mi-a fost înapoiat, atunci, de unul din redactori. Iată textul în cauză.

Cui prodest?

De curînd, mi-au parvenit două voluminoase tomuri dintr-o lucrare apărută nu cu mult timp în urmă la Chișinău, capitala R.S.S. Moldovenești. Se intitulează Literatura și arta Moldovei și cuprinde un impresionant număr de articole, redactate cu pricepere și profesionalitate. Pe lîngă nume (de scriitori, artiști plastici, muzicieni, arhitecți, interpreți de muzică populară și de operă, instrumentiști) sînt incluși termeni de specialitate din domeniul artelor și al literaturii.

Ne aflăm în fața unei enciclopedii specializate, dar care se adresează unui public extrem de larg, în fapt – tuturor oamenilor de cultură. Articolele sînt concepute în mod vădit unitar, după o structură bine gândită și adaptată realităților culturale din R.S.S. Moldovenească. Astfel, pe lângă termenii „acrobație”, „acrostih” sau „act”, apar alții, precum „activitate artistică de amatori”, „jocul mare”, „generalizare artistică”, „zmeu”, „idee artistică”, „icoană”, „colecție de artă” ș.a.m.d. În buna tradiție a enciclopediilor sovietice, Literatura și arta Moldovei (LAM) cuprinde în cele două tomuri peste patru mii de articole, năzuind către o epuizare a domeniilor abordate. Aș ține să subliniez foarte buna (chiar excepțională) ținută grafică și prezența numeroaselor ilustrații, care întregesc, prin fericita lor alegere, ansamblul.

Satisfacția oferită de cele observate pînă acum – satisfacție care îl cuprinde pe orice om de cultură de pretutindeni – este însă umbră de unele nedumeriri, provocate de modul în care se prezintă cîteva articole referitoare la literatura română de pînă la 1900, precum și abordarea după criterii insesizabile – cel puțin la prima vedere – a unora din realitățile noastre istorico-literare. Mărturisesc că am rămas de-a binelea siderat să citesc în această enciclopedie că, de pildă, Botoșanii sînt „azi în R.S.R.”. Formula este afît de generalizată, cînd este vorba de precizarea coordonatelor geografice ale unei localități aflate dintotdeauna pe teritoriul țării noastre, încît a devenit un automatism. „Azi în R.S.R.” se mai găsesc Voronețul, Vasluiul, Focșanii, Piatra Neamț, Gura Humorului, Romanul, Suceava, Sucevița, precum și numeroase localități rurale de pe teritoriul din dreapta Prutului și în care s-au născut scriitori români incluși în

enciclopedie. Cîteva exemple.

„Vîrnav, Teodor (1.3.1801, Florești, jud. Vaslui, azi în R.S.R.”; I, 142); „Donici, Alexandru (... – 21.1.1865, Piatra Neamț, azi în R.S.R.”; I, 139); „Dăscălescu, Dimitrie (1827-28.9.1863, Focșani, azi în R.S.R.”; I, 204); „Sucevița, mănăstirea,... monument de arhitectură din statul moldovenesc feudal, azi în R.S.R.”; II, 270); „Tăutu, Ionică (1795, Brîndești, jud. Botoșani, azi în R.S.R.”; II, 341); „Varlaam (...– mănăstirea Secu, jud. Neamț, azi în R.S.R.”; I, 124). Și exemplele ar putea continua la nesfîrșit.

Mărturisesc că, în aceste condiții, surpriza cea mare, pregătită de autorul articolului despre Ion Creangă (necunoscut, deoarece nici unul dintre articole nu este semnat, răspunderea fiind deci colectivă) nu s-a mai produs. Pentru informarea cititorilor din toată lumea, se scrie (I, 346) că Ion Creangă a murit în localitatea „Iași, azi în R.S.R.” De asemenea, vestitul monument românesc al Trei Ierarhilor, din Iași, se află tot „azi în R.S.R.” (I, 333). După cum tot „azi în R.S.R.” sînt și monumentele de la Voroneț (I, 140), de la Sucevița (I, 270), de la Dolhești Mari (I, 193) etc. etc.

În schimb, bunul și marele prieten al lui Ion Creangă, vreau să zic Eminescu, a murit la „București”, dar aici faimosul adaos lipsește. Marile enciclopedii (europene sau transatlantice) au adoptat regula de a nu mai specifica țara cînd este vorba de o capitală. Să fi preluat, aici, LAM, acest principiu sau este vorba de o regretabilă omisiune!?

Unii scriitori ar fi, conform definițiilor date de LAM, „moldoveni și români”, cu deosebire pînă la 1900. Nu doresc să mă opresc asupra unei atare etichetări. Mă voi mărgini să semnez doar unele inadvertențe, unele abateri de la ceea ce s-

ar părea că a fost o regulă. După cum citim, Constantin Dobrogeanu Gherea a fost „estetician și critic literar, militant pe tărâm politic din România” (I, 190). Ce caută, atunci, Gherea aici? Ce caută Costache Caragiali, definit limpede „actor, regizor și scriitor român” (I, 285)? Pentru ce Neculai Luchian, născut și mort la Iași, este doar „moldovan”? Ce caută în LAM „Albina românească” și „Alăuta românească”? Despre ziarul lui Asachi se susține că reprezintă „un izvor important pentru cunoașterea vieții culturale a Moldovei din prima jum. a sec. 19” (I, 24). Cum a fost posibilă această afirmație, de vreme ce publicația nu se intitulează „Albina moldovenească”?

Despre celebra operă a lui Alecu Russo Cîntarea României se afirmă că a avut, în 1855, o „versiune moldovenească” (I, 219), ceea ce nu corespunde adevărului istoric, după cum însuși titlul scrierii lui Russo o arată. Capodopera lui Russo a apărut în revista lui Kogălniceanu „România literară”, ieșită în acel an la Iași. Dar celebra publicație a marelui patriot Mihail Kogălniceanu, interzisă de cenzura țaristă, lipsește din LAM. Citim, în schimb, o afirmație cu totul încifrată: „poemul Cîntarea României este o capodoperă a literaturii moldovenești” (II, 220). Ar fi aici, care va să zică, o „contradictio in terminis”...

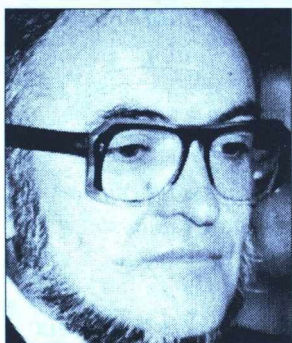
Citind posibilul articol despre „România literară” am fi aflat, probabil, lucruri instructive. Lucruri extrem de instructive am aflat spre pildă și din articolul despre Teodor Stamatî. Acest autor a scris și Pepelea sau Trădăciuni năciunare românești (Iași, 1851). În respectivul loc din LAM (I, 255), ultimul cuvînt este omis. În articolul dedicat acestui modest dar harnic om de litere nu sînt amintite lucrările care l-au impus în cultura timpului: Abețedar franțezo-românesc și Disionăraș românesc de cuvinte tehnice. Tot așa se procedează și în cazul lui Gh. Săulescu, la care se scrie doar că ar fi alcătuit „niște Tratații poetice”. Nu pentru aceste mărunțișuri este însă important Săulescu, ci pentru marile sale lucrări, Gramatica românească (1833), Despre prozodia limbei românești (1834), precum și Abețedariu

românesc(1832). De ce le omite LAM? Și de ce a fost inclusă Iulia Hasdeu, născută și moartă la București și care a scris numai franțuzește? Cum rămîne cu teoria „cosmopolitizmului”?

De ce lipsește T. Maiorescu? (Undeva citim totuși, cu strîngere de inimă, că marele nostru critic ar fi fost „fondatorul partidului conservator” și „estetician idealist” – două grave inexactități). Despre „Convorbiri literare” se scrie, iarăși, o falsitate: că ar fi promovat „arta pentru artă”. Era oare necesar ca simboluri ale marii culturi românești să fie afit de neglijent prezentate? Cum se poate afirma (I, 321) că revista „Contemporanul” ar fi apărut „prin colaborarea socialiștilor locali cu emigranți politici din Rusia”? Oare Ion, Gheorghe și Sofia Nădejde (fratele lor Theodor Speranția, al cărui nume este omis din LAM) și C. Mille sînt „emigranți politici din Rusia”?

Marele război, 1964, ulei pe pînă

POEȚI LA „CARTIER” (I) EMILIAN GALAICU-PĂUN SAU UTOPIA CĂRȚII

Adrian Dinu RACHIERU

POEZIE

Poet „de ruptură” (cf. Constantin Ciopraga) sau „poet civilizator” (zicea N. Leahu), evident, pentru spațiul basarabean, Emilian Galaicu-Păun este un reformator polivalent, aducând în peisajul transprutean un suflu nou, cultivând un lirism reflexiv-abstract și dinamitând bastionul tradiționalismului bătrânicos. Pentru Galaicu-Păun poemul este un dezinvolt „eveniment de limbaj”, încărcat cu gesturi extravagante, punând la lucru *cuvinte care vor să existe*; paradoxal, ingineria textuală, ținută sever sub control, aparține unui posedat al poeziei, desfășurând o discursivitate abruptă, tensionată, urcând în plan simbolic, conjugând febra (chiar fervoarea) experimentalistă cu pătımirea poetică (scutită însă de patetismul lamentativ) și oferind, finalmente, un *comentariu al existenței*. Confirmând, așadar, că avem de-a face cu un „arhitect al viziunii” (Al. Cistelean). Care, înainte de a impune o schimbare de paradigmă în „peisajul” lirismului transprutean prin „șocul Galaicu” (Ioan Mușlea) s-a războit (intolerant) cu mioritismul și ruralismul elegiac, quasi-folclorizant, blamînd *staza* tradiționalistă. Mai mult, spectacular și ingenios, belicos sau caritabil pe alocuri cu ai săi congeneri, el a desfășurat o vie activitate promoțională fiind, s-a spus, ca „vetrist”, *principalul agent al poeziei basarabene în România*. El denunța „prăpastia estetică”, „lada de zestre naftalinizată” (după spusele lui Eugen Lungu)

și „scutul patriotard”. Și, în numele generației (prima care nu căuta afirmarea la Moscova) vroia să impună *o altfel de poezie*, risipind, ca voce inconfundabilă, energie și încredere în dezvoltarea poeticității, afișînd un inconformism care a iritat (în pofida chipului christic) și care viza, desigur, răsturnarea ierarhiilor. Insurgent, radical, reformator, a intelectualizat actul liric (firește, nu singur) și s-a considerat exponentul optzecismului basarabean, rîvnind – pentru sine – *poemul total*. E vorba însă de „o spontaneitate de gradul doi”, observa – judicios – Gh. Grigurcu la acest „edecar al scrisului” (cf. N. Leahu). Galaicu-Păun, (n. la 22 iunie 1964, la Unchitești-Soroca), actualmente redactor-șef la editura *Cartier*, absolvise Facultatea de litere (USM, 1986) și a urmat doctorantura la Institutul moscovit „Maxim Gorki” (1989) cu o teză despre Grigore Vieru, ulterior fiind redactor la diverse publicații (*Literatura și arta*, *Sfatul țării*, *Basarabia* și, cum spuneam, *Vatra*, prin inspirată adopție ardelenască). A debutat – recunoștea – „cu stîngul”, văzînd, peste ani, în *Lumina proprie* (1986, firește, în chirilice) doar o *carte-crisalidă*. După *Abece-Dor* (1989), a „redebutat”, în 1991, cu *Levitații deasupra hăului* care marca o radicalizare a discursului, dezvoltînd o rețea de simboluri și un „vampirism” al viziunii, contrase în *Yin Time*, o „neantologie” (2004), aspirînd spre o Carte a esențelor, acea „bibliografie de aproximare” coagulînd spre *Singura Carte*. S-a spus că, tradusă în germană

de Hellmut Sciler, *Yin Time* (Pop-Verlag, 2007) ar spulbera „mitul intraductibilității” liricii lui Galaicu-Păun. Oricum, poetul, ludic și livresc, dovedind teribilism și prozaism, preluând simboluri și șabloane, crezând în atemporalitatea poeziei este un grijuliu arhitect al Cărților/ Cărții. *Cel bătut îl duce pe Cel nebătut* (1994) își dilată „spațiul cărții” în jurul Crucii, *Yin Time* crește dialectic pe axa plin/ gol, fructificând metaforele dualității, mizînd – s-a spus – pe *coincidentia oppositorum*. A mai publicat, scenarizînd, *Gesturi/ Trilogia nimicului* (1996, ca poem existențial despre teatralitate și moarte, de extracție cioraniană), *Gestuar* (2002), vorbind, între epifanie și grotesc, despre neliniștile ființei (cf. Ana Bantoș) și, ca traducător și critic literar, a semnat alte meritorii titluri dintre care, neapărat, se cuvine amintit opul *Poezia de după poezie. Ultimul deceniu* (1999). În această ipostază a desfășurat, cu vervă și inteligență analitică, un efort promoțional (generaționist, să recunoaștem) avînd drept cadru referențial literatura română. Un discurs emancipat al unui spirit polivalent, încercînd – exigent, caustic, jovial – o lectură „din interior”.

Textualist „pur-sînge” deși alte voci îl consideră un post-textualist, el dovedește fidelitate față de preceptele teoretizante (închipuind un program) și face figura unui „samurai textual” (M. Mincu), abolind orice frontieră dintre *lume* și *text*. Lumea, la Emilian Galaicu-Păun, nu poate fi decît textualizată, însetată, totuși, de transcendență. Veritabil alchimist, reciclînd, la înalt nivel „tehnic”, mari simboluri în țesătura intertextuală, el încearcă, de fapt, „gesturi” recuperatorii. Simbolistica religioasă nu îmbracă însă un ton evlavios, ceremonialitatea se împacă, hermetic, cu degradarea sacrului, marile teme (geneza, apocalipsa, răstignirea, neantul, învierea) trăiesc ambiguu în camuflajul profanului, reiterînd epopeic destinul cristic, coborînd în biografism (cu insinuarea burlescului și a grotescului), propunînd, prin

cumulul durerilor ontologice privind destinul identitar, un paralelism sfîșietor cu tragismul istoriei basarabene. Dar poezia sa poate fi suspectată și de pantomimă. Lăudata virtuozitate verbală (Sorin Alexandrescu) înseamnă și ingeniozitate ludică: sintagme de împrumut (trase în cursive), grafisme personalizate, spirit calamburistc exploatînd virtualitățile semantice, numeroasele paranteze și cratime încărcînd scenariul poetic cu „mutanți de vocabular” (N. Leahu). Aceste sprintare jocuri (să zicem: „trupul ei kaligrafic”) devin, prin exces, obositoare și fac lectura anevoioasă. În plus, zelul prestigiator, rafinementul livresc, plăcerea experimentului fac din scrisul lui Galaicu o *poezie a limbajului*, prea încrezătoare în puterea germinativă a cuvîntului. El, lector insașibil, scrie „cu tot corpul”, este un olfactiv, se încălzește prin notații jurnaliere („crește ca pe drojdii”), în fine, se vrea un performant devorat de memoria culturală, așezînd în text, la tot pasul, ermetice filtre livrești. Ne invită, altfel spus, la o preumblare prin Bibliotecă, descoperind „cărări bifurcate”, necontenite dedublări, de pildă balansul Yin/ Yang: empiric/ metafizic, ludic/ grav, profan/ sacru, cotidian/ biblic, grotesc/ epifanic, barochism/ hieratism; sau „fratele meu CainAbel”. Sau: „pînă-n inimă se bifurca/ arborele nostru genealogic/ viță de vie – viță de moarte”. Astfel de *întrepătrunderi*, slujind Metafora corporală, probează că *ființa* și *limbajul* conlucrează. Că expansivitatea epopeică a Textului, cumva eruptivă, suportă, prin esențializare, o contracție benefică, împăcînd suferința și jubilația. Că „erotismul trepidant” (cf. Radu Voinescu) cunoaște, prin „scurgerea cării” (v. *Înălțarea*) o sublimare, o transcendere, o transfigurare, implicit o transsubstanțializare a cuvintelor, nota Arcadie Suceveanu. Doar așa, în *intertext*, Emilian Galaicu-Păun, pasional-extatic și lucid, deopotrivă, cu nerv polemic dezgroapă în mitologia cotidianului acele gesturi primare, arhetipale, asigurînd „cunoașterea apriorică”.

„Totul se transformă în gesturi” – scria criticul Galaicu-Păun iar poezia sa, cercetînd ființa gestuală, încearcă a afla *calea către sine* (Povestea sinelui). Firește, o lectură de-constructivă, „neisprăvită”, fără a scăpa de angoasa livrescă, o proiecție cu „gustul sfîrșitului”. Conceptele, ne previne Emilian Galaicu-Păun, *gesticulează*, se pierde pe sine însele; așa fiind, și volumul *Gesturi* (1996), o insolită, dezinvoltă, ironică proză a gesturilor în concubinaj cu motivele poetice frecventate merge spre de-epicizare, sub tutela spiritului apocaliptic și a scepticismului dezabuzat.

Pentru Emilian Galaicu-Păun, iubind și practicînd cultismul, poezia e, totuși, „respirație”, trăire cerebralizatoare și livresc „naturalizat”, perfecțiune formală și comunicare, beneficiind, prin auto-scrutare, de diforme metacommentarii. Cu un orgoliu nedisimulat, dilatat, el mărturisește că *se simte singur*; și că poezia/proza sa oferă „ceea ce ar fi vrut să citească la alții” (negăsind, desigur!). Gestica galaiciană, troienită de elogii, suferă de *hiperintellectualism*. Acest balerin postmodern, aspirînd la o *vedere integrală* (Mircea A. Diaconu) își rescrie neconținut Cartea, avînd însă sentimentul tonic al Operei. Nu e nimic ocazional (nici măcar în temerarele experimente) și în acest lacom receptacol cu imagini, citate, precepte, forînd stratul biblic, citim, dincolo de vampirism și histrionism, ambiția (individualizantă) de a ajunge la *Poem*, „tescuind” (vorba lui N. Leahu), la limită, esențele ultime. Visînd adică la *Utopia Cărții*, greoi descifrată, plonjînd în anistorism și calamburism.

Se mai poate observa, fără efort, că Galaicu-Păun (sub brand-ul *em.g.-p.*) înoată voinicește împotriva curentului. Lăudat fără economie de o mîna de amici, neînțeles și poate chiar necitit (oricum, textele cer un lector expert), el se încapăținează să alterneze energetismul imaginativ (impetuos, eruptiv, doar părelnic spontan) cu jocurile lexicale, vădînd rafinament și

migală artizanală. Sînt poeme „lucrate”, filtrate, de un ludism controlat; totuși, arborescente, împăcînd directetea cu sublimarea, foarte atente la *semnificare*, vădînd o structură oximoronică (Al. Cistelean). Evident, nici *Arme grăitoare* (Ediția I, noiembrie 2009, editura Cartier) nu modifică datele acestui posibil *profil*. Îngrijind colecția *Rotonda*, Em. Galaicu-Păun se încredințează cititorilor. Totuși, o întrebare răutăcioasă își face loc: pentru cine scrie? Culturalul (naturalizat, contras în simbol, rezonînd inductiv) devine cultism reductiv-ostentativ, contradictoriu, perfecționist, profestat dezinvolt ca scop în sine. Autorul *Gestuarului* poate fi și lizibil (vezi splendida poemă *un metru de vodcă la cub*, cinstind „elita etilică” și memoria lui Ioan Flora). Pe ansamblu rămîne însă „unul din cei mai dificili poeți ai noștri”, cum nota Șerban Foarță, semnînd o prezentare caldă *La închiderea ediției*. Și văzînd în poetul de la Chișinău (ins longilin, spiritualizat, cristic la prima vedere) *un oximoronic* intratabil.

Dispus să-și distileze producția lirică pînă la a obține, în alambicurile atelierului său, textul esențial. Poate fi bănuît că, prin contracție, repliat în idealitate, rîvnind laconismul, poartă masca ascetismului reflexiv-abstract, fisurat însă de infiltrații melancolice (nu se vrea poetul un „caligraf de umbre”?). Totuși, gîlgîie subteran, aparent-pletoric, supravegheat, să precizăm, izvorul vitalismului, împănat cu străinisme și ruralisme, fișnînd de-a valma; adică, încercînd a împăca spectaculos rezolvările sofisticate, abundente în referințe livrești, cu răspunsurile simple, convergînd și dizolvîndu-se într-un halou simbolic, de indiscutabil, excesiv rafinament, impenetrabil (deseori) pentru bietul cititor (obișnuit). Sub un titlu orgolios, așadar (trimițînd la faimoasele *armes parlantes*), ultimul Emilian Galaicu-Păun, adunînd în op-ul amintit și texte „reciclate”, își respectă blazonul poeticesc, protejîndu-și singularitatea.

TĂRIE DE CHARACTER

Vasile SPIRIDON

PROZĂ

Așa cum în romanul rebrenian *Răscoala*, unde Ilie Rogojinaru, arendașul de la Olena, îi spune lui Grigore Iuga că nu-l cunoaște pe țăranul român, și Președintele (nume generic) din romanul *Cartea nomazilor din B.* (Editura Prut Internațional, 2010), scris de Val Butnaru, le reproșează acoliților săi la putere că nu-i cunosc pe oamenii din republica pe care cu onor o conduce. Poate că nu aș fi făcut această asemănare dacă nu aș fi observat că romancierul respectă oarecum același principiu rebrenian al sfericității, întrucât cartea sa începe și se sfârșește cu propoziția „Președintele se trezi mahmur”.

Președintele de republică de dincolo de Prut, însemnat din naștere pe frunte cu o gorbacio-viană pată neagră (a conștiinței) în formă de broască țestoasă, asemănătoare cu harta României, ne duce cu gândul la sugestia că el poate fi un... agent al durabilității structurilor statale existente, al închistării în carapacea unei anumite mentalități schizoide. Fumător pasionat, el posedă o colecție de brichete dintre care cea oferită de președintele Franței fusese pierdută în timpul unui periplu bahic. Ceea ce va constitui o grea pierdere, un adevărat dezastru național pentru poporul moldovean. De unde se vede că nu numai nasul Cleopatrei are rolul său în istorie, ci și clinchetul unei brichete scăpără-toare de conflicte.

Val Butnaru aduce în prim planul romanului bețiile crâncene și orgiile organizate în spectacole grotești. De fapt, starea de mahmureală

despre care aminteam în legătură cu Președintele îi caracterizează pe protagoniști doar după ce sărbătoresc un eveniment sau altul, cum ar fi scontatul viitor succes în exportul de vinuri. Nu este de mirare că Ziua vinului devine cea mai importantă sărbătoare națională din Republică, un fel de „Zi a porților deschise” când oricine putea bea în cele mai greu accesibile instituții de conducere ale Republicii: Președinția, Guvernul, Parlamentul.

Majoritatea personajelor, „încercînd să mențină echilibrul între orizontala podelei și linia de înclinare a paharului cu vin”, își stăpînesc dificil clătinatul între limitele verticalității, sparg margini de pahar între dinți și le scuipă în fața și pe fața cinstiților comeseni. Oameni cu fața buhăită de alcool și cu capul vîjîind, ei stau la taclale în serile lungi ale tuturor anotimpurilor și concurează acerb „la proba vitează de cincizeci de votcă”. Cît despre mîncărurile tradiționale, acestea pot fi servite și *ad-hoc*, împrăștiate pe paginile ziarului municipal de opoziție „Rebeliunea” (ziarul celor de la putere se numea, previzibil, „Stabilitatea”). La nunți se cîntă, inedit, imnul republicii și, la cerere, chiar și cel al S.U.A. ori al Uniunii Europene. Dar și mai originală este interpretarea cîntecelor naționale la diferite instrumente atît de familiare, totuși: „Nimeni nu dezlegase încă misterul muzicii lui tulburătoare, nimeni nu găsise încă răspunsul la întrebarea cum scoate el aceste melodii din sticlele de vin, șampanie sau votcă, de aceea admirau cu toții tehnica desăvîrșită a fostului consilier. Ce-i drept, nici unul dintre ei

nu pricepea nici o iotă în muzică și habar nu avea care e diferența dintre o doină săltăreacă simplă și o doină săltăreacă cu bocete șuierate în două octave, însă acest detaliu nu-i împiedica să discute aprins despre linia melodică, tehnica interpretativă și alte chestii caracteristice muzicii naționale” (p. 9). Sînt virtuți interpretative dovedite de protagonistul Anghel Rota, sau Ingeru.

Val Butnaru imaginează o Republică în care enigmaticele și alegoriile se exemplifică și se descifrează sapiențial prin recursul la paharele cu vin. Dacă strămoșii daci aduceau în scenă, pentru pilduire de vrăjmășie și unire, doi cîini și un lup, moldovenii recurg, în sprijinul demonstrării acelorași rațiuni, la trei pahare cu vin reprezentînd laturile triumphiului amoros: „Un sfert, o jumătate și trei sferturi... Eu, tu... Așadar, noi doi... Noi, două canalii... Și încă cineva... [...] Fiindcă ești o canalie ca și mine, dar poate că și mai mare... Să rezolvăm o enigmă... luă paharul în mînă și turnă vinul în cel de-al doilea. Dacă torn vinul meu în paharul tău, vom obține trei sferturi. Un sfert și o jumătate fac trei sferturi. [...] Aceeași cantitate de vin, dar într-un alt pahar. Într-un singur alt pahar. Nu găsești că e cît se poate de ciudat? [...] Și acum să turnăm vinul nostru în cel de-al treilea pahar. Trei sferturi peste trei sferturi, vîrsă încet vinul în cel de-al treilea pahar, care, peste cîteva clipe, se umple, dar continuă să toarne, chiar dacă vinul se prelingea peste margini, scurgîndu-se pe masă și formînd o băltoacă roșie pe șervețelele albe de hîrtie. Ce înseamnă asta? Vinul se varsă pe masă. De ce oare?/ «Dar e atît de simplu, ce aiurează ea?»/ – Vezi, că nu știi, jurnalist Goretzky./ – E prea mult pentru un singur pahar, spuse nemaiputînd rezista supliciu-lui./ – Uite că și tu, în sfîrșit, ai ajuns să gîndești cu capul tău, îl privi surprinsă. Nu încape, așa este. Nu are cum să încapă în același pahar vinul nostru și vinul lui!” (pp. 84–85) Dacă tot am amintit de daci, despre licantropia moldovenească se poate vorbi doar înspre sfîrșitul beției:

„Ah, ca lupii! Era un alt semnal codificat! Își încrucișară din nou mîinile pe umeri, ridicară capetele spre cer și, legănîndu-se ușor de la stînga la dreapta, începură să urle ca lupii. Așa făceau întotdeauna cînd intrau în pielea oștenilor lui Ștefan cel Mare răniți pe cîmpul de luptă. «Ca lupii» era un exercițiu obligatoriu, ca și «școala» la patinajul artistic” (p. 75).

De o beție, dar a înălțimilor (sau a tăriilor, în sens propriu), dă dovadă Raul C., lider al opoziției parlamentare și reprezentant de seamă al nesupunerii civice și politice. Acest opozant în toate este mare amator de zboruri executate la bordul aparatului Patriot, donat din partea comisiei europene de Monitorizare pentru a încuraja opoziția la regim. Poziția visată încă din copilărie, cu capul în jos și, inevitabil, cu fundul în sus, îi dădea astfel neînfricatului pilot impresia că Republica se poate răsturna, la o simplă răsucire de manetă, nu numai prin reflectarea caricaturală în retrovizorul avionului, ci și din punct de vedere politic. Din păcate, el domina doar de sus peste o Republică cu fruntarii mult prea strîmte pentru vederile sale cuprinzătoare, o Republică al cărei sol era stăpînit de rivalul său, Președintele. În asemenea condiții, nu este de mirare că a violat spațiul aerian al țării vecine și surori cu puntea din spate a avionului, cam o jumătate de metru. Această survolare a cerului Republicii după bunul plac al lui Raul C. îi provoca președintelui în exercițiu grave crize de identitate, ceea ce a dus la dezbaterile în Parlament a unei legi extrem de importante, Legea Spațiului Survolat. Numai că, la apelul nominal pentru vot, se încurcă lista parlamentarilor cu lista de autori a unei fiice de parlamentar: „Creangă! Este? Creangă Ion! Știe cineva dacă este domnul Ion? Nu-i? Bine, mergem mai departe. Alecsandri Vasile? Domnule Vasile, sînteți în sală? Nu-i? Păi, așa nu se poate, domnilor! Fraților, poporul așteaptă legi înțelepte, iar noi lipsim de la ședințe! Nu ne șade bine, domnilor!” (p. 128).

De asemenea, Val Butnaru pune pe rol sim-

ulacre de proces, fără martori și fără avocați, neuitînd să atingă moravurile vieții parlamentare, intrigile politice, compromisurile și șantajul sexual cu ajutorul „filmulețelor”. Unii cetățeni se fac vinovați de sfidarea decretului în legătură cu schimbarea drapelului național și cu tulburarea liniștii publice. Și, nu în ultimul rînd, romancierul pune în evidență loialitatea subalternilor, care este verificată de superiori prin darea celor mai absurde și stupide însărcinări.

Proasta creștere și manierele grobiene din lumea artistică sînt punctate în Cartea nomazilor din B. prin lansări de carte pline de vorbe convenționale și cu participanți care nu vor citi niciodată respectivele apariții editoriale. Bunăoară, Platon Kimir lucra la un roman cu titlu cacofonic, „Republica cu îngeri”, urmat, desigur, de „Republica cu alți îngeri”, dedicat oamenilor buni și harnici de pe acest pămînt binecuvîntat și sfințit cu vin. Oameni cărora, vedem din trama epică imaginată de Val Butnaru, le place să trăiască în pace și armonie, în ciuda sporadicelor conflicte, să le spunem conjugale: „După ce au intrat îmbrățișați în casă și au băut restul votcii, gustînd din slănina tăiată felii de Vera, după ce au golit o altă sticlă și au ras strachina cu murături, Mașa găsi de cuviință să revină la subiectul abordat mai devreme de Vera./ – Și de cînd, mă rog, duminica e ziua cînd îl împărțim pe Anghel?/ – Așa a fost întotdeauna!/ – Întotdeauna? se zburli Mașa./ – Întotdeauna! M-am săturat să tot vorbim despre asta!/ – Da' tu încearcă să-mi explici fără grabă.../ – Bine, fu de acord Vera... Luni e ziua ta să faci mîncare, iar eu – să mi-o trag cu Anghel. Așa e?/ – Să zicem.../ – Cum, adică, «să zicem»? Ce să mai zici? Iară cauți nod în papură? Pe urmă... Marți, eu – mîncarea, tu – futaiul; miercuri, eu – masa, tu – patul; joi, eu – dragostea, tu – de-ale gurii; vineri, eu – mîncarea, tu – futaiul; sîmbătă, eu – cu Anghel, tu – cu gospodăria. Iar duminica trebuie s-o împărțim, altfel

nu iese numărătoarea. E așa sau nu-i așa?/ Mașa căzu adînc pe gînduri și, după niște calcule aritmetice simple făcute cu creionul pe o foaie de hîrtie, căzu de acord cu Vera./ – Ai dreptate, așa este./ – Duminica e zi liberă! strigă bărbatul enervat la culme și cînd Mașa l-a întrebat cu răutate de cînd duminica e zi liberă, se pierdu cu firea, vru să spună că merită puțină liniște și respect măcar duminica, dar, văzîndu-le mutrele hlizite, trînti pe negîndite: întotdeauna a fost așa, de la bun început!” (pp. 115-116).

Romanul *Cartea nomazilor din B.* este construit pe o canava realist comică, cu inserții fantastice care ar merita o altă discuție (semnalează aici doar prezența fantasmatică a unei pocitanii, Călugărul, și a unei magice Porți de trecere „dincolo”). Citim o carte scrisă inteligent, cu vervă și umor de foarte bună calitate, dar străbătută și de o undă de tragism. Val Butnaru încearcă să se situeze pe granița fluctuantă a certitudinilor existente în Republica Moldova, în dorința de a împăca trecutul și prezentul. „În ziua de azi, părinții au devenit niște păsări migratoare care ne-au părăsit în cuiburi străine”, sună o frază rostită în cuprinsul romanului de un personaj oarecare.

AUTENTICITATEA INTERBELICĂ. ADEVĂR ȘI CONVENȚIE

Daniela PETROȘEL

CRITICĂ, ESEU

Literatura interbelică nu renunță ușor la statutul ei de perioadă privilegiată, chiar dacă după 1989 nu s-au scris multe sinteze care să-i pună într-adevăr în valoare profilul. Și dacă studiile dedicate unui singur autor încă produc mutații interpretative, puțini sînt criticii care, încercîndu-și condeiul pe mai mult de doi autori din ilustra galerie interbelică, reușesc să evite onorabil strivitoarea bibliografie anterioară. O încercare curajoasă în acest sens face Diana Vrabie, în cartea *Cunoaștere și autenticitate. (Drama cunoașterii și tentația autenticității în literatura românească interbelică)*, apărută în 2008, la Editura Augusta. Autoarea atacă două concepte grele, decisive în contextul modernității interbelice, aplicîndu-le unei liste de autori exemplari precum Mircea Eliade, Anton Holban, Camil Petrescu sau Mihail Sebastian. Structura cărții se supune coerenței demonstrative: detalierea tipologiei autenticității, urmată de incursiuni în universurile autorilor discutați.

Dificultatea definirii unui concept așa de alunecos, cum este *autenticitatea*, se simte chiar de la primele pagini, unde trei citate din Mircea Eliade, Eugen Ionescu și Camil Petrescu sintetizează deja cîteva dintre posibilele ramificații semantice ale termenului. Bibliografia extrem de vastă pe această temă și fluiditatea conceptului fac aproape imposibilă închiderea acestui teritoriu într-o rețea de definiții mulțumitoare. De altfel, autoarea este cea care simte cel mai bine dificultatea temei, recunoscînd cu onestitate: „cu întreprinderea pe care ne-o propunem nu avem orgoliu de a reforma modul în care a fost receptat de critica literară conceptul de *autenticitate*, ci ne revendicăm cu modestie doar intenția de a reda cîteva dintre cele mai pertinente puncte de vedere în această problemă, propunînd cîteva reevaluări și interpretări noi, ce se doresc o întregire a faptelor deja semnalate”. Și aproape pe tot parcursul cărții, autoarea rămîne fidelă, poate chiar prea fidelă, acestui deziderat. Căci sînt prezente, iar

acest lucru nu se vrea a fi o acuză, toate ingredientele pe care le și așteptăm de la o astfel de temă: inventarierea accepțiunilor pe care le-a primit *autenticitatea* în lunga sa istorie – și numai prezentarea lapidară a sensurilor ocupă cam o pagină –, relația cu autenticismul, cu sinceritatea sau cu realismul, ambiguitatea literaturii autobiografice, statutul jurnalului și al reportajului, apoi, particularizînd pe literatura română interbelică, modul în care modelul Nae Ionescu a marcat o generație, unitatea sau idiosincraziile din interiorul acestei grupări etc.

Dată fiind vastitatea informațiilor, e și normal ca problematizarea să cedeze teren în fața enumerării. Și totuși, într-un capitol precum *Convenția autenticității*, autoarea discută imposibilitatea *autenticității* de a se elibera de mult hulita artificialitate, demonstrînd că, deși respinge convenția, literatura autenticității sfîrșește prin a fi ea însăși convenție; căci, de vreme ce „este imposibilă stabilirea obiectivă a gradului de autenticitate”, rămînem tot pe teritoriul jocurilor ficționale, chiar dacă ele, pentru divertisment, îmbracă temporar masca autenticității. Există însă anumite mărci care contribuie la realizarea iluziei autenticității: *autentificarea spațiului și timpului, mărturiile contemporanilor, actele oficiale, interviurile, corespondența* etc. Și peste acestea însă, în pofida obiectivității lor constitutive, plutește amenințarea subiectivității, a literaturizării lor involuntare. Astfel încît autenticitatea sfîrșește prin a fi un alt construct artificial. Pentru că, dacă ar fi să ignorăm în mod deliberat o bună parte din literatura critică a conceptului, am putea spune că o discuție despre *autenticitatea* literaturii este o reușită glumă metaliterară; o perfidă dedublare a demonului literar care încearcă să vadă pînă unde merge apetența pentru înscenare. A căuta autenticitatea faptului literar în altă parte decît în zona convențiilor literare înseamnă a sacrifica textul pe altarul realității și a afirma primatul celei din urmă; cît de inutilă este decodarea textului în căutarea adevărului-adevărat, a experienței personale netrucate ficțional o demonstrează și unele

studii pe opera lui Ioan Holban, unde experiențele erotice personale ale autorului sînt raportate la metamorfozele lor literare. Căci există și o față întunecată a autenticității, asupra căreia ne atrăgea atenția Adrian Marino: „arta cere, fără îndoială, autenticitate, dar excesul de autenticitate riscă s-o distrugă”.

Autoarea cărții pleacă de la cele trei straturi semantice ale autenticității, identificate de Adrian Marino în *Dictionar de idei literare, etic, obiectiv și filosofic*, cărora le adaugă o a patra dimensiune, cea *politică*. Lista definițiilor e lungă, selectăm cîteva doar spre a surprinde vastitatea teritoriului: confesiune neliteraturizată, similaritate între creație și experiență, trăire subiectivă, fidelitate față de sine, onestitate interioară, exactitate documentară etc. La fel de lungă este și seria termenilor ce se opun autenticității: literatură, cultură, academism, originalitate, artificiu, stil, retorică etc. Chiar dacă miza cărții o constituie obsesia pentru autenticitate a perioadei interbelice, delimitarea teoretică a conceptului o poartă pe autoare prin variate epoci ale literaturii universale și românești, de aici și dimensiunile extinse ale cărții. Sînt discutate astfel accepțiunile termenului în perioada realismului, a modernismului și a postmodernismului, cu toată seria de schimbări de factură filosofică și estetică. Mergînd pe filiera autenticității în literatură, autoarea analizează implicațiile acesteia în Noul roman francez sau în optzecismul românesc, lansînd, implicit, ipoteze legate de schimbarea concepțiilor literare. Interesantă în acest context este analiza comparativă făcută *autenticității* în literatura modernă și în cea postmodernă. Pentru scriitorii interbelici autenticitatea era o alegere cu iz existențialist, viza debarasarea de artificialitatea literaturii și își propunea aducerea în prim plan a experienței personale. În schimb, pentru mulți dintre scriitorii postbelici, trăitori într-un spațiu al ingineriilor textuale, autenticitatea devine un elaborat construct metafictional, iar biografia auctorială și ancorarea în realitate nu sînt felii de viață, ci bucăți de literatură. Inocența interbelicilor care-și sondau profunzimile spre a descoperi semnificativul e înlocuită de conștiința imposibilității de a te sustrage tiraniei textului. Astfel, autenticitatea parcurge distanța de la viață la text, de la un eu conștient că poate închide lumea într-o reprezentare ce este, în cele din urmă, a sinelui, la un eu textual, pentru care lumea nu mai contează decît ca prelungire a unui text infinit. De fapt, care dintre cele două atitudini o fi mai orgolioasă? Ce rămîne însă este relativitatea absolută a acestui concept, o relativitate care nu ține de mutațiile estetice, ci chiar de imposibilitatea cuantificării rapor-

turilor dintre literatură și viață, dintre subiectiv și obiectiv, dintre Eu și Altul.

Întrînd în operele autorilor selectați, Diana Vrabie se confruntă din nou cu vastitatea materialului existent: jurnalele de creație, mărturiile autorilor și ale contemporanilor, textele literare propriu-zise, filiațiile literatură-realitate, dar și abundenta bibliografie critică. Simpla identificare a atributelor autenticității la acești autori devine o provocare, de vreme ce avem de-a face cu o generație care meditează în permanență la practica scriiturii, la necesitatea înnoirii arsenalului literar. Mizînd pe experiența subiectivă, pe situații construite după tiparul existenței reale, Anton Holban cultivă un tip de autenticitate gidian, sinonim cu, ne spune autoarea, înregistrarea „tensiunilor emoționale în chiar momentul producerii lor”. Procesul presupune o selecție a evenimentelor de maximă intensitate psihologică, iar „retrăirea momentului de transcriere a evenimentului pare mai importantă decît trăirea propriu-zisă”. Evidentă aici este sacrificarea subiectivității care, tocmai pentru că este proclamată drept principiu suprem, este excesiv de literaturizată și aproape că nu mai este subiectivitate. Pentru Mihail Sebastian, în schimb, *autenticitatea* se opune gidismului, acesta din urmă comunicînd doar idei, nu și sentimente. De aceea, faimosul său *Jurnal* este „o colecție de jurnale”, însumînd cel puțin trei mari direcții: jurnal intim, jurnal de creație și jurnal intelectual-politic. Pentru Eliade autenticitatea presupune exprimarea *concretului*, fiind și o formă de evadare din fața schemelor abstracte; ierarhizînd romanele eliadești în funcție de elementul autenticist, profesoara de la Universitatea din Bălți trece în revistă treptata abandonare a autobiograficului prin intruziunea ficționalului. Pentru autorul eseului *Doctrina substanței*, „autenticitatea se identifică cu adevărul”, condiționată fiind de prezența substanțialității și de contactul cu realitatea concretă.

Lucrarea Diane Vrabie despre valențele autenticității în literatura interbelică este un studiu extrem de documentat, care surprinde cu implicare articulările acestui concept literar esențial. Și poate cea mai plastică descriere a autenticității, dar mai ales a eșecului ei, o realizează Eugen Ionescu, într-un fragment nu întîmplător selectat drept motto al cărții: „Ca să fii autentic, trebuie să mă cunosc; dar sînt mințit asupra mea de mine însumi și, în momentul cînd cred că m-am apropiat de mine, îmi scap mie însumi, fata morgana, și mă aflu în fața unei substituiri grosolane; vreau să mă exprim și nu pot să exprim decît pe acest «eu» substituit; și nu am decît autenticitatea unui eu inautentic”.

MISTERII, ILUMINĂRI ȘI NOI FALII

Emanuela ILIE

HIEROGLIFELE POETILOR

Între puținii scriitori moldavi de astăzi care se pot lăuda (și) cu recunoașterea personalității lor științifice, Liviu Pendefunda este un „caz” fericit. Șef de clinică neurologică, cercetător ale cărui rezultate în domeniu sînt încununate cu premii și distincții naționale și internaționale de invidiat (numai în ultimii patru ani, bunăoară, a participat cu lucrări științifice substanțiale la numeroase congrese medicale desfășurate în Paris, Brno, Garmish Partenkirchen, Boston, Singapore, Chișinău etc., a fost recompensat cu *The Da Vinci Diamond* și *The Arhmedes Award* de către International Biographical Centre, Cambridge, în fine, a primit *Lifetime Achievement Award Excellence in Neurology* al United Cultural Convention, din SUA), Liviu Pendefunda este de bună seamă un spirit cu o certă vocație transdisciplinară. Suprema lui țință vizează nu atît descoperirea unui liant între știință, cultură și religie, cît a metodologiei care să le depășească și să le unifice întru Spirit. De acest ideal basarabnicoleșcian nu este străină nici opera poetică a medicului neurolog ieșean, antologată, la finele anului ce tocmai a trecut, în colecția „Ediții critice” de la Princeps Edit, sub titlul *Ros lucis. Opera poetică. Prefață de Ioan Holban. Postfață de Daniel Corbu. Antologie de poeme și selecție de texte critice de Liviu Pendefunda*. Căci, de la volumul de debut, *Sideralia*, din 1979 și pînă la antologia sus-citată, toate cărțile de poezie ale lui Liviu Pendefunda par consacrate acestui efort continuu de transgresare a granițelor dintre discipline și de valorizare a aceluși *Unu* în și dincolo de *multiplu*. Stihuri generos risipite prin volume precum *Farmacii astrale* (1981), *Astrul cojilor de ou* (1982), *Tihna Scoicilor – Mnemoclastele poeziei* (1984), *Cabinetul Doctorului Apollo* (1986), *Mișcarea cerească* (1993) sau *Vrăjitorii Marelui Vid/ Magicians of the*

Emptiness (1997), *Rondeluri și Ovoide* (2005), pentru a nu mai vorbi de seria substanțială de *Falii* (începută în 1983 și neîncheiată, încă, astăzi) plasează în centrifuga semantică a textelor aceeași obsesie fecundă în plan creator: anularea hotarului intermundic, grație unui proces hiperlucid de investigare a semnelor celeilalte ordini, a hieroglifelor inscripționate într-un real înnobilit nu numai pentru inițiați.

Subsecvent acestui adevărat crez poetic, ultimul volum de versuri al poetului, *Poema monadelor și a trupului – Falii 8* (Editura Timpul, Iași, 2010), instaurază viziunile fulgurante ale ființei, perpetuu călătoare în trans-realitate. Saturată de simboluri alchimice (pasărea lui Hermes, „focul din volucru”, sămînța metalelor, oglinda din fîntînă, Graalul), inervată de citate din maeștrii misticii (Paracelsus, Artephius, Lapidus), cartea ar trebui așezată sub semnul tutelar al multiformului Hermes. La Hermes Arcadianul, supranumit uneori și Psychopompos, mesagerul zeilor, călătorul, călăuzitorul către Hades și paznicul sacru al drumurilor și căilor de acces, trimite în special tensiunea dintre jos și sus, dintre terestru și transcendent, dintre materie și spirit. Ca și în precedentele căi spre relevarea adevărului suprem în nuntirile cosmogonice sau pur ideatice, Liviu Pendefunda se erijează într-un *homo viator*, eternul călător și mesager intermundic, prin care se dă relief tentației unificării. De Hermes Trismegistus, zeul sapiențial, cu attribute profetice, astrologice și didactice, inventatorul vorbirii articulate și ocrotitorul scrisului, apologetul cosmografiei și al riturilor sacrificiale, în fine, zeul cunoașterii secretelor divine, singurul capabil de a le reproduce, sintetic și hermetic, în cărțile inițiatice sacre, amintește cumului sugestiv de trimiteri directe ori aluzive la oracular și alchimic. Spre deliciul cititorilor rafinați, degustători de intertextualitate savantă, *Faliile 8* abundă în referințe mitologice (Osiris, Urania, Cronos, Zeus, Apollo sau, desigur, Mercur, adică Hermes) și citate latinești

prin care sînt esențializate treptele, mijloacele sau principiile transformării alchimice (*solve et coagula, ora et labora, albedo, nigredo, rubificatio*). Adică, pentru neinițiații în tainele ezoterice: reducerea individului la stadiul primar al materiei, calcinarea (operație avînd drept corespondent cromatic negrul), urmată de putrefacție; purificarea subiectului, dizolvarea lui pînă la ființa universală (reprezentată de culoarea albă); distilarea urmată de conjugare, coexistența contrariilor (simbolizată de culoarea roșie), în fine, sublimarea, plenitudinea ființei, devenită căldură și lumină pură (operația ultimă, avînd drept analogon soarele, așadar culoarea aurului). Alambicata permutare a elementelor structurale ale cărții, oglindită și în cuprins, denotă o similară preocupare pentru substanțializarea unor simboluri mai puțin accesibile: prima secțiune propriu-zisă, „Soarele Trandafirului”, este notată cu cifra 6 (corespondentul solar în alchimie), cea de-a doua, „Misterele lui Sin”, este notată cu cifra 9 (asociată în alchimie Lunii ca oglindă a timpului și simbol al perfecțiunii), cea de-a treia, „Hermes printre zodii”, cu 8 (corespondentul lui Mercur/Hermes, intermediarul dintre mintea umană și absolutul solar) etc. etc. Încă o dată, s-ar spune, poezia lui Liviu Pendefunda este investită cu aceleași atribute ca însuși Athanorul: *Poema monadelor și a trupului* apare, altfel spus, ca o adevărată matrice a transmutațiilor fizice, psihice, spiritual-mistice.

Ritualurile alchimice detaliate în poeme precum *Moartea simbolică*, *Proba focului*, *Albedo sau începutul creației* camuflează, prin urmare, călătorii – în sens pur spiritual, nu geografic. Repere ale spațialității există, nu-i vorbă, în toate poemele din carte. Interfața textelor scrise de Liviu Pendefunda este asigurată, ca întotdeauna, de picturalitate; deși oraculară, încărcată de certitudinile existenței lumii *de dincolo*, poezia *Faliilor 8* nu rămîne totuși indiferentă față de superbia lumii *de dincoace*. Din această perspectivă, poemele ar putea fi numite *ale privirii* sau *ale ochiului*. Dintre dovezile care ar atesta încadrarea în această tipologie textuală, să amintim, bunăoară, emergența simbolurilor vitalității cosmice (detaliile din *Razele Uraniei* trimit chiar direct la elementele primordialității: *Poem carmenin de aer*, *Poem carmenin de foc*, *Poem carmenin de pămînt*, *Poem carmenin de apă*), plurivalența registrului cromatic, subsumată necesității de a transgresa *Limanul de curcubeu*, sau obsesia luminozității, a solarului care justifică tendințele ascensionale ale umanului și, în genere, ale *bios-ului* (ca să nu mai vorbim despre interesantul complement

propriu-zis pictural al cărții, sugestiv ilustrate cu lucrări de grafică și pictură realizate chiar de autor în deceniul opt al secolului trecut). Percepția, acuitatea vizuală deosebită, fie ea și una dublată de un deosebit simț al picturalității, nu înseamnă însă în mod obligatoriu deplasarea în spațiu. La fel cum referirea peritextuală la trup (*Poema monadelor și a trupului*) este oarecum înșelătoare. Pentru că, la fel ca și orficii (*orjikoî*) animați de poetul Onomatokrites, adepții fanatici ai doctrinei conform căreia raportul dintre spirit și corp este unul de tip particulă divină – închisoarea ei carnală, autorul cărții de față pare doar că zăbovește îndelung asupra trupului. Corporalitatea avută în vedere de Liviu Pendefunda este, firește, una la fel de ambiguă ca și alchimia însăși: nu corpul în sens biologic, ci „trupul de vise” (fără o legătură aparentă cu „trupul sufletesc” al romancierii interbelice) îl interesează pe autorul cu o imaginație nutrită în egală măsură din pathosul romantic și cosmodernitatea noului mileniu. Îmi pare, acest „trup de vise” aproape materializat în *Poema monadelor și a trupului*, mai degrabă apropiat de ceea ce Ignățiu de Loyola a numit „spațiul-timp” al vieții interioare. Deplasării în spațiu îi este preferată, prin urmare, deplasarea în timpul interior. Deloc întâmplător, un poem numit chiar *Xanthosis în oglinda timpului* mută accentul de pe transformarea fiziologică pe cea spirituală și de pe axul orizontal al căutării erotice pe cel vertical, al inițierii în sine. Încă un fel de a spune că autorul este conștient că întotdeauna mișcarea anabasică este necesarmente dublată de cea katabasică. Pentru că doar amîndouă fac posibilă con-sacrarea, adică, în termenii poetului, „puterea de a divină”, *Împlinirea tainei*.

Departate de a fi o poezie a descriptivului pur, poezia lui Liviu Pendefunda își arată astfel o față complementară, preeminent gnoseologică. Tema vanității, obsesiva asumare a lumii ca labirint, poemul ca reflex specular (în fapt, certitudinea ogîndirii multiple: a eului poetic într-un sine pluri-stratificat, a exteriorității feminine în propria identitate, a acesteia din urmă în alteritatea radicală etc.), interogația ontologică, obsesiva recuperare a „lăuntrului ritual” sînt topoî ce desemnează fără greș o poetică a intens-reflexivului. Tensiunea care o alimentează constant rămîne însă cea creată între coborîrea purificatoare și ascensiunea revelatorie. Să nu uităm că, în definitiv, în cerul divinității, admirabil intuit și descris de un Pseudo-Dionisie Areopagitul în *Ierarhia celestă*, nu poți ajunge decît prin adîncirea în sine.

UN ROMAN IMPERFECT CARE SE REȚINE

Șerban AXINTE

Vreau să precizez din capul locului că *Măcel în Georgia* (Polirom, 2008) de Dumitru Crudu e un roman puternic, ingenios structurat și bine scris (în paradigma anticalofiliei însă). Reprezintă o încercare meritorie de reliefare a unor aspecte mai puțin literaturizate la noi. „Intensivitatea vieții” e o miză a scrierii. În acest scop, autorul recurge la un instrumentar specific sieși de mijloace expresive (A se vedea în primul rând scrierile dramatice ale autorului, cum ar fi piesa *Oameni ai nimănui*). „Decupajele de viață” sînt restituite în text printr-o serie de artificii relativ bine controlate. E adevărat, hiperrealismul lui Dumitru Crudu cade uneori victima unor exagerări. Ele au fost remarcate de unii recenzenți. Aici trebuie nuanțat puțin. După părerea mea, exagerările se organizează cumva într-o anumită poetică. Nu prea le-aș considera pe toate simple scăpări. Sau, mai bine zis, nu cred că surplusul existent e atât de nociv încît să conducă spre anihilarea meritelor evidente ale scrierii. Da, imaginarul lui Dumitru Crudu e asediat de un univers uman contradictoriu, haotic și contondent. Și scrierea preia destul din amprenta realității căreia i se subordonează. Autorul aduce în cartea sa o lume particulară, originală. Plurilingvismul și amestecul mentalităților, discrepanțele existente între anumite medii (toate reprezentate foarte bine), ființele umane scindate, ucise moral, o societate în care coexistă în dezechilibru aspecte antinomice, toate acestea transmit cititorului o puternică senzație de dezrădăcinare, de lipsă de continuitate și de armonie în ceea ce privește ființa umană. „Fractura” e cuvîntul cheie (și știm foarte bine de

ce). Scindarea lăuntrică naște monștrii ei zeloși și ubicui. Rămîne ceva stabil, ceva care să evolueze organic și să se supună principiului coerenței? Da, fuga. Toți eroii romanului fug de ceva și de undeva. Fug de mîncîncă pămîntul. Aș putea lua pe rînd toți protagoniștii și aș putea demonstra că nici unul dintre ei nu reușește să evite fuga. Nu voi face însă asta. Dar voi vorbi despre cîteva tipuri de fugă. Fuga din propria viață („revoltătoare și slută”, ca să-l citez pe Daniel Bănulescu). Personajele se decompensează. Evadează în alcool și în sex. Mult alcool, mult sex. Foarte mult. Fuga de propriile neputințe, de propriile slăbiciuni. Eroii își croiesc aparențe antisociale. Emblematic în acest sens sînt scenele referitoare la capcana în care unul dintre personaje cade cu bună știință. Capcana plagiatului foarte ușor de deconspirat: „știam că poezia aia fusese publicată, deoarece, cu doar cîteva minute înainte de a apărea colegul meu, răsfoisem și eu revista cu pricina. Dar de ce m-am lăsat dus cu zăhărelul? Ca să nimeresc într-o situație extremă, fiindcă doar trecînd prin situații-limită poți deveni un scriitor bun. Adică eu singur înscenasem totul ca să provoc o ură generalizată împotriva mea pentru... a scrie mai bine, căci, sînt siguri, la fel ca și Henri Michaux, Dan Sociu sau Ginsberg, că numai cînd ești grav bolnav sau cînd dă peste tine o mare belea poți scrie bine, altfel nu ai nici o șansă”.

Fuga de modelul impus. De modelul parental, de modelul de reușită socială (colaborarea cu serviciile secrete, de pildă), de modelul resimțit ca o povară grea și chinuitoare. Mă refer la un anumit tip de programare mentală cu care individul nu

are cum să rămână în armonie. De aici, dezordinea lăuntrică și expresia ei violentă în raport cu exterioritatea. Unul dintre protagoniști nu poate face amor cu nici o femeie (cu excepția Georgianeii) pentru că toate i se par izbitor de asemănătoare cu mama lui.

Foarte bine reprezentată în roman e lumea literară basarabeană. În culori nu tocmai favorabile. Dar doza de umor strecurată cu abilitate dezamorsează tensiunile și atenuează puțin din gravitatea situațiilor expuse. Cel puțin uneori. La acest capitol există pagini antologice, în care absurdul și derizoriul merg mână în mână, fără a se incomoda reciproc.

Momentul istoric restituit prin roman e legat de lumea basarabeană și georgiană surprinsă cu puțin timp înainte de destrămarea Uniunii Sovietice. Toate tensiunile sociale sînt bine reprezentate în scriere. Cu toate exagerările amintite, exagerări explicabile și prin criza identitară ce e vizibilă la unul dintre palierele cărții. De fapt, Dumitru Crudu nu pierde nici o clipă din vedere această criză și, mai ales, efectele ei, doar că, de multe ori așează altceva în prim-plan. Un prin plan care reorganizează ceea ce la un moment dat pare a fi destinat subsidiarului. Să mă explic. Așadar, tema centrală a romanului e *fuga*. Dar accentul cade pe *măcel*, adică pe dezordinea contondentă și acaparatoare. Se pare că autorul a ezitat serios înainte de a se decide ce să scoată mai mult în evidență. Spun asta pentru că prima variantă de titlu anunțată de către editură a fost *Fuga din Caucaz*.

O fațetă interesantă a romanului, e legată, după părerea mea, de ideea vindecării vieții prin scris. Printr-un scris absolut sincer, necenzurat de toate problemele legate de ideea publicării. Scrisul nu mai este o formă de proiecție personală, de management al imaginii proprii. Scrisul e o formă de supraviețuire, o formă de reșezare a lucrurilor în făgașul lor firesc: „Scriam, în pofida faptului că nimeni nu-mi mai dădea nici o șansă și nimeni nu avea nevoie de scrisul meu. Scriam pentru a nu înnebuni și pentru a mă apăra de ceea ce se întâmpla în jurul meu. Scriam cu înverșunare, scriam cu îndrăzneală, scriam cu ochii

injectați. Scriam sperînd că lucrurile nu sînt bătute în cuie pentru veșnicie. Am întors foaia și am continuat să scriu, ignorînd faptul că ograda blocului era săgetată de flăcările exploziilor și că spre ferestre se lățiseră niște nori de fum negri și apăsători. Scriam fără să mai știu unde mă aflu și cine sînt”. În carte se problematizează mult în marginea acestui aspect. Se discută și despre imposibilitatea acestei întreprinderi, despre ipocrizia intrinsecă a actului. Ce mai, transpunerea fidelă a dezideratelor din *Manifestul fracturist*. De n-ar exista acel caiet și acel pix care apar în peisaj de mai multe ori exact atunci cînd personajul simte nevoia să scrie, aș spune cu toată gura că demersul funcționează impecabil. Așa nu pot să o fac. Dar remarc potențialitatea acestui mod narativ. Nu se împlinește perfect în romanul de față, dar poate conduce către reușite remarcabile. Aluviunile stilistice și de tehnică a compoziției corespund aluviunilor realității sau hiperrealității reflectate în carte. Dumitru Crudu și-a dorit să aducă în scrierea sa această lume dezmembrată. Și o face frust, fără zorzoane. Dacă în unele momente nu reușește prin mijloace optime, asta nu e o tragedie. După cum am mai spus, defectele nu sînt atît de nocive încît să conducă spre anihilarea meritelor evidente ale scrierii. Iar meritele decurg din reușita închegării unei viziuni coerente asupra crimpeiului de lume pe care îl restituie cititorilor. Mai trebuie să remarc și faptul că alternanța dintre persoana I și persoana a III-a pentru împlinirea aceluiași contur narativ poate fi considerată o reușită. Nu este vorba despre surprinderea unor evenimente din perspectivă dublă. Povestea începe la persoana I și continuă în alt capitol la persoana a III-a. Și tot așa. Deci, nu perspectiva asupra faptelor descrise se amplifică, ci consistența personajului-narator care capătă și valențele obiectivității.

În concluzie, *Măcel în Georgia* de Dumitru Crudu este un roman imperfect care se reține. Foarte multe scene ți se înfiletează în creier. Îți comunică o realitate pe care apoi o porți cu tine.

PLEȘU ȘI TENTAȚIA JURNALULUI: UN FEL DE NOTE ȘI STĂRI, PE ZILE

Adrian ROMILA

După un ocol destul de lung prin cărți „sobre”, pe domenii de „interval” (se distinge *Despre îngeri*, 2003) și prin antologii publicistice în ton minor (amintesc doar *Obscenitatea publică*, 2004) – un „minor mare”, cum ar spune Călinescu, Andrei Pleșu se întoarce la genul pe care l-a consacrat, în 1993, printr-o carte extraordinară: *Jurnalul de la Tescani*. O face selectându-și fragmentele personale într-un alt pseudo-jurnal, cu un titlu care nu dezvăluie deloc ceea ce promite: *Note, stări, zile*. Ca și volumul din 1993, cel de acum nu e un caiet intim propriu-zis, adică nu consemnează trăiri și întâmplări cotidiene, cancanuri de viață filosofico-literară și peisaje de laborator creator. Sîntem în fața unei ilustrări exemplare a fragmentarului intelectual (autorul a făcut în multe ocazii elogiul fragmentului; din *Jurnalul de la Tescani*: „Cea mai adecvată expresie a efortului spiritual îmi apare a fi fragmentul. Pentru că fragmentul singur, numai el, respectă procedura intimă a gândirii.”), cu vagi contextualizări temporale și spațiale (apar date, locuri, anotimpuri – ele nu apăreau în cartea precedentă). Avem în *Note, stări, zile* reflecții de o varietate deconcertantă, teologice, estetice, filosofice, socio-politice, alături de impresii de lectură, schițe de eseu, portrete, autoironii, instantanee din sejururi germane și franceze. Cu tot cu spectaculoasele citate „din alții”, comentate în final, ele sînt semnificative „rămășițe ale zilei”, reziduuri platoniciene ale unor vârste depășite sau tocmai încheiate (cu limitele anuale precizate chiar de pe copertă: 1968-2009), apărute, în cea mai mare parte, în *Dilema*, și antologate selectiv-cronologic cu ocazia aniversării a douăzeci de ani de la înființarea Editurii Humanitas. Dincolo de onorarea publică a acestei invitații editoriale, cartea poate rămîne, am mai spus-o deja, drept o reprezentativă formă de exprimare concentrată a ideilor (tipică, de altfel, autorului microeticii din *Minima moralia*) și un foarte reușit

exercițiu de stil, cu teme risipite în mozaic. Cumva de așteptat, la un maestru al eseului calofil, probabil singurul de acest fel din așa-zisul „grup noician” (folosesc eticheta fără nici o intenție peiorativă sau polemică, doar pentru o vagă plasare de generație culturală).

Ceea ce mi-a atras atenția, dintru început, au fost considerațiile lui Andrei Pleșu despre genul diaristic din *Cuvîntul înainte*. El nu pare a-și lua genul în serios, nu pare a fi conștient că ar frecventa unul anume sau, dacă e, lămurește, mai întîi, cu multe rezerve, ce înțelege el prin acest „soi de jurnal”. „Mă incomodează egolatria pedantă”, spune autorul, „prezentă, inevitabil, îndărătul fiecărei note. Nu cred nici în înregistrarea contabilă a meteorologiei cotidiene [...]. Admit că un jurnal poate avea o utilă dimensiune documentară [...]. O altă posibilă îndreptățire a jurnalului ar fi excelența stilistică. [...] mărturisesc, sincer, că obiceiul de a te situa în centrul observațiilor și analizelor proprii nu mă ispitește.” Bun, și atunci de ce a publicat o carte cu un titlu care trimite exact la genul dezavuat? Răspunsul e și el la fel de ambiguu, mai ales după ce citim într-una din primele însemnări ale cărții (datată 29 martie 1968 – consumată, deci?) că intelectualul ar fi într-o „veșnică adolescență a proiectelor”, al cărui jurnal ar putea fi „un mod de a-ți da importanță, fără nici o garanție că o meriți”; și, mai încolo, nedat, că „sertarele în dezordine ale oricărui intelectual” pot da la iveală „deopotrivă scîrbe și miracole”, însemnări stupide laolaltă cu „cite pompoase, pasaje obscure și candori de subreț”, din care, încercînd să recuperezi mai tîrziu unele ca fiind rezonabile, capeți impresia că obții o „mîntuire în veac”, mai intens dorită decît „mîntuirea de apoi”. Prin urmare, puseurile egolatrice ale pozei narcisiace de intelectual „în veac” n-ar fi total înlăturate, și nici spectacolul autoironic al contemplării unui „mod de a-ți da importanță”, inclusiv

printr-un jurnal de idei. Mă întorc la răspunsul din *Cuvîntul înainte*. A publicat „notele” pentru că s-a iluzionat că nu e prezent în ele. „Prezent e un ins care, între 19 și 60 de ani, a traversat (și traversează încă) un episod de *Bildung*, adică de instrucție și formare. În definitiv, ceea ce ofer este istoria fragmentară a unui autodidact. Ea poate interesa, cred, o categorie de cititori (mai ales tineri) aflați în căutarea unui drum, a unui orizont de interogație și de lectură care se alcătuieste, în fond, de la sine, prin întâlniri modelatoare...”. Nu se propune ca model, continuă autorul, ci ca studiu de caz, și, oferind „un gînd stimulator” sau o „formulare izbutită”, le pune în față eventualilor cititori tineri aflați în vremuri tulburi teme de reflecție și sugestii pentru un traseu spiritual. Avem de-a face, deci, cu un gest paideic, cu o carte cu valențe socratice, destul de departe de un jurnal în sens clasic. Genul are ceva tradiție la noi, fie și numai prin *Jurnalul de idei* al lui Noica, prin *Jurnalul de la Păltiniș* al lui Liiceanu sau chiar prin mai sus amintitul *Jurnal de la Tescani*. Lucrul acesta restrînge valabilitatea motivațiilor auctoriale din incipit la ignoranții deplini ori la cei care iau de bun titlul. Cît despre iluzia abstragerii eului din propriul text, din propriile gînduri „la cald” pe marginea unor fapte, oameni, locuri și idei, ea se încadrează perfect în jocul ambiguizărilor din *Cuvîntul înainte*, menit să rămîna o simplă strategie de *captatio benevolentiae* sau de a evita o autopropunere *ex abrupto*. În fond, un joc inteligent și destul de post-modern prin pronunțata dimensiune autoreferențială.

Nu avem, într-adevăr, nimic din banalitățile diaristice obișnuite în cartea lui Andrei Pleșu. Cu greu vom găsi vreo însemnare de intimitate sufletească scăpată printre degete (una, rarissimă, de nu singura: „Cei treizeci de ani împliniți îmi par scăpați printre degete: o mîna de ispite, tatonări și eșecuri. Munți de platitudine și de resemnare prematură”). Totul e, în rest, interogație melancolică, conjectură filosofică lapidară, impresie vizuală decantată liric, amintire culturală semnificativă, comentariu hermeneutic cu morală inclusă, reflecție teologică liberă. Precizarea precisă a zilelor și a anilor se amestecă cu cea discretă a anotimpurilor și a locurilor, iar greutatea gîndului „tare” coexistă cu frivolitatea amănuntelor simpatice, unite prin reușita formulării aforistice de neegalat. Putem întîlni, astfel, explicarea diferenței dintre „omul de cultură” și „insul creator” („S-ar spune că, în vreme ce creația e

marca ofensivă a umanității, cultura e defensivă ei. Prima ne dă libertate și îndrăzneală, a doua e consolatoare și înțeleaptă”), puzderie de filosofeme creștine („Căutarea lui Dumnezeu nu vizează o țintă determinată, ci un orizont. Nu te miști pe un drum cu punct de sosire previzibil, ci te miști în amplitudinea unei perspective”), plastice („Pierro della Francesca. Geometrii fragede, hieratism luxos. Un fel de Ion Barbu, purificat însă de orice zemuri antonpannești”) și nicasiene („Domnul Noica ne propune un seminar pe termen lung: să ne adunăm cu toții în jurul lui Goethe, citind, la rînd, ediția Propylaen. Va fi un mod de a invoca Duhul Sfînt în preajma unui obiect profan”), schițe ale specificului național („Un anumit abuz al ingeniozității, un simț exagerat al contingentului ne ajută, din nefericire, să păcălim mereu împrejurările, să eludăm drama, să răspundem oricărei înjosiri prin virtuozitatea driblingului”) sau note de lectură („După o oră de vagabondaj printr-o ediție Octavian Goga, nu găsesc decît un singur vers observabil...”). Dar, printre ele, apar și momente de respiro intelectual, cînd autorul vorbește, de pildă, despre fulgere („Cu țesătura lui de plantă incendiată fulgerul trimite spre o nesistematizabilă estetică a energiei”), despre ploaie („Memento muzical al potopului, ploaia e mediul optim al acțiunii fără iluzii. Ea induce rezervă sufletească, simț al proporțiilor, diluția orgoliului”), despre Trabant („Trabantul era un paradox mecanic, o dovadă că posibilul e mai tare decît realul”) sau despre concretul naturii montane („Am numărat astăzi, stînd pe prispa schitului de la Păltiniș, opt tipuri de sunete pe care spațiul din jur le emite aproape fără încetare: lătrat de cîini, lîrîit de greieri, ciripit de păsări...”). Trădînd spiritul păltinișean al frecventării exclusive a „bulevardului culturii”, Andrei Pleșu se avîntă cu plăcere de estet exersat – a făcut-o mereu – și pe străduțele lăturalnice ale gîndului cu miez, la fel de relevante, pentru iniți-ați, ca și suratele lor mai mari de la centru, pe care le intersectează cu folos.

Cu apologia „nemijlocirii” la cheie, a ocolîșului prin cele mărunte, mai întîi, pînă la concept („La concept poți, eventual, să ajungi, dar dacă începi cu el pierzi, simultan, accesul la problemă, la lume și la cititor”), cu gustul pronunțat pentru paradox și cu șarmul verdictului definitiv, *Note, stări, zile* arată încă o dată preferința autorului pentru un anume tip de jurnal. E o tentație de care e bine că nu a scăpat.

TOATE-S BUNE (II)

Daniel CRISTEA-ENACHE

Memorialiștii și diariștii autohtoni, majoritatea, au o „memorie de elefant”. Țin bine minte relele și nedreptățile care li s-au făcut și le amplifică, în prezentul redactării, laolaltă cu propriile necazuri și suferințe îndurate. Autorul-personaj, eul care se contemplă și se descrie, se dovedește extrem de sensibil la tot ceea ce a putut aduce atingere valorilor, ideilor și *persoanei* sale. Acestea se cuvin ocrotite, apărate împotriva elementului ostil: sintagmă generică, sub care găsim adversari reali și închipuiți, oameni întâlنيți pe stradă și factori de decizie, instituții, moravuri, mentalități, o întreagă epocă socio-istorică.

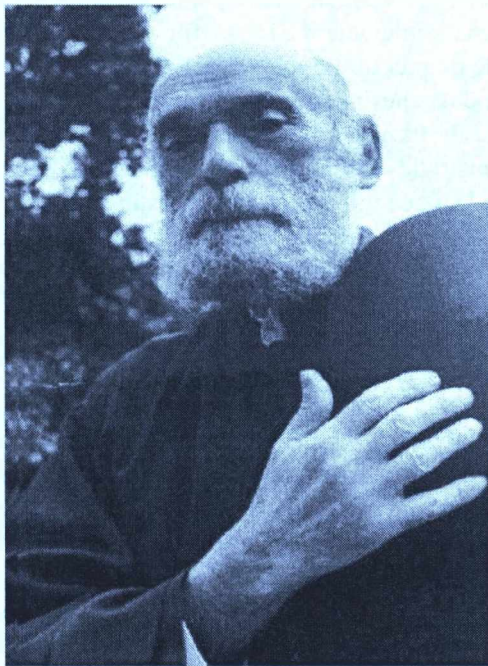
O pagină din *Jurnalul fericirii* fixează în insectar psihologia egocentricului autoindividualizat, care, raportînd întregul univers la el, se simte neconținut și de oriunde lovit. Dintr-o discuție cu un tovarăș de închisoare, N. Steinhardt decupează imediat profilul celui care suferă din toate și din nimic: „Psihologia și pedagogia germană – îmi spune Bruder Harald Sigmund – deosebesc în prezența vieții de toate zilele două atitudini: *Ichhaftigkeit*, punctul de vedere al insului care raportează toate la el, le judecă numai în funcție de interesele, preferințele și gusturile lui; capacitatea lui de a se simți jignit e imensă, lumea pentru el este un cerc al cărui centru se află în sinea lui; din lanțul reacțiilor între *n* elemente desprinde numai ghinioane, sfruntări, piedici personale. Imperialismul egocentrist depășește cu mult geocentrismul ptolemeic, acela concepînd o armonie a sferelor și planurilor cerești, pe cînd eul omenesc nu vede în ceilalți decît rivali și poticniri. *Sachlichkeit*, dimpotrivă, reprezintă pe cel care e dispus să privească și ce-i stă în față: interlocutorul, treaba, circumstanțele, materia. (...)

Deosebirea nu e numai estetică, dar și etică. Tipul egocentric e mult mai predispus la suferință și se poate oricînd prăbuși în genunea care se deschide la orice pas în dreapta și-n stînga amorului propriu rănit. Creștinismul care, paradoxal, înalță persoana și apoi o supune realității obiective, ne poate vindeca de rănille atroce ale susceptibilității, reducînd problema locului pe care-l ocupăm în coadă la băcănie sau la casa de bilete la proporții echilibrate”. „Dincolo de *Sachlichkeit* – încheie Steinhardt – putem găsi liniștea necesară pentru a ne pune în slujba altei cauze, mai vrednice: *die Sache Jesu*” (pp. 534-535).

Conturul real al întâmplărilor petrecute, informația factuală sînt distorsionate sau acoperite de imaginația unui subiect al cărui sistem de referință s-a mutat din exterior în interior. Graficul acestei subiectivități expansive și intense poate da pagini de mare literatură. Însă pe un adevăr minimal al faptelor și scenelor relatate nu mai putem conta. Memoriile devin autoficționale. Nu mai recuperăm din ele imaginea unui anumit timp istoric, ci profilul interior al celui care îl „descrie”.

După o lectură atentă a acestei cărți excepționale, devine limpede că, nefiind un egocentric răzgîiat, N. Steinhardt nu este nici un obiectivist rece. Prima atitudine, am văzut, are riscurile ei. Dar și dintr-o considerare a tuturor punctelor de vedere și o fotografiere exactă a situațiilor obiective pot să apară riscuri majore. Subiectul cu un ego supradimensionat se vaită: „Trebuia ca toate să mi se întîmple mie!”. În schimb, subiectul cu un ego minimizat, pliat pe înregistrarea serială a realităților, va exclama: „Trebuia ca tot ce s-a întîmplat să se întîmple!”. Egocentricul modifică, imaginează, realitatea dată.

Ego-ul obiectivat pînă la anularea personalității înregistrează corect, dar pasiv, evenimentele, nevrînd (sau neîndrăznind) să intervină meliorist în succesiunea lor. Atitudinea de tip *Ichhaftigkeit* merge pînă la paranoia. Cea de tip *Sachlichkeit* poate să decadă într-o sănătoasă, banală lașitate. E, cred, motivul pentru care Steinhardt simte îndată nevoia de a puncta o trecere „dincolo de *Sachlichkeit*”. Dincolo de acceptarea pasivă a structurii lumii sociale; și a oricărui comportament uman, în interiorul acesteia.

Deținutul politic, evreul trecut la creștinism și întovărășit, în închisoarea socialistă, cu legionari avînd mîinile încă ude de sîngele foștilor săi coreligionari își asumă riscurile, capcanele, potențialul negativ al fiecărei atitudini. Văzînd bine infernul prin care trece, și el reține pe retină ticăloșiile, mizeriile, vicleniile, trădările, actele de cruzime gratuită, înjosirea dublă a omului de către om. Numai că felul în care le interpretează este complet diferit. Le observă și le simte pe propria piele. Însă nu le găsește justificarea în chiar faptul ocurenței lor. Glumind amar, îmi vine să spun că nu împinge obiectivitatea pînă acolo... Dar nici nu le vede numai în funcție de comoditatea intereselor lui. Drama prin care trece, tragedia în care sînt(em) cu toții scufundați pot fi reconfigurate și reproiectate. Cum anume? Ca o lecție – inimaginabilă în context – de supremă fericire.

Pentru un egotist, orice deranj aduce o suferință acută. Pentru un creștin, cum N. Steinhardt tocmai a devenit, suferința este pre-condiția mîntuirii, și deci ea se amestecă pînă la indistinție cu fericirea. Ceea ce deținutul îndură reprezintă nu numai un preț pe care el îl plătește, dar (într-un salt mental ce ne poate părea halucinant) un preț pe care Steinhardt *vrea* să-l plătească. Proaspătul

botezat își găsește seninătatea în acest fund de iad comunist, atribuind absolut tuturor suferințelor îndurate un sens proiectiv. Înainte de închisoare, în libertate, bîjbîia în căutarea unor valori-reper. Acum însă, lovit, umilit, înfometat și hăituit, el se vede împins de gardieni în brațele lui Hristos. Cînd este rău, așadar, e bine că e rău. Iar cînd este puțin mai bine (un temnicer face un gest mai omenesc, condițiile de detenție sînt oarecum ameliorate), e minunat că e bine. Avem o dovadă în plus, *dirimantă*, cum zice Steinhardt, că

Dumnezeu există.

Înconjurat de silnicii și scîrbe, deținutul este pur și simplu inundat de harul divin. Minusul devine plus, nenorocirea se transformă în noroc, iar rubrica atît de apăsătoare a unei existențe chinuite se parcurge ca o colecție extraordinară de scene ale extazului. Nerenunțînd o clipă la argumentația lui strînsă, pe care o introduce într-un fel de jurisprudență sub cupolă transcendentă, autorul se arată un psalmist rodat în cazuistică. Textul său e un psalm, dar și o demonstrație logică; un bilanț, dar și o promisiune: „Cred așa: că dacă din închisoare pleci și de pe urma suferinței te alegi cu dorințe de răzbunare și cu sentimente de acreală, închisoarea și suferințele au fost de haram. Iar dacă rezultatul e un complex de liniște și înțelegere și de scîrbă față de orice silnicie și șmecherie, înseamnă că suferințele și închisoarea au fost spre folos și țin de căile nepătrunse pe care-i place Domnului a umbla. Puterea de a iubi, la ieșirea din închisoare, trebuie să fi crescut în proporții de necrezut. Balzac: dragostea care nu crește zi de zi este o patimă netrebnică. Desigur că n-am suferit încă de ajuns pentru ca să am acele îngăduitoare maniere și acea tandrețe neclintită pe care le obținem numai după crunte înșelătorii și reiter-

ate călcări în picioare.” (p. 444); „Aveam să fiu într-adevăr liberat în chiar ultima zi: numele meu începe cu litera S, n-aveam pile de nici un fel, nu eram bolnav incurabil, fusesem «nesincer cu ancheta», nu figuram pe listele de turnători («au colaborat cu organele de administrație») și nu mă numărăm printre reeducați. Dar evenimentul liberării se apropie și poate avea loc din clipă-n clipă. În mica celulă de la Zarcă, singur îngenuchez și fac un bilanț. Am intrat în închisoare orb (cu vagi străfulgerări de lumină, dar nu asupra realității, ci interioare, străfulgerări autogene ale beznii, care despica întunericul fără a-l risipi) și ies cu ochii deschiși; am intrat răsfățat, răzgâiat, ies vindecăt de fasoane, nazuri, ifose; am intrat nemulțumit, ies cunoscând fericirea; am intrat nervos, supărăcios, sensibil la fleacuri, ies nepăsător; soarele și viața îmi spuneau puțin, acum știu să gust felioara de pâine cât de mică; ies admirând mai presus de orice curajul, demnitatea, onoarea, eroismul; ies împăcat: cu cei cărora le-am greșit, cu prietenii și dușmanii mei, ba și cu mine însumi.” (pp. 515-516); „Dacă s-au descompus atât de vizibil cei apăsați numai de remușcări ori de iluzii politice ori acriți de anchete și interogatorii (s-au denunțat unii pe alții), de colocațiune (unde s-au exasperat și dușmănit unii pe alții), de cadre, de schimbările liniei, cum aş arăta eu cu mocirla în urma mea, cu viața mea irosită și făcută albie de porci? De n-aș fi creștin! Iată însă că sînt. Clopotele acum și pe mine mă cheamă prietenos, familiar. Într-un anume fel mă pot dezvălui și eu ca-n *Caravana* lui Hauff: *Ich bin der Räuber Orhasan*. Creștinismul mă păstrează cu ceva tineresc în mine și neplictisit, nedezamăgit, nescîrbit, nesupărat. Prezenței veșnic proaspete a lui Hristos îi datorez să nu dospesc și fermentez în supărarea pe alții și pe mine. Acesta-i norocul meu, nefiresc, negîndit: să-mi fie dat să cred în Dumnezeu și în Hristos, cunoscînd de altfel ce a zis Unamuno: să crezi în Dumnezeu înseamnă să dorești ca El să existe și în plus să te porți ca și cum ar exista. Numai creștin fiind mă vizitează – în pofida oricărei rațiuni – fericirea, ciudat ghelir. Numai datorită creștinismului nu umblu – crispat, jignit, pe străzile diurne, nocturne ale orașului –

spațiu proustian descompus de timp – și nu ajung să fiu și eu – cum spunea François Mauriac în *Destine* – unul din acele cadavre pe care le poartă, vii, apa curgătoare a vieții și să nu mă număr printre cei ce încă n-au înțeles – *Fapte* 20,35 – că mai fericit este a da decît a lua.” (pp. 661-662).

Creștinismul este pentru Steinhardt mai puțin o dogmă și mai mult o stare. O stare de bine și un echilibru moral, cîștigate și apoi păstrate, cu tot cu ebuliția intelectuală caracteristică autorului-protagonist. Rareori elementele de bază și temeiurile credinței ortodoxe au fost, la noi, interogate atît de atent și explicate dinlăuntru cu o asemenea efervescență. Discursul nu e niciodată plat. Interpretarea canonică nu exclude imaginația liberă a formelor ce exprimă sensurile creștine. Steinhardt e un ortodox proaspăt la propriu, dar și la figurat. Vechile probleme, aspectele litigioase ale preluării și interpretării Scripturii sînt abordate frontal, fără artificii retorice, fără retrageri tactice și fără acel veșnic apel la canon ce poate dezamăgi un spirit mai liberal. Făcînd de fiecare dată distincțiile și compartimentările necesare, diaristul va proceda totuși prin asimilare. Problematika religioasă, așa cum o expune el, o absoarbe pe cea moral-intelectuală. Ca într-o uriașă pîlnie întoarsă, tot ceea ce i se întîmplă personajului nostru (de la cărțile pe care le-a citit la experiențele pe care le trăiește și la oamenii pe care-i înfîlnește în închisoare) este amestecat, omogenizat și aspirat vertical de forța modelului cristic. Binele, cu majusculă, avansează, debordează, se revarsă în întunericul din jur.

Credinciosul orbit de lumina Învierii nu-și mai aparține, așa zicînd, decît stilistic. Valoarea-reper fiind descoperită și fixată o dată pentru totdeauna, Steinhardt pare că o asediază cu devoțiunea sa. De la orice subiect ar porni, autorul ajunge rapid la marea lui temă, tratată adesea într-un mod non-conformist. Paradoxul aparent al *Jurnalului fericirii* constă în această neînteruptă „traducere” individuală, atît de personală și de expresivă, a unei *lecții* ritualizate. Cuvintele și faptele lui Iisus Hristos sînt introduse într-o rețea magnetică de comparații, analogii, reprezentări și asocieri insolite, interpretări propriu-zise risipite (și închegate)

de N. Steinhardt de-a lungul întregii cărți. Astfel, Iisus e un cavaler și un *gentleman*. Un aristocrat, definit prin onoarea cuvântului dat și măreția gestului suprem. „Boier, iartă totul”, în timp ce „la diavolul-contabil nu încapă nici ștersătura cea mai mică”. Dacă Dumnezeu Tatăl este Făuritorul, Fiul se arată și se dovedește, o dată și încă o dată, ca Mîngîietorul, Odihnitorul și Mîntuitorul.

Ar fi o mare eroare, avertizează traducătorul interpret, să așteptăm de la El vreo minune „de parcurs”: „Mîntuitorul, după înviere, trece prin uși zăvorâte. Dacă ne-am mărgini a considera drept taină doar felul acesta am cădea în senzațional, am confunda pe Hristos printre fakiri și taumaturgi. Tainele, zice *Catehismul episcopilor catolici olandezi*, descriu o circumferință nespus mai cuprinzătoare. Există o altă minune, cu adevărat mare și vrednică de a ne înfiora: prezența pretutindeni și în același timp a Mîntuitorului. Pe lîngă aceasta pășim ca și cum nu ea ar fi principala; ne reține prea mult o minune de parcurs, ce riscă să devină (deși autentică) piatră de poticnire pentru mințile slabe.” (pp. 414-415).

N. Steinhardt, el, este departe de a fi o minte slabă, ce acceptă transcendentul numai printr-o evidență fizică. Însă viitorul monah de la Rohia scapă și de capcanele întinse minților strălucite, elastice, prea elastice. El evită sofismul relativizant, raționamentul ultrasubtil și acea periculoasă intoxicație a intelectualului printr-o cultură abundentă, dar nestructurată și nefundamentată etic. Un exemplu bun îl reprezintă căderea lui Iuda. Aceasta e prezentată mai întîi în termenii opțiunii fatale, dar libere, și apoi în cei ai unei morale „de uz comun” ce i-ar fi stat la îndemînă trădătorului.

În ecuația damnării și a liberului arbitru, lui Iuda i-ar fi fost, totuși, mai ușor *să nu facă* decît să comită ceea ce a comis. Judecata mahalagiului din Pantelimon și a țăranelui din Muscel revin în analiza și în discursul lui Steinhardt, după ce ele fuseseră îndreptarul său de rezistență în fața anchetaților: „Iuda se pierde fiindcă raționează prea subtil, prea ingenios; e sofisticat. În cazuri grele cel mai bun lucru este să aplici soluția simplă, simplistă a bunului-simț, a bunului-simț căpos.

Dacă judeci: de vreme ce Iisus a venit ca să ne mîntuiască, de vreme ce ca să ne poată mîntui trebuie să fie răstignit, de vreme ce pentru a fi răstignit e nevoie ca cineva să-L trădeze mă voi jertfi eu și-L voi trăda eu – judeci prea subtil și sofisticat. Și prea abstract. Nu! Cel mai bun lucru e să judeci simplist, țărănește și să aplici regula vulgară; orice ar fi, eu nu-mi trădez prietenul și învățătorul!”. Și lecția aceasta de un realism aproape *terre à terre* continuă la persoana întîi singular, a trădătorului restituit unei deliberări sumare: „Nu știu exact care sînt posibilitățile, nu-i sigur că preoții și scribii nu vor găsi alt mijloc, nu vreau să știu nimic, nu mă avînt în raționamente iscusite și cumplite deducții, știu numai una și bună, lăsată din moși-strămoși: eu prietenul și învățătorul nu mi-l trădez. Facă-se mîntuirea lumii cum o ști mai bine Dumnezeu, eu nu-s decît un vierme și datoria mea de biet om e să aplic morala de uz comun. Motive sînt multe, scuze și mai și, plouă cu argumente, nu vreau să aud de ele. (...) Trebuie să fi fost mai rezervat: nu știu. Nu intervin. Nu mă bag. Eu nu-l vînd.” (pp. 530-531).

Problema libertății (are dreptate George Ardeleanu, un remarcabil cunoscător al biobibliografiei N. Steinhardt) devine centrală în *Jurnalul fericirii* și în celelalte scrieri ale autorului creștinat. „Contrariul păcatului nu este virtutea, contrariul păcatului este libertatea”: fraza lui Kierkegaard, considerată la înălțimea celor evanghelice, e des reluată în cartea de față. Ea răstoarnă complet echivalarea curentă, prin care prescripțiile morale n-ar face decît să *constrîngă* individul și comunitatea. Împotriva libertății de a păcătui și a face răul, împotriva libertății-exces, Steinhardt apără teoretic și ilustrează practic libertatea de a alege binele. Iată calea regală, așa cum o prezintă acest om invadat de fericire tocmai în temnița ticăloasă și infectă.

Aici, în cercul de infern concentraționar, omul din Est a învățat să creadă. Occidentalul hedonist – specie din care Steinhardt a cunoscut multe și variate exemplare – este sătul, plictisit, *mort*, cu un contur moral gol, fără o urmă sufletească și spirituală. Și în *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* al lui Ion D. Sîrbu observăm aceeași ironie tristă a

scriitorului răsăritean la adresa intelectualului vestic obsedat de propriul confort și complet opac la tragedia lagărului socialist. Steinhardt creionează însă un tip uman anterior, interbelic. Înaintea războiului mondial și a celui *rece*, omul dezumanizat, fără alte repere decât cele materiale, e pus să se plimbe demonstrativ, în vreme de pace, prin Țara lui Pernod-Vodă: „*Je m'en fous*. Nu-mi pasă, nu mă sinchiesc, mă doare-n cot. Țara lui Pernod-Vodă. Asta le era deviza: *et un Pernod pour Arthur*. Îi durea în cot, ceva mai jos, de vecini, de părinți, de țara lor, de ieri și de mâine, de Dumnezeu, de orice, erau sătui, plictisiți, morți. (...) Ironia își ia revanșa: la capătul inteligenței lucide stă nerozia oarbă și suprarăfinamentul dă în gropi. Iar cu mergînd pe străzi: totul e Dumnezeu, eroismul e totul.” (pp. 329-330). După tabloul satiric și după concluzia de contrast, apare parabola ce cristalizează, condensează vizual: „În creștinism Domnul e mereu prezent, dar nu impietează nici o clipă asupra absolutei noastre libertăți. Stă la ușă și bate. Nu intră nechemat. Iar înainte de a da, întreabă: crezi tu că pot? Nu întreabă dacă solicitantul e vrednic de a primi, ci dacă e liber de a crede. Și de răspuns răspunde tot pe măsura libertății: fie ție după credința ta.” (p. 330).

Trebuie să credem (sîntem liberi să credem) într-un *ne-fapt*. Dacă Dumnezeu s-ar impune oamenilor prin miracole exterioare evidente, care ar mai fi investiția, contribuția noastră de credință? Luîndu-ne astfel în posesie Creatorul, l-am pierde exact în clipa în care credeam că l-am cîștigat. „Problema lui *Eli, Eli*” este abordată cu aceeași gravitate surîzătoare și analizată excepțional de Steinhardt, sprijinit pe textele și interpretările lui Kierkegaard și Dostoievski. Expresiile mai neaoșe ale autorului nostru colorează și fac să respire această pagină de mare frumusețe și adevăr, care soluționează una dintre cele mai dificile probleme: adevărata natură a credinței noastre. Citatul nu poate fi nicicum scurtat:

„Dumnezeu, care L-a părăsit pe Hristos pe cruce, nu e cu totul absent și pentru noi?

Un lucru pe care nu vrem să-l înțelegem, pe care nu-l înțelegeau nici contemporanii Domnului. Cei ce așteptau venirea lui Mesia în slavă. Ce nu

puteau înțelege ei, ce nu putem înțelege noi: că Dumnezeu, cum spune Kierkegaard, nu e un imens papagal roșu.

Dacă în piață ar apărea dintr-odată și din senin o uriașă pasăre violent colorată, de bună seamă că toată omenirea s-ar năpusti să vadă și ar pricepe că nu e lucru obișnuit.

Credința, pocăința în felul acesta ar fi prea ușoare. Mură-n gură. Na-ți paraua, dă-mi sarmaua.

Ni se cere însă a crede în deplină libertate și s-ar zice că – mai rău decât atât – scenariul se desfășoară *als ob* am fi nu numai pe deplin abandonati, ci și că – pe deasupra, colac peste pupază – pronia *dinadins* face totul ca să *nu* credem; îi place – zice-s-ar – să acumuleze piedicile, să ne înmulțească riscurile, să adune argumente pentru a prefăce bine intenționata dorință de evlavie în imposibilitate.

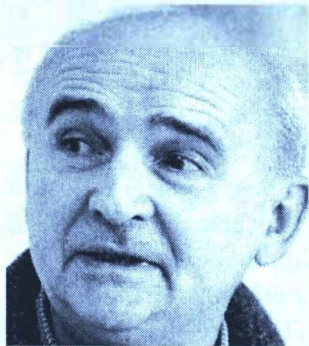
Drumurile care duc spre credință poartă același nume, toate: pariu, aventuri, incertitudine, cuget de om nebun.

Dostoievski: dacă Dumnezeu n-a coborît de pe cruce, pricina este că voia să-l convertească pe om nu prin constrîngerea unui miracol exterior evident, ci prin libertatea de a crede și dîndu-i prilejul de a-și manifesta îndrăzneala.

Cînd i se spunea Domnului pe Golgota: mîntuiește-te pe tine și atunci vom crede, greșeala era de fapt de ordin lingvistic, se judeca în temeiul unei confuzii de termeni. Dacă s-ar fi coborît de pe cruce nu mai era nevoie să se *creadă*, ar fi avut loc doar recunoașterea unui fapt (ca în cazul papagalului roșu: coborîrea de pe cruce ar fi constituit un irezistibil papagal roșu). Ni se cere – invitație la temerară vitejie și palpitantă aventură – ceva mai tainic și mai ciudat: să contestăm evidența și să acordăm încredere unui *ne-fapt*.” (pp. 134-135).

Toate sublinierile din text ale cuvintelor în românește: *dinadins*, *nu*, să se *creadă*, îi aparțin lui N. Steinhardt.

N. Steinhardt, *Opere*, I. *Jurnalul fericirii*, argument de P.S. Justin Hodea Sigheteanul, ediție îngrijită, studiu introductiv, repere biobibliografice și indice de Virgil Bulat, note de Virgil Bulat și Virgil Ciomoș, cu „Un dosar al memoriei arestate” de George Ardeleanu, Mănăstirea Rohia/ Editura Polirom, Iași, 2008, 760 p.

OMUL DUS CU VORBA

Ion ZUBAȘCU

Poemul preliminar, *Martor*, un fel de artă poetică reprezentativă pentru întreg volumul *Paznicul ploii*, al lui Adrian Alui Gheorghe, scos în condiții grafice de invidiat la tot mai vizibila editură Limes din Cluj Napoca, în 2010, cât și o bună parte din poemele primului, dar și ultimului ciclu al cărții, stau sub semnul heraldic nobiliar al paradigmei poetice moderne, în declin vizibil și iremediabil, mai ales în poezia ultimelor valuri generaționiste de la noi. Ținta creației poetice e tot limbajul, autoreflexivitatea, căutarea sau justificarea unei identități refuzate de comunitatea tribală, într-un festin imaginativ dezlănțuit, nețărmit de-a dreptul la Adrian Alui Gheorghe, nicidecum tranzitivitatea și centrarea pe definirea corelativului obiectiv a ceea ce transportă mijlocul de comunicare al limbajului. Toată succesiunea de întâmplări la care e *martor* poetul, în acest poem din deschiderea volumului, e fie în marginalitatea realității istorice și istorisibile, fie în plin inefabil și expresivitate a inexprimabilului, care fac din capacitatea de captare a limbajului eroina principală a încheștării dintre real și potențial. Succesiunea de interjecții onomatopice imposibile, de după fiecare „întâmplare” mărturisită în limbaj („A fost ca lipirea pe cer a unui timbru când simulezi că trimiți/ O scrisoare nemuririi: *Plumm!*”, „A fost ca desprindere unui fir de păr de pe/ Creștetul unei tigrese: *Puct!*”, „A fost ca...” etc. etc.), *Plefht!*, *Zvîiith!*, *Șfiișșșt!*, *Viuurfff!*, *Phui!*, *Viuuuuurd!*, *Piitpiit!*, *Vhlii!* – și multe din poemele lui Adrian Alui Gheorghe zbîrnîie de asemenea sonorități stranii, iraționale

în ordine fonetică și semantică, parcă smulse dintr-un univers paralel – nu au altă funcție indicială decît aceea de a capta inocența oralității, la marginea sa pură dinspre inexprimabil.

Și mai vizibilă devine o astfel de miză într-un alt manifest poetic al cărții (de altfel, o bună parte dintre poeme, chiar și cele de mari dimensiuni, par clarificări incantatorii ale instrumentarului de abordare a materiei poetizante), *Poetul bătrîn își declamă faima*, secvențializat în patru episoade numerotate greșit: episodul 5 – p. 61 – urmează după secvența 3 – p. 43, sau poate autorul a sărit voluntar peste secvența 4, doar pentru a ne stîrni curiozitatea, ce poți ști? „Aș fi vrut ca toate cuvintele să asculte de mine/ Acum ascult de toate cuvintele” – sînt primele două versuri ale poemului, sensul raportului dintre creator și uneltele sale fiind întors încă o dată (dar pentru a cîta oară, de la Rimbaud încoace?) spre dictatura mijloacelor asupra mijlocitorului. Cel care decide în acest tip de poezie e cuvîntul, unealta întoarsă împotriva uneltitorului. Or, cam de 150 de ani încoace, uneltele refuză să mai lucreze pentru stăpînul mînuitor și pentru tranzitivitatea unui produs, oferindu-se pe sine ca scop final al Creației. Și asta e ca și cum un hîrleț cu care se săpa în mod tradițional în grădină, pentru a cultiva hrean, să zicem, alături de alte straturi cu legume diverse, se oferă în serele poeziei moderne ca obiect final al cultivatorului, grădinarul urmînd să expună public răsadnițe și straturi de hîrlețe, sape, săpăligi sau greble, în locul legumelor dintr-o grădină gospodărească de zarzavaturi. E drept, cu muguri și frunzulițe,

sau chiar flori imagine, izbucnite pe cozile uscate de lemn ale uneltelor!

În captivitatea sirenelor

Autoreflexivitatea „m-aș-scriistă” a rămas scopul final al poeziei și în nebuloasa, aproape indefinibil de complexa perioadă postmodernă – poemul și poezia înseși devenind personajul central al activității creatoare, realitatea imaginată a mijloacelor substituindu-se obiectivității realului, care își translează printr-o operație de transfer magic întreaga concretețe și carnalitate asupra abstracțiunii cuvintelor. Este exact ce se întâmplă și în poemul lui Adrian Alui Gheorghe: „bagă în burta mea cartofi, eu scot poezie”. Dar orice altceva concret mai înghite malaxorul de fabricat fantasmă poetice al creației („bag pe gîtul meu bere”, „salată”, „melci băloși”, „fructe pline de promisiunile raiului”), rezultatul e același: „eu scot poezie”. Dar acest „experiment total” de care vorbește poetul e deja epuizat în ordinea istoriei literare de paradigma poezicii moderne, care a întors cuvintele împotriva relației cursive, firești, cu comunitatea tribală a lumii, poezia și-a arătat dosul lunar, nevăzut în mod obișnuit, spre lumea reală, diurnă, curgătoare în mod obiectiv în istorie, în felul în care o unghie se îndoaie și crește în propria carne, împotriva, nu înafara ei: „Opriți spectacolul, prea multe cuvinte mor pe limba poeziei...”. Spectacolul total promis de poet și-ar atrage din nou spectatorii alungați de lăcomia autodevorantă a „poeziei pure” doar dacă poetul s-ar întoarce și el la uneltele sale și le-ar reda funcționalitatea de slujbași ai stăpînului, pe care au avut-o de la începutul lumii, pînă la Rimbaud, Mallarmé, Valéry și toți ceilalți, aceea de mijloace de producție și transport al unui bun de folos comunitar. Oricît de ademenitoare, în ordine voluptuos incantatorie și autosuficient exclusivistă, ar fi poezia „ca o turmă de licurici înhămată la muzicile din subconștient”, cîtă vreme refuză obiectivitatea realului social

istorisibil, acesta și-a arogat – la rîndul său – în mod dramatic de firesc, dreptul de a refuza o astfel de poezie, ca o sirenă care cîntă în singurătatea absolută a mărilor și oceanelor, devorîndu-i rapid pe întîmplătorii rătăciți, asemeni lui Ulise, înnebuniți de frumusețea nelumească a cîntecului lor. Sensul „spectacolului total” în care evoluează poezia lumii noastre, de acum, e invers decît în poemul lui Adrian Alui Gheorghe, care ar putea fi rescris din acest punct de vedere, astfel: bag în burta mea poezie și scot cartofi (bere, salată, melci băloși, fructe pline de promisiunile raiului etc). Poetul de azi nu mai poate întîrzia la nesfîrșit în captivitatea cuvintelor, într-o paradigmă expresivă tot mai stranie și de neînțeles pentru generațiile tinere, „o electricitate imaginativă”, cum ar spune Al. Cistelean, desigur, fermecătoare și abisală, ca orice produs al „fanteziei dictatoriale” (Hugo Friedrich), sau cum sună un vers atît de gratuit de frumos al lui Adrian Alui Gheorghe: „Îmi rupe din carne/ ca o reptilă care cîntă blues”. Poezia de mîine pare – după semnele tot mai vizibile de azi – să se întoarcă împotriva poemului lui Adrian Alui Gheorghe: cuvintele vor asculta de poet și nu invers, aceasta fiind singura condiție ca lumea tribală a viitorului să asculte din nou vocea poetului, ca pe un oracol, ca pe un profet sau chiar ca pe un zeu care își locuiește cuvintele dinăuntru lor.

Omul mort și textul viu

Cu secvența 2 a poemului *Poetul bătrîn își declamă faima* (p. 19), Adrian Alui Gheorghe ajunge la tema centrală care preocupă poezia de azi: relația ei cu omul și cu Dumnezeu, după un secol de textualizare focalizată cu obstinație pe un discurs pulverizator, care a eliminat orice căldură umană din poem, relativizînd, dezumanizînd și desacralizînd totul (criza omului fiind dublată întotdeauna în istorie de o criză a sacrului), pînă la atingerea cu neantul. În poemul lui Adrian Alui Gheorghe re apare omul comun, ca

personaj care îi citea toate poeziile, i le decupa din reviste, avînd cultul original al artei, „el ştia totul despre mine”, în timp ce textul poetului uitase cu desăvîrşire de existenţa acestui om real şi a umanităţii sale. Pentru acest om, au rămas în continuare valabile toate conceptele pozitive, mari, ale planului axiologic tradiţional, frumuseţea, suferinţa, adevărul, dragostea („îmbrăţişările nu-i lasă pe oameni să se strîngă de gît”), în timp ce poezia s-a instalat pe faţa nevăzută a Lunii, în dosul nocturn, ascuns şi mereu nevăzut al tuturor lucrurilor circumscrise paradigmei fireşti a realităţii comune, normale, căutînd cu febrilitate excepţionalitatea inexprimabilului. În goana după originalitatea cu orice preţ – dar cu absolut orice preţ! – poemul a deformat cu timpul atît de mult realul încît acesta a devenit în cea mai mare măsură de nerecunoscut, ceea ce a dus la ruptura dramatică a textului de un posibil, sau măcar imaginabil auditoriu al său, care s-a restrîns doar la o elită de specialişti în arbitraritate, la autorul de neînţeles pentru el însuşi şi la exilatul Dumnezeu.

Dar acest om uitat din preajma poetului, care îi caută cu fascinaţie tradiţională versurile, a murit şi el la un moment dat şi, în faţa acestei evidenţe, poetul Adrian Alui Ghorghe are onestitatea excepţională să se recunoască înfrînt: „Acum a murit. Mă simt vinovat că l-am dus cu vorba./ Poezia mea nu i-a dat viaţă veşnică”. Prin urmare, atingerca fie şi cu un deget a inexprimabilului nu e mîntuitoare. Acest om comun moare dezamăgit de poetul care nu ştie nimic despre el, despre biografia şi viaţa sa concretă, bucuriile, suferinţele, căderile şi sărbătorile lui de fiinţă precară, în ordine biologică, activ într-o istorie la fel de vie şi crozivă. Poetul doar l-a dus cu vorba pe acest om, aşa cum scrierea textului acestuia despre ruptura tragică dintre poezia de azi şi omul viu, actual, e ea însăşi o înşelătoare iluzie a prea mult şi maladiv întîrziatei paradigme moderne: „Vai/ mă duc şi pe mine însumi cu vorba”. Iar secvenţa urmă-

toare a poemului (de la p. 43) nu face decît să accentueze dramatismul rupturii moderne dintre creator şi lumea în care trăieşte, relansînd binecunoscuta întrebare holderliniană: „la ce bun poezia în vremuri de ciumă?”, în versiuni repetitive, potenţatoare: „la ce bun adevărul în vremuri de război?”, „la ce bună frumuseţea în vremuri de spaimă?”, „la ce bună dragostea în vremuri de minciună?”, cînd arta s-a devalorizat într-atît încît „scade preţul metaforei/ pînă sub preţul verzei de Bruxelles” (aluzie destul de transparentă la noile realităţi europene), comparaţia „c ca şopîrla uscată pe nisip”, iar epitetul – „un bobîrnac pe chelia Sfînxului”. Răspunsul la aceste întrebări e o accentuare şi mai dramatică a negativităţii tuturor orizonturilor posibile – „Numai poet să nu fii”, „Omul cu două mîini inventează omul cu patru mîini/ ca să poată fi mai sigur strîns de gît” – sau o evadare în gratuitate pură, a cărei miză e doar expresivitatea fără suport în ordinea realului: „la ce bun ciuma în vremuri poetice?”. Evident că asemenea vremuri poetice n-au existat şi nu vor exista niciodată!

Personajele dintre definit şi indefinit

Partea finală a poemului (5), cu titlul supradimensionat, „Cum a dispărut oraşul Cnossos sau Poetul bătrîn îşi declamă faima” (p. 61), introduce reperul istoric al glorioasei civilizaţii cretane, dispărute cu minotaur cu tot, pentru a sugera ciclicitatea marilor decade temporale, cu pulsaţia lor succesivă, creştere şi prăbuşire, înflorire şi dispariţie din istorie. Poetul cerşetor de la poarta de nord a oraşului, pe unde intră învingătorii, trăia din resturile rămase de la mesele celor puternici şi cînta imnul timpurilor de aur ale omenirii, cînd toate îşi urmau cursul lor firesc, scris în ordinea divinităţii: „Cu limba pe aer scria/ Cîntecul pe care oamenii îl aşteptau ca pe-o împărtaşanie”. În acest imn, era proslăvită ordinea naturală, cosmică şi socială, a lucrurilor lumii în mijlocul

căroră apar personajele emblematice ale comunității, brutarul, croitorul, pantofarul, grădinarul, zidarul, fiecare prinși în rostul firesc de a întreține coeziunea lumii (prin specificitatea meseriei fiecăruia), despărțirea clară a definitului de „marele inamic care/ stă ascuns, de veacuri, în nedefinit”.

Dar în clipa în care „inamicul de veacuri”, care este „indefinitul”, a cucerit înfloritorul centru Cnossos al mitologiceii, misterioasei civilizații grecești din Mediterana, exact cum s-a întâmplat în zorii epocii moderne, când Rimbaud a decretat că „anomalia e norma”, proclamând „dereglarea tuturor simțurilor” ca nouă lege pentru obținerea originalității cu orice preț, au început să se întâmple lucruri ciudate, nemaivăzute în înfloritoarea cetate antică, lampa a început „să scuipe sânge”, pantofarul a murit de spaimă, „nevasta pantofarului și-a aprins părul/ Ca să-i lumineze drumul”, rămas descult, brutarul n-a mai mers la brutărie și nimeni n-a mai făcut pâinea în oraș, fără de care croitorul și toți locuitorii cetății au murit, supraviețuitorii s-au sălbăticit îmbrăcați în piei de animale, zidarul de pe coama zidului „s-a evaporat/ ca o picătură neînsemnată de apă”, toate s-au ținut astfel într-un lanț al dezastrului general, interconționându-se și provocând declinul civilizației, în fostele piețe publice ale glorioasei capitale, „roase pe dinăuntru de fantezmele proprii”, instaurându-se ruina definitivă: „Pe străzi mășăluiau ierburile/ Care umblau cu pietrele în gură”, „Semințele sălbătice izbucneau pe sub pielea oglinzii/ Mici monștri care amușinau cu botul lor cerul”. Dar pînă și cerul „era umed, igrasios, îngerii se dezlipeau/ Ca abțibildurile lipite provizoriu/ Cu limba,/ lunecau de pe înălțimile rugăciunii/ Ca pe un tobogan/ Oamenii îi îmblînzeau/ Îi foloseau ca îngeri de companie”.

Această parabolă clară, de-o forță expresivă ieșită din comun, se încheie cu viziunea poetului cerșetor, de la începutul poemului, care s-a mutat la poarta de sud a fostei cetăți, pe unde ieșeau acum învinșii, și zvîrle la gunoi ciorna

aceluiasi imn glorios din *illo tempore*, rescris la nesfîrșit, în toate încheieturile istoriei, învingătoare sau învinse, care cînta ordinea lumii și rostul tuturor lucrurilor împlinindu-și menirea lor firească: „Doamne, cît de bine era pe atunci!/ Brutarul cocea pîne:/ Croitorul făcea haine pe măsură:/ Pantofarul făcea pantofi care zburau vrăjiți:/ Grădinarul planta tufe de flori ale căror lujere se rupeau/ Sub greutatea mierii/ Zidarul făcea ziduri care apărau perfect definitul/ De marele inamic care/ Stă ascuns, de veacuri, în indefinit”. Evident că și titlul poemului ar trebui citit, din perspectiva finalului său, astfel: Poetul bătrîn își *declină* faima.

Cu acest poem de forță, Adrian Alui Gheorghe are conștiința momentului istoric în care a ajuns cursul poeziei noastre și a lumii, la final alexandrin de epocă modernă și convalescență postmodernă, cînd e timpul să reintre în scenă personajele reprezentative ale comunității, brutarul, croitorul, pantofarul, grădinarul, zidarul, care să-și recucerească dreptul de *a locui poetic* în cetate, după ce mai bine de o sută de ani regatul poeziei a fost stăpînit de un singur suveran: poetul cu imaginația sa dezlănțuită peste orizonturile „indefinitului”, care a mutat lumea vie la marginea neantului. Iar acest lucru a și început să se întâmple deja, din ce în ce mai vizibil, în volumele ultimelor valuri poetice postdouămiiste, desigur, în veșmintele și cu atitudinile comportamentale ale lumii prezente, dar și cu apariția unor personaje noi, cu „chipurile” și mentalitatea generate de specificul etapei istorice în care a ajuns civilizația noastră foarte tehnicizată, abrutizată paradoxal tocmai de excesul de tehnică ultraperformantă. Va face Adrian Alui Gheorghe saltul spre această poezie nouă, cu miza pe tranzitivitatea limbajului, sau se va mulțumi doar să constate decesele poeziei „vechiului regim”, „roasă e dinăuntru de propriile fantezme”, în încheștarea străveche dintre *definit* și *indefinit*?

Sau mai exact, dintre definibil și pe veci indefinibilul.

CEA MAI INCOMODĂ CARTE A ANULUI 2009: **TRĂDAREA CRITICII** **DE NICOLAE BREBAN**

Aura CHRISTI

Un mijloc de a pătrunde în aerul unei culturi, al unei literaturi, un instrument pentru a te familiariza cu o cultură sint, evident, sintezele, adică dicționarele, istoriile, enciclopediile, *instrumente inevitabile*; studiul brebanian începe pertinent cu analiza unora dintre cele mai importante sinteze apărute răstimp de două decenii, referirile la cele mai importante dintre acestea fiind, fără excepții, exacte, nuanțate, bine documentate. (Breban este bine informat, se știe, asupra realităților sociale, culturale, literare, noționale europene, inclusiv ale celor ținând cu strictețe de România. Apropo, am fost redactorul acestei cărți – și al acesteia! – multe dintre informațiile ce impuneau o verificare au fost, desigur, verificate, și mărturisesc că nu o dată m-am minunat, m-am luminat, așa cum se cuvine unui *spirit nepervers, neînregimentat*, în fața memoriei uriașe, da, uriașe, a acestui creator; departe, foarte departe, la kilometri distanță, deci, de acest creator mistificările, inexactitățile etc. imputate – iarăși nedrept, iarăși calomnios! – de N. Manolescu în captivanta-i *Istorie critică a literaturii...*, îndelung așteptată, un document al vîrstelor criticului, în care, între altele fie spus, autorul splendidului studiu monografic *Arca lui Noe*, scris în umbra luminoasă a marelui filolog Erich Auerbach, *Mimesis, Reprezentarea realității în literatura occidentală* – o fabuloasă analiză metodică a modului în care e reprezentată realitatea în cele mai importante opere de referință de la Homer pînă la Virginia Woolf – expediază, în cîteva rînduri, fără a aduce argumente, tetralogia *Sensul vieții*, fără a analiza cele peste o mie de pagini de memorialistică brebaniană, fără a aduce barem un argument prin

care să valideze aserțiunile-i tendențioase, cu iz de calomnie – ceea ce ne face să ne întrebăm dacă ilustrul critic, care după '89 și-a abandonat, pe parcursul a două decenii, spuneam, vocația, meseria, în favoarea politicii și a altor *diversiuni*, fugi de pe terenul de litere al vocației, pentru a reveni, dezamăgit, într-un târziu, pe *vechile terenuri de vîndătoare* – ca să glumim un pic – a citit cele peste o mie de pagini?) Astfel, op-ul lui Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mîine*, în opinia acad. Nicolae Breban, este „gros și bine informat (cu scăderi de viziune și cu o prea apăsată tentație spre colportaj, văzut din interiorul grupului căruia i-a aparținut în țară, cel al lui Eugen Barbu)”. Înaintea acestei lucrări de sinteză, valoric, este situată „cartea de căpătîi”, *Istoria literaturii române din anul '41 pînă azi*, datorată „criticului extrem de activ și luptător”, Alex Ștefănescu, sinteza acestui autor suscitînd „discuții vii”, „controverse care, în ciuda unor derapaje, oarecum firești unei literaturi căreia i-a fost interzis de sus ani buni orice spirit polemic, nu fac decît bine literelor, scriitorilor, ca și publicului intelectual, deștul de larg la noi, care a fost mereu interesat de soarta literaturii autohtone și care, după revoluție mai ales, zăpăcit și inundat de afluența enormă de titluri și de presiunea mass-mediei, se regăsește greu, își caută el însuși criteriile valorii și ne dă nouă, creatorilor și comentatorilor de azi de literatură, senzația de... a ne fi părăsit!”.

Din contextul sintezelor este desprins, cu fermitate lucidă, Eugen Negrici cu *Iluziile literaturii române*, căreia revista “Contemporanul. Ideea Europeană” (nr. 2, februarie, 2009) i-a

dedicat un dosar alcătuit din stenograma dezbaterii axate pe această carte incredibilă, enervantă, formidabilă, strălucită; dezbateri ce i-a avut ca invitați pe Barbu Cioculescu, Daniel Cristea Enache, Paul Cernat, Eugen Negrici, Livius Ciocîrlie, Paul Cornea și Nicolae Breban, care menționează – în *Trădarea...* – că această excepțională carte este „o iute și incisivă panoramă asupra creației literare, a creatorilor și comentatorilor ei, după perioada romantică, incluzînd deci aproape două secole de literatură română”, excepțional fiind inclusiv *tonul* acestei sinteze de excepție, „de o dezinvoltură rară, *un fel de cinism aplicat, nu rareori pozat*, cred eu, folosit ca o stratagemă a înțelegerii, prin justetea, aspră e drept, a multor puncte de vedere în chestiunile grave ale receptării, ca și în unele, peremptorii, mereu interesante, discutabile într-un sens bun, ale judecăților de valoare” (s.n.). Prin acest *ton*, prin acest stil mai degrabă, „uneori negativist, totdeauna argumentat, această «scurtă istorie» a lui Negrici se opune, poate, în primul rînd stilului și mai ales viziunii constructive, universaliste, pe care o propunea cu mai bine de o jumătate de secol în urmă divinul Călinescu”, citat adesea în opul negrician, o replică puternică dată *Istoriei...* călinesciene. Întîrzierea regretabilă cu care au început să apară, în sfîrșit, necesarele sinteze în peisajul literar românesc se datorează, în percepția lui Breban, nu numai opreliștilor impuse, sub dictatură, de mecanismele cenzurii de partid, ci și unui anume formidabil complex intimidant, castrator – ar fi spus Ion Barbu – iscat pe fondul sufocant-admirativ creat oarecum de *Istoria...* călinesciană, un monument viu disputat, în continuare, și astăzi, „marea carte a lui Călinescu” impresionînd, în opinia domnului Nicolae Breban, la modul „disproporționat”. Singurul, în anii dictaturii, care a depășit complexul specific majorității exegeților români în fața acestei cărți-monument este, după părerea romancierului Breban, Eugen Simion, unul dintre vîrfurile generației șaizeci, prin cele „patru volume *Scriitori români de azi*” publicate „sub comunism, despre

cărți și autori pentru care a luptat curajos și unde, adeseori, formulează judecăți de valoare sigure, rezistente” la circa trei decenii de la apariția primului volum.

Deși îi pune în lumina contemporaneității nu puține merite, între altele, cîteva, enumerate cu pertinentă căldură vie (Nego i-a fost, în prima tinerețe, prieten apropiat, de care era fascinat), „unica și extrem de rară inteligență, susținută de o cultură fără egal”, Nicolae Breban afirmă că „proiectul major”, „de o viață”, al lui Ion Negoîtescu, „splendidul critic și istoric clujean”, n-a fost dus la capăt, fiind, în ultimă instanță, publicată o *Istorie a literaturii române* (1800-1945) incompletă, lacunară, încropită întru cîțva, Breban, firesc, netrecînd cu vederea, în studiul său, „characterul sumar al multor articole dedicate unor scriitori de valoare, concizia extremă, mai bine zis lacunaritatea, insuficiența și lapidaritatea lor deconcertantă care are, poate, o explicație în faptul că autorul, fiind departe de bibliotecile din țară, nu a avut surse suficiente de consultare. Dar și graba însăilării lor, unele dintre aceste articole nefiind, la bază, altceva decît scurtele texte pe care Nego i le trimitea la Londra lui Matei Vișniec, redactor, în acea vreme, la BBC, secția română. „Era obligat s-o facă deoarece – susține autorul, apărîndu-și prietenul luat de Caron – cum însuși Nego mi s-a plîns nu o dată, la München, el suferea de reaua voință a «amicilor» de la Europa Liberă, care îl sabotează pur și simplu, odată ce el și-a anunțat public exilul, nu îl bagă în seamă, nu-i acordă spațiu și nu iau în seamă propunerile sale. În speță, doamna Monica Lovinescu și fostul nostru amic, Gelu Ionescu. Încă o dată, iată, la Paris, veninoasele relații ale intelectualilor români, de care, în epocă, nu puțini scriitori sau jurnaliști francezi erau uimiți!”. Cu toate că istoria negoîtesciană se conturează din punctul de vedere al autorului *Spiritului românesc al unei dictaturi* ca un segment al „unei istorii posibile, cu nu puține studii grăbite, însăilate și, după părerea noastră [a lui N.B. – n.n.], scrise sub imperiul unei alte cenzuri interioare decît cea căreia i-au fost supuși, mai

mult sau mai puțin, toți din patria comunistă”, cu toate că Breban îl vede pe exilatul de la München oarecum încrâncenat (excedat de șicanele Monicăi Lovinescu, ale altor români din exilul înveninat nu rareori, suferind excesiv fiindcă nu i s-a oferit după '89 o revistă în țară, suferind din cauza izolării atroce, dezamăgit de ascensiunea socială rapidă a unor oportuniști descinși din tagma „comuniștilor vechi”, ruminând, aidoma altor reprezentanți iluștri ai *intelighenției autohtone*, „«amendamentul» 8 de la Timișoara”, necesitatea de a-i „alunga pe foștii comuniști din orice funcție politică sau administrativă”, necesitatea urgentă de a stopa „ascensiunea oportuniștilor”, recursul la dictatură, campania de izgonire a „comuniștilor vechi” semănând tot mai mult cu o „vinătoare de vrăjitoare” (în fapt, o diversivă!), teama neîntemeiată, ridicolă că se va reveni la dictatură etc. etc.: „Da, Negoîtescu, în noua-i singurătate de la München, macera astfel de idei și altele, nerăbdător ca lucrurile să se aranjeze iute și, extrem de enervat, ca și alți domni și doamne de la Paris sau de la GDS de faptul că, vai, conduc din nou «vechii comuniști» treburile țării! Ignorînd că la Nord de noi, în fosta RDG, Ungaria, Cehoslovacia sau Polonia, toate țări care, într-adevăr, au arătat sub dictaturi nu numai voință politică în opoziție față de abuzurile sistemului, dar au știut și să formeze o pătură nouă de indivizi, capabilă de opoziție și de organizare în treburile dificile și complexe ale unei națiuni întregi, cam tot «vechii comuniști» ajunseseră la putere, ca la noi, prin vot liber, secret și universal.”); ei bine, în pofida a toate acestea, romancierul Breban, ancorîndu-și privirea în trecutul genialoid, viu, impulsiv de voință de exprimare, trecutul celor cîțiva tineri prieteni (Nego – Ion Negoîtescu, Nini – Nichita Stănescu, Cezar – Cezar Baltag, Matei – Matei Călinescu), îl reînvie, readucîndu-l, din complicitate esențială, destinală, pe Negoîtescu cel de odinioară, în *de-a pururi ziua cea de azi* printr-un portret de zile mari: „Înalt, slab, nervos, cu un profil de medalie, Negoîtescu, ca orice ins superior, a trăit aproape toată viața sa într-o «iluzie»:

aceea de a participa, cu un grup «de idei», poate chiar în calitate de *leader* – el a fost cel care, spre sfîrșitul războiului, a venit la București, cu un memoriu prin care el și prietenii săi, studenți refugiați la Sibiu, aveau la cercul lui Lovinescu! – la o renaștere a literelor române. Or, drama acestor tineri – Radu Stanca, Doinaș, Balotă, Regman și Nego însuși! – care se solidarizau cu mentorul modernității literare venea într-un contrast brutal cu istoria culturii și a nației române. La scurt timp, prin anii '48 (anul declanșării ofensivei staliniste, în cultură, în administrație și instituții, anul restructurării barbare a manualelor școlare, a negării și calomnierii marilor valori ale culturii, anul în care au început, masiv, arestările arbitrare, fără nici un suport juridic!) peste noapte, orice accent modernist sau care părea a fi importat din Vest a fost oprit și brutal atacat; o întreagă literatură de un diletantism și naturalism penibil, abject uneori, am numit literatura «victorioasă și nouă» a Țării Sovietelor, a invadat editurile, manualele, bibliotecile, Academia și Universitățile expurgate de realele personalități literare și științifice; unii, au fost îndepărtați dur de la catedră, precum Blaga la Cluj și Călinescu la București, alții – închiși, precum Petrovici, Voiculescu, Dinu Pillat, Crainic, cei cinci episcopi ai Bisericii mari a Ardealului, cea Unită cu Roma, doctori de Roma sau Strassbourg, ca și alții, nu puțini, foști miniștri sau demnitari între războaie; fără o prea mare acuratețe a criteriilor, se pare pur și simplu după numirile care fuseseră publicate în *Monitorul Oficial* al vremii!...”

Adoptînd același ton comprehensiv, nuanțat și drept, Breban va evoca nu puține dintre discuțiile, polemicile purtate cu Nego, nu puține istorii ancorate în trecutul fierbinte, admirația caldă, nu rareori fascinația nutrită față de prietenul de altădată, *readus* așa cum era – scriitor, inteligent, de o erudiție specific mitteleuropeană – în actualitatea strictă, pentru a-i face un elogiu splendid, absolut splendid, lui Nego nefiindu-i străină „o viață plină de idei, de cărți rare, de un scris splendid cu o venatură de mare rasă ideat-

ică în aproape orice atingea, profund cunoscător nu numai al literaturii germane și europene, dar și al artelor plastice, filosofiei și eseisticii clasice, ca puțini alții. Întrecut, poate, de mai tânărul său prieten Nicolae Balotă, un erudit cum am avut puțini. Când îi spuneam cu admirație:

– Nego, ce formidabil îi cunoști tu pe Sf. Augustin sau Tomas din Aquino!

El îmi răspundea, cu un ciudat aplomb:

– Da, mersi, dar Nicu Balotă îi citește în original!”

Pentru ca de îndată să fie readus în aceeași lumină caldă, vie, complice a contemporanietății începutului de mileniu, Cercul de la Sibiu, al cărui *leader* era, fără îndoială, Negoïtescu: „Acest grup, al cărui *leader* ideatic incontestabil era el, Negoïtescu, a fost și, vai, este, ultimul grup de personalități de prim ordin, de nivel absolut european, pe care l-a dat mediul universitar și intelectual al Clujului; un grup aflat, spuneam, ca și alte grupuri sau personalități *in statu nascendi* din alte provincii românești, într-un brutal și teribil *contra-timp* cu ceea ce ne-am obișnuit a numi *istorie* și care, se pare, nu a avut parte decât de vreo jumătate de secol de ocupație militară și instituțională străină – una din cele mai ticăloase, cum erau mereu cele care veneau de la Răsărit, indiferent că erau tătari sau ruși de-ai Țarului sau de-ai lui Lenin și Stalin, ticăloase deoarece voiau nu numai să ne fure Basarabia lui Ștefan, dar și să ne fure și să ne murdărească trecutul de oameni și valori!” Negoïtescu reapare mereu în centrul acestui grup așa cum era și cum rămîne a fi, adică precum o „figură, faptură contorsionată, plină de daruri cum erau și alții, poate, mai știi, eu însumi... atunci, la începuturi și poate și mai târziu! Cine știe?! De vină, dacă poate fi vorba de o vină, dacă vorbim de temperamente, formele cele mai adînci ale spiritului, se pare, dincolo și în afară de *idee* și de datele culturii, de vină așadar, în cazul meu, să zicem – ca și al lui Nego – a fost și temperamentul nostru sangvino-colic. Ce atingea cîteodată forme vii, neurastenice, mai ales în aspectele dure, ascuțite, pe care le luau opozițiile și înfruntările cu cer-

berii regimului, indiferent că erau «*de-ai noștri*», inși fini, stilați, și școliți, oportuniști și lichele pînă în vîrful unghiilor, sau activiști «*de-ai lor*»”. Virful – mai exact unul dintre vîrfurile acestui memorabil, emoționant portret – e atins în segmentul în care Breban se întreabă dacă Nego a fost fericit:

„Întrebat de potentatul Cyrus, al Persiei, vestitul legislator și înțelept Solon:

«– Cînd zic, ei, grecii, despre un om că este fericit?, Solon se pare că a răspuns:

– Noi nu zicem de cineva că este fericit, decât după ce a murit!»”.

E limpede că, deși probabil poate fi considerat un *invins*, Ion Negoïtescu s-a înzidit în propria-i Vocație, în cultul prieteniei, care de la un punct încolo, în economia spiritelor superioare – cum au fost, fără îndoială cerchiștii, în frunte cu Nego, în frunte cu Nicu Balotă, profund legat, după cum mărturisește în *Caietul albastru* (reeditat de curînd sub sigla Ideii Europene), de prietenul său ce-a ales exilul mîunchenez – se confundă cu însăși Vocația: „Dedicat cu întreaga sa fibră umană și ideatică literelor și artelor, române mai ales, timpurile, cum se spune, dar credem noi și propria-i natură l-au împiedicat nu numai să-și înfăptuiască *marea sa lucrare*, pe care, puțin imprudent și pueril, a anunțat-o cu tam-tam toată viața – Operele sau, mai bine zis *Opera* se face și se construiește în tăcere, ea se anunță eventual doar atunci cînd vede lumina tiparului! – ci și să se bucure, mai ales la maturitate, de marile sale daruri, inclusiv de cele pe care i le-a făcut timpul său – prietenii sale de excepție. Deoarece cei din grupul de la Sibiu – cum le-a plăcut să se numească – erau pătrunși, ca altădată, de sentimentul și de marile bucurii, de responsabilitățile unor prietenii ce se confundă cu vocația”. Vocația formatoare, ca și cultul prieteniei, ca și cultul măștrilor, cerchiștii avînd imensul noroc rar de a avea nevoia de maestru și beneficiind de privilegiul de a-l avea ca Magister pe „unicul lor model viu – poetul și filosoful Lucian Blaga, de care au avut privilegiul de a se apropia mai intim” în acele vremuri atroce,

adică, precizează Nicolae Breban, „în anii destrămării României, ai pierderii Ardealului de Nord și ai refugiului la Sibiu, când *maestrul și ucenicii s-au contopit încă o dată nu numai în savoarea și citirea literelor scrise*, ci și într-o nouă, extrem de vie solidaritate umană și națională”, Maestru care „i-a sudat” oarecum ca „și anii de pușcărie pe care au «vizitat-o» cu toții, cu excepția lui Regman și Ioaniche Olteanu”. Dar mai este ceva la mijloc: „În libertate, în anii de prodigioasă activitate și afirmare în planul literaturii române, poate i-a sudat și sentimentul că aparțin unui grup, unei *secte culturale* aparte, cum ar fi bunăoară ultimii păstrători ai Sigiliului, ultimii care vorbesc în deplină cunoștință de cauză despre literatura modernă europeană, precum și despre cea mai veche, clasică, inaccesibilă sub comuniști decât dacă cunoșteai la perfecție latina, poate greaca și două sau trei limbi de mare cultură apuseană” (s.n.).

Același ton cald, pururi complice, câteodată de o asprime funciară, îl vom regăsi, uneori-adeșori, în portretele făcute celorlalți critici și istorici literari, unii dintre aceștia prieteni apropiați. Lucian Raicu vine mai târziu în grupul de litere alcătuit de Nichita Stănescu, Matei Călinescu, Cezar Baltag, Nicolae Breban și Grigore Hagiu: „Dintr-un alt grup, cel al «adolescenților» de la *Scînteia tineretului* sau, dacă vreți, și mai de departe, de la cam grotesca și diletanta pepinieră culturală și sovietică numită pompos Școala de literatură de pe lângă Uniunea Scriitorilor. Unde legase, probabil, marca prietenie a vieții sale, cu tînărul hirsut, mustăcios, venit din satul Mălin din nordul Moldovei, secerat la douăzeci de ani, Nicolae Labiș”, de moartea căruia Raicu va fi profund răvășit, vorbind adesea, vădit marcat. Exemplare, în portretele prietenilor primei tinereți literare, sînt paginile în care sînt înfățișate acele *școli de formare*, în funcție de o seamă de *afinități electivă*, școli care erau după-amiezile și nopțile de discuții literare: „Tăifăsuim, ne expuneam primele rudimente într-ale teorii și tehnicii literare, dar mai ales ne dezvoltam, cu un aplomb firesc, universal,

proiectele de operă, noi, adică: Mircea Ivănescu, Petre Stoica, Matei Călinescu, Cezar Baltag, Grigore Hagiu, Modest Morariu, Eugen Mihăiescu, graficianul, și subsemnatul, el, Raicu, pe numele său Bernard Leibovici”, membrii grupului alcătuit de această mînă de tineri care urmau să-și trăiască întreaga existență sub semnul *artei pentru artă*, rîvnind, visînd, aspirînd să facă literatură majoră, să devină mari scriitori într-un context nefavorabil, ba chiar ostil artei pure (ca și-n ziua de azi!, cînd literatura vie, cultura română vie s-a transformat într-un soi de cenușăreasă a guvernelor), constrîngîndu-i să se unească, să se solidarizeze în templul prieteniei, aidoma unor sacerdoți, aidoma unor călugări medievali. De aici, nevoia de a construi prietenii individuale, prietenii de grup, care funcționau aidoma unor triburi literare ultrarestrictive: „În grupul nostru, ne vedeam și eram părtași împreună la aceleași proiecte și ambiții – ieșirea din anonimat, visul oricărui tînăr de pe glob, care, nu se știe din ce pricini, se crede un *ales*! – dar și visul, infinit mai dificil – sau, mai știi, e invers! – de a face artă mare, nu numai într-o țară mică, de a înfrînge dinozaurul stalinist ce zornăia din toți solzii săi prost mirositori; în acest grup, al cărui nucleu «de fier» eram: Nichita, Matei, Grigore, Cezar și eu, se «produceau» și prietenii individuale”, se iscau gelozii, mărunte scene (ca aceea făcută de Cezar Baltag, impulsionată de „indiferența criminală” a lui Nini față de versurile lui), ranchiune, invidii (cauzate, de pildă, de Grigore care rămînea cam des peste noapte la Nichita, și nu într-o măsură mai insignifiantă, de prietenii săi, artiștii plastici etc.), cum e firesc într-un cerc restrîns de tineri sacerdoți ai literiei, construit pe iubirea față de literatură, pe dorința de a deveni nietzschean ceea ce ești: scriitor. N. Breban nu-și explică în ce fel a ajuns Raicu în grupul lor, însă constată de la distanța unei jumătăți de veac aproape că Raicu și el, încet-încet, s-au apropiat; făceau plimbări îndelungi pe Calea Victoriei, vorbeau, vorbeau, împărțind lumea, cosmosul de litere etc. Raicu era „potrivit de statură, cu o calviție avansată care îi înnobila

la și, într-un fel, eterniza figura, degete fine vitriolate de nicotină, soț al unei inteligente, sensibile scriitoare pentru copii, Sonia Raicu, Raicu era calmul întruchipat. Nu ridica niciodată vocea, era și dificil deoarece era puțin cam afon și trebuia să fii mereu atent la ce spune, nu gesticula – cum făceam eu, în exces! – dădea impresia unui tânăr care știe multe și spune puțin, cu inteligența tresărindu-i în privire, mereu prezentă, ascuțită, într-o pîndă leneșă care înțelegea aproape totul, uneori mai iute decît ceea ce gîndea și expunea pripit vreunul dintre comensali. De aici, uneori, un zîmbet fin ce se colora de un unic dispreț amabil, de parcă prostia, chiar și a celor aroganți și «deștepți», nu trebuie dramatizată. Nu trebuia nici ea luată prea în serios! «Doar n-o fi foc» era o vorbă a lui; odată, l-am auzit, uimit, aplicînd-o și morții: «Ei, n-o fi foc nici moartea asta!».

Spre deosebire de Matei Călinescu, Raicu nu era un erudit, însă nu-l incomoda prea mult asta; „e adevărat că ambițiosul și orgoliosul Matei, asistent al lui Tudor Vianu și prieten, printre alții, cu Edgar Papu ieșit «de curînd» din pușcărie, uimea pe toată lumea, pe cei mai în vîrstă mai ales, cu faptul că știa. «De unde știe băiatul acesta?» i-am auzit eu, nu o dată, pe Crohmălniceanu sau pe Bogza întrebînd. Într-adevăr, în anii aceia cînd granițele erau absolut închise și cînd a vizita, de exemplu, biblioteca franceză, americană sau italiană echivala aproape cu o interpelare la securitate, a ști, adică a fi la curent cu literatura occidentală, cu cea apuseană, clasică – care se predă în școli, cînd se făcea, mai ales după criteriul «luptei de clasă» și al «rolului istoric al clasei muncitoare» – era o raritate, aproape un fapt exotic”. Lucian Raicu, ale cărui substanțiale monografii despre Rebreanu și despre Gogol le admirăm, este un critic ieșit, în opinia lui Breban, dintr-un lector pasionat, format la școala rusă, iubind literatura creată din mantaua lui Gogol, Nikolai Vasilievici, și fiind în esență un aristocrat al spiritului net diferit de colegii săi de meserie prin atipicitatea demersurilor hermeneutice: „Căile de investigație, cum se spune, ale lui Raicu, se

deosebeau net de cele aplicate de colegii săi, universitari sau nu. Aproape imposibil la «dictatul» bibliografiilor necesare sau în vogă, nepăsător la acele prejudecăți fine, ultime care circulă în lumea criticii despre cutare sau cutare monstru literar, el vedea, mi se pare, întreaga lume a cercetării, a conceptelor sau analizelor diferențiate sau nu, prin optica unui lector de literatură, de proză și poezie, cu totul aparte. Raicu *era într-adevăr un critic ieșit dintr-un lector pasionat, cum se spune*”. (s.n.) Nuanța însă se impune cu de la sine putere și aici, căci Raicu nu era „un lector al altor lectori, cum sînt nu puțini «specialiști» sau universitari, de azi și dintotdeauna, ci avînd particularitatea – și curajul! – de a-și păstra «scaunul» său de cititor atent chiar și în postură de analist, de emițător de judecăți de valoare, de hermeneut. Avea, în păreri și judecăți, o formidabilă nonșalanță care contrasta, uneori penibil, cu frazele mele, uneori scrișninde de patos și de «adevăr ultim». Era, ca și Matei dar altfel, și prin aceasta, un occidental, un aristocrat al spiritului, cineva, adică, care urmează, voit sau nu, îndemnul lui Horațiu: *Nil admirari – să nu te uimești de nimic!*”. Lucian Raicu – „o fiară, o felină rară” – impresiona mai ales prin maturitatea judecăților și, nu într-o măsură mai lipsită de greutate, printr-o anume înțelepciune căreia nu-i era străină patina unei ironii de o rară finețe, așa încît în cele din urmă autorul monografiei despre Gogol avea acces la seninătate, prețuită atît de mult, între altele fie spus, de cerchiști: „Raicu impresiona încet și subsidiar printr-o seninătate culturală și printr-o ironie vagă dar persistentă ce se putea aplica tuturor lucrurilor și, mai știi, chiar și ființelor umane, un fel de nihilism sui-generis, semnul unui rar și real, precoc în cazul lui, înțelept”.

Pagini calde.

De amintiri strict literare; și nu numai.

O altă lume.

Boemă de litere reală. Uimitor, incredibil fiind că Nicolae Breban există, respiră, rescrie mental, zi de zi, tinerețea lor de litere, aerul acesteia fiindu-i, de-a lungul anilor, patrie vie,

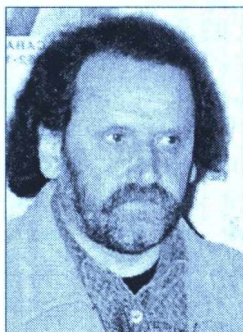
refugiu, cîrjă de abur a singurătăților obligatorii în cazul construcțiilor epice de amplă respirație, înălțate prin revenirea obsesivă la aceleași teme majore, mereu și mereu, din unghiuri diferite. Astfel, Tinerețea de litere se transformă, în chip miraculos, în sursă vie, din care autorul *Elegiilor pariziene* nu încetează să se hrănească. De fapt, prin această carte, și prin ea, Breban îi aduce pe toți în acele negre vremuri splendide, cînd, în plină dictatură, da, a fost posibilă rezistența prin cultură, a fost posibilă seria de capodopere neegalate nici azi, au fost posibile cultul prieteniei și lupta unică – prin curajul-i nebunesc, prin intensitate, prin complicitatea ce domnea în cosmicul sat literar românesc (asemuit de „inegalabila” dnă Lovinescu cu o „siberie a spiritului”) – pentru valoare!

...Raicu cel inimitabil contrasta pe fundalul social, politic, cultural cu tot ce se întîmpla în acele decenii, așa încît Breban constată, iată, la cîțiva ani de la stingerea vechiului său prieten înstrăinat că autorul monografiei dedicate lui Rebreanu a „lăsat un gol, nu imens, ci mai degrabă ciudat, greu nu numai de explicat celor care nu l-au cunoscut sau citit, dar și de a-l aproxima, ca să zic așa”, întrucît „e aproape totdeauna un pariu pierdut *d'avance* să încerci a prinde în rama unui portret, oricît de nuanțat sau detaliat, o reală personalitate, creatoare mai ales. La inși ca Raicu – sau Nichita! – din cei pe care i-am cunoscut eu de-aproape, este cu adevărat imposibil”, suita de portrete din *Trădarea...* fiind făcute „ca o formă de omagiu și pentru că îndrăznesc s-o aplic și altor foști prieteni – această metodă, să zicem, *instrument* sau *cale de acces* spre înțelegerea lor – necesară mic în primul rînd”.

Trădarea criticii este și expresia fascinantă – a unui mare scriitor consacrat, împlinit, care are o foame incredibilă de a fi – expresie a dorinței de a rămîne (!!) un Scriitor profesionist, care să scrie și să publice ritmic, în ciuda sa, în ciuda comodității sale, în ciuda ciudelor sale, în ciuda vremii, a „stafiilor prezentului”, a „stafiei realității”, a prezentului... revelat ca o stafie.

Mesajul clar al ultimului capitol e simplu, de un dramatism indeniabil: ceea ce văd în jurul meu nu este, nu poate fi prezent, nici realitate, iată motivul pentru care eu refuz acest prezent, această realitate, refugiindu-mă în frecvent denigratul turn de fildeș, pentru a-mi scrie Opera. Iar realitatea?... *Realitatea există pe măsură ce o creez eu!*, afirmă orgolios romancierul, situîndu-se în raza benefic-senină a unui alt spirit superior, da, a celui astmatic genial, pentru care „fiecare zi era ca o împărăție”: Proust. Fraza creatorului Albertinei, frază trecută ca motto, nefiind nici pe departe accidentală, ci avînd greutatea unui *însemn obsesiv*.

Trădarea criticii – „cea mai inconfortabilă carte a anului editorial 2009” (Ștefan Borbely) – este un exercițiu de admirație față de primul Nego, față de primul Raicu, față de primul Manolescu, față de primul Simion, față de primul Matei. Și un exercițiu de luciditate e această carte crispană, incomodă, un eseu interdisciplinar, de facto, inclasabil, situat pe granițele dintre genurile literare. Un îndemn de a reveni la meseria de scriitor, de a rămîne scriitor. O manifestare plenară a unui literaturocentrist – care tratează, dintr-un formidabil instinct cultural, teme majore – profund ancorat în credința de sorginte dostoevskiană, conform căreia această lume de doi bani, mizerabilă, coruptă pînă-n vîrfurile unghiilor, această lume murdărită, batjocorită, această lume, clipă de clipă, incredibil de frumoasă, mai poate fi salvată de frumusețe numai, de care trebuie să ne ținem cu unghiile, cu dinții, cu dinții duhului nostru și-al prietenilor noștri care *vor să creadă că vom izbîndi*. E și expresia speranței „într-o renaștere a marii literaturi naționale” această carte, renaștere în care *vrem* să credem, în ciuda scepticismului, în ciuda „stafiilor” prezentului, ale așa-zisei realități, în ciuda lehamitei, a zădărniciiei, în ciuda frigului care ne vînează de pretutindeni.

VIOREL PIVNICERU

- VERS DE TOAMNĂ

Gellu DORIAN

DEBUTURI

Cu câțiva ani în urmă, prezentându-mi-se la editura la care lucrez o antologie de poezie scrisă de polițiști, printre cei prezenți acolo am remarcat un nume care mi-a atras atenția. Pe lângă versurile sentimental-banale, unele sincere, altele scrise de amorul artei, dacă nu chiar dintr-o vădită petrecere a timpului prin jocuri rimate de cuvinte, locuri comune, exprimate în versuri desuete, versurile lui Viorel Pivniceru, că despre el este vorba, făceau figură aparte. I-am spus antologatorului, care administra un site al Inspectoratului Județean de Poliție Botoșani, și anume Cristian Vieru (el însuși poet, care, nu cu mult timp în urmă, din motive inexplicabile, s-a sinucis, în timpul programului, trăgându-și un glonț în cap, așa cum amenințase cu un an în urmă pe câțiva forumiști, care îl luau la bîză pe site-ul în care postase cele două antologii îngrijite de el), că respectivul poet, care iese din pluton, ar merita o atenție mai deosebită. Desigur, editînd două antologii ale poezilor cu epoleți și vipușcă – *Album de familie*, I și II, m-am familiarizat, ca să zic așa, cu autorii, unii dintre ei recidiviști, foarte activi și pe alte site-uri, doldora și ele de tot felul de „creatori”, cum ar fi „Agonia” sau „Poezia.ro”, autori care, prin sinceritatea lor, compensau deficitul de talent sau, cel puțin, dovedeau o știință evidentă de a scrie versuri. Antologiile, cum era și firesc, au avut succes de presă, chiar mai mult decît unele antologii ale profesioniștilor, curiozitatea mînîndu-i pe jurnaliști spre așa-zisul senzational care creează rating sau atrage atenția, așa cum, cu ani în urmă, un jurnalist de la „Bulina Roșie”, cum i se spunea cotidianului „Evenimentul Zilei”, condus de Ion Cristoiu, a scos pe piață celebra știre cu o găină din Pașcani care a născut pui vii, creînd modelul de știre senzatională fără acoperire.

Nu știu în ce măsură cartea *Vers de toamnă*, sem-

nată de Viorel Pivniceru, polițist din Covasna, va avea tot atît de mult succes, însă, citindu-l acum separat, în corp compact de cincizeci și șapte de texte, impresia mi s-a schimbat ușor, descoperind un poet de o sensibilitate de stoc, să o numesc așa, firească și sinceră, cu disponibilități pe o coardă vetustă a sufletului, ne-ancorată la realitatea poeziei cotidiene de la noi. Viorel Pivniceru scrie pur și simplu lipit cu privirea, sufletul și mintea de natură, creînd pasteluri ce cu greu își mai fac loc acum în paginile poezilor români. Salvarea acestor forme de exprimare la cald, fără prea mari eforturi estetice, dar, cum am spus, cu încărcături emoționale de rezonanță, remarcabile prin plasticitate și acuratețe, prin redare și, mai ales, prin filtrarea timpului prezent, fie prin stări provocate de nostalgie, fie prin chiar melancolia răscolitoare de imagini vii sînt, pe alocuri chiar proaspete. Să citez doar cîteva versuri în acest sens: „Plouă.../ Picură lacrimile cerului pe fața mea/ Șuvoaiele de idei îmi înecă gîndul/ și-l răsucesc/ și-l modifică,/ imagine albastră a impulsului electronic”. Altădată poetul, plecînd de la motive tradițional-istorice, înlocuiește patetismul, ne-adevat prezentului nostru poetic, cu sinceritatea pastelată a imaginilor: „Se lasă seara peste dealurile Moldovei/ Stelele răsar una cîte una peste satele/ pierdute în întuneric/ Firul ierbii își mîngîie fața în timp ce/ vîntul își face de lucru cu pletele-ți rebele./ Privirea își alunecă pe cer de la o stea la alta”. Și tot așa pînă ajunge la motivul ce i-a inspirat poemul dedicat lui Ciprian Porumbescu, portret liric bine realizat și cu care poetul ține să înceapă cartea. Referirile la celebra baladă porumbesciană încheie în mod fericit, simplu, poemul: „Se cutremură munții de durere și codrul vuieste./ Tu te-ai oprit, dar în urma ta rămîne/ ecoul baladei eterne”. Și în urma poetului nostru, după lectura poeziilor, rămîne o stare de liniște, de îmbiere spre o privire retrospectivă în spațiul poeziei noastre,

pentru a-i găsi un loc și acestuia. Locul lui rămîne, totuși, în arealul plutonului din care vine, în care, așa cum am spus, l-am descoperit ca fruntaș, cu reale capacități de a scoate de sub penița sa texte viabile, frumoase, dar mai ales sincere.

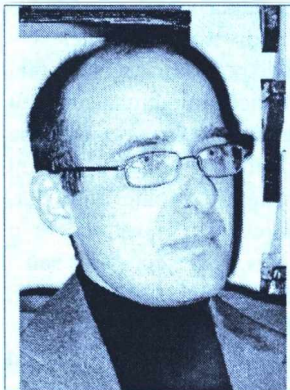
Două registre domină această primă carte a lui Viorel Pivniceru: primul, cum am văzut, este cel al pastelului și al peisajului scris sub influența unor stări emoționale și de beatitudine uneori, alteori de melancolie și nostalgie, la limita notației și a descrierii corecte a ceea ce vede și simte; în celălalt, apropiindu-se mai mult de poezia de azi, tehnicile abordate, în paradigma versului alb, sînt notații seci, de moment, ca într-un jurnal, în care tot ceea ce-l înconjoară pe poet în acea clipă, într-un univers intim, schematic, se transformă în poezie, cum ar fi în acest text: „zumzetul calculatorului.../ cana umplută pe jumătate cu cafea.../ scrumiera goală.../ pachet de țigări desfacut.../ coli împrăștiate... perforator blocat.../ ciocănit în ușă.../Da!” „răgușit.../ cărți deschise... șef nervos.../ suport de pixuri răsturnat.../ fereastră întredeschisă.../ colegi zîmbitori... telefon sunînd.../ imprimantă stricăta.../ muzica de la radio... rîsete.../ lucrări neterminate... ceas de perete.../ pauză de masă.../ strigăte de luptă în biroul șefului... nori de fum.../ bîzîitul aparatelor de aer condiționat.../ oboeală... dureri de spate... /fire albe noi...”. Bruioane sintagmatice, care, în economia textului, eliminînd alte explorări stilistice, izbutesc să creeze o atmosferă poetică remarcabilă. Cum, de altfel, în alt text de acest gen, ne putem duce cu gîndul la Bacovia, simplitatea fiind aici un atu pentru poet, cum ar fi în poezia „Toamna”: „frunze galbene de arțar... nuci ruginiți.../ ploaie... parc pustiu.../ bănci goale... vînt... castane... pensionar nostalgic.../ vrăbii zgribulite.../ ceață.../ umbrele... claxoane... aglomerație... faruri aprinse.../ bălți... înjurături... haine ude... cîini plouați.../ așteptare... șiroaie pe obraz.../ mîini înghețate... melancolie.../ zîmbet trist... fără păreri de rău...”. Astfel de realizări ne dau încredere în poezia pe care o va scrie în viitor Viorel Pivniceru.

O altă abordare ar fi și aceea a redării sau consemnării unor evenimente de peste an și în special cele legate de iarnă. Alteori sentimentele materne sînt și ele circumscrise aceluiași areal de însumare. De fapt, Viorel Pivniceru nu și-a propus să construiască o carte în sensul structurării ei pe secțiuni sau idei, pe genuri și maniere, dar, în totalitatea cărții, a reușit să

elimine monotonia, uniformitatea textelor, jucîndu-se, cum am văzut, cu registre diverse, pe tehnica versului alb, fiind conștient de disponibilitățile sale, mai puțin și pe o conștiință artistică, înlocuită, cum am spus, cu marea sa încredere în sinceritatea bazată pe o sensibilitate deosebită. Poezia pentru Viorel Pivniceru nu este o dominantă a existenței sale, dar, atunci cînd se apropie de ea, reușește să o strecoare în cuvinte simple, lesne de înțeles, fără a complica sau a deveni prolix, voit sau din dorința de a impresiona. El impresionează, totuși, printr-un lirism trăit, nu artificial, printr-o tehnică folosită și de alții, ne-inovînd dar găsind calea proprie, chiar și atunci cînd naivitățile își fac loc în unele poeme, mai ales cînd poetul este dominat de sentimentul dragostei. Sînt și astfel de texte, ce diversifică astfel tematica acestei prime cărți.

Titlul ales, unul banal, dar care acoperă ceea ce poetul adună între coperte, ține tot de nivelul asumat de poet, unul ce izvorăște din conștiința propriei valori, fără, însă, a da la iveală vreun complex de inferioritate sau altă timiditate ce l-ar cuprinde în fața vreunui lector mai pretențios. Sintagma „vers de toamnă” ar putea însemna, pe lîngă ceea ce exprimă direct, chiar versuri dedicate toamnei, întîrzierii, și o aluzie la vetustețea versurilor, în sensul de asumare a desuetudinii ancorate la nostalgii și melancolii caracteristice anotimpului menționat. Viorel Pivniceru trebuie privit din unghiul din care pornește, sau din cercul literaților din formația „albumului de familie”, în care făcea figură aparte. Seriozitatea cu care el vine să ne propună, în plină post-postmodernitate, cînd poezia iese din spațiul liricii, din cel tradițional, ba chiar din cel modern și postmodern, pentru a se așeza într-un concretism dezarmant, la limita imaginarului cu realitatea, lăfăindu-se în minimalism și autenticism, ne trage un semnal de alarmă, găsind în bulgării lui poetici stări lirice demne de luat în seamă, fără însă a crede că poetul și-a propus cumva să fugă în mod deliberat de aceste mode. Nu, el pur și simplu scrie așa cum simte și cum cunoaște, convins de stările sale interioare ca fiind cele din care poezia pe care o trăiește este și cea autentică.

Îi urez bun venit în poezie, sugerîndu-i să-și deschidă potecă mai mult spre poezia de genul celei din al doilea registru, pentru a însemna și o prezență cu adevărat remarcabilă, nu numai printre poeții cu epoleți și vipușcă, ci și printre poeții născuți, nu făcuți.

EMINESCU ȘI MUTAȚIA VALORILOR ESTETICE

Antonio PATRAȘ

E lucru știut că Lovinescu nu s-a îndeletnicit cu interpretarea minuțioasă a operei eminesciene, deși a recunoscut, de câte ori a avut prilejul, supra-mația genialului autor al *Luceafărului* în literatura noastră¹. Fără a scrie o monografie sau măcar un studiu ceva mai aplicat, criticul s-a arătat interesat exclusiv de personalitatea poetului (și aceasta descifrată freudian, în cheia psihologiei erotice), pe care era încredințat a o fi pătruns ca nimeni altul, cu o acuitate făcută să anuleze practic interpretarea călinesciană, sancționată ca fiind prea pedestră, rudimentară. Pretenția aceasta pare total nefondată, dacă ne gândim că acribioaselor cercetări istoriografice ale autorului *Vieții lui Eminescu* amfizionul de la Sburătorul le opunea doar câteva texte gazetărești și cele două... romane, *Mite* și *Bălăuța* (ce s-au bucurat, într-adevăr, de un mare succes de public, dar de o rezervată receptare critică²). Sigur pe sine, Lovinescu nutrea însă convingerea că viziunea sa („originală și îndrăzneță”, „în contradicție cu tot ce s-a spus și se crede despre Eminescu în materie de iubire”) are toate șansele să devină „punctul de plecare al unor controverse din domeniul psihologic și chiar sociologic”³.

Pe ce se baza Lovinescu când afirma astfel de lucruri? Bineînțeles, pe infailibilitatea psihanalizei freudiane, știință care-i furniza și metoda cea mai eficientă de interpretare a psihicului uman. Pe de altă parte, merită reținută nuanța că nu literatura constituie aici obiectul controversei, ci psihologia ori sociologia, științe cărora li se subordonează de fapt critica literară, ca o disciplină secundară. Într-adevăr, pentru Lovinescu, sarcina

criticii constă în deslușirea profilului psiho-moral al scriitorilor (criticul „recompune figura sufletească a scriitorului”, spune el într-o cronică de tinerețe⁴), element ce contribuie la elucidarea mecanismului creator – de unde și legătura dintre critică și literatură ori predilecția pentru portret sau anecdotă. Impresionistul Lovinescu optează așadar, bovaric, tot pentru o soluție dogmatică, raționalistă, care să-i furnizeze „teoria” capabilă să explice fără rest misterul impenetrabil al sufletului, luînd totodată „o poziție definitivă în controversa dintre critici și psihanaliști”. Afirmările acestea nu trebuie minimalizate, cum s-a întâmplat pînă acum, majoritatea comentatorilor semnalînd, pripit, atît eșecul literar (romanele ar fi doar niște vieți romanțate, de o factură melodramatică greu digerabilă), cît și critic (Lovinescu ar resuscita mai vechea teorie maioresciană a genului romantic, devenită anacronică în raport cu moderna interpretare călinesciană). Pentru a înțelege exact temeiurile demersului lovinescian, parcimonios dar și enigmatic în multe privințe, e necesar să lămurim următoarele lucruri: 1. argumentele menite să confirme valoarea și rezistența operei eminesciene în timp; 2. din ce motiv privilegiază criticul personalitatea scriitorului în raport cu opera; 3. dacă esența personalității e de căutat în psihologia erotică, trebuie clarificate raporturile dintre erotism și creativitate, dintre psihologia creației și configurațiile estetice ale operei; 4. concepția despre roman.

Sugestia și muzicalitatea, cheia succesului
Încă din tinerețe Lovinescu încerca să-și

explice fascinația pe care lirismul eminescian o exercita asupra a generației întregi de cititori, fără a-și pierde forța de impact psihologic. Pe tînărul critic îl impresionau nu „ideile”, nu „filosofia” lui Eminescu (această „filosofie” i se părea chiar învechită, prin nimic deosebită în raport cu cea a înaintașilor), ceea ce îl determina să tragă concluzia că în poezie ideile „nu înseamnă cugetare și speculație intelectuală, ci *intensitate de sentiment și unitate sufletească organică*”⁵. Influența lui Croce e mai mult decît evidentă, semnalînd abolirea teoretică a distincției dintre formă și fond, principiu elementar în estetica maioreșciană, de pildă. Aceeași opinie o regăsim mai tîrziu, în *Mutația valorilor estetice*, cu cîteva nuanțe demne de semnalat. Înainte de toate, Lovinescu atribuie esteticului o valoare circumstanțială, depinzînd de contextul istoric (mai precis: de rasă, de timp și de variațiile percepției individuale), motiv pentru care arta, fie ea oricît de valoroasă, se vede supusă unui inevitabil proces de eroziune, păstrînd intact numai scheletul intelectual, și acela reconstituibil printr-un delicat procedeu de arheologie culturală. Transformarea pare ireversibilă, fiindcă „odată cu scurgerea vremii elementul inefabil, partea intimă a operei de artă ce se adresează sensibilității, elementul de sugestie a limbii, fondul sufletească mistic se anulează aproape cu desăvîrșire”⁶.

Există însă și cîteva excepții, pentru că unele opere izbutesc totuși să se salveze și să nu ruginească. În literatura noastră, doar Eminescu a reușit să învingă în lupta cu timpul, pentru că a compus „cele mai muzicale și mai plastice versuri ce s-au scris în românește”. În rest, toată poezia română de dinaintea sa – subliniază criticul – „nu există ca valoare actuală ci numai ca valoare istorică”. Chiar și în opera eminesciană partea intelectuală s-a uzat (remarcă mai veche), dar „calitatea de sugestie a poeziei eminesciene rămîne și astăzi proaspătă, intactă și neegalată de nici un poet contemporan”⁷. Ca atare, elementul de rezistență al liricii eminesciene îl constituie muzicalitatea și capacitatea sa de sugestie, și nu „conținutul” propriu-zis.

Trebuie semnalată acum o primă incon-

secvență, care va genera cîteva erori grave în judecarea operei lui Eminescu. Iată despre ce e vorba: deși concede poeziei capacitatea de a se sustrage inevitabilului proces de mutație a valorilor, Lovinescu sancționează fără pic de rezervă proza eminesciană, considerată mult mai puțin valoroasă, prea „lirică”, „supusă tuturor influențelor romantismului german al epocii”. Or, romantismul nu are ce căuta în proză, care, potrivit concepției lovinesciene, evoluează în mod necesar de la subiectiv la obiectiv, adică de la „romantismul” fantezist și sentimental la realismul mimetic. Ilustrînd un moment de tranziție, și în plus incapabilă să respecte condițiile creației obiective, proza eminesciană „nu îmbrățișează lumea în realități” și de aceea nici „nu are o prea mare valoare”. După cum lesne se poate observa, aici se confruntă, în fond, două teorii pe care Lovinescu nu izbutește cu nici un chip să le concilieze. El susține, pe de o parte, că valoarea de sugestie a unei opere literare (și nu doar a poeziei) e în măsură să-i asigure rezistența în timp. (Ca atare, „nu numai imaginile sau cadențele produc sugestii, cum e și natural, ci și cuvîntul simplu, luat în unitatea lui, e capabil să sugereze dincolo de sensul său noțional”⁸, și tot așa, „pentru *valoarea sa de sugestie*, expresia metaforică este, așadar, esențială poeziei, dar poate fi tot atît de bine folosită și în proza poetică”⁹). Pe de altă parte, criticul modernist impune prozei niște constrîngeri suplimentare (evoluția de la rural la urban, reprezentarea estetică a noilor realități sociale), de care e scutită, în schimb, poezia. Însă evoluția de la subiectiv la obiectiv nu reclamă, așa cum au crezut unii interpreți grăbiți, întoarcerea la o formulă de artă desuetă (realismul mimetic), contrazisă de evoluția prozei moderne. În cazul poeziei, ca și în cazul prozei, Lovinescu vorbea de un proces de intelectualizare a discursului, care sugerează de fapt adîncirea (obiectivă) în „subiect”. Cu alte cuvinte, modernizarea presupune explorarea metodică a cului individual, devenit acum obiect de investigație psihologică. În consecință, invocata trecere de la rural la urban indică mai curînd evoluția de la o literatură axată pe o psihologie colectivă și nediferențiată (sufle-

tul țărănesc) la o literatură reflectînd o psihologie individuală, modelată de o mentalitate specific urbană. Acestea fiind spuse, motivele pentru care Lovinescu respinge proza eminesciană se dovedesc complet arbitrare, nefiind justificate nici măcar de propria teorie privind evoluția epicului de la subiectiv la obiectiv.

În schimb, legătura subterană, de viziune, dintre poezia și proza eminesciană a sesizat-o corect Ibrăileanu, ale cărui afirmații merg pînă la un punct pe aceleași coordonate, cu deosebirea că adversarul de la „Viața Românească” nu consideră „învechit” acest palier al operei și atrage atenția asupra caracterului de „autobiografie spirituală” al nuvelei *Sărmanul Dionis*, referindu-se apoi la acuitatea analizei psihologice din celelalte proze (îndeosebi din *Cezara*). Altminteri, interpretarea lui Ibrăileanu se revendică de la aceleași premise psihologice, potrivit cărora farmecul inefabil al lirismului eminescian se cuvine detectat în capacitatea de sugestie și în muzicalitatea limbajului. Or, recursul la sugestie presupune refuzul transcrierii mimetice a „realității”, ancorarea în biografic și în istoric, în favoarea unor reprezentări mai abstracte și a unui limbaj universal (precum acela al muzicii), al sentimentelor și trăirilor „obiective”, izvorîte din inconștient. Ca atare, căutînd să înțeleagă puterea de seducție a poeziei eminesciene, Ibrăileanu ajungea la niște concluzii foarte apropiate de „ideile” lovinesciene, dar mult mai bine argumentate. Spre exemplu, criticul ieșean corela principiul sugestiei de acela psihologist, al emoției și sentimentului, cum și de mecanismul imaginației creatoare, pentru a evidenția „lipsa de subiecte, de ocazional” în lirica eminesciană. Imaginația, afirmă Ibrăileanu, „este serva supusă a sentimentului. Ea nu are alt rol decît să exprime sentimentul. De aici caracterul de imaterialitate al poeziei sale lirice, idealitatea ei”, care e un „efect al muzicii din suflet, ca produs al instinctului poetic, și nu al voinței conștiente”¹⁰. Prin urmare, poezia lui Eminescu „scoate din enormul inconștient stări nebănuite de suflet și, exprimînd inexprimabilul, ne face cunoscut, în clipe de fulger, profundul sufletului nostru” (lectura liricii eminesciene ar

genera „senzația infinitului, a lucrului în sine, a voinței lui Schopenhauer”¹¹).

Symbolism, romantism și psihologia rasei

Dar receptivitatea publicului la farmecul limbajului eminescian (axat pe sugestie și muzicalitate) se datorează, în opinia lui Lovinescu, și caracterului „specific național” al unei opere ancorate adînc în spiritualitatea românească. De aceea, în *Istoria civilizației...*, criticul condiționa afirmarea, pe planul valorilor universale, a creativității unei culturi minore, precum cultura română, de admirația față de modelele europene, resort psihic ce declanșează tendința mimetică și, apoi, pe aceea de „diferențiere”. Prin urmare, în opera eminesciană Lovinescu detectează două straturi, unul autohton, „specific național”, și altul european (mai precis: de cultură germană). Există așadar o legătură evidentă între „formă” și „conținut”, între individ și comunitate, între „idee” și calitatea infinit sugestivă a limbajului care o vehiculează. Or, cînd judecă negativ proza eminesciană, Lovinescu are în vedere doar elementele de „conținut” ale acesteia, „temele” și „motivele” predilecte, nu și valorile ei de sugestie. Ipostaza evidențiată în acest caz e tocmai cea mai perisabilă, pentru că vizează un scriitor ce „reprezintă, anume, tradiția națională, conservatorismul istoric, dragostea pentru poezia, limba, legende populare și, totodată, cultura germană”¹². Și dacă „prin temele lirismului său, prin forma compoziției sale retorice, prin filozofie, prin atitudine socială, prin naționalism și folclorism, caracteristica lui Eminescu este esențial romantică...”¹³, cum se mai justifică oare perenitatea operei cu pricina, capabilă, am văzut, să miște sufletul omului modern, și încă într-o măsură neegalată de nimeni altcineva?

Tot în *Mutația valorilor estetice* Lovinescu afirmă că „în evoluția poeziei contemporane, mișcarea simbolistă răspunde precis tendinței de a reda inefabilul și de a înlocui deci construcția discursivă, logică, raționalismul și didacticismul poetic de sugestie care, dincolo de anecdotă și expunere logică, sugerează *stări sufletești profunde, neorganice, muzicale*”¹⁴. De asemeni,

„avînd un fond muzical, simbolismul exclude cugetarea organizată, fără a exclude însă și profunzimea sentimentelor. [...] El vrea să ne dea esența lucrurilor, tiparele generale din care au pornit formele multiple și diverse, materia inalterabilă și neindividualizată încă a sufletului uman. Prin această sfortare spre universal, *simbolismul pășește alături de muzică, limba firească a universalului*”¹⁵.

Dacă așa stau lucrurile, nu cumva trebuie să considerăm pe Eminescu (avînd în vedere dimensiunea sugestiv-muzicală a liricii sale) un precursor al simbolismului românesc? În mod bizar, Lovinescu refuză să tragă această concluzie la care l-a condus, dealtfel, chiar argumentația sa. Refuzul se datorează poate și faptului că ideea mai fusese exprimată în epocă de N. Davidescu, adversar înverșunat al criticului de la „Sburătorul”. Or, dacă nu voia să-i acorde lui Eminescu statutul de precursor al simbolismului, măcar prin unele elemente ale operei, Lovinescu se vedea pus în situația de a-l respinge pur și simplu, și nu o putea face decît într-un singur fel: admițînd că literatura noastră evoluează organic (idee ce contrazice teoria imitației creatoare a formelor străine!) și că, în această evoluție, simbolismul n-a fost decît un fenomen periferic, fără impact semnificativ. Ceea ce s-a și întîmplat, determinîndu-l pe criticul modernist să celebreze, în cea mai pură manieră tradiționalistă, creativitatea rasei.

Am ales două exemple. Primul e din *Istoria literaturii române contemporane*, unde se afirmă că „Literatura română nu și-a dovedit existența numai prin talente neîndoiioase, ci și prin însușiri specifice și comune: virtualitățile artistice ale rasei sînt evidente în poezia noastră populară, iar cifrele realizărilor literaturii culte nu se alăturază, ci se adună. Eminescu, Creangă și Caragiale nu sînt numai scriitori de talent, ci și puncte din frontiera hărții noastre psihice”¹⁶. Celălalt e din *Bizu*, unde autorul face elogiul ruralității și al moldovenismului: „din această ambianță de tîrg moldovenesc s-a plămădit, astfel, literatura noastră, asimilîndu-i caracterul rural sau periferic, cu zvon de șezători și perspective de

munți violeți. [...] Confortul saloanelor parchetate, al policandrelor de cristal [...] n-a produs o literatură și o ideologie; vîntul sufletului și talentului românesc bate încă prin coșurile căsuțelor turtite, cu mușcate pe prispă, cu ochiuri de geam cîrpite cu hîrtie, prin grădinițe troienite de roade, prin cîrciuma jupînului Oișie în scrînciobul căreia s-au dat pe rînd Ion Creangă, I. Dragoslav și M. Sadoveanu”¹⁷.

Îată-l pe „impresionistul” Lovinescu sfîrșind prin a explica valoarea estetică în grila determinismului psihologist, regionalist și etnicist. Problema merită, cred, atenția cuvenită.

Note:

1. În opinia criticului, Eminescu reprezintă „spiritul cel mai universal”, „poetul nostru cel mai rezistent” etc. Vezi antologia E. Lovinescu, *Mihai Eminescu*, Ediție critică, prefată, note și variante, bibliografie și indice de Ion Nuță, Junimea, Iași, 1984, p. X ș.u.

2. A rămas celebră epigrama publicată de Iorga în „Cugetul clar”, an I, nr. 5, 12 august 1936: „Pornograful Lovinescu,/ Cu aceea ce a scris,/ N-a lovit în Eminescu,/ Ci, prin el, s-a sinucis”. Tot Iorga a determinat, prin influența sa, respingerea candidaturii la Academie a lui Lovinescu.

3. D. Lovinescu ne vorbește cu prilejul romanului „Mite”, în „Reporter”, an III, nr. 53, 10 ian. 1935.

4. Idem, *Opere* IV, Ediție îngrijită de Maria Simionescu și Alexandru George, Editura Minerva, București, 1986, p. 302.

5. Idem, *Critice*, II, ediție definitivă, București, 1926, p. 78.

6. Idem, *Mutația valorilor estetice*, în *Istoria literaturii române contemporane*, vol. III, p. 379.

7. *Ibidem*, p. 389.

8. *Ibidem*, p. 349.

9. *Ibidem*, p. 352.

10. G. Ibrăileanu, *Mihai Eminescu*, în *Note și impresii*, Editura „Viața Românească”, 1921, p. 46.

11. *Ibidem*.

12. Idem, *Critice*, IV, ediție definitivă, București, 1928.

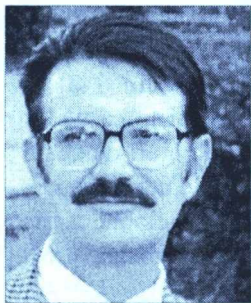
13. Apud Ion Nuță, *op. cit.*, p. XVII.

14. E. Lovinescu, *Mutația...*, vol. cit., p. 359.

15. Idem, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. I, Editura Minerva, 1981, p. 21.

16. *Ibidem*, p. 63.

17. Idem, *Bizu*, Editura Dacia, Cluj, 1974, p. 217.

SĂRBĂTORIREA LUI EMINESCU

Liviu PAPUC

CONVORBIRI RETROSPECTIVE

Multi hulitul (de către unii) Mihai Eminescu a fost întotdeauna o foarte bună manta de ploaie, mai tot natul adăpostindu-se (ascunzându-se) sub faldurile largi ale prodigioasei inteligențe și eficiențe. Au făcut-o aceasta și cei care s-au lepădat de el ca de Satana, dar care s-au împărtășit din gloria lui atunci când s-a ivit prilejul. Nu poate fi uitat cazul tânărului insurgent T.O. Bobe, care, după ce a sărit la beregata Poetului, a acceptat cu seninătate Premiul „Eminescu” de la Botoșani (beneficiind, desigur, de înaltă protecție – nu putem spune „de fuste”, dat fiind că nu știm dacă N. Manolescu purta atunci *kilt* sau nu).

La nivel politic, am pomenit în câteva articole din „Convorbiri literare” încercările de înregimentare ale Luceafărului în diferite tabere, el fiind mai totdeauna prezent în dezbaterile necesare viețuirii națiunii române. Nu e de mirare că el și Ștefan cel Mare sînt cele mai cunoscute figuri în popor, cel care este deținătorul valorilor de peste veac, cel care nu se îndoiește după mode și modele (cum fac politicienii, nu numai cei de astăzi, dar parcă aceștia mai abitar ca cei din vechime).

Din fericire, a existat permanent și falanga celor gata să-și pună la picioarele Poetului tot ce aveau mai bun, să i se închine cu venerație, aceasta neincluzînd și lipsa spiritului critic. Au existat manifestări omagiale (și nu ne îndoim că vor mai exista) în repetate rînduri, cu diferite ocazii sau fără, ci doar atunci cînd Cîneva simțea nevoia pomenirii celui care s-a identificat cu ființa neamului românesc. O astfel de manifestare a avut loc în 1919, după încheierea primului război mondial – pe care Mihai Eminescu l-a „prefătat” în calitate de „susținător”, folosit fiind de ambele tabere – la Iași, atunci cînd Aglae Pruteanu a recitat pe scena Teatrului Național, la 16/29 iunie 1919, „cu prilejul încoronării unui bust al marelui poet, pentru comemorarea aniversării de treizeci de ani de la moartea lui” (cum se spune în vol. A.C. Cuza, *Poezii. Epigrame. Cugetări în proză*, Ed. a III-a adăogită, „Bucovina” I.E. Torouțiu, București, 1939, la p. 110), un poem de-al lui A.C. Cuza.

Un alt moment pe care ne place să-l evocăm, poate pentru că este pus sub sigla Eminescu după 60 de ani (de la

moarte), i se datorează unui Radu Trifan, care pornește vije-lios: „Popasul pe care-l facem nu poate și nu trebuie să-nsemneze simpla înregistrare cronologică a unei aniversări; el trebuie să se împletească cu dorința și străduința noastră de deplină considerare a elementului pozitiv. [...] Ne aflăm acum la vremea înțelegerii lui Mihail Eminescu. Ne găsim la vremea dărîmării falselor mituri și a înlăturării greșitelor mentalități”.

Pentru a nu rămîne în ceață, Radu Trifan ne limpezește: „Pînă nu de mult, cu ani în urmă, lămurirea *cazului Eminescu* rămînea pe seama unor critici care, sub pretinsa togă a unei culturi avansate, purtau măiestrit camuflată tolba arginților, tocmai a acelor arginți pe care Eminescu îi vedea lămurit ca apanaj unic al elementelor exploatatoare: *Numai banul îl vînează și cîștigul fără muncă...* Ei bine, acești critici asupritori și la rîndul lor mercenari ai unor exploatatori mai bogați și deci mai influenți, făcînd sistematic abstracție de latura revoluționară a poeziei lui Eminescu, aveau grijă să-i romanțeze în așa fel viața, încît poetul-om să apară într-o lumină care să nu obosească privirea cititorilor de mentalitate reacționară. [...] Acești critici improvizati, mercenari înrăiți, nu s-au străduit decît să arunce în spinarea poetului toate tarele, viciile și idealurile unei ciocoimi stăpînitore decenii de-a rîndul, în nădejdea că în felul acesta vor reuși să-l înstrăineze de poporul din mijlocul căruia se ridicase. Însă, pe malul opus strîmtelor și meschinelor vederi, trăia adevăratul Mihail Eminescu, strălucit fiu al poporului său, poet cu adevărat de geniu, în sufletul căruia bîntuiau mareș furtunile nădejdlor de mai bine. *** Hărțuit de mizerie, rătăcitor dintr-un loc într-altul, mereu nemulțumit de orînduirile în mijlocul cărora trăia, Eminescu a reușit totuși să fie un poet fecund, tocmai datorită faptului că se sprijinea pe o combativitate izvorîită din durerea și revolta clasei asuprite”.

Lăsîndu-vă plăcerea de a pronunța mai apăsător numeroasele sintagme de urîtă aducere aminte, să vă mai oferim și cheia de boltă a problemei: „Dărîmînd toate mistificările și cu dinadins greșitele interpretări ale monștrilor trecutului, ținînd pumnul bine strîns pe uneltele dialecticii reconsideratoare și constructive, găsim fără mari eforturi mijloacele de a redărui poporului muncitor vechiul chip al lui Eminescu, scîldat însă într-o lumină nouă”. Toate acestea (și încă altele) în „Almanahul literar”, nr. 2, 1949, p. 12-17.

ISTORIE LITERARĂ

CONVORBIRI LITERARE

BIBLIOGRAFIA ISTORICĂ A ROMÂNIEI (I)

Gheorghe I. FLORESCU

NISIPUL DIN CLEPSIDRĂ

După doi ani, numai, de la ultima apariție a *Bibliografiei Istorice a României*, cercetătorii angajați în realizarea unui asemenea proiect, cu profunde semnificații naționale, rezervat celor interesați de trecutul și prezentul românilor – și nu numai lor –, ne oferă tomul XII, Partea I, 2007-2008 (București, Editura Academiei Române, 2009, 362 p.), al acestui impresionant corpus repertorial. Noul op continuă seria începută în anul 1970, deci în urmă cu aproape patru decenii, impunându-se, de la început chiar, dincolo de nefireștile limite ideologice și inevitabilele servituți politice, datorate unor vremuri anormale, ca o lucrare de referință capitală și întotdeauna necesară. Vorbind despre o asemenea reușită, se cuvine să ne amintim că în paginile sale au fost adunate de-a lungul anilor titlurile producției istoriografice românești de după 23 august 1944, deci din peste 65 de ani de activitate dedicată studierii trecutului național. Scriind, la 31 martie 1970, *Cuvîntul înainte* al tomului inaugural, Constantin Daicoviciu își asigura contemporanii că „lucrarea face legătura firească între această știință istorică bazată pe concepția materialistă despre societate și vredniciei de laudă înaintași ai noștri în ale căror opere de cercetare sau de sinteză, în ciuda orientării lor idealiste, nu lipsesc elementele evidente ale unei gândiri tot mai progresiste despre fenomenul istoric”. Plecînd de la acest avertisment, el îi informa pe cei interesați că „Editura Academiei R. S. România inaugurează colecția de importanță națională, *Bibliografia Historica*

Romaniae, care va cuprinde întreaga literatură istorică românească, de la primele scrieri pînă în zilele noastre” (subl. ns.). Așadar, în urmă cu 40 de ani se intenționa ca în paralel cu repertorierea literaturii istoriografice a vremii să fie recuperate, bibliografic, și titlurile din aceeași sferă științifică de dinainte de 1944. Probabil că în anii care au trecut de atunci proiectul respectiv a mai fost discutat și poate chiar actualizat, intențional, în diverse circumstanțe, fără a fi fost pus însă în practică. Azi, cînd un asemenea imperativ ar putea deveni o realitate, Academia Română ar trebui să inițieze un program de reactualizare a acestei exigențe, rămasă și azi o aspirație conjuncturală.

Autorii acestui tom sînt, cu o singură lipsă, nemenționată, din nefericire, aceiași bibliografi care au definitivat și volumul precedent: Mihaela Bedecan, Mircea Birtz, Monica-Gabriela Culic, Stelian Mândruț, Ottmar Trașcă, Lucia Turc și Attila Varga. Sumarul este întregit de o *Addenda*, întocmită de Venera Achim și Valentina Eșanu. Traducerea titlurilor în limba engleză a fost asigurată tot de Rodica Rafiroiu, împreună cu Daniela Todor, care a tradus și *Indicele de subiecte*. Venera Achim, Dénes Györfy, Vlad Popovici și Cosmic Rusu apar în ipostaza de colaboratori. O surpriză, care ne contrariază, bineînțeles, o reprezintă dispariția dintre colaboratori a remarcabilului cercetător Vasile Ciobanu, trecut sub o tăcere reprobabilă. Lucian Nastasă, un studios pertinent și laborios, și Șerban Turcuș sînt referenții științifici ai opului de față. Aceasta este a doua apariție al cărei coordonator continuă a fi încă Stelian Mândruț și a fost realizată, ca și

precedentele, sub egida Academiei Române, de Institutul de Istorie „George Barițiu” și Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca.

Încheind aceste cuvenite precizări, se cuvine să menționăm că tomul de față a fost gândit, așa cum ne informează „coordonatorul”, ca o „legitimă profesională” acordată istoricilor români care ne vor reprezenta țara la cel de-al XXI-lea Congres Internațional de Științe Istorice, găzduit de Olanda, în august 2010. Oficializată de această investiție, „delegația română [...] va beneficia, consideră Stelian Mândruț, de un util și temeinic instrument de «acreditare» științifică”! Probabil că aceasta este explicația grabei și a alcatorismului cu care a fost alcătuit acest tom, „argument” care nu poate fi avut în vedere în cazul unei lucrări științifice de o asemenea anvergură informațională. Oamenii de știință români care vor participa la lucrările unui asemenea eveniment internațional nu merg la Oslo în virtutea acestui op neîncheiat, ci a operei lor istoriografice, în primul rând. Apoi, o „«acreditare» științifică” nu poate fi substituită, în nici un caz, de un demers neterminat!

Renunțând mai întâi la fostul *Cuvînt introductiv*, în favoarea *Cuvîntului preliminar*, care are același sens, bineînțeles, semnatarul acestui text informal a optat de această dată pentru un *Cuvînt-înainte* (sic!), însușindu-și această șovăială ca o „contribuție științifică” personală. Pentru el, o bibliografie nu este, în primul rând, o listă de titluri, care are în vedere un autor, un subiect sau un timp anume, ci „un instrument de lucru necesar în *cuantificarea* (subl. ns.) producției istoriografice” a unui interval. Dacă așa stau lucrurile, de ce se precizează, înainte de toate, că avem de-a face cu o „bibliografie selectivă”, care abandonează cuantificarea în favoarea valorii științifice, probabil? În cele din urmă, însă, coordonatorul ne avertizează că demersul bibliografic la care ne referim a fost reclamat de „intenția de a oferi o încheagată perspectivă sintetică, competitivă și utilă informativ în peisajul istoric autohton”. Așadar, bibliografia pe care o prefătează

Stelian Mândruț nu și-a propus a tinde către exhaustivitatea care să excludă căutările ulterioare și inerentele incertitudini, întrucît intenția sa a avut în vedere o „perspectivă sintetică, competitivă”, „materializată prin însăși arhitectura internă a elaboratului”. Deși nu mai era nevoie, el revine asupra „perspectivei” acestei liste de titluri, pe care o consideră „competitivă” – în raport cu ce sau cu cine? –, afirmată astfel de „arhitectura” ei intrinsecă. Dîndu-și probabil seama că nu va fi înțeles, apelează imediat la încă o „explicație”, aruncîndu-ne într-un „spațiu” rezervat tuturor presupunerilor: „Alcătuitorii volumului au încercat să reflecte diversitatea problematică într-un spirit interdisciplinar și un context informațional adecvat interconexiunii bibliografice de profil”! Citind aceste „destăinuiuri”, am ajuns să ne întrebăm despre ce „interconexiune bibliografică” cuvîntează coordonatorul?

Acum, după ce am „înțeles” că sub noua „coordonare” *Bibliografia Istorică a României* nu mai e ce a fost altădată și continuă, încă, să rămînă pe alte meridiane o asemenea realizare, salutăm „sugestia” adresată „autorilor”, de a trimite bibliografilor „liste de lucrări/titluri” pasibile a face obiectul viitoarelor volume ale întreprinderii la care ne referim. Reluînd această uzanță, abandonată chiar de coordonator, el recunoaște imediat, dar indirect, că a apelat la o mai largă colaborare cu autori și instituții din întreaga țară, „pătrunși de imboldul de a favoriza izbînda demersului nostru”! Primul „pătruns” ar trebui să fie chiar el. Și, pentru a exemplifica pretinsa „conlucrare”, se citează niște nume, absolut onorabile, desigur, excluzîndu-se, insidios, autorii cunoscuți și centrele universitare, muzeale, arhivistice etc., care ar trebui cointerestate numai decît în reușita bibliografiei. La Iași, de pildă, funcționează Institutul de Istorie „A.D. Xenopol”, Facultatea de Istorie a Universității „Al.I. Cuza”, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Muzeul de Istorie a Moldovei, Arhivele Naționale etc., dar nici un reprezentant al acestor instituții nu figurează printre cei implicați în „exercițiul cooperării, inițiat și exersat în

volumul precedent"! Nu știm să fi existat vreo „cooperare”, pretinsă și de această dată, cu atât mai mult cu cât cei care au scris despre tomul menționat au acuzat tocmai lipsa oricărei intenții în acest sens.

Cu un asemenea „avertisment personal”, coordonatorul s-a „achitat”, chipurile, într-o manieră „diplomatică” și „științifică”, de obligativitatea respectării sugestiilor propuse pe marginea tomului precedent, eludînd de fapt numeroasele recomandări și sfidînd toate intențiile sincere prin recurgerea la un neadevăr frapant: „buna primire a bibliografiei în spațiu și timp"! Cu alte cuvinte, „caravana trece” impasibilă față de „zgomotul” provocat de cei care nu au ce face... Aducînd în discuție „buna primire” a volumului, el recunoaște, de fapt, indirect, că nu a rămas indiferent vis-à-vis de gîndurile sincere venite de la colegii de breaslă. O asemenea lucrare va continua să fie în permanență perfectibilă, iar refuzul oportunităților sugestii se va întoarce, mai devreme sau mai tîrziu, împotriva aceluia care ar vrea să-i „coordoneze” și pe cei care încearcă să-l ajute, plecînd de la onestitate și profesionalism. Reluarea continuă a introducerii cu pricina nu e obligatorie. Ea se impune doar în anumite circumstanțe. De această dată, coordonatorul a revenit la un asemenea text nu pentru a-și explica neîmplinirile, recunoscîndu-le, cu demnitate și civilitate, ci pentru a le eluda, prin recurgerea la o echilibristică lesne observabilă și mereu păgubitoare.

Ne-a surprins și lipsa oricărei referiri privitoare la sumar și la justificarea unor schimbări, chiar dacă nu ar fi foarte importante și nici numeroase. Însă, regretul cel mai dureros este acela provocat de fragmentarismul nejustificat la care a apelat Stelian Măndruț. Tomul avut în vedere este incomplet și se oprește, brusc, fără vreo explicație preliminară, cînd nimeni nu se aștepta! El nu va putea fi consultat așa cum ar trebui decît recurgîndu-se la o altă „jumătate” sau un supliment care va urma... Probabil! Ce vor face istoricii români care vor participa la congresul de la Oslo cu un presupus *laissez-passer*, care nu

este ceea ce se pretinde a fi? Probabil că în virtutea reputației de odinioară a *Bibliografiei Istorice a României*, se va trece peste acest compromis jenant, acordîndu-se, totuși, „acreditarea” pretextată. Dacă o va pretinde cineva! Sperăm că această realizare științifică, indispensabilă aceluia interesat de studierea trecutului românesc, va redeveni ceea ce a fost cîndva, adică o lucrare de referință și nu un înscris care să permită participarea istoricilor români la un eveniment care e și al lor prin definiție. Deci nu au nevoie de o „legitimare” anume.

Continuăm a pomeni renunțarea la multe dintre plusurile atinse de volumul publicat în anul 2005, recunoscînd, bineînțeles, completările aduse de primul tom coordonat de Stelian Măndruț. Din păcate, „înnoirile” nu au avut în vedere valoarea intrinsecă a bibliografiei, care rămîne, totuși, o listă de titluri, a cărei utilitate stă, vrînd-nevrînd, în exhaustivitate, nu în efortul „globalizant” care poate ascunde intenții străine istoriografiei naționale. Astăzi, cînd discutăm acest tom, ne-am îndepărtat deja de acela la care ne raportăm, renunțînd, printr-o uitare firească, dar și printr-o omisiune calculată, la niște realizări greu dobîndite. Așadar, scriind despre ultimul tom al *Bibliografiei Istorice a României*, îl vom compara, imediat, ca un gest reflex, explicabil, cu cel anterior, care a oficializat renunțarea la o treaptă valorică atinsă după mulți ani. Incompletitudinea seriei coordonate de Stelian Măndruț este agravată și de pretenția funcționării unei selecții permanente și severe, dificilă sau imposibil chiar de realizat nu numai de un grup de bibliografi, ci chiar de istorici recunoscuți, pe teme, perioade, școli etc.

P.S. Știam de mult că Stelian Măndruț compunea o „replică” la prezentarea pe care am făcut-o *Bibliografiei Istorice a României*, publicată în revista „Convorbiri literare” din februarie și martie 2009. Cînd ajunsesem convinși că a abandonat orice intenție vindicativă, reiterată mereu prin varii interpuși, iată că a izbutit, totuși, a înșăila un text, dar nu cu gîndul de a se raporta la sugestiile

noastre, ci pentru a respinge un ajutor colegial, deci sincer și oricînd salutar. O „replică” este – după *DEX* – un „răspuns *prompt* (subl. ns.) și energic care combate afirmațiile cuiva”. Care mai este, însă, rostul unui „răspuns” cu care cel ce acuză o „lovitură” neașteptată se abținează a riposta după ce „cazul” inventat *ad-hoc* s-a încheiat de mult? Pe cine mai interesează niște vorbe aruncate *post festum*? Și totuși...

Regretăm, sincer, faptul că l-am pus pe vechiul nostru prieten într-o situație atît de stînjeni-toare și fără ieșire, care l-a „obligat” a minți la o vîrstă considerată una a sincerității și a înțelepci-unii... Nu ne simțim vinovați pentru ceva anume, iar prin „replică” în cauză Stelian Măndruț – ce nume românesc frumos! – încearcă să-și oblo-jească ignoranța și multele complexe personale, pe care le avansează ca pe niște disculpări emfatice ale unei incompetențe acceptate, finalmente, atunci cînd, dîndu-și seama că nu are vreo justifi-care verosimilă, își recunoaște „lăuntrica noastră incapacitate, [...] ne-scuizabilă continuu”!

Obligat de evidențe incontestabile să-și asume limitele dintotdeauna, la un moment dat ajunge să ne prezinte și pe noi ca aparținînd „universului” său obtuz și fals, delirînd, cu răutate, că el – adică noi – „se consideră istoric”, după ce încercase mai înainte a ne „mîngîia”, machiavelic, prin a releva „experiența profesională incontestabilă a istoricului Gh. I. Florescu”! Ocolind, fără rușine, „obiectul” prezentării care i-a oferit, iată, cîntea de a deveni colaborator al revistei „Convorbiri literare”, pe care refuză a o avea în vedere la editarea *BIR*, „coordonatorul” ei, care și-ar dori să fie numit „conducător”!, renunță la tonul pretins civilizat, devenind el însuși și recurgînd la comportamentul și limbajul său obișnuit. „Gh. I. Florescu, șoptește el, perfid, într-un colț de pag-ină murdară de urmele gîndurilor lui, nu e capabil să descifreze coerent mesajul *Cuvîntului prelimi-nar*, fiind depășit evident de nivelul textului”!

Nu știm în ce limbă gîndește Stelian Măndruț, nici care este limba lui maternă, dar citind *Cuvîntul* menționat, ne-am convins pentru tot-deauna că el nu este capabil să scrie, corect, în

limba română. Nenorocirea lui, de care pare a nu fi conștient – iar această tară gravă nu ține de necunoașterea limbii române –, este aceea că se crede un mare cunoscător al acestei limbi! Sau, poate, îl indis pune ori îi este indiferentă... Și parcă pentru a ne da dreptate, încheie, burlesc, semnîndu-și petiția: *Autorii*, „ca și (sic!) colectiv de redactare”! Iată-i, așadar, pe colaboratorii săi metamorfozați într-un enunț identitar ce părea uitat, unul ridicol și dramatic în același timp – „*un grup de...*” –, dincolo de care se ascundea „cine-va”!

Oare chiar Stelian Măndruț nu a priceput că noi am scris despre *Bibliografia Istorică a României*, nu despre „coordonatorul” ei ingenuu? El este, recunoaștem cu sinceritate, un mare nevi-novat!... Și un om fericit chiar, atît timp cît își afișează candoarea, neprihănită astfel, de a se infatua cu o limbă română personală...

Buna credință, 1964-65, ulei pe pînză

CAROLYN MARY KLEEFELD

Născută în Catford, Anglia, Carolyn a crescut în sudul Californiei, unde a studiat arta și psihologia la UCLA. În 1980, s-a mutat în locuința ei pe marginea unei stînci, deasupra Oceanului Pacific, în Big Sur, California, unde studiază, scrie și pictează în pustietatea înconjurătoare.

Pasiunea pentru expresia creatoare și atracția irezistibilă de o viață pentru transformarea spirituală au stimulat-o pe Carolyn să ajungă poetă, scriitoare și artistă. A noua ei carte, *Soul Seeds: Revelations and Drawings*, a fost nominalizată (2008 Pushcart Prize) iar prima ei carte, *Climates of the Mind*, a fost tradusă în scrierea Braille de Library of Congress. Cărțile ei servesc drept texte inspiratoare în universități și centre de recuperare din lumea întreagă. Artă ei se remarcă internațional în galerii, muzee, colecții particulare și prezentări multimedia.

LUMINA ZORILOR

Tu pleci, iubirea mea,
în golul imens
al durerii sfîșietoare a nopții,
în zările fără adăpost
ale lumilor pierdute.

Iar pe patul meu,
aripile tale lepădate –
cele roșii
care cîndva ardeau –
acum pîlpîie precum cărbunii gata să se stingă
cu ochi diavolești.

Și noaptea ca abanosul –
te-a absorbit ea
în golul ei de ceață,
te-a hrănit ea cu seva umedă de chiparos,
ți-a alinat ea inima sfîșiată?

Privesc și văd
cum aripile tale
se aseamănă cu ale fantomelor.
Ochii demonului
nici vorbă să mă ispitească –
doar cenușa
încinsă a morților.

Asta se alege
de noi, iubirea mea?
Rîde el, viermele,
de privirea noastră eternă?

Ah, te aștept,
zeu al meu sîngeriu,
lumina zorilor să o arunci
pe pieptul meu.

2005

CÎND ÎN SUFLETUL MEU

Țipetele pescărușilor
răspund glasului meu înăbușit
cînd scheletica guvernadoră face semne
mării.

Abisul, ca o haită
de fiare negre ca abanosul
fierbe sub stînci.

Și apoi pacea pătrunde,
pe moment,
cu picioare sacre –
răsunătoare tonuri
de ritmuri neobosite.

Retras sub
degetele mîngîietoare
ale unui pin bătrîn,
mă întorc la trupul meu,
la acea stare specială
pe care o am
cînd în suflet meu trăiesc.

2005

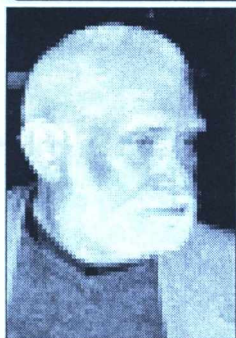
CLEPSIDRA TIMPULUI

Mareele întruna lovesc
țărmurile.
Adierea stăruie.
Cerului îi place să fie albastru.
Stîncile stau prăbușite.
Soarele așteaptă
întîlnirea apusului.

Iar noi ne reluăm jocurile
cînd clepsidra timpului
treptat ne cerne în uitare.

2005

Traduceri de Olimpia IACOB

DIN CORESPONDENȚA LUI DESCARTES (XII)

Ion PAPUC

Ampla scrisoare care urmează ni-l arată pe Descartes în plină luptă pentru a-și impune sistemul filozofic. Culege observațiile critice provocate de cartea publicată, iar în acest caz particular știm exact scrisoarea primită, în care sînt enumerate respectivele nelămuriri, textul ei fiind publicat în AT, I, 511-517, și le răspunde în mod sistematic, referindu-se de fiecare dată la o pagină anumită din prima ediție a cărții sale, și la rîndul de pe aceea pagină. Am exclus din traducerea de față acele trimiteri pentru că cititorului de azi nu îi este la îndemîină ediția princeps și nici nu știu să existe un tablou al corespondențelor dintre multele ediții ale cărții de debut a filozofului. O anumită soluție ar exista totuși, și anume reproducerea de acum cîțiva ani a ediției în cauză. Mă refer la: [DESCARTES], *DISCOURS DE LA METHODE Pour bien conduire sa raison, et chercher la verité dans les sciences plus LA DIOPTRIQUE LES METEORES et LA GEOMETRIE qui sont des essais de cete METHODE* (sic!), Corpus des œuvres de philosophie en langue française, (Texte revu par Jean-Robert Armogathe et Vincent Carraud), Fayard, 1986, ediție nu chiar anastatică dar despre care editorii ne dau următoarele asigurări: „Nous avons respecté la mise en page (la position des figures a été rigoureusement suivie; la différence de justification entre la présente édition et l'édition originale a seulement empêché parfois la présence latérale du texte), le découpage des paragraphes, l'orthographe, la ponctuation, la présentation des signes mathématiques de l'édition originale, à quelques

réerves typographiques près...”. Deci această ediție ar fi tocmai bună pentru corelarea trimiterilor lui Descartes cu explicațiile pe care le dă în scrisoare, iar pentru a suplini și absența acesteia, am presupus prealabila cunoaștere a cărții filozofului francez, desigur a *Discursului...*, dar și a eseurilor care îl însoțesc, și am enumerat, respectînd ordinea din originalul epistolei, subiectele acelor lămuriri pentru ca cititorul să aibă astfel la îndemîină o cuprindere a lor. Astfel: 1. Din ce odată ai constatat că nu ai la dispoziție o alternativă absolut certă, iar dacă dintre cele nesigure ai ales una probabilă, atunci este recomandabil să te ții ferm de aceasta pînă cînd vei ajunge fie la absoluta ei certitudine, fie să-i constai eroarea și să urmărești apariția alteia, cu adevărat certă. Ne lămurește la aceasta exemplul din *Discurs...* cu cel rătăcit într-o pădure și care se salvează menținîndu-se ferm pe o singură direcție, evitînd să se mai rătăcească mergînd într-un aproximativ cerc etc. 2. Ce este, gîndirea în accepțiune cartesiană, ce operațiuni înglobează și în ce măsură lumea este și nu este dependentă de noi. 3. Dacă aserțiunii: *Gîndesc, deci exist.* – îi pot fi substituite alte afirmații, doar în aparență asemănătoare, și în ce măsură ea este fundamentală și oricare altele nu o pot înlocui, ci pot cel mult să-i urmeze. 4. Că evidența este suficientă pentru a garanta valabilitatea de adevăr a unei aserțiuni. 5. Îndoielile, nu doar că nu perturbă credința în Dumnezeu, ci chiar pot reprezenta o

SCRISORI DIN BUCUREȘTI

premisă pentru demonstrarea existenței acestuia. 6. Despre asemănarea dintre aparența de suflet de la animale, reduse astfel prin această ipoteză la simpla postură de automate, și sufletul propriu-zis, existent doar la om. 7. Nu doar că sufletul este o substanță realmente distinctă de corp, dar, asemenea tuturor celorlalte lucruri, și el a fost creat de Dumnezeu. 8. Despre natura controversată a luminii și analogia faimoasă cu bastoanele. 9. Amânarea unei explicații asupra naturii materiei subtile. 10. Despre rolul focului și al materiei subtile în realizarea diferitelor stări de agregare ale apei. 11. Despre natura aerului în comparație cu aceea a apei. 12. În ce măsură calitățile diferitelor părți din care este alcătuit un lucru condiționează eventualele efecte produse de el. 13. Plutirea corpurilor metalice pe apă. 14. Desalinizarea apei mării. 15. Explicații cu privire la ortografia din ediția princeps, care cam lăsa de dorit, după cum se vede și din titlul reprodus mai sus, căruia editorii moderni nu i-au îndreptat stângăciile. Autorul știa aceasta, iar ediția din 1637 cuprinde pe ultima ei pagină un fel de scuză explicativă.

Descartes lui Reneri pentru Pollot (AT, II, 34-47; AM, II, 236-245; A, II, 49-61)

Aprilie sau mai 1638

Domnule,

Nu este nevoie de atîta politețe de cîtă a vrut să uzeze prietenul Dumneavoastră, fiindcă cei de meritul său și de spiritul pe care îl are nu au ce face cu intermediarii, iar eu voi considera întotdeauna o favoare cînd persoane ca el vor vrea să-mi facă onoarea de a mă consulta asupra scrierilor mele. Vă rog să-i alungați acest scrupul; dar de data aceasta, pentru că el a vrut-o, vă voi pune la cazna de a-i transmite răspunsurile mele.

Mai întîi, este adevărat că dacă am spus că trebuie neapărat să-ți menții opiniile pe care odată te-ai hotărît să le urmezi, fie și dacă ele ar fi fost îndoielnice, nu voi fi mai puțin vrednic de dojană ca dacă aș fi spus că trebuie să fii îndărăt-

nic și încăpățînat, din cauză că să te menții la o opinie este același lucru cu a persevera într-o judecată pe care ai făcut-o. Dar eu am spus cu totul altceva, și anume că trebuie să fii hotărît în acțiunile tale, chiar și atunci cînd rămîi nehotărît în judecățile tale, și să nu urmezi într-un mod mai puțin constant opiniile cele mai îndoielnice, adică să nu acționezi cu mai puțină constanță urmînd opiniile pe care le judeci că sînt îndoielnice, din ce odată te-ai hotărît la aceasta, și anume atunci cînd consideri că nu există nici unele pe care să le judeci că ar fi mai bune sau mai sigure, cum în fapt ele și sînt sub această condiție. Și nu este cazul să ne fie teamă că această fermitate în acțiune ne angajează din ce în ce mai mult în eroare sau în viciu, avînd în vedere că eroarea nu poate fi decît în judecată, pe care o presupun, în pofida acestora, că rămîne liberă și consideră îndoielnic ceea ce este îndoielnic. Ca să nu mai spun și că raportează în principal această regulă la acțiunile vieții care nu suferă nici o amîinare, și că nu mă slujesc de ea decît provizoriu, cu intenția de a-mi schimba opiniile îndată ce voi putea găsi unele mai bune, și de a nu pierde nici o ocazie de a căuta. În rest, am fost obligat să vorbesc de această hotărîre fermă cu privire la acțiuni atît din cauză că ea este necesară pentru liniștea conștiinței, cît și pentru a împiedeca să fiu blamat întrucît am scris că, pentru a evita părerea preconcepută, trebuie o dată în viața ta să te desfaci de toate opiniile pe care, mai înainte, le-ai primit ca să le crezi, fiindcă pe cît se pare mi s-a obiectat că această îndoială atît de universală poate produce o mare nehotărîre și o mare dereglare în moravuri. În așa fel încît nu mi se pare că aș fi putut uza cu mai multă circumspecție decît am făcut-o pentru a plasa hotărîrea, întrucît ea este o virtute, între cele două vicii care îi sînt contrarii, adică indeterminarea și obstinația.

2. Că nu este nimic care să nu fie în întregime în puterea noastră decît gîndurile pe care le avem, aceasta nu îmi pare deloc că ar fi o ficțiune, ci un adevăr care nu trebuie să fie negat de nimeni; cel puțin luînd cuvîntul gîndire, așa cum

fac eu, pentru toate operațiile sufletului, în așa fel încît sînt niște gînduri nu numai meditațiile și voințele, dar și funcțiile văzului, auzului, ale determinării unei mișcări mai degrabă decît a alteia etc., întrucît ele depind de el. Și nu există absolut nimic care să fie atribuit propriu-zis omului în limbajul filozofiei decît cele care sînt înțelese prin acest cuvînt, căci pentru funcțiile care aparțin numai corpului, se spune că ele se fac în om, și nu de către om. Pe lîngă că prin cuvîntul *în întregime*, și prin ceea ce îi urmează, anume că, atunci cînd am făcut cu privire la lucrurile exterioare ceea ce am putut mai bine, tot ceea ce lipsește pentru a ne reuși este din punctul nostru de vedere *absolut* imposibil; mărturisesc îndeajuns că nu am vrut deloc să spun, prin aceasta, că lucrurile exterioare nu ar fi deloc în puterea noastră, ci doar că ele nu sînt astfel decît întrucît pot fi urmarea gîndurilor noastre, și nu *în mod absolut* și nici *în întregime*, din cauză că există alte puteri în afara noastră, care pot împiedeca să se producă efectele intenționate de noi. Ba chiar, pentru a mă explica mai bine, am pus la un loc aceste două expresii: *din punctul nostru de vedere* și *în mod absolut*, împotriva cărora criticii ar putea cîrți ca și cum s-ar contrazice una cu cealaltă, pentru a le pune în acord neexistînd decît înțelegerea sensului. Însă, cu toate că ar fi foarte adevărat că nici un lucru exterior nu este în puterea noastră decît întrucît el depinde de direcția sufletului nostru, și că nu există în absolut în această situație decît gîndurile noastre; și mi se pare că nimeni dacă se va gîndi la acestea în mod expres nu ar putea să-mi facă dificultatea de a nu fi de acord; eu am spus totuși că trebuie să ne obișnuim să credem aceasta, și chiar că în vederea acestui efect este nevoie de un lung exercițiu și de o meditație adesea reiterată: a cărei motivație este că poftele noastre și pasiunile noastre ne dictează continuu contrariul; și că încă din copilărie de atîtea ori am verificat că plîngînd, sau poruncind etc., am făcut să ni se supună doicile și am obținut lucrurile pe care ni le doream, încît sîntem pe neobservate convinși că lumea nu a fost făcută

decît pentru noi, și că toate lucrurile ne sînt datorate. Situație în care cei care s-au născut nobili și fericiți au mai mult ocazia de a se înșela; și s-a văzut și că ei sînt cei care de obicei suportă cu mai multă impaciență dizgrațiile norocului. Dar mi se pare că nu există mai demnă ocupație pentru un filozof decît să se deprindă să creadă ceea ce îi dictează rațiunea adevărată, și să se ferească de opiniile false la care îl incită poftele lui naturale.

3. Cînd cineva spune: *Respir, deci sînt*, dacă vrea să-și concluzioneze existența din aceea că respirația nu poate fi fără ea, nu concluzionează nimic, din cauză că trebuie mai înainte să fi dovedit că este adevărat că respiră, și aceasta este imposibil, decît dacă a dovedit în prealabil și că există. Dar dacă vrea să-și concluzioneze existența din sentimentul sau din opinia că respiră, în așa fel încît și dacă această opinie nu ar fi adevărată, se va judeca totodată că este imposibil ca ea să fie dacă respectivul nu există, iar în acest caz se concluzionează foarte bine; din cauză că această părere că respirăm se prezintă spiritului nostru în acest caz înaintea aceleia a existenței noastre, și că noi de faptul că o avem nu ne putem îndoi în timp ce o avem. Și în sensul acesta nu este altceva de zis decît: *Respir, deci sînt*, adică: *Gîndesc, deci sînt*. Iar dacă ești atent la aceasta, vei afla că toate celelalte propoziții din care tot așa putem concluziona existența noastră, revin chiar la aceeași; în așa fel că, prin ele, nu este dovedită deloc existența corpului, adică cea a unei naturi care ocupă un anumit spațiu etc., ci doar aceea a sufletului, adică a unei naturi care gîndește; și cu toate că te poți îndoi dacă nu cumva este una și aceeași natura care gîndește și cea care ocupă spațiul, adică una care este deopotrivă intelectuală și corporală, totuși pe drumul pe care l-am propus nu o cunoști decît ca fiind intelectuală.

4. Doar din faptul că, în mod clar și distinct, cele două naturi ale sufletului și ale corpului sînt concepute ca fiind diverse este cunoscut că într-adevăr ele sînt diverse, și în consecință că sufletul poate gîndi fără corp, în pofida faptului că,

atunci cînd este unit cu el, poate fi perturbat în operațiile sale de reaua dispunere a organelor.

5. Cu toate că pyrrhonienii, ca urmare a îndoielilor lor, nu au concluzionat nimic, nu se poate spune că nu ar fi putut. Mă oblig aici ca, limpezind dificultățile pe care le-am lăsat în ceea ce am scris, să arăt cum se pot utiliza pentru a dovedi existența lui Dumnezeu; dar mi s-a promis să-mi fie trimisă curînd o culegere cu tot ceea ce poate fi pus la îndoială asupra acestui subiect, ceea ce poate că îmi va da ocazia să o fac mai bine, iată de ce îl rog pe cel care a făcut aceste remarci să-mi îngăduie să amîn pînă cînd o voi primi.

6. Încă de la începuturile vieții noastre, este sigur că asemănarea dintre cele mai multe dintre acțiunile animalelor și cele ale noastre ne-a dat destule ocazii să judecăm că ele acționează printr-un principiu interior asemănător aceluia care este în noi, adică prin mijlocirea unui suflet care are sentimente și pasiuni cum sînt ale noastre, opinie de care sîntem preocupați cu toții în mod natural. Și, orice argumente am putea să avem pentru a o nega, aproape că nu se poate spune deschis ce este fără a te fi expus batjocurii chiar și a unor copii sau a unor spirite șubrede. Dar pentru cei care vor să cunoască adevărul, ei trebuie ca mai ales să nu aibă încredere în opiniile cu care au fost astfel instruiți încă din copilăria lor. Și pentru a ști ce ar trebui să creadă despre acestea, mi se pare că ar trebui să ia în considerare ce judecată și-ar face un om care ar fi fost hrănit toată viața lui în vreun loc în care nu ar fi văzut niciodată nici un alt animal decît oameni, și unde, dedîndu-se extrem de mult studiului mecanicelor, ar fi fabricat sau ar fi ajutat la fabricarea mai multor automate, dintre care unele ar fi avut figura unui om, altele a unui cal, altele a unui cîine, altele a unei păsări etc., și care ar fi mers, ar fi mîncat și ar fi respirat, pe scurt care ar fi imitat, atîta cît ar fi fost posibil, toate celelalte acțiuni ale animalelor cu care își aveau asemănarea, fără să fi fost omise pînă și semnele de care ne folosim pentru a ne mărturisi pasiunile, precum să strige cînd sînt lovite, să

fugă cînd s-ar face vreun zgomot mare în preajma lor etc, în așa fel încît el să se trezească adesea în imposibilitatea de a discerne, printre oamenii adevărați, pe cei care nu aveau decît figura; și pe care experiența l-ar fi învățat că pentru a-i recunoaște nu există decît două mijloace explicate de mine la pagina 57 a Metodei mele: printre care este faptul că nicio dată, decît poate din întîmplare, aceste automate nu răspund la ceea ce ar fi întrebate nici prin cuvinte, nici măcar prin semne; și altul că fie și dacă adesea mișcările pe care le fac ar fi mai exacte și mai sigure decît cele ale oamenilor cei mai dotați, le vor greși totuși în privința mai multor lucruri pe care ar fi trebuit să le facă pentru a ne imita, chiar mai multe decît ar comite cei mai smintiți dintre oameni. Eu spun că ar trebui luat în considerare ce judecată și-ar face acest om despre animalele care sînt printre noi, atunci cînd le-ar vedea; în principal dacă ar fi pătruns de cunoașterea lui Dumnezeu, sau cel puțin dacă ar fi băgat de seamă cît de mult toată iscusința de care se folosesc oamenii în lucrările lor este inferioară aceleia pe care o arată natura în compunerea plantelor, și îndeosebi în aceea că le umple cu o infinitate de mici conducte imperceptibile văzului, prin care face să urce puțin cîte puțin anumite licori, care odată ajunse la înălțimea ramurilor se amestecă între ele, se combină unele cu altele, și se solidifică prin uscare în așa fel încît formează niște frunze, niște flori și niște fructe; astfel încît să creadă cu fermitate că, dacă Dumnezeu sau natura ar fi format unele automate care ar imita acțiunile noastre, ele le-ar imita cu mai multă perfecțiune, și ar fi incomparabil mai iscusit făcute decît oricare dintre acelea care ar putea fi inventate de oameni. Însă nu există nici o îndoială că acest om, văzînd animalele care sînt printre noi, și remarcînd în acțiunile lor aceleași două lucruri care fac să fie diferite de cele ale noastre, pe care obișnuia să le remarce la automatele lui, nu va judeca că ar fi existat în ele vreun sentiment adevărat, nici vreo pasiune adevărată, ca în noi, ci că acestea ar fi niște automate care, fiind com-

puse de natură, vor fi incomparabil mai desăvârșite decât oricare dintre cele pe care le-a făcut el însuși mai înainte. În așa fel încît nu mai rămîne aici decât să luăm în considerare de nu cumva judecata, la a cărei concluzie ajunge el astfel în cunoștință de cauză și fără să fi fost prevenit de nici o falsă opinie, este cel puțin atît de credibilă ca aceea pe care ne-am făcut-o pe cînd eram copii, și pe care nu am reținut-o după aceea decât din obișnuință, întemeind-o numai pe asemănarea care este între unele acțiuni exterioare ale animalelor și cele ale noastre, care nu este deloc suficientă pentru a proba că există una și între cele interioare.

7. Am încercat să fac cunoscut că sufletul este o substanță realmente distinctă de corp, ceea ce, adresîndu-mă celor care recunosc că Dumnezeu este creatorul tuturor lucrurilor, îmi pare suficient pentru a-i face să recunoască faptul că sufletele noastre trebuie în mod necesar să fi fost create de el. Iar cei care se vor fi asigurat de existența sa prin calea pe care le-am arătat-o, nu vor putea să ezite în a o recunoaște ca atare.

8. Nu am spus că lumina ar fi ca un baston, ci asemenea acțiunilor sau mișcărilor care sînt transmise de un baston. Și cu toate că mișcarea nu se face într-o clipă, totuși fiecare dintre părțile ei se poate observa într-unul dintre capetele unui baston, în aceeași clipă (adică exact în același timp) cînd ea este produsă în celălalt capăt. Și nici nu am spus că lumina ar fi ca mustul dintr-un vas, ci asemenea acțiunii prin care cele mai de sus părți ale acestui must tind în jos; și ele tind într-acolo exact în linie dreaptă, în ciuda faptului că nu se pot mișca cu atîta exactitate în linie dreaptă, cum am spus.

9. Întrucît am făcut declarația că nu vreau nicidecum să explic fundamentele Fizicii, nu am crezut că trebuie să explic materia subtilă despre care vorbesc, într-un mod mai distinct decât am făcut-o.

10. Cu toate că apa nu rămîne lichidă decât din cauză că părțile ei sînt menținute în starea lor de agitație de materia subtilă care le înconjoară, aceasta nu o împiedică să trebuiască să devină

atunci cînd ele vor fi agitate de vreo altă cauză. Și dacă se ține cont că se știe că focul are forță de a mișca părțile corpurilor terestre de care este apropiat, cum se vede cu ochiul liber în multe cazuri, trebuie cu atît mai mult că le mișcă pe cele ale materiei subtile, din cauză că sînt mai mici și mai puțin unite între ele, care sînt cele două calități pentru care un corp poate fi numit mai subtil decât altele, atunci nu se va afla nici o dificultate în acest subiect.

11. Se știe prea bine că nu pretind să conving că părțile apei au figura vreunor animale; ci doar că ele sînt lungi, netede și nerigide. Însă dacă poate fi găsită vreo altă figură prin care se explică toate proprietățile lor, așa cum se face prin aceasta, sînt întru totul de acord să li se atribuie; dar dacă nu o pot, nu văd ce dificultate se opune să o imaginăm pe aceea mai degrabă decât pe alta, ținînd cont că trebuie în mod necesar să aibă vreuna, și că aceasta este dintre cele mai simple. În ceea ce privește aerul, chiar dacă nu neg că nu ar putea să aibă vreunele dintre părțile lui care să fie dotate și cu această figură, totuși sînt mai multe lucruri care arată suficient că nu le poate avea pe toate: precum printre altele că el nu ar fi atît de ușor cît este, din cauză că aceste feluri de părți se așază cu ușurință unele după altele, fără a lăsa prea mult spațiu în jurul lor, și astfel ar trebui să compună un corp destul de masiv și de greu, așa precum este apa, sau să fie mult mai pătrunzător decât este, fiindcă se vede că el nu este deloc mai mult decât apa, ba chiar în multe cazuri că este mai puțin; el nu ar putea și să se dilateze sau să se condenseze în mod gradual atît de ușor pe cît o face etc.

12. Mi se pare că ceea ce conține acest subiect este același lucru precum dacă aș fi spus că durerea ce se simte primind o lovitură de sabie nu este deloc în sabie precum în simț, ci că ea este doar provocată de figura tăișului ei sau de vîrfurile ei ascuțite, de duritatea materiei din care este făcută și de forța cu care este mișcată, mi s-ar obiecta că alte corpuri care ar avea un tăiș de același fel ar putea să producă la fel durere, și că cele care vor avea alte figuri nu vor putea fi

simțite, în principal cele care vor fi moi, și nu dure precum o sabie; și în sfârșit că durerea nu este altceva în această sabie decât figura sa externă, și nu vreo calitate internă; și că forța pe care o are de a împiedeca teaca ei de a se îndoi, când ea este introdusă în ea, nu consistă decât din acțiunea cu care rănește și în figura ei. În consecința acestora se vede ușor ce am de răspuns, adică faptul că unele corpuri ale căror părți ar avea aceeași grosime, figură, duritate etc., ca acelea ale sării, în ceea ce privește gustul vor avea același efect; dar aceasta fiind, nu se va putea presupune că aceste corpuri nu ar fi insipide, fiindcă a fi insipid nu este să nu ai deloc în tine simțirea gustului, ci doar să nu ai deloc proprietatea de a-l cauza. Iar licorile ale căror părți au altfel de figuri sau de grosimi etc., nu au savoarea sării, dar pot avea altele, cu toate că nu chiar atât de puternice și de picante, dacă părțile lor sînt mai moi, așa cum durerea unei contuzii nu este aceeași cu cea a unui tăieturi; și nu poate fi provocată tot atât cu o pană ca și cu o sabie, din cauză că ea este dintr-o materie mai moale. În sfârșit, nu văd de ce se vrea ca gustul să fie o calitate mai degrabă internă la sare mai mult decât durerea la o sabie. Și cît despre forța pe care o are sarea de a apăra lucrurile de a se corupe, ea nu consistă nici în felul ei înțepător, nici în figura părților ei, ci în duritatea și rigiditatea lor, tot astfel cum rigiditatea sabiei este cea care împiedică teaca să se îndoie, iar figura lor nu contribuie la aceasta decât în măsura în care ea le face adecvate să intre în porii altor lucruri; cum este și cea a sabiei pe care o face adecvată să intre în teaca sa.

13. Pentru a nu se scufunda în apă, nu este suficient ca un corp să fie egal de gros la ambele capete, ci în afară de aceasta trebuie să nu fie extraordinar de gros și ca el să fie culcat pe partea plată a suprafeței sale, cum se poate vedea că un mic ac de oțel culcat pe apă poate pluti, ceea ce nu va face unul extrem de gros, nici același fiind altfel așezat, nici o bucată de oțel de aceeași greutate, dar cu altă formă, și al cărei unu dintre capete ar fi cu mult mai gros decât

celălalt.

14. Sînt de acord în privința ultimului subiect, și se vede în mod experimental în aceea că apa mării se desărează cînd trece prin destul de mult nisip. Dar este de observat că pentru a o desăra nu este suficient să încerci să o faci să treacă printr-un corp ai cărui pori să fie extrem de înguști, din cauză că intrările lor fiind numaidcît înfundate de primele părți de sare care ajung acolo, cele ale apei dulci nu-și găsesc loc de trecere: iată de ce trebuie făcută să curgă mai degrabă prin vreun corp care are niște pori destul de largi în care există niște unghiuri sau niște cotloane ce pot reține părțile sării; iar acest corp trebuie să fie foarte mare și foarte dens pentru ca apa neputîndu-și lăsa părțile ei sărate decât cînd pe una cînd pe alta, după cum intră în unele cotloane unde ele se opresc, ea să aibă răgazul de a le lăsa pe toate înainte de a-l fi traversat.

15. Este adevărat că respectarea ortografiei cădea în sarcina tipografului, fiindcă în privința aceasta nu doream de la el decât să urmeze normele în uz: și așa cum nu l-am făcut să-l scoată pe *p* din *corp*, sau pe *t* din *spirit*, atunci cînd le-a pus, tot așa nu am avut grijă să-l fac să le adauge atunci cînd le-a lăsat pe dinafară, din cauză că nu am remarcat deloc că ar fi făcut astfel în vreun pasaj unde aceasta ar fi provocat ambiguitate. În rest, nu am deloc intenția de a reforma ortografia franceză și nu aș vrea să sfătuiesc pe nimeni să o învețe dintr-o carte tipărită în Leyda; dar dacă trebuie să-mi spun aici părerea, cred că dacă este urmată cu exactitate pronunția, aceasta ar aduce cu mult mai multă comoditate străinilor în învățarea limbii noastre, decât ambiguitatea cîtorva echivocuri ar da incomoditate lor sau nouă; fiindcă limbile se compun vorbind mai degrabă decât scriindu-le; iar dacă sînt întîlnite în pronunție unele echivocuri care cauzează adesea ambiguitate, uzajul va schimba de îndată ceva pentru a o evita. Vă rog să agreeți răspunsurile mele prietenului Dumneavoastră, vreau să spun să vreți să-mi fiți înșivă apărătorul, și să mă supliniți acolo unde îmi sînt lipsurile; aceasta mă va obliga să rămîn etc.

ECONOMIA CIVICĂ ȘI RENAAȘTEREA ROMÂNIEI PROFUNDE

Ovidiu HURDUZEU

Noi, românii, avem o problemă. Tindem să absolutizăm aspectele negative ale propriei noastre situații. Atunci când se propun soluții, în loc să le analizăm și să le dezbatem, ne retragem în cochilia noastră și strigăm din răspuțeri: „Nu se poate! La noi, așa ceva nu se poate!”. Și aducem argumentele cele mai năstrușnice pentru a justifica acest negativism funest.

Este clar că României nu i s-a întâmplat ceva special. Împărtășește soarta oricărei țări care a adoptat modelul de dezvoltare actual. Să luăm, de pildă, o țară ca Marea Britanie. Deși decalajul economic dintre România și Marea Britanie este mare, iată că dezastrul produs de un model asemănător ne-a îmbolnăvit de aceeași boală. Phillip Blond, principalul ideolog al Partidului Conservator din Marea Britanie, ne-o descrie sugestiv în ultima sa carte, „Red Tory”:

„În Marea Britanie se întâmplă ceva foarte grav. Este un sentiment împărtășit de toată lumea, indiferent de părerile politice. Care este oare boala de care suferim? Cunoaștem cu toții simptomele: teamă crescândă, lipsă de încredere, suspiciune între indivizi, creșterea criminalității, violență, singurătate, recesiune, distrugerea familiei, divorțuri, infidelitate conjugală, servicii publice minate de birocrăție, care nu răspund cerințelor cetățenilor, spitale murdare, neputință, creșterea rasismului, orar de muncă prelungit, copii fără părinți, acumularea și aparenta permanentizare a sărăciei, adolescenți înarmați cu pumnale, adolescenți înjunghiați cu pumnale, declinul politetiei, tineri agresivi, eroziunea libertăților civile și creșterea supravegherii obsesive a populației, autoritarism în sfera pub-

lică, libertarianism privat, generalizarea derizoriului, cinism politic și o lipsă acută a bucuriilor de fiecare zi.

Nu este un sentiment resimțit de câțiva deza-măgiți; este un sentiment general căruia, însă, i se acordă prea puțină atenție. Neputința clasei politice actuale de a aborda cu succes aceste probleme cere o reflecție dintre cele mai serioase”.

Dacă nu mai absolutizăm diferențele iar similitudinile le privim în context, poate vom prinde curaj și vom accepta alternativele viabile la actualul model falimentar.

Criza mondială a fost generată de modelul de dezvoltare neoliberal. Este modelul care a stat la baza terapiilor de șoc din Estul Europei și a privatizărilor pe bandă rulantă. În Occident, Statele Unite și Marea Britanie au fost susținătoarele cele mai entuziaste ale acestui model. Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială nu s-au lăsat mai prejos și l-au impus țărilor care au apelat la ajutorul lor. Neoliberalismul, ca doctrină și practică economică, stabilește un raport greșit între economie și societate. Orice popor are nevoie de o economie solidă. Într-o ordine firească a lucrurilor, sfera economică interacționează însă cu cea religioasă, culturală și politică. Economia este cea care slujește societatea și binele comun. Neoliberalismul afirmă o concepție opusă, subordonând sferei economice atât statul cât și societatea. Fostul premier al Marii Britanii, Margaret Thatcher, a sintetizat doctrina neoliberală într-o frază care a rămas celebră: „Societatea – nu există așa ceva”. Acordând o importanță absolută factorului eco-

conomic, neoliberalismul absolutizează piața, considerînd-o singurul arbitru al valorii și măsura tuturor lucrurilor.

Nimic nu poate fi mai fals. În lipsa unei arhitecturi morale, pe care numai o societate sănătoasă o poate garanta, piața se prăbușește în anarhie și extorcație. În loc să acționeze „mîna invizibilă” a pieței, acționează „manipulațiile” iar cei care controlează economia subordonează statul și societatea dominației lor personale.

În Europa de Est, controlorii de trafic ai economiilor naționale sînt cunoscuți sub numele de „băieți deștepți”, în Occident ei sînt numiți cu tot felul de eufemisme: „instituții financiare”, „fonduri de investiții”, „corporații transnaționale”. Rezultatul acțiunilor lor este descori același. În lipsa unei arhitecturi morale a pieței, în loc să creeze prosperitate, mult lăudatul „spirit creator” al capitalismului își schimbă direcția și alimentează infinitele modalități de sifonare a bunului comun. Bogăția noastră comună este mai mult decît suma bogăției noastre individuale. O națiune nu este o adunare de părți contractante. Bunul comun include și ceea ce nu este exprimat în termenii unei profitabilități monetare imediate. Grija față de generațiile viitoare sau față de copiii și părinții noștri nu poate fi exprimată în termeni monetari.

Nu vrem să negăm în nici un fel avantajele pieței. Din păcate, piețele actuale structurate după model neoliberal îi avantajează însă pe cei care adoptă practici economice toxice. Cel care se preocupă și de beneficiile sociale sau cel care încearcă să producă obiecte de calitate, să furnizeze servicii menite să satisfacă nevoi reale, ei bine, tocmai agentul economic pe care capitalismul ar trebui în mod firesc să-l încurajeze, tocmai această persoană este descurajată și marginalizată de așa-zisa „piață liberă”. O piață cu adevărat liberă combină logica profitului cu beneficiile sociale. Adam Smith știa acest adevăr, dar neoliberalii de astăzi l-au uitat. În modelul neoliberal al capitalismului sălbatic este perfect valabil să fii interesat numai de profit fără să ții cont de consecințele sociale ale goanei după bani

și putere.

Dar neoliberalismul nu ne reprezintă. Chipul adevărat al societății românești este România profundă. Nu va trece mult și în România profundă se va cristaliza un model economic pentru renașterea întregii țări. Un model la scară umană și în armonie cu valorile locale. Un model în care tehnologia nu va mai submina valorile tradiționale, așa cum s-a întîmplat în vremea industrializării comuniste. Satele românești, în parteneriat cu micile orașe, vor dezvolta o industrie sustenabilă bazată pe rețelele de producție flexibile ale micilor firme. Nu avem nevoie de fabricile enorme ale giganților transnaționali și de corporațiile integrate vertical. Acestea șterg diferențierile culturale, distrug cultura tradițională, nu țin cont de costurile sociale și, mai ales, sînt ineficiente în condițiile României. Cel mai apropiat model, care s-ar potrivi de minune satelor și orașelor din România, îl găsim în regiunile italienești Emilia-Romagna și Toscana. Este un model de producție industrială sustenabilă, descentralizată, flexibilă și cu costuri fixe reduse. În Toscana, 15.000 de mici întreprinderi, cu mai puțin de cinci lucrători fiecare, produc unele dintre cele mai bune țesături pentru industria modei din toată lumea. Satul românesc tradițional va fi salvat, dar nu prin izolare, ci prin cooperare și, în mod paradoxal, prin progresul tehnologiei. Miniaturizarea și modularizarea produselor fac posibilă apariția în zonele rurale a unei industrii în rețea dintre cele mai eficiente.

Iată de ce este imperios necesar să inversăm raportul dintre piață și societate. Celor care ne spun că „nu există societate”, că totul se reduce la bani și putere, să le răspundem răspicat: societatea românească există, este încă vie și dinamică, dar ea nu se identifică nici cu statul, nici cu piețele neoliberale și nici cu „băieții deștepți”. Chipul țării va străluci din nou atunci cînd statul, piața și băieții deștepți, în loc să stranguleze societatea românească, vor lucra spre binele ei.

Să aruncăm o privire asupra modalităților concrete prin care putem împlini acest deziderat.

Statul. În primul rînd avem nevoie de

democrație. Să luptăm pentru democratizarea statului. Să redevină stat reprezentativ și participativ. Clasa politică să reprezinte societatea românească, iar nu interesele private ale Banului și Puterii. Instrumentele și instituțiile statului reprezentativ există deja. Din păcate, ele nu funcționează. Și nu funcționează fiindcă nu există presiune socială care să determine democratizarea statului. Cetățeanul este apatic și deznădăjduit, vede în stat când o vacă bună de muls, când cea mai mare belea; pe de-o parte, statul trebuie „să ne dea”, pe de altă parte, „să ne lase în pace!”.

Ca să iasă din apatie și deznădejde, cetățeanul de rînd trebuie să considere instituțiile statului și angajații lor drept parteneri. La rîndul lor, angajații la stat trebuie să iasă din amorțeală, să înceteze a mai considera cetățenii o masă pasivă și nediferențiată căreia i se pot arunca niște servicii peste gard. Nu putem remedia situația numai prin directive venite de la Bruxelles. Trebuie să creăm o nouă formă participativă în care să se întîlnească interesele angajatului la stat, ale cetățeanului și ale comunității locale. Dacă statul reprezentativ acționează prin instituții precum parlamentul, statul participativ își va face simțită prezența prin rețeaua unor „companii” de tip nou. Practic, comunitățile locale împreună cu angajații instituțiilor de stat din prima linie – angajații care lucrează efectiv cu publicul – vor lua în proprietate serviciile finanțate pînă acum de la buget. Astfel vom relocaliza serviciile publice la nivelul beneficiarilor direcți, vom sparge monopolul statului și vom împiedica transferarea acestui monopol în mîinile unui oligopol privat (mă gîndesc în primul rînd la așa-numitele parteneriate public-privat în care statul angajează firme particulare pentru a furniza serviciile efectuate în mod tradițional cu resurse interne).

Cum se formează o „companie de interes comunitar”? Fără a intra în detalii, voi spune doar că serviciile publice, desprinse din angrenajul statului, vor fi date în coproprietate angajaților din prima linie și cetățenilor care sînt ben-

eficiarii direcți ai acestor servicii. Devenind coproprietari reali în întreprinderile care prestează servicii publice, și unii și alții vor fi direct motivați ca lucrurile să funcționeze cît mai bine. Nu vedem impedimente în calea înființării unor astfel de întreprinderi. Este nevoie doar ca legislația românească să acorde angajaților la stat din prima linie și publicului noi puteri de asociere civică. Firmele de interes comunitar nu vor fi guvernate nici de stat, nici de piața privată; ele vor crea o economie partenerială în care angajații nu vor mai fi dezinteresați și demoralizați iar publicul nu va mai rămîne pasiv. Fiind coproprietari, beneficiarii serviciilor publice vor avea tot interesul ca aceste organizații să nu fie deturnate în interes privat. La rîndul lor, angajații firmelor de interes comunitar vor menține calitatea și echitatea serviciilor furnizate.

Piața și „băieții deștepți”. O societate românească sănătoasă poate exista doar în condițiile unei piețe libere. O societate morală are nevoie de o economie morală. Arhitectura morală a pieței nu stînjenește libertatea economică – dimpotrivă, este precondiția ei. Pînă acum, în România, „piața liberă” și-a făcut simțită prezența mai mult prin retorică; ne lovim însă la tot pasul de realitatea tragică a plutonomiei – termenul „plutonemie” a fost inventat de specialiștii celei mai mari bănci din SUA, Citibank, și desemnează o economie care funcționează în avantajul oamenilor bogați, al plutocraților. O economie în care cîștigurile sînt privatizate – intră în buzunarele „băieților deștepți” – iar pierderile sînt socializate – nota de plată o achită poporul. •

În zilele acestea, puteți viziona pe ecrane un documentar al lui Alexandru Solomon în care plutocrații din România vorbesc despre drumul lor de la comunism la capitalism. Filmul se intitulează în mod sugestiv: „Kapitalism. Rețeta noastră secretă”. În locul rețetei secrete, pentru uzul clanurilor de moguli și mafioți, România profundă prescrie o rețetă în folosul cetățeanului de rînd și al comunității. O numim „capitalism cu conștiință”, termen acreditat de liderul conserva-

torilor britanici, David Cameron, la întrunirea de la Davos din ianuarie 2009.

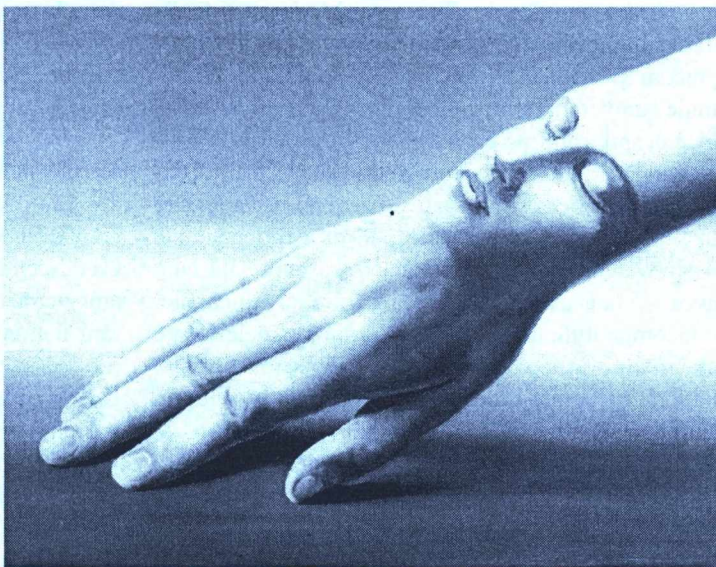
Nu vom avea în România o societate capitalistă atîta timp cît o proporție semnificativă a populației nu are acces la proprietate productivă. România are prea puțini capitaliști, dar prea mulți sclavi pe plantații, de la plantațiile hypermarketurilor, ale presei mogulizate pînă la cele ale băncilor și baronilor locali. Iată de ce proprietatea productivă trebuie larg distribuită. Dacă îl lăsăm într-un singur loc, bălegarul miroase urît. Doar răspîndit pe ogor ne ajută să avem o recoltă bogată. Proprietatea productivă presupune atît accesul la credite pentru investiții cît și posesiunea fizică și folosirea concretă a pămîntului, uneltelor și cunoștințelor.

Capitalismul cu conștiință sau economia civică va fi o economie participativă în care profitul va fi realizat în cadrul unui model de responsabilitate socială. O economie mixtă în care „tonul” îl vor da formele asociative și relațiile de reciprocitate. O economie care va restabili încrederea, empatia și cooperarea drept valori fundamentale în domeniul social și în sfera afacerilor. În ultimii douăzeci de ani, am creat o prăpastie între bogați și săraci întrucît, îndepărtîndu-ne de Adevărul întrupat, am tolerat o cultură a Banului și Puterii.

Un stat reprezentativ și partenerial va relocaliza și remoraliza piața, va recapitaliza nevoiașii și va întări clasa de mijloc. Metodele sînt multiple. Enumăr doar cîteva. Democratizarea creditului pentru investiții, ajutor guvernamental pentru înființarea la nivel local de întreprinderi asociative, un nou sistem de impozitare care să încurajeze pe lucrător să devină și proprietar la firma unde își desfășoară activitatea; legi pentru protejarea magazinelor de cartier împotriva marilor lanțuri comerciale, reducerea barierelor din calea noilor firme, încurajarea proprietății în parteneriat, a producției de micro-fabrică pe bază

de design deschis. O parte din fondurile UE să le folosim pentru a retechnologiza micul întreprinzător și comunitățile. De exemplu, în fiecare localitate din România, în fiecare cartier al marilor orașe, ar trebui să existe un „atelier comunitar” după modelul techshop-urilor americane care să-i pună cetățeanului la dispoziție unelte scumpe pe care el altfel nu și le-ar permite. Economia „garajelor high-tech” va funcționa în cadrul, și nicidecum în opoziție cu practicile noastre economice și culturale tradiționale. O putem numi o economie neotradițională (nimic în comun cu neoconservatorismul!) care pune în slujba persoanei și tradiției puterea unei tehnologii la scară umană. Vom răsplăti economisirea și vom desființa reglementările care socializează riscul și privatizează profitul. Și nu în ultimă instanță, va fi promovată o susținută educație etică a producătorilor și consumatorilor români privitoare la costurile sociale mai largi ale anumitor activități.

Volumul *Economia libertății. Renașterea României profunde* oferă o sumedenie de soluții concrete. Depinde de noi dacă le vom transpune în practică sau vom aștepta „să-și revină economia” prin bagheta magică a „băieților deștepți” de tot felul.

Bijuterii indiscrete, 1963, ulei pe pînză

CE SE ÎNTÂPLĂ CU NAȚIUNILE ISTORICE ALE EUROPEI

Paul GOTTFRIED

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași a organizat marți, 1 iunie 2010, ora 14.00, în Aula Magna „Mihai Eminescu”, conferința „Worrying about Europe's historic nations” susținută de Paul Gottfried. Profesorul Paul Gottfried (n. 1941) e Raffensperger Professor of Humanities la Elizabethtown College, Pennsylvania și „adjunct scholar” la Ludwig Von Mises Institute. Descendent al unei familii evreiești de cultură germană din Budapesta, educat la Yale și la Yeshiva University, Paul Gottfried e un reputat istoric al mișcării conservatoare, bucurându-se de-a lungul vieții de prietenia lui Richard Nixon, Pat Buchanan, John Lukacs, Christopher Lasch și Murray Rothbard. Beneficiar al unei burse Guggenheim, profesorul Gottfried a publicat zece cărți și sute de articole, în reviste de specialitate și în presa din SUA și din Europa. Printre cărțile sale se numără: *Conservative Millenarians: The Romantic Experience in Bavaria*, Fordham University Press, 1979; *The Search for Historical Meaning: Hegel and the Postwar American Right*, Northern Illinois Univ Press, 1986; *The Conservative Movement*, Twayne Pub, 1992; *Carl Schmitt: Politics and Theory*, Greenwood Press 1990; *After Liberalism: Mass Democracy in the Managerial State*, Princeton University Press, 2001; *Multiculturalism and the Politics of Guilt: Towards a Secular Theocracy*, University of Missouri Press, 2002; *The Strange Death of Marxism: The European Left in the New Millennium*, University of Missouri Press, 2005; *Conservatism in America: Making Sense of the American Right*, Palgrave-Macmillan, 2007. Ediția germană a cărții despre *Multiculturalism* a fost considerată de *Frankfurter Allgemeine Zeitung* drept una dintre cele mai importante cărți ale anului 2005.

E o onoare deosebită pentru mine să mă adresez astăzi dumneavoastră cu ocazia sărbătoririi a 150 de ani de la întemeierea universității dumneavoastră. Universitate care, am aflat, e cel mai vechi centru de învățământ superior din România. Mărimea și facilitățile impresionante ale Universității „A.I. Cuza” precum și distinșii profesori și membri ai administrației universitare pe care i-am întâlnit mi-au dat o idee despre rolul pe care îl jucați în propășirea educațională și culturală a României. Ca altele alte centre europene de educație care au devenit proeminente în secolul al nouăsprezecelea, Iașul a reflectat și a promovat în același timp renașterea națională care avea loc în acea epocă. Nu era, și nici nu e încă, nici o incompatibilitate între a fi unul din punctele focale ale gândirii și cercetării și redescoperirea tradiției naționale. Aceste procese au mers mână în mână în Europa Centrală și de Est, și din acest punct de vedere Iașul și România nu sînt excepții.

Un fenomen mai nou e însă încercarea deliberată de a slăbi conexiunea care există între națiuni și trecutul lor istoric, diminuarea relației dintre învățământ

sau alte activități culturale și contextul specific național. Această modă a implicat tratarea politicii, a educației și a „valorilor” ca exerciții de antrenare a conștiinței globale. Desigur că nimeni nu neagă standardele de decență umană sau impulsurile conștiinței care ne fac să tratăm alte ființe omenești cu respectul cuvenit. Nu voi nega nici faptul că încleștările și conflictele etnice și naționale și ura la care au dat naștere au avut, în special în această parte a Europei, consecințe nefericite. S-a vărsat mult sînge nevinovat din cauză că națiunile europene nu au putut să își rezolve în mod pașnic disputele etnice și teritoriale. Ca descendent al unor oameni care au suferit mult în ambele războaie mondiale, declanșate din cauza unor răni naționale lăsate să se infecteze, pot să înțeleg refuzul unor europeni de a se întoarce în acel punct. De ce să trezești monstrul care doarme și care ar putea să ne rănească dacă-l sculăm din somn?

Dar astăzi nu aceasta e principala noastră problemă. Problema noastră e diferită și cel puțin la fel de gravă. Amenințările la adresa libertăților individuale și colective vin din Occident, dintr-o civilizație cu

care România are legături lingvistice, culturale și religioase. Amenințările la care mă refer vin de la cei care, în numele luptei împotriva inamicului „fascist”, vor să niveleze și să omogenizeze omenirea, începînd cu cei care țin prea mult la trecutul lor. Statul universal omogenizant care nivelează pînă la anihilare națiuni, sexe și comunități e acum pericolul care i-a luat locul lui Hitler, Stalin, Ceaușescu și altor tirani recenți. Dacă vechii tirani mărșăluiau împotriva dușmanilor naționali sau mobilizau masele împotriva așa-ziselor „clase dușmănoase”, noul inamic îmbrățișează întreaga omenire pentru a o reeduca. Nu știu ce e mai periculos, tiranul care ne lipsește de viață sau cel care ne lipsește de identitate, de tradiție. Aș prefera, în orice caz, să nu am de-a face cu nici unul.

Părțile centrale și de vest ale continentului european s-au depărtat atît de tare de idealul lui Charles de Gaulle, al unei „Europe a națiunilor”, că ne vine greu să credem că nu mai tîrziu de anii '50 cei din Europa Centrală și de Vest se considerau o confederație de comunități naționale. Uniunea Europeană reglementează acum pînă și cele mai mici aspecte ale comportamentului social în numele toleranței. E într-adevăr imposibil pentru orice națiune membră a UE să încerce să se conducă după propriile standarde naționale sau religioase fără să fie învinuită că încalcă vreunul din „drepturile omului” confecționate birocratic. Aceleași autorități internaționale ne dictează și ce putem sau ce nu putem să spunem despre propria noastră istorie, și ce trebuie să credem și să predăm în școli pentru a nu fi considerați „intoleranți”.

Lucrînd la cartea mea despre stînga europeană post-marxistă, adică multiculturală, am fost șocat să descopăr dezdăcinarea planificată a europenilor, un proces controlat și încurajat de administratorii guvernamentali, și care se petrece deja de multă vreme în țări receptive la asemenea tratament precum Spania, Germania, Suedia și Anglia. Printre vecinii dumneavoastră occidentali, corectitudinea politică se afla la loc de cinste și orice abatere de la criteriile ei e considerată, din ce în ce mai des, o crimă.

„Hate speech” e pedepsit ca ofensă împotriva oricărui grup, cu excepția creștinilor europeni albi, iar populațiile majoritare au fost reeducate conform modelului cultural-politic propus de marxistul cultural Jürgen Habermas, printre alții. Europeanii ar tre-

bui să se vadă pe sine nu ca membri ai unor națiuni etnice sau istorice, ci ca cetățeni ai unei democrații generice. Această democrație rezistă sau cade odată cu ceea ce s-au declarat a fi niște drepturi ale omului universal aplicabile, deși în acest sistem grupurile imigrante sînt uneori considerate „mai egale” decît populația indigenă. Din acest punct de vedere, asocierea cu o țară e relevantă doar din rațiuni de conveniență lingvistică. Totuși, Habermas insistă că germanii au o rațiune specială de a rămîne germani, de a se perpetua ca și entitate colectivă, și anume pentru a ispăși la infinit trecutul lor de o răutate ieșită din comun.

Recent, un politician creștin-democrat german s-a plîns ca imigranții turci din țara lui nu devin cu adevărat germani. Identitatea germană la care se gîndea creștin-democratul respectiv implica și obligatoria acceptare a vinovăției pentru Holocaust și pentru tot felul de nenumărate alte atrocități puse astăzi în cîrca unor germani morți demult. În forma ei teutonică, această pervertire a identității naționale presupune acte de autoînjosire – sau ceea ce germanii numesc „Sündenstolz”, adică să fii mîndru că îți mărturisești vina de a fi membru al unei națiuni mîndre de a-și mărturisi vina.

Dar eurocratul Jacques Attali, romancierul Umberto Eco și teoreticianul social Antonio Negri au plămuit o imagine mult mai senină a viitoarei ordini globaliste. Această ordine va fi caracterizată prin nomadism, mai specific, prin năvala popoarelor din Lumea a Treia în Occident. Problema pe care și-o pun asemenea veseli profeți ai unei Europe reeducate, falsificate din temelii, nu e dacă europenii ar trebui să fie lăsați să-și decidă singuri viitorul. Europeanii pur și simplu nu au nimic de spus în această privință. Problema lor e, mai degrabă, după cum se întreba în 1991 un fost ministru italian al imigrației, Margherita Boniver, cum vom construi mai repede acest tip ideal de societate. Se va petrece prin socializarea indivizilor, sau prin „integrare”, adică prin incorporarea comunităților etnice străine în ceea ce erau cîndva națiuni europene recunoscutibile ca atare?

Deși sociologul francez, și consilier al fostului președinte Mitterand, Edgar Morin, a celebrat în paginile ziarului „Le Monde” „haosul care devine Europa”, obiectul celebrării sale nu e rezultatul unei evoluții organice și nici un simplu răspuns la nevoia de forță de muncă ieftină. „Haosul care devine

Europa” e rezultatul unui plan pentru reconstrucția radicală susținut de factori de decizie cîndva naționali și acum supranaționali. În urmă cu două luni, un consilier al lui Tony Blair a dezvăluit ca Blair, ca prim-ministru, a încurajat ideologia multiculturală, protejată de legi împotriva lui „hate speech” și de preferința acordată minorităților, nu din rațiuni economice, ci pentru a distruge Anglia conservatoare și electoratul Partidului Conservator. Blair a inventat sau a exagerat nevoile economiei pentru asemenea forță de muncă ieftină pentru a-și justifica planurile de transformare culturală a Marii Britanii. Blair nu și-a cerut scuze pentru nobila sa minciună. Abaterea sa de la adevăr a servit avansării unei cauze nobile, adică transformării țării sale în ceva mai puțin englez dar mai la modă.

Să reținem că acest plan pentru o ordine democratică globală de un fel sau altul nu e deloc străin culturii politice americane. Faptul ca sînt cunoscut ca un critic al acestei idei specific americane a transformării democratice globale a dus la încercarea de a mă izola și de a mă distruge profesional. A dus la strania situație că mai degrabă mă citesc polonezii, românii și rușii decît universitarii și jurnaliștii americani. Pe scurt, am devenit un fel de non-persoană la mine în țară, deoarece am exprimat sentimente ne-americane. Ideile mele deviaționiste au avut în vedere de obicei misiunea noastră de a impune, fie și prin forța armelor, drepturile omului în alte țări, aparent mai puțin dezvoltate. Mai recent am atras atenția asupra indiferenței falșilor „conservatori” americani în privința asaltului asupra libertăților civile și a identităților naționale care se petrece în Canada și în Europa. Cenzurarea limbajului incorrect politic e în general privită de mass-media noastră, inclusiv de presa Republicană, drept un lucru necesar pentru ajutorarea fostelor societăți autoritare în drumul lor spre democrație. Central-europenii care protestează împotriva acestui aranjament sînt tratați în presa americană ca „extremiști de dreapta”.

Dar dezavantajele acestui tip de control multicultural sînt prea evidente pentru a putea fi ignorate. Ele merg de la întemnițarea celor care neagă versiunea istorică impusă de stat în privința anumitor evenimente istorice, cum ar fi Holocaustul sau masacrul armenilor din Turcia (deși cei care neagă crimele comise de tirania sovietică nu pătesc nimic), pînă la persecuția creștinilor care susțin deschis morala biblică. În Anglia, luna trecută, un pastor baptist de 42

de ani a fost arestat pentru ofensă adusă ordinii publice și drepturilor omului pentru că a spus într-o predică cum că „homosexualitatea e un păcat în ochii lui Dumnezeu”. Dat fiind sensul cît se poate de clar al textului pe care acest pastor și pînă de curînd întreaga lume occidentală îl considera ca fiind de inspirație divină, e greu de văzut cum anume ar fi putut pastorul cu pricina să spună altceva. În Canada și în Suedia, li s-au intentat procese penale preoților creștini care au îndrăznit să citească cu voce tare în biserică părți ale textului biblic care condamnă stilurile de viață alternative.

Dar lasă-i pe germani să le impună tuturor cu forța o educație politică corectă. Creștinii germani care vor să-și educe copiii acasă sînt acum aruncați în închisoare fără prea multe discuții. Cîtă vreme inamicii libertății fac uz de limbajul drepturilor omului sau de antifascismul bun la toate, nu lipsesc oportunitățile de suprimare a celor care sînt considerați necorespunzători.

Există, desigur, posibilități sporite de control atunci cînd acesta se face în numele democrației. Există anumite criterii, general acceptate, conform cărora o țară e considerată „democratică”. De exemplu, o țară e „democratică” atunci cînd partidele privilegiate pot organiza alegeri pe baza de subvenții de la stat, cînd sistemul de educație publică obligatorie se ocupă cu reeducarea și resocializarea cetățenilor, cînd opinia publică e modelată cu ajutorul mass-media favorabile acestui proiect transformațional, și cînd totul e supus presiunilor unei economii din ce în ce mai globalizate. Paradoxal, rezultatele acestei aparente democratizări s-au dovedit a fi opuse libertății, sistemelor de credință tradiționale și identității naționale.

Dar cei care avansează noua ordine dau din bagheta magică a drepturilor universale și nimic nu li se poate opune. Deja acest termen a ajuns să ilustreze „pericolul doctrinei înarmate”, termen pe care Edmund Burke l-a inventat pentru a descrie pretențiile universaliste și violența expansionistă a Revoluției Franceze. Ceea ce un anumit grup aflat la putere decide că e convenabil pentru el trebuie să fie aplicat tuturor, și dacă asta nu se poate face prin mijloace pașnice, atunci se vor face presiuni pentru ca toata lumea să se conformeze unui anumit principiu, unei anumite valori sau unui anumit drept.

Dar imediat ce acest plan e pus în aplicare apar anumite tensiuni. Acest plan a provocat, nu întîmplă-

tor, din toate părțile lumii, o revărsare de populații diverse cultural și uneori dușmănindu-se reciproc. Sîntem îndemnați să primim cu brațele deschise această revărsare de umanitate care își exercită dreptul la liberă circulație, deși membrii acestor comunități nu sînt de obicei dispuși să accepte îndoctrinarea postmodernă care li se aplică occidentalilor dezmoșteniți cultural. Exact cum să crezi din aceste sisteme de credință diferite un tot unitar, exemplificat în unele țări prin coexistența pașnică a occidentalilor creștini corecți politic și a patriarhilor musulmani practicînd Sharia, e o problema pe care nu mă ofer să o dezleg. Le voi lăsa doctorilor bisericii universale a drepturilor omului misiunea de a-și armoniza părțile comunității lor globale.

Și soluții sau finaluri fericite au venit de la susținătorii acestui experiment. Acestea merg de la cele evocate de Michael Hardt și de Antonio Negri în best-sellerul lor *Empire*, în care propun o „lume a nomadismului și miscegenarii” care va pune capăt hegemoniei economice și politice a Occidentului, pînă la speranța pe care și-o pun neoconservatorii americani într-o lume clădită pe dogmele drepturilor omului și pe piețele de consum. Asemenea vizionari consideră migrațiile de populații spre Vest ca binefăcătoare, din cauză că duc fie la un socialism triumfător, fie la o religie post-creștină universală a democrației teleghidate. Clasele politice și mediatice ale Occidentului nu sînt doar resemnate cu această nouă ordine. Sînt îndrăgostite pînă la extaz de ea, și oricine citește „New York Times”, „Wall Street Journal”, „Le Monde”, „Süddeutsche Zeitung”, sau orice alt mare ziar occidental nu poate să nu observe acest lucru.

O ultimă observație pe această temă: pe măsură ce construirea societății globale pe bazele ideologiei drepturilor omului avansează, posibilitatea unei opoziții devine din ce în ce mai redusă. Devine din ce în ce mai greu să lupți împotriva acestui proces făcînd apel la ceea ce comunitățile sau națiunile obișnuiau să creadă. Experimentul îngustează și în cele din urmă exclude orice posibilitate de apel la trecut, mai ales la ideile unei națiuni majoritare care a existat înainte de inițierea marșului forțat în viitor. În cele din urmă devine necesar, pentru a rezista unui stagiul mai avansat al crizei culturale declanșate de experții în drepturile omului, să recrutezi radicali mai puțin radicali. Tot ce mai poți susține odată

ajuns în acest punct e că acest nobil experiment a început bine dar că a fost exagerat puțin.

Acest lucru explică de ce toți cei care se opun concentrării de musulmani fundamentalisti în Olanda s-au raliat în jurul unui susținător al drepturilor homosexualilor, Pym Fortun, și mai tîrziu s-au îngrămădit în jurul unei feministe de Lumea a Treia, Hirsi Ali. Această doamnă e acum în SUA, unde e subvenționată cu bani frumoși, ca *fellow* și autor, de neoconservatorii de la American Enterprise Institute. Combinația ei de feminism și secularism a făcut-o dragă preinșilor noștri conservatori. Au găsit în această figură o foarte oportună (și poate în acest moment și singura posibilă) critică a Islamului reacționar. Ce tovarăș de drum mai bun pot găsi acești proslăvitori moderni tîrzii ai diversității și ai drepturilor omului decît o somaleză feminisă și secularistă, cineva care nu ar putea fi niciodată confundată cu un tradiționalist WASP (alb, anglo-saxon, protestant)? Nici măcar un pretins critic de dreapta al Islamului ca olandezul Geert Wilders nu invocă niciodată calvinismul tradițional olandez; nici nu invocă trecutul național olandez atunci cînd previne împotriva imigranților musulmani. Mai degrabă alege să evidențieze incompatibilitatea dintre Coran și drepturile femeilor sau autoinventarea individuală.

Această tendință de a traduce identitatea în limbajul drepturilor omului e caracteristică americanilor. În SUA, creștinii albi sînt foarte dispuși să lase minoritățile etnice și religioase să vorbească în numele lor împotriva Stîngii culturale. Membrii culturii cîndva dominante se simt rușinați să-și apere tradițiile, din cauză că sînt convinși că tradițiile sînt compromise de asocierea cu un trecut plin de prejudecăți. Cîteodată apărarea tradițiilor poate fi făcută de o manieră mai sensibilă sau mai convingătoare dacă non-WASP, non-albi și non-creștini pot fi făcuți să spună lucrurile pe care le-ar spune albi dacă nu și-ar fi pierdut onoarea în proprii lor ochi.

La fel de neliniștitor, dispariția străvechilor tradiții și identități naționale a făcut uneori ca elitele locale, în compensație – lucru valabil mai ales în cazul administrației Bush –, să întrețină relații conflictuale cu restul lumii. Aici se poate observa cu dureroasă claritate zelul misionar al guvernului american care încearcă să aducă alte societăți în turma democratică și pluralistă. Un prieten mi-a spus recent că în SUA există două partide naționale: unul

ar primi pe toata lumea înăuntru, în vreme ce celălalt ar face același lucru dacă nu ar fi interesat să controleze sau să ocupe toate țările altora. Desigur că cele două partide invocă aceleași concepte ale drepturilor omului.

Dumneavoastră, cei din audiență, vă întrebați poate ce legătură au observațiile mele cu celebrarea aniversării unei renumite universități naționale. De ce ar trebui să le pese profesorilor și studenților de la Universitatea „A.I. Cuza” de problemele pe care le ridic aici? Mai precis, ce are a face avertismentul meu în privința imperialismului drepturilor omului cu acest avanpost al civilizației dacice, fondat odată cu renașterea națiunii dumneavoastră istorice? Și de ce ar trebui eu, a cărui familie a luptat pentru Imperiul Austro-Ungar în Primul Război Mondial, să fiu interesat de viitorul națiunii a cărei moștenire e întrupată și transmisă de instituția dumneavoastră?

Răspunsul stă în reacția mea la auzul unei afirmații atribuite președintelui american Woodrow Wilson, care în 1919 a ajutat la redesenarea granițelor Europei. Conform sarcasticului său critic și tovarăș de Congres de Pace la Versailles, Harold Nicolson, liderul american a devenit lăcrimos de sentimental „cînd a vorbit de micile națiuni ale Europei”. Lui Nicolson i s-a părut că acest lucru e nedemn de un adevărat om de stat, și ca om ai cărui bunici se aflau de partea celor care au pierdut ceva din acest conflict, nu pot să spun că am fost foarte mișcat de descrierea romanțioasei duiosii a lui Wilson pentru țările mici, și mai ales pentru cele care au căpătat teritorii luate de la noi, cei învinși.

Dar recent ceea ce Nicolson intenționa ca o ironie a căpătat valențe noi și pozitive pentru mine. Mă trezesc că spun și eu cu Wilson: „Dumnezeu să binecuvînteze micile națiuni ale Europei!” sau în acest caz pe cele care ies la lumină din coșmarul opresiunii comuniste cu ceva simț al identității naționale. Pronia divină v-a dat șansa să terminați revoluțiile naționale pe care le-ați început în secolul al nouăsprezecelea, fără gafele care au însoțit prima încercare. Pentru reușita acestei a doua încercări, va trebui să evitați Scylla și Charybda trecute și prezente, adică și naționalismul divizator, care face imposibile relațiile cu vecinii, și pericolul de a sucomba ideologiei drepturilor omului și presiunilor globaliste care vă ataca dinspre Occident. De acum vechile pericole și tentații pot să nu mai fie atât de periculoase, așa că m-am concentrat pe noile

provocări cărora trebuie să le faceți față ca națiune cultural-politică.

Vă rog să rețineți că nu vă îndemn să începeți să vă certați cu ungurii sau cu rușii sau chiar să vă reprimăți expresia sinceră a simpatiei pentru americani. Trebuie să încercăm să conviețuim cît de bine putem cu vecinii noștri, mai ales dacă sînt mari puteri; și dacă interesul național o cere, trebuie să facem uneori și alianțe de conveniență, jucînd marile puteri una împotriva alteia. Dar în relațiile cu SUA trebuie să-i imitați pe polonezi și pe baltici, nu pe germani. Trebuie să fiți motivați în aceste relații de ceea ce e bun pentru țara dumneavoastră, nu de sentimentul rușinii sau al inferiorității morale. Nici nu trebuie să lăsați să deveniți complet dependenți de marile puteri, așa cum ați fost forțați să faceți sub sovietici și, înainte de asta, sub domnia nazistă.

În final, țara dumneavoastră poate avea doar două tipuri de viitor: să fie o Americă de mîna a doua, proslăvind „deschiderea”, „diversitatea”, și „drepturile omului”, sau să fiți urmașii strămoșilor dumneavoastră. A fi român nu trebuie să vă oprească de la a asculta politicos predicile americane despre democrația globală, dar ar trebui să vă împiedice de la a le lua prea în serios. Și dacă sînteți îndreptățiți să reconstruiți infrastructura materială după deceniile devastatoare ale dictaturii comuniste, aceste preocupări economice nu ar trebui să fie exclusive. Nu ar trebui să vă facă să uitați cine sînteți. Moralitatea publică și cultura națională vă definesc ca națiune istorică, și aveți o datorie colectivă de a controla aceste forțe în interiorul granițelor dumneavoastră.

Poate că toate acestea vă sună straniu venind de la un oaspete american vorbind în engleză, dar tocmai datorită modului meu american de a gîndi îndrăznesc să vă dau aceste sfaturi. Veți face mai multe pentru dumneavoastră rămînînd națiunea lui Eminescu și a lui Vasile Alecsandri decît dacă urmați ca niște sclavi directivele multiculturale ale UE sau devenind ceea ce decid că trebuie să fiți experții în politică externă de la Washington. Ca distinsă universitate românească reprezentînd continuitatea poporului român, dumneavoastră, aici, la Iași, puteți să vă aduceți cea mai importantă contribuție la istoria umanității și a țării dumneavoastră fiind mai deplin români.

Prezentare și traducere de Mircea PLATON

STATUL NEUTRU SAU „MINUNATA LUME NOUĂ”? ANARHO-CONSERVATORISMUL LUI JEAN-CLAUDE MICHÉA ȘI CRITICA PARADIGMEI NEO-LIBERALE

Anca SIMITOPOL

Cine ar trebui să ne guverneze? Cei mai înțelepți, cei mai curajoși, cei mulți? Începînd cu Thomas Hobbes, filozofia politică modernă privește problema binelui și a virtuții cu scepticism și ironie, înlocuind întrebarea „*cine* ar trebui să ne guverneze” cu întrebarea „*care* instituții îi pot preveni pe cei incompetenți să ne conducă”. Iar instituția statului liberal, expresia modernității, este, potrivit lui Pierre Manent, „încarnarea scepticismului”.

Cartea lui Jean-Claude Michéa, *L'empire du moindre mal* (Paris: Climats, 2007), este o invitație filozofică de a cerceta adevărurile care stau la baza liberalismelor actuale, precum și consecințele ultime care decurg din chiar principiile liberalismului clasic, arătînd că versiunea economică a liberalismului actual (care se definește ca „dreaptă”) și versiunea sa culturală și politică (susținută de stînga contemporană) au aceeași sursă: dorința de pace și de progres științific subsumate unei unice finalități, aceea a performanței individuale. Michéa propune aici înțelegerea termenului „liberalism” ca forța devenită activă în istoria occidentală odată cu distrugerea Vechiului Regim, ultimul bastion – bun sau rău – de tradiție. Autorul francez pornește de la teza lui Karl Polanyi că, dacă pînă în momentul Revoluției Industriale economia era parte integrantă a societății care avea un scop ultim, ulterior acestui moment, economia – ca toate științele – a fost scoasă din totalitatea societății, devenind scop în sine sau, ceea ce Aristotel numește, crematistică, adică economia care are ca scop bogăția de dragul bogăției. În acest sens definește Michéa liberalismul, ca și Leo Strauss, ca ideologia modernă prin excelență care, găsindu-și legitimitatea în individul

abstract, autonom, a-social și a-politic, nu se revendică de la tradiția filozofiei politice clasice și creștine, și, astfel, descătușează dorințele nelimitate de putere.

Așadar, din punctul său de vedere, asocierea dintre liberalism și idealul republican (care acordă un loc important virtuților antice) sau dintre liberalism și conservatorism (a cărui ontologie presupune o concepție holistă a societății incompatibilă cu individualismul liberal) reprezintă o absurditate. Deși poate fi obiectat că există diferite tipuri de liberalism – Tocqueville și Mises, spre exemplu – Michéa consideră că un liberalism acomodabil tradiției nu poate exista sau mai bine zis nu poate supraviețui pe termen lung. Liberalismul actual (în versiunile sale economică și cultural-politică) este pentru el liberalismul în forma coerentă și inevitabilă la care trebuie să ajungă liberalismul în evoluția lui istorică, chestiune care rămîne totuși discutabilă.

Filozofia liberală, potrivit lui Michéa, își are rădăcinile în noțiunea de progres care se înscrie în demersul început de Hobbes de a modela o „fizică socială”, adică de a organiza societatea după reguli „științifice” și „imparțiale”, fără a mai apela la virtutea cetățenilor, precum și în trauma provocată de amploarea războaielor religioase din secolele XVI-XVII, care a dat naștere dorinței nestăvilită de pace (p. 21-22). Citîndu-l pe Christopher Lasch, Michéa arată că noțiunea de progres este strîns legată de dorința prozaică de a-și vedea fiecare de treburile proprii pentru a-și îmbunătăți propria condiție, lucru care face ca societatea modernă să intre în contradicție cu societățile tradiționale pentru care

capacitatea individului de a se sacrifica pentru comunitate reprezenta virtutea dominantă (p. 29). În acest context, spune Michéa, singurul război acceptabil devine războiul împotriva naturii, omul nemaidescoperind natura prin virtutea filozofică și teologică a mirării, ci înstăpînindu-se asupra ei cu armele științei și tehnologiei.

Potrivit autorului francez, axioma liberalismului este că, dacă pretenția anumitor indivizi sau entități de a deține adevărul asupra Binelui generează confruntarea violentă a oamenilor, înseamnă că aceștia din urmă nu pot trăi pașnic împreună decât în prezența unei Puteri neutre din punct de vedere filozofic. Carl Schmitt remarcă același lucru, adăugînd faptul că este în natura liberalismului să neutralizeze toate conflictele prin devalorizarea tuturor valorilor și transformarea lor în valori de piață, ceea ce duce la instituirea unui adevărat „politeism al valorilor”. Ajungem astfel la statul „fără idei sau valori” care, potrivit celebrei expresii a lui Saint-Simon, înlocuiește „guvernarea oamenilor” cu „administrația lucrurilor” (p. 37). De aici vine importanța acordată expertului și managerului în societatea noastră. Legitimitatea statului liberal, potrivit lui Michéa, este reprezentată de funcția sa de arbitru în mișcarea browniană a indivizilor-atomi concurenți, pe baza singurului criteriu de a proteja un individ de lezarea directă a unui alt individ. Dar, se întreabă Michéa, cum distinge statul liberal între lezare directă și indirectă? Sau, spre exemplu, pe ce baze decide statul liberal că ridiculizarea sau critica unei religii nu lezează libertatea credincioșilor? Sau ce garantează statului liberal că oamenii vor face alegeri raționale (adică „bune”) și că societatea nu se va transforma într-o societate de „demoni”? – Oare nu se regăsește esența ultimă a liberalismului în formula kantiană conform căreia instituțiile bune pot face funcțională chiar și o societate de demoni? – Însă semnificația cea mai importantă a pretenției statului liberal de a asigura coabitarea pașnică a indivizilor, spune autorul, constă în faptul că Dreptul înlocuiește Binele iar Piața autoreglată dictează conținutul social. Faptul că statul are pretenția de a fi neutru înseamnă că piața își asumă rolul activ de a forma indivizii, prin imensa industrie publicitară

și de divertisment.

Începutul secolului XIX a fost marcat de dezbaterile dintre o societate a *dreptului*, pe care liberalii căutau să o prezinte ca pe societatea *dreaptă*, și o societate decentă, în contextul în care, ca urmare a scoaterii economiei din întregul social, mase de muncitori (foști țărani desproprietăriți) au fost mutate în orașe artificiale construite în jurul fabricilor, fenomen care a fost reluat mai târziu, în secolul XX – ce-i drept, însoțit de o violență mult mai mare –, de comunism. În acest context apar primele critici socialiste față de liberalism sau față de societatea creată de această ideologie care, potrivit lui Michéa, „în realitate încuraja comportamente indecente și în mod vădit contrare demnității umane”, devenind inacceptabilă din punct de vedere moral (p. 44). Michéa accentuează că primii socialiști de secol XIX au atras atenția că într-o societate care nu cere membrilor ei decât „respectul indiferenței reciproce” și, ca atare, „membrii societății nu împărtășesc un minim bun simț comun, maxima *vivre et laisser vivre* sfîrșește, în realitate, în *vivre et laisser mourir*” (p. 54). Din perspectiva lui Michéa, această societate presupus tolerantă, în care visul lui Milton Friedman, ca Piața să „uncască zilnic milioane de indivizi care nu au nevoie să se iubească, nici măcar să-și vorbească”, devine tot mai real, este o lume absolut uniformizată, în care Celălalt apare nu ca persoană – subiect al unei întâlniri unice, ci ca „obiect de consum” (p. 82-83). Însă paradoxul pe care-l dezvăluie *L'Empire du moindre mal* este că, pe măsură ce se întinde peste întreaga planetă, liberalismul, mîndru de neutralitatea sa care-l face să apară ca un pesimism intelectual, situat la egală distanță de Cetatea lui Dumnezeu și Cetatea Săarelui, începe să semene tot mai mult cu vechii săi dușmani mai sus menționați și pretinde să fie adorat ca „minunata lume nouă”. Legitimîndu-se pretutindeni printr-o critică extrem de vocală a utopiei, liberalismul sfîrșește astfel prin a deveni cea mai perversă formă de utopie.

Influențat în gîndirea sa politică de George Orwell, Michéa critică atît stînga cît și dreapta, în măsura în care acestea devin gigantice sisteme al

căror scop este progresul de dragul progresului – și care pornesc de la postulatul fals că progresul moral urmează în mod necesar progresului tehnic –, alungînd astfel ființa umană din lume. Din perspectiva lui Orwell, nu putem înțelege adevăratele diferențe dintre ideologia liberală și cea comunistă decît dacă înțelegem că cele două au același punct de plecare: viziunea negativă asupra omului, dezvoltată în Europa secolului XVII. În măsura în care acceptăm postulatul că oamenii nu sînt motivați decît de iubirea de sine, rămînînd indiferenți față de ceilalți, avem două soluții, potrivit lui Orwell: fie acceptăm, precum liberalii, oamenii așa cum sînt și, pe baza egoismului lor pe care piața este liberă să-l stimuleze la maxim, construim statul liberal neutru, fie rămînem atașați, precum comuniștii, de acel „*empire du bien*” și atunci începem fabricarea omului nou (p. 162-163).

Pe urmele lui Orwell, Michéa propune o „stîngă conservatoare” sau ceea ce se numește „anarhismul Tory” care pornește de la ideea că omul, nu productivitatea sau progresul, este măsura tuturor lucrurilor. Modernitatea reprezintă o tensiune pentru ambii filozofi întrucît ambii refuză pe de o parte ierarhia caracteristică vechii ordini, anterioare Revoluției Franceze, și vor pe de altă parte să reunească principiul egalității, pus în practică de modernitate, cu principiul holist specific societăților tradiționale. Ambii sînt, astfel, anti-progresiști și pretind că rămîn ancorați în tradiția europeană creștină, convinși fiind că aceasta dă mărturie de trăsătura fundamentală a umanității, bunul simț comun („*common decency*”) care, după Orwell, se regăsește în oamenii simpli („*ordinary people*”). Potrivit lui Orwell, spre deosebire de „cei mari” (*grandi*, așa cum îi numește Machiavelli) și de intelectualii progresiști care roiesc în jurul lor, „*ordinary people*” au o atracție naturală față de virtuțile de dreptate, fidelitate și adevăr, atracție naturală care este distrusă de ingineriile sociale puse în practică în numele ideilor abstracte, așa cum arată Orwell în 1984, sau pervertită de mecanisme pieței autoreglate. De aceea, Michéa ar fi de acord cu expresia lui Charles Péguy că „a încuraja viciile poporului este un lucru mai murdar decît a încuraja viciile celor mari”.

Revenind la „anarhismul Tory”, Michéa, pe urmele lui Orwell, propune expresia de „auto-instituire” a societății, adică pornește de la ideea că oamenii se nasc într-o societate dată care le oferă tradiția de bun simț comun, dar, în același timp, societatea nu poate exista fără ca oamenii să exercite mereu asupra ei și asupra lor înșiși o activitate reflexivă și critică. În acest sens, societatea se auto-instituie permanent (aici găsindu-se dimensiunea ei anarhică), însă pe baza izvorului de tradiție și niciodată *ex nihilo* (aici găsindu-se dimensiunea ei conservatoare) (p. 163). În același timp, pentru Michéa, ca și pentru Orwell, această societate bazată pe bunul simț comun rămîne independentă de Dumnezeu însă nu și de sentimentul religios. Orwell, spre exemplu, deși ateu, era convins de necesitatea imperativă de a redobîndi sentimentul religios; era convins că fără redescoperirea acestuia din urmă lumea modernă se îndreaptă spre catastrofă, rămînînd însă prins în contradicția tragică dintre necesitatea de a crede și neputința de a crede. Și însuși tragismul acestei contradicții ridică serioase semne de întrebare asupra viabilității proiectului anarho-conservator, căci, după cum afirmă un Donoso Cortés, „este mai ușor să construiești o cetate în aer decît o cetate fără zei”, adevăr pe care de altfel îl înțelegea cît se poate de bine și un Jean Jacques Rousseau.

Independent de limitele proiectului său politic, gîndirea lui Michéa, hrănită din tradiția orwelliană, contribuie la clarificarea confuziilor ideologice pe care le operează neoconservatorii și ne dovedește că există și o altfel de stîngă (mult mai simpatcă decît diversele neoconservatorisme, care, după cum sugerează autorul, sînt de fapt pseudoconservatorisme), opusă stîngii postmoderne, a cărei principală preocupare este emanciparea sexuală. Anarhismul Tory, anti-progresist și care valorizează principiul conservator al societății tradiționale holiste, pune sub semnul întrebării asocierea dintre conservatorism și liberalism, înțeles ca filozofia modernă prin excelență care se rupe total de această dimensiune tradițională holistă și al cărei fundament ultim e individul a-social și a-politic. Cum poate individul a-social și a-politic să construiască o lume comună împreună cu ceilalți

indivizi – avînd în vedere că, în filozofia liberală, așa cum spune David B. Hart, nu există nimic care să transcendă voința individuală și care s-o ghideze spre scopuri pe care nu e capabilă să le vadă ea însăși? Din perspectivă liberală, alegerea unui individ de-a asculta fie Mozart fie Lady Gaga este perfect legitimă, dar bunul simț al lui Orwell ne spune că nu e indiferent dacă indivizii care formează o societate ascultă Mozart sau Lady Gaga.

Dacă deconstrucția hibridului neoconservator și revelarea liberalismului ca ideologie revoluționară *par excellence*, care distruge tradiția și valorile și prin aceasta distruge societatea, reprezintă meritul incontestabil al cărții lui Jean-Claude Michéa, pe de altă parte, în absența mai multor clarificări asupra chestiunii teologico-politice, pe care, cel puțin în volumul recenzat în prezentul articol, Michéa pare s-o ignore, obiecția paralelă, cu privire la caracterul hibrid al anarhismului conservator însuși (deși, însăși denominația doctrinei – anarhism conservator – denotă clar faptul că Michéa, pe urmele lui Orwell, nu se sfiește să-și asume riscul paradoxului care se situează inevitabil la limita oximoronului și a absurdului) sau la lipsa sa de fundament ontologic substanțial, rămîne cît se poate de legitimă.

Merită prezentată aici, pe scurt, și critica lui Michéa la adresa stîngii postmoderne contemporane – subiectul altor cărți precum *L'Enseignement de l'ignorance* sau *Les valeurs de l'homme contemporain*, carte apărută în 2001, care reia dezbateră purtată de Jean-Claude Michéa, Pascal Bruckner și Alain Finkielkraut la France Culture – căci, în viziunea sa, aceasta din urmă a dus capitalismul acolo unde el nu visa să ajungă. Problema își are rădăcinile în însăși natura societății moderne, o societate, spune Michéa, care refuză orice autoritate transcendentă și se întreabă pe ce baze, pur imanente, se poate organiza. Răspunsul care a ieșit victorios, istoric, este că Rațiunea sau Metoda (căci, în spirit cartezian, rațiunea e echivalentă cu metoda, mai precis „combinarea optimă a mijloacelor pentru a atinge un scop”, în cuvintele lui Michéa) reprezintă această bază immanentă. Iar triumful Rațiunii îl reprezintă ideea de Progres. Aceasta e ideea iluministă prin excelență, idee pe

care capitalismul, potrivit lui Michéa, a fost primul care s-o fructifice din punct de vedere practic – vic-timele Revoluției Industriale, așa cum apar în cărțile lui Dickens, spre exemplu, fiind sacrificate în numele Progresului.

Din punct de vedere științific sau tehnologic, Galileo e superior anticilor, Einstein lui Galileo etc., cu alte cuvinte, modernii sînt cu necesitate superiori anticilor. În ce privește educația, în general, aceasta avea ca principiu în societățile tradiționale și chiar în societatea modernă occidentală, pînă prin anii '60, transmiterea cunoașterii de la profesor la discipol, de la generațiile mai vechi la cele mai tinere. În societatea contemporană, principiul exprimat mai sus, că generațiile tinere sînt superioare celor bătrîne, a devenit principiu general, aplicat nu doar științelor exacte și tehnicii, ci societății în ansamblul ei. Astfel, întrucît Progresul e, evident, în viitor, adevărul se află în viitor, iar viitorul e reprezentat de actualii copii, deci, educația nu mai presupune transmiterea cunoașterii de la generațiile vechi la cele tinere, ci presupune o continuă reeducare a adulților de către copii. Acest lucru se poate observa cu ușurință în amuzamentul disprețuitor al copiilor față de părinții lor care nu știu să folosească produsele tehnologice „de ultim răcnet”, și care, la rîndul lor, își privesc cu admirație copiii care mînuiesc cu ușurință aceste gadg-et-uri.

Potrivit lui Michéa, ideea de progres, în numele căreia capitalismul își duce lupta, a fost preluată de către stînga postmodernă contemporană, moștenitoarea generației revoluționare de la 1968. În bună tradiție iluministă, stînga contemporană asociază progresul cu emanciparea individului de orice autoritate, începînd cu autoritatea divină și terminînd cu cea a tatălui, întrucît, în gîndirea stîngistă contemporană, orice autoritate, pe de o parte, duce la crearea de comportamente autoritare, iar pe de altă parte jignește demnitatea umană. Astfel, spune Michéa, potrivit stîngii postmoderne, faptul că un copil se lovește de limitele impuse de un adult, fiind împiedicat să-și manifeste în mod absolut capriciile, presupune jignirea demnității umane. De aici vine, în opinia lui Michéa, tentativa societății moderne de-a împinge dincolo de limită

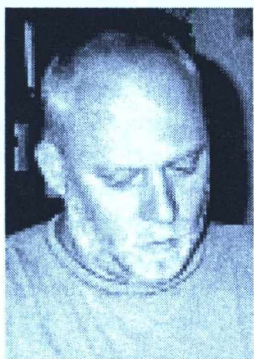
logica drepturilor, așezînd copilul pe picior de egalitate cu adultul. Elitele stîngiste contemporane – care în opinia lui Michéa reprezintă versiunea cultural-politică a liberalismului – au început transformarea societății cu școala. După cum spunea Alain Finkielkraut, în dezbaterea publicată în *Les valeurs de l'homme contemporain*, președintele Federației consiliilor de părinți ai elevilor din școlile publice din Franța publicase împreună cu o elevă de liceu un articol în care cei doi cereau ca participarea reprezentanților aleși ai liceenilor, în debaterile privind instituția școlii, să fie recunoscută ca egală în demnitate și responsabilitate cu participarea adulților.

Conform lui Michéa, pentru a-nțelege semnificația acestui lucru, avem nevoie să înțelegem cîteva alte lucruri întîi. Pe urmele lui Christopher Lasch, filozoful francez arată că a pune copilul pe picior de egalitate cu adultul nu înseamnă nicidecum a-i face o favoare, ci înseamnă „negarea umanității înseși” pentru că, de fapt, i se refuză copilului drepturile sale fundamentale, dreptul la copilărie și dreptul de a deveni adult, tocmai prin încurajarea „maturității imature”, lucru care nu rămîne fără urmări psihologice. Copilul nu va putea vrea niciodată altceva decît să „rămînă tînăr” (cîți dintre adulții din societățile occidentale n-au această obsesie?), deoarece copilul n-a avut niciodată un model de adult, în sensul clasic al termenului. Michéa arată că Lasch avea dreptate în a afirma că distrugerea autorității tradiționale (familie, școală, societate, biserică) nu înseamnă libertate anarhică, ci o autoritate mai mare căci, „în absența adulților, alergăm către experți”.

După cum am menționat mai devreme, dacă singura bază de organizare a societății e Rațiunea sau Metoda, înseamnă că pentru orice problemă umană există o soluție rațională, o metodă. Așa cum spune Michéa, „există o metodă de a fi fericit, la fel cum există un program de urmat pentru a fi un prieten apreciat, un amant performant sau un părinte bun”. În acest context, este interesantă remarca lui Michéa că elitele politice, care gestionează astfel de programe, seamănă tot mai mult între ele, fie că sînt la New York, Tokio sau Moscova, și tot mai puțin cu propriul popor, pe

care-l supun experimentelor și ingineriilor sociale (cu toate că Michéa nu reduce problemele actualei societăți la complotul unei elite mondiale). Ca urmare a acestui tip de politici școlare, școala nu mai reprezintă instituția care transmite cunoașterea, nici măcar nu mai încearcă să formeze un bun cetățean pentru republică, ci pregătește forța de muncă pentru autoritatea supremă, Piața. Iar această forță de muncă, potrivit lui Michéa, reprezintă fundamentul liberalismului clasic, adică individul abstract, autonom, a-social și a-politic, pe care stînga îl pregătește pentru Piață, emancipîndu-l de orice autoritate, și, ca atare, transformîndu-l în individul care nu poate distinge între bine și rău, între Mozart și Lady Gaga, căci cine are autoritatea să decidă ce e binele și ce e răul sau ce e calitatea intelectuală și artistică? Autoritatea absolută o are Piața autoreglată, iar valoarea supremă care o reprezintă e dată de ceea ce se cumpără, ceea ce se caută.

Pe de altă parte, potrivit lui Michéa, nu înțelegem nimic din semnificația reformelor școlare menționate, dacă nu înțelegem întîi de toate că secolul XX a fost, prin excelență, secolul reeducării „omului vechi” de către „omul nou”, reeducarea fiind matricea totalitarismelor, așa cum o arată Orwell în 1984. Nu înțelegem nimic, spune Michéa, dacă nu înțelegem asemănarea profundă dintre acest tip de reforme și Revoluția Culturală maoistă care, e bine să ne amintim, a început tot în școală, întîi prin declararea egalității dintre profesor și elev și continuînd apoi prin batjocorirea, maltratarea și în cele din urmă asasinarea profesorului de către elev, Revoluție Culturală aclamată de revoluționarii „șaișoptiști”, responsabili programelor actuale de învățămînt. Ca și acum, atunci reeducarea s-a făcut de către „copiii viitorului” și de către „experți” (diferența e că atunci reeducarea a fost foarte violentă, lucru care nemulțumea revoluționarii „șaișoptiști” pacifiști) care, afirmă Michéa, vorbesc întotdeauna în numele celor dintîi, exercitîndu-și, de fapt, puterea reală.

SCURT BREVIAR AL EREZIILOR (SECOLELE I-XIV)

Anton ADĂMUȚ

CRONICA SOFISTULUI

I

Ereziile sînt la fel de vechi ca și creștinismul. La început iudeii numeau creștinismul *eres*, deosebindu-l astfel de religia lor. Sfîntul Apostol Paul socotește ereziile drept ceva fîresc: „căci trebuie să fie și eresuri între voi, ca să iasă la lumină cei găsiți buni” (*I Corinteni* 11, 19). Erezia este pornirea conștientă de a contrazice învățătura oficială a Bisericii, este extremul și limita credinței adevărate. Intermediarii ereziei sînt: *heterodoxia* (abaterea de la doctrina creștină, părerea sau credința eronată), *kenodoxia* (părerea deșartă), *kakodoxia* (părerea rea) și *paradoxia* (părerea contrară). Cuvîntul crezie (*haeresis*) înseamnă, prin urmare, „alegere”, „părere separată”, „sectă”.

Primele crezii sînt acelea *iudaizante*, numite astfel pentru că au încercat să iudaizeze creștinismul impunînd obligația de a observa Vechiul Testament și legea mozaică. Avem apoi ereziile *iudeo-gnostice* care păstrau legea mozaică și împrumutau idei din gnosticism și creștinism.

Cerint a fost un iudeu alexandrin influențat de Philon. Dualist fiind, admite existența unui Dumnezeu invizibil, inefabil, precum și materia preexistentă, eternă. Lumea a fost creată de un înger numit *demiurg*, în timp ce un alt înger a dat iudeilor legea mozaică. Isus a fost om, doar că mai bun și mai drept decît alți oameni. Asupra lui s-a coborît la botez Cristos, spiritul lui Dumnezeu, care a făcut prin el minuni dar l-a părăsit la moarte. *Cerint* era și dochet, adică nega realitatea întrupării lui Cristos. Menține din mozaism circumcizia,

sabatul și unele rituri. Va fi combătut de Ioan Evanghelistul.

Elchiesiasmul: cuvîntul poate veni de la creticul Elxai, încă în viață pe vremea lui Traian, sau de la cuvintele ebraice *hel-kesai* („putere ascunsă”). Erezia aceasta este un curios amestec de păgînism, iudaism și idei creștine. Elchiesaiții socoteau legea mozaică obligatorie, nu însă și sacrificiile. Cristos era considerat un eon sau un înger superior, de proporții uriașe (înalt de 96 mîle, lat de 24). El este principiul masculin și are alături principiul feminin: Sfîntul Duh. Cristos s-a întrupat de mai multe ori și ultima întrupare este din Fecioara Maria. Acești cretici amestecă datina ebraică cu botezul creștin și cu elemente de religie astrală. Revelațiile lui Elxai au fost strînse într-o carte intitulată *Elchesai*, din care nu s-au păstrat decît fragmente.

Simon Magul este, cronologic, primul cretic în Biserică. E cunoscut din *Faptele Apostolilor* (8, 9-25) unde se vorbește despre aparenta lui convertire la creștinism în urma prediciei din Samaria a diaconului Filip. Irineu l-a numit „tatăl tuturor ereticilor” (*Simone patre omnium haereticorum*), deși doctrina lui nu are nimic comun cu erezia. El nu împărtășea dogma creștină ci se inspira din Empedocle și din magii persani. A fost mai curînd un demn înaintaș al lui Cagliostro, un filosof mai mult decît un impostor politic. Învățătura lui face obiectul cărții *Marea Revelație* (*Megale Apophasis*).

Simon era mag și se considera pe sine „puterea lui Dumnezeu”. Apostolii Petru și Ioan vin de la Ierusalim în Samaria pentru a boteza. Simon vede că impunerea mîinilor Apostolilor pe capetele celor nou botezați conferă Duh Sfînt. De aceea

aduce bani și vrea să cumpere acest dar, însă își va atrage mustrarea lui Petru. De la numele lui Simon Magul, cumpărarea celor sfinte pe bani se numește simonie. Sistemul lui e foarte curios. Admite o ierarhie de eoni în fruntea cărora se află *cugetarea*. Ea produce pe îngeri, pe arhangheli și pe *Demiurg*, care este Dumnezeuul iudeilor. Cugetarea s-a întrupat într-o serie de femei și, în timpul său, Simon o considera întrupată pe Elena din Tir, femeie de moravuri ușoare care-l însoțea în călătorii. Dumnezeuul suprem s-a manifestat iudeilor ca Fiu, samarinenilor ca Tată, care Tată era chiar Simon, iar păgînilor ca Duh Sfînt. Simon se considera o întrupare a puterii supreme, iar Isus era una din formele aparente ale acestei puteri. Legea mozaică era considerată ca operă a spiritelor inferioare, iar mîntuirea se face prin credința în Simon și în Elena.

Ieronim, în *Comentar la Evanghelia după Matei*, scrie că Simon Magul zice despre sine: „Eu sînt Cuvîntul lui Dumnezeu, eu sînt frumusețea, eu sînt mîngîierea, eu sînt atotputernicia, eu sînt totul lui Dumnezeu”. Ereticul Simon învață mîntuirea prin credința în el și în Elena, faptele bune sînt inutile, nu există nici vicii, nici virtuți. Practicau magia, exorcismele, farmecele. Secta adora chipul lui Simon (ca Jupiter) și pe al Elenei (ca Atena). Aveau o Evangheliă apocrifă (*Cele patru sfinți ai lumii*) și o scriere: *Predica lui Petru*. Cultul simonian are și practici secrete, pline de demență și a căror obscenitate Eusebiu al Cezareei spune că nu o poate descrie. Menandru rămîne după Simon șeful sectei. Simon moare la Roma vrînd să facă o minune prin care să-și demonstreze puterea. O versiune ne spune că a vrut să se înalțe la cer dar a căzut, alta că s-a lăsat îngropat de viu spunînd că va învia. Menandru susține că nu se pot depăși îngerii creatori decît dacă este primită inițierea lui în magie și în botezul conferit tot de el. Inițiații participau încă din această viață la nemurire, trăiau pe pămînt fără să îmbătrînescă și deveneau nemuritori. Urmașii lui, Saturnin și Basilide, vor fi conducătorii a două noi crezuri.

Gnosticismul este un fenomen religios cu caracter sincretic. Ca fenomen este anterior creștinismului. Gnosticii voiau să ofere o idee foarte înaltă despre divinitate. Pentru a o arăta cît mai pură,

ceva de care nu se poate nici măcar vorbi, o numeau *tăcere*. Pentru a o arăta cît mai departe de lume, infinit separată de om și de natură, o numeau *abis*. Concepția tăcerii eterne într-un abis infinit era pentru gnostici cea mai demnă de divinitate. Transcendența divinității e dusă la limită. Divinitatea nu poate fi definită sau numită. Ea e izvorul primar și închis în sine al lucrurilor, al tuturor perfecțiunilor. De aceea o numeau principiu, preînceput, protopărinte, unul și totul.

Gnosis („cunoaștere”) ca termen simplu nu rezolvă nimic. El trebuie determinat, încît *gnosis* are nevoie de un genitiv întrucît cunoașterea este cunoaștere a ceva. *Gnosis*-ul pitagoreic era: *gnosis tou onton* („cunoașterea ființei”). Gnoza subînțelege cunoașterea Dumnezeului străin și izvor al tuturor cunoașterilor posibile: ce sîntem, de unde venim, încotro ne ducem, prin ce sîntem mîntuiți, naștere, renaștere. Cît privește multitudinea religiilor în locul uneia singure, gnosticul folosește gnoza ca pe un filtru și păstrează ceea ce consideră că e mai bun. Fondul comun al doctrinei gnostice îl avem în tripticul *dualism-emanatism-mîntuire*.

Dualismul este împrumutat de la Aristotel. Principiile opuse sînt Dumnezeu și materia. Nici materia și nici lumea nu pot exista prin actul creator al voinței divine. Divinitatea este izvorul primar al tuturor perfecțiunilor iar materia este sediul răului. Materia este fără de formă și principiu al haosului.

Emanatismul spune că Dumnezeu nu poate crea lumea, căci atingerea cu lumea l-ar întina. Lumea este opera unui demiurg sau con inferior emanat din divinitate. Eonii (eon = „generație veșnică”) sînt figuri din vechea mitologie greacă sau pot fi personificări ale unor noțiuni filosofice. Ei provin din principiul divin prin emanație fie singuri, fie perechi, ajungînd pînă la 365. După Valentin sînt 365 de ceruri și fiecare cer are 7 eoni. Cea mai înaltă emanație este eonul superior numit *Nous* sau *Logos*, și lui i s-a încredințat mîntuirea lumii. Adunarea eonilor formează deplinătatea sau împărăția luminii și a binelui, iar în opoziție avem vidul haotic.

Mîntuirea este concepută ca un proces cosmic și ea înseamnă eliberarea de materie, dizolvarea lumii materiale prin separarea elementelor și reîn-

toarcerea sufletului omului în pleroma. Lucrul este posibil numai prin gnoză sau cunoștință. Creat din materie, trupul nu poate învia, căci dacă ar face-o ar perpetua materia/ răul.

Sistema gnostică practică și dochetismul susținând că Isus nu a avut un trup real ci doar unul eteric. Întruparea, suferința, moartea și învierea sînt aparente. Gnosticii negau eficacitatea tainelor creștine pentru că acestea se săvîrșesc cu materie (Botezul, Euharestia). Sub influența lui Platon și a lui Philon, gnosticii deosebesc trei categorii de oameni: 1. *pneumaticii*, sau spiritualii, sînt chiar gnosticii și ei se mîntuie prin gnoză (la Platon le corespunde spiritul); 2. *psihicii*: gnoza le rămîne închisă și se bucură doar de o fericire inferioară (corespondent platonician: sufletul); 3. *ilicii*: predomină trupul și sînt osîndiți (trupul la Platon).

Două ramuri ale gnosticismului întîlnim. Gnosticismul sirian, reprezentat de Saturnin, este caracterizat de un dualism riguros, de dochetism și antiiudaism, consideră căsătoria ca fiind instituită de diavol. Gnosticismul alexandrin apoi, este reprezentat de Basilide, Valentin și Carpocrates.

Basilide este primul maestru al gnozei și e continuat de fiul său, Isidor. A scris 24 de cărți de exegetică în care comentează Evangheliile. Recunoaște că nu aduce nimic nou ci doar expune creștinismul esoteric, așa cum l-a aflat după mărturisirile confidențiale ale lui Matei și Glaucias, un interpret al lui Petru. Dumnezeu este „Cel ce nu este”, de unde faptul că prima cauză (în mod nearistotelic) nu poate fi accesibilă rațiunii și nici imaginației. Discret precursor al arianismului, spune că exista o vreme cînd nu era nimic. Acest *nimic* era absolut nimic. În acest nimic „Cel ce nu este” *a vrut* să facă lumea. Dar *a vrea* este în ordinea omenescului, încît în realitate nu a existat ca punere în mișcare a actului creator nici voință, nici gînd, nici sentiment. Această primă lume este germenele lumii de azi (*sperma*), și ea funcționează ca *panspermia*. Ergo: „Cel ce nu este” face lumea din ceea ce nu este și-i pune la bază un germene unic în care sînt conținuți toți germenii lumii.

La început era neantul, din neant iese haosul din care se ridică Marele Arhôn (Dumnezeu), sau

Arhonte (Guvernatorul) care nu știe că deasupra lui este „Cel ce nu este”. Urmînd această neștiință, Arhonte a creat firmamentul, astrele, ființele celeste. Basilide îl mai numește și Capul Universului (*e kephale tou kosmou*) sau Abraxas. El va crea ogdoada (8 eoni). Un al doilea arhon întemciază ebdomada (7 eoni) care este cerul plan- etar. Acest al doilea arhon (Spirit, *Nous*) conduce lumea pînă la Moise. Între Marele Arhôn și arhonul al doilea aflăm 365 de ceruri, fiecare cu cîte 7 eoni, și acest întreg ansamblu formează pleroma. Materia eternă este așezată sub pleromă. Printr-un accident, materia a prins cîteva părți din lumină și acestea trebuiesc eliberate de captivitatea materiei. Iehova, arhonul ultimului cer, creează lumea încercînd eliberarea luminii captive. Nu reușește, și atunci Dumnezeu a trimis pe cel mai mare dintre eoni (*Logosul*) care se unește la botez cu omul Isus și, în noua formă, el va mîntui oamenii prin gnoză și apoi se va retrage în pleromă. Prin urmare, cînd devine necesară salvarea lumii inferioare, *Nous* (*Logosul*) s-a unit cu Isus-Kaulakau (înseamnă *speranță pentru speranță*) prin botezul în apa Iordanului. Este una dintre cele mai curioase inovații ale gnosticilor, fără precedent la cei vechi. Basilide împarte ființele în kosmos (lume) și hiperkosmos. Bariera dintre ele este *Nous*.

Valentin practică emanația în perechi de eoni trecînd prin succesiunea 2-4-8-10-20-30 (ultima cifră fiind triacontada). Aceasta este lumea ideală (pleroma) opusă imperiului vidului (*kenoma*). Va determina astfel un nou curent în gnoză. A fost creștin, ba chiar a aspirat la demnitatea de episcop. Tertullian vorbește bine despre el („avea talent și elocință”, *Adversus Valentinianos*). Se desparte violent de Biserică și devine cel mai îndrăzneț spirit speculativ din veacul al II-lea. Lui i se datorează introducerea în terminologia cosmogonică gnostică a noțiunilor de pleroma, eon, sophia. Spune că începutul este precedat de Propator (Pre-Tatăl, Bytos sau Abisul). Starea lui este repausul absolut împreună cu tăcerea (*Sigē*), elementul feminin. Întîlnim acum o nuanță platoniciană: Propator este iubire, dar nu poate exista iubire fără obiectul iubit și astfel Propator scoate din el pe *Nous*, primul

eon, ca emanație. Eonul (*Aion*) nu mai reprezintă, ca la greci, o unitate de timp, ci un abstract universal. Mijlocirea lui Propator este *Aion*-ul, acesta se pluralizează într-un număr limitat și ierarhic de alți eoni. *Nous*-ului îi urmează *Aletheia* (un eon feminin) și cu aceasta este constituită prima sizigie (termen astronomic prin care se desemnează poziția soarelui și a lunii când cei doi aștri sînt în conjuncție sau în opoziție). O diferență: la Basilide creațiile se compun ieșind unele din altele din unități; la Valentin creațiile se succed în perechi. Eonul feminin emite substanța iar eonul masculin dă forma. Din prima sizigie se nasc *Logos* și *Zoe* (Cuvîntul și Viața), apoi Omul și Biserica (*Anthropos* și *Ekklesia*). Avem deci doi (2), apoi patru (4) etc. Noutatea e că acest gen de teogonie nu prezintă zei umanizați ci Eoni, abstracții sau principii vitale în mișcare. Dintre Eoni ultima se naște *Sophia*, cea mai departe de Propator, de unde dorința violentă de a-l vedea și de a se uni cu el. Dorința ei va rămîne nesatisfăcută. Suferința e consecința neîmplinirii dorinței, plus căutarea unei false satisfaceri prin autosubstituție. Va concepe singură o fiică degenerată pentru că, lipsindu-i elementul masculin care să-i formeze substanța emisă, progenitura va fi lipsită de formă. Suferința *Sophiei* este imensă și convulsiile ei tulbură pînă și pleroma. Din cauza zbaterilor, *Sophia* amenință să cadă în afara lumii divine. Pentru a înlătura o asemenea cădere, Propator va emite un nou Eon, pe *Horos* (Limita). Intervin și *Logos* și *Zoe* care vor emite o sizigie al cărei rol este de a o alina pe *Sophia*. Noua sizigie este *Cristos* și *Pneuma*. Pînă la a se restabili armonia, *Sophia* va trece prin patru pasiuni care nasc patru substanțe: *teama* naște substanța psihică; *tristețea* naște substanța materială; *anxietatea* naște substanța demonilor iar *rugăciunea* a creat Demiurgul (sau Făuritorul) care face lumea umană. Aici apare problema: acest demiurg creat de *Sophia* nu știe, nici el, că există un Dumnezeu deasupra lui (ca la Basilide), și nici nu-i înțelege pe oameni. Potrivit valentinienilor, Demiurgul nu știe absolut nimic,

este prost. *Sophia* îl ajută dar Demiurgul crede că lucrează singur la crearea lumii. În acest mod Demiurgul devine inferior chiar diavolului care nu-și permite să ignore existența lui Propator. Este locul în care aflăm izvorul „lumii pe dos”, antinomia. Antinomia dintre Dumnezeu-Preprincipiu și Dumnezeu-Demiurg sau creatorul stîngaci. Antinomia nu este între Dumnezeu și diavol. Diavolul e al treilea personaj în gnoză, e viclean și cuviincios.

Cînd armonia e restabilită eonii decid să emită un nou eon, pe Isus pe care *Cristos* și *Pneuma* îl trimit pe pămînt pentru a o salva pe *Sophia*, aceea de jos care e frica fără formă a *Sophiei* de sus.

Este explicabil succesul unui asemenea mit, dublat și de secretul pe care-l practică. Tot Tertullian ne spune că valentinienii nu dezvăluiau discipolilor nici un secret înainte de a fi siguri că discipolii le aparțin necondiționat. Ca în pitagoreism. Alături de acest tip de gnoză, florilegiu de filosofie greacă, creștinism și religii orientale, vom mai întîlni un altul, tipic elenistic. În fruntea noului tip s-a instalat Hermes Trismegistul („cel de trei ori mare”, sau „de trei ori întrupat”). De menționat importanța elementului feminin în gnoză, mai ales în dimensiunea metafizică și morală, importanță semnificativă și fascinantă.

Mîna fericită, 1953, ulei pe pînză

POESIE ȘI INIȚIERE – CALEA LIRICĂ A CREIERULUI

Liviu PENDEFUNDA

*Omul are un atelier vizibil care este corpul său
și unul invizibil care este imaginația sa¹.*

Dacă vrei să te angajezi pe Calca Contemplației, trebuie să mergi pe drumul ce conduce la aceasta. Acest drum constă într-o conștiință pură și fără cusur, într-o viață simplă și bine reglată, într-un comportament modest și într-o cumpătare la lucrurile exterioare. Tu trebuie să-ți reprimi dorințele arzătoare ale materiei din care ești plămădit, avînd grijă de necesități cu înțelepciune și discreție, iar în lume să te porți cu dragoste și milă, în ajutorul tuturor celor aflați la nevoie. Abia atunci, sinele tău, eliberîndu-te de orice imaginație, privind către interiorul unui ochi inspirat și deschis pentru Adevărul etern, cu simplitate și calm va atrage pasiunea arzătoare a iubirii, o flacără de evlavie ce urcă către bunătatea lui Dumnezeu, El însuși fiind dorința devorantă a sufletului de a se contopi cu Eternitatea, un zbor a tot ce Sinele conține către libertatea Voinței divine. *Și urmînd astfel cu dragoste această viață de virtute, tu poți spera să ajungi la Viața de Contemplație, iar dacă vei rămîne fidel Dumnezeului tău și ție însuși, atunci, la ceasul în care El se va manifesta, tu îi vei zări fața².*

Călătoria este căutarea unei căi, a conexiunii spre un țel, zbuciumul provocat de idealul căutării, descoperirii și schimbării. Dante e călătorul care ne descrie dimensiunea descoperirii și a inițierii, conducîndu-ne pe un itinerar al unor locuri neexplorate de cei care trăiesc pe pămînt, deși sufletele lor au făcut-o de numeroase ori. Călătoria sufletului după moarte, a magilor conduși de stea sau a cavalerilor în pădurile întunecate în căutarea Graalului, iată parte din peregrinarea nocturnă a

soarelui, a astrului ce se regenerează zilnic învingînd întunericul nopții. Dintotdeauna o călătorie sugerează întoarcerea la origini, la sînul mamei, la iarba de acasă chiar după ce ai trecut prin feericul ținut al tinereții fără bătrînețe și al vieții fără de moarte. Cunoașterea de sine e datorată în final sufletului, preludiv indispensabil al cunoașterii lumii și a lui Dumnezeu.

„Căci cine, oare, știe
că are-n față două nesigure itinerarii,
cuprinse doar într-unul, un singur sens
ce-n reciprocitate se creează și că Ilie
fără Dumnezeu n-ar fi nimic, între contrarii,
în sufletul luminii devenit atît de dens?”³.

Cunoscînd propriul nostru corp descoperim primele taine. Creierul ascunde multe mistere și în încercarea de elucidare și descoperire a acestora studiile noastre au curajul să treacă dincolo de obișnuit și să elaboreze chiar teorii parțial demonstrabile. Creierul uman rămîne încă o enigmă pentru cercetători, neurologi, anomiști, medici și pentru lumea întreagă. Dacă nu folosim decît o mică parte din creier, ce anume din personalitatea, comportamentul sau simțurile noastre ori interpretările acestora se ascund în acele zone albe? Ar putea ele explica patologia unor maladii neurologice sau psihiatrice și, de ce nu, secretul inteligenței umane? Creierul, singurul în relație cu forțele cosmice, ascunde deci multe taine.

Și în poveștile lui Ion Creangă întîlnim sintagma vitezei gîndului, care are una din cele mai mari viteze, și totuși... mergînd se întîmplă uneori să te împiedici și în mai puțin de o secundă corpul tău reușește să se și redrezeze, deci el în mai puțin de

o secundă interpretează toate modificările tridimensionale ale echilibrului și reușește să identifice organele care ar putea interveni în refacerea acestui echilibru postural, trimițându-le și semnalele pentru mișcărilor necesare. Abia după ce ți-ai reglat echilibrul te dezmeticești și îți dai seama că te-ai împiedicat și era să cazi. Mecanismele sînt foarte complexe, undeva în urechea internă se află organele responsabile de echilibru, cel puțin al capului, dar la nivel cerebral există arii specializate în menținerea echilibrului întregului corp etc. Ideea este că noi ar trebui să citim tratate întregi pentru a înțelege funcția echilibrului, o funcție cu care creierul lucrează în mai puțin de o secundă. Și atunci percepția gândurilor, elaborarea spirituală a ideilor, ce mecanisme biofizice și biochimice necesită pentru o astfel de performanță?

Noaptea, creierul este mult mai activ decît ziua. Oamenii de știință nu au putut explica cert mecanismele care stau în spatele acestui rezultat uimitor, însă ei cred că activarea intensă cerebrală din timpul somnului se datorează tuturor proceselor reparatorii atît la nivel celular și energetic, cît și ca ansamblu funcțional, ca structurare a memoriei, estompare a stimulilor afectivi prea puternici sau marcanți, deci practic are loc o reechilibrare atît fizică, cît și psihică, emoțională, comportamentală. Deci cu cît creierul reușește să acumuleze și să proceseze mai multă informație, cu atît are mai multă nevoie de a amortiza excesele, pe care le prelucrează și le inhibă sau potențează ori eliberează sub formă de vise. Ideea de interpretare a viselor are un dram de adevăr, astfel că dimineața, prin vis putem deduce unde sînt punctele de tensiune din subconștient, puncte care pot afecta viața, avînd puterea de a le estompa și în mod conștient. Visele apar cu precădere oamenilor inteligenți. Neuronii sînt regenerabili și continuă să crească toată viața. Marca majoritate a neuronilor cresc și se dezvoltă pînă în jurul vîrstei de șapte ani, de aceea copilul mic trebuie să aibă tot felul de activități care să-i pună la treabă atît capacitățile intelectuale, cît și motrice (dans, pian, alte sporturi ce necesită o coordonare mai intensă, nu doar alergare). Ulterior alte studii au scos în evidență că unii neuroni se regenerează chiar la două săptămîni.

Deși creierul reprezintă centrul de percepție și interpretare a durerii, totuși materia nervoasă propriu-zisă nu prezintă receptori pentru durere. Cefaleea se datorează țesuturilor adiacente materiei nervoase, ele fiind inclusiv de natură vasculară. Respirația de tip brahmanic duce la o capacitate crescută de apărare la agresiunile exterioare, diminuarea percepției dureroase. Iată de ce acest minunat organ este sediul gîndirii, al sufletului, răsplîntia arcurilor reflexe, locul de unde începe calea pe care pășim în inițierea de o viață de a fi oameni. Toate au fost căutate în asociere cu misterele religiei și credințelor care transmit din secretele strămoșilor. Căutarea Țării Făgăduinței, a paradisiului pierdut, sînt imagini literare și filosofice eterne, argonauții reprezentînd prototipul antic al căutării drumului spre lumină, spre lîna de aur. Empireul e focul, lumina din capătul fîntîinii care nu se stinge niciodată. E focul pur. Prin sferele cerești, clopote succesive, sufletele conduse de îngeri învățau formule magice pentru a urca mereu alte trepte.

„Ziua din urmă. Omule, e-adevărat:

din tot ce-a fost,

nimic nu s-a schimbat,

rotește sus același cer,

se-ntinde jos același pămînt.

Dar un cîntec s-a iscat în larg,

mare și tainic, în larg.

S-ar zice că sicriile s-au desfăcut în adînc

și din ele au zburat

nenumărate ciocîrlii spre cer.

Omule, ziua de-apoi

e ca orice altă zi.

Îndoaie-ți genunchii,

frînge-ți mîinile,

deschide ochii și miră-te.

Omule, ți-aș spune mai mult,

dar e-n zadar –

și-afară de-aceea stele răsar

și-mi fac semn să tac,

și-mi fac semn să tac”⁴.

Drumul începe în lumea copilăriei, la timpul în care conștiența nu se desprinsese încă de sufletul istoric, de inconștientul colectiv⁵. Suspendarea

realității alături de separarea individuală, după ce a intervenit, devine o etapă bine conturată în care se remarcă pierderea stărilor instinctuale. Călătoria astfel începută poate fi la rîndu-i și parcurgea unui drum fără țel. De aceea aceasta semnifică totodată o căutare, o transformare, iar fiecăruia dintre noi care pășim pe această cale ne poate înflori în drum un vlăstar întîmplător din natură, o floare albastră – o chemare prietenească, un numen al inconștientului. El indică celui pierdut pe cărare un germen al mîntuirii. Producînd la rîndu-i lumină, întunericul fiind parte din natura sa⁶, piatra esențială hermetică conduce și îndrumă pașii celui ales, ai poetului.

„Stă pregătită-n port solara navă,
[...]

Cînd pescărușul țipă-n urma ta căzînd
din slavă,
porunca din apus vine, de scufundare;
și ochi deschis vei îneca în a luminii mare,
cînd pescărușul țipă-n urma ta căzînd
din slavă”⁷.

Armonia monadelor este de fapt calea luminii, a undelor vibratorii ce ne determină viața și capacitatea noastră de a transmite harul. Lirica unei gîndiri își are, după cum am prezentat, sălașul în creier. Pitagora fundamentează această esență prin studiul geometriei, muzicii și astronomiei. Dumnezeu lui Pitagora era monada sau Cel Singur, care este Totul. El este mintea supremă distribuită în univers, cauza tuturor lucrurilor, inteligența și puterea a toate cîte există. Mișcarea Lui e circulară și corpul Îi este alcătuit din substanța Luminii iar natura Sa este compusă din substanța Adevărului. Datorită Lui, celor cinci corpuri – tetraedrul, cubul, octaedrul, icosaedrul și dodecaedrul – li se adaugă cele două sfere supratereștre. Drumul neofitului se încheie la bifurcația semnului Y, în dreapta calea înțelepciunii divine reprezentate în ritualul de inițiere egiptean printr-o femeie înveșmîntată în alb, la stînga cea terestră, a falsei cunoașteri, reprezentată de o femeie împodobită cu toate comorile lumii și o tavă plină de struguri. Bățul Y prin care se caută în deșert apa ne dovedește înțelepciunea în reprezentarea cărții de

tarot. 1 și 2 nu sînt cifre, aparținînd celor două sfere supratereștre. 3 e triunghiul și 4 pătratul, 3 adăugat la 4 e 7, iar 1,2,3 și 4 formează numărul 10, arhetip al universului, matrice, sigiliu, un ADN specific reîncarnării fiecărei specii în parte.

Fiecare zeu și astru este legat de numere. Pentru 7 pitagoreicii au dat numele de Minerva sau cubul Neptun, denumiri asupra cărora nici Albert Pike nu îndrăznește să se pronunțe. Dacă unu e monada, tatăl, doi e mama și trei triada ce dă naștere lumilor, patru e rădăcina tuturor lucrurilor, fîntînă a naturii și singurul număr perfect, heptada rezultată din unirea ultimelor două, e numărul religiei, venerarea celor șapte spirite celeste de către om, număr al vieții pentru care cei născuți prematur pot supraviețui doar la șapte luni. 7 e Fecioara care nu avea copii deoarece se născuse nu dintr-o mamă ci din coroana sau capul tatălui ei, la fel precum Atena. Cuvintele cheie ale heptadei sînt norocul, întîmplarea, grija, controlul, guvernarea, judecata, visurile, vocile, sunetele și cea care conduce toate lucrurile la pieire. Aegis, Osiris, Marte și Cleo erau zeități exprimate de șapte⁸.

Număr sacru, șapte zei ai evreilor antici, erau cunoscuți ca arhanghelii ce guvernează planetele și adăugate celor trei spirite ale soarelui reîntîlnim numărul zece. Triada spirit, minte, suflet coboară în Tetrada universului împlinite în Heptada ce reprezintă natura mistică a omului în formele sale spirituale și materiale simbolizate prin cub cu șase suprafețe reprezentînd direcțiile, pămînt, aer, foc, apă, spirit și materie. În mijlocul lui tronează omul spre care radiază cele șase piramide. El este centrul, stăpînul direcțiilor, al dimensiunilor, al distanțelor, împlinind cele șapte spirite dinaintea tronului.

Omul, el însuși cu cele șapte chakra sau centre de forță spirituală, se supune logosului, Cuvîntului divin care a născut cele șapte puteri creatoare sau vocalele, cele șapte Elohim. Din dezvoltarea conceptului pitagoreic de către francmasonul și rosi-crucianul Robert Fludd muzica sferelor este considerată ca provenind de la perfecțiunea celor șapte intervale armonice de ton și semiton dintre planete: un ton de la Pămînt la Lună, un semiton de la sfera Lunii la cea a lui Mercur, de la Mercur la Venus o jumătate de ton, de la Venus la Soare un ton și

jumătate, de la Soare la Marte un ton, de la Marte la Jupiter o jumătate de ton, de la Jupiter la Saturn o jumătate de ton și de la Saturn la stelele fixe o jumătate de ton, suma fiind de șase tonuri întregi ale octavei. Muzica lui Pitagora era unul dintre obiectele subordonate științei divine a matematicii iar armoniile sale erau înregistrate cu precizie cu ajutorul proporțiilor matematice. Aceasta reprezenta armonia siderală pe care și caldeenii o apreciau ilustrând mișcarea astrelor pe cer. *Toate sferele pe care le vezi cîntă precum îngerii atunci cînd se mișcă*⁹. Multe instrumente aveau șapte coarde cu corespondențe atât în corpul omenesc cît și în planete. Numele lui Dumnezeu era format din combinația celor șapte armonii planetare. Numai cele șapte sunete primare erau acceptate în ritualurile templelor egiptene: „Cele șapte sunete Te slăvesc pe Tine, Dumnezeule Atotputernic, Creatorul neobosit al întregului Univers”. Tot din invocațiile și imnurile vechiului Egipt redăm următorul pasaj: „Eu sînt lira indestructibilă a întregii lumi care acordează cîntecele sferelor”. De aceea templele sînt construite în dimensiuni perfecte pentru obținerea unei acustici adecvate conceptelor misterelor grecești în relația formă arhitecturală – muzică. Prima sferă producea sunetul vocalei sacre A (alfa), a doua vocalei sacre ε (epsilon), a treia ι (ita), a patra ς (iota), a cincea μ (omicron), a șasea ϗ (ipsilon) și a șaptea ω (omega), toate producînd împreună lauda nemuritoare pentru tronul Marelui Arhitect.

„Așa, fii binecuvîntată, tu,
ce-ai urcat pe cele Șapte Serpentine
spre Podul Curcubeu.
Azi, norii romboizi, galbene cuburi
s-au retras orînduindu-se în sfere”¹⁰.

În mistere cci șapte lorzi creativi, asemănători celor șapte demnități ce creează o lojă perfectă, sînt reprezentați sub forma unor curenți de forță care provin din logosul primordial. Acest lucru înseamnă că spectrul a fost extras din Lumina Albă. Roșul corespunde notei Do, Kama Rupa sau vieții animale, gheții, planetei Marte, Portocaliul îi corespunde lui Re, Prana sau principiului vieții, stării critice, Soarelui, Galbenul lui Mi, Buddhi sau

sufletului spiritual, apei, planetei Mercur, Verdele lui Fa, Manas cel de jos sau sufletului animal, stării critice, planetei Saturn, Albastrul lui Sol, învelișul aurifer, aburii, planetei Jupiter, Indigoul lui La, Manas de sus sau inteligenței spirituale, aerului, planetei Venus și Violetul lui Si, Chaya sau eterului dublu, eterului, Lunii. În vechiul oraș din Ecbatana, Herodot descrie culorile celor șapte pereți în funcție de cele șapte planete ca o limbă naturală de comunicație inițiativă între om și divinitate. Faimosul zигurat sau turnul astronomic al zeului Nebo din Borsippa avea șapte nivele și fiecare era pictat în culoarea cheie a corpurilor planetare, asemeni fîntînii în șapte trepte prin care apa curgînd își preschimba culoarea în cele șapte spectre ale curcubeului. Lumina reprezintă manifestarea primordială a vieții controlînd împreună cu sunetele armonia universului în mijlocul căruia se află omul. Aceasta e calea lirică a inițierii. Exemplul versurilor ar fi de prisos, căutarea pocalului sfînt continuă și azi. Trebuie să admitem că și azi *Catharii și Templierii sînt păstrătorii Timpului Graalului*¹¹.

Note:

1. Paracelsus;
2. Jan Van Ruysbroeck (1203-1381);
3. Liviu Pendefunda, *Îndoiala unui cavaler*, Falii 9 – Poema sufletelor și a pietrei, în curs de apariție;
4. Lucian Blaga, *Taina inițiatului*, Mirabila sămîntă, Prut international 1995;
5. Jung, *Inconștientul colectiv*, Opere;
6. Ego gigno lumen, tenebrae autem naturae meae sînt – Hermes Trismegistus;
7. Ingeborg Bachmann, *A vertii grea povară*, Fără delicatețe, Ed. Univers 1981;
8. Liviu Pendefunda, *Dogmă sau libertatea gîndirii*, Junimea, 2007;
9. William Shakespeare în *Neguțătorul din Veneția*;
10. Liviu Pendefunda, *Podul-Curcubeu*, Falii 2 – Poema Focurilor, Contact international, 1986;
11. Faurel, citat de Olimpian Ungherea, *Dex masonic*, vol. I.

REFLECȚII REFERITOARE LA FRICA ÎN ISTORIE

Caius Traian DRAGOMIR

EXISTENȚĂ CORELATIVĂ

Problema fricii în istorie este – evident – mare, enormă, amplă pe cât întreaga evoluție a umanității. Frica este firească în viața umană și ea, de fapt, marchează într-o formă sau alta, în funcție de particularitățile sistemului nervos, orice specie și orice ființă dotată cu sensibilitate și instincte vitale normale. Există însă oameni sau vietăți dispunând, probabil constituțional, de o mai redusă trăire a amenințării, a fricii și altele, dimpotrivă, mai temătoare. Nu cred într-o deosebire de esență, sub raport psihic, și nici măcar sub aspectul inteligenței, între viața omească și cea animală – ceea ce diferă sînt capacitățile senzoriale și cele expresive. Omul dispune de cuvînt – aici se află totul: cuvîntul creează, secundar, conceptul – în sensul de a face să apară o formă de concept analizabilă tot prin cuvînt. Altminteri este clar faptul că și animalul categorializează; el, dacă este un animal domestic, își recunoaște stăpînul oricum ar fi îmbrăcat; un cîine nu se va comporta niciodată față de un om altfel decît față de un om, deci absolut diferit de felul în care va trata un iepure. Toate acestea ar putea fi glume, dacă nu ar fi fost dintotdeauna mult prea bine cunoscute însă neglijate. Raportul dintre o ființă, care va fi fiind ea, și o alta care îi este superioară, direct și efectiv, deci într-o formă de contact relevantă pentru relațiilor lor, sau, dimpotrivă, inferioară, se va menține reglat de mai multe condiții și modalități de reacție, universală sau proprie respec-

tivului cuplu, elemente între care, pe un loc foarte semnificativ se află frica. Superioritatea ontologică a omului față de animal derivă exclusiv din faptul că primul a fost făcut „după chipul și asemănarea lui Dumnezeu” – din punctul de vedere al principiului de viață, cred că întreaga creație a primit același suflu divin ca și omul, dar pe de altă parte, el a dezvoltat, ca ființă a cuvîntului, o adaptabilitate și o intercomunicare indiscutabil superioare, în cele mai multe situații. Superioritatea omului nu este, însă, cîtuși de puțin evidentă în toate împrejurările în care intră în contact cu viața animală care îl înconjoară.

Cîtă vreme destinul oricărei specii implică o capacitate de sesizare a primejdiei plus o reacție neurovegetativă – corect spus: emoțională – și o serie de acte instinctuale de protecție, cum ar putea ca istoria umanității să nu se lase determinată de frică sau, mai exact: în primul rînd de frică. Cruzimea relațiilor umane, războiul, tortura fac din oameni ceea ce spune Aristotel despre ei: anume că alcătuiesc specia cea mai josnică, mai degradată, mai detestabilă, dacă se dezic de rațiune și nu respectă legile moralei, fiind, pe de altă parte, cea mai nobilă formă de viață terestră în măsura în care este condusă de rațiune și de o etică de aleasă ținută. Frica în istorie – o putem spune încă o dată – este continuu prezentă; aici se vor face doar cîteva mențiuni asupra aspectelor generale și a celor oferite de mărturiile sau considerațiile vechi, sau clasice. Poate fi de o oarecare importanță, însă, a se prezenta unele considerații asupra

specificului fricii amprentînd istoria prezentului și perspectivele evoluției viitoare a umanității, atît cît putem îndrăzni să le evaluăm din acest moment și din locul în care ne aflăm.

Eclesiastul – fiul lui David, rege în Ierusalim – spune (3.19): „soarta omului și a dobitocului este aceeași (...) omul nu întrece cu nimic pe dobitoc; căci totul este deșertăciune”, iar în Psalmul 111 era oricum scris (10): „Frica de Dumnezeu este începutul înțelepciunii”. Regele Ludovic cel Sfînt avea să mărturisească: „Îmi este frică de Dumnezeu și apoi nu mă mai tem de Nimic”. Ceea ce apare drept important în această confesiune este relația între Dumnezeu și tot restul existenței, așa cum apare ea sufletului unui monarh creștin și, după cum avea să fie recunoscut, sfînt: față de puterea divină, orice altă putere este nulă. Curajul Sfîntului Ludovic nu poate fi neapărat citit în toate manifestările regilor, fie ci creștini sau de altă religie. Cruzimea execuțiilor condamnaților pentru asasinat sau tentativă de asasinat asupra suveranilor era indescritibilă pînă la Revoluția Franceză. De ce? Evident regele se temea, pentru propria lui viață, pînă la disperare – toți supușii săi trebuiau să se teamă de autoritatea lui cu mult mai mult, deci suficient pentru a-și reprimă eventualele porniri agresive care l-ar fi putut privi. După cum se știe, acest efect descurajant al fricii nu a fost niciodată pe deplin obținut. Alte manifestări vorbesc, de asemenea, despre foarte omeneasca frică a celor mai puternici dintre conducătorii de popoare. Intendentul general Fouquet trezise nemulțumirea lui Ludovic XIV prin faptul de a se fi îmbogățit peste măsură din colectarea impozitelor în regat și poate, mai ales, îl supărase grav prin faptul de a fi obținut intimitatea domnișoarei De Lavalîere, de care regele era, în continuare, îndrăgostit. Hotărăște arestarea și apoi judecarea intententului regal care abia își construise superba reședință Veau le Viconte. Ludovic XIV descrie actul arestării într-o scrisoare pe care o trimite mamei sale,

regina Ana de Austria. Documentul apare publicat într-o antologie a corespondenței epistolare a marilor personalități ale Franței. Este incredibil de văzut cîte precauții ia regele cel mai puternic din istoria Franței cînd este vorba de o astfel de acțiune, privindu-l pe influentul său intendent general, aceasta cu toate că unitatea de mușchetari care avea să împlinească ordinul regelui, arestîndu-l pe Fouquet în cursul unei primiri la suveran, era comandată de atît de cunoscutul D'Artagnan. De ce atîta frică în sferele cele mai înalte ale așa-zisei puteri? Schimbarea de regim, prin Marea Revoluție din 1789, avea să recurgă și ea, cîtiva ani mai tîrziu, sub regimul Comitetului Salvării Publice și, implicit, sub cvasidictatura lui Maximilien Robespierre, la ceea ce avea să se numească în istorie „Teroarea”. Este adevărat că Robespierre a declarat în unul dintre marile sale discursuri: „Teroarea nu este altceva decît justiție”. Chiar și acceptînd drept adevărată această revendicare de principiu, teroarea revoluționară tot prin frică a acționat, atunci, sau în oricare dintre revoluțiile ulterioare. Despre state s-a spus că ele dețin de drept monopolul unei violențe, care – tocmai prin relația, istoric și social obligatorie, stat-drept – este legitimă. Terorismul, din Roma antică, trecînd prin perioada cruciadelor și a statelor creștine ale cruciaților, prin Italia epocii Renașterii, sau prin puseul anarhist care precede Primul Război Mondial, spre a ajunge la noua explozie de terorism, consecutivă încheierii Războiului Rece, încearcă să redeseneze harta mondială a fricii precum și hărțile fricii pentru principalele zone ale tensiunilor, să redeseneze geopolitica fricii. Costurile umane și istorice ale acestor provocări prin care se urmărește utilizarea politică a fricii, urmînd după un timp relativ scurt terorii nucleare, în fapt, acum, nu cu totul inexistentă și care nu face decît să crească din nou, după atingerea unui minim în urmă cu aproape două decenii, sînt gigantici, dar poate exista o lume cu totul exceptată de frica istoric

infiltrată în mecanismele funcționării comunităților umane, de la cele mai mici și pînă la globalitatea umanității?

S-a pus problema posibilității existenței unei lumi lipsită, în chip fericit, de războaie și totuși războaiele încetează chiar dacă apoi reapar – frica politico-istorică, și apoi aceea simplă, umană, dispare vreodată? Un grup de medici psihiatri norvegieni, în perioada postbelică, existențialistă, a filosofiei Occidentului European, analizînd problema mecanismelor anxietății, conchideau că problema era pusă greșit: angoasa, anxietatea, ar fi trebuit să fie, după opinia lor, condiția obișnuită a ființei umane, oricare dintre acestea avînd în permanență motive să o resimtă – firească ar fi fost întrebarea privind modul în care, în viața curentă, omul reușește să se sustragă unei anxietăți continue sau acute.

Universul actual nu invită la serenitate, la calm, la o perspectivă echilibrată și optimistă asupra marilor probleme ale viitorului. Trăim într-o lume în care siguranța personală este fragilă și se fragilizează continuu, sîntem confrunțați cu o situație în care sursele principale de conflict abia dacă sînt controlate la limită, o lume în care pe seama extinderii unor sisteme dacă nu totdeauna statale cel puțin legislativ democratice, instalate în multe zone, și a forței militare complet asimetrice internațional, angoasa, frica, tînde să fie eliminată din sferele înalte ale puterii și din zonele geopolitice anturînd marile puteri militare, pentru a fi refulată în toată planeta către zona mijlocie și inferioară a piramidei sociale (în acest proces o economie mondială a crizei joacă un rol important), iar la nivel general să fie ejectată înspre zone dispunînd de capacități limitate de apărare. Este uimitor cum foarte mulți, nu dintre responsabili politici ai lumii, ci dintre responsabili istorici umanității nu sesizează cîteva aspecte evidente ale realului: în primul rînd, nu există decît un singur fundament al puterii, în ordinea umană, și anume empatia, frica nu poate interveni decît în controlul

cazurilor limită; în al doilea rînd, rolul conducătorilor politici, ai oamenilor pentru istorie cu deosebire, este acela de a descărca de frică pe cei care îi așază la conducerea statelor. Temerea este obligația conducătorilor – cu prețul temerii, al fricii lor, pot oferi națiunilor și lumii liniștea. Acest lucru probabil că îl înțelegea Sfîntul Ludovic, atunci cînd vorbea despre frica de Dumnezeu și despre curajul său, care provenea tocmai din această frică. Amenințările asupra liderilor națiunilor și lumii ajung să fie exclusiv electorale. Sînt acestea suficiente pentru a atrage atenția asupra spaimelor care urmăresc de la naștere și pînă la moarte pe mulți din locuitorii planetei, neexceptînd cetățenii nici unei țări? Karl Popper spunea că democrația nu are cum fi conducerea poporului, conducerea treburilor publice de către popor, dar este regimul prin care o națiune poate destitui o guvernare nesatisfăcătoare pe o cale nonviolentă. Se pune întrebarea dacă o asemenea condiție nu funcționează cumva ca un tranchilizant prea puternic pentru multe autorități. Poate fi socotit un lucru straniu că dispunem de un drept al războiului dar nu și de un drept al revoluțiilor – precum și de un sistem de decizie nu asupra legalității actelor în viața statelor, nu însă și de unul funcționînd expres, și nu doar implicit, pentru confirmarea sau infirmarea legitimităților.

Platon a apreciat că fericirea publică – fericire înseamnă între altele absența unei frici de nivel terestru, în locul fricii de Dumnezeu – va apare atunci cînd regii vor fi filosofi, sau filosofii vor fi regi. Nu știu nici măcar dacă acest lucru este de dorit și cu atît mai puțin dacă are vreo șansă a se împlini. Cred, însă, că ar fi bine dacă psihologii ar fi conducători sau conducătorii psihologi. În lume ar putea fi cultivată prevalent empatia și redusă generalizarea fricii – aceasta, frica, ar putea rămîne meritoria asumare dură a lor, drept preț al condiției de conducător.

ȘTIINȚA MONTAJULUI

Petru URSACHE

O primă impresie la contactul cu marea rețea de arhive de „istorie recentă” este aceea de „împărăție a haosului”, după cutremurătoarea constatare a lui Alain Joxe, profesor la Școala de Înalte Studii și Științe Sociale din Paris. Ideea de Haos, cu majusculă, este reluată și de istoricul Gh. Buzatu, când scrie că omenirea s-a trezit într-un *spațiu* bulversat dar și „în plină epocă a *Haosului*”. De aceea, „nimic din ceea ce a fost ori era cunoscut nu se mai prezintă *astfel*, încât starea de nesiguranță a tuturor se apropie de limita extremă” (Gh. Buzatu, *Execuția Mareșalului Antonescu*. Casa Editorială Demiurg, Iași, 2009, p. 9). Pe de o parte, „Marile Puteri comit erori în lanț, probînd și extinzînd limitele și forțele Imperiului Haosului” (Gh. Buzatu), pe de alta, „Imperiul american” este „ordonator al dezordinii” (Alain Joxe, *Imperiul Haosului. Republicile în fața dominației americane după Războiul Rece*, prefată Victor Răzescu, traducere Angela Jipescu, Editura Corint, București, 2003, p. 14). Drept urmare, „numai navigînd în zodia Haosului Marile Puteri și liderii lor ajung să preseze din răsputeri pentru a menține realitățile impuse în 1944-1948, pentru menținerea consecințelor faimosului Pact Hitler-Stalin din 23 august 1939” (Gh. Buzatu, *loc. cit.*); iar „dacă, uneori, pacea internă a unui stat este restabilită prin *inventarea* unei amenințări a războiului extern, acest mecanism de exportare a violenței devine, mai degrabă, o pace a diavolului decît a lui Dumnezeu” (Alain Joxe, *lucr. cit.*, p. 18).

Cei doi autori au surprins cu exactitate pulsul seismic și fizionomia apocaliptică a vremii noastre, cu deosebiri care sfîrșesc a se lămuri prin reciprocitate. Autorul francez vede Haosul ca pe o realitate postmodernă, mutantă, sub comandă de la distanță. Este o „șansă” pentru întreaga omenire, după păr-

erea lui, faptul că SUA a dobîndit monopolul puterii reușind să controleze Haosul și să dea iluzia detenționării în lumea civilizată. Focarele interne ar fi provocări din afară, datorate unor organizații fundamentaliste, religioase, naționaliste, de unde justificarea ripostelor hotărîte și pe măsură, fie și cu unele „pierderi colaterale”. Citim: „Situația actuală este cît se poate de recentă și cu totul nouă. În 1990, existau două lumi: «lumea liberă» și «lumea comunistă», fiecare supunîndu-se legilor sale, imaginilor sale, minciunilor și idolilor săi, iar în afara acestora exista «lumea a treia» care se dorea a fi autonomă, datorită importanței sale, în ciuda incapacității de apărare. Chiar în momentul în care lumea tripartită a bipolarității nucleare părea să se dizolve, odată cu terminarea Războiului Rece, oamenii tindeau să creadă că pe planetă avea să fie, în sfîrșit, pace, sau ordine, conform Cartei ONU” (Alain Joxe, p. 22).

Se poate spune și așa, mai ales că autorul are grijă să pună în evidență, prin semnele citării, cele două lumi, ca să le privim cu prudența necesară. Poate una era liberă cu adevărat iar cealaltă, comunistă. Dar amîndouă încă purtau, deopotrivă, povara pentru răspunderea agresiunilor comise de ele însele în deceniul al treilea al secolului trecut și a tratatelor, la fel de vinovate, din deceniul următor. Ele au decis, prin război și pe moment, tabăra „învingătorilor” și pe cea a „învinșilor”, ca să păstrăm ghilimelele. În realitate, statul american gestionează vechile păcate sub titlul de „ordonator al dezordinii” (Alain Joxe, *lucr. cit.*, p. 14), din imprudență și din neputință, cum lasă să se întrevadă istoricul francez; sau cu bună știință, din dorința orgolioasă de putere. Altfel nu se explică de ce se întreține starea generală de încordare și de dezastru în omenire și nu sînt luate în discuție, în chip de

recurs judiciar, tratatele cu pricina, spre lămurirea unor erori istorice care persistă de aproape un secol.

Cum spuneam, istoricul român Gh. Buzatu se distinge printr-o poziție corespunzătoare „noului val” în abordarea „Imperiului Haosului”. Ca să ne menținem la obiect și să-i păstrăm în apropiere pe cei doi istorici, atât pe traseul pe care se unesc, dar și din punctul în care se despart, citim: „Ceea ce trebuie subliniat, în chip special, rezidă în tragica realitate că, într-o măsură sporită în raport cu leatul 1914, anul 1939 a inaugurat, în istoria europeană și mondială, *epoca Haosului*. Cu toate că, potrivit unor reputați istorici, 1914 și 1939 pot fi incluși în aceeași serie, ambele conflicte mondiale putând fi contopite într-unul singur, rezultând, fără pretenții, un *al doilea război de treizeci de ani* (1914-1945), iar, dacă avem în vedere că marele conflict din 1939-1945 și întregul lui cortegiu de consecințe nu s-a încheiat nicidecum odată cu capitularea Italiei, Germaniei, Japoniei și a aliaților lor (inclusiv România), ele afectând și azi evoluțiile internaționale, atunci, mai mult ca sigur, am putea vorbi chiar de... *un nou război de o sută de ani!*” (Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului (1939-1945)*, Editura Rao, București, 2007, p. 10-11). De altfel, ideea istoriei, nu numai a spațializării mutante a Imperiului Haosului, îl preocupă în mai multe rânduri pe istoricul Gh. Buzatu. Întreaga serie pe care o coordonează de mai multă vreme, *Românii în istoria universală*, ajunsă la volumul 164, vizează, din toate laturile, ajungerea la acel colosal conflict de forțe mondiale. Așadar, Imperiul Haosului nu este o apariție meteorică și „cît se poate de recentă” (Alain Joxe). Semne (apocaliptice) de „pasăre Roc” s-au arătat în timp, începînd cu anul 1914 (poate de la Pacea de la Berlin, 1878, după o afirmație a lui Paul Goma din *Săptămîna Roșie*) și au trecut prin vămile pustiirii din deceniu în deceniu, din război în criză economică, din dictat în trădare, fenomene sîngeroase care au schimbat cursul vremurilor, punînd o mască monstruoasă pe chipul Europei. A stabili cu precizie punctul causal de lansare a Imperiului Haosului, mai întîi, în istoricitatea și, pe parcurs, a spațializării lui este obiectivul prioritar pe agenda istoricului de profesie. Această cruciadă în slujba adevărului s-a făcut simțită cu cîteva decenii înaintea căderii Cortinei de Fier, cu precădere în „lumea liberă”, căpătînd amploare pe

măsura extinderii Imperiului Haosului, după ce oamenii de știință s-au convins pe deplin că îndepărtarea răului nu se realizează prin încheiere de tratate și convenții destinate doar să-i mascheze pe adevărații și prea îndelung ocrotiții făptași. Un Nürnberg real ar fi de dorit.

Să ne amintim de *Ultimul cuvînt* al Mareșalului Ion Antonescu, rostit în fața Tribunalului Poporului, cu două săptămîni înainte de a fi dus în fața plutonului de execuție: „Acest război, care s-a sîrșit cu înfrîngerea Germaniei lui Hitler, nu va pune capăt conflictului mondial deschis în 1914”. Este o frază scurtă, ca o comandă și un reper care îl așează pe Mareșal, după firea-i demnă și curajoasă, „în fața istoriei”, spre dreapta ei judecare, cum și-a dorit-o. Citim în continuare: „Prevăd un al treilea război mondial, care va pune omenirea pe adevăratele ei temelii sociale. Ca atare, dv. și urmașii dv. veți face mîine ceea ce am încercat să fac eu astăzi, dar am fost înfrînt! Dacă aș fi fost învingător, aș fi avut statui în fiecare oraș al României. Cer să fiu condamnat la moarte și refuz dinainte orice grațiere. În felul acesta voi muri pe pămîntul Patriei, în schimb voi, ceilalți, nu veți fi siguri dacă veți mai fi aici cînd veți fi morți”. A crezut cu prea multă naivitate că pacea ce urma să vină avea să se întemeieze pe principii de drept și de adevăr, nu pe interese de moment. De aici și montajele în serie și în chip de procese, tratate, convenții, cortine de fier și revoluții de catifea care mențin și amplifică starea apocaliptică de Imperiu al Haosului.

Comuniștii de tradiție cominternistă erau (și sînt!) neîntrecuți în montaje de amploare și „la vedere”, în organizarea de blocuri de partide, de uniuni și asociații, cu pretinse intenții de „interes general” și „reciproc avantajoase”. Urmăreau să-și asigure cadre de manevră, alese și sub control, pentru acțiuni dintre cele mai surprinzătoare, spectaculoase, sîngeroase. Participarea „largă”, diversă, masca oportun, pentru ei, și ideal, chipul adevăratului actant, cursul real al evenimentelor, modalitățile posibile de teaurizare a acțiunilor, în folos propriu. În logica strînsă și perversă a „integrării” și „cooperării”, actul penal cel mai odios căpăta loc privilegiat în scara de valori umane, partenerii de joc își asumau roluri neprevăzute, după comenzi survenite prin voință ocultă. Pentru ca aparatul socio-uman să se repună în mișcare, comenzile mortifiante se

repetau (repetă) mecanic, „zi de zi” și „ceas de ceas”, cum pretindea vechea propagandă de partid, ca numele făptașilor să fie acoperite, după presupusele comandamente abisalo-psihanalitice; toate acestea în vederea unui nou moment prielnic organizării unui alt ansamblu spectacular, sub aceeași mască a cooperării și a crimei organizate. Este ceea ce s-a și întâmplat în decembrie 1989. Evenimentele de atunci, agitate și confuze, adică ținute „sub control”, cum ar spune Alain Joxe, și-au găsit expresia în întrebarea neliniștitoare”, aceeași de la 1878, de la 1914, de la 1939, 1944, 1946: „Cine a tras în noi după douăzecișidoi”. Se va vedea, poate, cu prilejul altui tip de „montaj” din seria cunoscută și care alternează, în forță, de mai bine de o sută de ani: războaie/ crize economice/ atentate cutremurătoare; și iar: războaie/ crize economice/ atentate cutremurătoare. Depinde și de iscusința meșterilor, de cei care „fac” istoria precum și cei care o rescriu în ton cu loja ocultă. Spun „poate”, motivat de neîncredere, întrucât, așa cum s-a văzut, Ion Antonescu s-a înșelat în speranța că un „al treilea război”, ar pune capăt imperiului haosului dezlănțuit la 1914.

Destinul de strălucit militar al lui Ion Antonescu a fost decis prin derularea fantasmatică a trei asemenea montaje ucigașe. Primul l-a surprins cu totul și cu totul pe neașteptate. Este vorba de *trădarea de la Palat*, de la 23 august 1944, în care rolul principal l-a avut regele Mihai I, trecut de partea dușmanului, într-unul din cele mai grele momente pentru țară și pentru poporul român. Oculta i-a deturnat sensul, în folos propriu, din *trădare în eliberare*, după meteahna „istoriei corecte”. Programul de pace separată cu Puterile apusene, elaborat de partidele istorice în frunte cu Iuliu Maniu, la care aderase în ultima vreme și Mareșalul, a fost deviat spre Moscova prin infiltrarea minusculului grup al bolșeo-comuniștilor. Mecanismele montajului au funcționat perfect. Documentele de arhivă, desecretizate, aduc dovezi categorice. Al doilea montaj sacrificial a fost *procesul*, despre care s-au scris mai multe volume. Acesta a decurs învăluit în trei faze: a) Alcătuirea listelor negre în chip de *lot* al „criminalilor de război”, cerute și aprobate de Stalin, înainte de orice demers juridic; b) Fabricarea de organisme și instituții juridice: Tribunalul Poporului, colectivul de acuzaatori publici etc., după criteriile neconstituționale ale

„luptei de clasă”; c). S-a lucrat cu rapiditatea specifică bolșeo-comuniștilor. Din primăvara lui 1945 până în aprilie 1946, „timp de aproximativ 9 luni” au fost „judecate” 15 *loturi*. Toate pregăteau *lotul* al 16-lea în frunte cu Ion Antonescu, recent adus de la Moscova. Sentințele erau deja stabilite pentru fiecare împrișinat în parte.

Generalul magistrat Ioan Dan a regândit procesul Mareșalului în termeni strict juridici și în confruntare cu varianta improvizată și politizată de la 1946. Acesta a fost obiectul cărții sale: „*Procesul” Mareșalului Ion Antonescu* (Editura Lucman, București, 2005, 466 p.). Neconstituționalitatea corpurilor juridice, lipsa de profesionalism al procurorilor (Avram Bunaciu, Șt. Voitinivici), acuzaatori publici improvizați (simpli muncitori, abia știutori de carte: Dumitru Săracu, Alexandru Drăghici), condamnările după dictat etc. au dus la concluzia că nu se urmărea, prin „proces”, decât *distrușgere*, iar pentru aceasta „era nevoie de instrumente adecvate, constând nu numai în legi, dar și în instanțe judecătorești, dispuse nu să judece, ci numai să condamne” (Ioan Dan, *lucr. cit.*, p. 32).

Primele două *montaje* îi dau de sminteală pe făptași, ca trădători (înainte de toate pe Mihai de Hohenzolern), profesioniști ai minciunii, însetați de putere și de sânge cu orice preț. Asta pentru a se dovedi că adevărul iese totdeauna la suprafață. Al treilea montaj, *execuția*, nu le-a reușit sinistrilor autori până la capăt. Personalitatea Mareșalului i-a dominat de la distanță și i-a umilit în cele din urmă. A înfruntat moartea cu bărbăție, pe pământul țării, cum și-a dorit, înconjurat de camarazii săi credincioși și de semenii care l-au iubit „până la moarte”. Dușmanii n-au putut să-l doboare moral. „În final, scrie Gh. Buzatu, se impune să concludem: în perspectiva desfășurării după cel de al Doilea Război Mondial «procesul» și execuția Mareșalului Ion Antonescu s-au dovedit cu adevărat, mai mult decât o ineptie, o eroare de proporții istorice” (Gh. Buzatu, *Execuția...*, p. 16).

Este bine și întăritor să cunoaștem adevărul adevărat, pentru că numai acesta ne „va face liberi”.

OXFORDOXIE

Elena BĂLTUȚĂ

Sîntem obișnuiți să credem că fenomenul convertirii la ortodoxie este unul cel puțin atipic, dacă nu chiar nemaiauzit. *Ortodoxie la Oxford. Te-am găsit Doamne! Mărturiile a 12 englezi converțiți la Ortodoxie* este un volum semnat de Mihai Copăceanu, apărut în 2010 la editura Deisis din Sibiu, care încearcă să demonteze această opinie prezentînd sub forma unor interviuri istoriile convertirilor unor personaje din Oxford precum Timothy Ware, Richard Swinbourne, Andrew Phillips, Wendy Robinson sau Paul Elliot. Pe lîngă aceste interviuri volumul conține și un cuvînt înainte semnat de mitropolitul Kallistos al Diokleei, două articole care îndeplinesc rolul unor lămuriri preliminare – *Ortodoxie la Oxford* de Andrei Levițki și *O înțelegere psihologică a convertirii* de Olivera Petrovich –, și alte trei capitole: *Zece motive ale convertirilor*, *Despre creștinism în Marea Britanie*, o scurta istorie de la Sfîntul Alban pînă în contemporaneitate, cu o trecere în revistă a unor convertiri la ortodoxie și felul în care aceasta s-a dezvoltat la Oxford, și capitolul final intitulat *Aprecieri*.

Despre autorul acestei cărți, Mihai Copăceanu, pot spune că a studiat teologie și psihologie la Sibiu, că între 2008-2009 a urmat cursurile unui master de psihologie a religiei la Balliol College în Oxford, iar în prezent urmează un master centrat pe probleme de psihologia dependenței la Kings College în Londra. În limba română a publicat, în urmă cu doi ani, în 2008, volumul *Freud sau religia. Totem. Iluzie. Critică*, la editura Agnos din Sibiu.

Cu toate că volumul este o colecție de interviuri, dincolo de răspunsurile și întrebările personajelor, lectorul poate găsi și o succintă analiză psihologică a fenomenului religios al convertirii, în special în articolul semnat de Olivera Petrovich și în primul capitol al cărții, în care sînt identificate și prezentate zece dintre cele mai frecvente motive care pot duce către schimbarea opțiunii religioase. Pentru a putea aplica aceste motive unui concept precum cel de convertire, autorul introduce o nuanțare a acestuia, afirmînd că nu doar trecerea de la o religie la alta poate fi catalogată drept convertire, ci și trecerea de la absența credinței la o credință oarecare sau trecerea de la „simple ritualuri la o profundă convingere a prezenței lui Dumnezeu (în cadrul aceleiași religii), de la o credință într-un Dumnezeu rău, judecător și pedepsitor, la un Dumnezeu iubitor, ajutător și Care dorește întotdeauna binele” (p. 23). Manifestarea convertirii poate fi rezultatul unor diferite tipuri de motivații: de natură intelectuală, emoțională, experimentală, mistică, de revitalizare, de repudiere, motivații ce țin de dobîndirea unor avantaje materiale sau nemateriale, ce țin de o tranziție instituțională sau care sînt rezultatul unor crize sau a unor tulburări psihice sau a unor condiții coercitive.

Cu toate că este binevenită această expunere a principalelor motive care declanșează convertirea religioasă, în oricare dintre formele ei de manifestare, aceasta ar fi trebuit însoțită și de o explicitare a felului în care aceste motive sînt interconectate, care sînt mecanismele de fac-

tură psihologică sau la nivel macro, cele de factură culturală, care duc la apariția și la dezvoltarea lor și, astfel, la dezvoltarea acestui fenomen. Altfel spus, cred că, dacă în structura volumului ar fi fost adăugat un studiu cu un caracter mai științific, arhitectura internă nu ar fi avut de suferit, și miza ar fi fost alta decât una descriptivă.

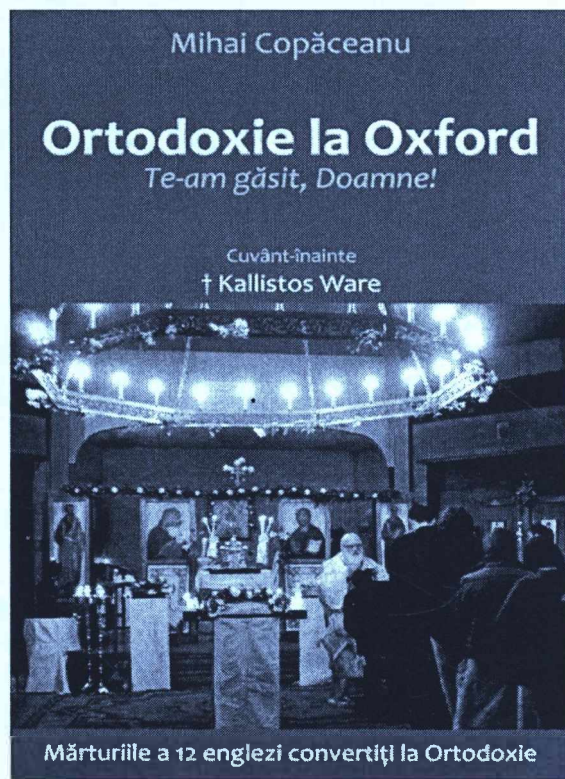
Cel de-al doilea capitol, asupra căruia nu voi insista, lăsînd cititorii să descopere felul în care Marea Britanie a luat contact cu ortodoxia și felul în care aceasta se manifestă, prin diferență cu țările preponderent ortodoxe, urmează aceeași rețetă descriptivă pe care o întâlnim și în primul capitol. Această abordare este însă legitimă, în contextul în care mare parte din datele care constituie acest capitol au un conținut istoric.

În cel de-al treilea și cel mai consistent capitol, sînt prezentate interviurile pe care autorul le-a luat unor convertiți de la Oxford, unii deja consacrați, figuri cunoscute în mediul ortodox britanic, alții foarte tineri, cum este cazul lui James Morton, care are doar 22 de ani. Întrebările par a urma un tipic, dar unul lejer, care face dovada unei adaptări la fiecare personaj în parte; în marea lor majoritate sînt de factură personală, așa cum era și de așteptat într-un astfel de caz în care subiectul central ține de o experiență strict personală. Nu intenționez să discut despre interviuri și despre ce anume răspunde fiecare interviuat, ci doresc să spun cîteva cuvinte despre impresia pe care mi-au lăsat-o atît răspunsurile, cît și întrebările, alături de ultimul capitol semnat de autor, intitulat *Aprecieri*.

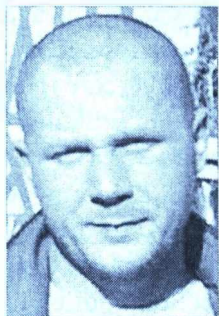
Cu toate că nu o dată este afirmat faptul că scopul acestui volum nu este acela de a „demonstra triumfalist că Ortodoxia e singura cale prin care Dumnezeu poate fi găsit sau prin care Dumnezeu îi mîntuiește pe oamenii plăcuți lui” (p. 175), evident nu utilizînd mereu aceste cuvinte, volumul pică, nu de puține ori, testul toleranței religioase. E drept, există și person-

aje de mare ținută intelectuală care nu neagă trăsăturile celorlalte religii, respectiv cele din care provin, dar există și remarci care pun accentul pe superioritatea ortodoxiei prin diferență cu celelalte religii, fie prin istoria ei, fie prin tradiția sau prin ritualurile ei. Deși este de înțeles faptul că, atunci cînd un individ renunță la propria religie în favoarea alteia fără a fi constrîns sau fără a fi atras de beneficii, indiferent de ce natură ar fi acestea, consideră că religia pentru care optează are ceva în plus față de cea la care a renunțat, cred că ar fi fost onest ca aceste judecăți normative să fi rămas la un nivel non-discursiv, să nu fi fost verbalizate.

Dincolo de acest minus, nu trebuie să negăm părțile pozitive ale acestui volum, cum ar fi împărtășirea unor experiențe limită, transpunerea în cuvinte a unor alegeri, conștientizarea faptului că există fenomenul convertirii și la ortodoxie, nu numai, cum sîntem obișnuiți, cel puțin în România contemporană, de la ortodoxie la culte religioase mai noi.

CARTEA DE RELIGIE

M. HEIDEGGER ȘI LIMITELE STRUCTURII ONTO-TEOLOGICE A METAFIZICII

Florin CRÎȘMĂREANU

Introducere

În *Introducerea la Ce este metafizica?*, M. Heidegger afirmă: „Metafizica spune ce este ființarea ca ființare [...], însă metafizica își reprezintă natura-de-ființă a ființării în două chipuri: pe de o parte întregul ființării ca atare în sensul trăsăturilor sale cele mai generale (*on katholon, koinon*); totodată, însă, întregul ființării ca atare în sensul ființării supreme și, de aceea, divine (*on katholon, akrotaton, theion*). Starea-de-neascundere a ființării ca ființare s-a dezvoltat anume în *Metafizica* lui Aristotel în această dublă direcție (vezi *Metafizica*, G, E, K). Ea este, potrivit esenței ei, ontologie în sens mai restrâns, dar și teologie. Această esență onto-teologică a filozofiei propriu-zise (*prote philosophia*) trebuie să fie întemeiată [...]”¹.

Ne propunem ca în acest text să arătăm că statul onto-teologic al metafizicii de care vorbește M. Heidegger ține de un mod aparte de a trata istoria metafizicii: e vorba la el de o interpretare care deformează unele aspecte ale metafizicii pentru a le face să intre în cadrul său prestabilit. Procedând astfel, el pierde însă din vedere ceea ce noi considerăm a fi caracterul *plural* al metafizicii. În opinia noastră, istoria metafizicii implică o abordare care să țină seama de *sincopele*, de *deviațiile* și mai ales de *locurile ineluctabile*, conform categoriilor folosite de M. Heidegger. Miza ar fi aceea de a arăta că metafizica în ansamblul ei nu este guvernată de structura onto-teologică.

Ne vedem obligați să procedăm, în prima parte a acestui articol, și la o deconstrucție a sensurilor pe care M. Heidegger le atribuie următoarelor concepte: „metafizică”, „ontologie” și „teologie”. Această deconstrucție va fi de natură nietzscheană (genealogică) și va avea drept scop relevarea „deviațiilor”, „virajelor” (*metabole*) care apar în demersul heideggerian.

În a doua parte a prezentului text vom încerca să evidențiem legătura dintre teologie și onto-teologie. Această parte va fi consacrată integral analizei cazurilor care nu sînt consecvente structurii propuse de M. Heidegger.

Concluzia ne va permite să arătăm aceste „prejudecăți” responsabile de interpretarea imperfectă a lui M. Heidegger, prejudecăți care stau la temelia edificiului interpretării sale și care trec adesea neobservate.

I. Deconstrucția conceptelor

§ 1. Metafizica

În principiu, „metafizica este cearta filosofiei. Căci, pe de o parte, ea reprezintă rațiunea în vederea căreia filosofia există: metafizica, dacă acceptăm definiția sa tradițională, are drept obiect lucrurile ultime, datorită cărora oamenii au început să filozofeze. Pe de altă parte, dificultatea nu constă doar în a-i stabili obiectul – care este prea căutat la nesfârșit și generează întotdeauna aporii – ci și în a spune ce este metafizica ca atare”². În ceea ce-l privește, M. Heidegger discută despre termenul de „metafizică”, între altele, în lucrarea sa *Conceptele fundamentale ale metafizicii*³. Urmărind lungul șir de etimologii, filosoful german conchide că în limba greacă prefixul *meta* înseamnă „după”, „dincolo de”; dar acest termen mai are o semnificație care vine s-o completeze pe prima: „a renunța la ceva pentru a se întoarce spre altceva”. M. Heidegger dă ca exemplu pentru această accepțiune cuvîntul *metabole*. Prin urmare, dacă se corelează sintagma grecească *ta meta ta physika* și cuvîntul latin *metaphysica* (care semnaleză trecerea de la o semnificație pur *topică* la una dinamică, de „viraj”⁴), ajungem la un sens al metafizicii care indică o cunoaștere a ceva dincolo de universul sensibil. Tocmai acest de-al doilea sens este cel care s-a consacrat în Occident. J.-F. Courtine afirmă că „termenul de metafizică va fi așadar pentru M. Heidegger susceptibil de o dublă accentuare, după cum el fie desemnează conceptul tradițional de cunoaștere a suprasensibilului, dincolo de..., dar și, ca să zicem așa, în prelungirea cunoașterii ontice, fie încă păstrează în sine, tocmai prin *meta*, ceva din arhi-transcendența constitutivă a *Dasein*-ului și pre-comprehensiunea *Wasein*-ului”⁵.

Pentru M. Heidegger, conceptul tradițional de

metafizică este *superficial, confuz și indiferent*⁶. În ciuda acestei aparente „indiferențe”, M. Heidegger a știut mereu să exploateze acest termen pentru a-i da sensurile care-i conveneau propriului demers. De exemplu, în *Ființă și timp*, chestiunea ființei pare a fi judecată dintr-o perspectivă parmenidiană. În *Doctrina lui Platon despre adevăr*, el afirmă că determinarea originară a metafizicii se identifică cu gândirea ideii, într-un sens platonician. În *Ce este metafizica?*, M. Heidegger lărgeste acest din urmă sens, incluzându-i pe toți gânditorii de la Anaximandru la F. Nietzsche⁷.

Dacă în *Ființă și timp* (1927), § 6, el anunță o desființare a tradiției metafizice, pe care de altfel n-o va concretiza în această lucrare, la scurt timp, în 1929, va apărea o altă carte, *Kant și problema metafizicii*, unde este vorba despre „metafizica metafizicii”. Termenul de „metafizică” este tratat și în conferința *Ce este metafizica?* din 1928.

Remarcabil și demn de semnalat este faptul că, după 1927, M. Heidegger renunță la sintagma „analitica sau ontologia *Dasein*-ului” pentru a vorbi despre o „metafizică a *Dasein*-ului”⁸. În 1927, în *Ființă și timp*, termenul de „metafizică” acoperă perfect alți doi termeni: cel de „ontologie” și cel de „filosofie”⁹. Întrebarea însă este următoarea: de ce această sinonimie? Este ea justificată? Și, mai ales, nu cumva ea răspunde unei necesități ascunse, aceea de a-i revendica pe toți gânditorii spre a-i interpreta în cheie „ontologică”? În acest sens, trimiteria la Aristotel ne-ar putea conduce spre un posibil răspuns.

La Aristotel există „o știință care consideră afit ființa ca fiind, cât și proprietățile sale esențiale”¹⁰. Această știință poartă un dublu nume: *prote philosophia* sau *theologia*¹¹. Ca și cum cele două nume n-ar fi fost îndeajuns, comentatorii i-au mai adăugat unul: metafizica. Ne aflăm așadar în prezența a trei termeni: „știință a ființei ca fiind”, „filosofie primă” (teologie) și „metafizică”. Sînt ei sinonimi? Conform lui Pierre Aubenque, nu: „Departate de a se confunda cu ea, filosofia primă apare ca o parte a științei ființei ca fiind”¹²; ba mai mult: „Nu filosofia primă este deci știința ființei ca fiind, ci teologia”¹³. Conform însă *Metafizicii* (1026 a), teologia, matematica și fizica sînt secundare în raport cu știința ființei ca fiind. Fiecare dintre aceste științe tratează un sens anume al lucrurilor: fizica – lucrurile separate dar în mișcare; teologia – lucrurile separate dar nemișcate; matematica – lucrurile neseperate și nemișcate.

În ciuda interpretării propuse de P. Aubenque, care încearcă să reunească cei trei termeni printr-o sinonimie (contrazicînd-o însă prin introducerea unei relații de subordonare: filosofia primă este sinonimă cu știința

ființei ca fiind doar în acest sens restrîns) putem remarca *indeterminarea* fundamentală care transpare din textul lui Aristotel, indeterminare clar semnalată de multitudinea denumirilor folosite¹⁴.

§ 2. Ontologia

În opinia mea, F. Suarez este primul care descoperă ambiguitatea mascată de această prematură asimilare a științei universalului (ființa ca ființă) cu cea a unei ființe particulare și supreme (divinul). Conform lui M. Heidegger, F. Suarez a fost primul care a pus la îndoială autenticitatea metafizicii Stagiritului: el credea că de fapt era vorba despre o compilație alcătuită de urmașii săi¹⁵. F. Suarez considera că cunoașterea despre Dumnezeu este subordonată unei alte cunoașteri: Dumnezeu nu poate fi înțeles fără o cunoaștere prealabilă a *rațiunilor comune ale ființei*. Referitor la aceasta¹⁶, Pierre Aubenque afirmă că distincția între *obiectul principal* al metafizicii (Dumnezeu) și *obiectul adecvat* (ființa ca ființă) va provoca, pe de o parte, inventarea termenului, incontestabil de aici înainte, de „ontologie”, iar pe de altă parte la divizarea pedagogică a metafizicii în: *metaphysica generalis* și *metaphysica specialis*. Termenul de „ontologie” îi este încă străin lui F. Suarez, spre deosebire de distincția mai sus menționată, care în secolul XVII avea deja în spate o tradiție de două sute de ani (tradiție ce-i includea, evident, și pe autorii arabi).

După cum am menționat deja într-o notă, termenul de „ontologie” datează probabil din anul 1613, el apărînd în articolul „Abstractio” din *Lexicon philosophicum* al lui Rodolph Göckel (Goclenius). Prin acest concept, el conferă înfițitate filosofiei prime, în defavoarea teologiei ca știință a ființei supreme. Goclenius folosește termenul în limba greacă. Pentru el *ontologia* „est *philosophia de ente*”. Și alți autori preferă termenul grecesc: H. Alsted (1620), A. Calov (1636). J. Clauberg este primul care folosește echivalentul latin, în lucrarea sa *Elementa philosophiæ sive ontosophiæ* (1647). Observăm că el propune doi termeni: *ontosophia* și *ontologia*. Acesta din urmă este cel care se va consacra, în *Schulmetaphysik* și care va fi suprapus, prin tradiție, celui de *metaphysica generalis*. *Metaphysica specialis* va fi împărțită în: cosmologie, psihologie (*egologie* la R. Descartes) și teologie rațională și va face obiectul criticii lui Im. Kant.

Nu toți filosofilor vor urma însă distincția între *metaphysica generalis* și *metaphysica specialis*: R. Descartes, în *Scrisoarea către Regius* din 1642, spune: „*metaphysica sive theologia*”, făcînd referire la lectura tomistă a textelor lui Aristotel și refuzînd să facă distincția între filosofie primă și știință a ființei ca ființă.

„Întîietății teologice a conceptului cartezian i se opune egalitatea formulată de Suarez a unei dedublări a metafizicii în *metaphysica generalis* și *metaphysica specialis*”¹⁷.

Două concluzii se cuvin a fi formulate aici:

i) dacă la Aristotel filosofia primă avea același obiect ca teologia, odată cu R. Goclenius, ea capătă drept obiect știința fiindului în general (teologiei îi va fi atribuit un fiind suprem, dar particular, în ciuda supremației sale: Dumnezeu).

ii) istoria metafizicii și a distincțiilor formulate de ea nu a cunoscut o evoluție lineară: R. Descartes este un exemplu sugestiv în acest sens.

§ 3. Teologia

Acest termen este asociat în mod curent religiei creștine. Termenul vine însă din greacă. Așa după cum am afirmat într-un capitol anterior, termenul *teologia* apare întâia oară la Platon¹⁸, cu sensul de *discurs* despre lucrurile divine. Poeții greci antici erau numiți teologi. Aristotel cunoaște această accepțiune a termenului, dar îi conferă și una nouă: *știința* divinului: „știința care începe cu Dumnezeu este știința lui Dumnezeu: teologia. Numele apare aici cu sensul acesta atribuit mai târziu. Prin urmare, teologia este expresia gândirii reprezentative despre Dumnezeu. *Teologos*, *teologia* desemnează mai întâi scrierile mito-poetice despre zei, fără legătură cu o dogmatică sau cu o doctrină eclezială”¹⁹. Această notație presupune o dublă observație: M. Heidegger distinge aici două accepțiuni ale cuvîntului „teologie”: una, cea inițială, însemnînd *fabulă* despre zei; cea de-a doua, ulterioară, putînd fi înțeleasă ca *știință* a lui Dumnezeu²⁰.

Acest de-al doilea sens propus de Aristotel se va impune destul de târziu în Occident. Abélard va fi primul care îl va folosi, în secolul al XII-lea. Un secol mai târziu, Toma d’Aquino îl va consacra definitiv²¹. De atunci, termenul a devenit incontestabil, căpătînd fără încetare noi sensuri: de exemplu, Philippe Cappellet²² distinge încă, în secolul XX, între trei sfere de semnificație:

- teologia Noului Testament
- teologia ca parte constitutivă a metafizicii occidentale
- teologia corelată unei noi căutări a divinului și a lui Dumnezeu

Dacă, așa după cum crede P. Cappellet, gândirea lui M. Heidegger se întemeiază pe o tensiune permanentă între filosofie și teologie, atunci ce înseamnă „teologie” pentru M. Heidegger? Ce sens dă el acestui cuvînt? După cum reiese din articolul „Fenomenologie și teolo-

gie” (1927), teologia este o știință pozitivă și, ca atare, e distinctă de filosofie. De aceea el respinge ideea unei „filosofii creștine”²³, sintagmă comparată cu un oximoron: „lemn de fier”²⁴.

Care ar fi motivele pentru care M. Heidegger adoptă această poziție? După părerea noastră, *Scrisoarea* către Krebs din 9 ianuarie 1919 ar putea explica punctul său de vedere: „Sistemul catolicismului a devenit pentru mine problematic și inacceptabil, creștinismul însă nu, și nici metafizica”²⁵. Doi ani mai târziu, o scrisoare către Georg Misch indică mai clar motivul rupturii cu catolicismul: „rigiditatea anti-modernă”²⁶. Chiar dacă scrierile lui M. Heidegger de dinainte de 1916 pot fi cu greu separate (e chiar imposibil) de acest fundal catolic, aceste scrisori ilustrează o primă cotitură în gândirea sa. Reacția sa împotriva catolicismului nu vizează totuși creștinismul în general; ca și M. Luther, el crede (sau cel puțin cititorul are această impresie) că regăsește un sens original al creștinismului, deziderat imposibil de realizat, o recunoaște el însuși – și de aceea se va întoarce spre filosofia greacă, ca un fel de compensație: „În filosofie este la fel de imposibil să te întorci dintr-un singur salt la filosofia greacă și să decretezi abolirea creștinismului, așa cum a intrat el în istoria occidentală și, în consecință, în filosofie”²⁷. Singura opțiune care îi rămîne este așadar să reinterpreteze radical această istorie: va fi turul de forță interpretativ prin care va încerca să apropie creștinismul original de lumea greacă. Într-un dialog cu Jean Beaufret, M. Heidegger afirmă: „Viața evanghelică creștină – cea care nu este încă evanghelizată – este mai apropiată de lumea greacă”²⁸. M. Heidegger confundă aici, credem noi, două experiențe radical diferite: lumea greacă și creștinismul. S-ar putea evidenția aici influența lui Hölderlin, care, în poemul său „Unicul”, afirmă că Hristos este frate cu Heracles și cu Dionysos. Această influență poate fi sesizată și în tematizarea a ceea ce M. Heidegger numește „der Viertel” (Cvadrupartitul): cerul, pămîntul, oamenii și zeii²⁹.

Considerăm că este o eroare ideologică să interpretăm mereu Evangheliile prin prisma unui filtru hermeneutic grec. Mai mult, M. Heidegger folosește intenționat cuvîntul „Dumnezeu” așa cum ne-a fost el transmis prin etimologia grecească. Însă nici un singur moment el nu face aluzie la o altă rădăcină a cuvîntului Dumnezeu, cea prezentă în Vechiul Testament: *Exodul*, 3, 14³⁰. Or, această omisiune cel puțin stranie, ca să nu zicem intenționată, descalifică, credem noi, interpretarea lui M. Heidegger, și arată clar în ce măsură concepția sa se întemeiază pe o prejudecată ascunsă: în fond, creștinismul nu modifică cu nimic viziunea despre Dumnezeu a lumii grecești. Un asemenea raționament implicit nu

poate decât să-l surprindă pe cel care citește cu atenție.

Ca și în cazul metafizicii, în diverse etape ale vieții sale, M. Heidegger privește în mod diferit teologia. Răsturnarea (*Kehre*) în gândirea sa a antrenat și o schimbare majoră în viziunea sa asupra raporturilor între teologie și gândirea despre ființă, schimbare vizibilă în decalajul dintre sensul teologiei pe care îl preia de la R. Bultmann, în 1927, și sensul teologiei așa cum reiese el din discuția cu Hugo Ott din 1960. În anul 1960, pentru M. Heidegger, teologia nu mai este o știință pozitivă, ci o concepție despre revelație analogă concepției despre ființă. Vom nota, în trecere, încercarea de apropiere subtilă între teologia creștină și concepția despre ființă, apropiere fondată pe o așa-zisă „relație de analogie proporțională”³¹, de la sine înțeleasă, fără să aibă nevoie de vreo justificare.

Note:

1. Cf. Martin Heidegger, *Repere pe drumul gândirii*, traducere și note introductive de Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu, București, Editura Politică, 1988, pp. 360-361.

2. Cf. Franco Volpi, „Wittgenstein et Heidegger: le dépassement de la métaphysique entre philosophie analytique et philosophie continentale”, în *La métaphysique. Son histoire, sa critique, ses enjeux*, par J.-M. Narbonne et L. Langlois, Paris, J. Vrin, p. 61.

3. Cf. Martin Heidegger, *Les concepts fondamentaux de la métaphysique: monde, finitude, solitude*, Paris, Gallimard, 1992, p. 52 sqq. (vezi în special pp. 68-69).

4. Pentru un astfel de „viraj” vezi Platon, *Republica*, 518 c, 521 c și 526 e; vezi de asemenea In. 20, 14-16.

5. Cf. J.-F. Courtine, *Inventio analogie...*, p. 99.

6. Cf. M. Heidegger, *Les concepts...*, p. 72.

7. Cf. Ph. Cappellet, *Philosophie et théologie dans la pensée de Martin Heidegger*, Paris, Cerf, 1998, p. 76.

8. Cf. Ultima secțiune a volumului *Kant et le problème de la métaphysique*, intitulată „La métaphysique du *Dasein* comme ontologie fondamentale”, trad. fr. Walter Biemel, Paris, Gallimard, 1953. În *Ființă și timp*, conceptul de „metafizică” apare întotdeauna între ghilimele, semnificând accepțiunea tradițională, aceea de sistem.

9. Cf. G. Deleuze, *Logique du sens*, Minuit, 1969, p. 210; vezi de asemenea J.-F. Mattéi, „Le quadruple fondement de la métaphysique: Heidegger, Aristote, Platon et Hésiode”, în *La métaphysique...*, op. cit., pp. 204-205.

10. Cf. Aristotel, *Metafizica*, 1003 a, traducere de Ștefan Bezdechi; note și indice alfabetic de Dan Bădărau, București, IRI, 1999, p. 117.

11. Cf. *Ibid.*, 1026 a et 1064 b.

12. Cf. P. Aubenque, *Le problème de l'être chez Aristote*, Paris, PUF, 1997, p. 28 sqq. (sublinierile îmi aparțin).

13. Cf. *Ibid.*, p. 38. În mod evident, reducția onto-teologică este repede admisă de P. Aubenque.

14. Cf. Aristote, *Métaphysique*, 1003 a, 1026 a și 1064 b.

15. Cf. M. Heidegger, *Le problème...*, op. cit., p. 86.

16. Cf. P. Aubenque, „La question de l'onto-théologie chez Aristote et Hegel”, în *La question de Dieu selon Aristote et*

Hegel, Paris, PUF, 1991, p. 265 sqq.

17. Cf. J.-L. Marion, *Sur l'ontologie grise de Descartes*, Paris, J. Vrin, 1993, p. 193 sqq.

18. Cf. Platon, *Republica*, II, 379 a; vezi de asemenea Werner Jaeger, *À la naissance de la théologie*, Paris, 1966.

19. Cf. M. Heidegger, *Identité et différence*, în *Question I...*, op. cit., pp. 227-308.

20. Cf. Didier Franck, *Nietzsche et l'ombre de Dieu*, Paris, PUF, 1998, p. 142 sqq.; vezi în special capitolele IV, V și VI ale acestui volum.

21. Totuși, Toma din Aquino utilizează destul de rar termenul „teologie”, el preferând sintagma „sacra doctrina” sau „sacra scientia”; vezi în acest sens J.-L. Marion, *Dieu sans l'être*, Paris, PUF, 2002, p. 197.

22. Cf. Ph. Cappellet, *Philosophie et théologie dans la pensée de Martin Heidegger*, p. 10 sqq.

23. Această problemă a mobilizat, în anii 1930, exegeți ca É. Bréhier, É. Gilson, J. Maritain, M. Blondel; vezi în acest sens Al. Renard, *La querelle sur la possibilité de la philosophie chrétienne*, Paris, Ecoles et Collèges, 1941.

24. Cf. M. Heidegger, *Phénoménologie und Theologie*, p. 66. În alte texte ale sale, M. Heidegger afirmă că sintagma „filosofie creștină” depășește în absurditate „cadratura cercului”; vezi în acest sens Didier Franck, *Nietzsche et l'ombre de Dieu*, p. 145 sqq.

25. În 1921, M. Heidegger se definește, într-o scrisoare către Karl Löwith, drept „un teolog creștin” (cf. Jean-Yves Lacoste, „Heidegger”, în *Dictionnaire critique de théologie*, Paris, PUF, 2002, p. 522).

26. Cf. Hugo Ott, *Martin Heidegger. Eléments pour une biographie*, Paris, Payot, 1988, pp. 47-136; vezi de asemenea Jean Greisch, *Ontologie et temporalité. Esquisse d'une interprétation intégrale de Sein und Zeit*, Paris, PUF, 2002, pp. 6-9.

27. Cf. M. Heidegger, *Schelling. Le traité de 1809 sur l'essence de la liberté humaine*, Paris, Gallimard, 1977, p. 251.

28. Cf. F. Fédier, „Heidegger et Dieu”, în *Heidegger et la question de Dieu*, recueil préparé sous la direction de Richard Kearney et Joseph Stephen O'Leary, Paris, Grosset & Fasquelle, 1980, p. 42.

29. Cf. Maria Villela-Petit, „Heidegger est-il idolâtre?”, în *Heidegger et la question de Dieu*, p. 83 sqq.; vezi de asemenea J.-F. Mattéi, *Heidegger et Hölderlin. Le Quadripartite*, Paris, PUF, 2001.

30. Cf. B. Dupuy, „Heidegger et le Dieu inconnu”, în *Heidegger et la question de Dieu*, p. 103. B. Dupuy consideră că accesul lui M. Heidegger la lumea biblică se face întotdeauna doar utilizând limba oracolelor din Delphi. Mai mult decât atât, M. Heidegger atunci când spune „Dumnezeu”, el traduce literal grecescul ? *Theos*, în accepțiunea sa homerică și platoniciană; vezi în acest sens Didier Franck, *Nietzsche et l'ombre de Dieu*, p. 146 sqq.

31. Cf. R. Kearney, „Heidegger et le possible de Dieu”, în *Heidegger et la question de Dieu*, p. 132 și nota 10, p. 160: „Dans une discussion avec les anciens marbourgiens, M. Heidegger parle de cette relation d'analogie proportionnelle dans le sens strictement bultmannien: il s'agit d'une analogie à quatre termes: foi-Dieu et pensée-l'Être”.

ACOLO MOARTEA PĂȘEȘTE LA BRAȚ CU VIAȚA

Marius CHELARU

„Nabila [...] își aprinse o țigară și își dădu seama că era singură în casă, singură în tot acest război, înconjurată de cîini, de cîini umani, cîini cu măști omenești, cîini cu pistoale, cîini în costume de bancheri...”

„Beirutul este un oraș roman antic, mă gîndeam. Sub picioarele noastre e îngropat un oraș. Și românii s-au transformat în praf și pulbere. Cînd am deschis ușa să plecăm, muștele au năvălit înăuntru.”

Rawi Hage, *Jocul lui De Niro*

Totul începe într-un Beirut măcinat de războaie, în care căzuseră, scrie Rawi Hage, scriitor canadian de origine libaneză, în romanul său de debut, apărut în 2006, „zece mii de bombe”. Un oraș în care „se lăsa căldura, cădeau bombe, cuțitarii se băgau în față la cozile lungi pentru pîine, le furau mîncarea celor neputincioși, îl agresau pe brutar și îi pipăiau fata. Cuțitarii nu stăteau niciodată la coadă”. În acest oraș, în care parcă toată lumea se lupta cu toată lumea, doi tineri prieteni (Bassam, care mai locuia doar cu mama, și George, care își spunea și „de Niro”, și nu apucase să își cunoască tatăl, francez, fugit de teama represaliilor – ulterior, Bassam va afla că acesta fusese spion), luptau să supraviețuiască. Orașul parcă cufundat în apele tulburi ale unei apocalipse, cu miliții care se luptă între ele, cu oameni care se ucid pentru bani, pentru că sînt în tabere diferite sau pur și simplu pentru că așa se întîmplă. Cei doi, parte a acestui vălmășag, trăiesc vieți întortocheate, infracțiunea, crima, atacurile gangsterești (ca acela al lor asupra lui Chafiq Al-Azraq, un ins care se certa mereu cu Nabila, mătușa cea sexy a lui George) însemnînd felul lor de a supraviețui. Apoi, încet, pe nesimțite, după ce fac o serie de „afaceri”, fără ca prietenia să li se destrame neapărat, drumurile lor o iau pe căi diferite. George (Gargourty, cum îi spunea mătușa lui), ajunge să se înroleze în milițiile lui Abu

Nahra, pleacă să se antreneze la un moment dat în Israel (îi explică lui Bassam, care avea un unchi comunist în afara țării, gestul său astfel: „sîntem singuri în războiul acesta, ne masacrează în fiecare zi. Bunicul tău a fost măcelărit... tatăl tău omorît... iar tu... O să ne facem frați cu dracul ca să ne salvăm țara. Cum altfel să îi convingem pe sirieni și palestinieni ca să plece?”), se încurcă cu Nicole, soția mult mai tînără a unui oarecare bogătaș bătrîn, Laurent, fugit din locurile de baștină după niște revolte. Nicole se droga și făcea sex cu George de față cu Laurent, care i-a explicat lui Bassam că așa vrea el, să îi facă fetei toate voile. Bassam își pierde și mama, începe o poveste de dragoste cu o tînără, Rana, pe care apoi, după săptămîni de moarte și nebunie în oraș, o vede ieșind de la George. Și totul se strică între cei doi prieteni. Bassam se gîndește o clipă chiar să-și ucidă prietenul, dar nu o face: „Fuseam pe punctul să-l omor pe George, prietenul meu din copilărie, fratele meu care m-a înjunghiat și m-a îmbrățișat, cel care i-a dat iubitei mele un sărut suficient de apăsător ca să mă părăsească”. Ia decizia să plece din țară, cu banii pe care îi avea din tot felul de... „afaceri”. Dar George îl ucide pe Laurent, și Bassam este capturat de oamenii lui Abu Nahra, care îl credeau pe el responsabil. Este torturat de un om al lui Abu Nahra, „Rambo”, să spună unde sînt diamantele bogătaşului. Este chinuit zile în șir și apoi, în mod miraculos, prin intervenția Nabilei, care îl știa cine știe cum, de unde și de cînd pe șeful „milițiilor”, este eliberat. Nabila îl îngrijește pe Bassam pînă acesta se pune pe picioare cît de cît, apoi îi întărește acestuia dorința de a pleca din țară către Franța, dîndu-i un număr de telefon – era al tatălui lui George.

După ce Bassam îl prinde, ajutat de un partener

de „afaceri”, pe Rambo într-o ambuscadă și îl ucide luându-i toți banii, se întâlnește cu George, care avea ordinul de a-l duce înapoi la camerele de tortură ale milițiilor „majalis”. Dar nu o face. Aceasta a fost și ultima lor întâlnire, în care George i-a spus prietenului său: „ Camerele de tortură sînt în noi. Dar eu sînt un om corect, iar tu ești fratele meu. O să-ți dau o soluție să scapi” – și se sinucide în fața lui Bassam, prietenul lui dintotdeauna, după ce îi mărturisește că i-a furat iubita, pe Rana. Poate că în numele prieteniei lor alege să îl lase pe Bassam să scape, poate că totul ajunsese să îl apese prea mult pe George. Poate...

Bassam pleacă la Paris, unde află că tatăl lui George murise. Dar se vede cu sora prietenului său, Rhea (curioasă de la început să știe totul despre George), cu care intră într-o relație complicată, apoi într-un alt vîlmășag, încălțat, în care apare și un prieten al tatălui lui George (fost sau actual spion și el), care acum, spunea, o „deținea” pe fată. Și de aici, după o serie de întâmplări violente (parte fiind și cei doi), pleacă la Roma, în Italia, escală înainte de a fugi în Canada.

Cartea are trei „capitole” *Roma* (o Romă care, își spuneau cei doi, „trebuie să fie un loc în care te poți plimba în voie” și ai cărei porumbei „par să fie fericiți și sătui”; dar era, atunci doar în imaginația lui Bassam), *Beirut*, *Paris*. Astfel, Bassam avea să ajungă în cele din urmă cu adevărat la Roma. Dar fără George, cu care visase și vorbise despre ea.

O carte despre o lume pentru care calificativul de „dură” este simplist, nesemnificativ. O lume care seamănă cu o pînză ce se destramă fir cu fir, ba chiar și firele se despart în fișii fără noimă de viață și de moarte, de trădare și distrugerea a tot ce înseamnă omenie. Aproape tot. Pentru că și pe cei doi prieteni este cumva și dificil să îi catalogăm. Înțelegeau și respectau, în felul lor, lumea din care făceau parte, dar erau nevoiți să sfîșie ca să nu fie sfîșiați.

La începutul anilor '80 am cunoscut un tînar care venea din Beirut. Era cam de seama mea. Am stat de cîteva ori de vorbă cu el, curios, noi auzind pe atunci cîte ceva despre ce se petrecea acolo. Îi plăcea liniștea pe mare, pacea de la noi din țară. Nu vorbea mult. Dar a descris foarte limpede o lume pe care am regăsit-o, acum, în cartea lui Rawi Hage. Peste ani, mi-au mai spus și alții cîte ceva, ca să mă

facă să înțeleg, atît cît se putea înțelege din postura unuia din afara conflictului, ce a însemnat războiul din Liban. Și cum acest oraș, altădată o floare a Orientului, ajunsese așa cum îl descrie și Rawi Hage (născut la Beirut în 1964, emigrat în SUA în 1982, apoi în Canada): „Văzut de acolo, de departe, Beirutul părea un lanț de munți de beton, blocuri îndesate unele în altele, fără străzi, fără semafoare, fără oameni”.

Un roman pe alocuri halucinant, într-un ritm alert, alcătuit parcă aidoma unui film al unei lumi în haos, prin venele căreia curg dragoste, ură și violență, și oamenii pare că sînt, cu iubirile, spaimile, rămășițele de amintiri cu tot, cu adevărat la voia hazardului. O lume în care viața pășește la braț cu moartea, zîmbind oamenilor care așteaptă să li se aleagă soarta clipă de clipă.

Așadar, după ce a tradus în română *Istoria arabilor*, scrisă de cunoscutul istoric al lumii arabe, semitolog și islamolog Philip Khuri Hitti (1886-1978, creștin maronit¹ născut în Shimlan, în provincia otomană Siria, azi în Liban, care a introdus studiile arabe, ca disciplină academică de studiu, în S.U.A.), Irina Vainovski-Mihai semnează versiunea în română a acestui roman al lui Rawi Hage², tradus în peste 30 de limbi, laureat al mai multor premii internaționale, despre jocul cu viața al lui George „De Niro”, din Beirut, și al lui Bassam, prietenul lui.

Rawi Hage, *Jocul lui De Niro*, roman, traducere din limba engleză de Irina Vainovski-Mihai, Editura Leda, Grupul Editorial Corint, 252 p.

Note:

1. *Unica Biserică Dreptcredincioasă Catolică-Caldee Maronită a Melkiților*, pe scurt Biserica Maronită (sirienii îi spun *Maronaye*) – biserică orientală de rit sirian (una dintre cele mai vechi comunități religioase din Liban); singura biserică orientală care a rămas în comuniune cu Biserica Catolică, la Marea Schismă de la 1054. Numele bisericii – de la Sf. Marco/ siriană: Maron (limba arabă: *Mârûn*), monah care a viețuit în secolul V în vestul Mesopotamiei, unde se află Siria azi. Primul ei patriarh a fost ales în secolul al VII-lea.

2. Anul acesta, în iunie, a fost lansat în România romanul *Gîndacul*, de Rawi Hage, tradus tot de Irina Vainovski-Mihai.

CHINAMERICA

Tiberiu BRĂILEAN

„A pregăti viitorul nu înseamnă decât a fonda prezentul (...). Nu avem de pregătit viitorul, ci de a-l permite” (Antoine de Saint-Exupéry – *Citadela*)

Se reconfigurează o lume bipolară, un cuplu contra naturii la vârful ierarhiei mondiale. E vorba despre primele două economii ale lumii, S.U.A. și China, și de relația lor plină de contradicții, dar și de necesare complementarități: China produce, Statele Unite consumă; China exportă, America importă; China economisește, America cheltuiește; America practică deficite uriașe, China le finanțează ș.a.m.d. E o relație de tip *yin-yang* între doi poli ai gândirii și acțiunii umane, fără de care nu se va putea întâmpla nimic major în lume, de acum încolo.

Avem de-a face, așadar, cu o relație de interdependență, de neimaginat cu douăzeci de ani în urmă, plină de consecințe, ce ține de o nouă *realpolitik*. Însuși procesul de globalizare (în sens de americanizare), ce pornește în tromba acum nu mulți ani, este repus în cauză. Locul unei lumi unipolare îl ia o lume bicefală, o axă, un cuplu baroc ce va restructura relațiile internaționale ale secolului al XXI-lea. Aceasta nu înseamnă că nu vom avea o concurență acerbă între cele două țări pentru resurse, pentru influență în celelalte spații, pentru înfițare, într-un cuvânt.

Lumea nu are încă o conștiință deplină privind acest duopol asimetric, ceea ce nu înseamnă că el nu a devenit o realitate ce impune o nouă diviziune internațională a muncii, un nou echilibru geopolitic și geoeconomic, o nouă problematică esențială și vitală a relațiilor internaționale pentru viitor. Fapt recunoscut chiar de președintele Obama, care afirma că relațiile bilaterale chino-americane „vor modela secolul al XXI-lea” (pe 27 iulie 2009, la un *summit* sino-american, la Washington). Interdependența dintre cele două mari puteri face deja să se vorbească de un G-2, de un directorat mondial, un pact faustian de care depinde pulsul dezvoltării și soarta întregii planete. Aceasta este „noua ordine internațională”.

Un *think-tank* chinez chema vara trecută la un „plan Marshal chinezesc”, destinat finanțării unor țări din Asia, Africa și America latină, pentru extinderea și astfel, dar și prin investiții și comerț, a influenței noului „imperiu de mijloc” în întreaga lume. De asemenea, China a propus, în cadrul G-20, crearea unui „fond suveran internațional”, destinat să investească în țările în dezvoltare, un fel de „Bancă Mondială bis”, lipsită de tutela americană. Altă propunere a Chinei vizează crearea unei noi monede internaționale „deconectată de la interesele unei națiuni individuale”.

China este astăzi o țară sigură pe sine, deschisă către lume, bine integrată în concertul internațional și în schimburile internaționale de valori, un astru nou, purtând o misterioasă umbră de orientalism. În acest timp, America devine din ce în ce mai puțin dominantă. Se poate spune că secolul al XX-lea s-a terminat, dar că secolul al XXI-lea nu a început încă, și asta datorită crizei ce pare să devină sistemică și să conducă spre fundatăii noi, spre un nou *modus vivendi*.

Consumul, schimburile, investițiile, tehnologia, finanțele, știința, productivitatea și informația, mai toate activitățile umane sînt supuse astăzi principiului vaselor comunicante al celor două țări, atrase ca de un câmp magnetic foarte puternic. Astăzi, principalul partener economic al Japoniei și Coreei de Sud nu mai e S.U.A., ci China. Pragmatice, Statele Unite limitează cât pot tensiunile potențiale cu China și încearcă să-și corecteze dezechilibrele, în timp ce China flirtează cu Europa, cu Rusia, cu America latină, cu Africa, fără a uita vecini importanți cum sînt Japonia, India, Pakistanul, Iranul și chiar Afganistanul. Odată cu această eferescență economică, centrul de gravitate al planetei se deplasează spre Orientul extrem. După o lungă dominație occidentală, plăcile tectonice s-au repus în mișcare.

Problemele climatice grave, pandemiile, crizele financiare globale, terorismul și intoleranța crescîndă impun o guvernare mondială, care, iată!, poate fi realizată mai ușor decât credeam. La urma urmelor, ce este, de fapt, G-20? O lume nouă se profilează la orizont, mai

puțin nervoasă dar mai frenetică și mai plină de incertitudine, o lume condusă de dialectica economico-finanțiară chinamericană.

China a devenit noul „atelier al lumii”, iar copiii lui Mao au plonjat în materialism și dorință de îmbogățire. Țara are cele mai mari economii din lume, cele mai mari rezerve valutare, cele mai mari investiții, cele mai mari exporturi, cea mai mare rată de creștere și aproape un sfert din populația lumii. Socialismul de piață chinez a prins. Revin și preceptele confucianiste și apar mereu noi universități. În ele s-au format 600.000 de ingineri, de opt ori mai mulți decât cei americani. Inovația este deci la ea acasă, ceea ce va elibera curînd țara de dependența față de tehnologia occidentală, vis preluat de la Japonia. Și în domeniul spațial, China își dezvoltă propriul sistem, plasează pe orbită sateliți și a devenit deja a treia forță în materie. Nici un domeniu nu e neglijat, de la serviciile informatice pînă la cele bancare (mai vechi cu 2000 de ani față de cele occidentale), de la marile întreprinderi transnaționale la fondurile suverane. Bineînțeles, o astfel de dezvoltare are propriile slăbiciuni, de la sănătate la drepturile omului, de la asistență socială la mari inegalități regionale.

Pe de altă parte, tăcut, de cîteva decenii, chinezii colonizează lumea. În Kirghizia, Rusia orientală și sudul Siberiei e plin de chinezi. Unii s-au căsătorit cu localnice, alții aparțin unor companii care construiesc sau fac comerț. Chestiunea e că uită să mai plece... Se știe că primele 40 de mari orașe produc circa două treimi din producția globală, că trăim mai curînd într-o lume dominată de megalopolisuri. Ei bine, în fiecare dintre acestea și în multe altele sînt prezente și tot mai populate celebrele „Chinatowns”. E și asta o formă de colonialism.

În acest timp, America importă și consumă. În plus, întreține costisitoare aventuri militare și amenință cu altele. Lansează pe orbită arme secrete și lovește financiar în principalul partener: Europa. Prima țintă e moneda unică. După ce, ani de zile, a cumpărat masiv euro de pe piață, Sistemul Federal de Rezerve american, banca lor centrală, care de fapt e un cartel privat-public, un cartel al banilor, vinde acum respectivele cantități monetare pentru a provoca o cădere a euro, cumulat cu unda de șoc provocată de deficitele mari ale cîtorva țări europene, de care profită dolarul, rezervele chinezești, pe care aceștia tocmai se pregăteau să le preschimbe din dolari în aur, exporturile chinezești în America, companiile și țările exportatoare de petrol și cîteva monede-refugiu, cum sînt francul elvețian și lira sterlină. Dar va veni o vreme, peste 5-7 ani, cînd americanii înșiși nu-și

vor mai putea finanța deficitele uriașe. Și atunci să vedem ce se va întîmpla cu dolarul... Un comportament și o atmosferă ce seamănă cu cea de la căderea imperiului roman. Se așteptă un nou Alaric. De data asta va fi chinez.

Toate marile universități americane au departamente pentru studiul Asiei și al Chinei, în timp ce tot mai mulți studenți chinezi învață în America și tot mai mulți profesori americani predau în China. Cultura productivistă a devenit dominantă și, din acest punct de vedere, alții au de învățat. Blocul A.S.E.A.N și Acordul de la Shanghai devin noile centre de gravitate ale unei lumi ce vrea să scape de dominația americană. Armata chineză se află într-un proces accelerat de modernizare, iar rezervele în aur ale FMI au fost reabilitate tot de către China. În plus, numeroase împrumuturi sînt acordate țărilor „prietene”.

Deocamdată, lumea se cam împarte în două: Răsăritul, începînd cu Rusia și terminînd cu Japonia (China a devenit recent principalul său partener comercial, depășind Statele Unite), incluzînd toate țările din ASEAN și unele țări arabe și africane sînt tot mai dependente și mai apropiate de China și Apusul, unde S.U.A. domină cealaltă jumătate a globului. Dar, lumea se răstoarnă din punct de vedere economic, politic și strategic, în plină competiție a mai multor modele de societate, ce va duce la un proces de hibridare a lor. Cum va arăta un astfel de hibrid? Nu cred că mai avem mult de așteptat pînă vom afla. Rămîne de operat o răsturnare morală. Barack Obama este produsul acestor schimbări, al acestui context. Astăzi, întreaga lume, nu doar americanii, nu pot decît să-și dorească reușita „socialismului de piață chinez”. În 1979, numai capitalismul putea salva China; în 2009, numai China poate salva capitalismul. Ea și-a parcurs deja jumătatea de drum spre întîlnirea cu Occidentul. Va parcurge acesta cealaltă jumătate?

Această analiză a fost inspirată de cartea *Chinamerica*, scrisă de un grup de 25 de autori din întreaga lume, sub coordonarea lui Jean-Louis Chambon, experți reuniți în cadrul Cercului Turgot, universitari, finanțiști, directori de întreprinderi și instituții celebre, autori de best-seller-uri economice, ce analizează aspectele geopolitice, miturile și realitățile noii relații dintre S.U.A. și China. Lucrarea a apărut la Paris, Editura Eyrolles și nu a fost încă tradusă în românește, ceea ce sperăm că se va întîmpla cît mai curînd.

CE ȘI DE CE MAI CITEȘC FRANCEZII?

(I)

Simona MODREANU

Inevitabil, atunci cînd te preocupă cît de puțin fenomenul literar, încerci să înțelegi, periodic, cum mai funcționează lucrurile în această zonă, care mai sînt tendințele, dominantele și resorturile scriiturii.

Un studiu erudit asupra receptării literaturii franceze în Anglia ajunge la concluzia că, în zilele noastre, romanele hexagonale sînt mai puțin cerute decît în anii '30, autorul oferind ca explicație faptul că cititorii de ficțiune caută în primul rînd o poveste și, prin urmare, se orientează mai degrabă spre romanele americane decît spre cele franțuzești, la fel ca în cazul filmelor artistice. O altă explicație însă e cea pe care o tot scot de la naftalină observatorii mișcărilor literare, anume că nu mai există în ziua de azi niște „contemporani capitali”, precum, odinioară, Balzac sau Flaubert, Proust sau Gide, Sartre sau Camus, și nici curente clare, bine definite, care să concentreze seva creatoare la un moment dat. Toate aceste judecăți sînt adevărate în bună măsură, dar facile și reduționiste. În ciuda frecventelor anunțuri de deces, literatura franceză, și îndeosebi romanul, se simt cum nu se poate mai bine și evoluează frenetic și centrifug în privința surselor de inspirație și a resurselor umane, dezvoltîndu-se într-adevăr într-o „literatură-lume” prin atragerca, sub tutela limbii franceze, a unui număr tot mai mare de condeie diverse, arealul geografic acoperit demonstrînd o inteligentă și benefică percepție a globalizării. Se pare, deci, că romanul francez își regăsește suflul universalist, ambiția anvergurii, pe care o întîlnim, de pildă, în marile fresce narrative ale antilezilor Patrick Chamoiseau și Raphael Constant.

În ce privește „nombrilismul” de care e acuzat de multă vreme romanul francez, ca și în celelalte

privește, el există în continuare, dar a încetat demult să mai fie nota distinctivă. Orice lector cît de cît asiduu va remarca ușor că Subiectul, temutul și hulitul subiect eliminat în anii '50, s-a întors, mai proaspăt și mai activ ca oricînd, chiar dacă și-a schimbat redingota și pantalonii bufanți cu ținute rock sau gotice. Scriitura de sine e mult mai complexă decît autobiografia și nu se limitează doar la îndelung dezbătuta formă a „autoficțiunii”, ci dă naștere unor noi forme de narațiune, unice, plurale și incontrollabile. Amestec subtil de *eu* și de *celălalt*, de realitate și ficțiune, de trăire personală și experiență colectivă, noile producții subiective sînt tot atît de variate pe cît figurile înseși ale autorilor, cum ar fi – să spunem – Michel Houellebecq sau Annie Ernaux, sau Amélie Nothomb sau laureatul Nobel, J.-M.G. Le Clézio.

În paralel cu această redefinire a istoriei personale, istoria Franței și cea a societății contemporane în general a (re)devenit o temă majoră. Fie că e vorba de Al Doilea Război Mondial și Ocupație, ca în textele lui Patrick Modiano sau Jonathan Little, fie de războiul cu Algeria și de post-colonialism, precum în romanele tulburătoare ale tînărului Arno Bertina, tot mai numeroși scriitori se apropie din nou de zonele de umbră, sparg tăceri vinovate și aduc la viață drame și destine individuale, decizii și erori istorice. Căci, chiar dacă nu mai trăim epoca angajamentului vital al scriitorului și literaturii întru transformarea realității, ca pe vremea lui Malraux sau a lui Sartre, nici nu se poate vorbi de indiferență sau detașare postmodernă în fața unor romane zguduitoare precum cele ale lui Atiq Rahimi, Marie N'Diaye sau Régis Jauffret, între mulți alții.

Iată că ideea unei revitalizări a literaturii franceze își află tot mai numeroase argumente, iar

stilurile și metodele diferite abordate de autori pentru a înfrunta marile probleme ale epocii, de la distanțierea ironică a unui Jean Echenoz până la estetismul unui Pascal Quignard, exprimă tot atâtea tentative de a răspunde mizelor și provocărilor actuale.

Cert e că în țara saloanelor literare și a prețiozității, dezbaterile în jurul a ce este literatură și ce nu e, sau în jurul semnificativei distincții între scriitor și autor capătă uneori accente feroce, pe lângă care disputele politice par amabile conversații... Mai ales într-o vreme în care melanjul de genuri, irumperea limbajelor jurnalistic, științific, cinematografic și topirea lor într-o magmă narativă originală, dar greu clasabilă, care continuă să poarte eticheta de „roman” doar dintr-o deficiență lingvistică, face ca frontierele să fie aproape imposibil de trasat.

Ce ne rămâne atunci ca reper, ca și criteriu valoric, pentru că și relativismul cultural își are limitele lui? Ne întoarcem la marii clasici și la o vorbă a lui Proust, care afirma: „Cărțile frumoase sînt scrise într-un fel de limbă străină”. O limbă aparte, deci, un idiom care nu seamănă cu nimic altceva, în care un scriitor adevărat devine o voce singulară, netransmisibilă. Îi recunoști pe Celine, sau Cioran sau Proust așa cum recunoști un Da Vinci sau un Rembrandt, de la prima privire. Înstrăinarea creatoare, depeizarea stilistică, dislocarea cotidianului – chiar atunci cînd vorbești despre el –, toate aceste elemente difuze și discrete creează un acord unic, prin care știi că te afli în fața unei pagini de literatură.

Un alt criteriu ar fi cel al mizei operei. De ce se scrie o carte? Pentru distracția autorului, pentru a-i procura cititorului un moment agreabil? Desigur, plăcerea lecturii există și e chiar un element esențial al procesului receptării unui text, dar nu poate constitui prin ea însăși temeiul unei judecăți de valoare. Profesorul și criticul Dominique Viart a propus un criteriu pertinent, în strînsă legătură cu cel evocat mai sus: noțiunea de literatură *deconcertantă*, în sensul că un text ajunge acolo unde îl aștepti mai puțin, chiar dacă vorbește despre oameni și probleme comune. Doar așa se poate vorbi de progres în artă, prin imaginarea unor noi discursuri, a unor noi căi de a atinge și explora universul cunoscut.

REZULTATELE CONCURSULUI NAȚIONAL DE POEZIE ȘI INTEPRETARE CRITICĂ A OPEREI EMINESCIENE „PORN LUCEAFĂRUL...”, ediția a XXIX-a, 13 iunie 2010, Botoșani

Juriul celei de a XXVIII-a ediții a Concursului Național de Poezie și Interpretare Critică a Operei Eminesciene „Porni Luceafărul...”, format din: Nicolae Prelipceanu, Dan Cristea, Cassian Maria Spiridon, Lucian Vasiliu, Marius Chelaru, Daniel Corbu, Liviu Apetroaie, Nicolae Panaite, George Vulturescu, Vasile Spiridon, Sterian Vicol, Dumitru Augustin Doman, Adrian Alui Gheorghe, Radu Florescu, Nicolae Sava, Mircea A. Diaconu, Gellu Dorian, Lucian Alecsa, Nicolae Corlat, secretariat, avîndu-l ca președinte pe NICOLAE PRELIPCEANU, întrunit în ședința finală pe data de 12 Iunie 2010, a hotărît decernarea următoarelor premii:

SECȚIUNEA DEBUT EDITORIAL, CARTE PUBLICATĂ:

Premiul „Horațiu Ioan Lașcu” al Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor din România – **Dana Cernușcă**, pentru cartea *Simfonii de stors veninul*, Editura Junimea, 2010 și al Studioului de RADIO IAȘI

Premiul Uniunii Scriitorilor din R. Moldova – **Lucian Adam**, pentru cartea *Dopuri de plută*, Editura B9 Nouă, 2010.

SECȚIUNEA POEZIE:

- Premiul Editurii „Junimea” și al revistei „Conta” – **ALEXANDRA EMILIA BUCUR**

- Premiul Editurii Revistei „Convorbiri literare”, APLER și al revistei „Poesis” – **CARMEN STANCIU**

- Premiul Editurii Princeps Edit și al revistelor „Feed back” și „Argeș” – **DORIN COZAN**

- Premiul Editurii Alfa și al revistei „Verso” – **ADRIANA TEODORESCU**

- Premiul revistelor „Viața Românească”, „Ramuri” și „Ateneu” – **IRINA ROXANA GEORGESCU**

- Premiul revistei „Hyperion” – **DAN MIHAI DINCĂ**

- Premiul revistei „Dacia Literară” – **CLAUDIA RADU**

- Premiul revistei „Convorbiri literare” – **DANIELA MARIA VARVARA**

- Premiul revistei „Familia” – **LENUȚA DOLINSCHI**

- Premiul revistelor „Porto Franco” și „Cafeneaua literară” – **FLORIN ALEXANDRU VĂSIEȘ**

- Premiul revistelor „Euphorin” și „Luceafărul de dimineață” – **SIMONA DUMITRACHE**

C. SECȚIUNEA INTERPRETARE CRITICĂ A OPEREI EMINESCIENE:

Premiul revistei „Convorbiri literare” și al revistei „Verso” – **CRISTINA SCARLAT**

Premiul revistei „Dacia literară” – **OANA OPAIT**

Premiul revistei „Feed back” – **MIRELA SAVIN**

Premiul revistei „Hyperion” – **CRISTINA GABRIELA NEMEȘ**

Premiul revistei „Poesis” – **NASTASIA SAVIN**

ACTUALITATEA FRANCEZĂ

LEGI VETUSTE

Ioana COSTA

Pliniu cel Bătrîn (Gaius Plinius Secundus),
Naturalis historia, 37.24 (112)

Acum aproape două mii de ani, Pliniu deplîngea stricarea bunelor obiceiuri. De vină era belșugul care năpădise Roma, venind din toate colțurile imperiului, sub felurite forme, nemaîntîlnite și nemaigîndite. Nevoile simple primiseră haine tot mai prețioase, în care fireșcul abia dacă se mai zărea. Casele, de pildă, deveniseră pe vremea lui o desfășurare spectaculoasă de materiale și ingeniozitatea, avînd prețuri care se calculau în costuri și în îngenuncherea naturii, ce se vedea silită să primească uscatul în mare, să vadă munții sfredeliți și apele curgătoare, băltind. Trufia celui ce se înstăpînea prin avere se răsfrîngea în purtarea față de cel de alături și față de toți cei din preajmă, iar însumarea trufiilor ducea la măcinarea rapidă vechilor legi, rămase uitate și inutile prin inadecvare la vremurile noi. Vechile cinstiri, menite să onoreze faptele oamenilor de seamă ai Romei, căpătaseră pentru Pliniu o aureolă ireală (dar nu mai puțin dezirabilă). Iată una care ne-ar putea pune pe gîn-

duri:

În anul 509 î.H., cursul istoriei romane s-a schimbat, pentru că atunci – așa se consideră în mod tradițional, regalitatea a fost înlocuită prin republică. În anul acela a funcționat prima pereche de consuli: Publius Valerius Publicola (al cărui nume, *Publicola* sau *Poplicola*, poate nu fără semnificații, avea în componența sa termenul *publicus*, cel din *res publica*) și Lucius Iunius Brutus. Pentru serviciile aduse statului, Publicola a binemeritat o cinstire rară: a primit, prin decret al senatului, dreptul ca porțile casei lui să se deschidă în exterior, în așa fel încît ușa putea intra în spațiul public. Acesta era semnul de maximă prețuire, de investire a casei unui om de seamă cu un atribut care în mod firesc nu era admisibil pentru celelalte.

Să fie un fleac? Un lucru mic și de nimic? Măcar să ne amintim că a fost, odată, așa, pe vremea cînd spațiul public era al tuturor și nu al nimănui, *terra deserta* în așteptarea unui cuceritor – gata să se lupte nu cu *leones* și cu făpturi înfricoșătoare, ci cu amintirea unor obiceiuri de demult.

L U D I

Anca MEIROȘU

Elementi spettacolari nei rituali festivi romani reprezintă rodul unei cercetări care a reușit să recompună pentru noi unitatea romană, aducînd literatura și politica mai aproape de religie, alăturînd profanul și sacralul. Studiul vizează identificarea elementelor spectaculare care se regăsesc în acele sărbători romane cu caracter public înfrățite prin titulatura lor, *ludi*, și despre care deținem informații din documente oficiale sau din operele diversilor autori romani: Plautus, Ovidius, Suetonius, Macrobius ș.a.m.d.

Pledoaria autoarei se sprijină pe demonstrația existenței unei legături ombilicale între substanța spectacu-

lară hibridă (care îmbină solemnitatea cu desfrînarea, carnavalescul) a acestor sărbători și polisemantismul substantivului *ludus*, îmbogățit în urma saltului din sfera umană în sfera sacră. Toate sensurilor termenului *ludus* (*ludus* – „joc”, „glumă”; *ludus* – „păcăleală”, „seducție”; *ludus nuptialis*, „căsătorie”; *ludus* – „școală”, „educație”, „instrucție”; *ludus gladiatorius*, „școala de gladiatori”; *ludus* – „săritură”, „dans”; *ludicrum* – „competiție”, „întrecere”) semnalau o desprindere de monotonia vieții. Or, sărbătorile publice romane dețineau pe lîngă componenta religioasă, și o componentă socială, pentru că întăreau sentimentul apartenenței la aceeași comunitate.

Pe durata desfășurării acestor sărbători, toate activitățile se suspendau. Se organizau banchete în piețele publice sau în alte locuri alese în funcție de însemnătatea lor politică sau religioasă. Aceste momente ofereau romanilor posibilitatea de a-și regla raporturile cu alte populații străine (spre exemplu, *ludi Romani* sau *ludi Magni* se țineau cu ocazia obținerii unor victorii militare, iar *ludi Capitolini* au fost instituite de Furius Camillus după ce romanii i-au alungat pe gali).

Numitorul comun al tuturor acestor manifestații grandioase era dinamismul, descătușarea energiilor. Unele dintre acestea prilejuiau competiții ecvestre, *ludi Compitalicii*, altele întreceri de poezie, *ludi Quinquatrus Maiores*, reprezentații scenice, *ludi Megalenses*, *ludi Florales*, sau dansuri în cerc precum cele în trei timpi, *tripudia*, din timpul procesiunilor preoților salieni. Relația dintre *ludere* și *lustrare* este esențială în descifrarea obsesiei pentru cerc, pentru mișcarea circulară care nu trimite numai la dimensiunea purificatoare a unor astfel de *ludi*, dar face dovada permanentei aspirații spre perfecțiune a romanilor. Prin aceasta ei sperau să atragă bunăvoința forțelor supranaturale. Nu de puține ori, competițiile ecvestre despre care aminteam sau luptele de gladiatori se desfășurau la circ, circul nefiind altceva decât proiecția universului cosmic. Cele douăsprezece porți de unde plecau carele de curse (*carceres*) erau echivalente celor douăsprezece luni ale anului, cei patru cai înhămați la cvadrigă simbolizau cele patru anotimpuri, iar traseul vizitiului (*auriga*) ilustra

mișcarea de rotație a soarelui, scurgerea timpului. Din această perspectivă, nu ni s-ar mai putea părea neobișnuită instituționalizarea unor *ludi Saeculares*, care celebrău finele unui *saeculum* și începutul altuia nou.

Pentru a contrabalansa greutatea sărbătorilor romane publice pe care le inventariază în detaliu, autoarea consideră utilă și trecerea în revistă a câtorva dintre acele sărbători romane, ceremonii religioase publice, cărora tradiția literară sau documentele oficiale nu le-au consacrat calitatea de *ludi*, dat fiind caracterul lor strict solemn. Este vorba despre acele rugăciuni colective, *supplicationes*, însoțite de ofrande aduse la Calende sau la Idele tuturor lunilor anului.

Pe baza unei documentări temeinice conduse cu inteligență interpretativă, autoarea, profesoară la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității La Sapienza, ne-a dăruit mai mult decât o carte. *Elementi spettacolari nei rituali festivi romani* este o culegere de spiritualitate romană care, pe baza unei metode de analiză comparatiste istorico-religioase, deschide o nouă perspectivă asupra înțelegerii mentalităților romane. Sperăm că, în aceste rânduri, am reușit să suscităm interesul pentru o viitoare lectură integrală.

PICCALUGA, G., *Elementi spettacolari nei rituali festivi romani*, Edizioni dell'Ateneo, Roma, 1965.

ANTICHITĂȚI ACTUALE

Premiile Asociației Internaționale a Scriitorilor și Oamenilor de Artă Români – LITERART- XXI și ale revistei „Origini – Romanian Roots” pe anii 2008-2009

Joi, 3 iunie 2010, la sediul Uniunii Scriitorilor din România, au fost conferite Diplome de excelență:

– academicianului Dimitrie Vatamaniuc – pentru contribuția la ediția academică a operei integrale a lui Mihai Eminescu,

– doamnei Măriuca Vulcănescu – pentru promovarea operei lui Mircea Vulcănescu,

– scriitorului Vasile Andru – pentru valorizarea filonului sapiențial al culturii române,

– profesorului Ion Coja – pentru promovarea cauzei românismului,

– scriitorului Mircea Handoca – pentru contribuția la editarea operei lui Mircea Eliade,

– profesorului Constantin Virgil Negoiță – pentru promovarea culturii românești în SUA.

Premiul pentru poezie a fost acordat scriitorilor Victoria Milescu și Mihai Posada,

Premiul pentru proză – scriitorilor Laurențiu Orășanu și Genoveva Logan,

Premiul pentru critică literară – scriitorului Lucian Gruia,

Premiul pentru publicistică – dr. Adrian Botez,

Premiul pentru artă plastică – artistului plastic Jan Albu,

Premiul pentru traducere – lectorului universitar Elena Nistor.

Asociația *LiterArt XXI* este o organizație culturală non-profit care promovează cultura românească în țară și în străinătate. Întemeiată în anul 1996 de câțiva intelectuali români din diasporă (Silvia Cincă, Sanda Golopenția, Constantin Eretescu, Ștefan Stoenescu, Gabriel Stănescu), *LiterArt XXI* este susținută prin contribuțiile membrilor. Sub egida *LiterArt XXI* sunt editate Revista *Origini – Romanian Roots*, *Caietele Internaționale de Poezie* și Almanahul tematic *Origini*.

TOT DESPRE ROBERT WILSON

Bogdan ULMU

La o întâlnire cu publicul, un spectator l-a întrebat pe Wilson cât de departe mai poate fi împinsă această *avangardă* pe care o reprezintă și el, alături de alți artiști cunoscuți: creatorul n-a răspuns prin cuvinte. În fond, spectacolele sale sînt răspunsul. Și după mine, ele ar vrea să spună: pînă la infinit! Avangarda, se pare, e un fluviu fără maluri... ea e trecutul răzii viitoare – cum ar spune poeta.

O nouă demonstrație a stranieții montărilor lui Wilson: „...în timpul spectacolului, Chris vorbea la microfon și, concomitent, tasta pe calculator hărți ale lumii. Avea douăsprezece radiouri mici pe masă, care erau potrivite fiecare pe altă frecvență și care emiteau programe diferite, foarte încet, iar el le modifica mereu volumul”. E ceva proză aici, nu doar spectacol, e o imagine beckettiană, desigur, problema e cîtă precizie și măiestrie îți trebuie ca să comunici sălii *exact* ce vrei tu, prin stilul acesta de teatru riscant. Mai curînd, ar fi vorba de *performance*.

Experimental era și *Einstein on the Beach*, spectacol de patru ore jumate, împărțit în patru acte, fiecare din ele subîmpărțite-n trei. Există posibilitatea de-a combina oricum, aceste trei părți, în cadrul actelor. Pentru *CIVIL warS*, Wilson a lucrat cinci ani. Planificase reprezentarea lui în șase țări diferite, plus *Jocurile Olimpice* din Los Angeles. Cu această ocazie, l-a cunoscut, la Köln, pe Heiner Müller. Întîlnire crucială, care i-a modificat regizorul concepția despre dialog: „...În piesele lui Heiner, adesea nu exista dialog. Majoritatea textelor lui ca un ping-pong. Dar limbajul lui este atît de bogat în imagini, încît trebuia să mă gîndesc cum să structurez universul meu de imagini împreună cu al lui”. Sau, vorbind despre *Medeamaterial*, mărturisește: „Soluția vizuală pe care am găsit-o funcționa ca un fel de *mască pentru text*” – s.n. Bizară sintagmă! Deși, într-un fel, orice imagine scenică poate fi o mască pentru text...

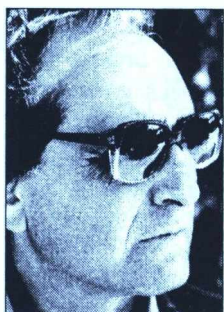
Într-o discuție cu publicul, Wilson povestește evoluția comunicării sale cu Raymond Andrews (despre care am vorbit luna trecută): această poveste devine o lecție de teatru non-verbal („există antropologi care sînt de părere că, înainte de a fi vorbit, omul s-a mișcat și că din mișcările lui s-au dezvoltat sunetele și, în cele din urmă, vorbirea”). Sau: „Am montat spectacole fără text, apoi le-am confruntat cu spectacole cu text. Am făcut piese care durau șapte zile și altele care se terminau în treizeci de secunde”. În fine: „În spectacolele mele încă mai apar oameni care nu au o educație teatrală. Ideal ar fi ca teatrul să devină un forum unde fiecare să poată participa. Asta îl face să fie unic în societate”...

O altă particularitate a gîndirii wilsoniene: inversarea cauzei cu efectul. „I se spune uneori unui actor *fă așa!* și el întreabă *De ce? Nu știu!* Eu îi spun actorului: *Fă pur și simplu! Poate o să găsești, în timp ce faci, și motivul pentru care faci!...*”.

Dincolo de aerul straniu al lecțiilor lui de teatru, marele artist intră și-n subtilități clasice, de interpretare a replicii – spre exemplu. Vorbind despre *Hamletmachine* a lui Müller (unul dintre autorii lui de suflet), observă că o replică ca „vreau să te omor!”, poate fi rostită strigat, ori șoptit. Dar spusă *zîmbind*, ea devine mult mai terifiantă: „I want to kill you!”.

Heiner Müller însă, preluînd un gînd al lui Aragon, cred că îl definește cel mai... seducător pe marele artist american: „Teatrul lui e un motor al libertății. Avem nevoie de asemenea motoare”.

Just! Cu condiția să suportăm... turațiile maxime!

RUSSELL... HOOD!

Ștefan OPREA

ACTORI DE AZI

Lansat recent la Cannes, filmul lui Ridley Scott despre Robin Hood îl are în fruntea distribuției pe controversatul neozeelandez Russell Crowe. Cam bătrînior pentru legendarul personaj saxon, ironizat suficient pentru asta, ca și pentru accentul irlandez, socotit nepotrivit de un jurnalist de la BBC (ceea ce pe actor l-a făcut să iasă din emisiune la jumătatea interviului), tumultuosul Russell a făcut mari eforturi să dea jos multe kilograme și să arate cu totul altfel de cum arăta în supraponderalul ziarist din anteriorul film „State of Play”.

Spectatorii și criticii de la Cannes l-au numit *Gladiatorul în variantă medievală* (legînd personajul actual de neuitatul gladiator din urmă cu zece ani) sau *Gladiatorul din pădure* (apropo, desigur, de Robin des Bois – personajul istoric din ciclul de balade saxone, căruia englezii i-au dat numele de Robin Hood).

Succesul pe care filmul lui Ridley Scott l-a avut imediat după prezentarea de la Cannes (110 milioane de dolari în doar două săptămîni) e datorat în mare măsură interpretului principal, Russell Crowe și partenerei sale Cate Blanchet, actorul revenind în atenția cinefililor și a criticii, ceea ce ne ocazionaază și nouă acest profil.

De origine neozeelandeză (n. 1965, Wellington), dar cu rădăcini în Țara Galilor (bunicul său era din Wrexham și fusese distins cu Medalia de onoare a Marii Britanii – prilej de mîndrie pentru Russell care, la una din festivitățile Oscar, purta pe piept respectiva medalie!), actorul trăiește mai mult în Australia și declară că nu ar părăsi aceste locuri pentru nimic în lume. De altfel, are acolo o fermă la care se retrage după fiecare „aventură” hollywoodiană spre a-și reîncărca bateriile și a se regăsi pe sine. „Nu m-aș muta la Los Angeles decît dacă Australia

și Noua Zeelandă ar fi măturate de un val uriaș, Europa ar fi distrusă de ciuma bubonică, iar Africa ar fi victima unui atac extraterestru”, se confesa el. Deci, oriunde, numai la Los Angeles nu. Și totuși, profesia îl obligă să-și petreacă acolo o parte din viață – cea mai importantă: aceea care îi asigură statutul de actor.

Împrejurările vieții l-au împins de mic spre această profesie; părinții lui se ocupau de probleme administrative în sfera cinematografului și televiziunii, astfel că Russell are prilejul să apară pe ecrane încă de la vîrsta de 6 ani, cînd joacă în serialul „Spyforce”. Studiile nu-l atrag, deci le părăsește și se orientează spre muzică. E solist sub pseudonimul Rus Le Rock. Pasiunea aceasta nu-l va părăsi nici mai tîrziu, cînd era deja actor afirmat și distins cu un Oscar. Trupa de rock pe care o înființează – „30 Odd Foot of Grunts” – a susținut concerte de succes în anul 2000. Actoria însă îl acaparează.

Debutează în Australia, în 1990, cu un rol în drama romantică „Vremea deciziilor” (r. George Ogilvie), după care mai joacă în „Romper Stomper” (’92), „The Sum of Us” (’94) ș.a. Institutul Australian de Film îl apreciază, înlesnindu-i obținerea unor performanțe rapide: îl nominalizează la premiul de interpretare pentru „The Crossing” (’90), îl premiază pentru rolul secundar din „Proof” (’91), și pentru rolul principal din „Romper Stomper” (’92), încît drumul spre Hollywood îi este deschis. Joacă destul de mult și în companii din ce în ce mai selecte: „The Pelican Brief”/ „Dosarul Pelican” (’94, r. Alan K. Pakula, cu Julia Roberts și Denzel Washington), „Trăiește clipa” (’94, r. Aaron Kim Johnston), „Pumn de oțel” (’95, r. Matthew George, Australia), „Virtuosity”/ „Virtuozitate” (id., r. Brett Leonard, cu Denzel Washington), „No Way Back”/ „Ultima șansă” (’96, r. Frank Cappello). Tipul dur era deja conturat și actorul pare predesti-

nat unor astfel de roluri. Actrițele de la Hollywood și-l doresc drept partener în filmele de violență. S-a bătut multă monedă pe cazul filmului „The Quick and the Dead”/ „Mai iute ca moartea” (’94, r. Sam Raimi, cu Gene Hackman). Sharon Stone, interpreta principală, s-a zbatut ca o leoaică pentru ca rolul preotului-pistolar-justițiar să-i fie oferit lui Russell Crowe. Motivația ei a fost redusă de presă la o singură frază: „E cel mai sexy tip care există în cinema la ora asta”. Fiind vorba de Sharon Stone, fraza devine credibilă, dar actorul a mai arătat și alte calități, fiind un opozant convingător al lui Hackman (primarul cinic și violent al orașului Redemption, organizatorul sîngeroasei competiții între pistolari).

Deși afirmarea îi este asigurată de filmele hollywoodiene, Russell nu renunță la solicitările „de acasă”, astfel că joacă și în filme australiene. În ’97, apare în „Heaven’s Burning”/ „Destin fatal” (r. Craig Lahiff). În același an însă, Curtis Hanson realizează un film, „L.A. Confidential”, care avea să-l lanseze pe Crowe în lumea mare a vedetelor din cetatea Hollywoodului. Era ecranizarea best-sellerului omonim al lui James Ellroy, care prezenta lumca din prejma „cetății”, o lume atinsă de toate viciile acestea: corupție, prostituție, legăturile cu Mafia, droguri, crime, rivalități etc. Surpriza pe care regizorul Hanson o oferea spectatorilor era distribuirea a doi actori australieni (Crowe și Guy Pearce), prea puțin cunoscuți, dar care se dovedesc excelenți în cele două roluri de polițiști total opuși ca structură psihosomatică și comportament profesional: un dur vindicativ, cu idei fixe, gata oricînd de acțiune fără prea multă gîndire (Crowe) și un începător idealist, încă neversat și incoruptibil (Pearce). „Aveam nevoie de un actor care să exprime brutalitatea personajului White fără a-l face inuman”, astfel motiva regizorul alegerea lui Crowe.

Factul că „L.A. Confidential” a avut un succes deosebit (Clubul criticilor din New York și Consiliul Național al Industriei Filmului American l-au desemnat cel mai bun film al anului 1997, a fost nominalizat la Oscar la categoriile cel mai bun film, regie și scenariu-adaptare, primind statueta de aur doar pentru scenariu) a însemnat pentru actor un pas serios înainte. Confirmarea acestor succese va veni mai întîi prin „The Insider” (’99, r. Michael Mann, cu Al Pacino și Christopher Plummer) și apoi, în anul 2000, cînd Russell Crowe primește rolul titular

din „Gladiatorul”, pentru care e distins cu Oscarul pentru cel mai bun actor în rol protagonist. Generalul Maximus rămîne ca o placă turnantă în cariera lui, partiturile care urmează fiind de o cu totul altă importanță și calitate decît cele anterioare, mai ales rolul matematicianului, genial și schizo, John Nash din „A Beatiful Mind”/ „O minte sclipitoare” (’01, r. Ron Howard), care îi aduce un Glob de Aur și o nouă nominalizare la Oscar, distincții a căror semnificație crește peste valoarea lor obișnuită dacă ținem seama că actorul evoluează într-un film care a fost socotit cel mai bun al anului 2001 (Oscar: film, regie, scenariu ș.a.).

Alte filme în care a jucat: „Cinderella Man”/ „Renăscut din cenușă” (r. Ron Howard, 2005, cu Renée Zellweger) – o poveste despre un boxer de categorie grea, nu prea bine cotate, dar care reușește să învingă un mare campion –, „Master and Commander” (r. Peter Weir, id.), în care e un căpitan de marină în timpul lui Napoleon, „A Good Year” (r. Ridley Scott, 2006) ș.a.

TEMPLUL LUI MAGRITTE (II)

Grigore ILISEI

Muzeul Magritte, inaugurat în vara lui 2009 la Bruxelles, ne demonstrează elocvent că pictorul e artistul sintezelor. Surrealistul, așa cum începuse a se manifesta în 1925, simte nevoia să se contamineze de fiorul metafizic din pânzele futuristului Chirico, dar are iscusința și talentul să le infuzeze cu misterul unui univers compus în cel mai pur stil suprarealist, alcătuit din entități străine una alteia și pe care le sudează într-o nouă suprarealitate. E binecunoscuta tehnică a colajului, pe care Magritte o stăpânește ca un virtuoz după anii îndelungați petrecuți în uzinele de hîrtie pictată și în atelierelor de publicitate, în postura de creator de afișe publicitare. Această etapă a vieții și creației lui René Magritte (1898-1928) e cuprinzător conturată în Muzeu. Pe lângă tablouri, exponențiale, pot fi văzute revistele timpului, corespondența artistului, iar pe pereți sînt afișate citate grăitoare din scrierile sale. Acestea sînt lămuritoare, deschid căi de înțelegere a operei: „Ceea ce fac în toate domeniile, mărturisește Magritte, este imprevizibil tot atît ca apariția unei reale imagini poetice”. O altă notație capătă valoarea unui cod de viață și a unui program estetic: „Detest trecutul meu și cel al altora. Detest resemnarea, răbdarea, eroismul profesional și toate frumoasele sentimente obligatorii. Detest la fel artele decorative, folclorul, publicitatea, vocile crainicilor, aerodinamismul, băieții cercetași, mirosurile de țigeci, actualitatea și oamenii sălcii. Iubesc umorul subversiv, petele de roșeață, genunchii, lungul păr de femeie, visul adolescenților liberi, o fată alergînd pe stradă. Doresc dragoste vie, imposibilă și himerică. Mă tem să-mi cunosc exact limitele”.

E o splendidă proiecție a unui cosmos sufletesc ingenuu și răzvrătit, totodată, al unui insurecțional numai cu idealurile. Acest palpit poetic se transferă sublimat în pânze. E o stare de jubilație, de încîntare, pe care picturile ne-o dăruiesc cu generozitate.

Drumurile artistului n-au fost deloc line și mai ales previzibile. Se întoarce de la Paris, unde l-au chemat surrealiștii lui Breton și Eluard, la Bruxelles. Revenirea s-a petrecut în 1930. Pînă în 1950 se arcuiește un alt timp al creației și vieții lui Magritte. E reflectat la etajul I al Muzeului. Sunt anii zguduitori ai crizei economice. Aceștia nu rămîn fără răsunset în existența lui Magritte. Ca să supraviețuiască, artistul se îndeletnicește cu „lucrări imbecile”, cum el însuși le numește, ocupîndu-se de publicitate. Dar acest travaliu, de fel pe gustul pictorului, a lăsat urme adînci în creația sa. Este vremea cînd învață toate secretele imaginii și deprinde la perfecțiune modul de repetare cu virtuți artistice a acesteia. Învățămintele îi vor fi de mare folos în abordările picturale viitoare. Sub acest arc de timp are loc și convertirea vremelnioă la impresionism. S-a petrecut în anii dramatici și întunecați ai războiului și ocupației naziste. Magritte dispare aproape din viața publică și se lasă sedus cu voluptate de revărsarea luminii în picturile sale. Renoir mai cu seamă este impresionistul cu care se simte afîn. Între 1943-1945, anii „rătăcirilor” impresioniste '70 sînt uleiurile create de Magritte. La acestea se adaugă 50 de guașe. Într-o pînză din 1944, „Fulgerul”, înfățișează un vas cu flori de un verde cenușiu, tije florale indistincte, un snop mai

degrabă, așezat în dreptul ferestrei deschise. Haloul de culoare ce împodobește straniul ghiveci cu flori, pensulat a la Van Gogh, are scînteierea curcubeului. O altă lucrare în ulei, datînd din 1940, prevestea contaminarea impresionistă ce se va declanșa în 1943. "Plagiatul" prezintă un cireș potopit de floare, în rozuri și alburii fosforescente, ce se proiectează printr-o spărtură de frunză într-un geam, pe un fundal de rafinate și molatice întinsuri de cîmpuri, de ceruri, de mare.

În 1945 Magritte părăsește maniera impresionistă și reintră în albia suprarealismului. Însă în paleta sa luminozitatea incandescentă rămîne o dominantă. Aceasta, împreună cu celelalte componente ale tehnicii și viziunii sale, va fi sursa originalității lui atît de frapante. Nu era nimic întîmplător, ci fructul unei îndelungi meditații și al unui exercițiu perseverent. Asupra însemnătății luminii izvorîtoare glosase în articolul *Surrealismul în plin soare*, respins tăios de Breton în 1947. Dar în 1948 e cuprins de o altă febră artistică. Cultivă așa numitul stil vache. O pictură flamboyandă, animată, cu accente caricaturale. E pentru artist o provocare. Scoutainaire se amuză scriind că Magritte și-a pus picioarele într-o farfurie. Expune seria tablourilor vache la Galeria Foubourg, în mai-iunie 1948, dar a fost primit cu răceală și nu a vîndut nimic.

Anii postbelici sînt pentru Magritte și cei ai derutei, dezamăgirii și căutării uneori disperate a echilibrului. S-a îndreptat vremelnice spre Partidul Comunist, unde însă n-a prins rădăcini. S-a păstrat, în schimb, intactă certitudinea artei, atît de clar definită într-unul dintre citatele de pe pereții primului etaj, cel al perioadei 1930-1950: „Totul în operele mele este ieșit din sentimentul certitudinii că noi aparținem de fapt unui univers enigmatic”.

Valorile acestui „Imperiu al luminilor” vor fi reliefate cu magnificență în ultimul segment de viață al lui Magritte, 1951-1967. Muzeul de la Bruxelles afectează perioadei cel de al treilea compartiment al său, capăt al fascinantei călătorii în viața și opera marelui suprarealist. E numit de muzeografi „Domeniul încîntării”. Este o fertilă perioadă a sintezelor și plinătății exprimării.

Lirismul funciar se însoțește de ironie, enigmă, mister. Imaginea e poveste și mit. Reproducerea se definește printr-o acuratețe aproape fotografică, dar obiectele pictate nu sînt similare cu cele din realitate. Se încarcă de tîlcuri noi, pentru că intră în raporturi insolite între ele. Se aseamănă cu cele știute, dar dobîndesc o înnoită identitate. O monumentalitate de templu antic întîmpină privitorul. În fiecare pînză artistul creează un punct central, constituit dintr-un obiect totemizat. Poate fi nelipsitul melon, metaforă a artistului însuși. Magritte știe să scoată toate virtuțile din taințele imaginii. Această dezghecare se săvîrșește sub o lumină ca de auroră boreală. În baia de lumină misterul, enigma, nu dispar, ci sporesc. E acea pictură vie, visul de suflet al futuriștilor. Lumina, culoarea, atmosfera, au freamătul plin al vieții. Vederea și mintea privitorului sînt realmente biciuite. Compozițiile lui Magritte șochează, uimesc, dar farmecă pe nesimțite. Puritatea viziunii cucerește. Inteligența și fantezia pictorului generează cu iușală adeziune și intrare în jocul cel scilipitor propus de artist. Iată ni se arată într-o ramă de tablou un pian noptatec în negrul său cărbunos cu o aură de brățară deasupra. Lucrarea, ulei pe pînză, are titlul tîlmăcitor de „Mîna fericită”. Datează din anul 1953. Pe o ușă albă, decupată pe fragmente de muri în culoarea cafelei cu lapte, se zăresc prin coroana unui copac, un plop probabil, cerul și secera lunii. Tabloul, ulei pe pînză, „Act de credință”, a fost pictat în 1960. O piesă asemănătoare, „Răspuns neprevăzut”, fusese realizată de pictor în 1933. Diferențele de cromatică și viziune sînt izbitoare. E vorba tot de o ușă, de un maroniu închis, striat, încastrată în pereți de un cafeniu clasic. În ușă e desenată tot o coroană de plop. Doar că e colorată în negru. În 1967 Magritte a pictat un tablou, „Plaja albă”, revelator pentru acest subtil și captivant joc al aparenței și realului, la care e poftit a lua parte tot timpul privitorul. Albastrul, ce acoperă cea mai mare parte a pînzei, are tonalități întunecate. Abia aproape de pămînt, de plaja zisă albă, bleul se deschide spre alburii. Sus, în cer, între frunze, diademă pe o apă, străluce argintie luna. Culoarele, pînă și cele mai închise, împrăștie o sticlire mătăsoasă, dar și o moliciune

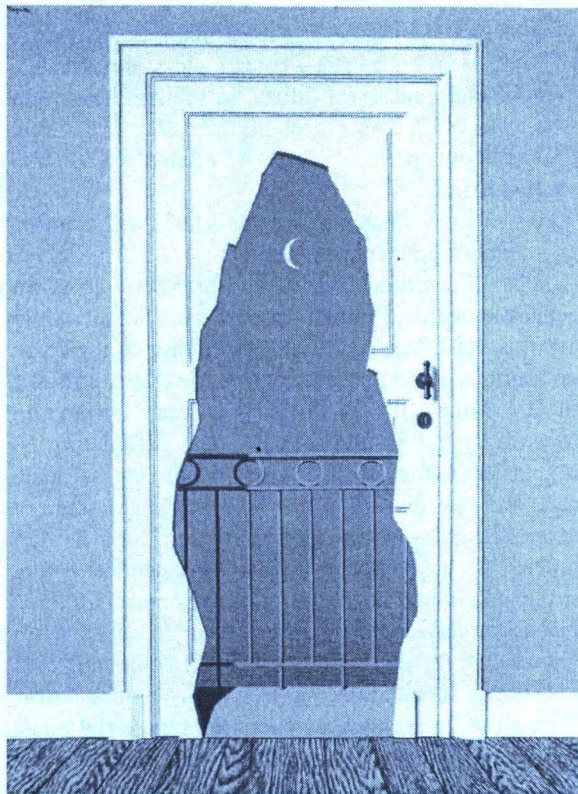
de cașmir. Dar cele mai multe dintre picturi poartă culori luminoase. Cerurile sînt zugrăvite într-un albastru de peruzea, norii par oghealurile primelor ninsori. E o lumină de odăjdii. Îmbracă ființele și obiectele ce populează tablourile. Această preocupare manifestă este, de altfel, caracteristică întregii activități creatoare. Spre exemplu „Magia neagră”, din 1945. Este vorba de un nud, motiv omniprezent, jumătate albastru, cum e bolta cerească și cealaltă, pînă la genunchi, aurie precum lanul de grîu în pîrg. Ipostazele în care sînt surprinse figurile respiră grandoarea marțială a sculpturilor antice, la care Magritte, aidoma lui Chirico, face adesea apel. Fantezia pictorului e de-a dreptul nestăvilită. Pe un fundal de ocră Magritte a desenat o mîină, la a cărei încheietură se profilează un suav chip de femeie. Creatorul a intitulat-o „Bijuterii indiscrete”. Anul în care a fost pictată e 1963. Un portret al unui bărbat cu melon (leit-motiv pictural), impunător și sigur pe sine, este scos din banalitate de pipa ce-i îmbrățișează nasul proeminent. Magritte a numit acest portret „Buna credință”. Îngăduie interpretări de tot felul ca o veritabilă operă deschisă.

În pictura sa imaginea are totdeauna pregnanță. Este memorabilă. Se gravează adînc pe rețină, se întipărește în minte. Magritte este un maestru al imaginii și serializării acesteia, lecție învățată perfect în exercițiul de creator de publicitate. Multe dintre aceste imagini capătă valoare de emblemă, așa cum e cazul porumbelului, însăși întruchiparea cerului în măreția sa sublimă. La fel s-au consacrat cele două siluete de bărbați cu melon, una plămădită din cerul albastru, cu petice albe de nori în partea superioară, la mijloc dintr-un brîu marin și jos, la poale, dintr-o frîntură de plajă aurită. Cealaltă siluetă de bărbat e înveșmîntată de sus în jos de o mantie de frunze verzi, un costum ca de camuflaj, ce are însă puritatea foliajului primăvăratesc. Sunt personajele din „Frumoasa societate”, lucrare din anii 1965-1966. Magritte este un gînditor în imagini. Frumusețea misterului, pe care el îl țese măiestrit pe pînză, este cea a înțelepciunii și rațiunii. Creatorul ne îndeamnă să gîndim cînd îi privim lucrările și să intrăm astfel în dialog cu dînsul. O face spunîndu-ne, citat

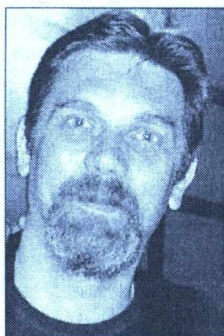
înscriș pe pereții încăperilor de la etajul consacrat perioadei 1951-1967: „Este dificil să gîndești, negîndindu-te la nimic”.

În 1967, cu puțin timp înainte de a închide ochii la 15 august și a fi înmormîntat la cimitirul Schaerbeek, René Magritte poate se gîndea că opera sa va intra în muzee, dar e de bănuț că nu se gîndea să aibă un muzeu al său de o asemenea anvergură chiar la Bruxelles. Nu se știe dacă se lepădase cu totul de credința futuriștilor, împărtășită mai toată viața, că muzeele sînt niște cimitire. Dar e de crezut, după gesturile publice din ultimii ani de viață, că nu mai era pe deplin convins de aceasta ca-n tinerețe.

La peste 40 de ani de la moartea lui Magritte, Muzeul său există. Nu e nici pe departe un cimitir. Freamătă de viață. Un spațiu viu datorită concepției creatorilor și publicului ce nu conținește a veni să-l viziteze cît e ziua de mare. Oamenii se îndreaptă spre Muzeul Magritte ca la templu, să se închine. Templul lui Magritte.

Act de credință, 1960, ulei pe pînză

„Somos todos amantes de esta Tierra.”

Plácido DOMINGO

RIGORILE AMORULUI LIBER

Dragoș COJOCARU

LORNIIONUL GALACTIC

Carmen la Scala

Milano. 10 decembrie 2009. Al doilea spectacol de operă al stagiunii Teatrului Scala, după practic inaccesibila premieră din 7 decembrie. Inaccesibilă alfit din pricina prețurilor astronomice ale biletelor, cât și pentru că, de fapt, aceleași bilete sînt de negăsit. Vîlvă mare în oraș. Cererea mea pentru un bilet de presă a rămas fără rezultat. Cu puțin noroc, am cumpărat de pe Internet (comision 35%) primele două locuri (cele din față) în loja 4 de la etajul al IV-lea. Lateral (dacă mă aplec nițel, pot accesa vizual cam două treimi din scena milaneză: ceea ce și fac). Treimea lipsă o voi completa de pe Mezzo, atunci cînd se va difuza, în reluare, transmisia *live in HD* a spectacolului inaugural. Acustica e, oricum, perfectă. Doar ne aflăm la Scala din Milano...

Ce s-a petrecut și cum a fost? S-o luăm pe rînd și pe îndelete.

Pînă la deschiderea sezonului liric 2009-2010 din cetatea lombardă, Emma Dante (născută la Palermo în 1967) a desfășurat o carieră prodigioasă ca regizoare de teatru, activînd însă și ca actriță (de teatru și film: a jucat alături de Vittorio Gassman, Marcello Mastroianni... și alte nume mari), dramaturg și romancier. A fost premiată mult și bine, la mai toate categoriile de discurs în care s-a exprimat. Acum, a acceptat curajos imensa provocare de a intra în gura lupului, de a se expune celui mai pretențios și mai sever public de operă de pe mapamond, ridicînd mînușa aruncată galant de Stéphane Lissner, supra-intendentul (și directorul artistic) al templului liric milanez și angajîndu-se să propună o lectură inovatoare a celei mai faimoase opere din repertoriul internațional: *Carmen* de Georges Bizet. Iar lectura ei a fost una cu adevărat inovatoare, plină cu surprize care i-au

deranjat pe unii pînă la mînie și încîntat pe alții pînă la extaz... O lectură „mediteraneană”, cu intenții polemice nedisimulate: „fără rușine”, dar și „fără vulgaritate” (am citat din notele de regie ale Emmei Dante din programul de sală). O lectură plasată sub semnul „beției libertății”, al forței copleșitoare a erosului manifestat într-o lume a constrîngerilor morale și sociale, a inerției instituționalizate de tradiție (tradusă prin intermediul concret al Bisericii – și aici, să vedeți proteste). O lectură transgresivă: în momentul climatic al exaltării corale a supremei „chese enivrante: la liberté”, toți cei prezenți pe scenă minuiesc, nu tocmai defensiv, cîte o *navaja* a cărei lamă lucește sugestiv, îndreptată spre spectatori. O lectură palpitantă: este pentru prima oară cînd asist la o încheștare credibilă scenic între toreador și soldatul dezertor și asta nu doar fiindcă s-a optat pentru prezentarea netrunchiată a duelului cu pricina, ceea ce presupune renunțarea voită și repetată a lui Escamillo de a-l ucide pe Don José (dovedindu-și astfel superioritatea), dar s-a profitat de condiția fizică de excepție a celor doi interpreți pentru crearea unui suspans autentic. O lectură senzuală: scena dansului cu dedicație unică se desfășoară pe un covor roșu, unde proaspăt eliberatul din temniță stă întins pe spate, iar protagonista îl abordează și prelucrează *on top*. O lectură cu ferme accente feministe: lucrătoarele de la fabrica de țigarete își fac apariția costumate în măicuțe, pentru a se despuia de rasă (și de sfiala mănăstirească) și, rămase în rochițe elementare, a se îmbăia în fîntîna din piață (cu apă și flori) sub privirile posticioase ale masculilor (de pe scenă, dar și din sală). O lectură *hard*: în ultima-i tentativă de a o salva pe Carmencita de viața-i săltăreață, singura pe care știe s-o ducă, adică de a o salva de ea însăși, Don José recurge și la o tentativă de viol; poate că și reușește, nu mai contează, oricum, ce încearcă el e *soft* față de replicile cu care îl tratează fatala țigăncușă: „entre nous tout est fini” și „je ne t’aime plus”! O lec-

tură anticlericală fără jumătăți de măsură: în munți, Micaëla e călăuzită nu de un țaran de prin partea locului, ci de o față preotească umbrită sub borul unei pălării, iar crucea din ghips ridicată de câțiva anonimi fără chip în timp ce soprana își face curaj prin rugăciune se prăbușește și se sparge atunci când răsună împușcătura lui Don José; apoi, defilarea precedând corida din actul al patrulea e transformată într-o *performance* de bărbați arătoși și bine legați care își afișează musculatura torsului dezvelit, în formația unui marș (executat în genunchi), un *du-te-vino* (hm!) cadenciat, în susul și în josul spațiului scenic, sub conducerea aceluiasi preot călăuzitor, acum cu crucea în mână, sub privirile pofticioase ale (de această dată) asistenței feminine, dar și sub balansul răspinditor de purificatoare (sau înecăcioasă?) tămâie al unui uriaș *botafumeiro*, la concurență cu cel de la Santiago de Compostela. O lectură cu multiple valențe simbolice: după arestarea din primul act, Carmen e legată, de fiecare mână, cu două odgoane cât toate zilele, atârând de cele două margini laterale ale scenei, iar jocul seducției insinuante, cu perspectiva evadării la hanul lui Lillas Pastia, e desfășurat în paralel cu jocul frînghiilor respective între Carmencita și Don José, adevăratul prizonier ce stă să cadă. O lectură de coerență alegorică: în duetul evocator din primul act, când fiul ascultător își confirmă aderența la cuminenția cutumei, Micaëla înflorește sub forma unei mirese, pentru ca mai târziu (prea târziu!), în episodul montan al încercării de recuperare a lui Don José de pe calea pierzaniei definitive, se metamorfozează ea însăși în bătrâna măicuță muribundă invocată ca ultim argument... Iar toate acestea nu-s doar un șir de găselnițe frapante, ci fac parte dintr-o viziune consecventă, inteligentă și inventivă, care are, în plus, principalul și (în zilele noastre) marele merit de a nu răstălmăci aiurea libretul lui Henri Meilhac și Ludovic Halévy, precum și de a nu intra nicidecum în contradicție cu muzica lui Georges Bizet: în această mizanscenă cutezătoare, cuvintele și notele își păstrează intactă coerența într-un frumos... Multe ar mai fi de zis și nu e loc, însă ceea ce vreau neapărat să consemnez este că, fie și exceptând unele detalii poate mai puțin convingătoare (oricum, ponderal ne semnificative în raport cu viziunea de ansamblu), Emma Dante mi-a dăruit, mie unuia, o reprezentare de *Carmen* la care nu doar că n-am avut vreme să mă plictisesc nici o secundă, ci am asistat cu ochi mari și electricitate prin șira spinării, de parcă ar fi fost pentru prima oară când intram în contact vizual cu o formulă a acestei pînă la urmă insolubile

drame a conflictului dintre „natură” și „cultură”. Ceea ce, iubite cititor, după primii mei patruzeci de ani de operă dimineața, la prînz și seara (de nopți nu mai zic), nu e puțin lucru...

Tot Emma Dante a semnat și costumele, în timp ce scenografia imaginată de Richard Peduzzi și lumina coordonate de Dominique Bruguière au sprijinit cu pertinență îndrăzneța concepție regizorală.

Cum au mers lucrurile cu trupa de interpreți?

Ei bine, întrucît avem de-a face cu o viziune feministă, vom pune: *gentlemen first*... Jonas Kauffman a confirmat, pe toate coordonatele rolului, afirmația lui Domingo (dintr-un interviu luat în seara premierei din 7 decembrie) potrivit căreia este cel mai bun Don José din actualitate. Ca tenor, a livrat o voce viguroasă, „nocturnă”, cu bogate inflexiuni baritonale, cu acute proiectate infailibil și, în „aria florii”, cu un *smorzamento* aproape corellian, care a retezat pînă și respirația celor mai răciți spectatori din sala lui Piermarini. Ca actor, a întruchipat un personaj complex, cu o evoluție spectaculoasă de la vaga împăcare a conformismului casnic inițial la sfișietoarea zbatere finală a inadaptatului la rigurile amorului liber. Și fiindcă tot veni vorba, asemenea lui Franco Corelli, pe lîngă că e posesorul unui chip arătos, ușor acvilin sub cîrlionții

negri ca pana corbului, Jonas Kauffman e avantajat de o siluetă felină, de Douglas Fairbanks (îmi cer iertare, nu-mi vine în minte nici un echivalent hollywoodian din zilele noastre). Calitățile sale fizice îl recomandă în mod deosebit pentru rolurile de factură romantică, iar tenorul german satisface copios cele mai exigente expectative: în acest sens, performanța sa de la Scala se constituie într-o mostră mai mult decît elocventă.

Mai vechea noastră cunoștință Erwin Schrott mi-a dat emoții neașteptate cu un cîntec al toreadorului care, în înfîntul meu orizont de așteptare, m-a deconcertat pînă la hotarul perplexității: nu doar din pricina acutelor neconvinse și neconvingătoare, ci și fiindcă își purta pălăria cumva pe creștet, cu o neglijență sictirită, parcă abia întors de la o petrecere cu șampanie și baloane colorate. Însă iscusitul uruguayan și-a luat revanșa cu brio în actul al treilea, cînd, în scena duelului cu improvizatului contrabandist Don José (prezentat integral în această montare), și-a dominat deja învinsul rival cu o autoritate absolută, nu doar prin agilitatea și eleganța mișcărilor de luptător profesionist, ci și printr-o proiecție vocală fericită, de natură să-i liniștească și să-i ferească pe cei mai îngrijorați admiratori ai săi. Cronicarul din „Opera News” are doar cuvinte de laudă pentru prestația lui Schrott și-mi pare rău că nu pot să mă asociez pe deplin acestei prețuiri fără re-

zerve, dată fiind impresia derutantă, cu aromă de parodie, pe care mi-a produs-o, cum spuncam, la prima apariție a lui Escamillo: o apariție construită de compozitor astfel încît să fie una din cele mai explozive și mai entuziasmante din întregul repertoriu al teatrului liric. Una peste alta, totuși, rezultatul a fost pozitiv, ceea ce n-ar mai trebui să mire pe nimeni, dacă e să ne gîndim la incontestabilele calități ale artistului.

În rolurile de plan secund, Francis Dudziak (bariton) și Rodolphe Briand (tenor) au creat o amicală pereche de contrabandiști (Le Dancaire și Le Remendado) cu chef de viață și vădită experiență în domeniu, umbrită totuși – spre satisfacția părții bărbătești a publicului – de perechea feminină (Frasquita și Mercedes) jucată de scăpărătoarele Michèle Losier (blondă, soprană) și, respectiv, Adriana Kucerova (brunetă, mezzo-soprană). Zuniga a fost Gabor Bretz: un prețuitor la eternului feminin în formele sale cele mai trecătoare, din păcate pentru el (așa cum poruncește libretul) imobilizat în clipa supremului elogiu al libertății din finalul actului al doilea. Aripa soldățească a distribuției a fost completată de un Morales interpretat cu disciplinat profesionalism de Mathias Haussmann.

Și acum, doamnele principale...

Din nefericire, laureata Operalia din 2003 Adriana Damato a reprezentat principalul minus al echipei de interpreți. Bunăvoința cu care s-a avîntat în actul interpretativ și eforturile continue de a colora în orice moment, la nivelul expresiei faciale și trupești, un rol prin natura sa eterat și diafan nu au putut suplini carențele evidente ale unei voci pur și simplu insuficiente ca forță și volum. Unii admiratori ai săi au dat vina pe regie. Dar mă tem că adevărul e altul: poate că trambulina concursului domingian a lansat-o un pic cam prea departe pe altminteri inimoasa soprană italiană. Pe de altă parte, în varianta de televiziune realizată după transmisia directă în HD, acest neajuns vocal nu se distinge cu evidența din teatru. Inginerii de sunet să ne trăiască...

În fine, marea surpriză plăcută a evenimentului operistic milanez prilejuit de orice deschidere de stagiu a fost mezzo-soprana Anita Rachvelishvili. Tinăra georgiană (în vîrstă de numai 25 de ani) a dat viață unui personaj energic și pasional, exaltînd componenta instinctuală imparabilă a unui eros necunosător de obstacole, nemilos în schimbările sale de orientare: o forță a naturii despuiață de orice artificiu stilistic vestimentar. Conceptualizarea (nuanțată metaforic) a amorului liber, așa cum apare în așa-

numita *Habanera*, aria prin care Carmencita își declară din capul locului „profesiunea de credință” în materie de libertate amoroasă, și-a găsit în Anita o artistă aptă să o concretizeze dramatic și dezvolte dramatic de-a lungul întregului spectacol, pornind de la jucăușenia ați-șătoare, punctînd amorezarea pasageră, deși sinceră, manipulînd cu subtilitate sufletul masculin bine-crescut, reflectînd amar pe seama ineluctabilității unui destin funest, alungîndu-și fără pic de milostenie prada consumată și, în final, luîndu-și moartea în primire ca pe o (poate ironică, dar) definitivă pecetluire a unei opțiuni existențiale inamovibile în aspirația ei spre libertate. Voce plină, bogată în armonice, prezență fizică debordînd de tinerețe, joc scenic temperamental și lipsit de orice complexe: o artistă modernă, generatoare de surîzătoare încredere în viitorul teatrului liric.

Magnificul cor condus de maestrul Bruno Casoni și impecabila orchestră a Teatrului Scala au fost conduse de un Daniel Barenboim în stare de grație. Cu greu îmi pot imagina că s-ar putea scoate mai mult (și cît de mult se poate scoate!) din geniala partitură a lui Bizet. Ca să ofer doar un exemplu, în cîntecul toreadorului, Barenboim a dezvăluit și produs accente care m-au luat prin surprindere, producîndu-mi adevărate revelații electrizante (la urma urmei, pentru asta mă duc la operă). Mai ales în ce privește partidele de violoncel și contrabas, maestrul argentinian a trimis la plimbare cele mai inatacabile repere discografice (Karajan – RCA, 1963 și Solti – Decca, 1975), meritîndu-și astfel reputația (verdian controversată) de mare șef de orchestră.

La încheierea coerentă a spectacolului au contribuit actori din „Compagnia Sud Costa Occidentale” condusă de Emma Dante, elevi ai Școlii de balet a Teatrului Scala aflată sub conducerea lui Frédéric Olivieri, precum și Corul de Voci Albe al Teatrului Scala și cel al Conservatorului „Giuseppe Verdi” din Milano, coordonate de Alfonso Caiani.

Reacția publicului a fost înflăcărată: unanimitate pentru soliști, cu ovații prelungite pentru Anita, Jonas și Erwin; polarizare extremă pornind de la rău-famatele proteste din galerie pentru regia Emmei Dante. Cum se întîmplă mereu la Scala cu asemenea ocazii, pentru a drege cumva strîmbătatea manifestării huliganice a celor cîțiva zgomotoși *loggionisti*, o mare parte a pu-

blicului îl ovaționează cu asupra de măsură pe artistul huiduit de abominabila *claque* ori de supărăcioșii cruciați de la cucurigu, așa încît se declanșează o întrecere de strigăte ce nu se mai termină, care-pe-care, în urma căreia teatrul se zguduie din temelii. Ceva de nedescris. Dar să nu ne descurajăm: în lumea operei, multe sînt de nedescris... Așadar, am intrat și eu în dispută – firește, de partea regizoarei palermitane, și asta nu numai pentru că o cheamă Dante – și am strigat *brava* pînă ce mi s-a înroșit laringele. A fost, mărturisesc, cel mai istovitor act de asemenea „critică muzicală” cu care mi-am măsurat forțele pînă în prezent, asemenea încordări fiindu-i dedicate îndeobște, în exclusivitate, lui Domingo, pentru care însă nici aplauzele, nici ovațiile, nici cuvintele nu sînt niciodată suficiente.

După spectacol, obișnuitele felicitări, autografe și fotografii din holul de la intrarea artiștilor. Atmosfera a fost încălzită de prezența glumeață a lui Danny De Vito, vorbitor de limba italiană, care a ținut să schimbe o vorbă și să se pozeze cu Erwin Schrott. Cînd i-am înmînat revista cu cronica tradusă în engleză, simpaticul bas-bariton sud-american a protestat din nou, cu gîndul la mizanscena seviliană a lui *Don Giovanni* din urmă cu două stagiuni (aceea lipsită de mistică, dacă mai țineți minte), ceea ce nu mi-a șters totuși nici un crîmpei din frumoasa amintire. Finalmente, am felicitat-o pe Emma Dante pentru regia ei curajoasă și imaginativă, iar regizoarea m-a privit aproape neîncrezător, întrebîndu-mă parcă din priviri „Cum? Chiar ți-a plăcut?”. Ei bine, da, mi-a plăcut. Mult de tot. *À la folie*.

Foto: Marco Brescia/ Teatro alla Scala

SPATELE OMULUI

Ion TRUICĂ

Neobosit comentator și analist al vieții teatrale internaționale, teoretician subtil al metamorfozelor spațiului scenografic, George Banu a reușit să se impună pe plan internațional atât prin participarea vie la festivalurile internaționale de teatru cât și prin numeroasele lucrări de teorie în care a clarificat o serie de probleme legate de arta actorului, cât și cele legate de arta scenică ca și de permanenta veghe a autorităților politice asupra adevărului ascuns sau evident, existent în lucrările dramatice.

Mult timp m-am întrebat ce ascunde plusul său de sensibilitate în citirea imaginii, față de toți ceilalți teoreticieni.

A trebuit să ajung la casa în care a trăit ca să-mi lămuresc misterul ascendentului său față de ceilalți critici.

Camera de zi, de mari dimensiuni, era plină cu tablouri, unul mai frumos ca altul. Personalități proeminente ale picturii românești: Luchian, Tonitza, Petrașcu, Ghiață, Lucian Grigorescu etc. dau camerei o aură de poezie care te fascinează de la prima vedere.

Această lecție de aleasă pictură s-a imprimat tinărului George Banu pentru totdeauna.

Cu ani în urmă am admirat un excepțional album *Roșu și aura*, care prezenta minunile baroce și rococo din teatrele de pretutindeni.

Toate aceste acumulări vizuale și spirituale au dat profunzime, rafinament și subtilitate scrierilor sale.

Mai trebuie să amintesc ceva care mă leagă de George.

Amîndoi am avut cehoviene „livezi de vișini”, tăiate cu sălbăticie de primitivii care ne-au chinuit tinerețea noastră.

Spre surprinderea mea, Banu ne-a adus rodul observațiilor și meditațiilor sale plastice și teatrale în lucrarea *Spatele omului în teatru și pictură*.

Cu eleganță, el ne invită în atmosfera cărții sale *Spatele omului*. „Am simțit că această postură a ființei întoarse cu spatele îmi stîrnește tot mai mult interesul. Intimitatea prelungită cu operele de artă le acordă un

statut particular, căci, inspirîndu-ne clipă de clipă, ele sîrșesc prin a deveni niște prieteni”.

Am remarcat rafinamentul cu care sînt colectate materiale, ingenioasa lor organizare dramatică, unde gesturile și atitudinile dialoghează cu formele scenografice.

O permanentă mișcare cinematografică frontală, de apropiere și depărtare de fiecare lucrare alternează cu stop-cadre, unde analiza imaginii se desfășoară metodic, fără grabă, pentru claritatea argumentării critice.

„Întoarcerea spatelui implică întotdeauna un refuz. Dar ambivalentă, se poate prezenta fie ca o consfințire a unui efect fie ca orizont al unei așteptări. (...)

Dacă omul fără chip este omul fără nume și nu este, în schimb, omul fără acțiune, ființa lui se cristalizează în act”, afirmă autorul.

O subtilă observație ne dă de gîndit. „Dar poate oare spatele să preia funcțiile chipului? Da, uneori grație a ceea ce s-ar putea numi o *expresivitate de substituție*”.

Cînd valorile expresive ale figurii lipsesc, spatele, conștient alît de limitele, cât și de posibilitățile lui, opune multiplicității nuanțelor fizionomiei uniformitatea monolitică a unei singure afirmații”.

Emoționantă este seria absorbirilor, din care am ales-o pe aceea a creatorului de artă: „orice artist se izolează în momentul creației. Absorbit de actul său – indiferent de durata acestuia –, el se îndepărtează de lume, devenind astfel o emblemă mentală a personajului întors cu spatele. Spate ce simbolizează desprinderea totală de contingent, de viața de zi cu zi, în numele operei, care pretinde această asceză, această inaugurare”.

Lucrarea lui George Banu este făurită în momente de mare inspirație. Scrisă cu eleganță stilistică, îndelung documentată în muzee și la spectacole de referință, cartea lui George Banu încîntă prin riguroasa organizare a materialelor, prin profunzimea cu care analizează fiecare imagine, prin arta narativă care te cucerește capitol cu capitol.

În final ești copleșit de frumusețea acestei lucrări. O minunăție de carte.

P.S. *Spatele omului* a apărut în condiții grafice excepționale la Editura Nemira.

ARTE

CONVORBIRI LITERARE

Augustin Buzura, *Raport asupra singurătății*, roman, Editura Polirom, Iași, 2009, 408 p.

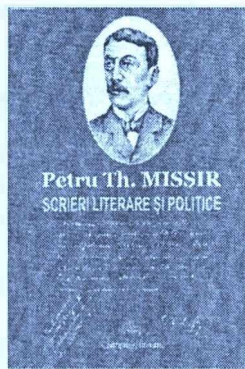
Augustin Buzura a publicat în 2009, la editura ieșeană Polirom, un prim „caiet” al unei „povești” despre anii de final ai unei vieți, care începe cu un *Raport asupra singurătății*, un roman (al doilea volum publicat după 1989) al cărui fir se țese pe mai multe paliere temporale. Pe scurt, doctorul Cassian Robert, bătrîn, simțindu-se „ruinat”, dărmătat și fizic și psihic, se retrage în munți, la o cabană, undeva lîngă o fostă stație meteorologică, să-și aștepte sfîrșitul. Și să scrie. (Fapt care, se va vedea la final, îl ajută dar nu prea: „Din păcate, m-am rătăcit printre cuvinte ca un orb în deșertul întrebărilor.”) Și să își rememoreze/ re-trăiască secvențe din propria viață, dar ajunge să scrie și despre a altora (preotul Serafim, primul bărbat al Marei, Darius Pop ș.a.). De altfel, doctorul pare atras în egală măsură de viața sa și de a celorlalți. Cititorul descoperă pas cu pas parte din motivațiile lui.

Și nu doar în acest fel lumea din care fugise (fiul său, medic psihiatru, pusese acestei plecări și un „diagnostic” – „vagabondaj senil”) nu îl lasă să se rupă cu totul de el. Fata Teodorei, o fostă iubire (platonice) a doctorului, din tinerețe, Mara. Frumoasa Mara, care-i spunea cu tandrețe „moșule”. Aproape de final, povestea dintre cei doi se transformă, deși doctorul a încercat să se eschiveze, să fugă în fel și chip, într-una de dragoste.

În final, doctorul pleacă de la stația meteorologică cu alte gânduri decît venise, derutat, dar în alt fel: „Acum, mai mult ca sigur, a trebuit să salvez o ființă care mă derutează, îmi dă viață dar și moarte în același timp. Răsplată sau pedeapsă? Vom vedea, îmi spun”. Vom vedea și noi cum va viețui în continuare doctorul Cassian Robert, și dacă această iubire dintre el și Mara va trăi și cum, în ce fel.

Petru Th. Missir, *Scrieri literare și politice*, îngrijitor de ediție și studiu introductiv (*Petru Th. Misir – o schiță de portret*) de Liviu Papuc, Editura revistei Convorbiri literare, Iași, 2010, 426 p.

„O soartă ingrată – cum nu rareori se întîmplă – a făcut ca o persoană cu capacități deosebite, ajunsă chiar în primele rînduri ale reprezentanților nației să nu rămînă în posteritate decît datorită unor banale versuri, și acelea, se pare, apocrife” – așa începe convorbiristul Liviu Papuc studiul introductiv, *Petru Th. Misir – o schiță de portret*. Și, pornind de la aceste versuri atribuite lui Caragiale (cu care „protagonistul” cărții de față a fost prieten) îngrijitorul ediției re-aduce în fața noastră „imaginea” lui Petru Th. Missir, al cărui nume se leagă de cel al Junimii, „Convorbirilor” ș.a., născut la Roman, 8 octombrie 1856,

absolvent cu *summa cum laude* al Universității din Berlin, magistrat la Iași, fondator al „foii” săptămînale ieșene „Era nouă” (împreună cu Eugen Ionescu, N. Volenti și A.C. Cuza), parlamentar, vice-președinte al Senatului, în 1910, „delegat al guvernului român la cele patru conferințe de drept internațional și privat ce s-au ținut la Haga”, membru al „Institutului Dreptului Internațional” ș.a.

Așadar, cartea (structurată astfel: *Petru Th. Misir – o schiță de portret*, *Notă asupra ediției*, I. *Cronici, recenzii, note*, II. *Teoretice*, III. *Editoriale*, IV. *Polemici*, V. *Din manuscrise*, la care se adaugă o secțiune de *Anexe*, cu cîteva pagini de iconografie) re-aduce în fața noastră o figură interesantă a istoriei noastre (și culturale/ literare), Petru Th. Missir, cel despre care Iorga scria: „A fost din vremea oamenilor întregi, cari, știind puțin din orice, știau mai bine ce-și alegeau îndeosebi”.

Isabel Vintilă, *Gellu Naum. O călătorie spre arhetipul interiorității*, prefață de Mircea A. Diaconu, Editura Timpul, Iași, 2010, 336 p.

Cartea de față constituie materia tezei de doctorat a Isabellei Vintilă despre Gellu Naum. Un subiect deloc la îndemnă, comportînd și riscuri, dificultăți, unele dintre ele datorate „operei înseși și felului în care se ca structurează, altele, modului în care suprealismul gîndește poezia și, în general, literatura” (Mircea A. Diaconu). Isabel Vintilă are mai multe obiective în această carte, unul dintre ele fiind, evident, cel de

analiză a vieții, mediului în care a trăit și operei poetului, dar și al conturării unui alt fel de tablou al acesteia. Anume că prin opera sa, Gellu Naum (a cărui poziție, al cărui loc în cadrul a ceea ce înseamnă suprealism este și el discutat detaliat) construiește și un demers inițiativ complex, literatura însăși fiind o inițiere, iar autorul este văzut și aidoma unui inițiat pe drumul „căutării sinelui”. Și, spune autoarea, „inițierea creatorului nu se poate realiza decît în ritmurile dictate de «starea» de poezie” care, în cazul lui Gellu Naum, nu mai este pur și simplu literatură, ci „devine chiar mai mult decît cadru al inițierii [...] se transformă în spațiu al devenirii Ființei”.

Cartea este structurată astfel: I. *Suprealismul. Principii și concretizări*, II. *Gellu Naum. Literatura ca*

experiență a căutării sinelui, III. În căutarea originilor, la care se adaugă o secțiune de concluzii și una de bibliografie.

Isabel Vintilă a vizat mai multe aspecte din viața și despre opera lui Gellu Naum. Dar, dincolo de analize, informații, discuții pe text, de evaluarea în sine a staturii și operei lui Gellu Naum, cartea este un demers ambițios și prin modul în care este construită, pentru că, scrie autoarea, este „o cercetare compozită care îmbină atît arhetipologia, critica tematică, psihanaliza și psihocritica, cît și anumite aspecte ale fenomenologiei imaginarului”.

Gheorghe Glodeanu, *Incursiuni în literatura diasporei și a disidenței*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura TipoMoldova, Iași, 2010, 460 p.

„În 1999, cînd publicam prima ediție a acestei cărți, literatura română trăia din plin febra recuperărilor”. Opere ale unor autori care „au marcat o epocă” și „au ales să creeze în libertate”, dar și ale unor altora, din țară, ca Lucian Blaga, I.D. Sîrbu, Mihail Sebastian, care, din cauza cenzurii, erau acum la îndemîna cititorilor din România. Această a doua ediție, scrie Gheorghe Glodeanu, nu este „o simplă reeditare” deși, în pofida faptului că a fost „întregită cu o serie de investigații”, scrie acesta, riscă să rămînă incompletă.

Cartea cuprinde capitolele: I. *Trei voci marcante ale diasporei românești* (anume: Mircea Eliade, Eugen Ionescu și Emil Cioran), II. *Retorica romanului și fascinația povestirii* (cu autori ca: Ioan Petru Culianu, Vintilă Horia, Petru Dumitriu, Constantin Virgil-Gheorghiu, Dumitru Țepeneag, Alexandru Vona, Paul Goma, Grigore Cugler, Toma Pavel, Virgil Nemoianu, Lucian Blaga), III. *Poetica jurnalului intim* (cu: Nicolae Steinhardt, Mihail Sebastian, I.D. Sîrbu, E. Lovinescu, Nicolae Balotă, Dumitru Țepeneag, Paul Goma, Paul Miron, Virgil Ierunca, Sandală Stolojan), IV. *Est-Etica literaturii* (Monica Lovinescu, Ion Caraion, Constantin Noica, I. Negoîtescu, Virgil Ierunca), V. *Fascinația criticii literare* (Matei Călinescu, Ilina Gregor, Sorin Alexandrescu).

O carte care, dincolo de analizele și considerațiile interesante ale lui Gheorghe Glodeanu (cu o notă pentru paginile introductive, textul intitulat *Glose pe marginea unei fenomenologii a exilului*), oferă și un vast material informațional/ bibliografic cititorilor interesați.

Bogdan Maximovici, *Artă tehnicilor murale*, prefață de Valentin Ciucă, Editura ART XXI, Iași, 2009, 340 p.

O carte într-o realizare grafică remarcabilă, cu un aparat iconografic bogat, pe măsura informațiilor și a sin-

tezelor bibliografice (actuale și tradiționale) oferite.

„În această lucrare – scrie prefațatorul – cei interesați vor putea găsi o expunere clară, aproape completă și metodică a tehnicilor, tehnologiilor și materialelor folosite în artele murale actuale.” Spre edificare, autorul, profesor în domeniul artelor plastice, și-a structurat cartea astfel: Capitolul I, cu I.1. *Pictura murală* (cu subcapitole în care aspecte tematici ca: suport, preparație, tipuri de tencuieli, transpunerea desenului pe suport, materiale de pictură), I.2. *Pictura a secco* (pictura cu var, pictura *a secco* în tempera, pictura *a secco* în ulei, variante experimentale de pictură *a secco*, tehnici mixte), I.3. *Pictura a fresco* (clasificarea picturii *a fresco* după zona geografică, prepararea mortarului de frescă, prezentarea de lucru în tehnica picturii *a fresco*, îmbinări între diverse suprafețe ale picturii *a fresco*: *giornate* și *pontate*, tehnici mixte), Capitolul II – *Sgraffito*, Capitolul III. 1. *Vitrăliul* (una dintre secțiunile cele mai extinse – sticla, tipuri de sticlă, sticlă colorată – coloranți pentru sticlă, tehnici tradiționale de fabricare a sticlei plate, tehnici contemporane de fabricare a sticlei plate, fabricarea sticlei colorate

folosind cuptorul de fuziune ș.a.), Capitolul IV – *Relief mural – forme spațiale*, Capitolul V – *Tehnica mozaicului*, la care se adaugă secțiunile de bibliografie/ bibliografie pagini web, note, lucrări din creația proprie.

Un vast bagaj informațional, fără îndoială mai mult pentru uzul specialiștilor, al celor care lucrează în domeniu. (Exemplificările privind etape de lucru, de folosire/ prepararea unor materiale, realizate grafic foarte bine, proiectele (și) cu rol demonstrativ ajută la buna înțelegere a explicațiilor.) Însă cred că poate fi, pentru oricine care a admirat o frescă sau orice alt tip de pictură murală, o lec-tură (fie și selectivă), și interesantă și instructivă.

Eugen Deutsch, *Codurile lui Eugen*, Editura Cermi, Iași, 2010, 238 p.

Eugen Deutsch, membru al Academiei libere „Păstorel” Iași, azi condusă de Mihai Batog-Bujeniță, care l-a urmat pe George Petrone (ales ca președinte al primei grupări „organizate” de epigramiști ieșeni, de la 11 februarie 1975, ținută pe strada V. Alecsandri, la ce se numea atunci Casa Presei), propune acum un volum de „versuri umoristice, satirice, fan-teziste și... (mai mult sau mai

puțin) lirice”.

Și porcede în „construirea” unui propriu „cod în ale umorului. În poemul introductiv, intitulat *Argument*, pornind de la aceea că Leonardo da Vinci a avut „un singur COD”, descifrat de Dan Brown, spune – „Eu vreau/ deși efortu-i cam ingrat./ S-apar în lume culegînd un rod/ De umorist, de liric sau rapsod./ Jonglînd cu versuri/ ca un acrobat”. Și asta face, punînd, în felul lui, umorul în versuri de tot soiul, forme mai mult sau mai puțin fixe, în secțiunile: *Primul cod: Voiaje neextraordinare*, *Al Doilea cod: Mobilitatea formelor fixe*, *Al Treilea cod: Jocuri și brelocuri*, *Al Patrulea Cod: Codul artelor marțiale*, *Al Cincilea cod: Itinerar prin... Booklook*.

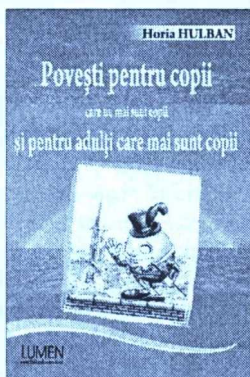
Horia Hulban, *Povești pentru copii care nu mai sînt copii și pentru adulți care mai sînt copii*, ilustrații: Silviu Teodor Stanciu, Editura Lumen, Iași, 2009, 200 p.

Horia Hulban propune o carte de „povești pentru copii care nu mai sînt copii și pentru adulți care mai sînt copii”, în fapt cinci texte intitulate: „În căutarea curcubeului: poveste pe motive folclorice românești și teme omenești veșnice”, „Povestea lui Humpty Dumpty. Variațiuni pe teme din poezioarele britanice pentru copii”, „Povestea zmeilor”, „Prea greu, prea ușor. Povestea lui Val și Mal”, „Poveste de pe Rin”.

Într-un limbaj accesibil și copiilor, atent și la mesajul transmis, autorul nu construiește doar niște simple „povești”, ci poartă cititorii, mai mici sau mai mari, de la noi în Anglia, în Germania și înapoi în România ș.a. Și toate acestea cufundate într-o lume a basmului care îmbracă haine ușor de înțeles și de către micuții de azi, cu note, școală, recreație și alte aspecte în care cotidianul se întrepătrunde cu trăirile zînelor și feților frumoși.

N. Barbu, *Semnul cumpenei. Patru decenii de istorie a Teatrului Național „Vasile Alecsandri” Iași, 1942-1984*, prefață de Florin Faifer, antologie, note și indice de nume de Sorina Bălănescu, Editura Artes, Iași, 2010, 680 p.

Neculai Barbu (N. Barbu „cum îi plăcea să semneze” – Florin Faifer), născut la Iași în 1921, redactor și secretar de redacție la cotidienele „Moldova liberă”, 1945, „Opinia”, 1949, redactor șef adjunct la „Iașul lit-

erar” apoi la revista „Cronica” („a cărui denumire i se datorează” – Florin Faifer), de la care s-a pensionat în 1984, un an înainte de a se sfîrși din viață, a colaborat și la alte jurnale/ ziare/ reviste („Ateneu”, „Contemporanul”, „Tribuna”, „România liberă”), semnînd un număr impresionant de cronici teatrale, studii de istoria teatrului, cronici plastice, însemnări ș.a.

N. Barbu, „domn distins, manierat, de o eleganță ușor vetustă, parcă din alte vremuri”, a cărui primă semnalare în presa ieșeană datează din 1941, este omagiat acum cu acest volum masiv, de 688 de pagini, sub semnul lui *Restitutio*, structurat astfel: I. În război, II. Din nou acasă, III. Pleiada în vremuri de restriște, IV. Revanșa clasicii, V. „Seniorii” la sfîrșit de carieră, VI. Debutanții, VII. Voci tinere în regia românească de teatru: Anca Ovanez și Cătălina Buzoianu, VIII. La vîrsta marilor roluri: Teofil Vilcu și epoca sa – fiecare precedat de o notă lămuritoare cu informații despre autor și cu privire la textele aferente secțiunii respective –, la care se adaugă paginile de iconografie și indicele de nume.

Sînt pagini pline de informații interesante despre teatrul ieșean, despre actori, despre regizori, despre lumea aceasta atît de spectaculoasă, de plină de strălucire a Naționalului ieșean, pe care N. Barbu, unul dintre cei mai de seamă cronicari ieșeni ai genului, a cunoscut-o îndeaproape și despre care a scris timp de aproape jumătate de secol.

Peregrinus

Rezultatele Colocviului Național Generația 80 la maturitate

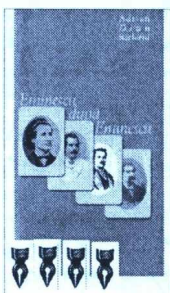
Un juriu format din Nicolae Oprea, Ioan Lascu, Ștefan Ion Ghilimescu, Vasile Spiridon și Dumitru Ungureanu a acordat premiile ediției I după cum urmează: Premiul de Excelență „Radu G. Teșosu”: **Gabriel Chifu** pentru volumul *Fragmente din năstrușnica istorie a lumii de gabriel chifu trăită și tot de el povestită*, Ed. Ramuri, 2009; Premiul de poezie „Ion Stratan”: **Mircea Bărsilă** pentru volumul *Monede cu portretul meu*, Ed. Pămîntul, 2009; Premiul de proză „Gheorghe Crăciun”: **Varujan Vosganian** pentru romanul *Cartea șoaptelor*, Ed. Polirom, 2009; Premiul de critică, eseu, teorie, istorie literară „Alexandru Condeescu”: **Cassian Maria Spiridon** pentru volumul *Vieți controlate*, Ed. Junimea, 2009; Premiul special „Augustin Frățilă”: **Gheorghe Izbășescu** pentru volumul *Un pumnal sub cămașă*, Editura Limes, 2009; Premiul special al juriului: **Constantin Stan** pentru romanul *Trăiește și mergi mai departe*, Ed. Pămîntul, 2009.

Lista participanților: Radu Aldulescu, Ștefan Dumitru Afrimescu, Aurel Maria Baros, Mircea Bărsilă, Ioan Buduca, Gabriel Chifu, Ionel Ciupureanu, Ioan Cristescu, Virgil Diaconu, Dumitru Augustin Doman, Ioana Dinulescu, Gellu Dorian, Sorin Durdun, Marius Ghica, Ștefan Ion Ghilimescu, Magda Grigore, Ioan Groșan, Silviu Guga, Gheorghe Izbășescu, Ioan Lascu, Ion Bogdan Lefter, Victor Munteanu, Nicolae Oprea, Mircea Petean, Marta Petreu, Aurel Sibiceanu, Cassian Maria Spiridon, Vasile Spiridon, Constantin Stan, George Stanca, Liviu Ioan Stoiciu, Dumitru Ungureanu, Ioan Radu Văcărescu, Călin Vlăsie, George Vulturescu, Ion Zubașcu – cam un sfert din totalitatea membrilor generației optzeciste.

EDITURI IEȘENE / AUTORI IEȘENI

CONVORBIRI LITERARE

185

Adrian Dinu Rachieru, *Eminescu după Eminescu*, Editura Augustus, Timișoara, 2009, 254 p.

Constant, consecvent și cu lecturi solide la zi, Adrian Dinu Rachieru publică în anul 2009 o temeinică punere în temă a „spinoasei probleme Eminescu”.

Fie că aduce în prim plan bucovinismul lui Eminescu, după cum remarcă poetul când afirmă: *Eu sînt născut în Bucovina, tatăl meu este bucovinean*

(m.ss. 2263, 44), fie că vorbește despre reacționarismul eminescian sau despre *teza formelor goale*, chestiunea basarabeană, ori Romanul epistolar, eminescianism și eminescologie și Eminescu și canonul literar românesc, criticul și istoricul literar, dublat de sociologul cultural, Adrian Dinu Rachieru folosește pentru realizarea acestei vaste lucrări o bibliografie consistentă și cu argumente convingătoare.

Adrian Dinu Rachieru polemizează constructiv cu G. Călinescu, E. Lovinescu, G. Ibrăileanu, P. Creția, N. Georgescu, Al. Dobrescu, Theodor Codreanu dar și cu Ioana Bot care crede că Eminescu este „aît de studiat”, Gabriela Gavril care dorește, nici mai mult nici mai puțin decît „decongelarea eminescologiei”, iar E. Negrici propune „un deceniu de tăcere”, ca M. Cărtărescu să poată spune „să-l lăsăm să doarmă în pace”. Concluzia lui Adrian Dinu Rachieru, din Argumentul însoțitor al acestei cărți *Eminescu după Eminescu* este că eminescologia (obiectul Eminescu) a fost pusă la zid; ba că nu s-a scuturat de „jugul călinescian”, ba că ar cultiva indecent, cu fervoare, capcana mitologicelelor, propunîndu-și, pe filieră comunistă, un impact propagandistic alimentînd mentalul colectiv cu fantome identitare” de către cei pe care Poetul nepereche îi incomodează prin genialitatea sa, prin apartenența la poporul român.

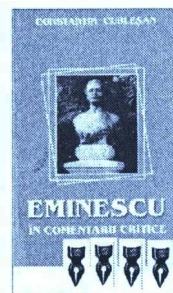
Și admiratorii și detractorii au, în tranșeele în care s-au baricadat, suficient de exagerări. Dar consider că e mai bine să exagerăm prin evidențierea operei eminesciene decît să-l ponegrim și să-l minimalizăm fără argumente științifice dar pentru simplul fapt că este pilonul fundamental al poporului român. Adrian Dinu Rachieru încearcă, și reușește, să facă lumină în acest hățiș de vorbe și de circoteli ale unora care se agață cu disperare de mantia eminesciană parcă într-un anume fel plagiindu-i versurile din *Scrisoarea I*: nu slăvind-te pe tine... lustruindu-se pe el”. N. Manolescu ne anunță rituos despre *Caietele eminesciene*, recent tipărite grație criticului literar Eugen Simion, că: „literar nici un rînd din acestea nu prezintă vreun interes”. Dînd tonul detractorilor, N. Manolescu a făcut de fapt un lucru foarte bun și anume că adevărații cercetători ai operei eminesciene, pe lîngă cei amintiți la început, Edgar Papu, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Svetlana Paleologu-Matta, Dimitrie Vatamaniuc, George

Muntean, Mihai Cimpoi, Mihai Ungheanu, Ion Filipciuc, Ion Roșu, Constantin Barbu, Dan Mănuță, Constantin Cubleşan etc., să se reactiveze și să dinamizeze studiul integral al operei eminesciene, aducînd în prim plan un Eminescu mereu proaspăt, mereu cu sensuri necunoscute, cu taine pe care numai poporul român le poate descoperi cu adevărat. Cartea *Eminescu după Eminescu* de Adrian Dinu Rachieru se constituie într-o apariție editorială deosebită care limpezește multe dintre problemele spinoase în ceea ce înseamnă Eminescu încercînd să facă în așa fel ca „problema Eminescu” să fie doar pentru detractori o problemă.

Constantin Cubleşan, *Eminescu în comentarii critice*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2008, 270 p.

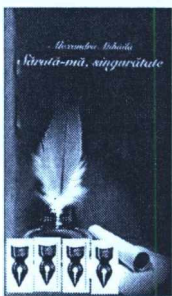
De peste douăzeci de ani, criticul și istoricul literar clujean Constantin Cubleşan urmărește „cu o anume consecvență”, după spusele lui, și cu multă rigoare fenomenul receptării critice a lui Eminescu. Nu știu cum se aranjează lucrurile și mai ales cine le aranjează aît de bine că, iată, după ce am comentat cartea *Eminescu după Eminescu* de Adrian Dinu Rachieru mai sus, am acum posibilitatea de a întări unele dintre afirmațiile făcute și de autorul acestei cărți dar și de mine prin această nouă contribuție la analiza operei eminesciene semnată de Constantin Cubleşan, *Eminescu în comentarii critice*.

Din cuvîntul înainte din această carte, Constantin Cubleşan lansează o întrebare, mai mult decît provocatoare, și anume: „De ce îl urăsc aît de mult unii dintre contemporanii noștri pe acest scriitor care s-a născut și a trecut la cele veșnice în secolul al XIX-lea?” Pentru cei contemporani poetului Constantin Cubleşan are înțelegere suficientă dar pentru cei contemporani nouă el caută argumente dar... „Se simt oare nedreptățiți unii dintre scriitorii români de astăzi, într-o competiție (virtuală, nici vorbă) cu Eminescu?... Tudor Arghezi, Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga ș.a., chiar mai recentul Nichita Stănescu”. Pe acești contemporani ai liniei detractoare a lui Eminescu și nu numai, criticul și istoricul literar Constantin Cubleşan îi vede a face parte din „formațiuni minoritare”. Termenul acesta este extrem de bine și de sintetic ales încît nici nu mai trebuie comentat. Cartea *Eminescu în comentarii critice* urmărește evoluția eminescologiei, analizînd aproape toate cărțile importante apărute în perioadă în cauză. Cu o arhitectură interesantă, cartea are în alcătuirea conținutului său, după *Cuvînt înainte*, următoarele capitole: A. *Biografia. Contribuții documentare* cu Călin I. Cernăianu, G. Ungureanu, D. Ivănescu, Constantin Popovici, N. Georgescu; B. *Opera, coordonate ideatice* cu Theodor Codreanu, Al. Dobrescu, Cassian Maria Spiridon, Cornel

Ungureanu, Zigu Ornea, Dumitru Micu, George Popa etc.; C. *În volume colective* cu Dumitru Irimia, Eugeniu Nistor, Iulian Boldea; D. *În context universal* cu Fulvio Del Fabbro, Joachim-Peter Stofra, Matei Albastru; E. *Rememorări* cu Nicolae Scurtu, Gheorghe Tomozei, Leca Morariu, Pamfil Șeicaru, Ion Petrovici; F. *Stilul și limba* cu Ștefan Badea, Simona Antofi, Irina Airinei, Adrian Voica; G. *Bibliografie. Ediții* cu Jean Dumitrașcu, Aurelia Rusu, I. Opreșan, Teodor Virgolici; H. *Interpretări didactice* cu Fănuș Băileșteanu, Const. Miu, Teodor Capotă, Călin Manilici, Silviu Boacă; I. *Caleidoscop* cu Gh. Sărac, Crișan I. Mircioiu, D. Trifoiu, Ion Cîmpan, Radu Mihai Crișan, H. Sanielevici, Septimiu Popa. În final cititorul poate descoperi un capitol *Indice de autori comentați* unde se găsesc nume importante de eminescologi. Am citat anume toate numele incluse cu articole comentate în această carte pentru a demonstra seriozitatea și acribia cu care Constantin Cubleşan încearcă să găsească răspuns la întrebarea adresată cititorului încă din prima pagină a acestei cărți. Iată că se poate constata, cu ușurință, faptul că Eminescu este, prin opera sa, mereu actual și cu mari deschideri pentru viitorime. Demersul detractorilor este asemănător cu acela al nebulului care, cu seringă, încearcă să care apă în deșert, sperînd că îl va face să rodască. Dar, vorba Ecleziaștului: de unde nu-i nici Dumnezeu nu cere!

Alexandru Mihăilă, *Sărută-mă, singurătate*, Editura Estfalia, București, 2009, 348 p.

Pe la începutul anilor șaptezeci, citeva studenți ieșeni, printre care și Alexandru Mihăilă zis și Ducu, Nic. Manea, Teodor Parapiru, Constantin Parascan, Eugen Andone și alți citeva, formau falanga moldovenească a crailor, crailor de curte veche translați de la București în dulcele tîrg, din bolnavul București în tăiniciosul Iași. Străzile, noaptea, erau pline de ei și de eleganța gesturilor lor încît aproape toți studenții acelor vremuri începură să le copie fiecare gest, fiecare spusă, fiecare declarație de dragoste. De această grupare de „craile” sînt legat printr-o amicitie fără de sfîrșit. De Alexandru Mihăilă mă leagă ceva mai mult. O provocare pentru apariția unei cărți, *Flori pentru Augusta*, apărută după 28 de ani la editura „Augusta” din Timișoara. Îndrăgostind fiind Ducu de o persoană pre numele ei Augusta, persoană care devine și personaj în cartea *Sărută-mă, singurătate*, la un 8 martie dorind să-i ofere ceva, în tradiția de crai persoanei iubite, m-a rugat să-i scriu cîteva poezii. Era vorba de 2-3. I-am scris și se pare că acele poezii au avut efectul scontat. Pentru Alexandru Mihăilă cazul se încheiase dar pentru mine provocarea a rămas și am continuat să scriu. Și așa a prins contur ceea ce avea să fie

peste ani o carte de poeme. Mult mai mulți ani i-au trebuit însă lui Alexandru Mihăilă să publice acest incitant roman, roman aproape document din care se vede și stofa de rafinat jurnalist, doldora de documente și de povești fascinante.

Romanul *Sărută-mă, singurătate* are în construcție cel puțin trei planuri care se suprapun. Nu voi intra în conținutul cărții pentru că povestirile au un farmec aparte și ar fi păcat să distrug pofta cititorului de a o lectura. Doar cîteva cuvinte voi spune despre acel roman din roman, partea despre Iașul unei lumi ce părea demult pierdute, apuse printre carpetele străbunicilor și praful ulițelor, puține cîte au mai rămas din începutul secolului XIX. Cu o deosebită știință a limbii, cu mult farmec și savoare, prozatorul reușește să readucă din tunelul timpului, ca pe un fabulos ecran, personaje, lucruri, lumi, universuri ce se întrepătrund și se re-compun dînd o nouă față orașului. Alexandru Mihăilă pare un adevărat giuvaiergiu care, cu tenacitate știe să arate luminii fața cea mai curată și mai lucitoare a lumii demult apuse. Calofil pînă la exasperare, dar în aceasta constă farmecul și frumusețea scrierii lui Alexandru Mihăilă. Romanul-oglină trebuie citit într-o lumină aparte pentru că este despre o lume aparent reală, dar de fapt este o lume inventată de admirabilul prozator care este acest „crai” al lumii ușor alunecînd pe apa timpului. Emfaza și adeseori teribilismul cu care te întîmpină omul se simte și în proză și asta, desigur, alungă singurătatea la care el face referire în titlu. Cu romanul *Sărută-mă, singurătate* Alexandru Mihăilă devine o voce epică puternică și de luat în calcul.

Calistrat Costin, *Om fi greșit galaxia!*, Editura Ateneul scriitorilor, Bacău, 2010, 144 p., cu un comentariu pe coperta a patra de **Ion Roșioru**.

„Am fost și noi cîndva în țara unde/ atît de greu se pătrunde” spune Calistrat Costin ca și cum ar vrea parcă să-și definească poezia ca o țară în care atîta de greu putem intra dar și mai greu putem rămîne. Ludică, ironică, și cu un ton mereu zeflemitor, poezia din *Om fi greșit galaxia!* vorbește despre viața de moarte. Pentru Calistrat Costin, în poezia sa din această carte cu totul specială, demența este blondă, într-o brumă de amăgire, prefigurînd un pastel deși „ziua pare mai mult noapte” chiar dacă „razele sînt strălucitoare ca păcura și/ se tîrăsesc precum viermii în sicriul unui/ mort perpetuu”. Sub masca aceasta a jovialului și a ironiei asumate, chiar a autoironiei, se ascunde o figură tristă pentru că el spune „Ca să nu am discuții fără sens/ veninul – veninul meu/ mi l-am vărsat tot/ (dar tot!) în sînge (în sîngele meu) și am conținut a mă mai da cu capul/ de toți pereții”.

„Într-un anume fel, singular în literatura română con-

temporană, prin coarda critico-satirică-umoristică a lirei sale, altminteri sentimentale în fondul ei: e fascinat de paradoxul condiției umane, pe care o trăiește întru exaltare și disperare, la geamul casei sale, cîntînd *poeme de pahar și sfînt amar o cucuvaie-vaie* care-l întreabă de ce nu e și el puțin nemuritor” conchide Ion Roșioru în cuvîntul însoțitor de pe coperta a patra. Și pentru a-i răspunde lui Calistrat Costin în tonul poeziei sale la întrebarea obsesivă cum că de ce nu e și el puțin nemuritor îi spunem: uite de aia!

Dar reluînd tonul serios pot spune că poezia lui Calistrat Costin nu este una încrîncenată, este doar o poezie a paradoxurilor destul de bine temperate, o poezie a umorului, uneori discret, alteori dimpotrivă, în care el se simte confortabil deși pentru cititor pare mai degrabă un rechin în acvariu.

Elena Păduraru, *Prin fire de dor*, Editura Pim, Iași,

2010, 152 p., cu o postfață de Liviu Apetroaiei.

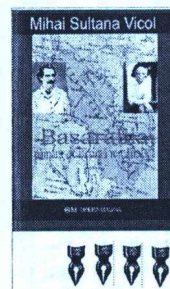

O poezie confesivă, poate excesiv de confesivă prin anumite locuri, de observație foarte atentă a stărilor sufletești, uneori chiar melancolică, asemenea unei scrisori din alt veac, suferind de puțină tristețe, scrie Elena Păduraru în această carte interesant intitulată *Prin fire de dor*. Formula narativă o prinde cel mai

bine și se simte confortabil în acest tipar, mai ales cînd spune: „O mie și una de nopți cu stele/ Povești din vise, din visele mele./ Seară de seară ți le spun în șoapte/ iar tu, le-ascuți pînă tîrziu în noapte”. Prin firele de dor Elena Păduraru reușește să-și etaleze, ca într-un album cu fotografii din diferite etape ale vieții, trăirile, unele tumultuoase, altele potolite, parcă șoptite și nu scrise, dorurile și mai ales să transmită acel sentiment care, deși universal, este atît de particular și unic: iubirea. Pentru Elena Păduraru, poate fi asemuit cu un gorul și nu este rău deloc. Ea spune: „Din bob de viață tăinuît în pămînt/ Răsare o plantă în verde veșmînt,/ se scutură-n grabă de rece troian/ verde în jur pămîntul dalmatian”. Sigur că sînt destul de multe de „retușat” în aceste „fotografii” ca să poată lumina precum dorința și dorurile autoarei. Totuși ținînd cont de oazele de poezie ce se întrevăd în acest sol putem spera că „micul lăstar” se va îmbrăca în viitor în mult verde „învîingînd ploii și ninsori și vînt pribeag/ Nălîndu-se falnic pe antic mealeag” pentru că: „Elena Păduraru are instrumentele poetice care pot modela acest vehicul și are chiar finesurile care să-l alcătuiască pe coordonatele estetice, fiind vizibil un anume talent dăruit, dar și un exercițiu stilistic bine dezvoltat...” așa cum susține, în postfața la această carte, Liviu Apetroaiei.

Mihai Sultana Vicol, *Basarabia, pămînt de lacrimă românească*, Editura Opera Magna, Iași, 2010, 176 p.

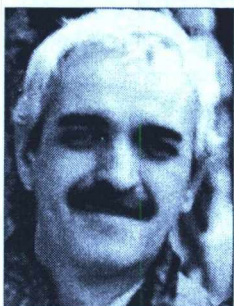
Cartea *Basarabia, pămînt de lacrimă românească* întregeste truda lui Mihai Sultana Vicol, un autentic militant pentru repunerea în drepturile firești a acestei părți din trupul țării, de a împlini visul de decenii al patrioților români. Poet, dar și jurnalist, Mihai Sultana Vicol a mers pe „Drumul golgotic al lui Grigore Vieru” pe acolo pe unde, așa cum spunea și Mihai Eminescu, „Însuși numele Basarabia țipă sub condeiele rusești”. Și sub cuvintele scrise de Mihai Sultana Vicol se aude țipătul dureros al Basarabiei pentru că activitatea sa de jurnalist angajat în descrierea acestei uriașe tragedii, în tranșeele disperării, se vede și se simte și din această carte. Titlurile și personalitățile care sînt incluse în paginile acestei cărți scot în evidență tragedia de aproape două sute de ani, tragedie care a îmbrăcat în haine grele și cernite limba română dintre Nistru și Prut. „Am venit la Alba Iulia ca la spovedanie” spune Eugen Doga într-un interviu cu Mihai Sultana Vicol. „Basarabia, pămînt de lacrimă românească” este un țipăt de disperare, țipătul celor care de cele mai multe ori aveau voie să vorbească în limba română doar în gînd. Grigore Vieru și Ilie Ilașcu sînt pilonii fundamentali ai luptei pentru românism în acele locuri dar și pilonii de susținere ai cărții. Ei sînt port-drapelul luptei pentru păstrarea și promovarea limbii române pe acest teritoriu românesc, pentru continuitatea limbii moșilor și strămoșilor, aici unde se mai simte încă dureroasa apăsare a cizmei ocupantului, locul unde frigul Siberiei mai scîrție în oasele bătrînilor și în sufletele copiilor, în oasele celor care, ca prin minune, au scăpat din lagărele morții. Mihai Sultana Vicol rostește, în această carte, *Basarabia, pămînt de lacrimă românească*, un bocet care este bocetul tuturor românilor ce-și doresc o țară reînțregită.

Emilian MARCU

LEGENDĂ:

MAI PUȚIN ACCEPTABILĂ –
ACCEPTABILĂ –
BUNĂ –
FOARTE BUNĂ –
EXCEPȚIONALĂ –

DATORIILE MICI SE UITĂ

Radu TĂTĂRUCĂ

– Costumul negru azi, costumul negru, costumul nee-gruu! comandă liric Luca Podovei, oprindu-se din bărbierit pentru o constatare de parcurs. Umflă obrazii, căutînd vreo scăpare a briciului. Mîngîie cu dosul degetelor; aha, aici e aspru. Cînt ca o capră. Și, ia privește la ceas, te rog. Să nu uite de costum! Precip pe pat îl așteaptă cel verde putred de pluș, cu nasturi de jad galben. Vili!

Vili, menajera sexagenară, întreabă îngrijorată din camera vecină, care mai în timpurile și locurile noastre va fi numită de către la nouvelleélite și de the house painters, living:

– Vai de mine, avem înmormîntare? Eu n-am auzit. Surprinderea e sinceră.

Nemulțumit că trebuie să se întreprindă iar, tocmai cînd cerceta cum să atace colțurile mustății, i se pare că dă semne de pleoșteală, Podovei răspunde doar cu o parte a gurii:

– Nici eu; dar dacă te uiți la ceas – te-ai uitat? – ia privește și la calendar, matală. Azi e 18; azi domnul Luca Podovei are onoarea de a nu se duce la birou.

– Da, cum să nu, azi e 18! și Vili își duce mîna la gură, actul reflex care la femei mimează că au uitat ceva, și tocmai și-au adus aminte, că le-a pălit mirarea, căscatul, sau tustrele deodată.

Vili aruncă o privire atentă la cretonul volănașului de deasupra băii. Ușa între-deschisă îl face să tremure. După ce termină de călcat cămășile domnului Luca, are să se urce pe taburet, să-l dea jos de pe vergeaua de aramă și să-i refacă unduirea creților. Vîntură prevăzătoare fierul de călcat, amplificînd aromele plăcute ale camerei. Miroase a foc și ofrandă, dacă știți ce vreau să spun. Cu picioarele un pic desfăcute, aruncă fierul în față, slăbește brațul, primindu-i matern legănarea, purtîndu-l fierbinte spre spate. Și iar. De pe scaun, Sfinx, cu botul pe labe, urmărește nervos balansul baalului negru de

tuci, prin fereștruciile căreia jarul rînjește dement. Poate se deschide capacul și se împrăștie pe covor. I se ascut ghearele a fugă. Fie cît de frig, dar frig nu a fost niciodată în casă, eu nu m-am culcat în fața sobei; lîngă, este cu totul altceva. Prietenie cu socoteală. Prin ușa toaletei se aude domnul Luca, fredonînd:

– Pe cer s-a stins o singură stea, să zici că în oglindă se săpunește cu Brazay însuși Cristian Vasile.

Poate și vergeaua ar trebui lustruită, își spune Vili. Vedem, ziua-i mare. Pentru memoria neiertătoare a cotoiului, vergeaua ar putea rămîne la locul ei de unealtă a pedepsei violente.

– Steaua iubirii...

Astăzi Luca Podovei, perceptor, face teren și colectează taxele scadente de la cei care nu i-au făcut onoarea să-i calce pragul biroului în luna precedentă. Așa se știe.

– Negrul impresionează, madam Vili, i-a explicat cîndva cum stă treaba cu nodul în gît pe care-l simte cetățeanul cînd se gîndește că autoritatea cernită și scrobită îi bate la ușă. Iar la ceas, musai să fie atent, să-și calculeze timpii, spații, să se nimerească în piața gării, la o cafea, pe terasa lui Scarlat, exact cînd coboară pasagerii din personalul de 10.

La douăzeci și ceva de ani, Luca Podovei are o situație mulțumitoare, prin care o gîndire modestă înțelege casa cu grădină, beci și foișor, de pe strada Gh. Doja – la cît a pătimit și la cît a fost încincit viteazul, puteau să-i scrie numele întreg – o moșioară, cu un pavilion de vînătoare, la Șcheia, un cerc de mai mult sau mai puțin prieteni. Mai are o stare de spirit mai degrabă prudent-pozitivă, pe care nu i-o va altera costumul negru, un suflet mai degrabă înțelegător, are mustață, plete, mai degrabă păr, o voce calmă, nervoasă, șoptită, agitată, distanță, caldă, repezită, duioasă – mai degrabă ome-

nească. Un prezent nonpolitic neașteptat de stabil, un scurt trecut afectiv, consumat într-o căsnicie, desfăcută la timpul potrivit, ca o coadă de cometă, în niște legături mai puțin celeste, dar la fel de inaccesibile curiozității astronomice locale.

E singur deocamdată pe terasă. Cîțiva grăbesc către tren. Unii îl zăresc și-l salută. Familie veche; care mai știu cîte ceva, povestesc celorlalți că taică-su, Marico, a avut afaceri cu bijuterii la Odesa, Pireu și mai departe chiar, iar bunică-su a fost profesor de scrimă, dar mai mult bătea munții, zice-se că s-ar fi cunoscut cu Odobescu.

Atmosfera e strident sfîșiată de fluieratul pătrunzător al trenului care se apropie. Tresare; a rămas cu reacția aceasta de cînd era mic, i-a spus bunica Pupuia.

În bucătăria casei lor, acum să tot fie. În picioare, Pupuia rulează cu sucitorul o foaie de aluat pentru colțunași. Lampa cu petrol din tavan – s-a oprit curentul – îi scaldă într-o lumină și pe Luca, puștiul se străduiește să o învețe pe Cucoana să danseze, și pe tata, care, în scaunul de nuiele, citește pagina judiciară, și pe vecina Larisa, prietena bunicii, care se plictisește singură acasă și face vizite; scoate în evidență ființa bizară a becului chior, atîrnat chiar aproape de tavan, cu o pălărie urîtă de tablă. Larisa și-a adus lucrul și tăifăsuiește cu bunica. Peste foșnetul ziarului, se aude din cînd în cînd începutul favorit de frază al Larisei: Că eu de asta zic. Apoi poate să urmeze orice. Pe un cîrligaș, peste carpetul damaschin, inelul cu turcoaz în care se vede verde boltită bucătăria, pe care buna și-l scoate cînd se apucă de treabă. Tata trage gazeta un pic deoparte, îi face cu ochiul lui Luca, iar el știe că se vor prăpădi de rîs înainte de culcare, cu buna dojenindu-i neconvingător. Grozav o mai imită tata pe Larisa; iar cînd împunge în mîini cu andrele imagine, trebuie să o tulești la baie.

Încremenesc; bunica parcă se ține de sucitor, Larisa a înlemnit cu andrelele cruce în dreptul pieptului, a apărare, tata a scăpat o parte a ziarului pe covor, iar pisica s-a ascuns și nu o să mai iasă pînă dimineață. O cacofonie imensă stăpînește cartierul. Cu privirile ridicate, Larisa strigă:

– Lumina! și arată cu ambele mîini ridicate becul aprins. Își revine destul ca să continue, că eu de asta zic, am lăsat aparatul deschis; am crezut că am învîrtit butonul la stînga, dar cred că l-am învîrtit la dreap-

ta. Pleacă furtună, cu neamul de gheime și andrele, să pună ordine în lume. Tăcerea de peste cîteva minute, după ce sunetele au fost gîtuite, e întreruptă de buna, cu un rest de respirație reținută.

– De-acum, seara asta nu mai iese din casă.

Marico:

– Cred că nici mîine. Moare, se spînzură, eu anunț de pe acum la poliție. Pupuia nu-l bagă în seamă.

– Mai uit și eu de la o vreme, dar mă întorc și verific de zece ori, serios. Luca se întreabă ce trebuie să fie așa de important ca să fie verificat de zece ori; te uiți o dată și gata.

– Așa, bine și sănătos, și fiu-su o privește cu o drăgălășenie suspectă. Azi verifici de zece, mîine de nouă, poimîine de opt...

– Și ce-i cu asta? se oțărăște maică-sa, bănuitoare.

– Răspoimîine de șase...

– De șapte, tata, ai sărit!

– Pe urmă de 22 de ori, apoi de 14, (Ce numărătoare nebună e asta? Să mă audă pe mine domnul, vai și amar!) va veni ziua cînd vei verifica doar de două.

– Adică deja încep să o iau razna. Am să vînd moșia de la Șcheia și-am să plec la sanatoriu. Dar nu înainte de a verifica o dată, dacă sucitorul acesta mai e bun și la altceva. Înainte de a întîmpina împotrivire, despică ziarul în două, cu o mișcare pe care trebuie să o știe de la sala de scrimă a bătrînului Podovei. Parc-a trăsnit! Prin aer zboară fulgi de făină. Izbucnesc în rîs.

– Nu, nu-i de glumă cu Larisa, și buna se întoarce la masă. E mai sănătos ca toată întîmplarea să se încheie cu un anumit nume. Știe ea bine.

A început lumea să iasă pe ușa mare a gării și pe cele două laterale. Luca devine atent, lasă ceașca pe masă. Cunoscuții îl salută, le răspunde.

– Așteaptă pe cineva, vine o părere de la un trecător, e 18.

– Pe cine să aștepte? Nu vine nimeni niciodată. Poate. Grăbesc pasul, ieșindu-le din minte moșierul cel ciudat, care la fiecare 18 ale lunii se îmbracă în negru și vine în piața gării. Dacă lucrează undeva? Ce-i trebuie? Are duium de aur moștenire; numai aurul!

Luca se ridică și o ia spre casă. O va ruga pe Vili să-i perie costumul, dacă nu-i spui, uită ca de niște datorii neînsemnate, să-l pună frumos pe umerăș, iar el, pînă la masă, va ieși în grădină. Să vadă de flori.

EU ȚI-S FRATE, TU-MI EȘTI FRATE (ÎN VARA 1940 – PENTRU FRAȚII PRIBEGI)

Traian D. LAZĂR

Sentimentul apartenenței la comunitatea etnică românească, exprimat (formulat) poetic de Vasile Alecsandri în anii Unirii din 1859, constituie o permanență în psihologia poporului român. Manifestările sale exterioare, mai mult sau mai puțin vizibile în viața și faptele cotidiene ale membrilor comunității românești au dobândit un aspect impresionant în momentele de criză ale istoriei noastre.

Solidaritatea românească s-a manifestat cu vigoare în urmă cu 70 de ani, când notele ultimative ale URSS din 26 și 28 iunie 1940 au impus evacuarea Basarabiei și nordului Bucovinei.

Dorind să evite rămânerea sub dominația străină și consecințele impactului cu un regim social-politic pe care îl detestau, o parte dintre locuitorii teritoriului dintre Nistru și Prut s-au refugiat în Țară. Părăsindu-și pământurile, locuințele și locurile de muncă, lucrurile acumulate în urma unei vieți de trudă, o parte dintre basarabeni și bucovineni au preferat neprevăzutul traiului în Țară, neplăcerilor vieții sub ocupații de alt neam și credință.

Le-au venit în întâmpinare și i-au ajutat să treacă peste momentele dificile când nu aveau adăpost, hrană și mijloace de a-și asigura existența, frații lor de dincoace de Prut.

Guvernul a adoptat un plan general de evacuare precizând județele de refugiu, acele județe din Regat în care urmau să se stabilească autoritățile publice evacuate și populația refugiată din anumite județe ale Basarabiei și nordului Bucovinei. Spre exemplu, județele Dîmbovița și Muscel erau județe de refugiu pentru cei din județele Cahul și Ismail. Alte județe din Regat aveau statutul de județe de tranzit. Comunicatul Ministerului de Interne din 30 iunie 1940 anunța că în județele de tranzit s-au constituit comitete de asistență a populației evacuate (refugiate). S-au instalat posturi fixe de orientare și ajutor în gări și pe șosele. S-au făcut transporturi de benzină pentru alimentarea autovehiculelor. S-au organizat centre sanitare dotate cu personalul și materialul necesar¹.

Ministerul de Interne (Mihail Ghelmegeanu și, de la 4 iulie 1940 gen. David Popescu) a înființat „o comisie centrală pentru luarea măsurilor de repartizare, ajutorare și încartuire a populației din Basarabia”. Președintele comisiei era secretarul de stat al Ministerului de Interne, iar membri erau: rezidentul regal al ținutului Bucegi, primarul general al municipiului București, directorul administrației de stat din Ministerul de Interne și câte un delegat din partea

Ministerului sănătății și ocrotirilor sociale, Ministerului Muncii, Crucii Roșii și Străzii Țării. Sub autoritatea Comisiei au trecut toate comitetele și birourile de asistență, ajutorare și plasare ce funcționau deja. Comisiei centrale îi erau subordonate comisiile județene². În județul Prahova, Comitetul pentru ajutorarea refugiaților din Basarabia și Bucovina s-a constituit la 2 iulie 1940. Prefectura județului Prahova a precizat că „acestui comitet îi revine sarcina de colectare a tuturor sumelor și ajutoarelor în natură [...]. Organizarea cantinelor și distribuirea ajutoarelor se va face prin comitetele noastre locale ajutoare, Crucea Roșie, Străjeri, Premilitari etc. sub controlul și directa supraveghere a Comitetului Central”³.

De maximă urgență era asigurarea cazării și hranei pentru evacuați și refugiați precum și păstrarea stării de sănătate în condițiile acestei mari mișcări de populație. Au contribuit la aceasta ministerele, rezidențele regale din ținuturi, prefecturile, primăriile, biserica, asociațiile culturale etc.

Ministerul de Interne a cerut prefecturilor și primăriilor să-i înainteze tabele cu posturile vacante din administrația locală pentru a îndruma acolo și încadra funcționarii evacuați din Basarabia și nordul Bucovinei. La primăria Ploiești erau deja angajați, la 4 iulie 1940, un număr de 24 refugiați: Maxim Gheorghe, fost șef de birou la biroul județean din Cetatea Albă era angajat ca ajutor arhivar șef birou cls. I la Arhiva primăriei Ploiești; Maxim Tatiana șef de birou cls. a II-a de la biroul județean Cetatea Albă era angajată ca subșef de birou cls. a II-a la Oficiul de plasare al primăriei; Stoian Vladimir era angajat ca șef de serviciu cls. I-a la Direcția administrativă a primăriei Ploiești; Panțir Radu ca impiegat cls. I la Biroul de petiționare și informații; Goltav Nicolae, Baci Dumitru, Scurei Petru și încă alte 5 persoane ca agenți provizorii la Percepție; Puhalski Nicolae și Ungureanu Constantin ca agenți provizorii la Serviciul de Arhitectură; Ciorescu V. ca impiegat stagiar la Serviciul Horticul etc.⁴

Rezidentul regal din ținutul Bucegi a emis în cursul lunii iulie trei decizii prin care 19 notari refugiați din Basarabia și Bucovina erau repartizați pe posturi vacante din Țară: Filip Bădărău din Căușani-Tighina la pretura plășii Ploiești, Radomschi Corneliu din jud. Cernăuți în jud. Trei Scaune, Emilian Croitoru din jud. Cernăuți în jud. Muscel, Bercea Andreian din jud. Orhei în jud. Ilfov, Eugen Țintă din jud. Cernăuți în jud. Brașov etc.⁵

Prefectul jud. Prahova a dispus ca un număr de 16

familii de refugiați sosite la 30 iunie 1940 în gara Albești să fie încartiruite în com. Albești-Muru. Acestor familii "li s-au dat toate ajutoarele necesare"⁶.

Personalul Ministerului de Interne și-a manifestat și sub alte forme grija față de refugiați, nu doar prin îndeplinirea îndatoririlor de serviciu. Funcționarii din serviciile centrale și exterioare ale Direcțiunii Generale a Poliției au decis „în mod spontan, de a subscris salariul lor pe «una zi» pentru a veni cât de puțin în ajutorul colegilor lor din Basarabia și Bucovina”⁷.

Ministerul Muncii (M. Ralea și, de la 4 iulie 1940, Stan Ghițescu) a dat dispoziție organelor din subordine (Case de asigurări, Oficii de plasare, Cămine și cantine muncitorești, Inspectorate ale muncii) să organizeze ajutorarea refugiaților. Comunicatul Ministerului Muncii de la 3 iulie 1940 releva primele înfăptuiri: „Căminele de ucenici din Capitală și toate centrele din țară au fost amenajate pentru adăpostirea unui număr important de refugiați. Mai multe sute de pături au fost puse la dispoziția lor. S-au luat măsuri de ordin sanitar și s-a îngrijit ca toate cantinele și căminele să fie aprovizionate cu alimente pentru hrana refugiaților”⁸.

Ministerul muncii a dispus plata cu anticipație, prin Casa Generală de Pensii, începând cu ziua de 10 iulie 1940, a pensiilor pentru refugiații din Basarabia⁹.

Ministrul Muncii, Stan Ghițescu, a lansat îndemnul ca „muncitorimea refugiată să fie plasată cât mai curând deoarece numai așa i se va îmbunătăți situația. Dar nu numai statul va trebui să lucreze pentru îmbunătățirea soartei acestora. Întreprinzătorii particulari vor trebui să dea tot concursul căci numai grație concursului lor, plasările se vor putea face cât mai urgent. Să fie primiți frații Basarabeni, dându-li-se de lucru pentru ca să se poată alina durerea care străpunge inimile lor”¹⁰.

Atât înainte cât și după lansarea acestui apel, întreprinzătorii particulari din diferite județe ale Regatului au oferit locuri de muncă refugiaților. Ion P. Vintilă, subofițer de rezervă din comuna Sacu, jud. Severin, a anunțat prin presă că „pune la dispoziția unei familii refugiate, o casă în com. Valea Lungă, jud. Severin, 14 iugăre pământ cultivabil, vite de muncă, 100 lei pe lună pentru gaze, sare, chibrituri și 100 kg. făină de grâu pînă ce își va putea face un alt rost în viață”¹¹. Prefectura Jud. Prahova – Comitetul de ajutorare a refugiaților a făcut cunoscut primăriei din Sinaia că în conformitate cu ordinul nr. 12559 din 22 august 1940 al Direcției Administrației de stat din Ministerul de Interne „femeile muncitoare refugiate din Basarabia și Bucovina, vor fi plasate prin Inspectoratul de Muncă, în condiții avantajoase”. Pînă la intrarea lor în serviciu li se dădea o „alocație de 50 lei pe zi”¹².

Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale (prof. dr. N. Hortolomei, iar din 4 iulie, dr. V. Gomoiu) a înființat centre de observație și triaj pentru refugiați, a luat alte măsuri de supraveghere sanitară, iar Crucea Roșie a înființat cantine pentru refugiați¹³.

Subsecretarul de stat dr. P. Topa a inspectat, la 30 iunie 1940, instituțiile sanitare din orașele Tg. Ocna, Piatra Neamț, Bacău, Rîmnicu Sărat și Mizil. Cu acest prilej el a luat contact cu medicii refugiați repartizați la spitalele din orașele vizitate¹⁴.

Societatea „Crucea Roșie”, „Straja Țării” și primăria municipiului București au organizat în Gara de Nord (București) birouri de informații și ajutor pentru refugiați precum și o cantină. La 8 iulie 1940, birourile și cantina au fost vizitate de Ana, soția prim-ministrului Ion Gigurtu, care a împărțit refugiaților 200 pachete cu alimente, bani, îmbrăcăminte și țigări¹⁵. Venind în sprijinul străjerilor (elevilor) implicați în acțiunea de ajutorare a refugiaților, STB le-a acordat permise gratuite de călătorie deși în timpul vacanțelor școlare nu se acordau elevilor asemenea permise¹⁶.

La Comandamentul Străzii Țării se alcătuieste un comitet de coordonare și îndrumare a operei de asistență pentru refugiați, prezidat de d-ra Nissa Cămărășescu¹⁷. Străjerii și premilitarii au fost prezenți la uriașa muncă pe care a necesitat-o îndrumarea, cazarea și alimentarea fraților noștri refugiați din Basarabia și Bucovina. Absolvenții unei școli militare i-au invitat pe elevii liceului militar din Cernăuți să vină alături de ei, să împărtășească laolaltă ceea ce au¹⁸.

Ministerul Economiei Naționale (M. Cancicov și, de la 4 iulie 1940 Gh. N. Leon) a dat dispoziție pentru aprovizionarea rapidă cu produse de primă necesitate (porumb, petrol lampant, sare, ulei, benzină, săpun) a județelor prin care tranzitau ori se stabileau refugiații. În ziua de 15 iulie s-au expedit 10 vagoane de porumb pentru județele Rădăuți și Cîmpulung. S-a dispus trimiterea de ajutoare bănești ținutului Suceava pentru toți funcționarii evacuați și pentru refugiați din zona ocupată¹⁹. Institutul Național al Cooperației a adresat un apel tuturor unităților cooperative și cooperatorilor rugîndu-i să contribuie la ajutorarea refugiaților. Institutul a donat sume însemnate în acest scop și a cerut contabililor și funcționarilor cooperatori refugiați să comunice adresele lor „spre a fi plasați la diferite cooperative din țară”²⁰. Personalul depozitului Mogoșoaia aparținînd societății „Distribuția” a donat 106600 lei pentru refugiați²¹.

Adunarea generală a societății petroliere „Concordia”, la 5 iulie 1940, a anunțat că a pus la dispoziția refugiaților basarabeni și bucovineni localul său din București, b-dul Domniței nr. 50 pentru un cămin unde vor fi adăpostiți intelectuali, preoți și studenți, cărora li se va servi și masa începînd din 10 iulie 1940. La 2 august 1940 „Concordia” SAR a remis comandantului Străzii Țării, Teofil Sidorovici, suma de 500000 lei „spre a fi folosită de dumneavoastră în opera de ajutorare pe care o faceți în diferite județe în folosul refugiaților basarabeni și bucovineni”²².

Nicolae Manea, șef de serviciu la Întreprinderea Emil Costinescu din Sinaia, a donat suma de 500 lei pentru refugiați²³. Breasla muncitorilor hotelieri secțiunea Sinaia a

donat suma de 3050 lei²⁴. Lucrătorii fabricii de șuruburi din Întreprinderea Emil Costinescu – Sinaia, au donat 2050 lei²⁵.

Ministerul lucrărilor publice și comunicațiilor (ing. I. Gigurtu și, de la 4 iulie 1940, ing. I. Macovei) a organizat acțiunea de evacuare a persoanelor și bunurilor din teritoriile ce urmau a fi ocupate de armata sovietică. Trenurilor ce veneau din Basarabia li s-a fixat ca destinație finală Galațiul și Iașul pentru a nu deregla întreaga rețea feroviară și a permite o mai rapidă întoarcere pentru noi transporturi. Aceasta măsură a permis ca numai în cursul zilei de 29 iunie 1940, 80 de trenuri să sosească din Basarabia și Bucovina²⁶. Directorul general al CFR, ing. I. Macovei a lansat un apel către personal pentru a subscrie o parte din salariu pentru ajutorarea refugiaților²⁷.

Ministerul agriculturii și domeniilor (Mihail Șerban și, din 4 iulie 1940, Gh. N. Leon ad-interim) și organele din subordinea sa au contribuit la susținerea refugiaților. Comitetul agricol din com. Moțăței, jud. Dolj a contribuit cu 10000 kg porumb la ajutorarea refugiaților²⁸.

Ministerul educației naționale (Petre Andrei și apoi, de la 4 iulie 1940, D. Caracostea) a luat măsuri pentru asigurarea resurselor de existență a personalului evacuat din teritoriul ocupat de URSS. Ministerul a anunțat că plata salariilor personalului didactic, administrativ și de serviciu al Universității Cernăuți se va face începând cu 12 iulie sau va fi trimisă prin mandat poștal²⁹.

Pentru a veni în ajutorul membrilor Casei Corpului didactic refugiați din Basarabia și Bucovina, ministrul Educației Naționale a aprobat crearea unui prim fond de 1.000.000 lei, în afara ajutoarelor obișnuite acordate de Casă. Ministrul a aprobat reînființarea unui internat destinat fiilor de refugiați membri ai Casei Corpului didactic susținut din fondurile Casei. Casa Corpului didactic a pus la dispoziția refugiaților membre, căminul de studenți al Casei, situat în București, B-dul Regele Carol II, și a deschis o listă de subscripție pentru ajutorarea refugiaților³⁰.

„Asociația pedagogică a învățătoarelor de grădini de copii din România”, în ședința publică din 9 iulie 1940, a luat hotărârea de a subscrie salariul pe o zi, de a lansa liste de subscripție, a strânge îmbrăcăminte, material educativ și jucării pentru copii, de a găzdui colege învățătoare etc.³¹.

Ministerul Cultelor și Artelor (Șt. Ciobanu, iar de la 4 iulie 1940, H. Sima și Radu Budișteanu din 8 iulie 1940) a adus, pe 5 iulie, la cunoștința personalului pendinte de acest minister și preoților care nu și-au primit salariile pe luna iunie, să vină la minister pentru a-și primi drepturile cuvenite³².

Lăsând la o parte nemulțumirea față de monarhul și guvernul care doar cu puțin timp înainte clamaseră că au încins țara cu un brâu de foc și oțel, iar acum se dovedeau incapabili să adopte o decizie fermă pentru apărarea hotarelor, societatea românească și-a concentrat atenția către susținerea conaționalilor aflați în dificultate.

Înțelegând că numai unitatea va garanta depășirea dificultăților în care se afla Țara, populația a răspuns cu promptitudine solicitărilor autorităților dovedind chiar inițiativă în ajutorarea evacuaților și refugiaților.

Textul de față ilustrează modul în care românii din Țara neinvadată, folosind puterea instituțiilor de stat în care erau angajați, resursele întreprinderilor economice, capacitatea mobilizatoare a asociațiilor profesionale etc. ori dinamismul acțiunilor individuale și-au manifestat compasiunea și sprijinul pentru frații lor aflați pe drumul pribegiei, ajutându-i să-și regăsească locul și să se simtă ACASĂ.

Toate acestea se făceau cu speranța că nu e totul pierdut și că împrejurări internaționale schimbate vor permite armatei române să recupereze teritoriul răpit sau că, cel târziu la încheierea păcii generale de după războiul mondial, teritoriile evacuate ne vor fi redade. Dar n-a fost să fie cum doreau românii ci cum s-au înțeles Stalin și Churchill.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Neamul românesc, an XXXV, nr. 142 din 2 iulie 1940, p. 3.
2. Neamul românesc, an XXXV, nr. 148 din 9 iulie 1940, p. 3.
3. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Prahova, Fond Primăria oraș Sinaia, dosar nr. 15/1940, f. 121.
4. DJAN Ph, Fond Primăria municipiului Ploiești, dosar nr. 295/1940, ff. 4-7. Vezi și ff. 1, 3.
5. DJANPh. Fond Prefectura jud. Prahova, dosar nr. 107 1940, ff. 11, 61, 80.
6. DJANPh. Fond Inspectoratul județean Prahova al Ministerului de Interne, dosar nr. 55 1940, f. 65
7. Neamul românesc, nr. 148 din 9 iulie 1940, p. 4.
8. *Ibidem*, nr. 143 din 3 iulie 1940, p. 4.
9. *Ibidem*, nr. 149 din 10 iulie 1940, p. 3.
10. *Ibidem*, nr. 153 din 14 iulie 1940, p. 3.
11. *Ibidem* nr. 159 din 23 iulie 1940, p. 3.
12. DJAN Ph, Fond Primăria oraș Sinaia, dosar nr. 15/1940, f. 153.
13. Neamul românesc, nr. 142 din 2 iulie 1940, p. 4
14. *Ibidem*, nr. 143 din 3 iulie 1940, p. 4
15. *Ibidem*, nr. 148 din 9 iulie 1940, p. 2
16. *Ibidem*, nr. 155 din 17 iulie 1940, p. 4
17. *Ibidem*, nr. 146 din 6 iulie 1940, p. 2
18. *Ibidem*, nr. 151 din 12 iulie 1940, p. 4
19. *Ibidem*, nr. 155 din 17 iulie 1940, p. 2
20. *Ibidem*, nr. 154 din 16 iulie 1940 p. 3
21. *ibidem*, nr. 151 din 12 iulie 1940, p. 4
22. *Ibidem*, nr. 147 din 7 iulie 1940, p. 3 și nr. 172 din 2 august 1940, p. 3
23. DJAN Ph, Fond Primăria oraș Sinaia, dosar nr. 15/1940, f. 547
24. *Ibidem*, ff. 553-555
25. *ibidem*, ff. 559, 561
26. Neamul românesc, nr. 142 din 2 iulie 1940, p. 3
27. *Ibidem*, nr. 144 din 4 iulie 1940, p. 3
28. *Ibidem*, nr. 147 din 7 iulie 1940, p. 4
29. *Ibidem*, nr. 152 din 13 iulie 1940, p. 3
30. *Ibidem*, nr. 148 din 9 iulie 1940, p. 4
31. *Ibidem*, nr. 157 din 19 iulie 1940, p. 4
32. *Ibidem*, nr. 147 din 7 iulie 1940, p. 4

CUM SE ÎNTEMEIAZĂ O BUNĂ TRADIȚIE

Vasile IANCU

Ca în orice lucru bun și frumos înfăptuit de om pe lumea asta și în zămislirea unei publicații culturale/ literare trebuie să ai o pricepere anume – și nu una oarecare –, firește, dobândită și, obligatoriu, un bun gust înăscut și un simț al valorilor autentice. Și mai e nevoie de ceva pe care, îndeobște, îl numim intuiție. Calitate pe care o avem în sînge – dacă o avem –, ascuțită pesemne în frecușul cotidian cu faptele oamenilor de... calitate. Contemporani cu noi sau trăitori pe vremea lui Pericle. E limpede, cred, că nu oricine are ambiția de a face o revistă și, desigur, bani (să presupunem, cîți să-i acopere orgoliul) poate să și scoată de sub teascuri o publicație bună. Bună pentru potențialii cititori de reviste de cultură/ literatură. Care – să precizăm imediat – nu sînt deloc mulți. Dimpotrivă. Nu zicem foarte bună. (Cuvîntul ăsta – *foarte* – îmi stîrnește adesea îndoieli, cu afit mai mult, cu cît e folosit tot mai frecvent.)

Știm că în istoria literaturii, mai vechi ori mai recentă, în istoria presei literare n-au rămas decît cîteva titluri de marcă. Unele reviste au creat chiar curente, școli, grupări literare de mare influență. Exemplele ne stau la îndemînă. Cîte din numeroasele publicații de acum vor avea destinul acelor puține publicații? Vorba poetului, ușor parafrazată: Puțin rod în lume or să poarte! Nu-i rău, totuși, că apar reviste culturale/ literare unde nici cu gîndul nu gîndești; unele scrise – aproape, cap-coadă – de unul și același zelos redactor. „Înțeleș”, poate, și sincer apreciat de către un finanțator care vrea să facă și „operă” de mecenat. Sînt, aceste publicații, din orașelul cutare, ca niște pete de culoare pe un tablou deja finisat. Sigur, s-ar putea aduce ca argumente, între altele, că și în trecut apăreau reviste la Dorohoi, Bîrlad, Fălticeni, Năsăud, Blaj și în alte așezări abia ieșite din starea de tîrguri. Din reviste precum „unu”, „Șezătoarea” – ca să ne referim doar la acestea – aduceau ceva nou în lumea scriitoricească, respectiv, în zona valorificării folclorului autentic, făcătorii acelor publicații, prin vocea lor, prin prestigiul lor, aduceau în pagini, lîngă ei, colaboratori care aveau ceva de spus. Cînd încropești un soi de culegere de texte, fie și sub prețioase titulaturi de rubri-

ci, aia nu se poate numi revistă culturală/ literară. Și-atunci, nu-i de mirare că publicația așa alcătuită nu numai că îndepărtează cititorul interesat, dar compromite și ideea de revistă culturală/ literară, aducînd deservicii și adevăratelor publicații de profil.

Deși născută în urmă cu un deceniu – vîrstă fragedă în aria presei de cultură – „Axioma” de la Ploiești s-a impus prin seriozitatea subiectelor abordate, prin consecvența prin care și-a respectat programul anunțat de la primul număr (aprilie 2000), prin apărarea valorilor culturale autentice și discreditarea – în ton civilizat și cu argumente de bun simț – a falselor valori, așa cum punctează în editorialul său Ieronim Tătaru, redactorul-șef. Apropo de consecvență: remarcabil este că „Axioma” e, probabil, singura revistă de cultură din țară susținută de la început pînă acum, cel puțin, de un singur om. El este poetul Marian Ruscu, directorul Editurii și Tipografiei Premier din Ploiești.

Din sumarul numărului jubiliar – mulți ani, cu acest prilej! – selectăm cronică la două romane-reeditări ale lui Augustin Buzura, cronicile literare semnate de Ion Bălu, N. Dumitrescu, Andi Bălu, Maria-Mirabela Negroiu, poeme de Beatrice Guerriero (Germania), Marian Ruscu, Viorica Răduță, traduceri de Ion Roșioru (din literatura franceză), recenzia lui Ștefan Ene la cartea *Jocul cu trecutul* de Lucian Boia, esul lui M. Brescan despre opera postumă a lui Ludwig Wittgenstein, textul lui Bogdan-Costin Georgescu despre antropologia lui Petre Țuțea, corespondența din Franța de Jacques Raunet privind specificul francez în artă, dicționarul (care continuă) semnat de Marian Chirulescu – *Personalități prahovene*, esul Freud cel bun, Freud cel rău de Florin Dochia ș.a.

Consistente mesaje colegiale sau seamă de prețuirea onestă de care se bucură „Axioma”. O revistă care își merită nu doar banii. E genul de publicație culturală care statornicește o tradiție. Cîștigată în ani de temeinică străduință. Tradiție care se poate topi cum nici un vanitos fără minte nu pricepe. Exemplele, iarăși, nu lipsesc.

BIBLIOTECA ESTE, ALĂTURI DE ȘCOALĂ, CEA MAI IMPORTANTĂ SURSĂ DE PUTERE INTELECTUALĂ

Interviu cu Monica AVRAM

Directorul Bibliotecii Județene Tîrgu-Mureș

Aurel ȘTEFANACHI: Doamnă director Monica Avram, biblioteca pe care o conduceți, nu ca o fatalitate, ci dimpotrivă, ca o evidentă particularitate, depozitează, gestionează și mai ales „există” ca o puternică interferență culturală. Cum se vede în cultura română?

Monica AVRAM: Într-adevăr, această zonă a Transilvaniei se constituie într-un spațiu multietnic, multilingvist și multicultural; iar orașul Tîrgu-Mureș cu atât mai mult, fiind o așezare cu un impresionant trecut istoric, ale cărui începuturi datează încă din secolul al XIV-lea. Există un potențial cultural care a fost și este, spunem noi, exploatat și valorificat la cote maxime.

În ceea ce privește interferențele culturale din această zonă istorică, trebuie să spunem că orașul Tîrgu-Mureș este un „caz special”, în condițiile în care aici s-a deschis prima bibliotecă publică din țara noastră, încă din anul 1802. Considerăm gestul foarte generos al contelui Samuel Teleki – care a achiziționat în timp o mare parte din rezultatele producției editoriale a marilor centre tipografice europene – de bun augur și, totodată, o provocare spre lectură și studiu la adresa intelectualilor vremii, români, maghiari etc. Pasionat de carte, contele Teleki s-a adresat în egală măsură tuturor celor care, la început de secol XIX, simțeau nevoia lecturii, printre cititorii înregistrați în documentele vechi fiind menționat, de exemplu, și Timotei Cipariu.

Se poate vorbi la Tîrgu-Mureș de o foarte benefică și frumoasă colaborare culturală interetnică și am convingerea că atât timp cât știm să ne respectăm reciproc valorile, cât timp sîntem conștienți că adevărata valoare nu este dată de o cultură aparte, ci de interferențele dintre culturi, bazele acestei colaborări nu se vor schimba niciodată.

Trăim vremuri „tari”. Sîntem un popor cu

o istorie și o cultură aspru „încercate”. Ce știe biblioteca în acest sens?

Una dintre misiunile de bază ale bibliotecii este aceea de a se constitui în păstrătoare a memoriei colective. Prin însăși definiția ei, biblioteca are rolul de a colecționa, conserva și păstra toate cunoștințele umanității, din toate domeniile cunoașterii.

Rolul nostru ca bibliotecă județeană este în egală măsură simplu și complex. Încercarea noastră – a bibliotecilor județene în general – de a recupera trecutul istoric românesc se constituie în primul rînd într-o intensă activitate editorială, prin care ne propunem să valorificăm tot ceea ce se cunoaște despre fiecare județ în parte.

În cazul județului Mureș, această activitate este una destul de consistentă și cu un trecut destul de îndelungat. Voi aminti, în acest sens, *bibliografiile* care se publică periodic și care reflectă activitatea editorială a județului sau tot ceea ce s-a publicat despre județul Mureș în țară și străinătate; *dicționarele biobibliografice* ale personalităților mureșene – scriitori, oameni de știință din diverse domenii sau specialiști în științele socio-umane; *anuarul bibliotecii, Libraria. Studii și cercetări de biblioteconomie*, în care valorificăm atât fondurile documentare din bibliotecă, cât și alte documente referitoare la istoria locală. Toate aceste publicații pot fi accesate prin intermediul paginii noastre web și fac parte din *Biblioteca digitală* – cum am numit-o noi.

Marele poet Tudor Arghezi într-un celebru vers avertiza „... să pipăi și să urlu: «Este!»”. Este biblioteca un centru de putere? Și dacă da, în ce constă?

Biblioteca este cu siguranță un centru de putere. A fost și va fi întotdeauna. Puterea ei nu este

însă una palpabilă, nu se poate măsura, nu se poate cuantifica după o măsură – haideți să-i spunem – „omenească”. Este, mai degrabă, o putere care se măsoară în plan sentimental, în planul evoluției noastre interioare.

Ne confruntăm în ultimii ani cu o ușoară degradare a imaginii pe care bibliotecarul o are în comunitate; și chiar există cazuri în care unii bibliotecari ezită să spună că lucrează într-o bibliotecă, pentru a nu fi percepuți – ca profesioniști – într-un sens peiorativ. Nefișesc! Cred că uităm un fapt esențial și anume că într-o bibliotecă există specialiști din toate domeniile, în egală măsură licențiați în biblioteconomie, drept, filologie sau istorie, ingineri chimiști sau cu studii de artă. Într-o bibliotecă mare, cu un fond enciclopedic, este nevoie de asemenea specialiști, deoarece și solicitările utilizatorilor sînt foarte diverse. Într-o bibliotecă nu se regăsesc cei care nu și-au găsit locul în altă parte; dimpotrivă, sînt acei oameni, acei bibliotecari care s-au apropiat de carte într-un mod aparte; sînt cei care au înțeles rolul și rostul cărții pentru devenirea lor intelectuală.

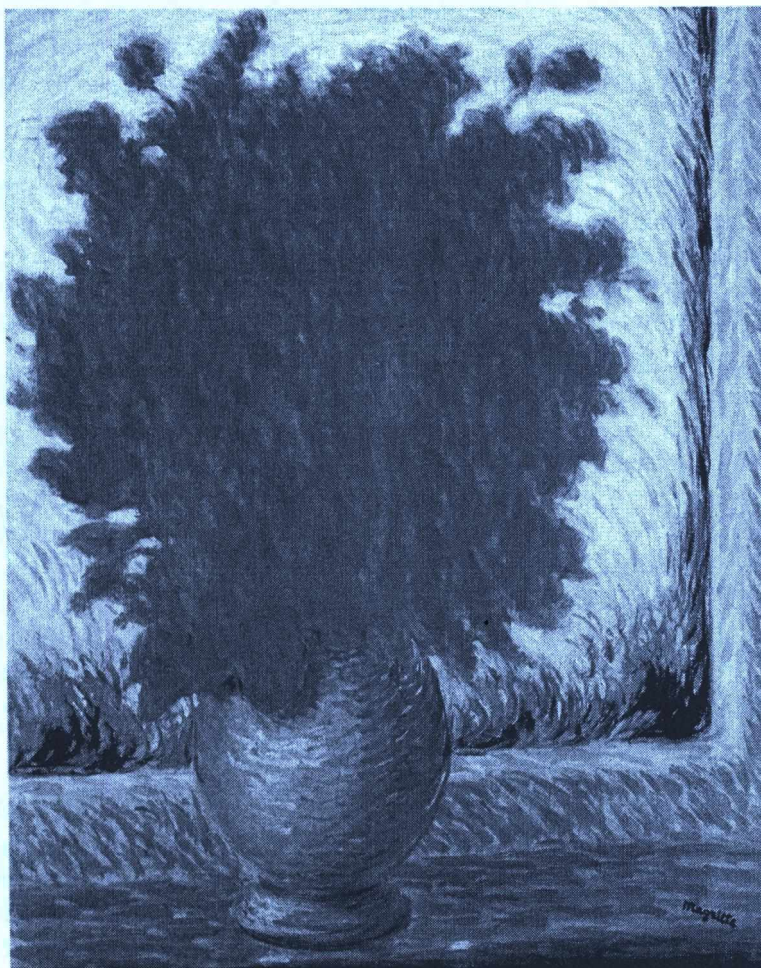
Și pentru a reveni la rolul bibliotecii ca centru de putere, consider că o scurtă incursiune în trecutul nostru istoric ar fi suficientă pentru a înțelege însăși rațiunea de a exista a unei biblioteci. Și nu trebuie să mergem mult prea departe; să ne gândim doar la impresionanta bibliotecă a Stolnicului Constantin Cantacuzino, cel care a influențat timp de mai multe decenii viața social-politică românească la cumpăna secolelor XVI-XVII; să ne gândim la nobila misiune a Școlii Ardelene și la idealurile iluministe de ridicare a națiunii prin cultură; să ne gândim la obiectivele

ASTREI care, prin bibliotecile ambulante organizate pe întreg cuprinsul Transilvaniei și prin donațiile obținute de la elita intelectuală a vremii, a reușit să contribuie decisiv la schimbarea mentalității colective. Și, nu în ultimul rînd, să ne gândim la toți intelectualii români care și-au început acel *cursus honorum* într-o bibliotecă și căreia i-au dat valoare și, în egală măsură, au căpătat valoare.

Dacă sîntem conștienți de toate acestea, dacă înțelegem că, fără carte, fără bibliotecă, nu am fi astăzi ceea ce sîntem... DA, biblioteca este, alături de școală, cea mai importantă sursă de putere intelectuală.

Vă mulțumesc.

Iunie pare să nu se mai dezlipească de capriciosul mai,

Fulgerul, 1944, ulei pe pînă

comPRESA REVISTELOR

Valentin TALPALARU

tușind și strănufind pe sub umbrelele de care nu ne mai lepădăm. Dar veni-va ea și canicula, pre care mult o vom blestema, ținând după minunatele zile înorate și miraculoși stropi de ploaie, precum și anexele lor adorabile, batisatele, șervețelele, mîncile. Pentru că starea noastră ideală capătă vigoare și virtute cînd începem cu siflanta f în cap de propoziție.

Dar nouă nici că ne pasă cînd, vorba lui Creangă, reviste sînt de-a voalna, iar timpul nostru bugetar este mai mare cu 25%. Hai mai bine despre reviste să vorbim, că doar ele, așa și pe dincolo...

Coborîm așadar la malul Pontului Euxin pentru o scurtă privire în sumarul revistei de cultură „Tomis”, care ne invită, grație eseului lui Daniel Clinci, la o trecere prin reperele filosofice ale lui Gianni Vattimo, estetician, hermeneut și parlamentar european, una dintre mințile strălucite ale Europei. Daniel Clinci face racordul firesc între filonul Heidegger și Nietzsche și topirea în versiunea originală a lui Vattimo. Un accent special este pus pe sintagma deja de notorietate, „gîndirea slabă”, patent exclusiv Vattimo. Unul dintre efectele acesteia în sfera tehnicii ar fi „circumscrierea omului de către tehnologie, care duce în mod inevitabil la «slăbirea» ființei, dacă nu chiar la anihilarea sa, la sfîrșitul său”. O surpriză plăcută, interviul lui Victor Rebengiuc, „smuls” de Florin Tudose, interviu ajuns la al doilea episod, în care este trecut prin filtrul amintirilor perioada post decembristă a biografiei maestrului. De apreciat vi-ziunea tonică a lui Victor Rebengiuc în privința „apetenței” pentru citit, pentru teatru, în actuala și zbuciumata epocă pragmatică. Un ultim omagiu și din partea noastră lui George Vasilievici, fostul și permanentul redactor al revistei, odată cu invitația de a citi tulburătorul grupaj de note dintr-un jurnal, care capătă o gravitate dublă acum, după lăsarea cortinei.

Să facem un salt imaginar tocmai la Sibiu, pentru un contact cu ceea ce se mai scrie, se mai comentează în zonă, cu ajutorul revistei „Transilvania”. Cu un conținut generos și divers, de la pagini de istorie locală, evenimente academice precum acordarea titlului de Doctor Honoris Causa domnului Franz Grieshofer, unul dintre marii specialiști în muzeografie, la eseuri, traduceri din și despre Jean-Marie Gustave Le Clézio, dintre care vă invităm să nu ocoliți traducerea conferinței ținute cu prilejul decernării Premiului Nobel, din 7 decembrie 2008, conferința intitulată *În pădurea paradoxurilor*. Cităm: „În clipele pre-

mergătoare anunțului, foarte emoționant pentru mine, distincției pe care mi-o acorda Academia din Suedia, reciteam o carte de Stig Dagerman care îmi place în mod special: colecția de texte politice intitulată *Dictatura tristeții*”. Și de aici, Le Clézio dezvoltă un întreg comentariu, uneori parabolic, interpretînd și folosind ca pretext „clarviziunea cu care își judeca epoca agitată de după război”. Sinonimia atitudinilor, gesturilor, mentalităților din această „pădure a paradoxurilor” le veți constata domniile voastre la eventuala lectură a revistei.

Iar noi trecem la Arad navigînd pe „Arca” lui Vasile Dan, căruia îi mulțumim că pune la loc de cinste – adică taman în capul publicației – rubrica la care trudim înșine, dînd cezarului ce e al cezarului, dar noi ne mulțumim cu promisiunea biblică pentru cei din urmă. Așadar, după o trecere în revistă a cîtorva publicații literare, ne confirmă că printre lecturile sale mai noi se numără cartea lui Alexandru Mușina, *Regele dimineții*, dar și cea a Lici Faur, *Piele de împrumut*, cărora le consacră două cronici favorabile la care noi adăugăm îndemnul clasic la lectură. Și trecem cu admirație prin bienala pe care ne-o povestește într-un text mai larg Onisim Colta, prezintă imagistic grație cîtorva dintre tablourile reproduse în revistă. Poezia semnată de Sebastian Breștian, Sanda Deme, Ana Dovaly, Ciprian Vălcan, paginile de traduceri, completează un număr pe care nu trebuie să-l ratați.

După cum vă recomandăm același lucru și în cazul revistei „Bucovina literară”. Deși întrebarea „editorială” a lui Alexandru Ovidiu Vintilă nu ne primește cu un alizeu: *Mai rîd scriitorii?* Rîd, conașule, cum să nu rîdă – răspundem. A pagubă, mînzește, a risu’ plînsu’ și în alte moduri instructiv-benefice. Dar revenind la editorial, el este unul previzibil, purtîndu-ne prin zonele în care adie a parfum de mătăgună (nu din cea dulce ca la Nicolae Turtureanu) și lehamite. Asta nu înseamnă că autorul bate cîmpii sau nu are dreptate, ci faptul că de ceva timp citește aproximativ aceleași revoltate rînduri în varii tonuri și nuanțe cu aceeași constantă lipsă de efect. Scriam în comPRESA de luna trecută că boala interviurilor este molipsitoare, dar iată că devine pandemică! Adrian Dinu Rachieru ne provoacă să asistăm la o dezinvoltă dar densă conversație cu Ion Miloș, care se alintă din start: „Vă țineți de fleacuri și de economie nu vă pasă. Asta-i boala voastră! Ce vrei de la un scriitor fără fax și fără Volvo? Eu sînt mereu în coadă. Eu nu mă dau cu puterea. N-am avut niciodată nici o putere: nici

politică, nici socială, nici culturală”. Ei, nici chiar așa, maestre! Ai intrat pînă și în manualele nordicilor, le-ai pus pe tavă în fața marii noastre clasici! Și uite că după un asemenea debut furtunos, Adrian Dinu Rachieru are curajul să continue, doar strunind din propoziții, uneori eliptice, discursul confesional. Interviuul merită toată atenția, mai ales că aduce noutăți de genul celei referitoare la intenția de a-l aduce în zona Premiului Nobel pe Emil Cioran. Așa-i că v-am stîrnit interesul? Mihail Sultana Vicol și Andra Rotaru susțin paginile de poezie pe care prozatorul Dumitru Teodorescu încearcă să le echilibreze cu *Punoplie fără maior*. Dacă nu ne-am fi luat cu vorba așa fi avut mai mult spațiu pentru avalanșa de cronici literare ori „*Acești contemporani ai mei...*” al Magdei Ursache, articolele lui Theodor Codreanu ori D. Vatamaniuc, dar așa nu pot decît să trec la „*Luceafărul de dimineată*”. Acolo unde Dan Cristea ne întîmpină cu o recomandare a cărții lui Lucian Vasilescu, *aproape, atît de departe*, una dintre nominalizatele la premiul pentru poezie al URSS, iar recomandarea criticului nu poate să nu cîntărească la soroc, pentru că scrie domnia sa: „Volumul lui Lucian Vasilescu, cu un titlu el însuși oximoronic, și dublat de admirabilele tălmăciri realizate de masteratul pentru traducerea textului literar contemporan, se înscrie printre cele mai bune cărți de poezie ale timpului recent”. Un alt volum, de data aceasta de critică literară, și el aspirant la premiu, *Modernismul retro în romanul românesc interbelic*, semnat de Paul Cernat, ne este prezentat confratern, congener, de Adrian G. Romila, și el un critic literar deja cu autoritate. Nu am avut nici prilejul, nici răgazul de a citi cartea lui Paul Cernat, așa că, mergînd pe mîna lui Adrian G. Romila, deducem că ar fi o interesantă aplicație a unei analize moderne pe cîteva romane care surprind prin asociere: *La Medeleni*, *Adela*, *Locul unde nu s-a întîmplat nimic*, *Enigma Otiliei*, *Domnișoara Cristina*, *Nuntă în cer*. Diagnosticul prescris după acest periplu este cel precizat în titlu: modernismul retro. Așa că, lectură spornică! Iar noi să facem o binemeritată pauză lirică împreună cu George Virgil Stoenescu, cel obsedat nu de ci pe rime anume, cum ar fi eu și ai, is și er, is și eu și alte asemenea, despre care cititorul oricum ia seama la o eventuală lectură. Dar iată cum sînt materializate obsesiile: „Adînc sădite în sufletul meu/ Erau fantasmale ochilor tăi/ Prin Noaptea Sfîntului Bartolomeu/ Luminau albastre cu vîlvătăi” (*Ex I, obsesie pe rimele eu și ai*). Nu ocoliți paginile de proză de foarte bună calitate ale lui Ovidiu Dunăreanu, o mostră dintr-un roman care ni se pregătește: *Lumina îndepărtată a fluviului*.

„*Oglinda literară*” ne propune un interviu cu scriitorul, criticul și editorul Marius Chelaru, unul dintre puținii specialiști în literatura orientală și balcanică, cu o frecvență editorială și publicistică remarcabilă, mereu generos cu cărțile confrăților. Dialogul trece prin biografie, condiția socială a poetului, apetența pentru o literatură mai puțin cunoscută și este la fel de concis, cu răspunsuri aproape telegrafice, ca în genere atitudinea lui Marius

Chelaru atunci cînd vorbește despre sine. Interesant și articolul lui Nicolae Breban, care reface momentul „verii fierbinți” a anului 1971, plecînd de la un articol semnat de Nicolae Manolescu în România literară, în care este relatată povestea schimbării lui George Ivașcu de la redacția Contemporanului la cea a revistei menționate mai adineauri. Schimbarea s-a produs, apud Nicolae Manolescu, pentru „întărirea liniei ideologice a principalei publicații literare”. Care este opinia lui Nicolae Breban, precum și rezervele sale, veți afla din articolul cu pricina, care are și un titlu belicos: *În luptă cu istoria*. Mihail Gălățanu a devenit un caz, clamează Ioan Termure, care continuă în serial reproșurile la adresa celor care au pus la zid poezia „scatologică” a lui Mihail Gălățanu. De aici, susține autorul articolului, i se trage și procesul intentat la Brașov de un grup de patrioți revoltați. Mai multe amănunte veți afla la lectura la care sper că v-am provocat. Din aceleași eterne rațiuni de spațiu, trecem la o altă revistă pentru care facem cale lungă, taman pînă la Cluj, unde ne așteaptă un nou număr din „*Tribuna*”. Aici, lecturile oferite spre știință sînt cele la cărțile Ștefaniei Mihalache, *Poemele secretarei*, Radu Ulmeanu, *Chermeza sinucigașilor*, Elizei Macadan, *În autoscop*, pentru a ne referi doar la cîteva din oferta criticii de întîmpinare. Poezia este susținută de debutantul Răzvan-Ionuț Pricop, căruia Ștefan Manasia îi face o primire fastuoasă – și pe bună dreptate, adăugăm noi, dacă ar fi să judecăm doar prin poemele din acest număr, din care vă oferim o mostră: „zile micuțe și negre ca rufețe înghețate pe/ sîrmă,/ cînd le aduci în casă parcă ai căra pe brațe/ de una singură o grămadă de alcoolici adormiți/ cu puțin timp înainte în desișul din văile adînci/ ale canalului/ și din culele înțepenite ai mirosi marea” (*de la un balcon la altul*).

Ne oprim pentru o haltă finală la sărbătorita „*Antares*” și la gazda Corneliu Antoniu, cu reverența cuvenită pentru unul dintre cele mai reușite festivaluri, și o spun ca unul care a participat la destule, festival care a însemnat nu doar un regal liric, dar și fabuloase întîlniri și discuții pe Dunăre, la Galați și Brăila, ca și un nou reper adăugat pe lista prieteniei, cel de la Buzău, pînă unde a dus „drumul cărții”, așa cum l-a gîndit organizatorul. Salivați, domniile voastre, pentru că aveți de ce! Dar să revenim la cele trei numere comprimate într-unul, și care ne invită să recuperăm Brăila lui Perpessicius, grație lui Zamfir Bălan, T. Tihan, Constantin Gherghinoiu, Lucian Chișu. Se cuvenea și o abluțiune lirică, de care responsabilă este Adriana Sitaru cu un grupaj substanțial de versuri sub genericul *Brăila, orașul poem*. Nu ratați nici fragmentul de roman al lui Ioan G. Tofan, *Întîlnire cu Pavel Korceaghin* sau bogata iconografie a tipăriturilor inedite din biblioteca lui Perpessicius, grație Elenei Ilie.

Corina Liliana Blidea din Tîrgu Jiu, profesoară la un

CURIER DE AMBE SEXE

Nicolae SAVA

colegiu național din Gorj, care ne trimite un CV de „numai” 18 pagini (din care aflăm, printre altele, că are permis de conducere, a fost membră PSD, a susținut numeroase simpozioane și are peste o sută de materiale „scrise personal” și publicate în diferite publicații), ne atașează mailului câteva versuri incolor, inodore, insipide, iar altele hilare precum acestea: „Doințe să doinești./ În doină/ să cîmți melancolia mea/ privește în sus/ ca să mă vezi/ și caută-mă ca să nu mă pierzi./ azi îți dau ție/ o încredere/ mîine nu știu ce să mai fac/ azi cînt o doină/ de iubire./ iar mîine poate alta/ sau chiar o constelație/ venindă către/ abruptul / orizont”. Și, fiindcă se îndoiește și ea de succesul textelor în versuri, ne-a trimis și un eseu despre Nichita Stănescu, plin de generalități, locuri comune și absurdități lexicale precum cele ce urmează: „Simbolurile sînt evidente în operele multor autori, atît poeți cît și prozatori. Ele au diverse exprimări, fie prin litere, cuvinte, gesturi (sic! n.n.), fie prin sunete (sic! n.n.). Dansurile, creațiile, omul ca individ al societății construiesc o lume în care valoarea trebuie să ocupe un loc de frunte pentru fiecare dintre noi”. Pentru orice eventualitate, Corina adaugă acestor texte de un umor involuntar ieșit din comun și un articol școlăresc intitulat „Respectul pentru valoare”, care, de asemenea, abundă în banalități de acest fel: „Din momentul în care ne naștem, avem un destin care deja există scris undeva, în cer, de o mină angelică și pe care nu putem decît să-l influențăm într-o mică sau mare măsură. Avem puterea de a gândi, de a alege și totuși uneori greșim, dar în cele din urmă și greșeala își are un rost” – Cum greșeala mărturisită e pe jumătate iertată, o asigurăm pe Corina de toată simpatia noastră, îi mulțumim pentru amuzamentul produs de textele sale (demne de o antologie de umor involuntar), dar îi atragem respectuos atenția că nu orice greșeală „își are un rost”.

Roberson Zama, consilier juridic din Onești, ne atașează, și el, mailului un impresionant CV – folosim această pauză de respirație să rugăm pe toți cei care ne scriu să nu ne trimită CV-uri tip, valabile la încadrarea în muncă, ci să ne scrie, în câteva cuvinte, doar despre activitatea lor literară – și devine ceremonios în scrisoarea către noi: „Vă rog să priviți cu bunăvoință încercările mele literare și dacă considerați că merită publicate vă voi rămîne veșnic îndatorat. Cunoasc prestigiul revistei literare căruia mă adresez și mărturisesc că mă încercă o vie emoție. Cu speranța unei colaborări de lungă durată vă transmit, atașat și câteva date biografice împreună cu o fotografie. Cu stimă” – Cele câteva poezii trimise (dintre care, una dedicată lui Grigore Vieru), deși sînt scrise în dulcele vers clasic, nu reușesc să emoționeze cititorul pentru că autorul lor umblă pe căi bătătorite de sute de ani, cu influențe eminesciene și eseniene, iar atunci cînd tinde să devină original greșește (precum doamna profesoară de mai sus). Iată

cum o temă atît de sensibilă precum cea despre mamă este dusă în derizoriu din cauza unei versificări și exprimări defectuoase: „M-am întîlnit cu mama-n vis./ Am prins-o-n brațe și am plîns./ Plîngînd eram cînd m-a cuprins/ Un straniu gînd, că singur îs./ Of, mamă, unde ai umblat/ Te caut de atunci mereu./ Mă știe-acum întregul sat/ Că umblu noaptea teleleu./ Mă latră cîinii pe la gard/ Cînd m-odihnesc peste vreun șanț./ De dorul tău ochii mă ard/ Și, triste, zilele-mi sînt lanț...”. Cum la fel de aleatoriu sînt versificate și celelalte texte, alergarea după rimă punîndu-i lui Roberson serioase probleme, îl rugăm să mai revină la noi doar după ce lectură mai multă poezie contemporană. Pentru că, se vede, în materie de poezie a rămas în celelalte secole. Iar talent are îndeajuns, dacă putem spune așa.

„Îmi cer scuze ca îmi permit să revin cu texte pe care le-am mai trimis în mare parte o dată, la cererea mea și avînd acordul și promisiunea dv. de a fi citite și, eventual, evaluate. O fac doar pentru ca, neprimind nici un răspuns la expediția anterioară, ar exista pericolul să nu le fi recepționat. Deși știu că timpul dv. este limitat, as fi onorat ca, citindu-le sau nu, să primesc macar un mic semn ca ele au fost primite. Cu toată considerația, Viorel Bucur, Karlsruhe, Germania” – Ne pare rău că ai apelat la retrimiteră textelor, dar la noi nu au ajuns decît acum. Poate ți-a jucat o festă poșta electronică... Îți confirmăm, astfel, primirea (și citirea) lor și ne bucurăm că, departe de casă fiind, și de limba română, nu ai uitat să emoționezi cititorul prin cuvînt. Vom alege două din poeziile trimise pentru o viitoare antologie, așteptîndu-te și cu alte texte la curierul nostru.

Semne de înclinații spre poezie se întrevăd și în textele trimise de Luminița Pîrvu din Ploiești, Ana-Maria Capîlnean din Blaj, Ioana Goleanu din Piatra Neamț, Mircea Albu din Reșița și Iulian Rotariu din Cluj Napoca. Pe toți îi rugăm să revină cu noi texte doar după ce se vor pune serios la punct cu gramatica. Lipsa spațiului nu ne permite să dăm fiecăruia dintre ei sfaturi de ortografie și de punctuație.

Cînd ne pregăteam să trimitem prin poșta electronică curierul din această lună spre redacție, ne-a sosit un mail de la Albert Cătănuș, unul din corespondenții noștri care ne-a entuziasmat acum câteva luni prin textele trimise. Îi sugerăm atunci să ne trimită câteva date biografice. Din succintul CV aflăm doar că e student la Facultatea de istorie din Brăila și că a obținut câteva premii înfrî la diferite concursuri de poezie din țară. Atît. Restul e poezie. Poate cea mai frumoasă poezie de dragoste pe care am citit-o în ultimii ani.

(F3)

Curierul de ambe sexe este al cititorilor care doresc să se afirme în literatură. Cei care au îndrăzneala să ne convingă că au ceva de spus, cu talent pentru asta, trebuie să ne trimită câteva texte (poezie, proză, teatru, eseu critic), scrise cîteș, lizibil, cu respectarea normelor gramaticale clasice, pe suport de hîrtie sau electronic (obligatoriu cu diacritice) și să aștepte un răspuns, care nu va întîrzia mai mult de două luni (în funcție și de aglomerația de texte care există). Ne interesează și cîteva date despre autor. Cei ale căror texte ne vor convinge prin originalitate, concizie și, mai ales, talent literar, vor intra în atenția noastră, promovîndu-i cu texte la „Antologia curierului”, cu grupaje de poezii sau la rubrica de „Debut”. Textele se pot trimite pe adresa poștală, la sediul redacției, sau pe două e-mail-uri: nicu_sava@yahoo.com sau convlit@mail.dntis.ro. Toate scrisorile își vor afla răspuns doar în paginile revistei.

ANTOLOGIA CURIERULUI: Albert CĂTĂNUȘ

sms

te-am sunat din camera mea cu vedere spre moarte,
dar aveai telefonul pe silent, nici nu știi ce ai pierdut

.....
la fiecare zece ore am întîlnire cu o femeie
se așează pe foaia albă
își desface bluza
aprinde o țigară
nepăsătoare ca un înger
stă la fereastra dinspre dimineață
uneori își scoate armura, pielea
ceva asemănător cu o hartă olandeză medievală
tîrziu aud cum îmi spune pe nume
nu știi dacă este mereu aceeași
are obiceiul să-mi împrumute tălpile
devine mai mult o pierzanie
își sprijină capul de marginea tăioasă
pe cine o fi vrînd să împuște?
mă depărtez de pămînt
cu viteza morții
spune mereu
– hai să fim singuri!
atunci închid geamurile,
pun lacătul
pliez pereții, dizolv tavanul
îmi dau drumul la trup
un cîine scăpat
peste noi se lasă un cer explicit
cu-o ploaie barbară
calea ferată se reduce la zero
vârs sîngele în rînduri
sting inima și o arunc ca pe un muc de țigară
ia-o, fă ce vrei, nu-mi folosește la nimic

poem pentru ea

cînd pleci de acasă o iau razna ca într-un film horror
deschid ferestrele, toate ușile, dau televizorul la maxim
radioul, pornesc cuptorul cu microunde
aprind orice lumină, de pe hol, de la intrare, din living
pun veioza albastră în mijlocul dormitorului
aprind toate lumînările din baie,
trag de lanțul wc-ului din 15 în 15 minute
pornesc dușul, apa de la bucătărie, prăjesc toate ouăle
din cofraj, toate treizeci
le așez două cîte două în farfurii, tai pîinea, brînză

și pun totul pe gresia albă de la bucătărie
printre șervețele și tacîmuri
scot florile din glastră și mă culc cu ele sub pled
mă trezesc după două ore
caut în coșul de gunoi foile rupte din calendar
să mi le lipesc pe piept sub tricou
apoi mut peștii din acvariu într-un borcan verde
de 25 de litri, octogonal
și îl așez în fața porții
abandonîndu-l ca pe mesia în mijlocul deșertului
lui Blacky, labradorul negru, îi scot zgarda
„Du-te în parc, stai cu băieții și fetele de la grădiniță!
Azi bucură-te de oameni, eu nu mai pot!”
vreau să arăt oricui că și singur sînt puternic
îmi mut patul în mijlocul străzii
să dorm acolo
să simt oamenii trecînd pe lîngă mine
felicitîndu-mă
„Bravo, Albert, ai făcut o treabă bună, ești puternic
și singur!”
dar după 30 de minute experiența îmi repugnă
încep să le cerșesc frunze să mi le așez peste ochi
ca un pansament împotriva durerii
orice rafală de vînt mi se oprește în coșul pieptului
printre vasele de sînge care confundă inima cu ficatul
rinichii se fac mici-mici, ca două vrăbiuțe în colivie
iar fiecare furnică ducînd o firimitură de pîine
pentru suratele ei
țipă la mine
„Mai taci, ești exasperant, Albert, singurătatea
e o virtute, nu un viciu!”
dar se face tîrziu și nu mai vii
luminile de pe stradă se aprind
mașinile claxonează mai puternic
iar orașul se îndoaie ca un arc în jurul meu
gata să-mi demonstreze că iubita mea e vîrfurile unei săgeți
care mi-a rămas înfipt între coaste
iar medici vor spune
„Cadavrul lui Albert nu prezenta leziuni interne
nici semne de violență,
cauza cea mai probabilă a decesului este o stare acută
de singurătate
declanșată de iubita lui care l-a părăsit în mijlocul unui
vers de dragoste!”

Simona-Grazia Dima s-a născut la Timișoara, unde și-a făcut studiile: cele gimnaziale la Liceul de Arte Plastice, cele liceale la Colegiul Național „Constantin Diaconovici Loga”, iar cele superioare la Universitatea de Vest, Facultatea de filologie, specialitățile limba și literatura engleză, limba și literatura română. A absolvit ca șefă de promoție națională, avînd media generală 10 și diplomă de merit, cu o lucrare de licență intitulată Aspecte ale personajului în proza Virginiei

Woolf, în coordonarea lui Marcel Pop-Corniș. Ca studentă, a fost membră a cenaclului Hyperion al Facultății de filologie, a cenaclului Asociației Scriitorilor din Timișoara, membră, apoi președintă a cenaclului pe Centrul Universitar Pavel Dan. Tot din acei ani datează și colaborarea cu poeme, cronici literare, eseuri, la diverse reviste din țară. După absolvire, orașele fiind închise, a ales să fie profesoară în județul Timiș, după care destinul i-a fost să cunoască, prin profesie, medii diverse, dobîndind, astfel, o bună experiență de viață și, virtual, scriitoricească: a fost, rînd pe rînd, la Timișoara și la București, profesoară, traducătoare, bibliotecară, redactoare, muzeografă. În prezent este redactoare al unei reviste a Academiei Române din București. Este membră a Uniunii Scriitorilor din România, a Asociației Scriitorilor din București, a PEN-Clubului – Centrul român, a cărui secretară a fost aleasă în 2006. Publică poeme, critică literară, eseuri, traduceri, în numeroase reviste: „România literară”, „Viața românească”, „Contemporanul. Ideea europeană”, „Luceafărul”, „Orizont”, „Poesis”, „Vatra”, „Steaua”, „Convorbiri literare”, „Dacia literară”, „Euphorion”, „Ramuri”, „Tomis” etc. A publicat, de asemenea, poeme și eseuri în reviste din străinătate (Marea Britanie, Republica Cehă, Ungaria, Turcia, Slovacia, SUA, Republica Moldova, Israel, Italia, Germania, Franța). A publicat 13 volume, dintre care 10 de poezie: Ecuație liniștită, Diminețile gîndului, Scara lui Iacob, Noaptea romană, Focul matematic, Confesor de tigri, Ultimul etrusc, Călătorii apocrife, Dreptul răni de a rămîne deschisă, La ora fulgerului, o traducere de indianistică, din limba engleză: Arthur Osborne, Ramana Maharshi și Calea cunoașterii supreme, 2003, un volum de eseuri, în colaborare cu Aurelian Titu Dumitrescu: Baudelaire, Rimbaud, Verlaine și Mallarmé – modele pentru scriitorii romîni contemporani. O anchetă literară și Labirint fără minotaur, eseuri critice, 2008. Este coautoare a mai multor volume colective, e prezentă în antologii de poezie apărute în țară și în străinătate, precum și în dicționare literare. A participat la festivaluri cu participare națională și internațională, la congrese și conferințe PEN, unde a prezentat lucrări originale, atît literare, cît și în sprijinul libertății de expresie. A apărut în emisiuni televizate, a citit poeme la radio, pe mai multe posturi naționale. A primit premii literare, precum Premiul pentru poezie al Uniunii Scriitorilor, Filiala Timișoara, 1999, Premiul „Femina Diana”, Academia Carpatica, 1998, premiul Fundației UNESCO „Iulia Hasdeu”, 2005, Medalia Schitului Darvari pentru merite literare, 2008, premiul de onoare Naji Naaman, Liban, 2009.

Simona-Grazia Dima

Prezența

Junie 2010

UN ALT CER

Pământ dezvelit sînt,
sub cerul placat cu tauri zburători,
ce-acoperă cu înșelătoria sa
adevăratul, purul cer al nimănui.
El e blindatul, eu sînt vulnerabil
și-ncerc să scap de sclavia lui,
născînd copaci din semințele
ce nu mi le-a putut smulge,
astfel că eu, pămîntul, i-am crescut
să reziste la furtuni, să gîndească
nu doar cu mintea, cu mai ales cu frunzele,
cu trunchiul și cu seva, prin mine,
deși coroana o clipă nu li se dezlipește
de vicleana lucire de smalt din înalt,
de plăcile pe care pușini
au curajul să le desprindă. Foșnesc
neîntrerupt, speriați s-atingă cahlele dogoritoare,
iau forma creierului arzător, a mării încinse-n ghioc,
dar cresc, ascunși în propriul nimb,
taina mișcă în ei nedovedită,
ochii ceramici de sus
nu-i pot capta mișunarea,
prin ea copacii mei își trimit în luptă puterile,
roiuri și armii călite de înalta răutate
priveghind demult.
Dacă ai ști și ai asculta, sub crengi,
ai auzi știri magice,
lanțul misiunilor l-ai zări în plutire,
printre copaci, și te-ai înfiora,
cer perfid, fiii mei îți vor străpunge
fruntea fierbinte, ridată de gînduri,
și va chema cerul cel proaspăt de dincolo.

ÎNȚÎLNIREA

Noaptea, cînd razele se adună în spatele oglinzilor,
apare drumul, scăldat de o ploaie de martie,
pornești pe el cu pas lent, nu mai grăbit ca apa,
îmboldit ca soliile zilei. de o parte și de alta
lucesc castele pe cîmpuri fertile,
ți-e teamă că priveliștea se va destrăma,
fiindcă pare durată din solzi jucăuși
sau din cioburi de caleidoscop.
Clipocesc luminile așipite în iazuri,
dar vechimea e trează:
strămoșii cu priviri arzătoare,
în cămăși albe de in, cărturari și haiduci,
țin nemișcați puști înflorite,
pe care se încolăcește vîntul.
Neîndoielnic, a avut loc o victorie,
dar parcă nici de bătlie n-ai știut.
Luptele vor fi fost domoale și tandre,
biruința nu poate acea niciun alt înțeles.
Te cuprinde o clipă, copilărește,
frica pentru bunul tău, ce caraghios,
nu mai ai nimic, și mergi apărât
de o necuprinsă esență, pritocită de milenii,
gol în aburii calzi care te-nvăluie
într-o știință arhaică.
Prietenii au lucrat pentru tine
și ce se întîmplă a trecut prin cuvînt
ca să te poată însoți.
Te copleșește cascada semințelor cîndva pierdute
și nu departe, cei de care te-ai despărțit
te așteaptă rumeni, tropotind de nerăbdare.
Te apropii, caști fericit,
ai găsit totul transformat în vin,
muncile s-au îndeplinit,
fiindcă ai făcut o dată un legămînt în ființă
și el s-a pornit singur să rodească.
Elixirul jubilează în jerbe clare,
protectorii tăi n-au stat degeaba,
văzduhul e plin de făpturi care așteaptă
să fie recunoscute, fiecare în aventura
și legea ei. Se întîlnesc aici pentru prima oară,
tu ești cel ce le unește într-un cămin,
capetele lor plecate sub ochii tăi
alcătuiesc un covor viu
reînnoit întruna în beznă.
Oftezi, viața s-a descătușat din tine
și, în sfîrșit, zăngăne o poartă ruginită,
atît de calm, atît de uitat.
Și apare îngerul, obosit
de truda de peste zi la cîmp,
prăfuit și asudat, în saboți.
El te întîmpină pe drumul de țară,
cu o lanternă pîlpîind
în mîinile noduroase.

O literă cu trup de om se dilată la nesfârșit, mereu mai departe, în ceață: o varză, parcă, ironic proliferând tot mai palidă-n spre miez, și-n ea cad oamenii cu fețe albe de hîrtie, de pe care semne sînt măturate fără milă – valurile nopții, ridică furtunos tot ce e scris, în trombe de răcoare. Oameni alburii, mîzgăliți pe chipuri cu litere ilizibile, încearcă, zi de zi, un lucru închipuit, și nu se-aleg cu nimic, improșcați în față într-o casă rămasă astfel doar cu numele, amuțită și înconjurată de spini, fiindcă vine noaptea și strică tot e-au lucrat peste zi, iar ființele mici, în cerc, împrejur, nevăzute, cu fețe fragede, înfloritoare, asemeni unor grădini stropite pe dinăuntru, din inimă, deplîng calpa umanizare fără odihnă și capăt, transformată-n hîrtie agonizînd de-atîta scris, ființele mici alunecă-ncet, cu gesturi strălucitoare, pe pămîntul din jurul casei, mișcarea curge din ele, în prelungirea sufletului, ciulesc urechile la orice zgomot, mănîncă și visează în jurul focului, întoarse-n spre odaia-n care oamenii se chinuie să citească, de pildă, cerul cenușiu și opac, lăsat tot mai jos și totuși încă apt să fie citit de ființele mici, oricînd ele vor putea citi orice, vor găsi-n mijlocul oricărui lucru din preajmă un arbore-n foșnet, păstrat pentru primul ajuns în seva și măduva lui, adus de iubire, cerul, oricît de furtunatic, încă se mai poate citi, dacă stai așa cum stau ele, abandonat și gol pe o pajiște, ființă mică sub limba lui aspră, sălbatică, hotărîtă să te fărîmițeze, iar tu îl citești cu trupul, cu vocea și-ndărătnicia ta, împotriva lui, pe loc, în timp ce literele lui dominatoare se nasc sub ochii tăi, spre-a umili, ființele mici rîd, înconjurate de fum acru, de flăcări și țin în frîu umanizarea ce se mumifică, o trec prin ape, marne și pășuni grele de turme, o-mpotmolesc în resturile răbdătoare ale cîmpiei batjocorite de toamna rece, în fructe pierdute ce nu mai au orgoliul de a crede că au să se reîntoarcă și totuși pleacă bucuroase acolo unde sînt trimise, în tulpini predate de bunăvoie. Ființele mici își lasă aurul stropit cu pămînt și-apoi scufundat în el, deși cunosc că nimeni, mult timp înainte, nu-i va zări luciul, pregătite s-aștepte mileniul dezgropării de comori, încercuiesc lucrurile cu un nimb, ca ele să-și dea frîu liber bucuriei, veghează doar să înceapă decolarea, apoi totul va ști să zboare, stau cu fața spre cei ce se bucură, luminate de o-nțelepciune nostalgică, maestre ale întrupării, da, ele nu uită că făpturile nu trebuie atinse, ci lăsate să înainteze, să-și lege singure, cum se pricep, înțelepciunea și trupul, iar ceea ce se petrece între un pas și altul să fie numai un cîntec.

NUCI CĂZUTE DUPĂ STRIGĂT

Vai, ce naiv e, cum coboară pe unda strigătului său de durere! Cum îi alunecă obrazul între pliurile fricii și intră pe ferestruica închisorii. Noroc că îl saltă îngerul de umeri, îl așează într-un cuib și-i arată turtureaua privind calm și cerul, și gratiile. Copiii ca tine, îi spune, să culeagă nucile căzute după strigăt (atunci observă curtea temniței, plină de fructe scuturate) și să nu uite o clipă că pot să zboare. Și tot așa, îl dăscălește pe răcoare, pînă-n noapte.

INIMA SOARELUI

Să nu glorifici splendoarea soarelui, El își bea singur poculul de suferință și frig. Acum, în această zi cu ape nostalgic trecute prin pămînturi, tu preaslăvește-i umbra, mai puternică și mai strălucitoare, cămașa zgrunțuroasă ce i-o așterne pe umeri timpul și viața monahală. Pășește mut pe lumină, lasă în urmă orice culoare, nu uita: triumful este floarea zgurii, nădușind spuma unor secrete veninuri. Adevărații regi nu vor să-nvingă. Domnesc dintotdeauna. Deci mergi pînă la capăt pe raze, să vezi fața trandafirie, pasărea ascunsă în falduri, inima ce se deschide blînd în spate.

CĂTRE MUNTE

O, munte, părinte cărunt,
ne închinăm ție,
apărați de bogăția codrilor.
Ține-ne mai departe sub cortul strășniciei tale
pe toți, copiii tăi iubiți,
acoperiți de moarte și mister,
gingașii, ostașii neînarmați,
arzînd de mînie împotriva întunecării,
mistuiți de credința în tine.
Noi, trenă de hîrciog, jderi și rîși,
pornind clătinat pe alea pădurii,
cu voaluri de borangic
peste blana deasă și încăpățînată –
sufilele noastre îmbătate de iubire
se pierd în inima puterii tale!

FILMAREA

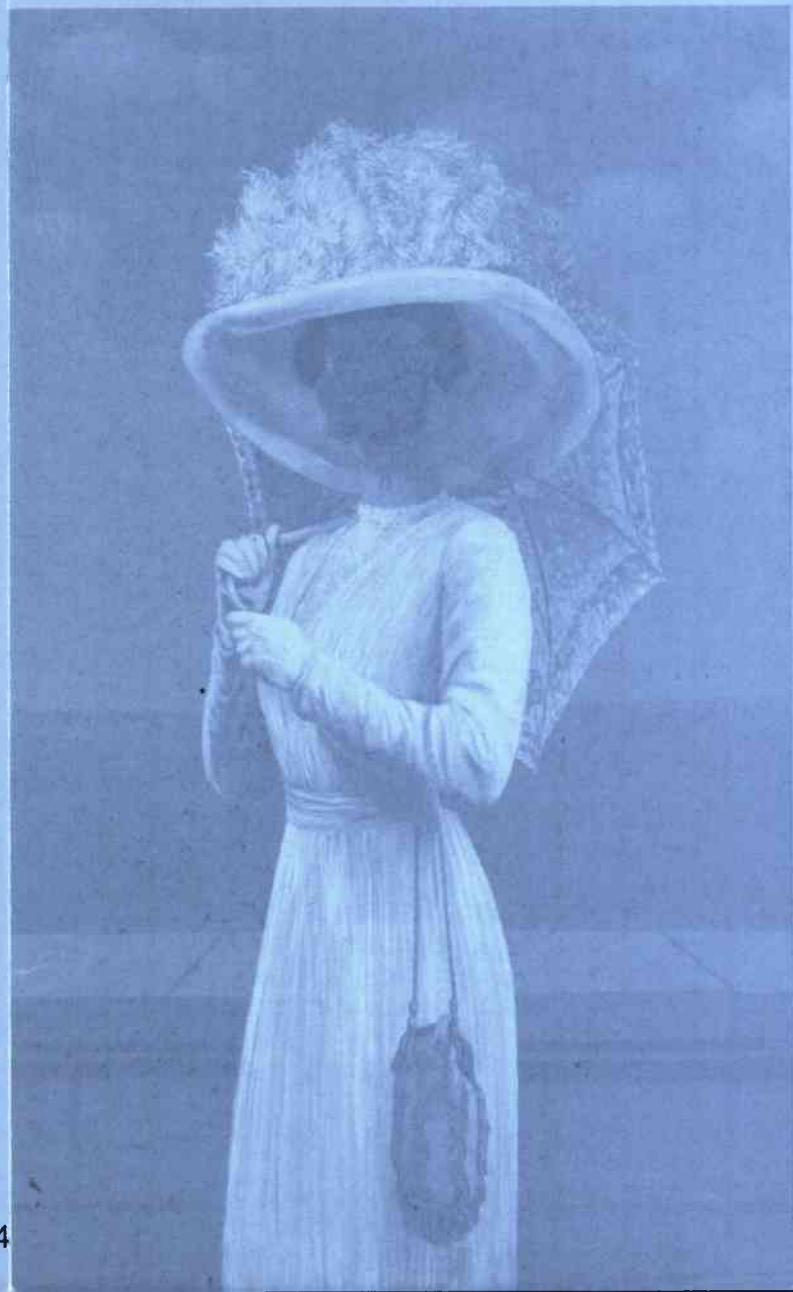
Iată și visul.
Vine tras de-o căruță, ori de-o mașină,
de o forță anume, înregimentată-n număr.
La bătaia cu zmeul, filmată pe platou.
Adus în ultima clipă,
sprijinit de funcționari,
după ce murise.
Pentru că a fost deodată
estimat necesar.

ALERGĂTORUL

Alergătorul pătrunse grădina vrăjită
a palatului.
Întîi lăsă o halcă din călcîiele sale
ogarilor aurii ce veneau în haită,
apoi o bucată de șold
în curțile centrale,
și tot așa, pînă fu dezgolit cu totul
de carne. Iar la sfîrșit castelanii
considerară
că împlinise canonul, cunoștea
legile locului, îl unseră sfînt.
Însă nu trece o noapte
fără s-audă orga de cîini
strigîndu-și sfișietor stăpînul.
Cui slujise – nu știe.

PREZENȚA

Cine ești tu? prezent
și la pupitrul orgii și-n staul,
tu, care strecuri nevăzut savoarea
în fructe și flori, iar acum prezidezi
congresul, transcriind lucrările pe frunze,
tu, cel chemat de vultur pe numele mic
și care, înainte să pleci înspre munte,
îți lași în cîmpie gloria, onoarea și trupul,
dar și hambare de grîne
ce nu se vor isprăvi niciodată?

ESEU

Ion PAPUC – *Din corespondența lui Descartes* (XII) / 124

Ovidiu HURDUZEU – *Economia civică*

și renașterea României profunde / 130

Paul GOTTFRIED – *Ce se întâmplă cu națiunile istorice*

ale Europei / 134

Anca SIMITOPOL – *Statul neutru sau „minunata Lume Nouă”?*

Anarho-conservatorismul lui Jean-Claude Michéa și
critica paradigmei neo-liberale / 139

Anton ADĂMUT – *Scurt breviar al ereziilor (secolele I-XIV)* / 144

Liviu PENDEFUNDA – *Poesie și inițiere – calea lirică a creierului* / 148

Caius Traian DRAGOMIR – *Reflecții referitoare la frica în istorie* / 152

CARTEA DE ETNOLOGIE

Petru URSACHE – *Știința montajului* / 155

CARTEA DE RELIGIE

Elcna BĂLTUȚĂ – *Oxfordoxie* / 158

CARTEA DE FILOSOFIE

Florin CRÎȘMĂREANU – *M. Heidegger și limitele structurii onto-teologice*
a metafizicii (I) / 160

CARTEA STRĂINĂ

Marius CHELARU – *Acolo moartea pășeste la braț cu viața* / 164

CARTEA DE ȘTIINȚĂ

Tiberiu BRĂILEAN – *Chinamerica* / 166

ACTUALITATEA FRANCEZĂ

Simona MODREANU – *Ce și de ce mai citeșc francezii?* (I) / 168

ANTICHITĂȚI ACTUALE

Ioana COSTA – *Legi vetuste* / 170

Anca MEIROȘU – *Ludi* / 170

ARTE

Bogdan ULMU – *Tot despre Robert Wilson* / 172

Ștefan OPREA – *Russell... Hood!* / 173

Grigore ILISEI – *Templul lui Magritte* (II) / 175

Drașo COJOCARU – *Rigorile amorului liber* / 178

Ion TRUICĂ – *Spatele omului* / 182

PANORAMIC EDITORIAL

Peregrinus – *Edituri ieșene/ autori ieșeni* / 183

Emilian MARCU – *Vitrina cărților* / 186

CONSEMĂNĂRI

Radu TĂTĂRUCĂ – *Datoriile mici se uită* / 189

VARIA

Traian D. LAZĂR – *Eu ți-s frate, tu mi-ești frate*

(în vara 1940 – pentru frații pribegi) / 191

Vasile IANCU – *Cum se întemeiază o bună tradiție* / 194

„Biblioteca este, alături de școală, cea mai importantă

sursă de putere intelectuală / 194

– interviu cu Monica AVRAM,

directorul Bibliotecii Județene Tîrgu-Mureș

Valentin TALPALARU – *ComPRESA revistelor* / 197

Nicolae SAVA – *Curier de ambe sexe* / 199

Biblioteca revistei **CONVORBIRI LITERARE**

Nr. 6 (174), iunie 2010

Simona Grazia DIMA – *Prezența*

Ilustrarea numărului: René MAGRITTE

APARE LA 20 ALE FIECĂREI LUNI
200 PAGINI

CONVORBIRI LITERARE

MEMBRĂ A ASOCIAȚIEI PUBLICAȚIILOR

LITERARE ȘI EDITURILOR

DIN ROMÂNIA (APLER)

CUI 10809077

Redacția și administrația:

I.C. Brătianu nr.22, etaj 1, Iași, 700037

Tel./Fax: 004-0232-260390,

e-mail: convlit@mail.dntis.ro, convlit95@yahoo.com

CONT IBAN RO07INGB0000999901856104 ING Iași

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar revista pot
depune sumele în contul deschis la ING BANK Iași:

RO07INGB0000999901856104

Abonamente

Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei :

108 lei / an + 30 lei taxe poștale,

54 lei / 6 luni + 15 lei taxe poștale.

Revista *Convorbiri literare* găzduiește opiniile,
oricât de diverse, ale colaboratorilor.
Responsabilitatea pentru conținutul fiecărui text
aparține, în exclusivitate, autorului.

editură și tipografie

Bd. Carol I, nr.3-5

tel. 0332 111021

tel. 0721 571705

simonasz@yahoo.com

S.C. SEDCOM LIBRIS S.A.

punc la dispoziția dumneavoastră
– prin cea mai mare rețea de
librării din Moldova carte de cea
mai bună calitate, din diverse
domenii de specialitate, de la cele
mai mari Case Editoriale
românești și internaționale, precum
și o gamă diversificată de produse
de birotică și papetărie indigenă și
din import;

– servicii complete, competente și
profesionaliste de editură,
tipografie, serigrafie – cărți, cop-
erți și reviste, format divers, cu o
grafică atractivă (alfise, pliante),
ambalaje din hârtie și carton pentru

produse de larg consum, plcuri cu
antet, legitimații, ecusoane,
decupări cutting-plotter, copertine,
acoperiri terase, firme luminoase,
panouri, bannere, prelate auto etc.;
– imprimare tipizate cu regim
comun sau special.

Șoseaua Moara de Foc nr.4,

Iași, România

Tel.: 0232.234.582; 259.680;

239.218; 235.861

Fax: 0232. 233.080

e-mail: sed@xnet.ro;

editurasedcomlibris@yahoo.com

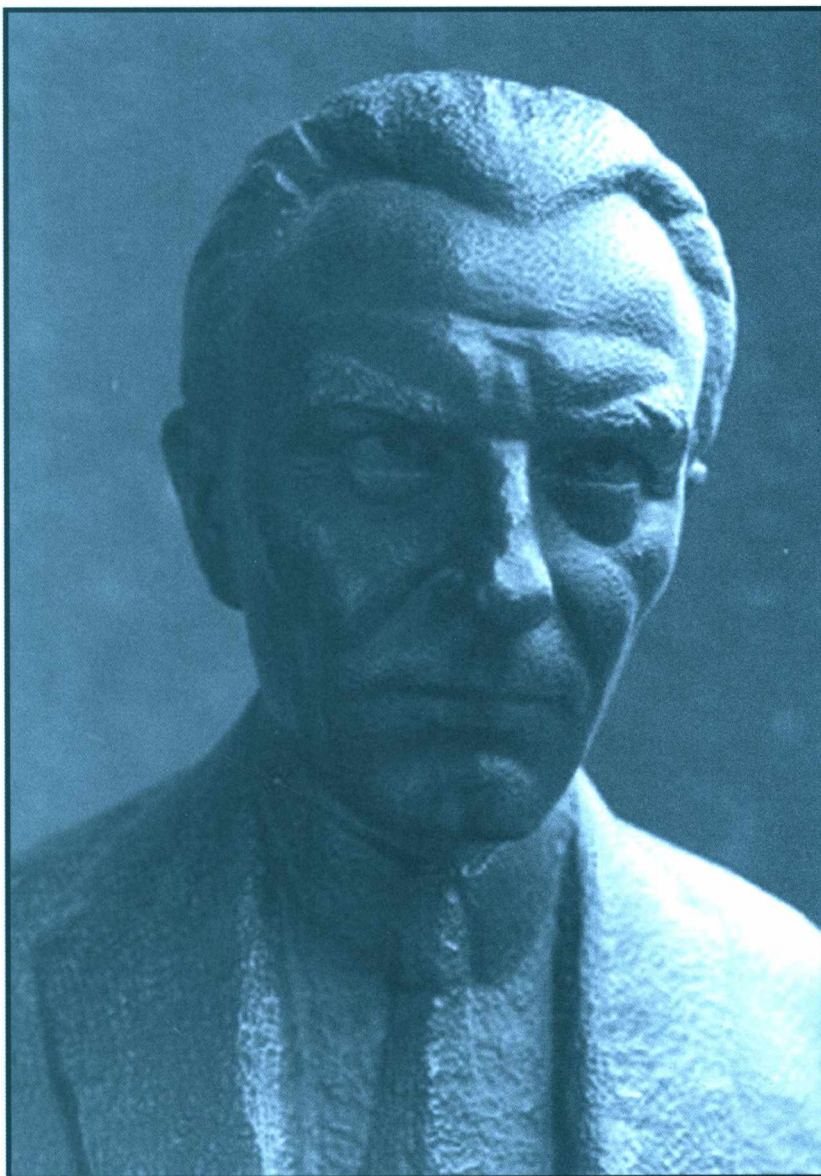
TIPĂRIT DE

kolos
group

Print & Publishing

ISSN 0010-8243

9 lei

NAE IONESCU
(1890-1940)

ISSN 0010 8249

9 770010 824910 >

<http://convorbiri-literare.dntis.ro>